

ЧЕРВЕНА КНИГА НА РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ

Том 2. Животни

БЪЛГАРСКА АКАДЕМИЯ НА НАУКИТЕ
МИНИСТЕРСТВО НА ОКОЛНАТА СРЕДА И ВОДИТЕ

ЧЕРВЕНА КНИГА НА РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ

Том 2
ЖИВОТНИ

**ЧЕРВЕНА КНИГА
НА РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ**

Том 2

ЖИВОТНИ

София, 2015

Отговорни редактори

Васил Големански (*главен редактор*)
Димитър Пеев
Нешо Чипев
Петър Берон
Вълко Бисерков (*секретар*)

Редакционна колегия на Том 2. Животни

Васил Големански (*главен редактор*)
Петър Берон (*зам.-главен редактор*)
Алекси Попов
Васил Попов
Владимир Бешков
Младен Живков
Николай Спасов
Таню Мичев
Христо Делчев
Павел Стоев (*секретар*)
Добрин Добрев (*секретар*)

Боян Бечев (*езиков редактор*)

ISBN 978-954-9746-19-8 (БАН)
ISBN 978-954-8497-13-8 (МОСВ)

Препоръчително цитиране: Големански, В. и др. (ред.) 2015. Червена книга на Република България. Том 2. Животни. БАН & МОСВ, София.

Редакционната колегия на Червена книга на Република България. Том 2. Животни изказва благодарност на Министерството на околната среда и водите за предоставената възможност тази книга да бъде публикувана.

Редакционната колегия благодари и на Българското дружество за защита на птиците за предоставените карти на разпространение на видовете от Атласа на гнездещите птици в България.

Томът е завършен и приет за печат през август 2012 г.

Редакционната колегия ще приеме с благодарност всички критични бележки, препоръки и забелязани грешки или пропуски. Адресът, на който могат да бъдат изпратени, е:

Редакционна колегия на Червена книга на Република България. Том 2. Животни
Васил Големански
Институт по биоразнообразие и екосистемни изследвания – БАН
бул. „Цар Освободител“ 1
1000 София, България

СЪДЪРЖАНИЕ

Предговор към „Червена книга на Република България“ 7

Предговор към Том 2. Животни 9

ОБЩА ЧАСТ 11

Фаунистично разнообразие на България 12

Опазване на животинския свят в България 16

Защитени територии в България 19

Категории и критерии в „Червена книга на Република България“ 23

Речник на използваните термини 25

IUCN – критерии и категории 27

Използвани съкращения 31

СПЕЦИАЛНА ЧАСТ 33

Изчезнали видове 34

Бозайници 34

Птици 36

Влечуги 46

Риби 48

Безгръбначни животни 52

Критично застрашени видове 64

Бозайници 64

Птици 66

Влечуги 99

Риби 100

Безгръбначни животни 113

Застрашени видове 152

Бозайници 152

Птици 156

Влечуги 202

Риби 208

Уязвими видове 222

Бозайници	222
Птици	243
Влечуги	295
Земноводни	299
Риби	303

ЛИТЕРАТУРА**Обща 323****Специална 324**

Бозайници	324
Птици	330
Земноводни и влечуги	351
Риби	352
Безгръбначни животни	357

Приложение 363

Списък на консервационно значимите видове от категориите „почти застрашен“, „слабо засегнат“, „с недостатъчно данни“ и на безгръбначните животни от категориите „застрашен“ и „уязвим“, за които не са представени статии в настоящата Червена книга на Република България 363

Списък на авторите и художниците 375

Азбучен показалец на българските названия на животните 377

Азбучен показалец на латинските названия на животните 381

Предговор към „Червена книга на Република България“

През последните десетилетия на XX в. световната общественост изразява сериозно безпокойство от нарастващата загуба на биоразнообразие в планетарен мащаб. На Конференцията на ООН „Срещата на Земята“ за околната среда и устойчивото развитие (Рио де Жанейро, 1992 г.) е констатирано, че липсата на актуална и качествена информация за състоянието на биологичните видове затруднява значително природозащитните инициативи на локално, национално и глобално ниво. Оказа се много трудно и установяването на факторите, отговорни за измирането на едни или други видове. Червените книги и Червените списъци на застрашените видове растения и животни, публикувани дотогава в различни страни, представляват първи научни опити да се отговори на тези проблеми и да се аргументират нуждите за опазването на видовете. Те класифицират проблемите, свързани с антропогенното въздействие, и дават практическа основа за опазването на видовете. Те са първите документи, инвентаризиращи таксоните (видове и подвидове) растения и животни, които са окачествени като застрашени от локално или глобално изчезване.

Терминът „Червена книга“ (Red Data Book) се въвежда през 60-те години на XX в., когато Международният съюз за защита на природата (IUCN) заедно с Международния съвет за опазване на птиците (International Council for Bird Preservation, сега BirdLife International) иницира програма за идентифициране и документиране на таксони, заплашени от глобално измиране, започвайки с бозайниците (Simon, 1966). Постепенно тази програма обхваща и други групи организми, а идеята се възприема все по-широко и започва да се прилага на национално и локално ниво. Тази идея всъщност е набор от подходи за идентифициране на застрашени от изчезване видове и подвидове, който освен това позволява да се установи естеството и степента на застрашеност и дава насоки на изследване, мониторинг и предприемане на адекватни природозащитни мерки. „Червените книги“ и „Червените списъци“ са полезни със своя принос към комплексното изучаване на застрашените таксони, особено с предоставянето на информация, отразяваща вероятността от тяхното изчезване. Регистрирането на таксоните, застрашени от измиране, се оказва и полезно за привличане на общественото внимание върху тях и върху състоянието на техните местообитания. Създаването на „Червени книги“ и „Червени списъци“ е съществен елемент от съвременната природозащитна практика. Те формират глобален стандарт за природозащитата, като представят независим анализ на информацията и я правят публично достояние. Вследствие на това те оформят обществените нагласи, превръщат се в главен източник на природозащитна мотивация и проправят път за действия на локално, национално и глобално ниво. Те служат за източник на научна

информация и като средство за обучение в областта на природозащитата и са основа за измерване на прогреса в природозащитното дело.

През 1984–1985 г. Българската академия на науките (БАН) публикува първото издание на „Червена книга на НР България“ в 2 тома: том 1 – *Растения* (Велчев, 1984) и том 2 – *Животни* (Ботев, Пешев, 1985). С това издание България стана пионер на Балканския полуостров и се нареди между първите страни в Европа, публикували своя национална Червена книга за тревожното състояние на биологичното разнообразие. Поради големия интерес не само от научните среди и природозащитните държавни органи, но и от широката общественост, изданието беше изчерпано за по-малко от две години и се превърна в антикварна рядкост. Издаването на Червената книга изигра важна роля за повишаване на природозащитната култура на българския народ, за приобщаване на младите поколения в страната към природозащитната идея, за научнообосновани държавни решения за опазването на биологичното разнообразие в България и за издигане авторитета на страната ни пред международните природозащитни организации и съюзи.

От публикуването на първото издание на Червената книга изминаха над 20 години, през които в България настъпиха важни промени в обществено-политически и икономически план, които доведоха и до засилване на антропогенния натиск върху живата природа и задълбочаване на проблемите, свързани с опазването на околната среда. Интензивната урбанизация и разрастването на градовете, застрояването на много нови територии по Черноморското крайбрежие и във вътрешността на страната, интензификацията на транспорта, замърсяването на вътрешните водоеми и на нови територии с индустриални и битови отпадъци, увеличаването на браконьерството и др. са мощни негативни фактори, действащи върху богатото и оригинално биологично разнообразие на България. Специалистите ботаници, миколози, зоолози, лесовъди, хидробиолози, еколози и др., както и много природозащитни организации, с тревога и все по-активно през последните години обръщат внимание върху сериозните промени в състоянието на българската флора и фауна и на естествените местообитания (хабитати), довели до изчезването или до обезпокоителното намаляване на числеността на много видове растения, гъби и животни. Своевременната оценка на тези отрицателни тенденции в динамиката на биологичното разнообразие и отразяването им чрез ново, осъвременено издание на „Червена книга на България“ ще бъдат сериозна научна основа за вземане на правилни решения за опазване на българската природа от упълномощените институции на държавната и на местната власт. Актуалните данни в новото издание ще допринесат за осигуряване на широка обществена

подкрепа на усилията за опазване на нашата природа и нейния разнообразен жив свят.

Подготовката и издаването на осъвременена и допълнена „Червена книга на България“ се налага и от обстоятелството, че през последните две десетилетия IUCN предложи нова научнообоснована концепция и критерии за оценка и категоризация на степента на застрашеност на видовете растения, гъби и животни, които позволяват по-обективно определяне на природозащитния им статус и унификация в международен аспект. Първото издание на „Червена книга на България“ отразява най-ранния етап от развитието на концепцията на IUCN и в него са приети само три категории на застрашеност на видовете и подвидовете: А – Изчезнали (включително Вероятно изчезнали); Б – Застрашени от изчезване и В – Редки видове растения и животни. От посочените три категории в том 1 – *Растения* (Велчев, 1984) са включени общо 763 вида, от които 31 изчезнали, 158 застрашени и 574 редки, а в том 2 – *Животни* (Ботев, Пешев, 1985) включените таксони са общо 157, от които 16 изчезнали, 89 застрашени и 52 редки. Според съвременната по-прецизна категоризация на Hilton-Taylor (2000) има 7 категории на степен на застрашеност на видовете, а именно: Изчезнали (EX), Критично застрашени (CR), Застрашени (EN), Уязвими (VU), Почти застрашени (NT), Слабо засегнати (LC) и С недостатъчно данни (DD) (вж. „Категории и критерии“). За да бъде отнесен даден таксон към една от тези категории, на основата на цялата известна до момента информация за него, се изготвя подробна и унифицирана „Карта за оценка на видовете“, в която са включени голям брой обективни критерии за степента на проученост на видовете, тяхната численост, разпространение и др. (вж. „IUCN критерии и категории“). Актуализирането на „Червена книга на България“ е съобразено със съвременните препоръки, критерии и категории на IUCN.

Подготовката на предлаганото второ издание на „Червена книга на България“ не бе възможно без подкрепата на ръководствата на БАН и Министерството на околната среда и водите (МОСВ), които високо оцениха и стимулираха морално и финансово предложението на институтите по ботаника, по зоология, Централната лаборатория по обща екология и Националния природонаучен музей при БАН за неговото реализиране. За целта беше изготвен подробен научен проект за тригодишен срок (2004–2007), финансиран от МОСВ, в който освен учени от институтите на БАН (ботаници, зоолози, миколози и еколози) бяха включени и голям брой специалисти и природозащитници от Софийския и Пловдивския университети, Висшия лесотехнически университет, Българското дружество за защита на птиците, сдруженията „Зелени Балкани“, „Природен фонд“ и други природозащитни дружества и организации. Редакцията колегия на новото издание изразява дълбока благодарност на ръководството на Българската академия на науките и на Министерството на околната среда и водите за тяхното разбиране и

подкрепа за осъществяването на този престижен за страната проект.

Второто издание на „Червена книга на България“ е значително разширено и допълнено. Освен първите два тома – *Растения* и *Животни*, е разработен и трети том – *Местообитания*. Той включва описание и характеристика на природни местообитания с висока консервационна значимост, в които се съхранява основният генофонд на страната. Това е продиктувано от дълбокото ни убеждение, че застрашените видове от българската флора, фауна и микота могат да се защитят и опазят най-добре, когато се познават и опазват техните естествени местообитания. За пръв път в България са подложени на оценка съгласно критериите на IUCN и голям брой гъби и безгръбначни животни, които са включени съответно в том 1 – *Растения и гъби* и том 2 – *Животни*. За да бъдат използвани и широките възможности на електронните издания, е подготвено и електронно издание на „Червена книга на България“ на DVD. То включва информацията от трите печатни тома и в допълнение мултимедийни приложения, фотогалерия, карти за разпространението на видовете и местообитанията с допълнителни детайли. Редакцията колегия се надява електронното издание да разшири достъпа до тази високо специализирана информация, като я поднесе атрактивно чрез новите технологични възможности. По този начин „Червена книга на България“ ще стигне до по-голям кръг млади хора, които в бъдеще ще поемат грижите за опазването на българското природно наследство. Чрез изготвянето на отделна версия на предлаганото второ издание на английски език ще бъде разширен достъпът на международната научна и природозащитна общност до информацията, съдържаща се в печатните томове и в електронното издание.

Редакцията колегия и авторите ще приемат с благодарност и признателност всички критични бележки, препоръки, допълнения и съобщения за пропуски и неточности в новото издание, които биха били полезни както за работата на редакцията и авторския екип, така и за подобряване на Червената книга при следващото и издание.

Васил Големански, Димитър Пеев

Предговор към Том 2. Животни

Второто издание на „Червена книга на България. Том 2. Животни“ се различава значително от първото издание (Ботев, Пешев, 1985) както по форма, така и по съдържание. Основна и важна характеристика на новото издание е, че то е съобразено със съвременните критерии и категории на Международния съюз за защита на природата и природните ресурси (IUCN 1994, 2001) за степента на застрашеност на видовете и това го прави сравнимо и ползваемо и от международната природозащитна общност. Приетите критерии и категории на IUCN са подробно изложени в отделна статия от Общата част на Червената книга.

Подготовката на първото издание на том 2 – *Животни* от Червената книга на НР България (Ботев, Пешев, 1985) се основаваше на познанията за около 18 000 вида животни, установени до 1980 г. в българската фауна. До 2007 г. в България са известни вече над 30 000 вида животни от много таксономични групи, а техният реален брой в страната е вероятно над 60 000. Значително са разширени и допълнени и знанията за тяхното териториално и хабитатно разпределение, за числеността на популациите им, екологичните им особености и биоресурсното им значение. За целите на новото издание са изследвани всички гръбначни и голям брой безгръбначни животни от българската фауна, от които над 400 вида отговарят на критериите на IUCN. След извършената експертна оценка се установи, че от тях 287 вида и подвиди спадат към първите четири категории с най-висока степен на застрашеност и те са включени в осъвремененото издание с подробни статии, рисунки и карти.

За пръв път в Червената книга са включени с отделни статии и 51 вида безгръбначни животни, от които 12 вида се оказаха в категорията Изчезнали, а 39 вида са критично застрашени. Оценката и включването в Червената книга и на безгръбначни животни, както и критичната преоценка на степента на застрашеност на гръбначните животни в България съгласно критериите на IUCN, доведе до значително увеличаване на броя на видовете животни от българската фауна, включени в предлаганото издание. В сравнение с първото издание на Червената книга, в което има общо 157 вида и подвиди животни в три категории на застрашеност: Изчезнали, Застрашени и Редки, във второто издание с отделни статии, фигури и карти за разпространението им са включени общо 287 вида и подвиди животни, които се отнасят към четири категории: Изчезнали (30), Критично застрашени (87), Застрашени (70) и Уязвими (100). В отделно приложение е даден и списък на видовете, оценени като застрашени, уязвими, почти застрашени и слабо застрашени, за които поради липса на място и достатъчна информация не са представени отделни статии, фигури и карти.

Нова информация се съдържа и в общата част на новото издание, състояща се от статии за фаунистичното разнообразие на България, за историята на природозащитата и природозащитното законодателство в страната, за защитените територии в България и за категориите и критериите на IUCN. Редакционната колегия смята, че тази обща информация ще бъде полезна както за професионалисти – еколози и природозащитници, така и за широк кръг читатели – преподаватели, студенти и ученици, журналисти, природолюбители и др.

В подготовката на новата „Червена книга на Република България. Том 2. Животни“ участват над 120 зоолози. Рисунките и фотографите в книгата са дело на осем високо квалифицирани художници и фотографи-анималисти. Техните имена са представени в отделен списък в книгата. На всички тях редакционната колегия на том 2. Животни изразява искрена и дълбока благодарност за съдействието при подготовката на изданието.

Васил Големански

Обща част

Фаунистично разнообразие на България

Биологичното разнообразие на една страна или географски регион зависи от много фактори, най-важните от които са географското положение, релефът, климатичните особености, наличието на естествени природни дадености (скален състав, почвена покривка, водни източници и водоеми), антропогенното въздействие върху природната среда и др. Съчетаването на тези фактори определя в най-голяма степен богатството от биологични видове (микроорганизми, гъби, растения и животни), които са основните компоненти на биологичното разнообразие на съответната територия независимо от нейната площ.

България е една от малките по територия европейски страни, но по богатство и разнообразие на своята фауна е на едно от първите места в Европа. Нейното географско положение в югоизточната част на континента, сложното палеогеографско и палеоклиматично минало, разнообразният релеф и климат, наличието на достатъчно сладководни ресурси и близостта с Черно море, значителният горски фонд и др. са основни и важни фактори, благоприятстващи съществуването на богато и оригинално фаунистично разнообразие. В южните райони на страната и по Черноморското крайбрежие се срещат топлолюбиви и сухолюбиви медитерански видове животни, а в северните и планинските райони съжителстват много видове, характерни за Средна и Северна Европа и за украинските степи. Голям е и броят на животните, които се срещат само в България или на Балканския полуостров. Те спадат към категориите *български* и *балкански ендемити*. В много от българските пещери и в южните планини са намерили убежища и са се съхранили голям брой видове животни от преди и от времето на периодите на залежаване на Европа, които отнасяме днес към категорията на *реликтите*. Тези живи фосили, оцелели от минали геологични епохи в нашата страна, най-добре разкриват пред съвременните зоолози пътищата за формиране и еволюцията на българската фауна. България се характеризира с богата и своеобразна пещерна фауна с много ендемити. В сравнение със Средна и Западна Европа обаче страната е все още недостатъчно проучена във фаунистично отношение и пред българските зоолози и еколози предстои все още много работа за цялостно и всеобхватно изучаване на нашето богато и уникално фаунистично разнообразие.

Изучаването на българската фауна започва значително по-късно, отколкото в другите европейски страни поради исторически причини. Първи оскъдени сведения за животинския свят на България съобщава още през 1726 г. италианският учен граф Луиджи Фернандо де Марсили, но те остават дълго време незабелязани и неизвестни за европейските естественици. В годините преди Освобождението от османско иго животинският свят на България е про-

учван само от чужденци, а след това и от неколцина български учители, получили образование в чужбина и работили в края на XIX в. Първите известни чуждестранни изследователи, посещавали и изучавали по-обстойно българската фауна през XIX в., са унгарският учен Имре фон Фривалдски, германският орнитолог и пътешественик Ото Финш, френският естествоизпитател Ами Буе, руските зоолози Едуард Менетрие, Василий Радаков и др. А между първите български учители-естественици, изучавали българската фауна още преди Освобождението, са учителите Георги К. Христович от София и Христо Пигулев от Сливен. За начало на българската зоологическа наука днес се приема публикуването на първия научен труд на български език от български учен (Христович, 1890).

След Освобождението в България се създават и първите национални изследователски центрове, в които започват по-системни и всеобхватни проучвания на българската фауна и се подготвят първите български зоолози. През 1897 г. към Висшето училище в София (сега Софийски университет „Св. Климент Охридски“) се създава Зоологически институт под ръководството на първия български професор по зоология чл.-кор. д-р Георги Шишков, в който преподават хърватският зоолог проф. д-р Стефан Юринич и асистентът Димитър Йоакимов. През 1889 г. в София е открит Естественоисторическият музей, а през 1918 г. на негова основа се създават Царските природонаучни институти, в които има вече и самостоятелни отдели по зоология и ентомология. От 1914 г. директор на Царския естественоисторически музей е бележитият зоолог акад. д-р Иван Буреш, който организира, разширява и ускорява изследванията на българската фауна чрез привличане на известни чуждестранни зоолози. Важна роля за развитието на националните зоологически изследвания има и издаването от 1928 г. на поредицата „Известия на Царските природонаучни институти“, в която са публикувани общо 129 научни статии, съобщения и приноси върху българската фауна от български и чуждестранни учени. Тази научна област получава по-нататъшен тласък през 1947 г. чрез създаването на самостоятелен Институт по зоология при Българската академия на науките, който се превърна днес в национален център на зоологическата наука.

В началото на XXI в. след над стогодишни изследвания на животинския свят на България ние все още не можем да твърдим, че познаваме добре видовото разнообразие, биотопичното разпределение, биологичните и екологичните особености на българската фауна. Като се основаваме на известните литературни сведения за степента на изученост на фауната на средноевропейските и съседните балкански страни, можем да очакваме, че на територията на България, включително и в българския сектор на

Черно море, живеят не по-малко от 60–65 000 вида животни, огромната част от които са безгръбначни животни. Ние разполагаме обаче с публикувани данни и сведения в българската и чуждестранната научна литература само за около 30 000 вида животни, което е около 50% от предполагаемото фаунистично разнообразие на страната. Най-добре проучени в България, естествено, са гръбначните животни, от които досега са познати 781 вида. Броят на установените видове, родове, семейства и разреди от отделните класове гръбначни животни в България е представен на табл. 1.

подвидове животни, установени досега в България, е около 1200, от които българските ендемити са около 790, а балканските – около 410. Наличието на ендемити е един от важните и основни критерии в международен и национален план за определяне на стратегията и приоритетите за опазване на биологичното разнообразие на дадена страна или регион. Особено разнообразна и уникална е пещерната и подземната фауна в България, тъй като страната е богата на карстови образувания и на подземни води. До 2005 г. у нас са установени над 780 вида пещерни животни от различни таксономични групи, от които над 110 вида

Таблица 1. Фаунистично разнообразие на гръбначните животни в България

Клас	Разреци, бр.	Семейства, бр.	Родове, бр.	Видове, бр.	Автори
Cyclostomata (Кръглоусти)	1	1	1	2	Stefanov (2007)
Chondrichthyes (Хрущялни риби)	2	3	3	4	Stefanov (2007)
Osteichthyes (Костни риби)	17	56	137	213	Stefanov (2007)
Amphibia (Земноводни)	2	6	11	19	Бисерков и др. (2007)
Reptilia (Влечуги)	3	12	26	37	Бисерков и др. (2007)
Aves (Птици)	21	65	195	409	BUNARCO (2009)
Mammalia (Бозайници)	8	26	60	97	Пешев и др. (2004)
Общо	54	169	433	781	

От огромната група на безгръбначните животни сравнително добре са проучени само някои едноклетъчни (черупчести ризополи), някои паразитни червеи (трематоди, цестоди, нематоди, акантоцефали), прешленестите червеи, ракообразните, паякообразните, многоножките, мекотелите и отделни разреци насекоми (еднодневки, водни кончета, правокрили, полутвърдокрили, мрежокрили, твърдокрили, ручейници, пеперуди и др.). Броят на видовете, разреци и класовете от отделните типове безгръбначни животни, установени досега в България, е представен на табл. 2.

Досегашните изследвания на богатството и разнообразието на българската фауна позволиха да се открият и опишат за пръв път в науката много непознати по-рано животни, по-голямата част от които се срещат само у нас и в някои съседни балкански страни. Приблизителният брой на новите за науката родове и видове животни, открити и описани от територията на България, е над 800, значителна част от които са ендемити за България и Балканския полуостров. Общият брой на ендемичните родове, видове и

обитават зоната на вечния мрак дълбоко в пещерите и се отнасят към категорията на типичните *троглобионти* (Beron et al., 2006). По богатство, разнообразие и ендемизъм на пещерната фауна България се нарежда между първите страни в Европа. Много богата и разнообразна е и фауната на българското крайбрежие на Черно море, където до 1988 г. са установени над 2260 вида и подвидове животни, обитаващи откритото море, крайбрежните езера и супралиторалната ивица (Маринов, Големански, 1989).

В зоогеографско отношение сухоземната фауна на България се отнася към Палеарктичната зоогеографска област на Холарктичното царство. Поради това че България е разположена главно в Евросибирската зоогеографска подобласт, но граничи и с Медитеранската зоогеографска подобласт, в страната се срещат два основни зоогеографски комплекса: северен (евросибирски), формиран от студоустойчиви видове животни, и южен (медитерански), включващ множество топлолюбиви видове (Josifov, 1988).

От северния комплекс най-широко разпространени са холарктичните видове, които живеят в Се-

Таблица 2. Фаунистично разнообразие на безгръбначните животни в България

Тип*	Класове, бр.	Разреди, бр.	Видове, бр.	Автори
Sarcomastigophora	8	28	~ 580	Големански и др. (2005)
Labyrinthomorpha	1	1	3	Големански и др. (2005)
Sporozoa	1	5	~ 270	Големански и др. (2005)
Microspora	2	4	27	Големански и др. (2005)
Ascetospora	1	1	2	Големански и др. (2005)
Мухozoa	1	1	47	Големански и др. (2005)
Ciliophora (Infusoria)	3	19	~ 680	Големански и др. (2005)
Spongia (Porifera)	1	3	29	Големански и др. (2005)
Cnidaria	3	5	32	Големански и др. (2005)
Ctenophora	2	3	3	Големански и др. (2005)
Platyhelminthes	4	21	~ 830	Големански и др. (2005)
Gastrotricha	1	2	40	Хубенов (1996)
Nematoda	2	14	~ 970	Големански и др. (2005)
Rotifera (Rotatoria)	3	4	~ 290	Големански и др. (2005)
Nematomorpha	1	1	8	Хубенов (1996)
Acanthocephala	3	6	52	Големански и др. (2005)
Kinorhyncha	1	2	4	Големански и др. (2005)
Entoprocta (Kamptozoa)	1	1	2	Хубенов (1996)
Annelida	5	15	~ 240	Големански и др. (2005)
Ectoprocta (Bryozoa)	2	3	25	Хубенов (1996)
Phoronida	1	1	1	Хубенов (1996)
Nemertea	1	2	26	Маринов, Големански (1989)
Tardigrada	2	4	34	Iharos (1961), Хубенов (1996)
Arthropoda	9	62	~ 24 720	Големански и др. (2005), Делчев и др. (2005), Берон (2005), Хубенов (1996, 2005a)
Mollusca	3	18	445	Хубенов (2005b)
Echinodermata	1	2	4	Маринов, Големански (1989)
Chaetognatha	1	1	3	Маринов, Големански (1989)
Nemichordata	1	1	1	Хубенов (1996)
Общо	65	230	~ 30 000	

* По Големански, Шишиньова (2001).

верното полукълбо както в Европа и Азия, така и в Северна Америка. Холарктични видове в българската фауна са мечката, лисицата, невестулката, благородният елен, скалният орел, блатната сова и др. Широко представени в страната са палеарктичните видове животни, които също живеят северно от тропиците, но само в Европа, Азия и Северна Африка. Такива са видрата, белият щъркел, полската чучулига, големият синигер, голямата (кафявата) крастава жаба и др. Евросибирските видове животни са най-многобройни. Те са по-студоустойчиви и са проникнали в българските земи от Северна Азия и Европа и за много от тях България е южна граница на разпространение. Към тази зоогеографска категория се отнасят катерицата, горската полевка, язовецът, сърната, глухарът, яребицата, ливадният гущер и др. Средноевропейските фаунистични елементи имат сходни екологични изисквания с евросибирската фауна. Такива представители в нашата страна са малката водна земеровка, подземната полевка, алпийският тритон, червенокоремната бумка и др. От северния зоогеографски комплекс в България се срещат, макар и по-ограничено, степни видове (лалугер, скачаща мишка, степен пор, дропла), арктоалпийски видове (белогуш дрозд) и бореомонтанни видове (живороден гущер, усойница).

Южният зоогеографски комплекс също е богат представен, особено в южните райони на България. Той се състои почти изцяло от медитерански фаунистични елементи, които включват две основни групи: холомедитерански и понтомедитерански елементи. Част от комплекса са и някои по-малобройни фаунистични елементи като иранотурански, понтийски, монганмедитерански и др. Към южния зоогеографски комплекс в българската фауна спадат такива характерни видове като мишевидният сънливец, гюнтеровата полевка, червеногушото коприварче, каспийската блатна костенурка, леопардовият смок, пепелянката, дългокраката гръцка жаба и др.

Голям е броят и на т. нар. космополитни видове животни в българската фауна, особено между едноклетъчните животни (протозоите) и нисшите безгръбначни животни. Много от тях са синантропни видове и от хилядолетия съжителстват с човека (сив и черен пльх, ориенталска и германска хлебарка, домашна муха и др.), а други имат повсеместно разпространение в света (голяма бяла чапла, сокол скитник, забулена сова и др.).

През втората половина на ХХ в. и особено през последните 2–3 десетилетия настъплението и натискът на човека върху природата, природните ресурси и особено върху биологичното разнообразие се увеличава в световен мащаб. Още в края на ХХ в. учените сигнализираха, че всяка година през 80-те и 90-те години на същия век в света са изчезвали по няколко хиляди видове растения и животни и че ако тази застрашителна тенденция не бъде спряна, то в следващите сто години ще изчезнат около 50% от сега живеещите растения и животни на планетата. Основните заплахи за биологичното разнообразие в света са свръхексплоатацията на природните ресурси от човека, прогресивното и акумулиращо замър-

сяване на въздуха, водата и почвите, интензивната индустриализация, урбанизацията и свързаното с нея пътно строителство и комуникации, прогресивното развитие на туризма и туристическата индустрия и др. Осъзнаването на тази глобална опасност доведе до историческата конференция на ООН в Рио де Жанейро (1992), на която бе приета Конвенцията за опазването на биологичното разнообразие, ратифицирана и подписана днес от над 190 държави членки на ООН.

България също не остана незасегната от бързото развитие на индустриализацията, урбанизацията, механизацията и химизацията в глобален и национален мащаб и последствията от тях бързо се отразиха негативно и на фаунистичното разнообразие в страната. По данни от 2000 г. броят на застрашените видове животни в България съгласно европейските критерии се изчислява на повече от 700 и между тях попадат и много безгръбначни животни (Нанкинов, 2000). С най-дейното участие на българските учени и природозащитници в България бе своевременно разработен и приет от Министерския съвет през 1999 г. Национален план за опазване на биологичното разнообразие, който утвърди основните приоритети и действия в страната за неговото ефективно опазване. Предлаганото второ осъвременено и допълнено издание на „Червена книга на България“ е съществена част от този Национален план и авторският колектив се надява то да бъде важна и полезна научна основа за опазването на фаунистичното богатство и разнообразие на България в следващите десетилетия.

Васил Големански, Алекси Попов

Опазване на животинския свят в България

Наченките за опазване на отделни животински видове по нашите земи вероятно датират от предисторически времена. Още тогава е имало ограничения на правото на лов с цел дивечът да бъде запазен за лица с високо обществено положение. Успоредно с това други видове са били закриляни от прастари поверия, някои от които и сега съществуват сред нашия народ – например за щъркелите, лястовиците и др. Всички тези предвестници на опазване на животинския свят са нищожно малки в сравнение с щетите, които през последните хилядолетия човек е нанесъл на фауната на нашите земи – било чрез пряко избиване на някои видове, било чрез рязка промяна на околната среда. Не могат да бъдат приети като природозащитна дейност и първите закони за лова в следосвобожденска България (1880, 1897). През 1904 г. в друг закон за лова, се дава възнаграждение за отстрелян „вреден дивеч“. Едва следващият закон за лова (1909) обявява война на „ловокрадството“ (браконьерството) и предвижда създаване на развъдници за „полезен дивеч“.

В края на XIX в. природозащитната идея има вече много привърженици. Първите публикувани материали са в защита на горите. През 1896 г. Г. Христович в сп. „Природа“ помества статия „В защита на птичия мир“. По това време в Свищов се създава „Дружество за защита на полезните и изстребване на вредните животни“. Много важен момент в развитието на природозащитното дело е създаването на Съюза за защита на природата през есента на 1928 г. По негова инициатива през март 1936 г. е приета първата Наредба-закон за защита на природата в България. В нея на няколко места се споменава специално за застрашени и редки животински видове и са утвърдени мерки за опазването им. В следващия „Указ за защита на природата“ (1960) няма особен напредък в тази област. През 1967 г. е обявен „Закон за защита на природата“ и в приложенията към него са дадени списъци на множество растения и животни, поставени под защита. През 80-те години на XX в. „Комитета по опазване на околната среда“ при Министерския съвет издаде множество специални заповеди за поставяне под строга защита на редица растителни и животински видове (например трите заповеди от 1986 г. за защита на земноводни и влечуги, на птици и на бозайници). Публикувани са и някои специални заповеди за защита на отделни видове или групи от видове (например за сухоzemните костенурки – 1981 г.). Някои територии с особена важност за съществуването на отделни популации или съобщества са обявени за защитени (например скалните венци с птичи колонии при с. Гинци в Западна Стара планина, изоставената минна галерия при с. Голак в Ихтиманска Средна гора, където живеят многохилядни прилепни колонии и др.). Регламентирано е използването на стопански важни видове (водни жаби, охлуви, по-късно – на пепелянката

като източник на отрова, използвана в медицината). В средата на 80-те години се издава „Червена книга на НР България“ на изчезналите, редки и застрашени растения (1984) и животни (1985). Площта на защитените територии и на буферните зони около тях значително се увеличи. В средствата за масова информация се публикуват стотици материали с природозащитна насоченост. Разпространяват се и множество нагледни материали (плакати, брошури и др.). Вследствие на тази дейност екологичната и природозащитната култура на населението в страната чувствително се повиши. Като цяло обаче до началото на 90-те години на XX в. природозащитната дейност е недостатъчно координирана с международните норми и стандарти. Успехите ѝ до голяма степен се дължат на ентузиазма на отделни учени естественици, лесовъди, туристически дейци и др.

В началото на 90-те години на XX в. започна бързо привеждане на българското природозащитно законодателство в съответствие с международните препоръки и споразумения. Приет е Закон за опазване на околната среда (1991). Някои от старите заповеди и укази са отменени поради тяхната непълнота, несъвършенство или защото влизаха в противоречие с новоприетите документи. Възприети са световни и международни категории както за защитените територии (това наложи прекатегоризацията на много от тях, без да отнема протекцията им), така и на видовете, които попадат под защита. Започна презгранично сътрудничество със съседни държави за опазване на особено значими в консервационно отношение видове (например т.нар. „мечи тунели“ на границата с Гърция). Създадоха се много неправителствени природозащитни организации и сдружения, които развиват изключително полезна дейност с или без съдействието на упълномощените държавни органи, а понякога – и в противоречие с техни решения. Голяма част от природозащитната дейност в страната, предимно по отношение на птиците, се извършва с финансовата помощ на международни организации (например създаването на мрежата от орнитологично важни места с помощта на Birdlife International).

Значителна част от усилията са насочени към проекти с мониторингов характер (например ежегодните среднозимни преброявания на зимуващите водолубиви птици в страната или периодичните преброявания на белия щъркел). Целта е да се установят дългогодишни промени и тенденции в развитието на отделни популации, съобщества или екосистеми. По специални програми се подпомагат популациите на особено ценни животински видове (например подхранването на орли и лешояди в Източните Родопи и във Врачанския Балкан; създаването и поддържането на водоеми за алпийските тритони на Петрохан). Засилва се контролът над браконьерите и нетърпимостта към дейността им.

Социално-икономическите преобразования, настъпили през последните десетилетия, оказват силно влияние върху природната среда в страната. Усиленото развитие на инфраструктурните проекти превръща големи пространства в екологични пустини и изолира големи природни територии. Най-тежки последици в това отношение има строителството на магистрални шосета. Застрояването на местата с изключително биоразнообразие като Черноморското крайбрежие, части от Северен Пирин, Рила, Родопите нанася тежки увреждания на природата. Сериозна заплаха са и проектите за някои нови производства (например златодобив с използване на цианид). Същевременно изселването на населението от много от граничните райони, Източна Стара планина и други места освободи от антропогенно натоварване обширни територии и състоянието на биоценозите в тях, макар и бавно, се приближава към естественото. Такива територии се превръщат в своеобразни „необявени резервати“ и сега те имат по-богат и разнообразен животински свят, отколкото в миналите десетилетия. Запускането на много от обработваемите земи в страната, създаването на синури и други форми на микрорелефа, отделни постройките, засаждането на дървесни и храстови видове в реституираните земи се отразява благоприятно на много животински видове от различни групи. Спирането на много от индустриалните производства и изграждането на пречиствателни станции се отрази благоприятно на реките – сега те текат по-слабо замърсени и по-богати на живот, отколкото през предишните десетилетия.

Нормативните актове, с които днес се осъществява опазването на животинския свят в България, в мнозинството си са международни актове, приети от България и станали част от вътрешното законодателство; други са наши, вътрешни закони, съобразени с международните. Основен документ на международното природозащитно право е Конвенцията за опазване на биологичното разнообразие, приета от ООН през 1992 г. Според нея всяка страна трябва да създаде Национален план или стратегия за запазване на биоразнообразието; подчертава се необходимостта от извършване на Оценка на въздействието върху околната среда (ОВОС) за проекти, които биха могли да окажат значително отрицателно въздействие върху биологичното разнообразие с цел предотвратяването или минимизирането на това въздействие.

В съответствие с конвенцията в България е изработена Национална стратегия за опазване на биологичното разнообразие, приета от Министерския съвет през 1999 г. Оценка за въздействие върху околната среда вече съпътстват почти всички позначителни строителни проекти, като дават ценни препоръки, а понякога спират строителството на обекти, които може сериозно да увредят природата. Регламентирана е интродукцията на чуждестранни видове растения и животни – предвижда се прекратяването на интродуцирането на такива видове, контрол или унищожаването им, когато това е необходимо. Нови видове диви животни може да се

интродуцират само със съгласието на експерти от БАН. Изключително важно значение в Европейското законодателство имат други два документа: Конвенция за опазване на дивата европейска флора и фауна и природните местообитания (1979), наричана накратко Бернска конвенция, и Директива 92/43 (1992) на Съвета на Европейския съюз за опазване на природните местообитания и на дивата флора и фауна (Директива за хабитатите). Специално за птиците е приета Директива за птиците; останалите групи животни и растения са защитени в списъците към Директивата за хабитатите. Бернската конвенция има три приложения – първото е за растителните видове, второто и третото за животинските, поставени под защита. Най-съществената част от Директивата за хабитатите е създаването на Европейска екологична мрежа НАТУРА 2000, която ще се състои от специални области за запазване на биологичното разнообразие. През 1975 г. влиза в сила Конвенция по международната търговия със застрашени видове от дивата флора и фауна (CITES). Целта е регулиране на търговията с редки и застрашени видове. Тя има три приложения: първото е за видове, които са застрашени от изчезване и са или биха могли да бъдат засегнати от търговията с тях; второто е за видове, които макар и незастрашени от изчезване, може да се превърнат в такива, ако търговията с тях не се регламентира строго; третото е за видове, които една страна членка на Конвенцията, определи като подлежащи на регулиране с юрисдикция с цел недопускане на свръхупотреба поради търговия с тях. Вносът или износът на видове, изброени в приложенията, се разрешава единствено от отговорните институции на страните членки на Конвенцията. Конвенцията за съхранение на мигриращите видове диви животни (Бонска конвенция, 1979 г.) има световен (не само европейски) обхват. В нея са определени три категории на статуса на мигриращите видове – благоприятен, неблагоприятен и застрашен. В приложенията се изброяват видовете от последните две категории. Тясно свързано с Бонската конвенция е Евро-азиатското споразумение за защита на мигриращите и водоплаващите птици (AEWA) (1979). С по-частен характер са споразуменията EUROBATS (1991) за защита на прилепната фауна на Европа и споразумението ACCOBAMS (1996) за защита на китообразните (в нашата фауна – делфините). Голямо значение за опазване на животинския свят има и Конвенция за влажните зони с международно значение, особено хабитатите на водните птици (1975), наричана Рамсарска конвенция (по наименованието на гр. Рамсар в Северен Иран, където е подписана). Рамсарски защитени влажни зони у нас са резерватите „Сребърна“, „Атанасовско езеро“, „Аркутино“ и др. Конвенцията за риболова в р. Дунав (1958) и Черно море (1959) регламентират мероприятия за щадящ риболов, биотехнически мерки за улесняване на мигриращите видове риби и др.

Законът за биологичното разнообразие (ЗБР), приет през 2002 г., урежда отношенията между държавата, общините, юридическите и физическите лица по опазването и устойчивото ползване на

биологичното разнообразие в Република България. Той отменя закона за защита на природата от 1967 г. и неговите девет изменения, приети между 1977 и 2000 г. Биологичното разнообразие е обявено за неразделна част от националното богатство и опазването му е приоритет на държавните и общинските органи и на гражданите. Регламентирано е създаването на Национална екологична мрежа, включваща защитени зони, защитени територии и буферни зони около тях. Въвеждането на неместни или повторното въвеждане на местни животински и растителни видове в природата се допуска само ако това не уврежда природните местообитания или местни видове от дивата флора и фауна, или техни популации. Разделът с търговията със застрашени видове е съобразен с конвенцията CITES. Предвидени са административно-наказателни разпоредби за нарушения на закона, включително размера на глобите, реда за изземване на незаконно притежаваните материали и т. н. Приложение 1 към Закона е за типовете природни местообитания в страната според Директивата за хабитатите на Европейския съюз; изброени са 113 такива типа. Приложение 2 съдържа списък на видовете, за чието опазване се изисква приоритетно съхранение на местообитанията им; видовете от резолюция № 6 (1998) на Берлинската конвенция са означени със специален знак. Приложение 3 е за видовете, обявени за строго защитени

на територията на цялата страна; този списък е най-многоброен (426 вида). Видовете от Приложение 4 са поставени под режим на опазване и регулирано ползване. Със заповед за всеки отделен вид от този списък се определят режимите за тяхното ползване. В Приложение 5 са изброени забранените методи, уреди и средства за улавяне и убиване на животни. Приложение 6 изброява 16 вида ловни птици, за които, при доказване че са придобити по позволен от закона начин, се разрешава пренасяне, търговия, препариране и др. През 2006 г. (Държавен вестник, бр. 76) е обнародвана тарифа за обезщетяване при увреждане или унищожаване на защитени растителни и животински видове от Приложение 3 на закона. Много важно значение за опазване на животинския свят на България има и приетия през 1998 г. Закон за защитените територии и измененията към него от 1999, 2000, 2002 г.

Животинският свят на България е безкрайно динамична, бързо променяща се материя; непрекъснато се обогатяват и променят и знанията ни за него, затова промените в нормативните актове за опазването му и периодичното издаване на Червени книги са неизбежни.

Владимир Бешков

Защитени територии в България

Първите опити за регламентиране опазването на природните ресурси в България са направени в началото на ХХ в. с приемането на тогавашните закони за горите и лова. Целенасоченото териториално опазване на флората и фауната обаче е започнало след 1928 г. със създаването на Съюза за защита на родната природа. Първата официално обявена защитена територия в България е странджанският резерват „Силкосия“ с площ 396 ha. Той е създаден през 1931 г. за опазване на вечнозелени храстови формации във водосборния басейн на р. Велека. След него за обявени резерватите „Парангалица“ (1933) и „Байови дупки“ (1935). През 1934 г. е създаден първият национален парк „Витоша“, обявен на основание на тогавашния Закон за горите, който е допускал съществуването на строго охранявани гори. Така на природата в България започва да се гледа като на обособен обект на правна закрила. Този парк е първият на Балканския полуостров.

През 1936 г. влиза в сила Наредбата-закон за защита на родната природа, която десетилетия наред е действителен нормативен акт за защитените територии в България. Още тогава много далновидно са предвидени и планове за управление на защитените територии, които сега са важен инструмент за стопанисването им. С тази наредба са обявени и някои природно-исторически места с национално значение: Вола, Бузлуджа, Шипка, Оборище. Създадени са и няколко защитени територии, които днес са сред най-ценните български резервати и паркове: „Ропотамо“ (1940), „Калиакра“ (1941), „Златни пясъци“ (1943).

След края на Втората световна война са обявени няколко нови резервата, някои от които с голяма площ – „Сребърна“ и „Милка“ (1948), „Царичина“ и „Тисата“ (1949), „Камчийски лонгоз“, „Дупката“, „Горна Топчия“ и „Алиботуш“ (1951), „Джендема“ (1953), „Узунбуджак“ (1956) и др. През 1956 г. към БАН е създадена Комисия по защита на природата – първата научна природозащитна институция в България.

В началото на 70-те години в целия свят и у нас се засилва интересът към дивата природа, защитените територии и застрашените видове. През 1976 г., със създаването на Комитета по опазване на природната среда и прерастването на Комисията по защита на природата в Научен координационен център по опазване на околната среда към БАН, започва нов етап от природозащитната дейност в България. През този период страната ни участва активно в повечето международни природозащитни инициативи и се присъединява към важни международни конвенции и програми за опазване на природните територии: Конвенцията за опазване на световното културно и природно наследство (1975) и Рамсарската конвенция за влажните зони с международно значение (1976); Започва работа междуправителствената програма „Човек и биосфера“ към ЮНЕСКО, разширен

е списъкът на ООН на националните паркове и на другите защитени територии, в които още от самото начало са записани и български защитени обекти. В резултат две влажни зони (Аркутино и Сребърна) са обявени за обекти с международно значение, други две – (Сребърна и Пирин) за паметници на световното културно и природно наследство, а 17 – за биосферни резервати.

През периода от 1976 до 1991 г. защитените територии в страната са удвоени и от 1% от общата територия на страната достигат 2%. Поради това вече може да се говори за мрежа от защитени територии, с която България се нарежда след Финландия и Норвегия и става страната с най-голяма относителна площ на резервати със строг режим в Европа. Големите защитени територии у нас се създават от 1991 до 1995 г., когато Комитетът по опазване на природната среда е преобразуван в Министерство на околната среда и водите. Засилва се интересът на Западна Европа и САЩ към българската природа. През 1993 г. с помощта на Американската агенция за международно развитие е изготвена стратегическа схема в областта на природозащитата, което съвпада и с подготвянето на План за приоритетни дейности по опазването на влажните зони. Защитените територии нарастват значително – от 1% през 1977 г. до 4,5% през 1995 г.

През 1998 г. Народното събрание приема Закон за защитените територии (ЗЗТ) – първият тясно специализиран природозащитен закон. Той определя взаимоотношенията между институциите, отговорни за защитените територии и гарантира по-ефективното опазване на природата и защита на местните интереси. Със закона се регламентира и създаването на дирекции към трите национални парка („Централен Балкан“, „Рила“ и „Пирин“) като техни административни органи – самостоятелни юридически лица на бюджетна издръжка и на пряко подчинение на Министерството на околната среда и водите. Въвеждат се планове за управление като основни документи, определящи конкретните режими във всяка защитена територия. Законът за защитените територии дава възможност за създаване на механизми за насърчаване на икономическата инициатива на местните жители – развитие на екологичен и селски туризъм, възраждане на местните занаяти и традиционни производства и др., които едновременно подпомагат и стимулират дейностите по опазване на природата.

Съгласно този закон защитените територии в Република България са отнесени към следните 6 категории:

РЕЗЕРВАТИ. За резервати (известни още под наименованието строги резервати) се обявяват образци от естествени екосистеми, включващи характерни и/или забележителни диви растителни и животински

видове и местообитанията им. Те са изключително държавна собственост и в тях се забранява всякаква човешка дейност.

Резерватите се управляват, за да бъдат запазени естествения им характер, генетичните ресурси, естествените местообитания и популациите на защитени редки, ендемични и реликтни видове. В тях се провежда научна и образователна дейност и екологичен мониторинг. Те служат и за развитие на мрежа от представителни за България и Европа екосистеми и застрашени местообитания.

В резерватите се забраняват всякакви дейности, с изключение на тяхната охрана, посещения с научна цел, преминаването на хора по маркирани пътеки, включително с образователна цел, събиране на семенен материал, диви растения и животни с научна цел или за възстановяването им на други места в количества, начини и време, изключващи нарушения в екосистемите, потушаване на пожари и санитарни мероприятия в горите, увредени вследствие на природни бедствия и каламитети. Санитарните дейности в резерватите се извършват с разрешение от МОСВ, издадено след положително научно становище от БАН и положително решение на Националния съвет по биологичното разнообразие.

Общият брой на строгите резерватите в България е 55. По-популярни резервати у нас са „Силкосия“, „Узунбоджак“, „Парангалица“, „Юлен“, „Боатин“, „Царичина“, „Ропотамо“ и др.

НАЦИОНАЛНИ ПАРКОВЕ. За национални паркове се обявяват територии, в чиито граници не попадат населени места и селищни образувания и които включват естествени екосистеми с голямо разнообразие на растителни и животински видове и местообитания, с характерни и забележителни ландшафти и обекти на неживата природа. Националните паркове се управляват за поддържане на разнообразието на екосистемите и защита на дивата природа, за опазване и поддържане на биологичното разнообразие в екосистемите, за предоставяне на възможности за развитие на научни, образователни и рекреационни дейности, както и за създаване на предпоставки за развитието на туризъм, екологосъобразен поминък на населението и други дейности.

В националните паркове се обособяват следните зони:

- резервати и поддържани резервати;
- туристическа зона;
- зони на хижите, административните центрове за управление и поддръжка на парковете и спортните съоръжения;
- други зони съобразно конкретните условия в парковете.

Резерватите и поддържаните резервати, които попадат в границите на националните паркове, запазват режимите си, определени със заповедта за обявяването им.

В националните паркове се забраняват:

- строителство, освен на туристически заслони и хижи, водохващания за питейни нужди, пречиствателни съоръжения, сгради и съоръжения за

нуждите на управлението на парка и обслужването на посетителите, подземни комуникации, ремонт на съществуващите сгради, пътища, спортни и други съоръжения;

- производствени дейности, с изключение на поддържащи и възстановителни дейности в горите, земите и водните площи;
- извеждане на голи сечи;
- използване на изкуствени торове и други химични средства;
- внасяне на неприсъщи за района растителни и животински видове;
- паша на кози, както и пашата в горите извън ливадите и пасищата;
- събиране на билки, на диворастящи плодове и на други растения и животни на определени места;
- събиране на вкаменелости и минерали, увреждане на скални образувания;
- нарушаване на естественото състояние на водни площи, водни течения, техните брегове и прилежащи територии;
- дивечоразвъдна дейност и ловуването, освен при регулиране на числеността на живогинските видове;
- спортен риболов и риборазвъждане на определени места;
- замърсяване на водите и терените с битови, промишлени и други отпадъци;
- бивакуване и палене на огън извън определените места;
- намеса в биологичното разнообразие;
- събиране на редки, ендемични, реликтни и защитени видове, освен за научни цели;
- други дейности, определени със заповедта за обявяване на защитената територия и плана за управление.

Национални паркове в България са създадени в планините Рила, Пирин и Стара планина.

ПРИРОДНИ ЗАБЕЛЕЖИТЕЛНОСТИ. За природни забележителности се обявяват характерни или забележителни обекти на неживата природа, като скални форми, скални разкрития с научна стойност, земни пирамиди, пещери, понори, водопади, находища на вкаменелости и минерали, плясълци дюни и други, които са с изключителна стойност поради присъщата им рядкост, представителност, естетичност или имат значение за науката и културата.

Природните забележителности се управляват с цел запазване на техните естествени особености и се обявяват с прилежаща територия, необходима за опазването им. В природните забележителности се забраняват дейности, които могат да нарушат тяхното естествено състояние или да намалят естетическата им стойност. Мерки за опазване, укрепване и възстановяване на природните забележителности се допускат с разрешение на Министерството на околната среда и водите, съгласувано със собствениците на природните забележителности и други заинтересовани институции.

По-известни природни забележителности са: Белоградчишките скали, ждрелото на р. Ерма, Побитите камъни, Чудните мостове, пещерата Бачо Киро, блатото Алепу, Буйновското ждрело, скалният комплекс Вратцата, скалният комплекс Заского при с. Гинци, Софийско и пр.

ПОДДЪРЖАНИ РЕЗЕРВАТИ. За поддържани резервати се обявяват екосистеми, включващи редки и/или застрашени диви растителни и животински видове и местообитанията им. Поддържаните резервати са изключителна държавна собственост и се управляват с научни и образователни цели и/или екологичен мониторинг. Те се различават от строгите резервати по това, че в тях може да се извършват дейности, насочени към поддържането на природния им характер, възстановяването на популации на растителни и животински видове и опазването на генетичните ресурси.

В поддържаните резервати се забраняват всякакви дейности, с изключение на:

- тяхната охрана;
- посещения с научна цел;
- преминаването на хора по маркирани пътеки, включително с образователна цел;
- събирането на семенен материал, на диви растения и на животни с научна цел или за възстановяването им на други места;
- провеждане на поддържащи, направляващи, регулиращи или възстановителни мерки.

Общият брой на поддържаните резервати у нас е 38. По-популярни от тях са „Атанасовско езеро“, „Балтата“, „Балабана“, „Вельов вир“, „Долна Топчия“, „Патлейна“, „Персински блата“, „Сребърна“, „Чамджа“, „Шабаница“ и др.

ПРИРОДНИ ПАРКОВЕ. За природни паркове се обявяват територии, включващи разнообразни екосистеми с многообразие на растителни и животински видове и на техните местообитания, с характерни и забележителни ландшафти и обекти на неживата природа.

Природните паркове се управляват с цел поддържане на разнообразието на екосистемите и опазване на биологичното разнообразие в тях, предоставяне на възможности за развитие на научни, образователни и рекреационни дейности, устойчиво ползване на възобновимите природни ресурси при запазване на традиционни форми на поминък, както и осигуряване на условия за развитие на туризъм.

За разлика от националните паркове, в границите на природните паркове може да има населени места, селищни образувания и курорти, както и да се осъществяват производства и дейности, които не замърсяват околната среда.

Трябва да се отбележи, че защитените територии от други категории, попадащи в границите на природните паркове, запазват режимите си, определени със заповедта за обявяването им.

В природните паркове се забраняват:

- извеждане на голи сечи във високостеблени гори, с изключение на тополовите, а в издънкови гори – с площ по-голяма от 3 ha;

- внасяне на неприсъщи за района растителни и животински видове;
- паша на кози освен на определени за това места;
- събиране на вкаменелости и минерали, увреждане на скални образувания;
- замърсяване на водите и терените с битови, промишлени и други отпадъци;
- бивакуване и палене на огън извън определените места;
- добив на полезни изкопаеми по открит метод;
- добив и първична преработка (обогащаване) на метални полезни изкопаеми чрез прилагане на химични и химико-бактериологични методи и цианиди;
- дейности и строителство, които не са разрешени със заповедта за обявяване на парка, плана за управление на парка и устройствените и техническите планове и проекти;
- събиране на редки, ендемични, реликтни и защитени видове, освен за научни цели;
- добив на ресурси от морето чрез драгиране и тралиране;
- други дейности, определени със заповедта за обявяване на защитената територия и с плана за управление.

Природните паркове у нас са: „Българка“, „Витоша“, „Врачански балкан“, „Златни пясъци“, „Персина“, „Рилски манастир“, „Русенски Лом“, „Сините камъни“, „Странджа“ и „Шуменско плато“.

ЗАЩИТЕНИ МЕСТНОСТИ. За защитени местности се обявяват територии с характерни или забележителни ландшафти, включително такива, които са резултат на хармонично съжителство на човека и природата; местообитания на застрашени, редки или уязвими растителни и животински видове и общества.

Защитените местности се управляват с цел запазване на компонентите на ландшафта, опазване, поддържане или възстановяване на условия в местообитанията, отговарящи на екологичните изисквания на видовете и съобществата – обект на защита; предоставяне на възможности за научни изследвания, образователна дейност и екологичен мониторинг; предоставяне на възможности за туризъм и за духовно обогатяване.

В защитените местности се забраняват дейности, противоречащи на изискванията за опазване на конкретните обекти, предмет на защита.

По-значими защитени местности у нас са: езерото Вая (частично), Ботаническата градина в Балчик, блатото Малък Преславец, Гарванските блата, Дуранкулашкото езеро, островите Св. Иван и Св. Петър, пещерата Елата, местността Иракли и др.

От описаната класификационна схема е отпаднала категорията „историческо място“ от стария Закон за защита на природата. От площта на историческите места, обявени до 1998 г. – 12 139 ha, в други защитени територии е отнесена около 63%. Заличени от регистъра на защитените територии са около 37% от историческите места.

През 2003 г. се извършва и прекатегоризирането на защитените територии в страната според Закона за защитените територии.

Към 31.12.2006 г. общата площ на защитените територии е 549 927 ha, включително:

- резервати и поддържаните резервати 81 496,1 ha;
- национални паркове 150 362,3 ha (без площта на резерватите, разположени в тях);
- природни паркове 246 354,1 ha;
- природни забележителности 21 845,5 ha;
- защитени местности 49 869,2 ha.

Общата площ на защитените територии в България е увеличена спрямо площта на защитените територии към 1997 г. с 58 708 ha, или нови 0,6% от територията на страната са заети със защитени територии. Увеличаването на площта на защитените територии е принос към устойчивото развитие на обществото на базата на опазване на природата.

В мрежата от защитени територии са включени и най-ценните влажни зони в България (Michev, Stoyneva, 2007).

С влизането в сила на Закона за биологичното разнообразие през 2002 г. се създават условия за изграждане на национална система от защитени зони като част от европейската екологична мрежа НАТУРА 2000. Тя има за цел да гарантира дългосрочното запазване на типове природни местообитания и популации на видове, които са с европейска значимост. В нея са включени специални защитени

райони, определени от страните членки на Европейския съюз (ЕС), съгласно Директивата за запазване на природните местообитания и Директивата за птиците. Обекти на защита по двете директиви са около 140 природни местообитания и над 600 вида растения и животни със значение за ЕС. Страните членки, както и присъединяващите се държави, са длъжни да установят разпространението на тези местообитания и видове в своите територии, да поставят част от тях под защита и да ги управляват с цел запазване и устойчиво ползване.

Европейската комисия е възприела, че е необходимо всяка държава от ЕС да съхрани, чрез включване в НАТУРА 2000, около 20 % от националната площ. Като принос към Европейската екологична мрежа НАТУРА 2000, страната ни трябва да осигури опазването на над 80 типа хабитати, както и най-важните местообитания на 100 вида растения и 226 вида животни, определени от европейските директиви. Процесът на проучвания и установяване на подходящите за НАТУРА 2000 места в България тече от няколко години с финансовата подкрепа на външни донори и вътрешно финансиране чрез МОСВ.

С изграждането на националната мрежа от защитени зони ще се гарантира до голяма степен опазването на изключителното природно наследство на България.

Таню Мичев

Категории и критерии в „Червена книга на Република България“

Съществен елемент на Червените книги (ЧК) и Червените списъци (ЧС) са категориите на застрашеност. Първите категории на застрашеност са публикувани през 1966 г. и са предназначени за глобална оценка на бозайниците (IUCN, 1966). Използвани са 4 категории: 1. Изчезващи видове – намиращи се под сериозна заплаха от изчезване, чието спасяване вече е невъзможно без предприемане на специални мерки за опазване; 2. Редки видове – не са пряко застрашени от изчезване, но се срещат в неголямо количество или на ограничена територия и могат скоро да изчезнат; 3. Видове с намаляваща численост; 4. Неопределени – видове, за които се знае малко, но очевидно са заплашени от изчезване.

Тази система получава всеобщо признание и по-късно се използва за оценка на разнообразни таксономични групи, както и за създаване на регионални ЧК и ЧС. Тези първи категории са използвани близо 30 години. Положителните им страни се изразяват в тяхната опростеност, умерена необходимост от данни и широкото им признаване. Недостатъците им се заключават в техния субективизъм и липса на количественост, поради което не са в състояние да опишат адекватно степента на застрашеност на видовете. Освен това оценките, правени от различни организации и за различни райони, не са съпоставими.

През 1989 г. IUCN започна разработване на нов по-обективен и количествен подход, който да осигури методология за оценка на риска от изчезване. В резултат е предложена система от категории и критерии, публикувани през 1994 г. По-късно те са ревидирани и модифицирани (IUCN, 1994, 2001).

Новата система има няколко специфични цели: да предостави подход, приложим по еднакъв начин от различни оценители; да увеличи обективността като предостави на ползвателите ясно ръководство за това как да оценяват различните фактори, които влияят върху риска от изчезване; да предостави подход, който да улесни сравняването между силно различаващи се таксони; да даде на ползвателите на списъците от застрашени видове по-добро разбиране на каква основа са класифицирани видовете по степента на тяхната застрашеност.

Понякога има съмнение, че количествената същност на критериите би била пречка за тяхното прилагане, поради недостатъчните данни за видовете, подлежащи на оценка, голяма част, от които са редки, малочислени и слабо и неравномерно проучени в рамките на ареала им. Трябва да се има предвид обаче, че това е привидно, тъй като зададените граници при отделните критерии са твърде широки и не са необходими точни цифри за размера на популацията, скоростта на редуция на числеността или на площта на ареала. Критериите дават възможност да се използват прогнози или заключения, основани на данни за местообитанието, близкородствени видове,

други видове, свързани с даден тип местообитание и т. н. Освен това трябва да се подчертае, че е достатъчно да бъдат удовлетворени изискванията само на един от критериите, а не на всичките пет. В много случаи някои критерии изобщо не са подходящи и никога не биха били удовлетворени, независимо колко близо до изчезване се намира дадения таксон (IUCN, 2005).

Първоначално категориите и техните дефиниции са разработени за глобална оценка на риска от изчезване. Глобалните оценки обаче не са особено практични за използване на регионално ниво, например за създаване на национални ЧК или ЧС, като основа на конкретни и адекватни консервационни програми. Съществено ограничение пред прилагането на глобалните оценки на регионално ниво е обстоятелството, че вероятността от изчезване в част от ареала на таксона може да е различна от тази в рамките на целия ареал. За преодоляване на тези трудности е предложен протокол за прилагане на глобалните категории и критерии на регионално ниво (IUCN, 2003).

При разработването на настоящата „Червена книга на България“ са използвани глобалните категории и критерии на IUCN (2001), Ръководството за използване на глобалните категории и критерии (IUCN, 2005) и Ръководството за приложение на глобалните критерии на регионално ниво (IUCN, 2003). На тази основа е разработена процедура за оценка на таксоните (главно видове), предложени от широк кръг специалисти. Първа стъпка в процедурата е оценка на националната популация на таксона спрямо стандартните критерии. След това оценката се уточнява (повишава или намалява) в зависимост на степента на обвързаност с популациите от околните страни. Оценката на риска от изчезване се намалява при възможност за имиграция от околните популации, тъй като това има благоприятен ефект върху възможността за оцеляване на националната популация. Това „понижаване“ на оценката обикновено води до промяна от една степен в категорията. Когато в страната се намира само малка част от иначе голяма популация в съседните страни, понижението е най-често с повече от една степен. Обратно, когато има ясни свидетелства, че популацията в страната се намира в демографски колапс и не би могла да оцеее без имиграция от околните популации, или когато околните популации също са намаляващи, то категорията е повишавана. В случаите, когато няма сведения за ролята на околните популации за риска от изчезване на регионалната популация, глобалните критерии са прилагани без изменения. Това е в сила за повечето случаи тъй като най-често застрашените таксони имат ниска численост и фрагментирано разпространение и вероятността за изолация от популациите в околните страни е голяма. Освен това при повечето застрашени видове рискът

от изчезване е значителен поради унищожаване на местообитанията и в такъв случай състоянието на популацията им трудно би могло да се подобри от притока на имигранти отвън.

Приемайки съвременните критерии на IUCN, цитирани по-горе, при подготовката на настоящето издание на „Червена книга на България“ таксоните (видове и подвидове) са разпределени в следните категории (вж. „Речник на използваните термини“):

Изчезнали (EX) или вероятно изчезнали (?EX) – Extinct. Даден таксон принадлежи към тази категория, когато не е установяван в страната през последните 50 години.

Критично застрашени (CR) – Critically Endangered. Даден таксон е от тази категория, когато числеността в страната е намаляла до критично ниво (от няколко до няколкостотин индивида), които се срещат в единични находища, или чиято скорост на намаляване (брой или площ на разпространение) е в рамките на критериите на IUCN. Оцеляването на такива видове е малко вероятно без активни мерки за опазване, включващи отстраняване на причините, които водят до изчезването му.

Застрашени (EN) – Endangered. Даден таксон принадлежи към тази категория, когато има много висок риск от изчезване поради малки популации, фрагментирано разпространение, изолация и/или бързо намаляване (численост или площ на разпространение), отговарящи на критерии А–Е за тази категория според IUCN. Таксоните, отнесени към тази категория е много вероятно да преминат към категорията критично застрашени, ако неблагоприятните фактори продължат да действат.

Уязвими (VU) – Vulnerable. Даден таксон спада към тази категория, когато се намира пред висок риск от изчезване поради продължаващо намаляване на популацията (дори на локално ниво), унищожаване на местообитанията или преексплоатация. Наблюдаваната или прогнозираната скорост на намаляване е по-малка, отколкото при таксоните, отнесени към по-високите категории на застрашеност (според критерии А–Е). В тази категория попадат видове, чиито популации са все още многочислени и/или стабилни, но с неблагоприятни перспективи в бъдеще. Регресът им може да се засили ако факторите, които го причиняват, в рамките на страната и съседните страни, продължат да действат.

Почти застрашени (NT) – Near Threatened. Даден таксон се отнася към тази категория, когато той е оценен по критериите, но в момента не може да се определи като *критично застрашен*, *застрашен* или *уязвим*, Твърде вероятно в близко бъдеще да попадне в някоя от горните категории.

Слабо засегнати (LC) – Least Concern. Таксонът е от тази категория, когато е оценен по критериите, но не попада в категориите *критично застрашен*,

застрашен или *уязвим*. Широко разпространените и многобройни видове се включват в тази категория.

С недостатъчно данни (DD) – Data Deficient. Даден таксон принадлежи към тази категория, когато няма необходимата информация за пряка или косвена оценка на риска от изчезване, основаваща се на разпространението или състоянието на популацията му. Таксон от тази категория може да е добре изучен и биологията му да е известна, но да липсват подходящи данни за разпространението или обилието му. *С недостатъчно данни* следователно не е категория „под заплаха“. Поставянето на даден таксон в тази категория означава, че е необходима повече информация и че е възможно бъдещи изследвания да покажат, че той попада в някоя от категориите „под заплаха“. Важно да се използват позитивно всички налични данни. В много случаи е необходимо да се отдели голямо внимание при решението за избор между *недостатъчно данни* и състояние „под заплаха“.

Неоценяван (NE) – Not Evaluated. Даден таксон принадлежи към тази категория, когато все още не е оценяван по критериите.

Използвани са 5 количествени *критерия* за оценка на застрашеността и категорията на застрашеност (вж. „IUCN – критерии и категории“). Критериите са: А – намаляваща популация (в миналото, в настоящето и/или прогнози за бъдещето); В – размер на ареала и фрагментация, намаляване или флукутации; С – малки популации и фрагментация, намаляване или флукутации; D – много малки популации или много ограничено разпространение; Е – количествен анализ на риска от изчезване. Таксоните трябва да се оценят по всички критерии, но за да се класифицират към една от категориите на застрашеност е достатъчно да отговарят само на един от тези критерии (IUCN, 2005).

Чрез използването на съвременните международно приети категории и критерии на IUCN, новото актуализирано издание на „Червена книга на България“ отговаря напълно на международните стандарти и ще се ползва от международната научна и природозащитна общност.

Васил Попов, Таню Мичев

Речник на използваните термини

Популация и размер на популацията (критерии А, С, D). Терминът „популация“ се използва в по-друг смисъл в IUCN критериите, който е различен от обичайната употреба в биологията. Тук под популация се разбира общия брой на индивидите от даден таксон. По функционални причини, най-вече дължащи се на различия в жизнените форми, размерът на популациите се измерва с броя само на зрелите индивиди. В случаите, когато едни таксони са обилгатно зависими от други таксони за целия си жизнен цикъл или част от него, трябва да бъдат използвани биологично смислени стойности за гостоприемниците.

Субпопулации (критерии В и С). Субпопулациите са географски или по друг начин разграничими групи в популацията, между които съществува малка демографска или генетична обмяна (обикновено един успешно мигрирал индивид или гамета годишно или по-малко).

Зрели индивиди (критерии А, В, С, D). Броят на зрелите индивиди е броят на индивидите, за които е установено или се предполага, че могат да се размножават. Когато се оценява този количествен показател, следните моменти трябва да се имат предвид:

1. Зрелите индивиди, които никога няма да дадат потомство не трябва да се броят (например когато плътността на популацията е толкова ниска, че не е възможно да се осъществи оплождане).

2. В популации с нарушено съотношение между половете, този факт да се вземе предвид като се използват по-ниски стойности за броя на зрелите индивиди.

3. В случаите, когато се наблюдават изменения в размера на популацията, да се използват по-ниски стойности. В повечето случаи тези стойности ще са много по-ниски от средните.

4. Репродуктивните единици в даден клон трябва да бъдат броени като индивиди, освен ако са неспособни да преживеят самостоятелно (например корали).

5. При таксони, за които загубата на всички или част от зрелите индивиди в определен момент от жизнения им цикъл е естествен процес, оценката трябва да се прави в подходящо време, когато зрелите индивиди са налице и могат да се размножават.

6. Реинтродуцираните индивиди се броят като зрели само след като вече са дали жизнено поколение.

Поколение (критерии А, С и Е). Продължителността на поколението е средната възраст на родителските индивиди на сегашната група от новородени индивиди в популацията. Продължителността на поколението следователно отразява промяната на съотношенията между размножаващите се индивиди в популацията. Продължителността на поколението е по-голяма от възрастта, на която се осъществява

първото размножаване и по-малка от възрастта на най-старите индивиди, които все още се размножават (изключение правят таксоните, които се размножават само веднъж). Когато продължителността на поколението се изменя в състояние на застрашеност, да се използват по-естествени стойности за продължителността на поколението, т.е. отпреди появата на заплахата.

Намаляване на размера на популацията (редукция) (критерий А). Намаляването на размера на популацията (редукцията) е намаляване на броя на зрелите индивиди поне с 1 %, отбелязан в съответния критерий за указания период от време, независимо, че намаляването може да не е продължителна тенденция. Редукцията не трябва да се смята като част от флукуацията на популацията, освен ако няма сигурни доказателства за това. Намаляването на броя на индивидите като резултат от естествено флукуация в размера на популацията по принцип не се приема за редукция.

Продължаващо намаляване (критерии В и С). Продължаващото намаляване е скорошно, настоящо или предвиждано намаляване на размера на популацията (може да е постепенно, неправилно или спорадично), което би продължило дотогава, докато не се вземат съответните предпазни мерки. Флукуациите по принцип не се смятат за продължаващо намаляване, но също така продължаващото намаляване не бива да се приема като флукуация, освен ако няма доказателства за това.

Екстремни флукуации (критерии В и С). Екстремните флукуации се наблюдават при редица таксони, при които размерът на популацията или ареалът ѝ се променят в широки граници, бързо и често, обикновено с вариации по-големи от десетократно увеличение или намаляване на популацията.

Силно фрагментирана срещаемост (критерий В). Изразът „силно фрагментирана срещаемост“ се отнася за ситуации, в които повишеният риск от изчезване се дължи на факта, че повечето от индивидите се срещат в малки и сравнително изолирани субпопулации (в някои случаи това може да се установи от информацията за хабитата). Тези малки субпопулации може да изчезнат, с намалена вероятност за реколонизация.

Район на разпространение (критерии А и В). Районът на разпространение се дефинира като територията, ограничена от най-късата мислена непрекъснатата граница, която може да бъде така очертана, че да обхваща всички познати или предполагаеми места от съвременното разпространение на таксона, като се изключат случаите на вагрантност. Тази мярка

може да изключва прекъснатост или големи дизюнкции от общия ареал на таксона (например обширни области с неподходящи за таксона хабитати) (вж. също „заемана площ“). Районът на разпространение може често да бъде измерен с помощта на „минималния изпъкнал полигон“ (най-малкият полигон, на който никой от вътрешните му ъгли не превишава 180° и който съдържа всички територии, в които таксонът се среща).

Заемана площ (критерии А, В и D). Заеманата площ се определя като площта от „района на разпространение“, която е заета от таксона, изключвайки случаите на вагрантност. Тази мярка отразява факта, че даден таксон обикновено не заема цялата площ от неговия район на разпространение, който може да съдържа неподходящи и незаети хабитати. В някои случаи (например несменяеми колониални места за гнездене, жизненоважни места за хранене при мигриращите видове), заеманата площ е най-малката територия, съществена за оцеляването на популацията на таксона в която и да е фаза. Размерът на заеманата площ зависи от скалата, с която се измерва и следователно трябва да се използва скала, която е подходяща, отчитайки съответните биологични аспекти на таксона, природата на застрашаващите фактори и наличните данни. За избягване на непоследователност и отклонения при отчитането като резултат от прилагането на различни скали, при необходимост може да се направи стандартизация като се използва коригиращ фактор за скалата. Трудно е да се дадат точни указания как да бъде направена стандартизацията, тъй като различните таксони имат различен тип взаимоотношения скала-ареал.

Находище (критерии В и D). Терминът „находище“ означава географски или екологично отличима територия, в която единичен застрашаващ фактор може бързо да засегне всички индивиди от даден таксон. Размерът на находището зависи от площта, на която се проявява застрашаващият фактор и може да включва част от една или повече субпопулации. Когато даден таксон е под заплахата на повече от един застрашаващ фактор, находището се дефинира като се отчита най-сериозната заплахата.

Количествен анализ (критерий E). Количествен анализ е всяка форма на анализ, чрез която се оценява вероятността от изчезване на даден таксон въз основа на неговата жизнена история, изисквания към хабитата, заплахи и определени мениджърски опции. Такава техника е Анализ на жизнеспособността на популацията (PVA – Population Viability Analysis). Количественият анализ трябва да се основава на всички налични данни. В ситуации, в които има ограничена информация, наличните данни трябва да бъдат използвани по най-добрия начин, за да се оцени риска от изчезване (например оценявайки влиянието на случайни явления върху хабитата). При представянето на резултатите от количествения анализ, направените допускания (които трябва да са подходящи и защитими), използваните данни и несигурността на данните или количествения модел трябва да бъдат документирани.

IUCN – критерии и категории

Критерий А. Намалвяване на размера на популацията			
Главен критерий	Подкритерий	Определение	Формула
90 % или повече намалвяване на размера на популацията за последните 10 години или за 3 поколения (CR) 70 % или повече намалвяване на размера на популацията за последните 10 години или за 3 поколения (EN) 50 % или повече намалвяване на размера на популацията за последните 10 години или за 3 поколения (VU)	1. намалвяване в миналото (наблюдавано, оценено, подразбиращо се или предполагаемо), когато причините за това са ясно_обратими и разбираеми и прекратяеми , основаващо се на кое да е от следните:	a. пряко наблюдение	A1a
		b. индекс на обилието	A1b
		c. намалвяване на заеманата площ, на размера на разпространение и/или на качеството на хабитата	A1c
		d. съществуващо или потенциално ниво на използване (експлоатация)	A1d
		e. влияние на интродуцирани видове, хибридизация, патогени, замърсители, конкуренция или паразити	A1e
80 % или повече намалвяване на размера на популацията за последните 10 години или за 3 поколения (CR) 50 % или повече намалвяване на размера на популацията за последните 10 години или за 3 поколения (EN) 30 % или повече намалвяване на размера на популацията за последните 10 години или за 3 поколения (VU)	2. намалвяване в миналото (наблюдавано, оценено, подразбиращо се или предполагаемо), когато намалвяването или причините за него може да не са обратими или да не са разбираеми или да не са прекратяеми , основаващо се на кое да е от следните:	a. пряко наблюдение	A2a
		b. индекс на обилието	A2b
		c. намалвяване на заеманата площ, на размера на разпространение и/или на качеството на хабитата	A2c
		d. съществуващо или потенциално ниво на използване (експлоатация)	A2d
		e. влияние на интродуцирани видове, хибридизация, патогени, замърсители, конкуренция или паразити	A2e
80 % или повече намалвяване на размера на популацията за последните 10 години или за 3 поколения (максимум до 100 години в бъдеще) (CR) 50 % или повече намалвяване на размера на популацията за последните 10 години или за 3 поколения (максимум до 100 години в бъдеще) (EN) 30 % или повече намалвяване на размера на популацията за последните 10 години или за 3 поколения (максимум до 100 години в бъдеще) (VU)	3. намалвяване в бъдеще (допускано или предполагаемо), основаващо се на кое да е от следните:	a. пряко наблюдение	A3a
		b. индекс на обилието	A3b
		c. намалвяване на заеманата площ, на размера на разпространение и/или на качеството на хабитата	A3c
		d. съществуващо или потенциално ниво на използване (експлоатация)	A3d
		e. влияние на интродуцирани видове, хибридизация, патогени, замърсители, конкуренция или паразити	A3e

<p>80 % или повече намаляване на размера на популацията за последните 10 години или за 3 поколения (максимум до 100 години в бъдеще) (CR)</p> <p>50 % или повече намаляване на размера на популацията за последните 10 години или за 3 поколения (максимум до 100 години в бъдеще) (EN)</p> <p>30 % или повече намаляване на размера на популацията за последните 10 години или за 3 поколения (максимум до 100 години в бъдеще) (VU)</p>	<p>4. Намаляването може да включва както миналото, така и бъдещето (наблюдавано, оценено, подразбиращо се, допускано или предполагаемо), когато намаляването или причините за него може да не са обратими или да не са разбираеми или да не са прекратяеми, основаващо се на кое да е от следните:</p>	a. пряко наблюдение	A4a	
		b. индекс на обилието	A4b	
		c. намаляване на заеманата площ, размера на разпространение и/или качеството на хабитата	A4c	
		d. съществуващо или потенциално ниво на използване (експлоатация)	A4d	
		e. влияние на интродуцирани видове, хибридизация, патогени, замърсители, конкуренция или паразити	A4e	
Критерий В. Малка област на разпространение, фрагментиране, намаляване или флукутиране				
Главен критерий	Подкритерий	Определение	Формула	
<p>1. Районът на разпространение е оценен на <math> < 100 \text{ km}^2 </math> (CR) и са налице поне два от показателите а, b или c</p> <p>Районът на разпространение е оценен на <math> < 5000 \text{ km}^2 </math> (EN) и са налице поне два от показателите а, b или c</p> <p>Районът на разпространение е оценен на <math> < 20\,000 \text{ km}^2 </math> (VU) и са налице поне два от показателите а, b или c</p>	<p>a. Района на разпространение е силно фрагментиран или се среща: в едно находище (CR) в ≤ 5 находища (EN) в ≤ 10 находища (VU)</p>	Няма	B1a	
		<p>b. Продължаващо намаляване (наблюдавано, подразбиращо се или допускано, на кое да е от следните:</p>	i. район на разпространение	B1bi
			ii. заемана площ	B1bii
	iii. площта, обхвата и/или качеството на хабитат		B1biii	
	iv. броят на находищата или субпопулациите		B1biv	
	v. броят на възрастните индивиди		B1bv	
	<p>c. Екстремни флукутации на кое да е от следните:</p>	i. район на разпространение	B1ci	
		ii. заеманата площ	B1cii	
		iii. броят на находищата или субпопулациите	B1ciii	
		iv. броят на възрастните индивиди	B1civ	
	<p>2. Заеманата площ се оценява на по-малко от 10 km^2 (CR) и оценката показва, че са изпълнени най-малко две от а-с:</p>	<p>a. Района на разпространение е силно фрагментиран или се среща: в едно находище (CR) в ≤ 5 находища (EN) в ≤ 10 находища (VU)</p>	Няма	B2a

<p>Заеманата площ се оценява на по-малко от 500 km² (EN) и оценката показва, че са изпълнени най-малко две от а-с:</p> <p>Заеманата площ се оценява на по-малко от 2000 km² (VU) и оценката показва, че са изпълнени най-малко две от а-с:</p>	b. Продължаващо намаляване (наблюдавано, подразбиращо се или допускано, на кое да е от следните:	i. район на разпространение	B2bi
		ii. заемана площ	B2bii
		iii. площта, обхвата и/или качеството на хабитат	B2biii
		iv. броят на находищата или субпопулациите	B2biv
		v. броят на възрастните индивиди	B2bv
	c. Екстремни флукуации на кое да е от следните:	i. район на разпространение	B2ci
		ii. заемана площ	B2cii
		iii. броят на находищата или субпопулациите	B2ciii
iv. броят на възрастните индивиди		B2civ	
Критерий С. Малки популации			
Главен критерий	Подкритерий	Определение	Формула
<p>Размерът на популацията е оценен на по-малко от 250 възрастни индивиди (CR) и/или:</p> <p>Размерът на популацията е оценен на по-малко от 2500 възрастни индивиди (EN) и/или:</p> <p>Размерът на популацията е оценен на по-малко от 10000 възрастни индивиди (VU) и/или:</p>	1. Е оценено продължаващо намаляване $\geq 25\%$ в рамките на 3 години или 1 поколение (CR), максимум до 100 години в бъдеще	Няма	C1
	Е оценено продължаващо намаляване $\geq 20\%$ в рамките на 5 години или 2 поколения (EN), максимум до 100 години в бъдеще		
	Е оценено продължаващо намаляване $\geq 10\%$ в рамките на 10 години или 3 поколения (VU), максимум до 100 години в бъдещ		
	2. Продължаващо намаляване (оценено, допускано или подразбиращо се) на броя на възрастните индивиди и е налице поне едно от следните (a–b)		
		ai. всички субпопулации ≤ 50 (CR) всички субпопулации ≤ 250 (EN) всички субпопулации ≤ 1000 (VU)	C2ai
		aii. $\geq 90\%$ възрастните индивиди са в една субпопулация (CR) $\geq 90\%$ възрастните индивиди са в една субпопулация (EN) всички възрастните индивиди са в една субпопулация (VU)	C2aii
	b. Екстремални флукуации в броя на възрастните индивиди	C2b	

Критерий D1. Много малки популации			
Размерът на популацията е оценен на по-малко от 50 възрастни индивиди	Няма	Няма	D1
Размерът на популацията е оценен на по-малко от 250 възрастни индивиди			
Размерът на популацията е оценен на по-малко от 1000 възрастни индивиди			
Критерий D2. Много малка област на разпространение			
Заеманата площ е оценена на по-малко от 20 km ² или типично заеманите находища са по-малко от 6 (само VU – способно да стане CR or EX в много късо време)	Няма	Няма	D2
Критерий E. Количествени анализи			
20 % вероятност от изчезване в природата през следващите 20 години или пет поколения (EN), което от двете е по-дълго (максимум до 100 години)			E
10 % вероятност от изчезване в природата през следващите 100 години (VU)			

Използвани съкращения

БАН	Българска академия на науките
БДЗП	Българско дружество за защита на птиците/БърдЛайф България
БеК	Бернска конвенция
БоК	Бонска конвенция
БР	Биосферен резерват
ГС	Горско стопанство
ДП	Директива за птиците
ДХ	Директива за хабитатите (Директива 92/43/ЕИО)
ЕИО	Европейска икономическа общност
ЕС	Европейски съюз
МГОПС	Министерство на горите и опазване на околната среда
МОСВ	Министерство на околната среда и водите
МЗГ	Министерство на земеделието и горите
НП	Национален парк
НПМ	Национален природонаучен музей, БАН
ЗБР	Закон за биологичното разнообразие
ЗЗ	Защитена зона
ЗМ	Защитена местност
ЗПТ	Защитена природна територия
ЗТ	Защитена територия
ИЗ	Институт по зоология, БАН
НБОИ–БДЗП	Национална база данни за орнитологична информация на БДЗП
ОБД	Орнитологична база данни на СНЦ Зелени Балкани
ОВМ	Орнитологично важно място
ОВОС	Оценка на въздействието върху околната среда
ПП	Природен парк
ПР	Природен резерват
СНЦ	Сдружение с нестопанска цел
UTM / UTM	Универсална координатна система за определяне на местоположението на обекти на земната повърхност (Universal Transverse Merkator)
ЧКБ (1985)	Червена книга на НР България (1985)
ЧС	Червени списъци
BSPB	Bulgarian Society for the Protection of Birds (Българско дружество за защита на птиците/ БърдЛайф България)
BUNARCO	Bulgarian National Rarity Committee
BVAP	Balkan Vulture Action Plan (План за действие за лешоядите на Балканите)
CITES	Конвенцията по международната търговия със застрашени видове от дивата фауна и флора
CR	Critically Endangered (Критично застрашен)
DD	Data Deficient (С недостатъчно данни)
EBCC	The European Birds Census Council (Европейски съвет за преброяване на птиците)
ECS	Европейски консервационен статус
EN	Endangered (Застрашен)
EUROBATS	The Agreement on the Conservation of Populations of European Bats (Споразумение за опазване на популациите на европейските прилепи)
EX	Extinct (Изчезнал)
IUCN	International Union for Conservation of Nature (Международен съюз за защита на природата и природните ресурси)
LC	Least Concern (Слабо засегнат)
NT	Near Threatened (Почти застрашен)
SPEC	Видове с европейско консервационно значение
VU	Vulnerable (Уязвим)

* Римската цифра след абривиатурата на съответната конвенция означава приложението, в което е включен видът

Означения към картите:

черна точка (●) – находище преди 1985 г.
 червена точка (●) – находище след 1985 г.
 синя точка (●) – находище след 2003 г.

Специална част

Норка

Европейска норка

Mustela lutreola (Linnaeus, 1761)

Разред Хищници (Carnivora)

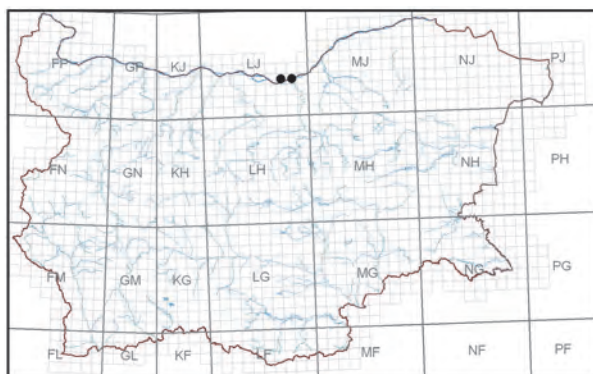
Семейство Порови (Mustelidae)

Природозащитен статус: в България: **изчезнал ЕХ**. Сведенията за някогашното присъствие на вида са редки и несигурни. Няма достоверна информация за съществуването му след 1951–1952 г.; *международен*: IUCN – VU; Бек.

Общо разпространение. Ареалът е обхващал Европа (без южните части и без Скандинавия), достигайки Западен Сибир. Сега видът обитава около 1/5 от предишната си територия, основно в Русия.

Разпространение и численост в България. Предполага се, че норката е обитавала през първата половина на ХХ в. дунавските острови и крайбрежието в районите на Свищов, Русе, Тутракан и Силистра [1]. Сведението за уловена в края на 30-те години норка в блатата край Силистра [2] се основава на недоразумение. Видът е идентифициран от д-р Н. Атанасов по кожа от животно, уловено според информацията на р. Дунав, източно от Свищов, през 1951–1952 [3]. Според несигурни сведения на местни ловци норки обитават резервата „Сребърна“ (В. Попов, ИЗ/БАН, непубл. данни). През 80-те години в Румъния са добивани по-малко от 100 кожи годишно [4]. Добивът е главно от Дунавската делта. Там и сега се е запазила стабилна популация [5].

Местообитания. Норката води полуводен начин на живот. Обитава крайбрежия на естествени водоеми с течеши води и с обрасли, често блатисти брегове.

Биология. Индивидуалният участък по речните крайбрежия е между 250 до 2000 m. Основна храна – гризачи, риба, а също жаби, раци. Ражда обикновено по 3–4, понякога над 10 малки [6].

Близки видове. Американската норка, визонът (*M. vison*) и черният пор (*M. putorius*). Различава се от визона по голямото бяло петно на муцуната и горната устна; от черния пор по по-светлата окраска, дългата опашка (над 1/3 от дължината на тялото) [7].

Отрицателно действащи фактори. Основно антропогенното разрушаване на крайбрежните местообитания [8] и вероятно замърсяването на водите; в миналото –добивът за ценната кожа. Местообитанията у нас са в южната периферия на видовия ареал – допълнителен фактор за уязвимост на популацията. Въздействие оказват конкурентите – визонът, видрата и отчасти черният пор.

Предприети мерки за защита. Видът е защитен у нас със закон от 1962 г. Включен в ЧК (1985) като вероятно изчезнал вид.

Основна литература за вида: 1. Atanassov, Peshev, 1963; 2. Петров, 1965; 3. Спасов, 1985; 4. Saint Girons, 1992; 5. Kranz et al., 2004; 6. Лобачев, 1978; 7. Аристов, Барышников, 2001; 8. Maran, Henttonen, 1995.

Николай Спасов

Тюлен монах

Черноморски тюлен

Monachus monachus* (Hermann, 1779)Pelagius monachus* Cuv.: Ковачев, 1925: 25.

Разред Хищници (Carnivora)

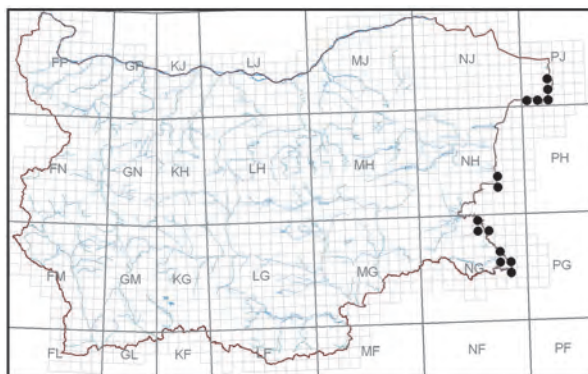
Семейство Тюлени (Phocidae)

Природозащитен статус: в България: **изчезнал ЕХ**. Приема се за изчезнал след 1997 г. в Черно море [1]. Последни наблюдения у нас – 1995–1996 г.; *международен*: IUCN – CR; БеК-II; CITES-I; БоК-I, II; ДХ-II, IV.

Общо разпространение. Отделни локалитети от Източното Средиземноморие до Мавритания. От Северното и Западното Черноморие изчезва през 50–70-те години на ХХ в., от Източното – през 30-те (?) години. До 80-те години в Турция се съхранява основното ядро на черноморската популация. След 1997 г. видът изглежда изчезва напълно и от там. Малък брой тюлени може би живеят още по турския бряг на Мраморно море.

Разпространение и численост в България. До началото на ХХ в. е присъствал по Добруджанското крайбрежие [2, 3] и е навлизал по р. Дунав до Русенско. Основни местообитания са били н. Калиакра (1936 г. – 128 тюлени), Маслен нос и Странджанското крайбрежие. В края на 70-те години вероятно е още постоянен край Калиакра и с. Резово [4]. На север от Бургас след 1980 г. вече е рядък [5]. Последни наблюдения край Калиакра и Балчик – между 1990 и 1992 г.; изхвърлен труп край Балчик – 1994 г.; виждан през 1994 г. между Тюленово и Камен бряг, също край Шабла [6,7]. Изхвърлен труп край Дуранкулак – 1996 г. [8]. По южния бряг присъства (и може би се размножава) през 80-те до началото на 90-те години – Созопол, Маслен нос, Змийския остров, Царево и Резово: виждани са неведнъж – двойка, група от 4 индивиди, млади животни, единични тюлени на брега. Последни наблюдения там: местн. Силистар, 1993 г. и умрял тюлен на брега – 1994 г.; о. Св. Иван – 1994 г. в сезона на паламуда; района на Синеморец – пролетта на 1995 г. [6].

Местообитания. В миналото – лежбища с по 50–100 животни (напр. н. Калиакра и на север от него). През последните десетилетия малки групи или индивиди са обитавали пусти заливчета и скални крайбрежия. Обитавани до скоро пещери са известни в районите на Калиакра, Маслен нос, резервата „Ропотамо“ и между Синеморец и Резово [7].

Биология. Ражда главно в края на лятото – началото на есента в закътани места на брега или в пещери с вход – нерядко под водата. Полова зрялост – на 4 години. Бременност – 11 месеца. Храни се с риба [9,10].

Отрицателно действащи фактори. Безпокойство; разрушаване на крайбрежията; бракониерско избиране; замърсяване на морето и брега с мазут, промишлени води, пестициди и др.; намаляване на черноморските рибни запаси.

Предприети мерки за защита. Защитен у нас от края на ХІХ в. Включен в ЧК (1985) като застрашен вид. Реинтродукция в подходящи места е последна възможност за възобновяване на популацията (естественото разселване е практически невъзможно), но застрояването на бреговете я прави почти безперспективна.

Основна литература за вида: 1. Cem, 2001; 2. Calinescu, 1931; 3. Lepşi, 1925; 4. Мичев, 1985; 5. Spiridonov, Spassov, 1987; 6. Аврамов, 1995; 7. Avramov, 1997; 8. Peshev et al., 2005; 9. Israëls, 1992; 10. Банников и др., 1985.

Николай Спасов, Стефан Аврамов

Розов пеликан

Бабуш, баба, несит

Pelecanus onocrotalus Linnaeus, 1758*Pelecanus minor* Rupp.: Reiser, 1894: 191.

Разред Пеликаноподобни (Pelecaniformes)

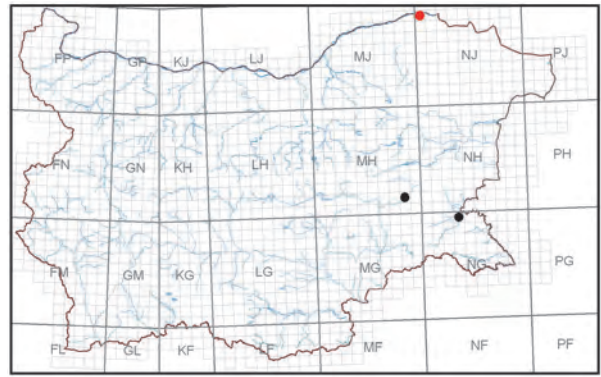
Семейство Пеликанови (Pelecanidae)

Природозащитен статус: в България: изчезнал ЕХ, ЗБР-III; международен: ECS-спес 3, рядък; ДП-I; БеК-II; БоК-I, II.

Общо разпространение. Вид на Стария свят, който гнезди в Аралско море, Балхашкото езеро, Мала Азия, Персийския залив, Индокитай, Централна и Южна Африка. В Европа изолирани гнездови колонии има в делтата на Волга и на Дунав, езерата Манич, Манич-Гудило и Преспа с обща численост около 4000 двойки.

Разпространение и численост в България. Сега е преминаващ и отчасти зимуващ; в миналото и гнездещ в две колонии – в Стралджанското блато (до 30-те години на ХХ в.) и в Мандренското езеро (до около средата на ХХ в.) [1]. След 1985 г. са регистрирани два опита за гнездене в колонията на къдроглавите пеликани в езерото Сребърна, последният от които успешен [3]. По време на миграцията се среща предимно по Черноморското крайбрежие [4, 5, 6], и по-рядко във вътрешността на страната [7, 8]. В района на Бургаския залив между 10 август и 30 октомври са установени средно 21 000 и максимално 37 700 мигриращи птици [2], като през последните години има тенденция към увеличение. През зимата най-голям брой е установен в Бургаските езера (Мандренското езеро – 69 индивиди през януари 1988 г. и езерото Вая – 20 индивиди през януари 2000 г.) [10].

Местообитания. Сладководни езера и блатата с обширни тръстикови масиви, язовири и микроязовири, рибарници и рибовъдни стопанства. През зимата обитава предимно крайбрежни бракични водоеми.

Биология. Образува големи гнездови колонии в обширни и труднодостъпни тръстикови масиви в езера и делти на реки; мигрира на ята до около 4000 птици. Храни се изключително с риба.

Блиски видове. Къдроглав пеликан (*Pelecanus crispus*).

Отрицателно действащи фактори. Унищожаване и деградация на местообитанията, включително замърсяване на влажните зони с нефтени продукти; пряко преследване от човека.

Предприети мерки за защита. Защитен от 1962 г., включен в ЧК (1985) като изчезнал [1]; осъществени интензивни изследвания върху миграцията и зимуването му [9, 10], построени платформи в езерото Вая и изкуствен остров с площ 1600 m² в Атанасовското езеро за привличане към гнездене [9]. Предстои изготвянето на План за опазването му и обявяване на Мандренското езеро (едно от най-значимите места за почивка и ношуване по време на миграция и зимуване) за защитена територия и Рамсарско място.

Основна литература за вида: 1. Michev, 1985; 2. Michev et al., 2011; 3. Simeonov et al., 2001; 4. Crivelli et al., 1991; 5. Crivelli et al., 2000; 6. Milchev, Kovachev, 2000; 7. Simeonov et al., 1984; 8. Stoyanov, 2003; 9. Dimitrov et al., 2005; 10. Michev, Profirov, 2003.

Таню Мичев, Любомир Профиров

Качулата червеноглава потапница

Червеноклюна потапница, мерджан юрдек,
северняк, индианка

Netta rufina Pallas, 1773

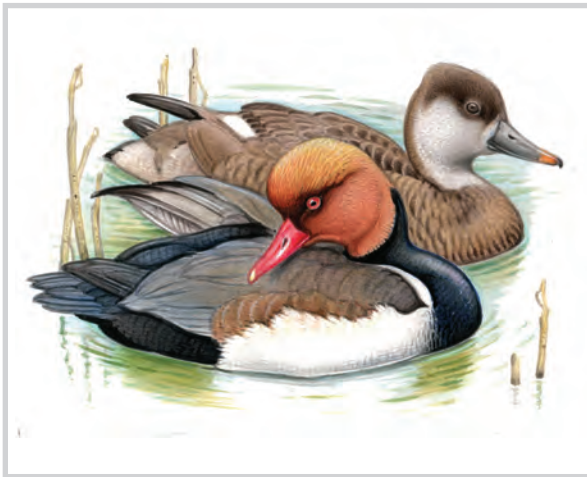
Branta rufina Pall.:

Elwes, Buckley, 1870: 340;

Fuligula rufina (Pall.): Reiser, 1894: 188.

Разред Гъскоподобни (Anseriformes)

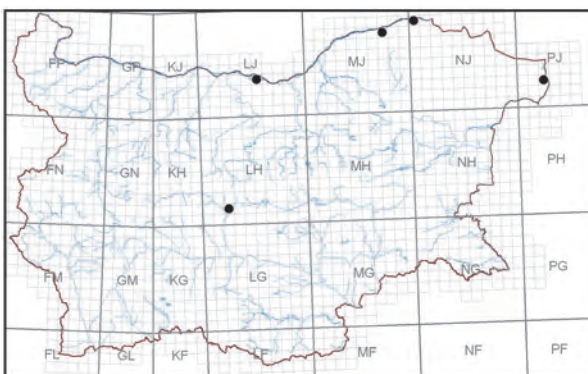
Семейство Патицови (Anatidae)

Природозащитен статус: в България: изчезнал ЕХ, ЗБР-III; международен: ДП-I; БеК-III; ECS-Spec 3; БоК-II.

Общо разпространение. Сарматски вид, който гнезди нередовно в изолирани места в Централна и Южна Европа и Мала Азия. Ареалът е по-компактен в европейската част на Русия и Азия. Зимува по крайбрежията на Средиземно, Черно и Каспийско море, в Средния Изток и Индия. В Европа има тенденция за увеличение на популацията.

Разпространение и численост в България. Сега е преминаващ и зимуващ, в миналото съобщаван като обикновен гнезещ вид за Черноморското крайбрежие. Срещал се е в ниска численост във влажни зони по р. Дунав – Белене, Сребърна. Установяван е да гнезди и в Шабленското и Дуранкулашкото езеро,

Бургаските езера и др. [1, 2]. От началото и средата на 90-те години на XX в. няма потвърдено гнездене на вида у нас. Възможно е през отделни години единични двойки да правят опити за гнездене или да остават в страната, но от 90-те години досега няма данни за намерени гнезда или малки [3]. През зимата е установен в най-голяма численост в Бургаския залив (700 индивиди през 1941 г.) [4] и Варненското езеро (320 птици през 1984 г.); след 1988 г. зимната численост на вида в страната спада значително [5].

Местообитания. Блата и езера с богата подводна растителност и обширни тръстикови масиви. По време на миграции и зимуване – по Черноморското крайбрежие, където предпочита закътани малки заливичета.

Биология. Пристъпва към размножаване през втората половина на април. Мъти най-често на брега във висока блатна растителност. Гнездото е застлано с пух, като снася най-често 8–10 яйца. Главно растителнояден вид – семена, листа, стъбла и други части на водни и водолубиви растения (най-вече харови водорасли). Храната добива под водната повърхност, чрез потапяне на главата, човката или предната част на тялото.

Блиски видове. Монотипен, няма близки видове.

Отрицателно действащи фактори. Унищожаване и деградация на местообитанията; промишлен риболов с мрежи, замърсяване на водоемите.

Предприети мерки за защита. Защитен вид от 1962 г. Включен в ЧКБ (1985) като рядък. Едни от основните находища по р. Дунав са обявени за защитени територии – Орсоя, Сребърна, Калимок и о. Белене, като за последните 2 влажни зони се предвижда възстановяване на водния режим. Гнездовите находища по Черноморието – Ятата и Пода, също са защитени. Има разработени Планове за управление за Пода и Сребърна. Предстои разработване на национален план за опазването на вида и на Планове за управление и възстановяване на влажните зони – важни бивши гнездови находища. Обсъждат се и възможности за разработване на подходящи агро-екологични мерки за рибовъдните стопанства с цел привличане на вида към гнездене; както и на програма за размножаване на затворено с цел възстановяването му в дивата природа.

Основна литература за вида: 1. Ivanov, 1985; 2. Nankinov et al., 1997; 3. Iankov (Ed.), 2007; 4. Kumerloev, 1957; 5. Michev, Profirov, 2003.

Николай Петков

Брадат лешояд

Брадат орел, алпийски орел, костобер

***Gypaetus barbatus* (Linnaeus, 1758)**

Разред Соколоподобни (Falconiformes)

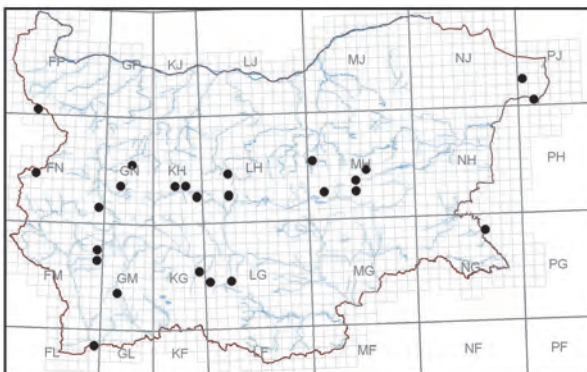
Семейство Ястребови (Accipitridae)

Природозащитен статус: в България: изчезнал ЕХ, ЗБР-II, III; международен: EСS-Срес 3; ДП; БеК-II; СИТЕS-II, БоК-II.

Общо разпространение. Палеомонтанен вид. Гнезди в Испания, Франция, Германия, Швейцария, Гърция, Македония, Турция, Грузия, Азербайджан, Армения, Иран, Ирак, Казахстан, Киргизстан, Туркменистан, Узбекистан, Русия, Китай, Монголия, Непал, Индия.

Разпространение и численост в България. Сега е скитащ вид, който в миналото е гнездил в планините. Към края на XIX и началото на XX в. е бил най-чест в Стара планина. Наблюдаван и в Западните покрайнини, Витоша, Рила, Пирин, Родопите, Странджа [1] и Източна Стара планина [2]. Единични птици са установени край с. Вранино на 20.10.1980 г. и край н. Калиакра (октомври 1980 г.) [3], при с. Поточница на 25.05.2001 г., над Кресненското дефиле, Беласица (Д. Демерджиев, М. Куртев – непубл. данни). Има

5 наблюдения край Маджарово през 1990–2005 г. (Хр. Христов – непубл. данни) – единични птици на 21.03.1994 г., 06.06.1994 г. и 07.03.1999 г.. Единични индивиди и на 25.05.2001 г. до с. Студен кладенец, на 23.01.2001 г. до с. Черешница, 06.05.2001 г. до с. Ошава, 22.08.2004 г. до в. Суша вапа в Рила [6]. Числеността в България е неизвестна. Изчезнал като гнездещ вероятно в края на 50-те години на XX в.

Местообитания. Скални масиви в планините край обширни открити пространства. Предимно по открити планински терени, включително до алпийския пояс; по-рядко – и в предпланините. Рядък в равнините, където се спуска да търси храна.

Биология. До 85% от храната са кости от едри бозайници. Моногамен. Снася (декември–януари) 1–2 яйца през 4–5 дни, които мъти 53–58 дни. Отглежда по 1 малко. Гнездата са отдалечени едно от друго над 11 km. Полова зрялост достига на 7-та година. Към размножаване пристъпва на 10–12 години. Храна – едри птици, зайци, костенурки, трупове на едри бозайници.

Близки видове. Няма.

Отрицателно действащи фактори. Безпокойство, браконьерство, ограничена хранителна база, улавяне в капани, отравяне с примамки за хищни птици и бозайници и отровени с пестициди гризачи, с които понякога се храни, съкращаване на хранителната база, късна полова зрялост, ниска размножителна способност.

Предприети мерки за защита. Част от потенциалните места на обитаване са включени в защитени природни територии. Предвижда се разработване на дългосрочна програма за доставяне на индивиди от Гърция, Турция или Югозападна Русия (Източен Кавказ) и отглеждане на затворено и пускане на свобода в планински резервати в или в съседство с обширни скални масиви и при наличие на едри диви и домашни копитни бозайници.

Основна литература за вида: 1. Боев, 1985; 2. Симеонов и др., 1990; 3. С. Нонев, 1988; 3. Стойнов, 2007.

Златозар Боев

Черен лешояд

Картал, калугер

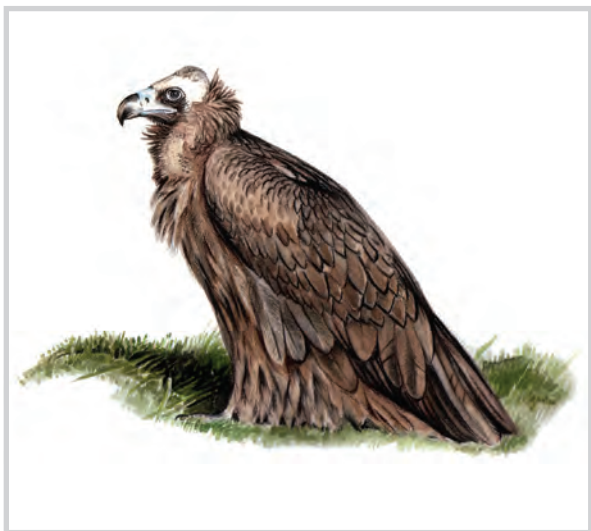
Aegypius monachus Linnaeus, 1766*Vultur monachus* L.: Farman, 1868: 407;

Христович, 1890: 187; Reiser, 1894: 135;

Клайн, 1909: 69.

Разред Соколоподобни (Falconiformes)

Семейство Ястребови (Accipitridae)

Природозащитен статус: в България: изчезнал EX B[1(a+b(iii))]+C[2a(i)]+D; ЗБР-II, III; международен: IUCN – почти застрашен; ECS-Spec 1; ДП-I; БеК-II; CITES-II, БоК-II.

Общо разпространение. Монголско-тибетски вид. В Европа гнезди в изолирани находища – общо около 1800 двойки.

Разпространение и численост в България. Постоянен и скитащ вид. Гнездене е установено през XIX в.: през 1865 и 1866 г. – 3 гнезда и през 1877 г. – 1 гнездо [2, 3]. За 1985 г. се предполага гнездене на 1–2 двойки [4]. Последното известно находище на размножаваща двойка е от 1993 г. [5], когато е открито гнездо, а през 1994 г. двойката не го обитава. Към 2006 г. се предполага епизодично гнездене

на не повече от 2 двойки. Птиците, които се наблюдават в България, гнездят в Гърция и посещават страната при търсене на храна. В резултат на природозащитните дейности и редовните подхранвания, в района на Бяла река и в резерват „Вълчи дол“ периодично се наблюдават постоянни групи от 6–8 индивиди [ОБД–Зелени Балкани, НБОИ–БДЗП]. Най-голямата група хранещи се черни лешояди (42 индивиди) е регистрирана на площадка на до с. Пелевун през 2000 г. [ОБД, Зелени Балкани, Пловдив].

Местообитания. Долини на големи реки или язовири с храстови или тревни съобщества, най-характерни в Източните Родопи.

Биология. Гнезди в рехави колонии или поединично, като изгражда гнездата си най-вече в короната на дървета, рядко върху скали. Половата зрялост настъпва на 6–7 години. Женската снася едно яйце, което мъти 50–55 дни. Малкото излита на 3–3,5 месеца. Храни се с мърша (предимно средни и големи трупове на домашни и диви животни) [6].

Близки видове. Сходен с останалите видове лешояди.

Отрицателно действащи фактори. Загуба на хабитати, намаляване на хранителната база, безпокойство, отравяне, браконьерство.

Предприети мерки за защита. Защитен вид от 1962 г., включен в Балканския план за опазване на лешоядите (BVAP) [7], предвиждащ както in situ дейности, така и мерки за размножаване при изкуствени условия и реинтродукция. Организиран са редовни изкуствени подхранвания и мониторинг, включително телеметрично проследяване. Изготвени са информационни табели, водят се обществени кампании в защита на лешоядите и срещу използването на отрови и браконьерски отстрел. Обсъждат се възможности за реинтродукцията му в подходящи местообитания.

Основна литература за вида: 1. Нанкинов и др., 2004; 2. Farman, 1968; 3. Radakoff, 1879; 4. Мичев, 1985; 5. Marin et al., 1993; 6. Cramp et al., 1983; 7. План за действие за възстановяване и консервация на лешоядите на Балканите и съседните региони.

Симеон Марин, Петър Янков,
Ивелин Иванов, Марин Куртев

Степен блатар***Circus macrourus* Gmelin, 1770***Circus pallidus* Sykes., 1832: Reiser, 1894: 107; Клайн, 1909: 87.

Разред Соколоподобни (Falconiformes)

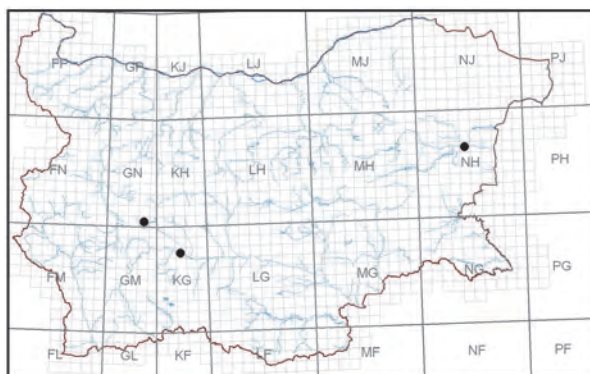
Семейство Ястребови (Accipitridae)

Природозащитен статус: в България: изчезнал ЕХ, ЗБР-II, III; международен: IUCN – почти застрашен; ECS-спес 3, застрашен; CITES-II, ДП-I; BeK-II; BoK-II.

Общо разпространение. Туркестански вид, чийто гнездови ареал обхваща Румъния, Молдова, Украйна, Русия, Турция, Казахстан, Азербайджан, Китай. Зимува в Африка и на Индийския субконтинент. Има тенденция за намаление на популацията в целия ареал, в Европа и на Балканския полуостров.

Разпространение и численост в България. Сега е преминаващ и отчасти зимуващ, в миналото е гнездил в Добруджа, в околностите на Ихтиман и Пазарджик, както и при с. Дъбравино, Варненско [1]. През територията на страната преминава южната граница на ареала му. През последните десетилетия е регистриран само по време на миграция [2]. Подходящите

местообитания, както и районите на миналото му разпространение напоследък са сравнително добре проучени в орнитологично отношение и резултатите сочат, че най-вероятно не гнезди на територията на страната [3].

Местообитания. Открити местности, степи, ливади, заблатени понижения, често в близост до вода [1], напоследък установен в житни култури.

Биология. Гнезди поединично или в малобройни колонии (3–5 двойки) на земята в естествени тревни съобщества (ливади, пасища), по изключение в земеделски житни култури. Снася от 3 до 6 яйца от началото на май до края на юни. Храни се главно с дребни гризачи (мишки и полевки), гущери и дребни видове птици (предимно наземно гнездящи видове от разред Passeriformes).

Блиски видове. Полски блатар (*Circus cyaneus*), ливаден блатар (*Circus pygargus*) и тръстиков блатар (*Circus aeruginosus*).

Отрицателно действащи фактори. Намаляване на площта на местообитанията поради превръщането на естествените тревни съобщества в земеделски площи, употреба на пестициди (най-вече родентициди) в селското стопанство, използване на отровни примамки за борба срещу хищни бозайници, преследване на дневните грабливи птици като вредители, отстрелване като вредна птица.

Предприети мерки за защита. Защитен вид от 1962 г. Включен в ЧКБ (1985) като рядък.

Основна литература за вида: 1. Ivanov, 1985; 2. Simeonov et al., 1990; 3. Янков (ред.), 2007.

Светослав Спасов

Тетрев

Малък тетрев, тетерев

Tetrao tetrix* Linnaeus, 1758Lyrurus tetrix* L.: Патев, 1950: 325.

Разред Кокошоподобни (Galliformes)

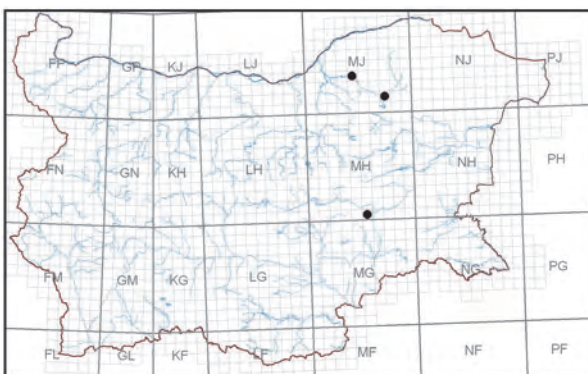
Семейство Тетревоци (Tetraonidae)

Природозащитен статус: в България: изчезнал ЕХ, международен: ECS-Spec 3, уязвим; БеК-II; ДП-I, II.

Общо разпространение. Палеарктичен вид, разпространен в държавите от Европа, западно от Пиренеите, Швейцария, Северозападна Македония, Черна гора, Украйна, Беларусия, Молдавия, Русия, Северна Монголия, Северна Корея.

Разпространение и численост в България. В миналото постоянен вид, просъществувал в България до втората половина на XIX – началото на XX в. [1]. През XIX в. е гнездил в Русенско, в Добруджа, на места в Рила и др. и се допуска, че се е разселил в някои райони [2]. Съобщен е за горите между Самуил и Ветово през 1870 г. [3, 4], Рила в поречията на Крива река и Черни Искър през 1874 г. [5], Родопите в средата на XIX в. [6]. Допуска се, че по-

следните единични птици са се запазили докъм края на 50-те години на XX в. в иглолистния пояс в Рила и по откритите лесостепни места в Североизточна България и Добруджа [7]. Числеността в България е неизвестна. Вероятно до средата на XX в. все още се е срещал в изолирани слабо посещавани горски райони на страната [2, 7].

Местообитания. Преходната зона между гора и степ в равнините (на север) и до 2000–3000 m н. в. в планините (на юг). В Западна и Средна Европа предимно в иглолистни, смесени и букови гори. Предпочита разредени горски масиви с открити участъци, влажни поляни и мочурища с храсти.

Биология. Постоянен вид с дневна активност. Полигамен. Напролет мъжките токуват на открито място. Наземно гнезещ. Снася 6–11 яйца, които женската мъти 25–27 дни. Полово узрява на първата година. Оцеляват 40–60% от индивидите. Възможно е и второ редуцирано люпило с 2–5 яйца. Храна: предимно листа, пъпки, реси, филизи, цветове, плодчета и семена на смърча и други иглолистни. Малките се хранят с насекоми (главно с мравки) и меки плодове.

Блиски видове. Глухар (*Tetrao urogallus*), кавказски тетрев (*Tetrao mlokosiewiczzi*).

Отрицателно действащи фактори. Унищожаване на местообитанията – обезлесяване на обширни райони в равнините и предпланините и замяна на високостъблените и смесените гори с монотипни едновъзрастни гори с беден подлес; прекомерен лов; безпокойство, паша, строителство и туризъм; климатични несгоди – дълга хладна и влажна пролет.

Предприети мерки за защита. Опити за реаклиматизиране на Витоша (1896) и Рила (1901); разселвани единични двойки от чуждоземни индивиди [8]. Обсъждат се възможности за дългосрочна програма за отглеждане на затворено и пускане на свобода в горски планински резервати, които не се обитават от глухари; за насочена екологична оптимизация на района на реинтродуциране – разсаждане на разнообразни тревни, храстови и дървесни видове, обогатяване с мравуняци и др.

Основна литература за вида. 1. Патев, 1950; 2. Арабаджиев, 1972; 3. Elwes, Buckley, 1870; 4. Ковачев, 1894; 5. Radakoff, 1879; 6. Чайковски, 1903; 7. Боев, 1962; 8. Симеонов и др., 1990.

Златозар Боев

Колхидски фазан

Ямболски фазан

Phasianus colchicus colchicus

Linnaeus, 1758

Разред Кокошоподобни (Galliformes)

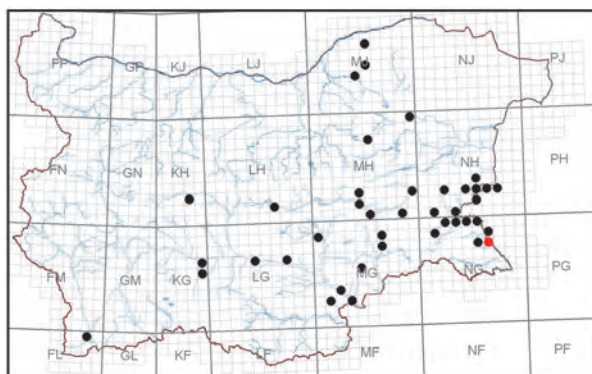
Семейство Фазанови (Phasianidae)

Природозащитен статус: в България: изчезнал
ЕХ, международен: БеК-III.

Общо разпространение. Гнезди в Закавказието, Източна Грузия, Североизточен Азербайджан, Южна Армения, Северозападен Иран.

Разпространение и численост в България. До края на XIX в. обикновен в Югоизточна България между долното течение на р. Марица и Черно море. До около 1880 г. – в Айтоския Балкан, Сакар и Сливенското поле, до 30-те години на XX в. – в Странджа, Елховско, Бургаско, Ямболско, Сливенско, Петричко, Поморийско, Свиленградско, край с. Трънково, Карнобатско, Видинско, Кубратско, Разградско, край р. Батова и Петричко [1, 2]. След 1950 г. – само в долното поречие на р. Тунджа, а около 1980 г. – само в резервата „Долна Топчия“ до Елхо-

во [1, 3]. В края на 50-те години на XX в. вероятно се е срещал в Крушарската кория край с. Хаджи Димитър, в резерватите „Горна Топчия“ до с. Коневец, „Долна Топчия“ до Елхово и край с. Виница до Първомай, а в района на р. Азмака до местн. Ормана до Ямбол вече е бил с хибридни белези [4]. До 60-те години – само на единични места в Старозагорско, Ямболско, Елховско и Първомайско [1, 2]. През 90-те години изчезва в България (и с това и в цяла Европа на запад от Черно море). През 1980–1990 г. всички индивиди от поречието на Тунджа са с хибридни белези [5, 6]. Числеността в България е неизвестна.

Местообитания. Гори и храстови съобщества (главно крайречни в равнините), по-открити редкорасли хълмисти терени, обработваеми площи. Предпочитал е равнинни и хълмисти лонгозни и крайречни гори и заливни места с развит подлес и увивна растителност.

Биология. Постоянен. Извършва къси неперидични скитания. Мъжкият има харем от 3–5 женски. Наземно гнездещ. Женската снася през април 9–14 яйца, които мъти около 22 дни. Възможно е и второ, по-малобройно люпило. Храната му е предимно растителна, но също и дребни гризачи, гущери и безгръбначни [7]. Предпочита сухоземни охлюви.

Близки видове. Зелен фазан (*Phasianus versicolor*).

Отрицателно действащи фактори. Кръстосване с други подвидове, унищожаване и увреждане на местообитанията (изсичане и разреждане на горите), прекомерен лов, безпокойство.

Предприети мерки за защита. От 1934 г. се развива във фазановото стопанство „Тунджа“ (получени са 1000–2000 индивиди) [8]¹. До изчезването му основната част от бившата популация на подвидата е обитавала резерватна територия. Обсъждат се възможности за разработване на дългосрочна програма за доставяне на диви птици от Грузия, отглеждане на затворено и пускане на свобода първоначално в равнинни горски резервати край реки, напр. резерватите „Долна Топчия“ и „Горна Топчия“ в Ямболско, а после – в Странджа, горите в устията на реките Батова, Камчия, Ропотамо, Резовска и др.

Основна литература за вида: 1. Боев, 1985; 2. Боев, Герасимов, 2007; 3. Нанкинов, 1990; 4. Петров и др., 1959; 5. Боев, 1989; 6. Боев, 1991; 7. Боев, 1962; 8. Ангелов, 1985.

Златозар Боев

¹ Твърде вероятно е обаче, това да не са били чисти колхидски (местни) фазани (З. Б.).

Сив жерав

Обикновен жерав, турна, кокор

Grus grus* (Linnaeus, 1758)Grus cinerea*: Христович, 1890: 216;

Клайн, 1909: 120.

Разред Жеравоподобни (Gruiformes)

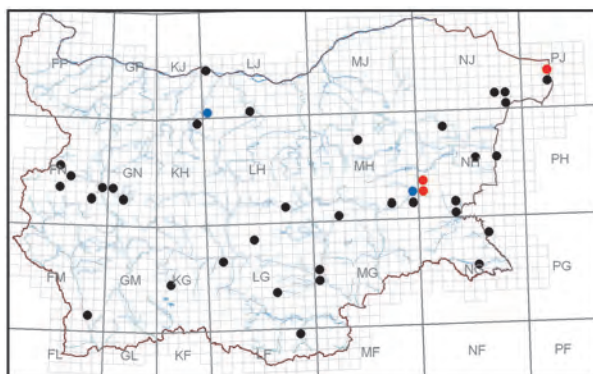
Семейство Жеравови (Gruidae)

Природозащитен статус: в България: изчезнал ЕХ; ЗБР-III, международен: ECS-Spec 1, уязвим; ДП – I, БеК-II, СITES-II, БоК-II.

Общо разпространение. Палеарктичен вид. Гнезди в Швеция, Финландия, Полша, Северна Украйна, Русия, Монголия. Зимува в Испания, Франция, Турция, Египет, страните от Северна Африка, Судан, Сомалия, Северна Индия, Източен Китай.

Разпространение и численост в България. Сега е преминаващ и рядко зимуващ вид, който към края на XIX в. е гнездил по Дунавското крайбрежие и в блата във вътрешността [1]. До първата половина на XX в. в гнездовия сезон е наблюдаван из цялата страна – Плевенско, Добричко, Варненско, Бургаско, Софийско, в Родопите, край Пловдив и др. [2].

Последните гнездови находища са бившето Баташко блато и Шабленското езеро, където е мътил до 1950 г. През пролетния прелет е регистриран в Софийско, Добричко, Пернишко [2], Силистренско, Хасковско, Кърджалийско, Бургаско, Варненско [1], Плевенско [3, 4], Дуранкулашкото езеро [5]. По време на есенната миграция през 1979–1983 г. между 10 август и 30 октомври в района на Бургаския залив са преминавали средно 1800 птици (макс. численост 4181 индивиди през 1979 г.) [1]. Есенен прелет на ято от 20 птици е регистриран през 1993 г. край Плевен [4]. През последните години е почти изчезнал като есенен мигрант (Т. Мичев – непубл. данни). Зимувал е редовно в Пазарджишко и отчасти в Пловдивско [1]. Числеността му е неизвестна. През 1887 г. са наблюдавани ята от по 150 индивиди, през 1956 г. – от 35–200 птици. Към началото на XX в. са гнездили около 30 двойки [2]. Вероятно нередовно зимуват до 15 индивиди [6].

Местообитания. Обширни равнини в близост до водоеми, блата в предпланини и планини, ливади, мочурища. По време на прелет – по ливади, угари, ниви, оризища, речни разливи, горски поляни и др. Консервативен относно местата за стационаране при прелет.

Биология. Наземно гнездещ, моногамен, прелетен вид. Малките са гнездобегълци. Напролет се събират да токуват със сложни предсватбени танци. Женската снася 2 (1–3) яйца, които мъти 28–31 дни на смени с мъжкия. Младите достигат половата си зрялост на 4–6 година. За малките се грижат и двамата родители. Почти всеяден.

Близки видове. Момин жерав (*Anthropoides virgo*).

Отрицателно действащи фактори. Унищожаване и промяна на местообитанията, пресушаване на влажните зони, безпокойство по време на размножаването и прелета, бракониерски лов, замърсяване на средата с пестициди.

Предприети мерки за защита. Някои местности, използвани за почивка по време на прелета, са в защитени природни територии. Обсъждат се възможности за разработване на дългосрочна програма за привличане на прелитащи и отсядащи по време на прелета птици, за доставяне на диви индивиди от Украйна или от Русия и отглеждане на затворено в парково-волиерни условия и пускане на свобода първоначално в равнинни степни резервати с наличие на стоящи водоеми.

Основна литература за вида: 1. Симеонов и др., 1990; 2. Боев, 1985; 3. Димитров, 1981; 4. Шурулинков и др., 2005; 5. Кол. НПМ-БАН; 6. Michev, Profirov, 2003.

Златозар Боев

Момин жерав

Момински жерав, Жерав девица

Anthropoides virgo (Linnaeus, 1758)

Разред Жеравоподобни (Gruiformes)

Семейство Жеравови (Gruidae)

Природозащитен статус: в България: изчезнал ЕХ; ЗБР-III, международен: СITES-II, БеК-II, БоК-II.

Общо разпространение. Палеоксерен вид, който гнезди в Украйна, Южна Русия, Казахстан, Монголия, Северен Китай. Зимува в Африка на юг от Сахара и в Индустан.

Разпространение и численост в България. Сега е преминаващ вид, в миналото установяван през гнездовия сезон край Бургас (1904) и Генерал Тошево (1951). Изчезнал е като гнезещ вид около средата на ХХ в. – последното регистрирано гнездене е от 1951 г. [1]. По време на прелета е установен край Бургас (1958, 1959, 1969, 1982) и Поморие (1982) [1, 2]. След 1980 г. 2 птици са наблюдавани на 25–27.04.2001 г. край Дуранкулашкото езеро [3]. Единични момини жерави или малобройни ята (8–12

птици) все още прелитат по Черноморското крайбрежие. Възможно е единични двойки да загнездят в Североизточна България (Добруджа), тъй като украинската и руската гнездова популация нарастват.

Местообитания. Степи, савани, открити безлесни обширни терени близо до поречия, но също и планински степи (плата), затревени (включително и с храсти) и пясъчливи, глинести терени, каменисти полупустини. Гнезди предимно в тревни съобщества на диви житни растения – коило, власатка, див пелин и др. [1]. Вторично загнездва и в житни посеви (зимници и др.).

Биология. В България популацията е била прелетна. Наземно гнезещ вид – край брегове на реки или блата, където всекидневно отива на водопой. Малките са гнездобегълци. Моногамен. Снася 2 (1–3) яйца, които мъти 27–29 дни. Напролет в предбрачни танци (токуване) се събират до 10–20 индивиди. Следва стадата на едрия пасящ добитък, за да лови обезпокоените насекоми сред тревите.

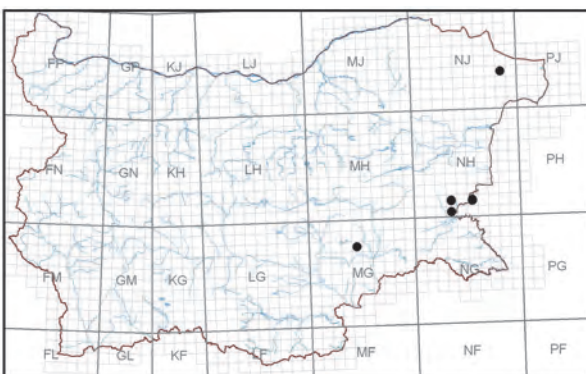
Блиски видове. Сив жерав (*Grus grus*).

Отрицателно действащи фактори. Унищожаване и промяна на местообитанията, безпокойство по време на размножаването и прелета, браконьерски лов, замърсяване на средата с пестициди, механизация, строителство и пр.

Предприети мерки за защита. Някои влажни местности, използвани за почивка по време на прелета, са защитени природни територии. Обсъждат се възможности за разработване на дългосрочна програма за привличане на прелитащи и отсядащи по време на прелета птици; за доставяне на момини жерави от Украйна или от Русия и отглеждането им на затворено и пускане на свобода в равнинни степни райони с наличие на стоящи водоеми; изграждане на мрежа от охранявани места за почивка при прелета и сватбуването.

Основна литература за вида: 1. Боев, 1985; 2. Симеонов и др., 1990; 3. Петков, 2002.

Златозар Боев, Николай Петков

Стрепет

Малка дропла, трепетлица, жърковец

Tetrax tetrax (Linnaeus, 1758)

Otis tetrax L.: Reiser, 1894: 162;

Клайн, 1909: 120; Патев, 1950: 314;

Боев, 1985: 103.

Разред Жеравоподобни (Gruiformes)

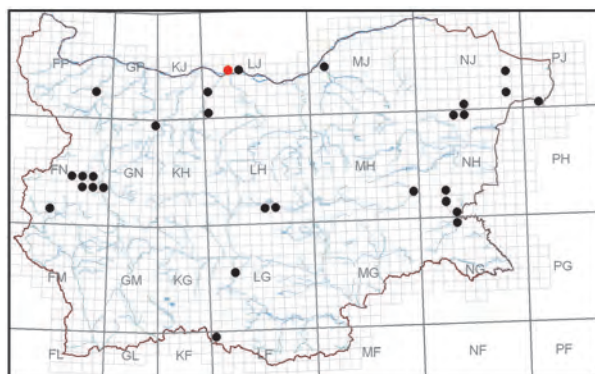
Семейство Дроплови (Otididae)

Природозащитен статус: в България: изчезнал ЕХ; международен: IUCN-NT, ECS-спес 2, уязвим, БеК-II, БоК-II, ДП-I.

Общо разпространение. Палеоксерен вид, разпространен в Португалия, Испания, Франция, Италия, Украйна, Южна Русия, Казахстан. Зимува в Португалия, Испания, Франция, Италия, Мароко, Алжир, Тунис, Турция, Казахстан.

Разпространение и численост в България. Сега е рядък мигриращ и зимуващ вид, който в миналото вероятно е гнездил в страната докъм 50-те години на миналия век [1]. В последната третина на XIX в. и в първата половина на XX в. е намиран (включи-

телно през пролетта и лятото и като гнездещ) при с. Габровница (Монтанско), край реките Вит, Осъм, Искър (Плевенско), между селата Суворово и Ветрино (Варненско), край Генерал Тошево и селата Белокас, Красен, Присад и Карвуна (Добричко), между Асеновград и Пловдив, в Хасковско, Пазарджишко, Старозагорско, Сливенско, Ямболско, Бургаско, край Казанлък, Карнобат, Айтос, гр. Камено, в Радомирското и Софийското поле (Воляук, Мрамор, Костинброд, Божурище, Петърч, Гурмазово, Кубратово, гр. Нови Искър и Ковачевци [1]. През 1970–1980 г. е известен от с. Староселци (Плевенско) [3], местн. Тауклиман (Добричко), гр. Вълчидол [2] и др. Численост: неизвестна. В края на XIX в. числеността му намалява значително поради разрастването на земеделските площи [2]. Смята се, че в страната зимуват до 10 птици [4], но не е регистриран по време на ежегодните среднозимни преброявания от 1977 г. досега.

Местообитания. Степи и високотревни обширни равнинни терени (угари, изоставени земеделски площи в равнинни и планински полета и предпланински склонове). Вторично заселва култивирана степ, ливади, пасища, конопища, лозя и места, обрасли с коило, драка и други храсти.

Биология. Наземно гнездещ, моногамен вид. Снася 2–6 яйца, които се мътят 20–22 дни. При мътенето мъжкят охранява гнездото. Храни се с наземни бавно подвижни насекоми и други безгръбначни и дребни гръбначни животни и растителни части.

Блиски видове. Дропла (*Otis tarda*).

Отрицателно действащи фактори. Унищожаване и промяна на местообитанията (разораване, засаждане с монокултури), безпокойство, браконьерски лов, загиване на малки при жътва с необезопасени комбайни.

Предприети мерки за защита. Защитен вид от 1962 г., включен в ЧКБ (1985). Обсъждат се възможности за разработване на дългосрочна програма за отглеждане на затворено и пускане на свобода в степни равнинни резервати; за насочена екологична оптимизация на районите на реинтродуциране – засаждане на разнообразни характерни за района тревни видове; за елиминиране или намаляване на безпокойството по време на размножителния сезон (април–юли).

Основна литература за вида: 1. Боев, 1985; 2. Симеонов и др., 1990; 3. Димитров, 1981; 4. Костадинова, 1997.

Златозар Боев

Аспида

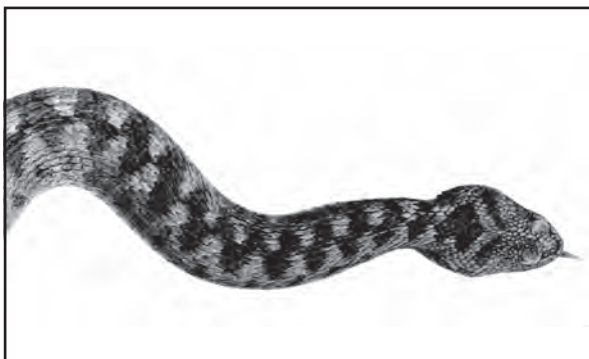
Каменарка

Vipera aspis balcanica

Buresch et Zonkov, 1934

Разред Люспести (Squamata)

Семейство Отровници (Viperidae)

Природозащитен статус: в България: **изчезнал ЕХ**; международен: **BeK-III**.

Общо разпространение. Среща се от североизточна Испания на изток до границата между Италия и Словения; на север ареалът включва Франция (без северната четвъртина), най-западната част на Южна Германия (там вероятно вече е изчезнала), Западна Швейцария, на юг – цяла континентална Италия и Сицилия. Известни са 4 индивиди, събрани в края на XIX и началото на XX в. на Балканския полуостров, далеч от описания ареал – един от Сараево в Босна, втори – при Рипан в Сърбия и други два от България [1].

Разпространение и численост в България. От територията на страната са известни само 2 индивида – един едър женски, събран на 20.7.1933 г. при с. Надежден, Харманлийско, и един друг, мъжки, събран преди това, но без отбелязано находище и дата на намиране. Той вероятно е намерен в планинските райони на страната [2]. Няма данни за числеността на вида в миналото. Предполага се, че четирите балкански индивиди са последни остатъци от по-широко разпространение на вида в миналото, който по-късно е бил изместен от пепелянката (*Vipera*

ammodytes) [2]. Харманлийската змия е типусния екземпляр на подвида *Vipera aspis balcanica* Buresch et Zonkov, 1934.

Местообитания. В основната част на ареала – предимно слънчеви, скалисти и каменисти места. В Пиренеите е намиран до 2900, а в Алпите – до 3000 m н. в. [3].

Биология. Ражда малки, най-често 4–8. Храни се с дребни бозайници, гущери и др. В стомаха на българския мъжки индивид с неизвестно местонахождение е установен погълнат гризач – подземна полевка, която у нас е разпространена предимно в планините [2].

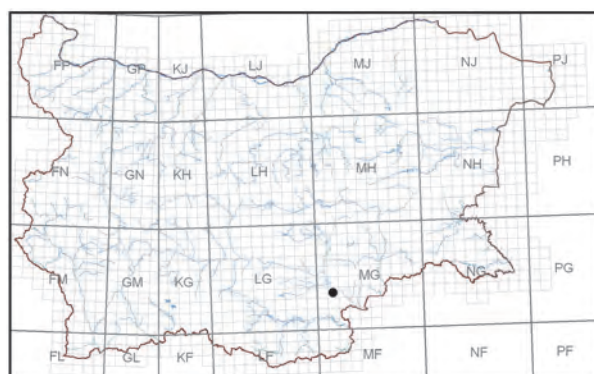
Близки видове. Прилича на обикновената усойница (*Vipera berus*), но се отличава по повдигнатия нагоре ръб на муцуната. При усойницата плоската горна повърхност на главата е без повдигнат ръб.

Отрицателно действащи фактори. Неизвестни. Вероятно причините за изчезването на вида от Балканския полуостров не са от антропогенен характер.

Предприети мерки за защита. У нас – няма. Включен в ЧКБ (1985) в категория „изчезнал“.

Основна литература за вида: 1. Буреш, Цонков, 1934; 2. Буреш, Бешков, 1965; 3. Saint Girons, 1997.

Владимир Бешков

Степна усойница

Урсиниева, остромуцунеста усойница

Vipera ursinii rakosiensis Méhèly, 1893

Разред Люспести (Squamata)

Семейство Отровници (Viperidae)

Природозащитен статус: в България: **изчезнал** EX; ЗБР-II, III; *международен:* IUCN [EN B1 + 2abcd, C2a]; BeK-II; ДХ-II, IV; BDA-II, III.

Общо разпространение. В Западна и Средна Европа е разпространена спорадично, в малки, много отдалечени едно от друго находища в Югоизточна Франция, Централна Италия, Австрия, Унгария, о. Крк и планините в западната част на Балканския полуостров; единични находки в Румъния, България, планината Пинд в Гърция, в Югозападна Мала Азия. Много от тези находища не са потвърждавани от десетки години, в други видът е на изчезване или е напълно изчезнал. На изток от Дунавската делта – от Молдова до Северозападен Китай – ареалът е непрекъснат, а популациите – с висока плътност. Според някои съвременни автори [1] българските индивиди са близки до *Vipera ursinii moldavica* Nilson, Andrén et Joger, 1993.

Разпространение и численост в България. Видът не е намиран в България след 1934 г. Известни са само 4 индивиди, намерени в две отдалечени находища – гористото плато над гр. Шумен, откъдето са събрани 2 индивида в първите години на XX в. и Люлин планина, откъдето произлизат другите 2 индивида – единият, събран през 1927 г. при с. Вердикал (при Баня) и другия – през 1934 г. при мана-

стира „Св. Крал“ (сега „Св. св. Кирил и Методий“) при Княжево [2, 3, 4]. Съобщенията за намирането на вида по южните склонове на Лудогорското плато [5] не са достоверни, тъй като се отнасят за индивид, донесен от друга част на ареала.

Местообитания. Предимно тревисти и степни места – от алпийски и субалпийски пасища (в Западна Европа) до степни и полупустинни ландшафти (в Средна Азия).

Биология. Ражда от 3 до 16 (най-често 4–6) малки. Люлинският индивид от 1934 г. е родил в терариумни условия 4 малки [3]. Храни се с гущери, скакалци, шурци, дребни гризачи и др. Рядко достига 55 cm дължина. Досега не са известни достоверни смъртни случаи на хора от ухапването ѝ.

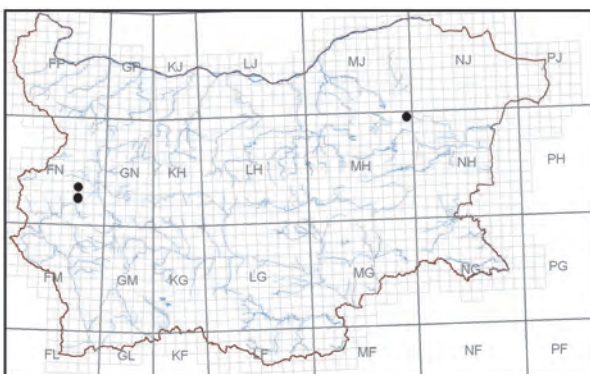
Блиски видове. Прилича на обикновената усойница (*Vipera berus*), която у нас е разпространена главно по високите планини. Тъмната зигзагообразна линия на степната усойница е тясна и вълнообразна, а сечението на тялото ѝ е заобленотрапецовидно. При обикновената усойница линията е широка и остро начупена, а сечението – елиптично-овално.

Отрицателно действащи фактори. Усвояването на земи за селскостопански нужди, пашата, коситбата, опожаряването на тревистите и храстовите места и интензивния туризъм. Вероятно причините не са само от антропогенен характер.

Предприети мерки за защита. Включен в ЧКБ (1985) в категория „изчезнал“. Находището при Шумен е частично включено в природен парк „Шуменско плато“.

Основна литература за вида: 1. Nilson, Andrén, 2001; 2. Ковачев, 1912; 3. Буреш, Цонков, 1934; 4. Бешков, 1973; 5. Hristov et al., 2004.

Владимир Бешков

Шип

Виза

Acipenser nudiventris Lovetsky, 1828

Acipenser glaber Heckel, 1836:

Дренски, 1923: 66.

Разред Есетроподобни (Acipenseriformes)

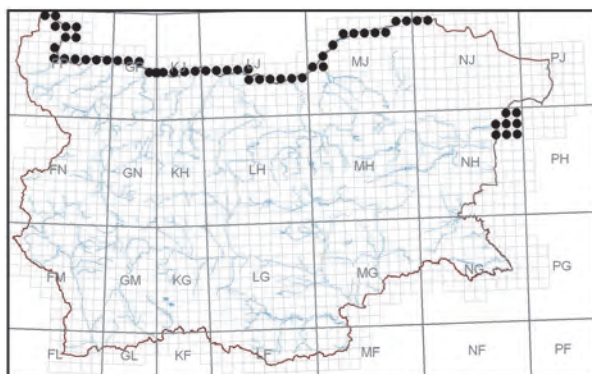
Семейство Есетрови (Acipenseridae)

Природозащитен статус: в България: изчезнал ЕХ, ЗБР-II, IV; международен: IUCN [CR]; CITES-II; ДХ-V.

Общо разпространение. Среща се в Черно, Каспийско и Аралско море, откъдето възрастните навлизат в реките за размножаване. В Черно и Азовско море се среща много рядко. По-многоброен е в Каспийско море, особено в южната му част, като за размножаване навлиза в реките Кура, Ленкоранка, Астара. Обитава е и р. Дунав, достигайки Комарно – 1766 km от устието, както и някои от притоците ѝ – Тиса, Сава, Драва, Прут и Серет.

Разпространение и численост в България. В миналото се е срещал рядко в българския участък на р. Дунав, където са улавяни единични индивиди [1, 2].

Съобщаван е и за Черно море при Варна [3]. През последните години не е регистриран в страната [4].

Местообитания. През различните периоди от годината се среща в различни местообитания. През размножителния период обитава големи реки, а през останалото време – открито море, крайбрежни и естуарни зони.

Биология. Мъжките достигат полова зрялост на 6–9 години, а женските на 12–14 години [5, 6]. Размножава се през март–май при температура на водата 10–15 °С. Отлага хайвера си в места с бързо течение и каменисто или пясъчно дъно. Плодовитостта е между 200 000 и 1 300 000 хайверни зърна [5]. Възрастните индивиди се хранят с ларви на насекоми, мекотели и ракообразни [7].

Блиски видове. В българския сектор на р. Дунав и в Черно море са установени още пет вида есетрови риби: моруна (*Huso huso*), руска есетра (*Acipenser gueldenstaedtii*), чига (*A. ruthenus*), пъструга (*A. stellatus*) и немска есетра (*A. sturio*). От тях шипът се различава по това, че има цяла долна устна и голям брой на страничните костни плочки (52–74).

Отрицателно действащи фактори. Загуба (деградация) на местообитанията вследствие на хидротехнически дейности, водещи до напречно преграждане на речните корита; замърсяване на водите; браконьерство и свръхулов в миналото.

Предприети мерки за защита. Видът е включен в ЧКБ (1985) и в Приложения 2 и 4 на Закона за биологичното разнообразие (2002). Изготвен е План за действие за опазване на есетровите риби в България (МОСВ, 2004 г.). Въвежда се временна забрана за улов на есетрови риби в Черно море (МЗГ, 2006 г.). Приета е програма за изкуствено развъждане и разселване на шипа в р. Дунав (МОСВ, 2005 г.).

Основна литература за вида: 1. Ковачев, 1923; 2. Маринов, 1978; 3. Дренски, 1951; 4. Vassilev, Pehlivanov, 2003; 5. Banarescu, 1964; 6. Берг, 1948; 7. Sokolov, Vasilev, 1989.

Янаки Сивков, Тихомир Стефанов,
Теодора Тричкова

Немска есетра

Атлантическа есетра

Acipenser sturio Linnaeus, 1758

Разред Есетроподобни (Acipenseriformes)

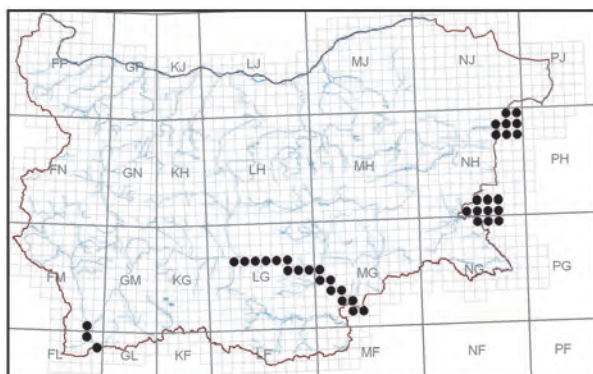
Семейство Есетрови (Acipenseridae)

Природозащитен статус: в България: изчезнал ЕХ, ЗБР-II, III; международен: IUCN [CR]; БеК-II; CITES-I; ДХ-II, IV.

Общо разпространение. Среща се от европейското крайбрежие на Атлантическия океан на север до Балтийско и Северно море, както и голяма част от Средиземноморския регион – Тиренско, Адриатическо, Йонийско, Егейско, Мраморно и Черно море и големите реки, вливащи се в тях.

Разпространение и численост в България. В Черно море в миналото са улавяни само единични индивиди [1], най-често в района на Варна и Бургас [2]. Немската есетра е навлизнала в делтата на р. Дунав [3, 4], но е спорно дали е достигала българския сектор на реката [5]. В миналото от Егейско море видът е навлизал в р. Струма [2] и р. Марица, където е достигал Пловдив [6]. През последните 50 години не е регистриран в България [7].

Местообитания. През различните периоди от годината се среща в различни местообитания. През размножителния период обитава големи реки, а през останалото време – открито море, крайбрежни и естуарни зони.

Биология. Мъжките индивиди съзряват полово на 7–9 години, а женските на 8–14 години [4]. Размножава се в периода април–май, като отлага хайвера си на места с бързо течение на водата и пясъчно или чакълесто дъно [1]. Плодовитостта е между 200 000 и 5 700 000 хайверни зърна. Младите индивиди се хранят с ларви на водни насекоми, червеи, ракообразни и мекотели, а възрастните с мекотели, червеи и дребни риби [8].

Близки видове. В българския сектор на р. Дунав и в Черно море са установени още пет вида есетрови риби: моруна (*Huso huso*), руска есетра (*Acipenser gueldenstaedtii*), шип (*A. nudiiventris*), чига (*A. ruthenus*) и пъструга (*A. stellatus*). Немската есетра се отличава с по-малък брой на страничните костни плочки (между 24–36) и наличие на гъсто наслагани зърнести костни пластинки между гръбните и страничните редове от плочки.

Отрицателно действащи фактори. Загуба (деградация) на местообитанията вследствие на хидротехнически дейности, водещи до напречно преграждане на речните корита, замърсяване на водите, браконьерство и свръхулов в миналото.

Предприети мерки за защита. Видът е включен в ЧКБ (1985) и в Приложение 2 и 3 на Закона за биологичното разнообразие (2002 г.). Изготвен е План за действие за опазване на есетровите риби в България (МОСВ, 2004 г.). Въвежда се временна забрана за улов на есетрови риби в Черно море (МЗГ, 2006 г.).

Основна литература за вида: 1. Стоянов и др., 1963; 2. Дренски, 1951; 3. Берг, 1948; 4. Banarescu, 1964; 5. Маринов, 1978; 6. Ковачев, 1923; 7. Vassilev, Pehlivanov, 2005; 8. Holcik et al., 1989.

Тихомир Стефанов,
Янаки Сивков, Теодора Тричкова

Шабленско попче

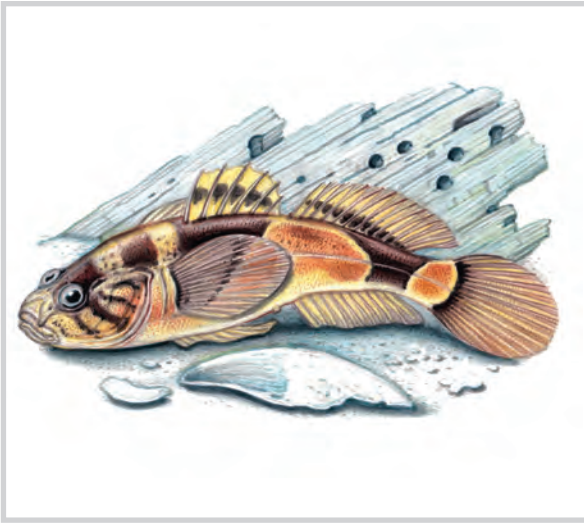
Пъстро попче

Benthophiloides braueri

Beling & Pjin, 1927

Разред Костуроподобни (Perciformes)

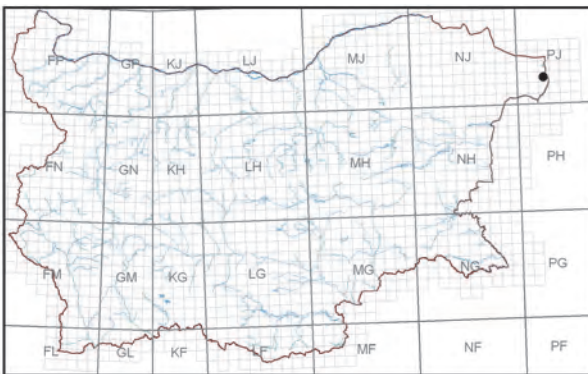
Семейство Попчета (Gobiidae)

Природозащитен статус: в България: **изчезнал ЕХ**, международен: IUCN [DD].

Общо разпространение. Понто-каспийски реликт. Разпространен е в Каспийско море, както и в някои бракични и сладководни водоеми и устия на реки в басейна на Черно море. Установен е в долното течение на реките Днепър и Буг и в делтата на р. Дунав.

Разпространение в България. В миналото е обитавал само Шабленското езеро [1]. Не е намерен в други райони на страната [2, 3]. През последните години видът не е установяван в езерото и се смята за изчезнал [4].

Местообитания. Среща се в крайбрежни сладководни и бракични лагуни, както и в морски плитчини (до 6 m дълбочина, включително морски заливи).

Биология. Достига полова зрялост на една година, при дължина на тялото около 3 cm. Размножава се

порционно през юли–август, като излиза в крайбрежните плитчини на водоема, където отлага хайвера си под камъни и в мидени черупки. Плодовитостта е между 20 и 50 хайверни зърна. Храни се с червеи, мекотели, ракообразни и ларви на насекоми [2, 5, 6, 7].

Близки видове. Звездовидното попче (*Benthophilus stellatus*), от което шабленското попче лесно се различава по липсата на кожест израстък на долната челюст и липсата на костни пластинки по тялото и главата.

Отрицателно действащи фактори. Основните фактори, довели до изчезването на вида, са загуба на местообитанията, свързана с промяна в хидрологичния режим на влажните зони, замърсяване на водите, интродуциране на чужди видове – конкуренти.

Предприети мерки за защита. Включен в ЧКБ (1985) и Червена книга на Черно море (1999). Единственото находище, в което е установен видът, попада в границите на защитена местност „Шабленско езеро“.

Основна литература за вида: 1. Георгиев, 1953; 2. Стоянов и др., 1963; 3. Георгиев, 1966; 4. Vassilev, 1998; 5. Световидов, 1964; 6. Banareescu, 1964; 7. Miller (ed.), 2004.

Тихомир Стефанов,
Янаки Сивков, Теодора Тричкова

Сирман***Neogobius syrman* (Nordmann, 1840)**

Разред Костуроподобни (Perciformes)

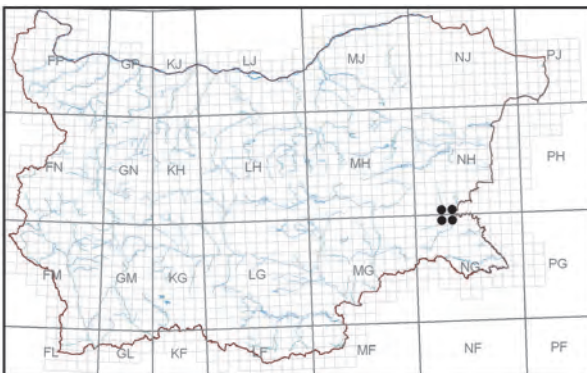
Семейство Попчета (Gobiidae)

Природозащитен статус: в България: **изчезнал EX**, международен: IUCN [LC]; Бек-III.

Общо разпространение. Понто-каспийски реликт. Среща се в езера и естуари в северозападната част на Черно и Азовско море, както и в северната част на Каспийско море.

Разпространение и численост в България. В миналото е съобщаван само от бургаските езера Мандра и Вая [1, 2, 3]. Улавян е и в устията на реките Факийска и Изворска [4, 5]. През последните 30 години няма информация за намирането му.

Местообитания. Основните местообитания, в които се среща видът, са крайбрежни сладководни и бракични езера, реки, естуари и морски плитчини (до 6 m дълбочина, включително и морски заливи).

Биология. Достига полова зрялост на 2 години. Размножава се порционно от март до началото на май, като мъжкят изгражда своеобразни гнезда под и между камъните, които охранява. Плодовитостта е

между 350 и 1500 хайверни зърна. Храни се с хайвер, ракообразни, мекотели, ларви на насекоми и дребни риби [6, 7].

Близки видове. В България се срещат общо 23 вида от семейство Gobiidae. От тях сирманът се различава по овалната си глава и голямата уста с горна челюст, издадена пред долната.

Отрицателно действащи фактори. Основните фактори, довели до изчезването на вида, са загуба (деградация) на местообитанията, свързана с промяна в хидрологичния режим на Бургаските езера, замърсяване на водите, инфраструктурно развитие, интродуциране на чужди видове – конкуренти.

Предприети мерки за защита. Видът е включен в ЧКБ (1985) и в „Червена книга на Черно море“ (1999).

Основна литература за вида: 1. Стоянов и др., 1963; 2. Георгиев, 1966; 3. Георгиев, 1967; 4. Пешев, 1970; 5. Карапеткова, 1976; 6. Берг, 1949; 7. Световидов, 1964.

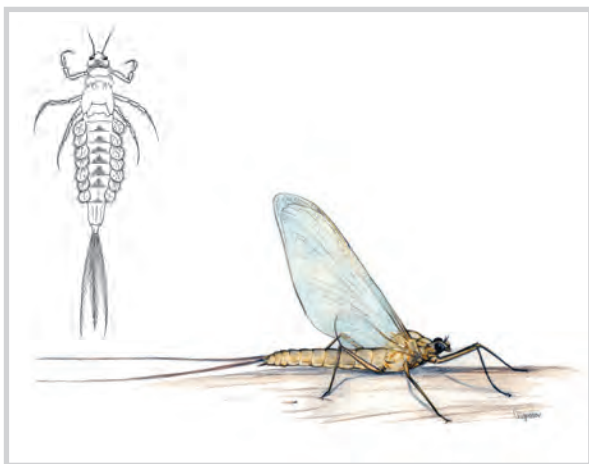
Тихомир Стефанов,
Янаки Сивков, Теодора Тричкова

Крехка едnodневка

Ametropus fragilis Albarda, 1878

Разред Едnodневки (Ephemeroptera)

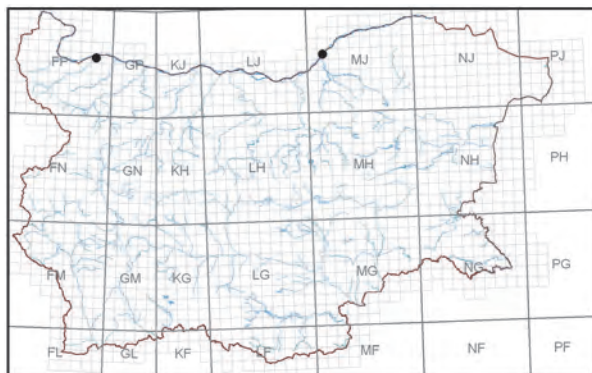
Семейство Аметроподидни едnodневки (Ametropodidae)

Природозащитен статус: в България: изчезнал ЕХ.

Общо разпространение. Среща се в Холандия, Естония, Литва, Полша, Чехия, Словакия, Североизточна Италия, Унгария, Румъния, Северна България, Украйна и Северна Азия до Далечния Изток (реките Урал, Об и Амур).

Разпространение и численост в България. Видът е известен само от р. Дунав. Установяван около Лом и Русе между 1954 и 1964 г. най-често с единични индивиди [1, 2]. Не е намиран след 1973 г. в българския сектор на р. Дунав [3, 4].

Местообитания. Псамофилен вид, обитаващ реки с пясъчно дъно или пясък, примесен с малко количество детрит, както и пясъчно-глинест или пясъчно-чакълест субстрат, покрит с тънък слой мъртва органична материя (листен опад) [5]. Ларвата живее в средните и долните течения на низинни реки (до 200 m н. в.) [6]. Предпочита силното течение [7], бета-мезосапробна вода и дълбочина 1–2 m [8, 9], но е намирана и при по-големи дълбочини – до 9 m [7].

Биология. Ларвата е от плуващ тип, с малка глава. Заравя се бързо в пясъка с помощта на големите източени нокти на първата двойка крачка. Храни се с мъртва органична материя (детрит) [5, 10]. Видът има едно поколение годишно. След излюпването на яйцата следва бързо развитие на ларвите до края на есента и бавното им съзряване през зимата. Възрастното насекомо се появява през пролетта на следващата година (май и началото на юни). Преди метаморфозата нимфата излиза от пясъка и изплува на повърхността. Субимагото живее 24 часа, а имагото – до 2–3 дни [5]. След оплождането женските снасят яйцата върху водната повърхност.

Отрицателно действащи фактори. Основна заплаха за вида е деградацията на хабитатите, замърсяването на р. Дунав, както и на големите дунавски притоци в българския сектор.

Близки видове. Няма.

Предприети мерки за защита. Няма.

Основна литература за вида: 1. Russev, 1959b; 2. Russev, Vidinova, 1994; 3. Russev, Uzunov, 1991a; 4. Russev, Uzunov, 1991b; 5. Jażdżewska, 1973; 6. Landa, Soldán, 1985; 7. Russev, 1968; 8. Keffermüller, 1959; 9. Soldán, 1992; 10. Kazlauskas, 1962.

Янка Видинова

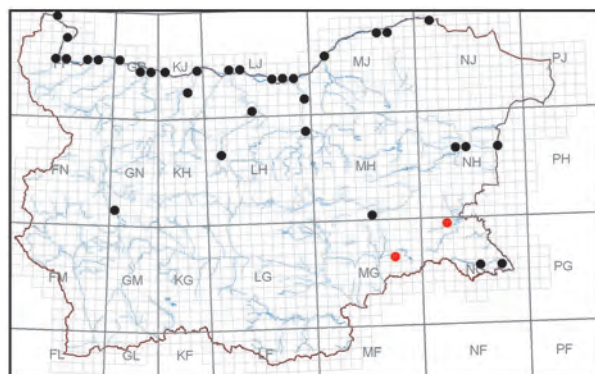
Ефорон***Ephoron virgo* (Olivier, 1791)***Polymitarcis virgo* (Olivier, 1791):

Русев, 1957: 555.

Разред Еднодневки (Ephemeroptera)

Семейство Светли ровещи еднодневки

(Polymitarcyidae)

Природозащитен статус: в България: изчезнал ЕХ.**Общо разпространение.** Среща се в Испания, Франция, Белгия, Германия, Италия, Австрия, Унгария, Румъния, България, Южна Русия.**Разпространение и численост в България.** Видът е известен от 18 находища във вътрешните реки (единични индивиди между 1950 и 1987 г.) и от около 20 находища по протежението на българския сек-

тор на р. Дунав (по-многочислени субпопулации) [1, 2, 3, 4]. За последен път е установен в българския сектор на Дунав през 1971 г. [5]. Във вътрешните реки се е срещал в притоци на Дунав (Огоста, Искър, Осъм, Янтра), Тунджа (и нейния приток Поповска река) и реки от черноморския басейн (Камчия, Средецка река, Велека). Последните находки на вида у нас произхождат от Югоизточна България: Поповска река при с. Добрич, Елховско през юни 1987 г.; Средецка река при с. Дебелт, Грудовско през юни 1987 г.; р. Велека при с. Граматиково, Малкотърновско през август 1983 г. При съвременни проучвания на тези реки и находища видът не е установяван [6, 7, 8, непубл. данни].

Местообитания. Ларвите са ровещи. Типични обитатели на големи реки с глинесто-песъчливо дъно [1]. Предпочитат смесен субстрат, съставен от поедри и по-фини материали [9]. Живеят върху или в речния седимент, където изравят U-образни ходове.

Биология. Едно поколение годишно. През зимата яйцата са в диапауза, която се прекратява през пролетта с повишаване на температурата [10]. Ларвите се хранят с детрит и водорасли, които филтрират от водата. След развитието си до стадий нимфа те изплуват на повърхността на водата и излитат, превръщайки се последователно в субимаго и имаго. Възрастните насекоми образуват рояк над реките след здрачаване (август и септември) [1]. Оплождат се в полет, след което женските снасят около 2000–3000 яйца на повърхността на водата [11].

Близки видове. *Palingenia longicauda*. Различава се по формата на удължението на мандибулата, което при *Ephoron virgo* е клиновидно, източено напред.

Отрицателно действащи фактори. Замърсяването на българските дунавски притоци и на р. Дунав с битови и индустриални отпадъчни води. Добивът на инертни материали от дъното на реките.

Предприети мерки за защита. Няма.

Основна литература за вида: 1. Русев, 1957; 2. Русев и др., 1984; 3. Русев и др., 1991; 4. Русев и др., 1994; 5. Russev, Uzunov, 1991a; 6. Янева, 1991; 7. Янева, Русев, 1989; 8. Янева, Русев, 1985; 9. Schleuter et al., 1989; 10. Greve et al., 1999; 11. Kureck, 1996.

Янка Видинова

Дунавска русалка***Palingenia longicauda* (Olivier, 1791)**

Ephemera longicauda Olivier, 1791: Russev, 1987: 109; *Ephemera swammerdiana* Latreille, 1805: Russev, 1987: 109.

Разред Еднодневки (Ephemeroptera)

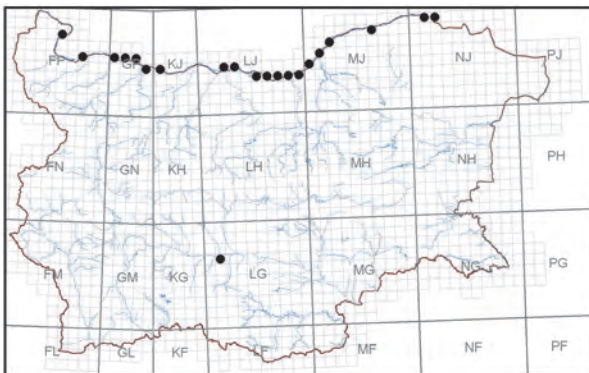
Семейство Русалки (Palingeniidae)

Природозащитен статус: в България: изчезнал ЕХ.

Общо разпространение. Среща се във Франция, Холандия, Германия, Полша, Словакия, Унгария, Сърбия, Македония, България, Румъния, Украйна.

Разпространение и численост в България. Видът е установяван в България масово в р. Дунав. Известен е в 25 находища в българския участък от Ново село до Силистра [1]. Срещал се е в многочислени субпопулации до 1968 г. [1]. След това не е намиран [2, 3]. Съобщава се и за намирането на възрастни насекоми край канал близо до р. Марица при Пловдив през 1956 и 1958 г. [4].

Местообитания. Ларвите са типични обитатели на глинест субстрат в големите европейски реки [5].

Биология. *Palingenia longicauda* е най-голямата еднокдневка в Европа. Ларвата е от „ровещ“ тип, обитаваща U-образни дупки, дълбоки около 25 cm.

Устните органи и първата двойка крачка на ларвата са приспособени за ровене в глината [6]. Нимфите напускат дупките, изплуват на повърхността и метаморфозират: женските в имаго [7], а мъжките последователно в субимаго и имаго. Излитат обикновено през юни, между 16 и 18 часа. Оплождането се извършва по време на характерния за вида половинчасов „масов полет“. След това мъжките падат във водата, а оплодените женски летят срещу течението със скорост около 18 km/h, извършвайки „компенсационен полет пред яйцеснасяне“ [8]. Женската снася 8000–9000 яйца, които поради бавното си потъване и скоростта на водата в реките биват отнасяни километри надолу по течението [1]. Развиват се само яйцата, попаднали върху глинест субстрат. Ларвите се излюпват след 4–6 седмици и в продължение на 3 години претърпяват около 20 линееения [9]. Хранят се с органични вещества, които усвояват от консумираната глина [9, 10].

Блиски видове. *Ephoron virgo*. Различава се по формата на удължението на мандибулата, което при *Palingenia longicauda* е ветриловидно, със здрави хитинови зъби, разположени странично.

Отрицателно действащи фактори. Замяряването на българските дунавски притоци и на р. Дунав с индустриални отпадъчни води. Добивът на инертни материали, разрушаването и андигирането на дунавските брегове, хидротехническото строителство [1].

Предприети мерки за защита. Няма.

Основна литература за вида: 1. Russev, 1987; 2. Russev, Uzunov, 1991a; 3. Russev, Uzunov, 1991b; 4. Русев, 1966; 5. Russev, 1977; 6. Strenger, 1973; 7. Csongor, Moczar, 1954; 8. Russev, 1959a; 9. Unger, 1927; 10. Schoenemund, 1929.

Янка Видинова

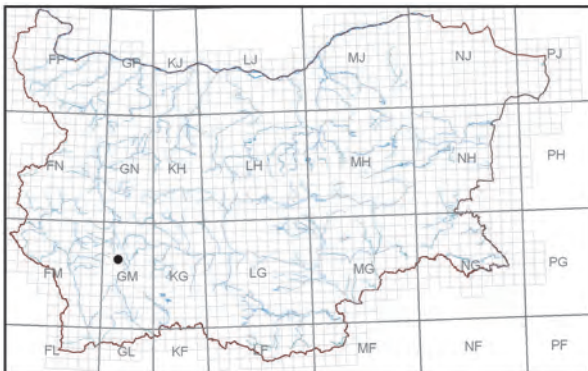
Субарктично голямо водно конче
Aeshna subarctica Walker, 1908
Aeshna subarctica Walker, 1908:
 Бешовски, 1960: 452
 Разред Водни кончета (Odonata)
 Семейство Големи водни кончета
 (Aeshnidae)

Природозащитен статус: в България: изчезнал
 EX.

Общо разпространение. Среща се в Северна Европа (главно в Скандинавския полуостров и Дания), Средна Европа (торфени водоеми в Алпите и други планини), Северна Азия на изток до Япония (Хокайдо), Северна Америка (на юг до Ню Джърси).

Разпространение и численост в България. Видът е известен от България само по един женски индивид от Белички мочури в Рила, уловен на 17 август 1954 г. [1]. Не е известно каква е била числеността му в България.

Местообитания. Блата, мочурища и торфища.

Биология. За България неизвестна. В други части на ареала има висок афинитет към торфени водоеми с преобладаване на мъхове от родовете *Sphagnum* и *Drepanocladus* [2]. Предпочита водоеми с площ над 1 dka [3]. Мъжкият обикновено лети ниско над водната площ, подходяща за развитие на ларвата, прогонвайки индивиди от същия вид или търсейки полово зрели женски. При оплождане двойката каца по клоните на околните храсти, където престоява до около час [2]. Женската снася, кацнала по растителни части или остатъци над водната повърхност. В някои случаи за нея е достатъчна дълбочина около 1–2 cm сред стъблата на торфения мъх [3].

Близки видове. *Aeshna juncea*, от който се различава по широчината на напречната ивица на челото и по големината на сините петна по коремчето на възрастното насекомо.

Отрицателно действащи фактори. Неизвестни за България.

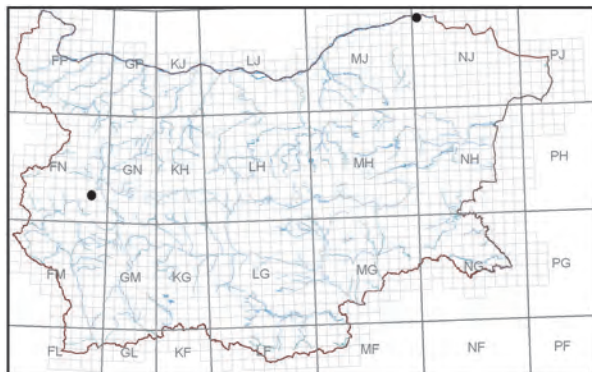
Предприети мерки за защита. Няма.

Основна литература за вида: 1. Бешовски, 1960; 2. Wildermuth et al., 2005; 3. Sternberg, Buchwald, 2000.

Алекси Попов

Голямо мъхово водно конче***Leucorrhinia pectoralis*****(Charpentier, 1825)**

Разред Водни кончета (Odonata)

Семейство Плоски водни кончета
(Libellulidae)**Природозащитен статус:** в България: изчезнал ЕХ.**Общо разпространение.** Среща се от Североизточна Франция до Алтай. На юг се среща до 38° северна ширина в Турция.**Разпространение и численост в България.** Видът е съобщаван само два пъти за страната по възрастни насекоми от София през юли [1] и от резервата „Сребърна“ през май и август [2]. Не е намиран в страната през последните 40 години. През същия период подходящо местообитание за вида в София вече не съществува, а в Сребърна не е установяван при многократно търсене.**Местообитания.** Блата и езера. В Швейцария мезотрофни, слабо кисели или неутрални водоеми, обрасли с плаваща по повърхността растителносткато *Potamogeton natans* и обрасли по бреговете с *Equisetum limosum* [3].**Биология.** У нас неизвестна. Полово зрелите мъжки кацат по крайбрежни растения в очакване на потенциална плячка или полов партньор. Оплождането протича последователно във въздуха и в кацнало положение [4]. Яйцата се снасят в крайбрежната растителност – обикновено между стъблата на *Equisetum* или *Carex*.**Блиски видове.** *Leucorrhinia dubia*, от който се различава добре по ярко жълтото петно на гръбната част на седмото коремно членче на възрастното насекомо.**Отрицателно действащи фактори.** Неизвестни за България.**Предприети мерки за защита.** Няма.**Основна литература за вида:** 1. Петков, 1921; 2. Бешовски, 1965; 3. Wildermuth et al., 2005; 4. D'Aguilar et al., 1986.

Алекси Попов

Гръцка сага***Saga hellenica* Kaltenbach, 1967**

Saga pedo auct. (nec Pallas, 1771): Буреш, Пешев, 1958: 70; *Saga serrata* auct. (nec Fabricius, 1793): Буреш, Пешев, 1958: 70. Разред Правокрили насекоми (Orthoptera) Семейство Ливадни дългопипални скакалци (Tettigoniidae)

Природозащитен статус: в България: изчезнал EX.

Общо разпространение. Балкански ендемит, разпространен в Албания, Македония, Гърция (без Източна Македония и Тракия), а в миналото и в Западна България.

Разпространение и численост в България. Видът е намиран в България единствено на Люлин в дефилето на Владайска река над Княжево, където през 1938, 1939 и 1940 г. са уловени 6 женски индивиди [1], определени правилно едва през 2003 г. [2]. Не е установяван по-късно в същото находище или другаде в България. Поради големите си размери видът не може да остане незабелязан при честите посещения на Люлин от ентомолози. Люлинската попула-

ция е била най-северната в ареала на вида, който се е срещал там вероятно с единични индивиди.

Местообитания. В миналото е обитавал нископланински сухи поляни, понякога използвани за паша. На планината Водно (Северна Македония) се среща по храсти и по-рядко в тревата в открити каменисти терени и разредени ксерофитни горички от 500 до 1000 m н. в.

Биология. Липсват данни за биологията на люлинската популация преди нейното изчезване (видът е правилно идентифициран [2] едва след неговото изчезване), но съществуват такива за македонските и гръцките популации. Ларвите се излюпват през март и началото на април. Линеят 6 пъти. Продължителност на всяка ларвна възраст: 8–10 дни; на ларвния стадий: 50–60 дни. Възрастното насекомо живее от края на май до август. Снася яйца в почвата. Зимува като яйце. Яйчният стадий може да продължава до няколко години (хиперпауза). Тясно специализиран хищник с дебнещо поведение. Храна: едри правокрили и богомолки. Няма конкуренти в хранителната си ниша.

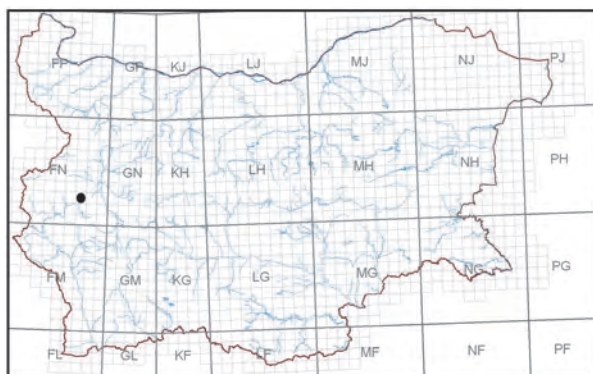
Близки видове. Различава се от *Saga natoliae* по по-стройния си хабитус и по-дребните размери, от *S. campbelli*, *S. rammei* и *S. pedo* по формата и оцветяването на пронотума, по-големите размери и по-масивния хабитус.

Отрицателно действащи фактори. Ограниченото разпространение в България и измененията на местообитанието в резултат на човешката дейност са най-вероятната причина за регионалното изчезване на вида.

Предприети мерки за защита. Няма.

Основна литература за вида: 1. Буреш, Пешев, 1958; 2. Chobanov, 2003.

Алекси Попов, Драган Чобанов

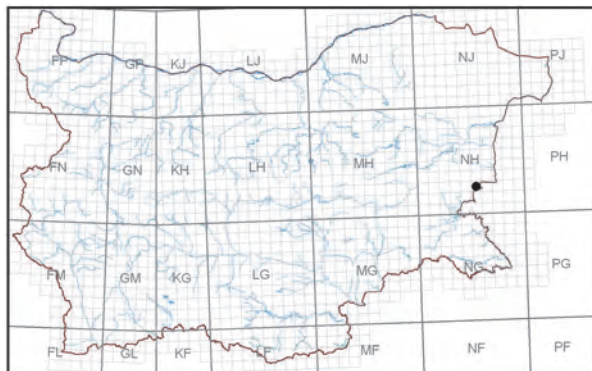
Ровещ бирсинус***Byrsinus fossor* (Mulsant et Rey, 1865)**Разред Полутвърдокрили насекоми
(Hemiptera)

Семейство Почвени дървеници (Cydnidae)

Природозащитен статус: в България: изчезнал ЕХ.

Общо разпространение. Среща се в Испания, Франция, Унгария, Румъния, България, Украйна (Крим), Южна Русия (Черноморското и Каспийското крайбрежие на Северен Кавказ), Армения, Азербайджан (Каспийското крайбрежие), Казахстан (Каспийското крайбрежие), Туркменистан (Каспийското крайбрежие), Афганистан, Китай (Синцзян).

Разпространение в България. Намерен е еднократно през 1888 г. в района на Несебър [1]. Не е намиран повторно, въпреки интензивните изследвания на хетероптерната фауна по Черноморското крайбрежие и на семейство Cydnidae в България [2, 3].

Местообитания. Крайбрежни и континентални пясъчни дюни.

Биология. Псамобионт. Зимува като възрастно насекомо или рядко като ларва последна възраст около корените на растенията, под различни растителни остатъци или в пясъка на дълбочина до 10 cm. Презимувалите индивиди се активизират след средата на март. Копулацията е през април. Снасянето на яйца започва през април и продължава до юли. Ларвите се появяват през юни като тези от по-късно снесените яйца се срещат до ноември. Възрастното насекомо от новото поколение се появява през юли. Възрастните и ларвите живеят в горния слой на пясъка на дълбочина 2–10 cm и се изхранват по корените и кореновите части на стъблата на различни житни треви: *Leymus racemosus*, *Digitaria ischaemum*, *Carex arenaria*, *Elymus elongatus* [3, 4].

Близки видове. Останалите видове от същия род в България *Byrsinus balcanicus*, *B. flavicornis* и *B. pilosulus* [5] обитават сходни местообитания с *B. fossor* и имат подобна биология [3, 4]. Последният вид лесно може да бъде отличен от тях по наличието на тънки и дълги космици върху щитчето и по цялата повърхност на хитинизираната част от надкрилата.

Отрицателно действащи фактори. Промяната на местообитанията и увеличението на туристическия поток край единственото му находище са причина за изчезването му в България. Пясъчните дюни около Несебър, където се е срещал, са практически унищожени, а останалите дюнни комплекси по Черноморското крайбрежие са подложени на огромен антропогенен натиск.

Предприети мерки за защита. Няма.

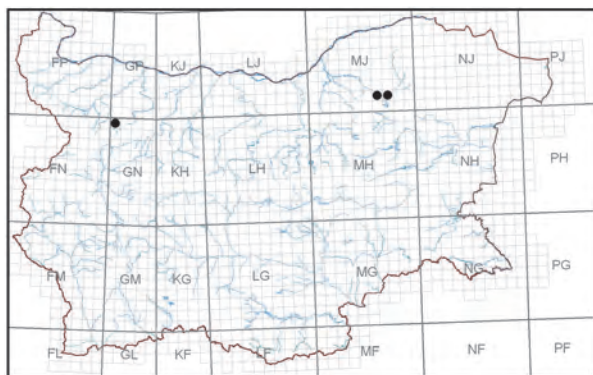
Основна литература за вида: 1. Puton, 1888; 2. Йосифов, 1974; 3. Йосифов, 1981; 4. Пучков, 1961; 5. Lis, 1999.

Михаил Йосифов, Николай Симов

Голямоок сатир***Lopinga achine* (Scopoli, 1763)**

Разред Пеперуди (Lepidoptera)

Семейство Нимфалиди (Nymphalidae)

Природозащитен статус: в България: изчезнал ЕХ.**Общо разпространение.** От Централна и Източна Европа през Русия до Япония. Изчезнал в голяма част от територията на Европа.**Разпространение и численост в България.** Видът е съобщен в началото на ХХ в. за с. Самуил [1], и по-късно за местн. Трапотанско, Врачанско [2] и Разград [3]. Не е намиран в България след 1906 г. Няма данни за числеността на популациите по времето, когато видът се е срещал у нас.**Местообитания.** Конкретни данни за България липсват. В други находища в Европа обитава по-крайнини на влажни ливади непосредствено до смесени иглолистни и широколистни гори или сечища в равнините и предпланините, където има леска (*Corylus*).**Биология.** Малко известна. Едно поколение годишно. Пеперудата лети през юни и юли, рядко през август. Женските се излюпват около две седмици по-късно от мъжките. Възрастното насекомо предпочита сенчести места, но е наблюдавано да каца и по листата на леската, където се образуват слънчеви петна. Понякога се събират над 25 индивиди на един-единствен храст. Храни се рядко сутрин, предимно с нектар на здравец (*Geranium*). Копулацията се извършва около обяд, обикновено на няколко метра височина в най-плътната сянка на листата. Хранителни растения на ларвата са *Brachypodium sylvaticum* и *B. pinnatum*. Зимува като ларва.**Близки видове.** Няма.**Отрицателно действащи фактори.** Загубата и деградацията на основните хабитати вследствие на инфраструктурно развитие, индустрия и др. Привързаността на вида към специфични хабитати също играе отрицателна роля при оцеляването му.**Предприети мерки за защита.** Няма.**Основна литература за вида:** 1. Маркович, 1909; 2. Abadjiev, 1995; 3. Abadjiev, 2001.

Станислав Абаджиев

Блатно сатирче***Coenonympha oedippus* (Fabricius, 1787)**

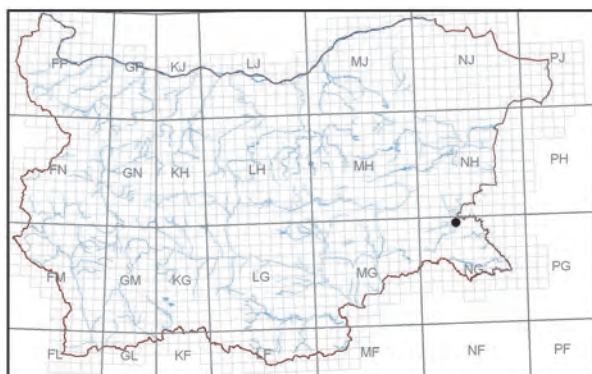
Разред Пеперуди (Lepidoptera)

Семейство Нимфалиди (Nymphalidae)

Природозащитен статус: в България: изчезнал ЕХ.

Общо разпространение. Разпокъсано в Европа, Западен и Южен Сибир, Северен Казахстан, Монголия, Китай, Япония. Изчезнал в по-голямата част от територията на Европа (документирано е 80–100% намаление).

Разпространение и численост в България. Единствените данни за съществуването на вида в България са от началото на ХХ в. за местн. Пода и Ала тепе в околностите на с. Маринка, Бургаско [1].

След 1911 г. не е намиран в България. Няма конкретни данни за числеността на популациите по времето, когато видът се е срещал у нас.

Местообитания. Недокументирани в България. Другаде в Палеарктика обитава влажни зони, доминирани от храстова растителност. Среща се главно по мокри неплодородни ливади в периферията на блата, мочурища, торфища или край реки. Рядко е съобщаван и за сухи тревисти места.

Биология. Слабо проучена. Едно поколение през годината. Пеперудата лети от началото на юни до началото на август. Хранителните растения на ларвата са *Carex*, *Eriophorum*, *Iris*, *Molinia*, *Poa palustris*, *P. pratensis*, *P. annua*, *Schoenus*. Зимува в ларвен стадий.

Близки видове. Няма.

Отрицателно действащи фактори. Главната заплаха е загубата и деградация на основните хабитати вследствие на изолация и фрагментация, климатични промени, пресушаване на влажни зони, интензификация, залесяване, инфраструктурно развитие, индустрия, туризъм, колекциониране и др. Привързаността на вида към специфични хабитати също играе отрицателна роля при неговото оцеляване.

Предприети мерки за защита. Няма.

Основна литература за вида: 1. Чорбаджиев, 1915.

Станислав Абаджиев

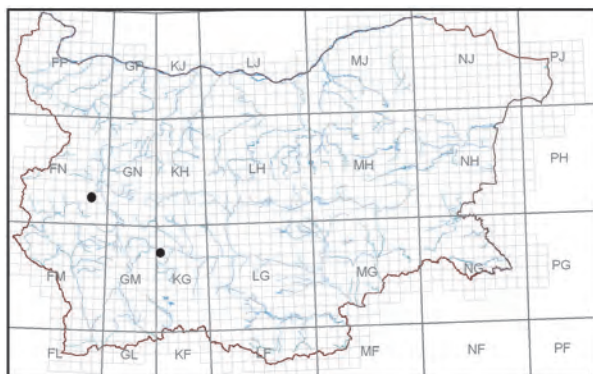
Паяк рибар

Доломедес

Dolomedes plantarius (Clerck, 1757)

Разред Паяци (Araneae)

Семейство Пизауриди (Pisauridae)

Природозащитен статус: в България: изчезнал ЕХ.**Общо разпространение.** Среща се в Скандинавски полуостров, Западна, Средна, Източна и Южна Европа, Англия. Находките в Южна Европа (Испания, Франция и България).**Разпространение и численост в България.** Видът е установен единствено от водоеми в района на Белово (KG 57) и квартал „Лагера“, София (FN 82) [1, 2, 3, 4]. Посочените водоеми са унищожени поради урбанизация на районите.**Местообитания.** Обитава водната растителност в мочурища и блата с постоянна водна площ.**Биология.** Хищник, който се храни с водни насекоми, попови лъжички и малки рибки. Заема ловна

поза върху лист на растение, като предните крака са върху водната повърхност. Ловните му умения не изключват и преследване на жертвата по повърхността на водата. Размножителният период обхваща юли–август. След копулацията женската прави пашкул, който носи около 3 седмици. След третия месец тя прави „детска мрежа“, върху която се излюпват малките. След второто събличане малките напускат леговището и се разселват по околната растителност. Стават възрастни след 2 години, размножават се от третата година. Женската умира в края на лятото, а мъжкият по-рано.

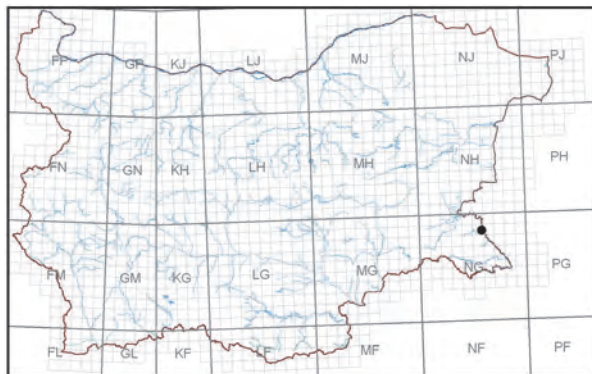
Близки видове. *Dolomedes fimbriatus* (Clerck, 1757). Двата вида се различават само по половите си органи.**Отрицателно действащи фактори.** Загуба и деградация на основните хабитати вследствие на инфраструктурно развитие, индустрия, воден транспорт, туризъм и т. н.**Предприети мерки за защита.** Няма.**Основна литература за вида:** 1. Дренски, 1913; 2. Дренски, 1915; 3. Drensky, 1936; 4. Deltshv, Blagoev, 2001.

Христо Делчев

Пизидиум***Pisidium supinum* A. Schmidt, 1851**

Разред Венериди (Veneroidea)

Семейство Сфериди (Sphaeriidae)

Природозащитен статус: в България: изчезнал EX.**Общо разпространение.** Среща се в Европа и част от Западен Сибир.**Разпространение и численост в България.** Видът е намерен в стагниращ водоем при Маслен нос, преди около 70 години и се съхранява в Националния музей в Прага [1].**Местообитания.** Видът е свързан предимно с реките, по-рядко се среща в езера и блата [2]. Предпочита пясъчно или слабо тинесто дъно. Намиран е в чисти блатни води по водната растителност, към която се прикрепя [3].**Биология.** Филтратор.**Блиски видове.** В България са известни 12 вида от род *Pisidium*, които се различават трудно.**Отрицателно действащи фактори.** Загуба и деградация на хабитати, засушаване; вътрешновидови причини, ограничено разпространение, ниска плътност.**Предприети мерки за защита.** Няма.**Основна литература за вида:** 1. Ангелов, 1984; 2. Корнюшин, 1996; 3. Angelov, 2000.

Здравко Хубенов

Паласов теодоксус***Theodoxus pallasi* Lindholm, 1924**

Разред Нисши преднохрили охлюви

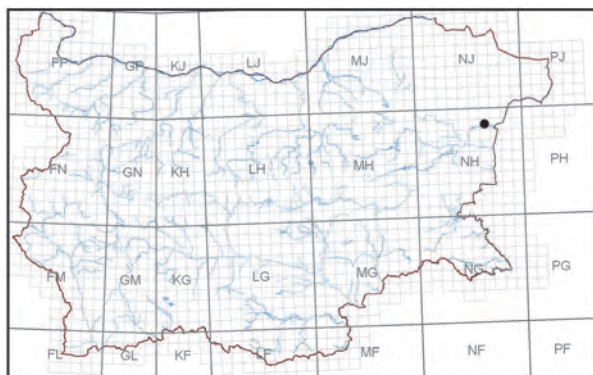
(Archaeogastropoda)

Семейство Неритиди (Neritidae)

Природозащитен статус: в България: изчезнал ЕХ.

Общо разпространение. Среща се в Аралско море, Каспийско море и в силно опреснените части на Азовско море. В Черно море е установен като суб-фосил (празни черупки), намиран в лиманите на реките, вливащи се в морето; каспийски реликт [1].

Разпространение и численост в България. Установен с много индивиди от Варненското езеро, по камъните при кариерите [2]. Последните живи индивиди са установени на дълбочина от 4 до 10 m през 1957 г. [1]. От други райони на страната живи индивиди не са известни. В последните 4 десетилетия Варненското езеро е подложено на дълбоки антропогенни преобразувания, довели до изчезването на вида.

Местообитания. Крайбрежни бракични и сладководни лагуни и езера; естуарни води.

Биология. Храни се с гъби и водорасли.

Близки видове. *Theodoxus fluviatilis*, *T. danubialis*, *T. euxinus*, *T. pilidei* и *T. transversalis*, от които се различава по специфичната окраска.

Отрицателно действащи фактори. Загуба и деградация на хабитати: индустрия, воден транспорт, инфраструктурно развитие, замърсяване на водите.

Предприети мерки за защита. Няма.

Основна литература за вида: 1. Кънева-Абаджиева, 1957; 2. Дренски, 1947.

Здравко Хубенов

Степна скачаща мишка
***Sicista subtilis* (Pallas, 1773)**

Sicista loriger Nathusius:

Miller, 1912: 537–538.

Разред Гризачи (Rodentia)

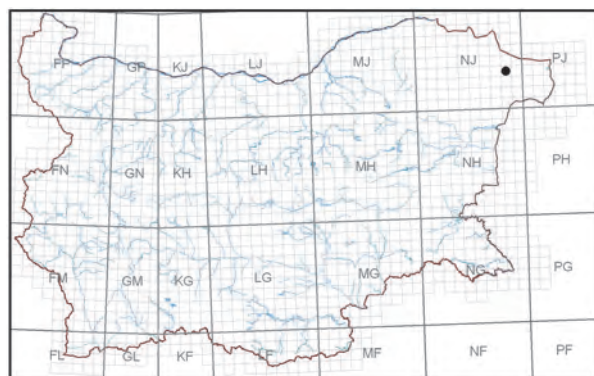
Семейство Скачащи мишки (Zapodidae)

Природозащитен статус: в България: критично застрашен CR [B1 b(i, ii, iv)], ЗБР-III; международен: IUCN [LR/nt]; BeK-II; ДХ-II, IV.

Общо разпространение. Среща се в степната зона на Палеарктика – от Източна Австрия, Унгария и Румъния до Алтай, ез. Балхаш и Байкал, вероятно и в Северозападен Китай.

Разпространение и численост в България. До 1985 г. са известни две находки. В началото на ХХ в. е публикувано съобщение за един индивид от България без точно находище [1]. Второто сведение е от средата на ХХ в. от околностите на Генерал Тошево (Добричко) [2].

Местообитания. Разнотревни степи, лесостепи, обработваеми площи [3]. По данни от района на Кон-

станца (Румъния) видът е представен с ниска численост в целини и площи, заети с фуражни култури, а през април и август навлиза и в площи със зърнени култури; липсва в орните полета и полезащитните пояси [4].

Биология. Активна е предимно нощем, но излиза да търси храна и през деня. Зимата прекарва в сън. За убежища използва дупки и ходове на други гризачи и различни други укрития. Храненето у нас не е изучено. Според данни от литературата се храни със семена на тревисти растения и насекоми [5]. Няма сведения за размножаването у нас. По литературни данни размножителният период е от края на май до началото на юни. Второ поколение не е доказано. Броят на малките е до 7, най-често 5 [6]. Главен фактор на смъртността е хищничеството. Нападат я хищни бозайници и нощни грабливи птици. У нас е установена в погадки от бухал (с. Камен бряг, Добричко) [7]. Вероятно се конкурира за хранителни ресурси с много по-многобройната степна домашна мишка (*Mus spicilegus*).

Близки видове. Няма.

Отрицателно действащи фактори. Екстензивно земеделие, замърсяване на почвите с пестициди и торове, ограничени възможности за разселване, ограничен ареал в България.

Предприети мерки за защита. Видът е защитен по ЗБР.

Необходими мерки за защита. Проучвания върху числеността и разпространението; събиране на сведения върху биологията и екологията; установяване на състоянието и разпространение на оптималните местообитания; оценка на заплахите. Разработка на План за управление, включващ консервационни мерки. Организиране на целеви мониторинг.

Основна литература за вида: 1. Miller, 1912; 2. Петров, 1954; 3. Burton, 1987; 4. Hama, Sutova, 1963; 5. Огнев, 1948; 6. Громов и др., 1963; 7. Пешев и др., 2004.

Васил Попов

Рис***Lynx lynx* (Linnaeus, 1758)***Lynx pardinus*: Христович, 1884: 30.*Felis lynx* L.: Попов, 1933: 295.

Разред Хищници (Carnivora)

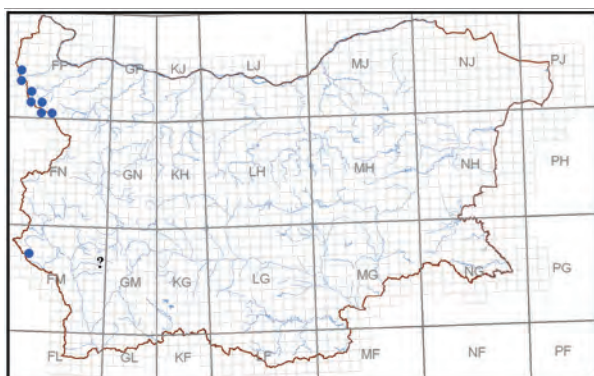
Семейство Котки (Felidae)

Природозащитен статус: в България: критично застрашен CR [D+E]; ЗБР-II, III; международен: Бек-III; ДХ-II, IV.

Общо разпространение. Палеарктика: включително Северна и Източна Европа, Централна Европа, главно в Карпатите; в Алпите и съседните райони е успешно възстановен след 1967 г. (Словения, 1973 г.) и/или се е саморазселил. Застрашената от изчезване автохтонна балканската популация обитава Югозападна Сърбия, Черна гора, Македония, Албания, Босна и Херцеговина и възможно в Странджа (България и Турция).

Разпространение и численост в България. Приет е за изчезнал в началото на 40-те години на миналия век [1]. След 1985 г. зачестяват съобщения за появата му в Средна Стара планина, Рила, Западни

Родопи (Добростан и Дъбраш), Дунавска равнина и Лудогорие, Ропотамо [2], Странджа [3], Западни гранични планини [4]. Наблюдаван (2000) южно от с. Стакевци, Западна Стара планина (Е. Джунински, непубл. данни); в същия район присъствието му е доказано през 2004–2005 г. [2] и в Осогово – 2009 г. (Д. Златанова, непубл. данни). Очевидно тези рисове са част от формиралата се през последните 20–25 години в Източна Сърбия популация [5] от саморазселили се от Карпатите животни, наброяваща към 30 индивиди [2, 6, 7].

Местообитания. Просторни горски масиви в планините. Предпочита стари естествени гори и скалисти места; ловува също в клековата и алпийската зона.

Биология. Разгонването е през февруари–март. Малките, най-често 2–3, се раждат през май–юни. В търсене на ловна територия и на партньор младите животни, както и възрастните при оредяване на популацията или липса на храна, се срещат в нетипични места и извършват далечни странствания. Очаквана индивидуална територия в наши условия – 3000–10 000 ha. Основна плячка са сърните, младите диви свине, зайците. Хранителният спектър включва още кошути и млади елени, кокошеви птици, гризачи [8, 9]. Напада също селскостопански животни. Вълкът е главният му конкурент и неприятел.

Близки видове. Няма.

Отрицателно действащи фактори. Браконьерство, намаляване на дивите копитни, изсичане на старите гори и фрагментиране на масивите им, пътни злополуки. Хибридизация на автохтонната реликтна популация с увеличаващата се популация от карпатски рисове в северната част на бивша Югославия.

Предприети мерки за защита. Включен в ЧКБ (1985) като изчезнал вид. Предложение за реинтродукция [10] и проучвания за реинтродукция по проект на Съвета на Европа. Защитен вид от 1986 г. Създадените национални и природни паркове са потенциални местообитания.

Необходими мерки за защита. Забрана на сечи в старите естествени гори. Обявяване на природни паркове в Западна Стара планина, Средна гора, Западни Родопи и разширяване на НП „Пирин“. При условия за разселване и размножаване на вида, защитените територии в бъдеще (около 1 млн. ha) биха станали убежища за популация до 200 риса.

Основна литература за вида: 1. Спиридонов, Спасов, 1985; 2. Spassov, Spiridonov, Penev, 2006; 3. Kumerloevе, 1975; 4. Zlatanovа et al., 2001; 5. Спиридонов, 1985; 6. Grubač, 2000; 7. Paunović et al., 2001; 8. Гептнер, Слудский 1972; 9. Матюшкин, 1974; 10. Спиридонов, 1970.

Жеко Спиридонов, Николай Спасов

Черноврат гмурец***Podiceps nigricollis* (C. L. Brehm, 1831)***Colymbus nigricollis* Brehm: Клайн,1909: 132; *Podiceps caspicus* Hablzl.:

Патев, 1950: 256, Пешев, Боев, 1962:

260; *Colymbus caspicus* Hablzl.:

Петров,

Златанов, 1955: 104.

Разред Гмурецоподобни (Podicipediformes)

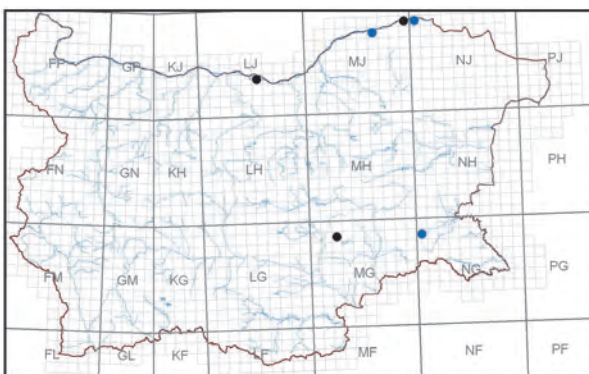
Семейство Гмурецови (Podicipedidae)

Природозащитен статус: в България: критично застрашен CR [A1a,c; B1a,c (iv); D]. ЗБР-III; международен: БеК-II.

Общо разпространение. Вид на Стария свят. Гнезди разпокъсано в Западна и Централна Европа, южната половина от територията на Русия, Беларусия, Украйна, Румъния, Западен Сибир, Казахстан, Монголия, Далечния изток, Североизточен Китай, Мала Азия, Иран, Ирак и Пакистан; в Африка – в Кения, Танзания и ЮАР; западните части на Северна Америка.

Разпространение и численост в България. Рядко гнездец, предимно преминаващ и зимуващ вид. В миналото е обитавал основно по-големите блатата по поречието на р. Дунав и Бургаските езера [1, 2]. Сега единични двойки се размножават нередовно в резервата „Сребърна“ [3] и рибарниците „Калимок“ при Тутракан. Общата численост в страната не пре-

вишава 40 гнездещи двойки. По време на миграция се среща в по-големите водоеми в цялата страна. Зимува главно по Черноморското крайбрежие и крайбрежните езера, по-рядко във вътрешните водоеми на страната [2, 4]. За периода 1977–1996 г. средната численост на зимуващите птици е 1573 (517–3049) индивиди, с максимум през 1994 г.; след 1996 г. средната численост се повишава слабо и достига 2130 броя. Най-голям брой е установен през зимата на 1998 г. във Варненското езеро – 1030 птици [4].

Местообитания. През гнездовия период предпочита обширни сладководни езера, рибарници с големи отделни басейни, богато обрасли с растителност, върху която строи гнездата си. През зимата е близо до морския бряг и в крайбрежните езера, по-рядко в големи, незамръзващи сладководни басейни, язовири и др.

Биология. Гнезди в различни по големина колонии; по-рядко единично. Обикновено образува смесени колонии с белобузата рибарка (*Chilidionias hybridus*). Строи плаващо гнездо на открита водна повърхност или върху обраствания от качички и воден орех (*Trapa natans*). Снася през май 3–8 продълговати бели яйца. Малките са гнездобегълци. След излюпване семейството се преселва в друга част на водоема. Малките стават самостоятелни на около 3-седмична възраст [2]. Храна: дребна риба, ракообразни, миди, водорасли, водни насекоми и техните ларви.

Близки видове. Ушат гмурец (*Podiceps auritus*).

Отрицателно действащи фактори. Изоставянето на съществуващите по р. Дунав рибарници. Недоброто управление и непостоянния воден режим в резерватите Белене и „Сребърна“; загубата на основния микрохабитат в блатата на Белене – обрастванията с качички и воден орех, необходими за гнезденето на гмуреца. България е южна граница на гнездовия ареал, поради което числеността му има допълнителни флукуации, зависими от състоянието на популацията в останалата част.

Предприети мерки за защита. Основните гнездови находища са в резерватите „Белене“ и „Сребърна“.

Необходими мерки за защита. Възстановяване на водния режим в резервата „Белене“ и подобряване на състоянието му. Възстановяване на влажната зона Калимок и рибовъдното стопанство „Мечка“, Русенско. Подобряване на условията в резервата „Сребърна“, чрез поддържане на високо водно ниво.

Основна литература за вида: 1. Червена книга на България (1985); 2. Симеонов и др., 1990; 3. Kambourova, 2005; 4. Michev, Profirov, 2003.

Бождар Иванов

Къдроглав пеликан

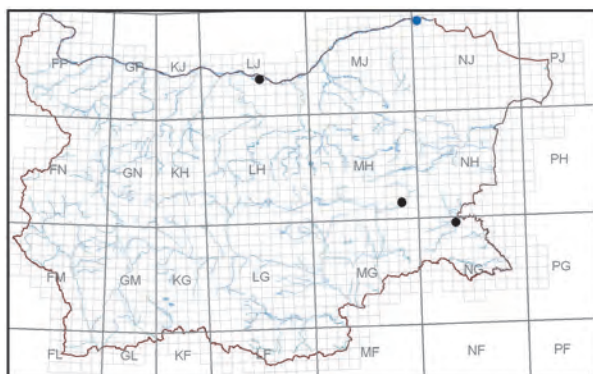
Бабуш, къдроглав бабуш, баба

***Pelecanus crispus* Bruch, 1832**Разред Пеликаноподобни (*Pelecaniformes*)Семейство Пеликанови (*Pelecanidae*)

Природозащитен статус: в България: **критично застрашен CR** [B1a+B2a+D], ЗБР-II, III; *международен:* IUCN – VU, ECS-спес 1, рядък; CITES-I; ДП-I; БеК-I; БоК-I, II.

Общо разпространение. Сарматски вид. Гнезди на Балканския полуостров, по източното крайбрежие на Черно море, крайбрежията на Азовско, Каспийско и Аралско море, Балхашкото езеро, Казахстан, Монголия, Северен Китай. Общата численост в района на Черно море и Средиземноморието е 2300–3200 индивиди [1].

Разпространение и численост в България. Гнездещо-прелетен, преминаващ и отчасти зимуващ вид. В миналото гнездови колонии е имало по Дунавското и Черноморското крайбрежие и в Стралджанското блато [2]. От средата на ХХ в. гнезди само в езе-

рото Сребърна (през периода 1954–2005 г. между 29 и 128, средно 67 двойки). По време на миграцията и през зимата се среща по Черноморското крайбрежие и по-рядко във вътрешността на страната. В района на Бургаския залив между 10 август и 30 октомври са установени средно 208 мигриращи птици [3, 4]. През зимата е установен в най-голям брой в Бургаските езера (Мандренското езеро – 420 птици през януари 1997 г. и Вая – 323 птици през януари 1999 г.) [5, 6].

Местообитания. Сладководни езера и блатата, язовири и микроязовири, рибарници и рибовъдни стопанства; по време на миграции и зимуване – предимно крайбрежни бракични водоеми и незамръзващи язовири във вътрешността на страната.

Биология. Гнезди в езера и блатата с обширни и труднодостъпни тръстикови масиви, обикновено от началото на февруари. При търсене на храна възрастните птици се отдалечават до 20–30 km от гнездовите колонии. Мътилото е от 1–5 яйца. Малките започват да летят през юли–август. Гнездовият успех в Сребърна е средно 0,84 малки/гн. дв. [7]. Храни се изключително с риба.

Блиски видове. Розов пеликан (*Pelecanus onocrotalus*).

Отрицателно действащи фактори. В местата за размножаване: заплахата от хищници и диви свине, преследване (в миналото), пожари в тръстиковите масиви, много ниски температури, нарушаване целостта на гнездовищата в резултат на необичайно високо водно ниво. По време на миграция и зимуване: сблъсъци с електропроводи [8], отстрел [9], омазутяване на оперението.

Предприети мерки за защита. Защитен вид от 1962 г.; включен в ЧКБ (1985). Изготвен е международен план за опазването му, има добра осведоменост на населението, провеждат се мониторинг и изследвания върху биологията и екологията му, изготвен е План за управление на резервата „Сребърна“ [10].

Необходими мерки за защита. Изготвяне на Национален план за опазването му и неговото прилагане; проучване на местата за хранене и обявяване на двустранен резерват с Румъния; поддържане на гнездовищата; изграждане на гнездови платформи в езерото Вая и на остров Персина.

Основна литература за вида: 1. Crivelli, Michev, 1997; 2. Michev, 1985; 3. Simeonov et al., 1989; 4. Michev et al., 2011; 5. Michev, Profirov, 2003; 6. Dimitrov et al., 2005; 7. Michev, Crivelli, 1998; 8. Crivelli et al., 1988; 9. Crivelli et al., 1991; 10. Niebaum et al. (eds), 2000.

Таню Мичев, Павел Симеонов

Голяма бяла чапла

Сребърна чапла, бял рибар, креал

Egretta alba* Linnaeus, 1758Ardea alba*: Reiser, 1894: 147; Клайн, 1909: 110; Wetlands International, 2002: 39;*Casmerodius albus*: Hubalek, 1978: 45.

Разред Щъркелоподобни (Ciconiiformes)

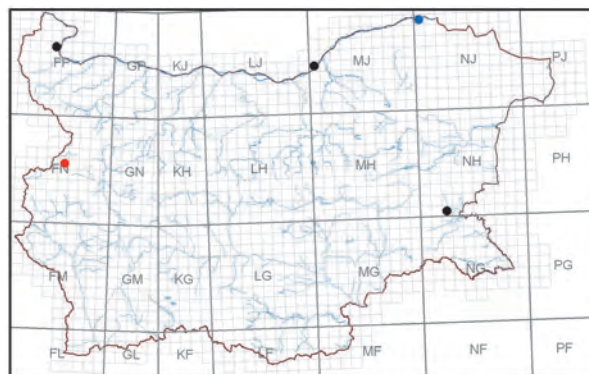
Семейство Чаплови (Ardeidae)

Природозащитен статус: в България: критично застрашен CR [B1a+B2a+D], ЗБР-II, III; международен: БеК-II; БоК-II.

Общо разпространение. Космополитен вид. Гнезди в Азия, Африка, о. Мадагаскар, Нова Зеландия и Америка; в Европа – басейна на р. Дунав и югоизточната част на континента. Общата численост в Източното средиземноморие е 19 000–27 000 гнездещи двойки [1].

Разпространение и численост в България. Гнездещо-прелетен, преминаващ и зимуващ вид. От средата на XIX в. досега са известни 4 гнездови находища; през първата половина на миналия век видът е смятан за изчезнал; от 1956 г. насам гнезди редовно само в резервата „Сребърна“ [2, 3], където числеността варира (през периода 2001–2003 г. 2–12 двойки) [4]. Отделни двойки гнездят нередовно в Бургаските езера [5], а напоследък – в Драгоманското блато. Има регистрирани и 21 находища с възможно гнездене по крайбрежието на Дунав, Марица, Арда, Камчия [6]. По време на миграцията и през зимата се среща по Черноморското крайбрежие (до 687 птици в езерото Вая през декември 2001 г.) и по-рядко в ниски части от вътрешността на страната (най-много в яз. „Кърджали“, „Студен кладенец“ и „Ивайловград“) [7].

Местообитания. Сладководни езера и блатата, язовири и микроязовири, рибарници и рибовъдни стопанства. По време на миграции и зимуване се среща и в крайбрежни бракични водоеми, незазмръзващи язовири, канали за напояване, обработваеми площи (предимно люцерни) и др.

Биология. Гнезди единично, в малки самостоятелни колонии или по периферията на смесени колонии от чапли, блестящи ибиси, лопатарки и малки корморани; в езера и блатата с обширни тръстикови масиви. Известни са и самостоятелни гнезда на дървета. Отглежда 2–3 малки, които започват да летят от началото на юли. Храни се предимно с риба, попови лъжички, водни насекоми и ларвите им.

Блиски видове. Малка бяла чапла (*Egretta garzetta*).

Отрицателно действащи фактори. В миналото отстрелвана масово заради перата, които са използвани за украшение (в края на XIX в.) и като вредител (50-те години на XX в.); пресушаването и деградацията на влажните зони.

Предприети мерки за защита. Защитен вид от 1962 г., включен в ЧКБ (1985) [2]; изготвен План за управление на резервата „Сребърна“ [8]; две от Бургаските езера са обявени за Рамсарски места.

Необходими мерки за защита. Изготвяне на Национален план за опазването на вида, проучване на местата за хранене около Сребърна, обявяване на двустранен резерват с Румъния.

Основна литература за вида: 1. Wetlands International, 2002; 2. Michev, 1985; 3. Simeonov et al., 1989; 4. Kambourova, 2005; 5. Dimitrov et al., 2005; 6. Янков (ред.), 2007; 7. Michev, Profirov, 2003; 8. Hiebaum et al. (eds), 2000.

Таню Мичев

Блестящ ибис

Черен ибис

Plegadis falcinellus* Linnaeus, 1766Ibis falcinellus*: Finsh, 1859: 386; Sintonis, 1877: 66; Radakoff, 1879: 174; *Falcinellus igneus*: Христович, 1890: 220; Reiser, 1894: 156; Клайн, 1909: 113.

Разред Щъркелоподобни (Ciconiiformes)

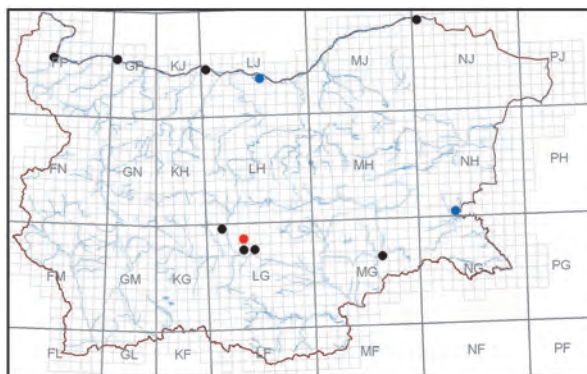
Семейство Ибисови (Threskiornithidae)

Природозащитен статус: в България: критично застрашен CR B[1a+2a]+C, ЗБР-II, III; международен: ECS-sрес 3, намаляващ; ДП-I, БеК-II; БоК-II.

Общо разпространение. Вид на Стария свят. Гнезди в Южна Европа, Азия, Африка, Централна Америка, Филипинските острови, островите Целебес и Ява, Австралия. Числеността на вида се характеризира с големи флуктуации през отделните години; в Източното средиземноморие е 24 000–27 000 гнездещи двойки [1].

Разпространение и численост в България. Гнездещо-прелетен и преминаващ вид. От средата на XIX в. гнезди с отделни прекъсвания в три основни находища: Белене, Сребърна и Бургаските езера; през втората половина на XX в. е установен и по поречието на Марица и Тунджа [2, 3]. Сега има 4 находища със сигурно, 3 – с твърде вероятно и 9 – с възможно гнездене [4]. В основното гнездово находище – резервата „Сребърна“, числеността през периода 2001–2003 г. е била 10–28 гнездещи двойки [5]. Общата гнездова численост в страната се оценява на 100–700 в 5–9 гнездови колонии [3], 200–300 [6], 60–80 [7], 50–150 гнездещи двойки [4].

Местообитания. Сладководни езера и блата с обширни тръстикови масиви, заливни и дъбови гори, рибарници и рибовъдни стопанства, язовири и микроязовири, водоеми с богати на органични вещества води.

Биология. Размножава се в смесени колонии от корморани, чапли и лопатарки. Гнездата са разположени в тръстика или по долните клонове на върби и бели тополи. Отглежда 3–5 малки, които започват да летят от началото на юли. Храната е от ларви на водни насекоми, ракообразни, охлюви и други безгръбначни животни.

Блиски видове. Няма.

Отрицателно действащи фактори. Неизвестни; вероятно пресушаването и деградацията на влажните зони.

Предприети мерки за защита. Защитен вид от 1962 г., включен в ЧКБ (1985); изготвен План за управление на резервата „Сребърна“; три от Бургаските езера са обявени за Рамсарски места.

Необходими мерки за защита. Изготвяне на Национален план за опазването на вида, проучване на местата за хранене около Сребърна, обявяване на двустранен резерват с Румъния.

Основна литература за вида: 1. Wetlands International, 2002; 2. Michev, 1985; 3. Simeonov et al., 1989; 4. Янков (ред.), 2007; 5. Kambourova, 2005; 6. Костадинова, 1997; 7. Нанкинов и др., 2004.

Таню Мичев, Невена Камбурова,
Боян Мичев

Лопатарка

Лопатар

Platalea leucorodia Linnaeus, 1758*Platalea leucorodius* L.: Finsch, 1859: 386;*Platalea leucorodea* Linn.: Христович,
1890: 219

Разред Щъркелоподобни (Ciconiiformes)

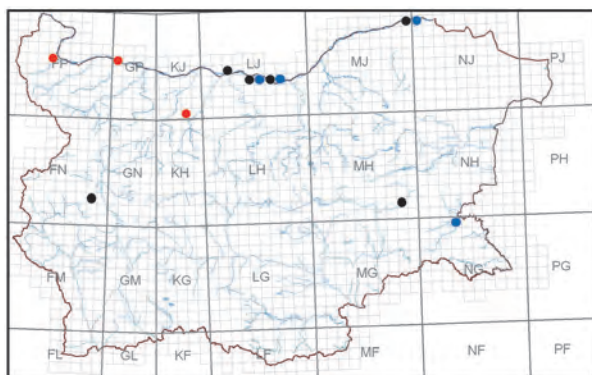
Семейство Ибисови (Threskiornithidae)

Природозащитен статус: в България: критично застрашен CR [B1a+B2a+D]. ЗБР-II, III (I); международен: IUCN, CITES-II, ECS-спес 2, застрашен, ДП-I, БеК-II, БоК-II.

Общо разпространение. Вид на Стария свят. Гнезди в Испания, Холандия, Унгария, страните на Балканския полуостров, Украйна, и Русия, Азербайджан, Казахстан, Китай, Индустан, Шри Ланка, Африка, Египет, Етиопия. Зимува по крайбрежията на Африка, Индустан, Шри Ланка, Китай.

Разпространение и численост в България. Гнездещо-прелетен и преминаващ, по изключение зимуващ вид. В миналото е съобщен само за водоемите край Дунав [1], Софийското поле и в Стралджанското блато, а през 1938 г. е гнездил в Мандренското

езеро [2]. Към средата на XX в. известен само от ез. Сребърна [3]. Докъм 80-те години на XX в. гнезди по Дунавското и Черноморското крайбрежие, но през размножителния период се е срещал и в блатата в Софийско, Самоковско, Стралджанско блато, блатото при с. Попина (Силистренско), с. Ген. Колево (Варненско), местн. Пода (Бургаско) [1], дунавския о. Цибър [4, 5], Карнобатско [6] и др. През 1992 г. гнезди (няколко десетки двойки) на остров Цибър [5]. През 1998–2001 г. гнездови колонии има на о. Белене (5–15 гнездещи двойки), Вардим (2 до няколко десетки гнездещи двойки), яз. „Горни Дъбник“ (3 двойки) [7]. През 2004 г. 10 двойки са гнездили в смесена колония с чапли на о. Голям Близнак при км. 777 (Т. Мичев, непубл. данни). Най-голяма концентрация на гнездовата популация има в Бургаска и Плевенска област. Общата численост в страната възлиза на 50–70 [8], 100–110 [9], 105 [10], 100–120 [11], 80–150 гнездещи двойки [2].

Местообитания. Плитки и обширни езера и блатата, речни разливи в равнини и низини, устия на реки; след размножителния период – разнообразни влажни зони, включително свръхсолени водоеми.

Биология. Гнезди в смесени колонии, разположени в тръстикови масиви или на бели тополи и бели върби. В северната част на ареала и у нас снася от април до юли по 3–4 (до 7) яйца, които женската мъти 24–25 дни. Малките напускат гнездото на 45–50 дни. Смъртността на малките в гнездата е до 17,2%. Полова зрялост достигат на 3–4 години. Храна: водни бръмбари и техните ларви, водни кончета, ручейници, скакалци, двукрили и други насекоми, дребни мекотели, ракообразни, червеи, включително пиявици, жаби, дребни риби, водорасли, зелени части от висши водни растения.

Близки видове. Няма.

Отрицателно действащи фактори. Унищожаване и увреждане на местообитанията, замърсяване на водоемите, браконьерски отстрел.

Предприети мерки за защита. Основните постоянни находища са в защитени природни територии.

Необходими мерки за защита. Включване на незачитените находища в защитени природни територии. Повишаване на природозащитната култура. Строг контрол за гарантиране на защитния статут на вида.

Основна литература за вида: 1. Симеонов и др., 1990; 2. Ковачев и др., 2007; 3. Патев, 1950; 4. Боев, 1990; 5. Боев, 1992; 6. Няголов, 2004; 7. Шурулинков и др., 2005; 8. Мичев, 1985; 9. Костадинова, 1997; 10. Костадинова, Михайлов, 2002; 11. Нанкинов и др., 2004.

Златозар Боев, Таню Мичев

Малък лебед

Тундрен лебед, тундров лебед, западен малък лебед

***Cygnus columbianus* Ord, 1815**

Cygnus bewickii: Пешев, Боев, 1962: 328; Koenigstedt, Robel, 1979: 335.

Разред Гъскоподобни (Anseriformes)

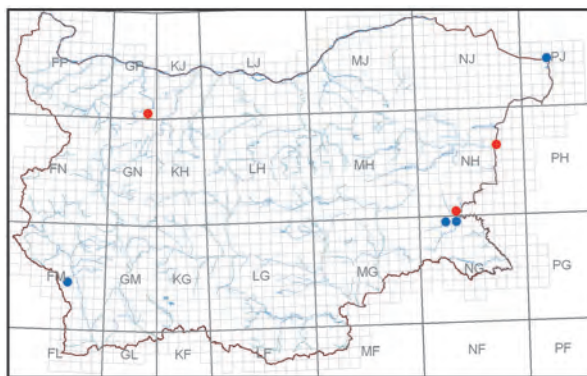
Семейство Патицови (Anatidae)

Природозащитен статус: в България: критично застрашен CR [B+D]; ЗБР-III; международен: ECS-спес 3W, уязвим, ВеК-II, ВоК-II, ДП-I.

Общо разпространение. Политипен вид. Гнезди в тундрата на Северна Америка, Североизточна Европа и Сибир. Зимува в крайбрежните низини на Северна Европа и Източна Азия на юг до Тайван. Малка популация с неизвестен произход зимува по южното крайбрежие на Каспийско море в Иран. По време на миграции рядко се среща в Монголия и във вътрешността на Северен Китай.

Разпространение и численост в България. Рядък зимуващ вид, представен у нас с подвида *Cygnus columbianus bewickii* Yarrell, 1830. Установен за пръв път край Дуранкулашкото езеро [1]. През периода до 1985 г. е отбелязан само край Атанасовското езеро [3]. След 1989 г. зимува редовно в малка численост предимно по Черноморското крайбрежие, по-рядко край водоеми в Северна и Южна България. Основно зимовище са овлажнените селскостопански терени около Мандренското езеро, край устието на р. Факийска, където е отбелязана максималната му численост в България – 84 птици на 15.02.1997 г. [4]. За района на Бургаските езера показва тенденция за увеличаване на зимуващата популация. В малък брой (от 2 до 8 птици) еднократно е установяван и във влажни зони на Южна България [5].

Местообитания. Постоянни вътрешни и крайбрежни водоеми с различна соленост, морски плитчини, заливи и протоци, приливно-отливни блата, заблатени низини, орни земи, пасища, сезонно наводнявани ниви, ливади.

Биология. Младите птици мигрират заедно с възрастните, като семейството се запазва до края на зимата. Храни се главно с подводни части на растения, рядко семена; животинска храна попада случайно с растенията. У нас основно по блоковете с есеници, много често заедно с пойния, по-рядко с немия лебед.

Близки видове. Поен лебед (*Cygnus cygnus*).

Отрицателно действащи фактори. Загуба и деградация на хабитати, преследване от човека, замърсяване на почвите, разливи на нефтопродукти.

Предприети мерки за защита. Защитен по ЗБР. Езерата Дуранкулак, Шабла, Поморийско, Атанасовско, Вая и местн. Пода със залива Форос са обявени за Рамсарски места, извършва се мониторинг и се прилагат Плановете за управление (без Поморийското, за който Планът за управление е в процес на приемане).

Необходими мерки за защита. Поставянето под защита на района около Мандренското езеро, на юг от с. Димчево (Бургаска област) до устието на р. Факийска, въвеждането на компенсации на собствениците на земи; обявяване на Мандренското езеро за Рамсарски обект и разработване на План за управлението му.

Основна литература за вида: 1. Königstedt, Robel, 1979; 2. Нанкинов и др., 1997; 3. Robel, Willems, 1984; 4. Dimitrov et al., 2005; 5. Michev, Profirov, 2003; 6. Костадинова, Дерелиев, 2001; 7. Michev et al., 2004.

Милко Димитров, Любомир Профиров

Малка белочела гъска

Цигла, циганка, гъляк

Anser erythropus* (L., 1758)Anser brevirostris* Koch: Христович, 1890: 222.

Разред Гъскоподобни (Anseriformes)

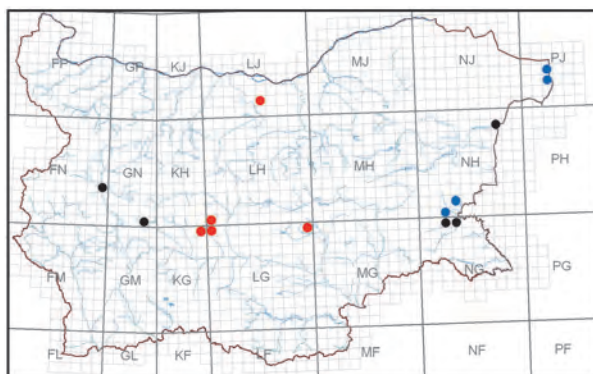
Семейство Патицови (Anatidae)

Природозащитен статус: в България: критично застрашен CR [B1+D+E].; ЗБР-II, III; международен: IUCN [VU A2bcd+3bcd], ECS-spec 1, уязвим; ДП-I; БеК-II; БоК-I,II.

Общо разпространение. Монотипен палеарктичен вид с гнездови ареал от Скандинавския полуостров до полуостровите Ямал, Таймир и Чукотка. Световната популация е 28 000–30 000 птици, а европейската – 30–50 двойки [1]. Зимува в Източна и Мала Азия, около Каспийско и Черно море, Унгария и на Балканите. В Северна Гърция е рядък и нередовен зимен посетител с 30 документирани зимовища [2].

Разпространение и численост в България. Зимуващ и преминаващ вид. Установен в Добруджа, по Черноморското и Дунавското крайбрежие [3, 4], рядко във вътрешността на страната (яз. „Пясъчник“) [5]. Сега общата численост е от 30–40 до 100 индивиди [6, 7], най-голяма около Дуранкулак и Шабла, най-много до 15 птици в 8 отделни наблюдения

[8]. Съобщенията за големи концентрации в Добруджа [9], при Дуранкулак–Шабла [10] и в близост до с. Морава, Свищовско [11], в яз. „Овчарица“, Бургаските езера и морето край Варна [12] не са потвърдени от следващите проучвания [6, 7, 13, 14].

Местообитания. Крайбрежни водоеми с различна соленост и морската акватория до брега, сладководни езера и язовири, зимни посеви и др.

Биология. Гнезди в тайгата и в арктичните и субарктичните райони между Скандинавия и Далечния изток. През зимата се храни заедно с другите видове гъски най-вече в посеви от зимна пшеница и с остатъчни царевични зърна след прибиране на реколтата.

Близки видове. Голяма белочела гъска (*Anser albifrons*).

Отрицателно действащи фактори. Отстрел или отравяне от повърхностно поставени родентициди и пестициди; безпокойство в местата за нощуване и в местата за хранене. Смяната на зърнено-пшенични култури със зеленчукови или овощни, туристическата инфраструктура около ключовите влажни зони, вероятно и масовото изграждане на вятърни електроцентрали в Добруджа. Потенциални мащабни фактори са глобалната промяна на климата и птичия грип.

Предприети мерки за защита. Защитен по ЗБР. Основните места за нощуване са защитени територии с готови Планове за управление. Определени са важните места за хранене, част от които са закупени от природозащитни организации. Провеждат се акции за намаляване на безпокойството от лова около Шабла и Дуранкулак. Извършва се ежегоден среднозимен мониторинг в цялата страна и по-детайлен – около Шабла и Дуранкулак. Има осведоменост в ключовите места. Изградени са два природозащитни центъра в общините Шабла и Каварна, както и наблюдателна кула край Дуранкулашкото езеро.

Необходими мерки за защита. Приемане на Национален план за опазване на вида. Обявяване на нови защитени територии в места за хранене и нощуване (Шабленска тузла). Включване на важни места в мрежата НАТУРА 2000. Мерки за предпазване от родентициди и пестициди. Ограничаване на строежа на вятърни електроцентрали в Добруджа и забрана на лова на водоплаващи птици около езерата Шабла и Дуранкулак.

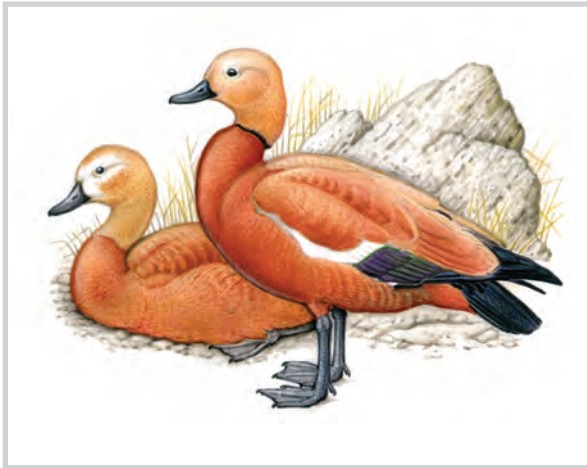
Основна литература за вида: 1. Lorentsen et al., 1999; 2. Handrinos, Akriotis, 1997; 3. Боев, 1985; 4. Нанкинов и др., 1997; 5. Костадинова, 1997; 6. Aarvak et al., 1997; 7. Petkov et al., 1999; 8. Дерелиев, 2000; 9. Зьомер, 1987; 10. Baumgart, 1984. 11. Nankinov, 1993; 12. Timmerman et al., 1976; 13. Костадинова, Дерелиев, 2001; 14. Michev, Profirov, 2003; 15. Cramp, Simmons, 1977.

Павел Симеонов, Сергей Дерелиев

Червен ангъч

Червен килифар, ръждив килифар, казарка
Tadorna ferruginea Pallas, 1764

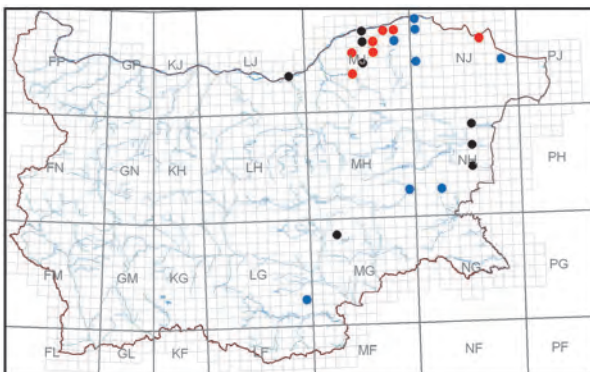
Tadorna casarca L., 1768: Христович, 1890, Reiser, 1894: 183, Клайн, 1909: 145;
Casarca ferruginea Pall.: Патев, 1950: 230, Пешев, Боев, 1962: 336; *Vulpanser rutila* Key et Blas, 1844: Клайн, 1909: 145;
Casarca rutila Bonap., 1838: Христович, 1890: 222.

Природозащитен статус: в България: критично застрашен CR A[1a] + B[2(a+b(iv))] + D + E; ЗБР-II, III; международен: ECS-спес 3, уязвим; ДП-I, БеК-II, БоК-II.

Общо разпространение. Палеоксерен вид. Основният му ареал се простира от Югоизточна Европа (Балканите, Черноморието), Украйна, Турция на изток през Централна и Източна Азия до Китай и Монголия; на север достига района на ез. Байкал, а на юг – до Иран, Ирак, Тибет. Малка популация има в Северозападна Африка (Алжир, Мароко) и в планинските части на Етиопия.

Разпространение и численост в България. Гнездещо-прелетен и преминаващ, по изключение зимуващ вид. В миналото е имал по-широко разпростра-

нение [1]. Днес той е изчезнал като гнездещ птица в повечето места. Среща се главно в малки водоеми във вътрешността на Добруджа и по Черноморието. Около половината от гнездещите двойки обитават откритите терени на Североизточна България като най-голяма плътност на гнездови находища има около гр. Главиница, Силистренска област. Гнезди и в района около Бургас както и прилежащите до Карнобат и Айтос микроязовири. Сегашната численост на вида възлиза на 15–20 гнездещи двойки.

Местообитания. Езера, рибарници и язовири с открита водна площ в открити степни и селскостопански площи. Често се храни по полето далеч от водата.

Биология. Добре изучена [2]. Ухажването и замянето на територии започва в края на февруари и продължава през март. Начало на снасяне е регистрирано най-рано около 10 март, но обикновено е между 1 и 15 април. В редки случаи (при първо размножаване) снасянето започва значително по-късно – около 15 май. Мътенето на яйцата продължава 28–30 дни. Броят им варира между 6 и 13. Храни се с насекоми, мърша, семена.

Близки видове. Бял ангъч (*Tadorna tadorna*).

Отрицателно действащи фактори. Загуба и деградация на хабитати, отстрел и колекционерство.

Предприети мерки за защита. Защитен от 1962 г. Включен в ЧКБ (1985) като застрашен. Реализирана е 10-годишна програма по реинтродукция на вида в природата. Ежегодно между 20 и 30 малки от вида, излюпени в полевата база „Калимок“ на ИБЕИ (БАН), се пускат на свобода в българската природа.

Необходими мерки за защита. Изучаване на числеността и площта на популациите и заплахите. Провеждане на мониторинг и определяне на нови защитени територии както и реинтродукция на изкуствено размножени млади птици.

Основна литература за вида: 1. Нанкинов, 1985; 2. Bogdanova, Zehindjiev, 2000a.

Павел Зехтинджиев,
Мария Богданова, Кирил Бедев

Сива патица

Сива плувка, мак

Anas strepera* Linnaeus, 1758Chaulelasmus strepera* Gray ex Lin.:

Христович, 1890: 222; Boetticher, 1927: 184.

Разред Гъскоподобни (Anseriformes)

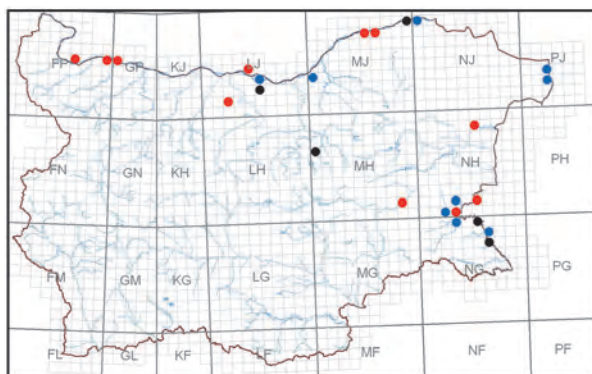
Семейство Патицови (Anatidae)

Природозащитен статус: в България: критично застрашен CR C [2+2(a(i))] ЗБР-III; международен: ДП-I; БеК-III; БоК-II.

Общо разпространение. Палеарктичен вид. Гнезди в Европа, Азия и централна Северна Америка. В Европа ареалът е силно разпокъсан на отделни, изолирани едно от друго находища. На север достига 60° с. ш., а на юг до 35° с. ш.

Разпространение и численост в България. Гнездещо-прелетен, преминаващ и зимуващ вид, в миналото обикновен и многочислен в цялата страна [1, 2]. Започва да намалява в средата на ХХ в. [3], като от края на века досега запазва гнездово разпространение, локализирано по влажни зони на р. Дунав и Черноморското крайбрежие [4, 5] – ЗМ „Рибарници Орсоя“, ПП „Калимок-Бръшлен“, „Персина“, рибовъдно стопанство „Мечка“, ПР „Сребърна“ и

комплекса от влажни зони около гр. Бургас [6, 7]. В останалите гнездовища има само отделни двойки. През 80-те години числеността е оценена на 30–50 двойки. [4], През периода 1996–2002 г. тя варира в рамките на 50–80 двойки [6]. По време на прелета се среща в цялата страна [5]. През зимата се среща редовно, но в ниска численост (10–100 птици) [8]. За периода 1977–2001 г. средно около 70 птици (макс. 129 /1991 г.) [9], основно в Южна България и по Черноморието [5].

Местообитания. Разнообразни влажни зони. По р. Дунав – блата и езера с богата подводна растителност и обширни тръстикови масиви, в района на Бургаските езера – водоеми с голяма открита водна повърхност и разположена по периферията растителност [6]. По време на миграция и зимуване в най-различни влажни зони, включително и бавно течащи реки и морски заливи [5].

Биология. Гнезди от втората половина на април и началото на май. Мъти най-често на брега във висока блатна растителност, сред тревата или под храсти. Гнездото е застлано с трева и пух, снася 8–12 яйца. Основно растителнояден вид – семена и различни части на водни и водолюбиви растения. Описани са случаи и на клептопаразитизъм спрямо други водоплаващи птици [10].

Блиски видове. Монотипен, няма близки видове.

Отрицателно действащи фактори. Унищожаване и увреждане на местообитанията, безпокойство през гнездовия сезон.

Предприети мерки за защита. Защитен вид от 1962 г., включен в ЧКБ (1985). Главните находища по р. Дунав са защитени територии – Орсоя, Сребърна, Калимок и о. Белене, за последните 2 влажни зони е осъществено възстановяване на водния режим. По Черноморието – Ятата и Пода, също са защитени. Има разработени Планове за управление за Пода и Сребърна.

Необходими мерки за защита. Актуализиране на Националния план за опазване и възстановяване на влажните зони в България. Разработване на Планове за управление и възстановяване на влажните зони, в които гнезди. Разработване и прилагане на подходящи аква-екологични мерки за рибовъдните стопанства с цел запазване и привличане към гнездене.

Основна литература за вида: 1. Reiser, 1894; 2. Radakoff, 1879; 3. Патев, 1950; 4. Нанкинов, 1985; 5. Нанкинов и др., 1997; 6. Petkov, in press; 7. Янков (ред.), 2007; 8. Костадинова, 1997; 9. Michev, Profirov, 2003; 10. Del Hoyo, Elliot, Sargatal, 1992.

Николай Петков

Червена каня

Коршун, милан

Milvus milvus (Linnaeus, 1758)*Falco milvus*: Linnaeus, 1758: 89; *Milvus regalis*: Finch, 1859: 380, Radakoff, 1879: 164, Христович, 1890: 189.

Разред Соколоподобни (Falconiformes)

Семейство Ястребови (Accipitridae)

Природозащитен статус: в България: критично застрашен CR=B[1(a+b(iv+v))+ 2(a+b(iii+iv))]+D, ЗБР-II-III; международен: EСS-спес 2, намаляващ, ДП-I, БеК-II, БоК-II.

Общо разпространение. Европейски вид, гнездещ главно в Централна и Южна Европа, до около 61° с. ш., на изток до Кавказ, Мала Азия и Северна Африка.

Разпространение и численост в България. Постоянен и преминаващ вид. До 1985 г. за достоверни се приемат данните за наблюдавана двойка до Благоевград [2], филмирана двойка в Провадийско [3], една двойка в Софийско [4]. Единични индивиди се срещат спорадично в Добруджа [5] и Хасковско [6]. Среща се главно по време на миграция или като зимващ вид, основно единични птици [7]. През гнез-

довия период са наблюдавани двойка и единични индивиди в Източни Родопи [8], ез. Сребърна [9], по една двойка на р. Дунав, Черноморието, Сакар и Източни Родопи [10], единични птици по време на миграция и гнездовия период при яз. „Студен кладенец“, Сливенско, Ямболско и Добруджа [11]. През зимата и по време на миграция се среща главно по Черноморското крайбрежие и откритите пространства до около 1200 m н. в.

Местообитания. Гори в равнините, в близост до открити пространства, обработваеми полета и пасища.

Биология. В България не е проучена. Гнезди главно на дървета с височина 12–15 m, в покрайнини на гори, като рядко използва стари гнезда на вранови птици или на обикновен мишелов. Гнездото е изградено главно от клони и се използва няколко години. Снася 2–3 овални, бели яйца, понякога изпъстрени с червеникави петънца. Малките напускат гнездото след около 50–70 дни. Храни се с безгръбначни и гръбначни животни, включително и мърша [НБОИ-БДЗП, 11], у нас предимно със земноводни, влечуги, гризачи [НБОИ-БДЗП, 12].

Близки видове. Черна каня (*Milvus migrans*).

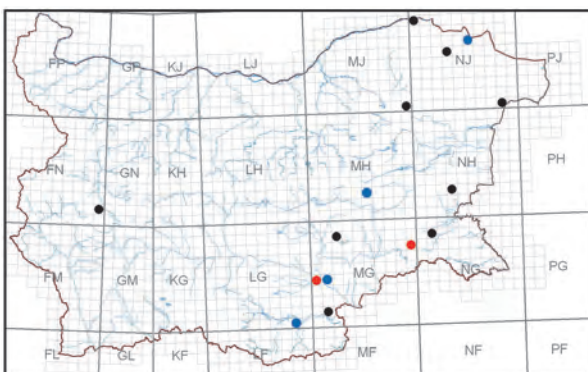
Отрицателно действащи фактори. Унищожаване и промяна на местообитанията, отравяне, както и смъртност от автомобили. По време на миграция и зимуване: отравяне и отстрел.

Предприети мерки за защита. Защитен от 1962 г., включен в ЧКБ (1985).

Необходими мерки за защита. Изготвяне на Национален план за опазването на вида. Забрана на употребата на отрови и химични вещества в районите на гнездене, миграция и зимуване.

Основна литература за вида: 1. Hagemeyer, Blair (eds), 1997; 2. Патев, 1950; 3. Боев, 1962; 4. Baumgart, 1971; 5. Янков (ред.), 2007; 6. Мичев, 1978; 7. Профиров, 1981; 8. Янков, 1988; 9. Янков, 1991; 10. Nankinov, 1991; 11. Cramp, Simmons, 1980; 12. Простов, 1964.

Асен Игнатов

Полски блатар***Circus cyaneus* (Linnaeus, 1766)***Strigiceps cyaneus* Bonp., 1850:

Христович, 1890: 190.

Разред Соколоподобни (Falconiformes)

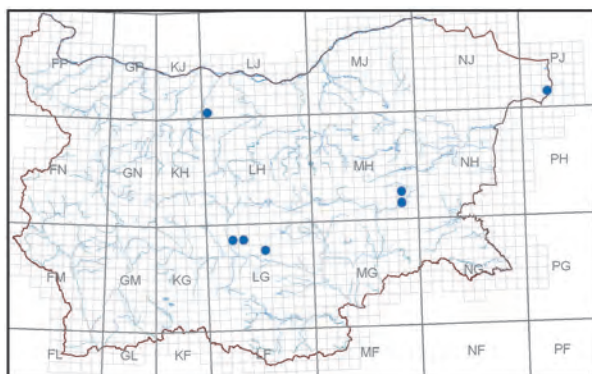
Семейство Ястребови (Accipitridae)

Природозащитен статус: в България: критично застрашен CR A [1(a) + 4(a)] + B [1(a+c(iv))]; ЗБР-II, III; международен: ECS-спес 2; намалял; IUCN – слабо засегнат; БеК-II; БоК-II; ДП-I; CITES-II.

Общо разпространение. Холарктичен вид, чийто гнездови ареал обхваща западните (на юг до Северна Испания и Португалия), централни и северни части на Европа, Централна и Северна Азия и Северна Америка. Зимува в южните части на Евразия и Северна Америка. Западноевропейската популация е постоянна.

Разпространение и численост в България. Преминаваш, зимуващ и вероятно гнездещ вид. В миналото е съобщаван предимно за източните равнинни части на страната и Черноморското крайбрежие [1, 2]. Сега през размножителния период има на-

блюдения в Горнотракийската низина, Дунавската равнина и Добруджа, но без доказателства за гнездене. Брачни игри при 2 двойки са регистрирани на 09.06.1997 г. до с. Оризово, Пловдивско [3]. На 31.05.2002 г. са наблюдавани 2 отделни птици, съответно до гр. Раковски и до с. Момино село, Пловдивско [3]. През юни 1998 г. в северозападната част на бившето Стралджанско блато е видян 1 женски индивид [3]. Една птица е регистрирана до с. Камен бряг между 18 и 24.06.1997 г. [НБОИ–БДЗП, 2005]. Отделни индивиди и двойка са наблюдавани неколнократно през периода 1994–1996 г. между селата Къшин, Къртожабене и Търнене, Плевенско [4]. Възможната гнездова популация в страната се оценява на 0–6 двойки [3, 5]. Броят на зимуващите в България индивиди през отделните години варира от няколко десетки [6] до няколко стотици.

Местообитания. Тревни съобщества, обработваеми земи, стоящи сладководни водоеми с постоянен или сезонен характер.

Биология. Гнездовата биология у нас е непроучена. В други части на ареала женската снася 1–7 яйца през април–юни. Гнездото е на земята, сред гъста тревна или блатна растителност, храсталаци, житни култури [7]. През размножителния период се хранят основно с дребни бозайници (полевки, мишки) и птици, в по-малка степен с насекоми (скакалци), влечуги и земноводни, през зимата и с мърша [7].

Блиски видове. Степен блатар (*Circus macrourus*); ливаден блатар (*Circus pygargus*).

Отрицателно действащи фактори. Загуба на местообитанията, неправилно използване на отрови при борбата с гризачи.

Предприети мерки за защита. Защитен от 1962 г., включен в ЧКБ (1985).

Необходими мерки за защита. Установяване на гнездовия статус на вида в страната и броя на размножаващите се двойки (ако има такива). Изследване на размера, тенденциите и използваните местообитания при зимуващата в страната популация. Проучване на площта и качеството на местообитанията и определяне на заплахите.

Основна литература за вида: 1. Патев, 1950; 2. ЧКБ (1985); 3. Янков (ред.), 2007; 4. Шурулинков и др., 2005; 5. Нанкинов и др., 2004; 6. Костадинова, 1997; 7. Cramp, Simmons, 1980.

Светослав Спасов, Стоян Ч. Николов

Голям креслив орел***Aquila clanga* Pallas, 1811**

Разред Соколоподобни (Falconiformes)

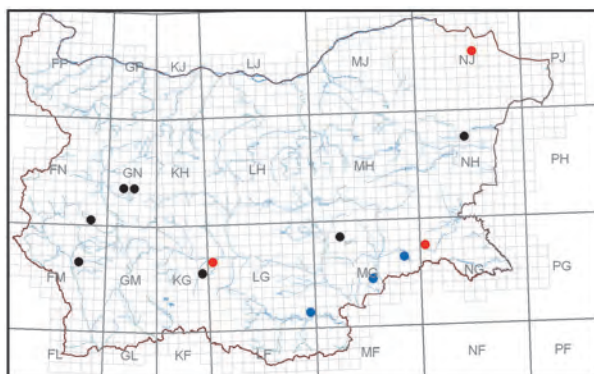
Семейство Ястребови (Accipitridae)

Природозащитен статус: в България: критично застрашен CR [B1(a)]+C[2a(i)]+D; ЗБР-II; III (I); международен: IUCN – уязвим; ECS-спес 1, застрашен; ДП-II; БеК-II; СITES-II; БоК-II.

Общо разпространение. Палеарктичен вид. Гнезди в Североизточна Европа, Русия и Китай с обща численост 810–1100 двойки. Зимува на Балканите, в Мала Азия, Близкия Изток, Североизточна Африка, Южна Азия, а напоследък – и в Централна Европа.

Разпространение и численост в България. Преминващ, зимуващ и вероятно гнездещ вид. В миналото сведения за единични гнезда без доказано размножаване има за гара Синдел, Кричим, селата Ярлово, Бухово, Елешница и Чурек, Софийско и Рила [1]. Прелита по Черноморското крайбрежие, Пирин и Славянка, зимува в Камчийския лонгоз [1, 2]. След 1985 г. през гнездовия период е регистриран по Черноморското крайбрежие, Странджа (възможно гнездене през 1989 г.), Тракийската низина,

Добруджа, Източните Родопи и Сакар [3, 4, НБОИ–БДЗП, Велев, Демерджиев, Герджиков, Ангелов и Бакалов, непубл. данни], без доказателства за размножаване. В района на възможно гнездене през 1989 г. е намерен мъртъв млад индивид (Николов, непубл. данни). Мигрира редовно по Черноморието (Калиакра, Балчик, Албена, р. Камчия, Слънчев бряг, Атанасовско езеро, р. Ропотамо), при Котленска планина, Бяла река в Източните Родопи и др. [5, 6, 7, НБОИ–БДЗП]. Зимува около Шабленското и Дуранкулашкото езеро, р. Ропотамо, яз. „Овчарица“ и др. [НБОИ–БДЗП].

Местообитания. Влажни зони с концентрация на водолубиви птици и високи дървета наоколо, заливни и други широколистни гори, брегове на водоеми, открити югоизточни склонове с възходящи въздушни течения по миграционния път.

Биология. Липсват данни. В други страни гнезди на дървета. Снася 2 яйца, които мъти 42–44 дни. Храни се с дребни и средно едри гръбначни, насекоми, мърша [2].

Близки видове. Малък креслив орел (*Aquila pomarina*).

Отрицателно действащи фактори. Слабо познати. Ловна преса в основните зимовища (Шабленско и Дуранкулашко езеро), възможна конкуренция от малкия креслив орел (*Aquila pomarina*).

Предприети мерки за защита. Защитен по ЗБР. Съществуват международни ангажименти за опазване (План за опазване на вида, включващ България). Изяснена численост и заета площ [4]. Мониторинг на числеността при есенна миграция [2, НБОИ–БДЗП, 6] и на зимовищата [НБОИ–БДЗП, Николов, непубл. данни, 8]. Районите от важно значение са обявени за орнитологично важни места [5] и предложени за места от НАТУРА 2000 [10]. Част от ключовите места са защитени (Шабленско, Дуранкулашко и Атанасовско езеро), разработени са Планове за управление.

Необходими мерки за защита. Разработване и прилагане на Национален план за опазване на вида. По-активно преследване на браконьерството през ловния сезон. Предотвратяване на изграждането на вятърни генератори по миграционния път. Планове за управление за защитените зони от значение за вида. Проучване на състоянието и продължаване на мониторинга. Изкуствено подхранване в зимовищата.

Основна литература за вида: 1. ЧКБ (1985); 2. Симеонов и др., 1990; 3. Николов и др., 1994; 4. Янков (ред.), 2007; 5. Костадинова, 1997; 6. Русков, 1998; 7. Zalles, Bildstein, 2000; 8. Michev, Profirov, 2003; 10. Костадинова, Дерелиев, 2001; 11. Костадинова, Граматиков, 2007.

Петър Янков

Кръстат орел

Царски орел

***Aquila heliaca* Savigny, 1809**

Aquila imperialis Beschtein, 1812: Finsch, 1859: 380; Radakoff, 1879: 165; Христович, 1890: 187; Reiser, 1894: 116; Клайн, 1909: 77; *Aquila melaneotus* (L.): Reiser, 1894: 116.

Разред Соколоподобни (Falconiformes)

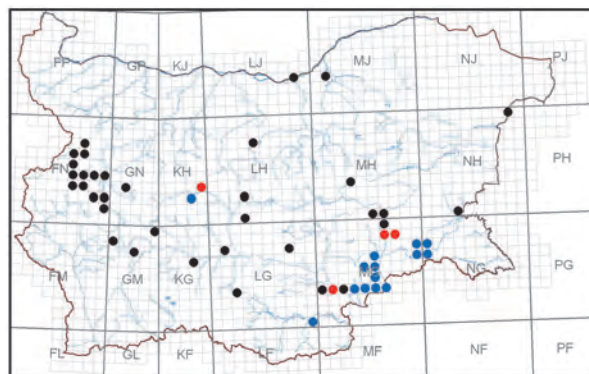
Семейство Ястребови (Accipitridae)

Природозащитен статус: в България: критично застрашен CR [D + E]; ЗБ–II, III; международен: IUCN-VU, ECS-spec 1, рядък; ДП-I; БеК-II; СИТЕS-I; БоК-II.

Общо разпространение. Палеарктичен вид. Гнезди в Австрия, Чехия, Словакия, Унгария, Румъния, Украйна, Хърватска, Сърбия, Македония, България, Гърция, Русия Грузия, Армения, Турция, Азербейджан, Иран, Казахстан, Туркменистан, Узбекистан, Монголия и Китай. Зимува по долината на р. Нил, Арабския полуостров, Индия, Южна и Източна Азия. Част от птиците в Европа зимуват в Гърция и Турция, а при по-меки зими и в България [1]. Европейската популация е с численост около 1100 двойки, а световната – около 6200 двойки [2].

Разпространение и численост в България. Гнездещо-прелетен, преминаващ и отчасти зимуващ вид. В началото на ХХ в. е широко разпространен и оценен с численост 1824 двойки [3]. В средата на същия век е „една от редките птици“ [4], а три десетилетия по-късно са установени само 3 сигурни и 6 твърде вероятни гнездови находища [5]. През последните 20 години са регистрирани общо 19 сигурни гнездови находища, които попадат в 3 физико-географски области: Средногорие [2], Родопи [1] и Среднотунджанско поречие [6].

Местообитания. Предимно крайнини на широколистни и иглолистни гори, ливади или пасища, но винаги в близост до течаща вода на разстояние до 300–350 m.

Биология. Размножителният период настъпва през март с укрепване на старото или строеж на ново гнездо, със синхронни полети на двойката. През първата половина на април женската снася 2, рядко 1 или 3–4 яйца [6, 7]. Малките излитат от гнездата в края на юли и началото на август. Основен компонент в храната е лалугерът [8, 9].

Близки видове. Скален орел (*Aquila chrysaetos*).

Отрицателно действащи фактори. Безпокойство, породено от пожари и залесителни дейности, изсичане на дървета с гнезда, натравяне от мъртви гризачи след пръскане на посевите и др.

Предприети мерки за защита. Защитен вид от 1962 г., включен в ЧКБ (1985); популацията му е обект на ежегоден мониторинг от 1998 г. насам. Охраняват се от 2 до 6 рискови гнезда; монтирани са 10 изкуствени платформи за гнездене в района на Централен Балкан, Средна гора и Сакар. Приет е Национален план за опазването му [10].

Необходимы мерки за защита. Обявяване на нови защитени природни територии специално за кръстатия орел в Средна гора, Източни Родопи, Сакар, Дервентски възвишения и Странджа.

Основна литература за вида: 1. Heredia et al., 1996; 2. BirdLife International, 2000; 3. Leverkus, 1905; 4. Patev, 1950; 5. Michev, Petrov, 1979, 1985; 6. Petrov, 1981; 7. Stoychev et al., 2004; 8. Simeonov, Petrov, 1980; 9. Petrov, 1999; 10. Petrov, Stoychev, 2002.

Цено Петров, Ивелин Иванов,
Симеон Марин, Стойчо Стойчев,
Димитър Демерджиев

Ястребов орел***Hieraaetus fasciatus* Vieillot, 1822***Aquila Bonneli*: Пешев, Боев, 1962: 300.

Разред Соколоподобни (Falconiformes)

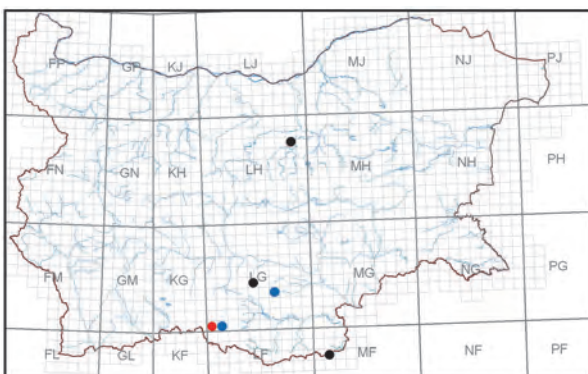
Семейство Ястребови (Accipitridae)

Природозащитен статус: в България: критично застрашен CR [B1(a)+b(iii)] + D; ЗБР-II, III (I); международен: ECS-spec 3, застрашен; ДП-I; Бек-II; CITES-II; БоК-II.

Общо разпространение. Индо-африкански вид. Гнезди в Южна Европа, голяма част от Африка, Близкия и Средния Изток, Индия, Бирма, Тайланд, Лаос, Виетнам и Югоизточен Китай. Европейската популация е 920–1100 двойки.

Разпространение и численост в България. Рядък, постоянен и скитащ вид. Съобщен е в началото на XX в. за района на Свиленград [1]. На 22.05.1938 г. е установено гнездо с 2 малки до с. Жълти чал, Кърджалийско, Единични наблюдения има за Франгенско плато, до с. Искра, Първомайско, В. Търново, Рила [2]. След 1985 г. има 27 наблюдения от Южна България и Черноморието [НБОИ–БДЗП]. Установено е твърде вероятно гнездене в Източни и Цен-

трални Родопи (1–2 двойки), а сигурно гнездене – в Централни Родопи [3]. С по-малка вероятност гнезди в граничните части на Южен Пирин–Славянка–Беласица (Русков, Стойнов, Стефанов, непубл. данни) и Франгенското и Провадийското плато. Регистрирани са 3 наблюдения за периода 1985–2002 г. [4]. Извън гнездовия период по Черноморието са наблюдавани единични птици между 30 август и 27 октомври (Стефанов, непубл. данни, Кръстениякова, Катранджиев, непубл. данни 5).

Местообитания. Сухи скалисти райони с широколистни разредени гори и речни долини.

Биология. Гнезди на скали; отглежда 2 малки; през май е в неоптилно оперение. Проявява силно изразена териториалност. Предимно орнитофаг.

Блиски видове. Малък креслив орел (*Hieraaetus pennatus*).

Отрицателно действащи фактори. Непроучени. Вероятно обезлюдяването на районите на срещане и намаляване на хранителната база, изсичането на горите [6], ниска плътност и бавен темп на нарастване, периферно положение в ареала.

Предприети мерки за защита. Защитен по ЗБР. Международен план за действие, който включва и България. Извършва се редовен мониторинг в Източни Родопи. Местата от ключово значение са обявени за орнитологично важни места [7] и за защитени зони от мрежата НАТУРА 2000 [8], някои са включени в защитени територии [9].

Необходими мерки за защита. Разработване и прилагане на Национален план за опазването му. Осигуряване на запазването и развитието на екстензивното земеделие в ключовите райони чрез регионални стратегии и планове. Повишаване на осведомеността на служители в горското стопанство, полицаи, митничари и служители по охраната на защитените територии за предотвратяване на посегателства срещу вида. Проучване на състоянието на популацията му, провеждане на мониторинг. Изготвяне на Планове за управление за защитените зони и територии, в които се среща. Обявяване на Източни и Западни Родопи за природни паркове.

Основна литература за вида: 1. Wallis, 1913; 2. ЧКБ (1985); 3. Янков (ред.), 2007; 4. Симеонов и др., 1990; 5. Русков, 1998; 6. Zalles, Bildstein, 2000; 7. Аггоуо, Ferreiro, 2000; 8. Костадинова, 1997; 9. Костадинова, Граматиков, 2007; 10. Стойчев, Петрова, 2003.

Петър Янков

Орел рибар

Речен орел, рибоядец

Pandion haliaetus* Linnaeus, 1758Falco haliaetus* Linnaeus, 1758: Hartert, 1910–1922, 2: 1191.

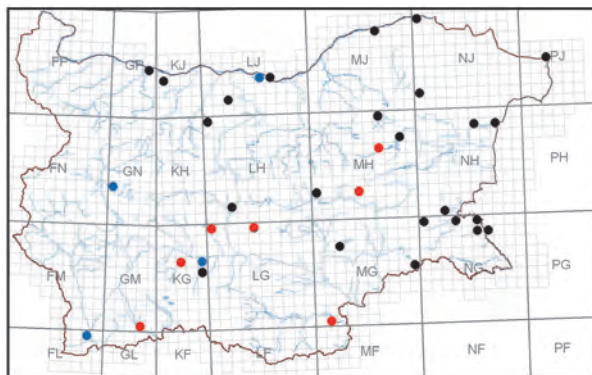
Разред Соколоподобни (Falconiformes)

Семейство Орли рибари (Pandionidae)

Природозащитен статус: в България: критично застрашен CR [A2(a+c) + B1(a+b) + 2a + D]. ЗБР-III; международен: IUCN – уязвим, CITES-I, ECR-спрес 1, рядък; ДП-I; БеК-II; БоК-I, II.

Общо разпространение. Космополитен монотипен вид. Гнезди в Европа, Азия, Америка, Северна Африка, Австралия. Северните популации са прелетни.

Разпространение и численост в България. Гнездещо-прелетен и преминаващ вид. В миналото са известни 31 находища от гнездовия период като общо в страната „са се задържали“ около 10–20 двойки [1, 5]. Сега се среща в ограничен и непостоянен брой находища. Има данни за 3 случая за сигурно (яз. „Ивайловград“, яз. „Пясъчник“, рибарници „Алеко Константиново“) [2] и 5 – за твърде вероятно гнездене (при с. Хаджидимово, микроязовир при с. Бре-

зово, Пловдивско, яз. „Асеновци“, Сливенско, яз. „Тича“ [2] и о. Персина [Т. Мичев, непубл. данни]. Общата численост на вида в страната се оценява на 3–6 [2] и 10 гнездещи двойки [4].

Местообитания. Разнообразни естествени и изкуствени влажни зони със стоящи или течащи води. Основно изискване към местообитанието е наличие на значителни хранителни ресурси (предимно риба) в съчетание с подходящи места за гнездене (стари дървета в заливни гори, стълбове на далекопроводи и др.). При търсене на храна се отдалечава до 10–20 km [3].

Биология. В България е непроучена. Размножаването започва от 3–6-годишна възраст. Гнезди единично. Използва главно дървета, в някои случаи скали, както и изкуствени съоръжения (включително стълбове на високоволтови линии). Снася 2–3 яйца от втората половина на април до началото на май. Инкубационният период е 34–40 дни. До есенната миграция младите птици са свързани с възрастните. Мигрира на широк фронт. Храни се изключително с риба [3].

Близки видове. Няма.

Отрицателно действащи фактори. Унищожаване и/или деградация на местообитанията му; браконьерство – отстрелване по време на миграция и през размножителния период (в рибовъдни стопанства); безпокойство от рибари, ловци, туристи и др. (особено чувствителен към човешко присъствие). Намаляване на рибните запаси (в по големите водоеми в страната). Изсичане на стари дървета край водоемите. Голям риск от сблъсък и/или късо съединение със далекопроводи за високо напрежение.

Предприети мерки за защита. Защитен по ЗБР, включен в ЧКБ (1985); някои от находищата (о. Персина) попадат в защитени територии.

Необходими мерки за защита. Установяване на сигурните находища и обявяването им за защитени; охрана на уязвимите гнезда през размножителния сезон. Повишаване на екологичната култура на населението. Привличане чрез изкуствени гнезда на подходящи за вида места. Повишаване на ефективността на природозащитното законодателство чрез чувствително увеличаване на размера на санкциите.

Основна литература за вида: 1. Nankinov, 1985; 2. Iankov (ed.), 2007; 3. Cramp, 1980; 4. Nankinov, 1998.

Димитър Градинаров

Далматински сокол***Falco biarmicus* Temminck, 1825**

Falco feldeggii Schl.: Reiser, 1894: 112; Клайн, 1909: 73; *Falco biarmicus graecus*, Kleinschmidt: Патев, 1950: 176; *Falco biarmicus feldeggii* Schlegel: Арабаджиев, 1962: 40; *Falco biarmicus feldeggii* Schlegel: Симеонов, 1985: 89.

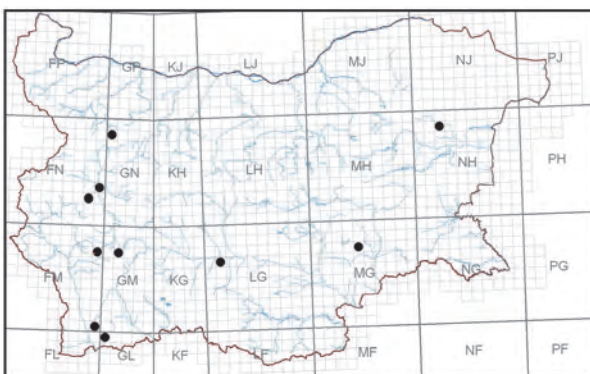
Разред Соколоподобни (Falconiformes)
Семейство Соколови (Falconidae)

Природозащитен статус: в България: **критично застрашен** CR B(1a,2a)+D, ЗБР-III; **международен:** ECS-спес 3, уязвим; ДП, БеК-II, СИТЕS-II, БоК-II.

Общо разпространение. Вид с етиопски тип на разпространение. Гнезди в Африка (с изключение на горските райони и на Южна Сомалия), Близкия Изток, Мала Азия и Южна Европа.

Разпространение и численост в България. Постоянен вид. Има данни за 1 находище [1, 2], но се предполага съществуването на 10 гнездачи двойки [3]. Преценката, че видът не се среща в България [2], се основава на наличната дотогава информация

[1, 4]. Проблемът се усложнява и от хибридизирането на вида с ловния сокол (*Falco cherrug*). Пропусната е възможността да се провери 1 индивид от Стара Загора [5]. Числеността е неизвестна. Има 23 сведения за вида, 9 от които след 1995 г. [НБОИ–БДЗП]. Последните са от Югозападна България, на юг от линията Драгоман–Свиленград, включително от Източни Родопи [6] и Рила (ПП „Рилски манастир“ [7, 8, 9]. След 1995 г. са известни 2 обитавани гнезда и 2 в други райони с наблюдения през гнездовия период.

Местообитания. Скални райони в съседство с гори, рядко – и до речни долини. Обитава и сухи райони, храстови терени от медитерански тип, високи планини (и над 2000 m н. в.).

Биология. Храни се главно с дребни и средно големи птици. Ловува в полет близо до земята. В началото на март снася 3 (2–5) яйца. Родителите мътят 32–35 и хранят малките 35–47 дни. Те напускат гнездото в края на май. През зимата някои птици се спускат към равнините. Храна: предимно птици.

Близки видове. Ловен сокол (*Falco cherrug*).

Отрицателно действащи фактори. Унищожаване и промяна на местообитанията, безпокойство, незаконни търговия и отстрел.

Предприети мерки за защита. Установени са числеността и разпространението. Едно от основните места на срещане (в Източни Родопи) е под ежегоден мониторинг и е предложено за природен парк. Всички ключови находища са включени в мрежата на ОВМ и в мрежата НАТУРА 2000. Местата на наблюденията в Рила попадат в едноименния национален парк.

Необходими мерки за защита. Разработване на Национален план за опазването на вида. Засилване на контрола срещу посегателства над вида, повишаване информираността и ангажираността в опазването и местообитанията му сред държавните контролни органи в районите на срещане. Изясняване на гнездовия статус и особеностите на размножаването, проучване на местообитанията и заплахите. Разработване и прилагане на система за мониторинг. Определяне на нови ЗПТ и спешно обявяване на ПП „Източни Родопи“. Поставяне под строг защитен режим на всички останали ключови за вида места и строга охрана на гнездата.

Основна литература за вида: 1. Симеонов, 1985; 2. Симеонов и др., 1990; 3. Nankinov et al., 1991; 4. Baumgart, Dontschev, 1976; 5. Нанкинов, Ганев, 1990; 6. Христов, 2002; 7. Природен парк „Рилски манастир“, 2003; 8. Нанкинов, 1981; 9. Янков (ред.), 2007.

Златозар Боев, Петър Янков

Ловен сокол

Ловджийски сокол

Falco cherrug* Gray, 1834Falco sacer* Gm.: Farman, 1868: 409; Elwes, Buckley, 1870: 73; *Falco lanarius* L.: Reiser, 1894: 112.

Разред Соколоподобни (Falconiformes)

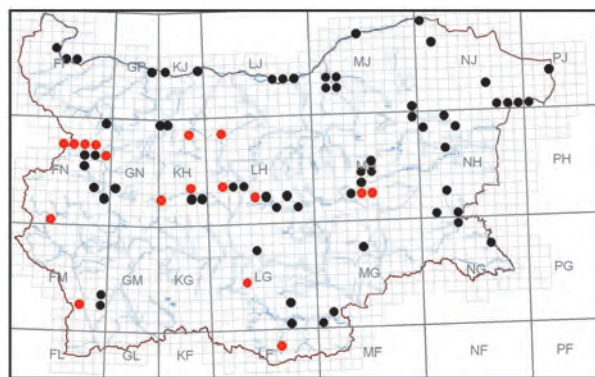
Семейство Соколови (Falconidae)

Природозащитен статус: в България: критично застрашен CR [A [1(a + d) + 3 (c + d)] + B1 [1a + b(i, iv, v)] + C [1 + 2(a(i))] + D + E]; ЗБР-III; *международен:* IUCN – застрашен; ECS-спес 3, застрашен, ДП-II; БеК-III; CITES-II; БоК- II.

Общо разпространение. Вид с вероятно монголо-тибетски тип на разпространение. В Европа има три популации – от Чехия през Източна Австрия, Словакия и Унгария до Сърбия и Западна Румъния – 200 двойки; Украйна, включително Крим и Молдова – 340–360 двойки и изчезваща популация близо до Урал – 30–60 двойки. Среща се и в Казахстан, Киргизстан, Узбекистан, Южен Сибир, Западен Китай и Монголия.

Разпространение и численост в България. Постоянен и преминаващ, в миналото широко разпространен и многоброен вид [1]. Преди 20–25 години

и до средата на 90-те години [2, 3] все още широко разпространен и макар доста намалал, се среща дори и в Югозападна България, където е естествената периферия на ареала на вида в Западна Палеарктика. В края на XX и началото на XXI в. е установен катастрофален спад на числеността му [4]. Последното успешно гнездене е регистрирано през 1997 г. и друго вероятно през 2005 г. През 2006 г. въпреки детайлните проверки на гнездовите находища от миналото в страната, гнезда не са открити (Д. Рагъов – непубл. данни).

Местообитания. В България има два типа местообитания – заливни гори и скални комплекси в равнинни и планински райони в близост до открити територии. С намаляването на влажните зони се установява по-често в планините. В Европа постепенно се премества от степните и лесостепните райони към райони с интензивно земеделие, където гнезди по стълбове на далекопроводи.

Биология. Гнездовата територия се заема в края на февруари. Гнезди по скали и дървета, в гнезда на други видове или направо на скален корниз или в ниши без постелка. Снася 2–6 яйца в края на март, началото на април. Мътенето е 30 дни, а малките напускат гнездото на около 40–45 дни. Храни се главно с лалугери, които са основната храна при изхранване на малките. Лови и други гризачи, а също и дребни и средно големи птици – гълъбови, вранови, дроздове, кокошеви и др.

Близки видове. Далматински сокол (*Falco biarmicus*).

Отрицателно действащи фактори. Изземване на малките от гнездата и улов на възрастните по време на миграция и зимуване. Намаляване на числеността на лалугера и промяна на селскостопанските практики.

Предприети мерки за защита. Защитен по ЗБР. План за опазването на вида; два проекта за проучване и опазване (подобен проект е реализиран през 2002–2004 г., без да е установено гнездене). Част от находищата са в защитени територии, включително национални паркове.

Необходими мерки за защита. Охрана на гнезда в случай, че бъдат намерени. Проучване на миграцията и на зимуването на вида. Опазване и възстановяване на популацията на лалугера. Забрана на соколарството. Реинтродукция.

Основна литература за вида: 1. Патев, 1950; 2. Мичев, Петров 1985; 3. Stoyanov, Kuzmanov 1998; 4. Янков (ред.), 2007.

Добромир Домусчиев, Димитър Рагъов,
Таню Мичев, Георги Стоянов, Илия Ватев,
Цено Петров, Камен Русков

Белошипа ветрушка

Степна ветрушка

Falco naumanni* Fleischer, 1818Cerchneis cenchris*: Reiser, 1894: 108;*Cerchneis naumanni*: Простов, 1964: 41.

Разред Соколоподобни (Falconiformes)

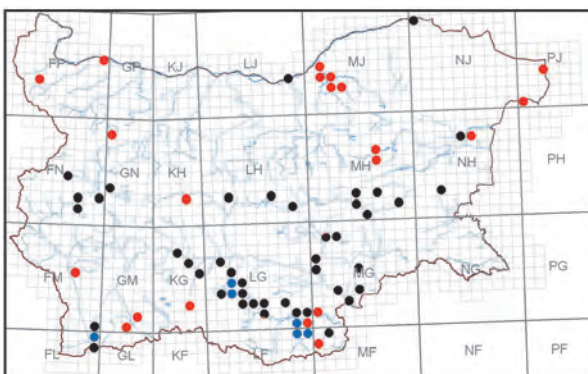
Семейство Соколови (Falconidae)

Природозащитен статус: в България: критично застрашен CR [A2(a+c) + 3c]+B[1(a) + (b)(i)(ii)(iv)(v)] + C[2(a)(i)] + D; ЗБР-II, III; международен: IUCN – уязвим; ECS-spec 1, намалял; ДП-I; БеК-II; CITES-II; БоК-II.

Общо разпространение. Туркестанско-медитерански вид. Гнезди локално в Южна Европа, Северна Африка, Мала Азия и Близкия Изток, Южна Русия, Кавказ, Централна Азия на изток до Китай. В Европа на 35 000–42 000 двойки.

Разпространение и численост в България. Гнездещо-прелетен и преминаващ вид. В миналото с многобройни колонии, предимно в селища в Южна България. Към 1960 г. числеността рязко намалява, повечето от колониите изчезват [1, 2, 3, 4]. След 1985 г. гнезди главно в Родопите, долината на р. Русенски Лом, Източния Балкан, Сакар и Югозападна България. През 2005 г. вероятно са се наблюдавали само единични двойки, няма известни гнезда

[НБОИ–БДЗП, 5]. Мигрира в неизвестна численост над цялата страна, след 2000 г. – предимно по Черноморието [3, 4, НБОИ–БДЗП, 6, 7], възможно и в Източна България (Г. Даскалова, непубл. данни).

Местообитания. Скали и земни стени във вътрешността на страната, в миналото – и в населени места и крайречни стари дървета.

Биология. Колониален вид, гнезди в ниши, площадки или кухни в сгради или дървета [2]. След 1985 г. гнезди и поединично или с по няколко двойки [НБОИ–БДЗП]. Долита през март–април, снася 4–5 яйца през май. Малките излитат юли–август. Прелет от средата на март до началото на май и от началото на август до средата на октомври [3, 4]. Храна: насекоми и дребни влечуги.

Близки видове. Черношипа ветрушка (*Falco tinnunculus*).

Отрицателно действащи фактори. Вероятно повсеместното намаляване на вида в ареала му. Основните причини са свързани с промени в гнездовите и хранителните му местообитания, също и със заплахи в местата на зимуване в Африка. Потенциални заплахи у нас са превръщането на пасищата в обработваеми земи, разрушаване на подходящите за гнездене места, прякото унищожаване на вида, а така също и замърсяването с отровни вещества в районите на разпространение.

Предприети мерки за защита. Защитен по ЗБР. Приет е Международен план за действие, включващ България. Мониторинг на находищата в Източни Родопи и Сакар планина. Районите на срещане са определени за ОВМ [8] и места по НАТУРА 2000 [9]. Повечето от гнездовищата са включени в защитени територии (ПП „Русенски Лом“, резерватите „Червената стена“ и „Вълчи дол“, ЗМ „Кованка“) [10]. Предложено е обявяването на Източни Родопи за природен парк [10].

Необходими мерки за защита. Осигуряване и прилагане на Националния план за опазването му; мерки за вида в плановете за управление на всички защитени територии, в които се среща. Обявяване на природните паркове „Източни Родопи“ и „Западни Родопи“, разработване и прилагане на Планове за управление им. Оценка на възможностите за размножаване на затворено и реинтродукция в подходящи райони.

Основна литература за вида: 1. ЧКБ (1985); 2. Симеонов и др., 1990; 3. Iankov et al., 1994; 4. Бъров, 2002; 5. Янков (ред.), 2007; 6. Zalles, Bildstein, 2000; 7. Michev et al., 2004; 8. Костадинова, 1997; 9. Костадинова, Граматиков, 2007; 10. Стойчев, Петрова, 2003.

Борис Бъров, Симеон Марин,
Ивелин Иванов

Вечерна ветрушка

Червенонога ветрушка

Falco vespertinus (Linnaeus, 1766)*Erythropus vespertinus* (L.): Elwes, Buckley, 1870: 75; Reiser, 1894: 107; Простов, 1964: 41.

Разред Соколоподобни (Falconiformes)

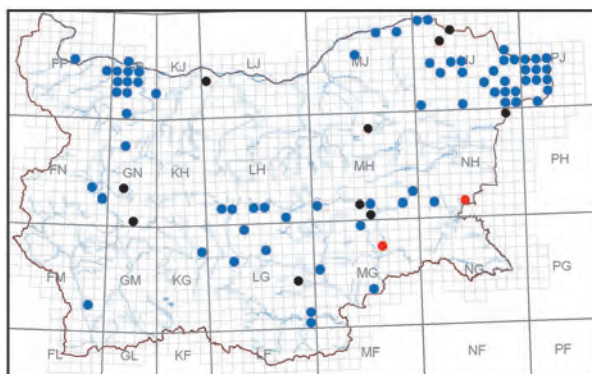
Семейство Соколови (Falconidae)

Природозащитен статус: в България: критично застрашен CR E; ЗБР-III; международен: CITES-II, ECS-spec 3, застрашен; БеК-II; БоК-II, II.

Общо разпространение. Палеарктичен политипен вид с два подвида. Основният ареал на подвида *F. vespertinus vespertinus* обхваща Европа на изток до ез. Байкал. Общата численост на европейската популация се оценява на 26 000–39 000 гнездещи двойки [1, 2, 3].

Разпространение и численост в България. Гнездещо-прелетен и преминаващ вид. В края на XIX в. е известно само едно гнездово находище до Ямбол [4] (Reiser, 1894). По-късно единични птици или двойки са установени и в Софийска, Ловешка, Разградска и Варненска област [1, 5, 6]. През последните 25 години е установяван да гнезди при Дуранкулак, Шабла, Калиакра, Добруджа [7, 8, 9] и в Дунавската ранина (основно Златията) [10]. Нови гнездови колонии

са установени по долината на Арда и Светиийски възвишения, където 1–4 двойки гнездят ежегодно през периода 1998–2004 г. [10]. Общата гнездова численост в страната се оценява на 150–250 двойки [10] според други оценки – 160–200 двойки [11]. Посочените данни са явно завишени, тъй като през 2005 и 2006 г. при целенасочено търсене в цялата страната е намерена само една гнездеща двойка (Е. Тодоров – непубл. данни).

Местообитания. Открити пространства край селскостопански площи, полезащитни пояси и други горски насаждения.

Биология. Гнезди колониално от средата на май в полезащитни пояси от акация, ясен и др. Използва стари гнезда на свраки и на посевни врани. Пълното мътило е от 3–4 яйца. Малките излитат след 26–28 дни. Мигрира от края на април и началото на май. Есенният прелет е през втората половина на септември до началото на октомври, като в Европа единствено над Бургас се наблюдават концентрации (до 3110 птици през 1989 г. с дневен максимум 1392 индивида на 28.09.1996) [12]. Хранителният спектър включва главно попови прасета, водни кончета, скакалци, бръмбари, гущери, дребни бозайници [1].

Блиски видове. Сокол орко *Falco subbuteo* (Linnaeus, 1758).

Отрицателно действащи фактори. Усвояване на полустепните райони за интензивно селскостопанско производство, незаконни острел и дърводобив в полезащитните пояси.

Предприети мерки за защита. Защитен от 1962 г., включен в ЧКБ (1985) [13]. Проведени са интензивни изследвания върху есенната миграция в района на Бургаския залив [12]. Разработени са и се прилагат Планове за управление за резерватите „Сребърна“, „Атанасовско езеро“ и „Калиакра“, както и за Дуранкулашкото и Шабленското езеро. От 2006 г. е започнал проект за детайлното му проучване.

Необходими мерки за защита. Проучване на факторите за срива на гнездовата популация в страната. Спешно изготвяне на Национален план за опазването му; осигуряване охрана на гнездата, поставяне на гнездилки, повишаване на екологичната култура на населението.

Основна литература за вида: 1. Симеонов и др., 1990; 2. Cramp, Simmons (eds.), 1977; 3. BirdLife International, 2004; 4. Reiser, 1894; 5. Jordans, 1940; 6. Арабаджиев, 1962; 7. Dereliev et al., 1997a; 8. Dereliev et al., 1997b; 9. Profirov, Ivanov, 1997; 10. Янков (ред.), 2010; 11. Nankinov et al., 2004; 12. Michev et al., 2011; 13. Nankinov, 1985.

Любомир Профиров, Павел Симеонов,
Ивайло Ангелов, Емил Тодоров

Малка пъструшка

Малка пъстра водна кокошка

Porzana pusilla (Pallas, 1776)*Porzana Bailonii* Vieill: Христович, 1870: 158; *Gallinula pygmaea* Naum: Reiser, 1894: 158.

Разред Жеравоподобни (Gruiformes)

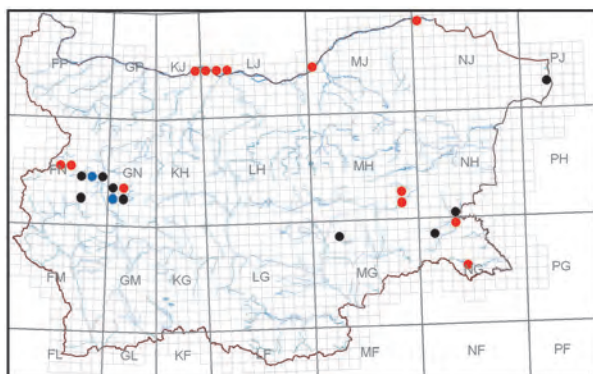
Семейство Дърдавцови (Rallidae)

Природозащитен статус: в България: критично застрашен CR D, ЗБР-II, III международен: ECS-спес 3, рядък; БеК-II; ДП-I.

Общо разпространение. Вид на Стария свят, разпространен в Европа, Азия, Африка, Австралия, Нова Зеландия и Тасмания.

Разпространение и численост в България. Гнездещо-прелетен и вероятно преминаващ вид. В миналото е установен в района на Силистра [1], в Североизточна България [2], Бургаските езера [3], в Софийско [4, 5, 6, 7], но без сигурни доказателства за гнездене. По време на миграцията е регистриран в Пазарджишко [8], Пловдивско [9] и по Черноморието ([10, 11, 12]. Сега гнезди предимно по Дунавското крайбрежие (Сребърна) [13], мочурищата по линията Никопол–Гулянци–Байкал и в района на Сомовит и във вътрешността на страната. Най-стабилна е популацията в Драгоманското блато [14].

Установена е още в Мусачевското блато и до Волуяк. През 2005 и 2006 г. между селата Долни Богров и Равно поле за пръв път са установени 3–5 гнездели двойки. Мъти в утайника при Малко Търново; рибарниците при с. Труд – Пловдивско, рибарниците „Мечка“ и пресушеното Стралджанско блато. По Черноморието е установена в яз. „Мандра“ (Делов, непубл. инф.). Разпространението е силно фрагментирано и вероятно със значителни флукуации през различните години. Числеността в страната е между 20 и 80 двойки. Тенденциите на числеността и разпространението най-вероятно са негативни.

Местообитания. Мочурища, оризища, торфени блата и по периферията на влажни ливади. Предпочита обширни мочурливи площи, покрити със сравнително рядка дебелистъблена тревиста растителност (предимно от род *Carex*), разпределена на отделни туфи и разделена от малки водни огледала със сравнително бистра вода. Избягва водоеми с интензивни еутрофикационни процеси и бракичните водоеми по Черноморието.

Биология. Гнездата са изградени изключително от стъбла на оstriца, разположени на 87–135 m едно от друго (на площ от 0,405 ha могат да гнездят до 3 двойки). Мътилото е от 5–9 светлозелени яйца. Храни се с водни насекоми и дребни безгръбначни.

Блиски видове. Средна пъструшка (*Porzana parva*), голяма пъструшка (*P. porzana*).

Отрицателно действащи фактори. Отводняването на мочурищата, изграждането на диги и обходни пътища, с което се прекъсва връзката им с мочурливите тревни хабитати. Колебанията във водния режим, коситбата, пашата и западането на оризопроизводството в страната са важни негативни фактори.

Предприети мерки за защита. Защитен по ЗБР. Драгоманското блато, в което е най-стабилната гнездейща популация (около 40% от националната), е обявено за Рамсарско място.

Необходими мерки за защита. Картиране и проучване на мочурищата и на нововъзникналите местообитания в резултат на наводнения. Прекратяване на пашата и коситбата в местообитанията на вида; предотвратяване на пресъхването на мочурищата през летните месеци.

Основна литература за вида: 1. Паспалева-Антонова, 1961; 2. Симеонов, 1975; 3. Простов, 1964; 4. Reiser, 1894; 5. Mountfort, Ferguson-Lees, 1961; 6. Симеонов, Софрониев, 1968; 7. Паспалева-Антонова, 1964; 8. Христович, 1890; 9. Jordans, 1940; 10. Пешев, 1971; 11. Простов, Смилова, 1983; 12. Roberts, 1981; 13. Камбурова, 2005; 14. Делов, 2002.

Венцеслав Делов

Голяма дропла

Дропла, дива пуйка

Otis tarda L., 1758

Разред Жеравоподобни (Gruiformes)

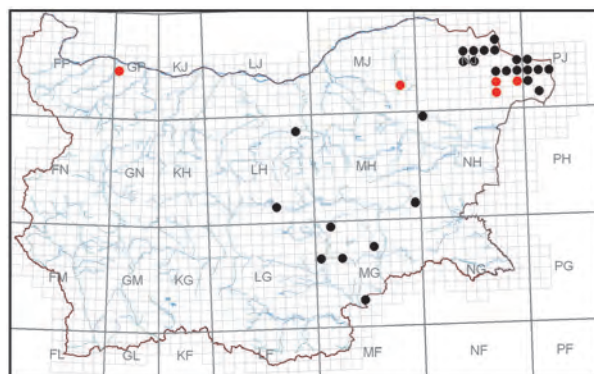
Семейство Дроплови (Otididae)

Природозащитен статус: в България: критично застрашен CR A[1a] + C[2a(ii)]+D+E; ЗБР–II, III (I); международен: IUCN – уязвим; ECS-spec 1, уязвим, BeK-II, BoK-II, CITES – II, ДП-I.

Общо разпространение. Вид с транспалеарктично разпространение (от Португалия до Североизточен Китай). В Европа гнезди в Португалия, Испания, Германия, Полша, Чехия, Словакия, Австрия, Унгария, Сърбия, Молдова, Украйна и Югозападна Русия. През последните 100–150 години с увеличаването на обработваемите земи, частично разширява ареала си.

Разпространение и численост в България. Към края на XIX в. е отбелязан, че гнезди повсеместно; по-късно е установен само в района на с. Златията, Добруджа и Варненско [1, 2, 3]. Сега вероятно е изчезнал като гнезещ вид. Последните две непотвър-

дени наблюдения на гнездящи птици са от средата на 90-те години на XX в. – с. Златията и край с. Безводица, Добричко. След 1990 г. е наблюдаван само през зимата.

Местообитания. Орни земи и пасища. В гнездовия период заселва разнообразни открити степни ландшафти, целинни степи с богата тревна растителност, главно в коилната степ [4].

Биология. Гнезди в разнообразни степни станции – разорани полета с рж, хълмисти безлесни коилни степи (черноземни и глинести). В началото на юни снася 1–10 яйца. През последните десетилетия средният брой яйца в целия ареал на вида е намалал от 4 на 2. Малките се излюпват през юли и дълго остават с женската. Изборът на гнездовия участък е свързан не толкова с характера на стацията, колкото с наличието в съседство на животинска храна, необходима за малките в ранната им възраст. [5]. Той зависи от близостта и броя на мравуняците, защото мравешките яйца са основната храна на пиленцата и на младите птици. Новоизлюпените малки нямат голяма подвижност и хранителният им участък е ограничен [6].

Блиски видове. Стрепет (*Tetrax tetrax*).

Отрицателно действащи фактори. Унищожаване и промяна на местообитанията и преобразуването им в земи за селското и горското стопанство. Бракониерски отстрел, химизация, безпокойство.

Предприети мерки за защита. Защитен вид по ЗБР, включен в ЧКБ (1985). Едно от последните находища е обявено за защитена местност.

Необходими мерки за защита. Разработване на Национален план за опазването с дългосрочна програма за изкуствено развъждане и постепенно разселване в подходящи местообитания. Провеждане на широка кампания за популяризиране на значението и опазването му сред местното население. Изследване на близостта на българската популация с останалата част от централноевропейските дропли. Създаване на обширен резерват в степните райони на Североизточна България.

Основна литература за вида: 1. Петров, Златанов, 1950; 2. Боев, 1985; 3. Нанкинов и др., 1990. 4. Кириков, 1979; 5. Воинственский, 1960; 6. Спангенберг, 1946.

Павел Зехтинджиев, Златозар Боев,
Димитър Георгиев, Николай Караиванов

Стридояд***Haematopus ostralegus* (Linnaeus, 1758)**Разред Дъждосвиркоподобни
(Charadriiformes)

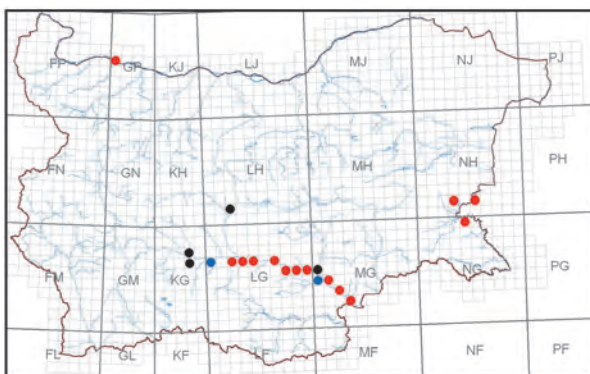
Семейство Стридоядови (Haematopidae)

Природозащитен статус: в България: критично застрашен CR [B1a+2 a + c (iii) + C2 a]; ЗБР-III; международен: БеК-III.

Общо разпространение. Космополитен вид. Гнезди предимно по морските крайбрежия на Европа и Източна Азия и по вътрешноконтиненталните водоеми на Източна Европа и Западна Азия. Прелетна птица за Европа и за северните части на азиатския ареал. В по-южните райони се среща цялгодишно. Европейската популация е над 300 000 гнездещи двойки [1].

Разпространение и численост в България. Гнездо-прелетен, преминаващ и рядко зимуващ вид. От края на XIX до средата на XX в. е регистриран като преминаващ, скитащ или летуващ по Черноморското крайбрежие [2, 3, 4], поречието на реките Марица и Дунав [5, 6, 7, 8]. Първото сигурно гнездене е установено на остров сред река Марица до с. Орizare, Пловдивско през 1973 г. [9], а няколко години по-късно е открито гнездене в Атанасовското езеро [10].

През 1991 г. е намерен да гнезди и на о. Цибър [11]. До началото на 90-те години на XX в. популацията е оценена на 40–70 двойки [11, 12]. За периода от 1995 до 2005 г., данните от терените проучвания сочат известно намаляване на числеността: р. Марица – 28 двойки (Ц. Петров, М. Маринов, Д. Тодоров – непубл. данни); Атанасовско езеро – 1–3 двойки и местн. Пода – 1 двойка [13]; р. Дунав, на о. Безименен на р. Дунав – 2–3 двойки [14]. При последните изследвания на популацията по р. Марица от с. Огняново, Пазарджишка област до държавната граница през юни 2006 г. са установени общо 9 двойки, 9 индивида (Ц. Петров, М. Велев, М. Петров – лич. съобщ.) През втората половина на юли, по Черноморското крайбрежие долитат мигриращи индивиди или малки групи. Много рядко единични стридояди остават да зимуват у нас [13]. Общата численост на популацията е 30-50 гнездещи двойки.

Местообитания. Гнезди по песъчливи и чакълести речни острови сред течащи води, диги на солници и оризища, ливади до рибарници и др.

Биология. Оформени двойки и защита на гнездови територии се наблюдават в края на март. Не образуват колонии, но по Черноморското крайбрежие гнезди в близост до други дъждосвиркоподобни видове, а вероятно и в техни колонии [13]. Снасянето на яйцата е от началото на април до средата на май. Поради заливане на първото люпило, двойката може да пристъпи към повторно гнездене [9]. Храна – дребни ракообразни, миди, охлюви, ларви на насекоми, рядко и рибки.

Близки видове. Няма.

Отрицателно действащи фактори. Заливане на островите с гнезда по р. Марица и Дунав от високи води. Безпокойство при мътене или унищожаване на малките от скитащи кучета и котки, диви хищници и др.

Предприети мерки за защита. Защитен вид от 1962 г., включен в ЧКБ (1985) като застрашен. Гнездовите находища в Атанасовското езеро и Пода попадат в защитени природни територии.

Необходими мерки за защита. Ежегоден мониторинг на популацията. Обявяване на няколко острова с гнездящи двойки стридояди по р. Марица за защитени природни обекти.

Основна литература за вида: 1. BirdLife International, 2004; 2. Патев, 1950; 3. Простов, 1964; 4. Пешев, 1967; 5. Reiser, 1894; 6. Боев, 1962; 7. Боев и др., 1964; 8. Нанкинов, 1979; 9. Петров, 1975; 10. Roberts, 1980; 11. Боев, 1991; 12. Даракчиев, 1984; 13. Далакчиева, 2004; 14. Тинчев, 1997; 15. Петров, 1985.

Цено Петров, Златозар Боев,
Светла Далакчиева

Чернокрил огърличник

Чернокрила блатна лястовица

Glareola nordmanni* Nordmann, 1841Glareola melanoptera* Nordm.: Христович, 1890: 211.Разред Дъждосвирицеподобни
(Charadriiformes)

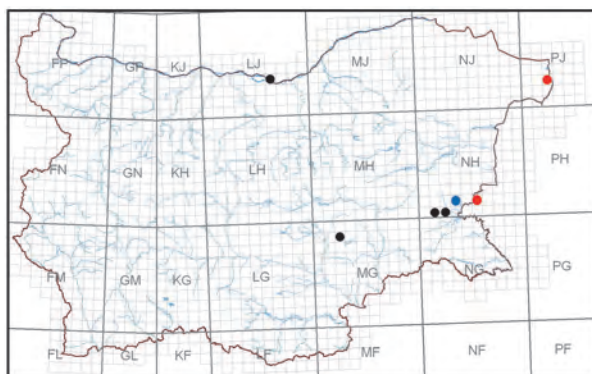
Семейство Огърличникови (Glareolidae)

Природозащитен статус: в България: критично застрашен CR [B1(a)+c(iv)+2(a)+c(iv)]+D. ЗБР-II, III; международен: IUCN-NT, ECS-спес 1, застрашен; ДП-I; Бек-II, Бок-II.

Общо разпространение. Вероятно с монголски тип на разпространение. Гнезди в Украйна, Южна Русия и Казахстан, в Европа 2500–5100 двойки.

Разпространение и численост в България. Гнездещо-прелетен и преминаващ вид. В миналото до Свищов (1 двойка, 08.06.1890 г. [1]. На 30.05.1964 г. 2 двойки до с. Долно Езеро, Бургаско [2]. Заети територии на 18–19.05.1978 г. в Атанасовско езеро [3]. На 27.08.–27.09.1889 г. 50 индивиди между р. Марица и р. Тополница [4]. Общо 80 прелетат на юг до Ахтопол на 02.08.1972 г. [5], 1 птица

на 28.08.1972 г. при Дуранкулашко езеро [6], на 25.08.1978 г. и 28.08.1978 г. – по 1 птица в Атанасовско езеро [3]. След 1985 г. само по Черноморието [7]. В Атанасовско езеро на 02.07.1987 г. 50 индивиди, на 19–21.05.1989 г. 30 индивиди, на 11.05.1990 г. 3 двойки, на 11.06.1999 г. 6 птици (1 двойка), след 1999 г. ежегодно през май и юни от 1 двойка до 10 птици, на 09.06.2002 г. пухово малко с двойка [8]. Един индивид през юни 1992 г. в Поморийско езеро [7], 1 двойка на 13.05.2004 г. в Шабленска тузла [НБОИ–БДЗП, 8].

Местообитания. Сухи пасища или орни земи (царевични ниви) до крайбрежни лагуни.

Биология. Слабо позната. Гнезди в смесени колонии с *Glareola pratincola*. Заемане гнездови участъци през втората половина на май [3]. Наблюдавано е наскоро излюпено малко през първата десетдневка на юни [8].

Блиски видове. Кафявокрил огърличник (*Glareola pratincola*).

Отрицателно действащи фактори. Неизвестни. Вероятно промените в режима на стопанисване на земеделските земи с гнездовища, инфраструктурно и туристическо развитие.

Предприети мерки за защита. Защитен по ЗБР. Международен план за опазване, включващ България. Установени численост и площ на популациите [8]. Ежегоден мониторинг на находищата [НБОИ–БДЗП]. Част от находищата са включени в мрежата НАТУРА 2000 [10, 11]. Предложение за защита на Шабленска тузла.

Необходими мерки за защита. Изготвяне на Национален план за опазването му, гарантиращ подходящо стопанисване на земите около Атанасовското езеро и Шабленската тузла. Проучване на състоянието и заплахите, разработване на Планове за управление за защитените зони с гнездовища, изготвяне на цялостна система за мониторинг, включително общото състояние на гнездовищата и ефекта от природозащитните мерки. Обявяване за защитена Шабленската тузла. Разширяване на североизток на резервата „Атанасовско езеро“, и обхващане на пасището и съседните ниви с подходящ режим на управление. Охрана и ограничаване на достъпа на хищници.

Основна литература за вида: 1. Reiser, 1894); 2. Паспалева-Антонова, 1965; 3. Нанкинов и др., 1997; 4. Христович, 1890; 5. Nankinov, 1989; 6. Dontschev, 1975; 7. Nankinov, 2002; 8. Янков (ред.), 2007; 9. Костадинова, 1997; 10. Костадинова, Граматиков, 2007.

Петър Янков

Морски дъждосвирец

Малък дъждосвирец

Charadrius alexandrinus Linnaeus, 1758*Charadrius cantianus* Lath.: Alleon, 1886:417; *Aegialitis alexandrinus* L.: Reiser,

1894: 175.

Разред Дъждосвирецоподобни
(Charadriiformes)

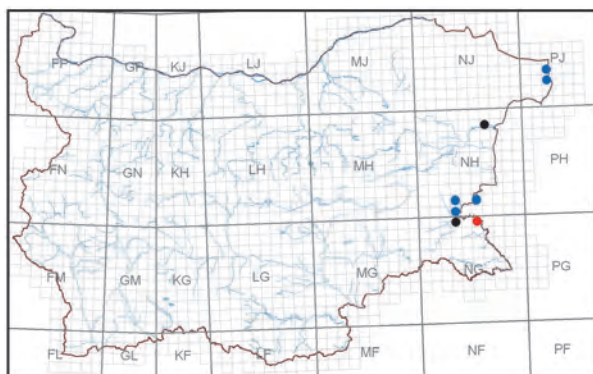
Семейство Дъждосвирцови (Charadriidae)

Природозащитен статус: в България: критично застрашен CR [A[2(a + c)] + C[1 + 2a]]; ЗБР-III; международен: БеК-II; БоК-II.

Общо разпространение. Космополитен вид. В Европа обитава крайбрежията на Атлантическия океан, Северно, Средиземно, Черно и Каспийско море. Малобройни вътрешноконтинентални популации има в Испания, Източна Австрия, Унгария и Войводина.

Разпространение и численост в България. Гнездещо-прелетен и преминаващ вид. В миналото се е размножавал само по Черноморското крайбрежие – езерата Атанасовско, Бургаско, Мандренско, Поморийско, Варненско, Шабленско и Дуранкулашко,

блатото Алепу, както и по пясъчните ивици пред тях [1]. В последните години гнездовата популация е намаляла 3–4 пъти и вече се оценява на 60–80 двойки [2], които се срещат в 5 находища – езерата Атанасовско [3, 4], Поморийско [4, ОБД–Зелени Балкани] и Шабла [5] и плажовете пред Дурнаулак и къмпинг „Крапец“ [4] и къмпинг „Златна рибка“ – къмпинг „Градина“ [4]. През периода 1991–2002 г. общата численост в Бургаските езера е била между 16 и 22 гнездещи двойки [6]. По време на миграция се среща по всички водоеми и по по-големи плажове по Черноморското крайбрежие. Рядко единични птици остават да зимуват.

Местообитания. Плажове, пясъчни коси, острови и дюни, както и крайбрежни бракични или солени лагуни и места за солодобив.

Биология. Гнезди самостоятелно и в рехави колонии. Строежът на гнездото е част от брачните игри и започва от края на март. Строителният материал, сухи стъбла на солянката, мидени черупки, пера, изсъхнала кал и др., събира в близост до гнездото. Пълното мътило е от 3 яйца, рядко 4 или 2, които снася в началото на април. Първите малки се излюпват в средата на май, а нелетящи млади се срещат до края на август [4]. Храни се с насекоми, дребни миди, дъждовни червеи, водорасли [7, 8].

Близки видове. Няма.

Отрицателно действащи фактори. Загуба и деградация на хабитати, безпокоене от хора, наводняване на басейните за солодобив в Атанасовското и Поморийското езеро, хищници.

Предприети мерки за защита. Защитен, включен в ЧКБ (1985) като рядък. Повечето от местата, където гнезди, са обявени за защитени територии и там се провежда мониторинг.

Необходими мерки за защита. Проучване на факторите, които влияят отрицателно върху числеността на вида и набелязване на мерки за възстановяване на местообитанията му и стабилизиране на числеността му.

Основна литература за вида: 1. Нанкинов, 1985; 2. Нанкинов и др. 2004; 3. Dalakchieva, 2003; 4. Далакчиева, 2004; 5. Ivanov, 1998; 6. Dimitrov et al., 2005. 7. Простов, 1964; 8. Нанкинов и др., 1997.

Светла Далакчиева, Илия Ватев

Средна бекаси́на

Бекаси́на, бекасче, кр̀шкач, калоляче

Gallinago gallinago* Linnaeus, 1758Capella gallinago* L.: Патев, 1950: 137;

Петров, 1950: 33; Пешев, Боев, 1962: 421;

Gallinago scolopacina Br: Radakoff, 1879:

169; Христович, 1892: 424;

Reiser, 1894: 163.

Разред Дъждосви́рцоподобни

(Charadriiformes)

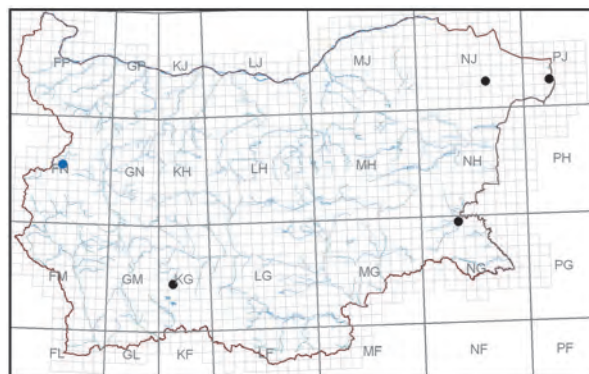
Семейство Бекасови (Scolopacidae)

Природозащитен статус: в България: критично застрашен CR B[1a]+D+E; международен: ECS-спес 3, намаляващ; БеК-III; БоК-II.

Общо разпространение. Холарктичен вид. Гнезди в Евразия и Северна Америка. В Европа северната граница на ареала достига Арктика, а южната е неясна и минава приблизително от Южна Франция до р. Дунав и Северното Причерноморие. Зимува в Централна Америка, Северна и Централна Африка и Южна Азия. Общата численост в Северна Европа се оценява на над 2 млн. птици [1].

Разпространение и численост в България. Гнездещо-прелетен, летуващ, преминаващ и зимуващ вид. В края на XIX в. е мътил в Баташкото блато, бил е многоброен в Русенско и Софийско (най-вече в Драгоманското блато). През размножителния период е забелязан при Добрич и с. Славеево, до с. Огняново, Пазарджишко, в Шабленското и Мандренското езеро [2, 3]. След 1985 г. е смятан за изчезнал като размножаващ се вид в България [2]. През май-юни 1997–1998 г. сигурно гнездене на 2–3 двойки е установено в Драгоманското блато (А. Антонов, Д. Атанасова, В. Делов, непубл. данни). Преди 1997 г.

там не е бил регистриран (В. Делов, непубл. данни). Токуващ мъжки е наблюдаван в Цибърското блато между 11 и 13 юни 2004 г. (А. Антонов, непубл. данни). През зимата е с ниска численост, предимно в Южна България и по Черноморското крайбрежие – средно около 80 птици с максимум 134 през 2001 г.. Най-много зимуващи птици са установени в Атанасовското езеро – 130 през 1987 г. [4, 5].

Местообитания. Блата, мочурища торфища. Предпочита равнинните, но заселва и удобни биотопи до 2000 m н. в. [3]. По време на миграции и зимуване – най-разнообразни влажни зони, предимно по Черноморското крайбрежие и Южна България.

Биология. Гнезди в обширни блата и мочурища с обилна тревна растителност, както и в преходната зона между тях и обкръжаващите ги територии. Гнездото е разположено близо до водна повърхност сред *Agrostis capillaries*, *Juncus conglomerates* и *Carex* sp. (А. Антонов, Д. Атанасова, непубл. данни). Снася 4 яйца през средата на май. Малките са гнездобегълци, които започват да летят на около 20 дневна възраст. Храна – насекоми охлюви, понякога и семена.

Близки видове. Голяма бекаси́на (*Gallinago media*).

Отрицателно действащи фактори. Пресушаване на блата и мочурища, отстрел по време на миграции и зимуване.

Предприети мерки за защита. Включен в ЧКБ (1985). Драгоманското блато е обявено за Рамсарско място.

Необходими мерки за защита. Изготвяне на Национален план за опазването му. Включване в Приложение 3 на ЗБР.

Основна литература за вида: 1. Wetlands International, 2002; 2. ЧКБ (1985). 3. Нанкинов и др., 1997; 4. Michev, Profirov, 2003; 5. Dimitrov et al., 2005.

Антон Антонов,
Венцеслав Делов, Таню Мичев

Тънкоклюн свирец

Среден свирец

Numenius tenuirostris (Vieillot, 1817)

Разред Дъждосвирцови (Chardriiformes)

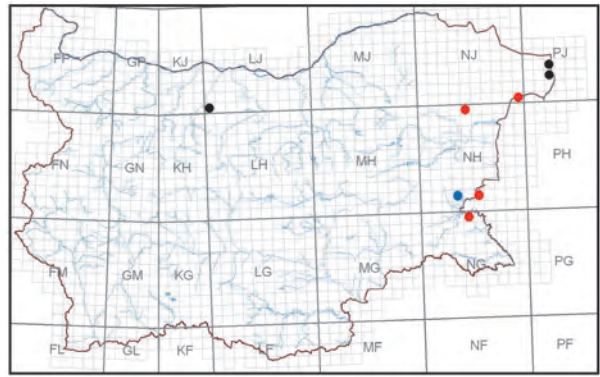
Семейство Дъждосвирци (Scolopacidae)

Природозащитен статус: в България: **критично застрашен** CR A[2(a+c) + 3(c) + 4(c)] + B[1a + (b(i+ii+iv+v) + 2(a+b(i+ii+iv+v)))] + C[1 + 2(a(i))] + D; ЗБР–II, III (I); *международен:* IUCN – критично застрашен; EСS–спес 1, не е оценяван; CITES-I; Бек-II; БоК–I, II; ДП-I.

Общо разпространение. Вид със сибирски тип на разпространение и на прага пред пълно изчезване или вече изчезнал. В миналото е обитавал зоната на лесостепите от Урал до долината на р. Об. През 70-те години на XX в. е отбелязан драстичен спад на популацията. За периода 1990–1999 г. данните за Европа не надхвърлят 100 птици. Вероятно все още зимува по Средиземноморското крайбрежие на Африка и някои страни на Южна Европа, Мала Азия и Близкия Изток.

Разпространение и численост в България. Мигриращ и зимуващ вид, който в края на XIX и началото на XX в. се среща по Черноморското крайбрежие в численост до 80 [1], и около София – до 40 индивиди [2]. Наблюдаван е по крайбрежните езера, по Добруджанското крайбрежие, в Софийско, Тракийската низина, край Плевен [2, 3, 4, 5, 6, 7], както и по поречията на р. Марица и р. Искър [8]. През 30-те години на XX в. е рядък, но редовен мигрант най-вече за района на Бургас [9, 10]. След 1946 г. е много рядък по време на миграции и зимуване (с макс. численост между 4–7 птици), главно по Черноморието – влажните зони около Бургас [11, 12], Шабленското и Дуранкулашкото езеро [13]. Птица от Атанасовското езеро е опръстенена през 1981 г.

[14]. Съобщените 48 индивиди за Атанасовското езеро през април 1986 г. остават съмнителни [15]. След 1985 г. е наблюдаван около Бургас [15, 16, 19, 20, 21]: в Атанасовското езеро – 1 птица на 18.10.1993 г. [16], между 4–9 индивиди (2 млади) в периода 11–19 април 1996 г., 1 птица на 18–19.05.1996 г. [17, 18]*; 1 птица на 06.06.1996 г. [19]; в Поморийското езеро – 1 птица на 03.09.1996 г. (Н. Тодоров, in litt.), 6 индивиди наблюдавани от К. Бедев (непубл. данни) на 12.04.1999 г.*; в залива Ченгене скеле – 1 птица на 16–17.11.1993 [16] и край с. Ляхово, Балчишко през 1993 г. [21]. По време на среднозимните пребоявания видът е установен на два пъти – 2 птици в Ченгене скеле и 1 птица в Атанасовското езеро през 1993 г. [22]. Предприетите системни проучвания от 1993 г. насам [16; 20, 22] установяват наличието на малък брой птици, поради което съобщенията за 178 птици в Атанасовското и Поморийското езеро за периода 1993–2002 г., и между 33–72 птици за 1993, 1996 и 1999 г. [23], не може да бъдат приети за достоверни. Сега важните за вида места са Атанасовското езеро, местн. Пода и заливът Ченгене скеле. След 1999 г. няма сигурни наблюдения в България.

Местообитания. Сухи и влажни ливади и пасища в околностите на езера, блата, мочурища, морски плитчини, лагуни и др.

Биология. Храни се в плитки водоеми с бентосни безгръбначни, вероятно морски червеи, дребни ракообразни и мекотели, а в сухи пасища в Добруджа – с дребни охлюви [3, 26].

Блиски видове. Голям свирец (*Numenius arquata*), малък свирец (*N. phaeopus*).

Отрицателно действащи фактори. Пресушаването на влажни зони, промените в режима на стопанисване на селскостопански площи, инфраструктурното развитие, отстрелът, замърсяването на водите.

Предприети мерки за защита. Защитен по ЗБР. България е подписала Меморандум за съгласие за опазване на тънкоклюния свирец. Разработен е Национален план за действие за опазването му за периода 2002–2006 г. [26].

Необходими мерки за защита. Местата с повече от едно наблюдение на вида да бъдат поставени под защита като защитени зони по ЗБР. Разработване на Планове за управление на защитените местности „Поморийско езеро“ и „Ченгене скеле“. Мониторинг на ключовите за вида места.

Основна литература за вида: 1. Reiser, 1894; 2. Христович, 1890; 3. Elwes, Buckley, 1879; 4. Alleon, 1886; 5. Andersen, 1905; 6. Collections du Musee Sophia, 1907; 7. Върбанов, 1912; 8. Юркевич, 1904; 9. Molineux, 1930; 10. Harrisson, 1933; 11. Простов, 1964; 12. Простов, Смилова, 1983; 13. Дончев, 1984; 14. Нанкинов и др., 1997;

15. Nankinov, 1991; 16. Ignatov, 1994; 17. Nankinov et al., 1998; 18. Nankinov et al., 1999; 19. Michev et al., 2004; 20. Dimitrov et al., 2005; 21. Nankinov, 1994; 22. Michev, Profirov, 2003; 23. Nankinov et al., 2003; 24. Tucker, Heath, 1994; 25. BirdLife International, 2004; 26. Янков, 2002; 27. Heredia et al., 1996.

Милко Димитров, Петър Янков

*Тези наблюдения не са внесени и/или одобрени в Националния комитет по редките видове птици в България.

Малък червеноног водобегач

Червенокрак пийвик

***Tringa totanus* (Linnaeus, 1758)**

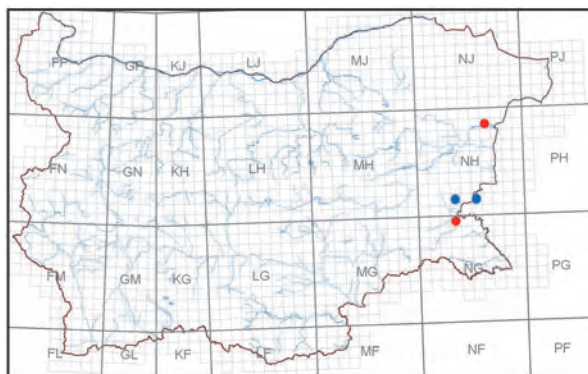
Totanus calidris L.: Elwes, Buckley, 1870: 332; Reiser, 1894: 135; Jordans, 1940: 146; Клайн, 1909: 135; Юркевич, 1904: 312.
Разред Дъждосвирцови (Chardriiformes)
Семейство Дъждосвирци (Scolopacidae)

Природозащитен статус: в България: **критично застрашен CR** C[2(a(i)+b)]; EN=B [1(b(ii+iii+v)+c(iii+iv))]; ЗБР–II, III; *международен:* ECS-спес 2, намаляващ; БеК–III; БоК–II; ДП–II.

Общо разпространение. Палеарктичен вид с обширен гнездови ареал и изолирани находища в Европа, Азия и Северна Африка. На изток достига Япония. Зимува по Атлантическото крайбрежие на Европа, на запад до Исландия, в Южна Европа, по бреговете на Африка, Арабския полуостров, Индостан, Индокитай, Китай и Индонезия.

Разпространение и численост в България. Гнездещо-прелетен, преминаващ и зимуващ вид. В края на XIX и първата половина на XX в. е сравнително многоброен гнездещ вид по блатата из цялата страна [1, 2]. След пресушаване на голяма част от блатата през 50-те години на XX в. гнездещата популация намалява драстично и видът е с точково разпространение в оцелелите блатисти места по крайбрежията и във вътрешността. Намаляването в основните гнездовища по Черноморието продължава и през следващите десетилетия. През последните години популацията се оценява на 15–35 двойки [3]. Последното сигурно гнездене на вида е от Узун герен – 1 гнездещ двойка през 2005 г. (М. Димитров, непубл. данни). По време на миграции посещава влажни зони в цялата страна, главно по Черноморието (по време на есенната миграция в Атанасовското езеро е

отбелязана концентрация от максимално 6574 птици [4]). В по-ново време за района на Бургаските езера е отбелязана максимална численост от 3248 индивиди през 1999 г. [5]. Броят на зимуващите у нас птици намалява след 1975. В миналото максималният брой 924 е отбелязан по време на среднозимните преброявания, главно в Атанасовското езеро [6]. За периода 1985–2002 г. броят на зимуващите в България индивиди достига максимално 68 през 2001 г. [7].

Местообитания. Крайбрежни бракични, солени и сладководни лагуни, морски заливи, пясъчни коси и плитководия, блата, мочурища, влажни ливади и сезонно заливаеми селскостопански земи, утайници, рибарници, поливни площи и канали, речни брегове.

Биология. Гнезди в трапчинки всред туфи от тревиста растителност, поединично, или в близост или в колонии на други дъждосвирцови птици. Храни се основно с дребни водни безгръбначни (*Hydrobia*, *Corophium* и др.), насекоми и сухоземни червеи.

Близки видове. Голям червеноног водобегач (*Tringa erythropus*); бойник (*Philomachus pugnax*).

Отрицателно действащи фактори. Загуба и деградация на хабитатите, несъгласувани ремонтни дейности на дигите в Атанасовското и Поморийското езеро; наземни хищници, смъртност от заболявания, отстрел.

Предприети мерки за защита. Защитен от ЗБР. Основните гнездови находища са обявени за защитени територии и Рамсарски места. Извършва се мониторинг.

Необходими мерки за защита. Опазване на съществуващите местобитания. Възстановяване на влажните зони, в които е гнездил в миналото и ограничаване на достъпа на наземни хищници до гнездата.

Основна литература за вида: 1. Нанкинов, 1985; 2. Нанкинов и др., 1997; 3. Янков (ред.), 2007; 4. Roberts, 1980; 5. Dimitrov et al., 2005; 6. Johnson, Biber, 1971; 7. Michev, Profirov, 2003.

Милко Димитров, Светла Далакчиева

Дебелоклюна рибарка

Евроазиатска дебелоклюна рибарка,
английска рибарка

***Sterna nilotica* Gmelin, 1789**

Gelochelidon nilotica (Gmelin, 1789):

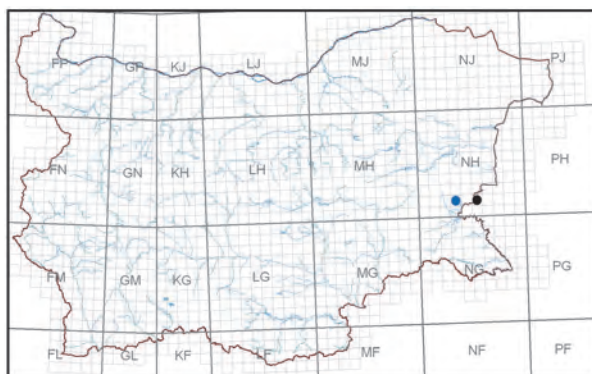
Нанкинов и др., 1997: 311; Симеонов,
Мичев, 1981: 148; *Sterna anglica* (Montagu,
1813): Reiser, 1894: 197; Клайн, 1909: 173.
Разред Дъждосвирцови (Charadriiformes)
Семейство Рибарки (Sternidae)

Природозащитен статус: в България: **критично застрашен CR** [A{1(a+c)+2(a+c)+4(a+c)} + B{1(a+b(ii+iii+v)) + c(ii+iii+iv) + 2(b(ii+iv) + c(ii+iii+iv))} + C{1+2(a(i))}] + D; ЗБР-II, III; *международен:* ECS-спес 3, уязвим; ДП-I; БеК-II.

Общо разпространение. Космополитен вид с петнист гнездови ареал. Номинантният подвид *S. n. nilotica* обитава Европа, Северозападна Африка и Близкия Изток, Казахстан, Иран, Пакистан, Индия, Манджурия.

Разпространение и численост в България. Гнездещо-прелетен, в миналото само рядък мигрант

[1, 2]. През 50-те години на ХХ в. е установен за първи път като гнездещ в Атанасовското езеро [3]. Там се формира единственото постоянно гнездово находище в страната, което през 1970–1980 г. е с относително постоянна численост от 15–65 двойки [4, 5]. Намерен е да гнезди еднократно през 1972 г. в Поморийското езеро [5]. След 1982 г. числеността на популацията рязко намалява и след 1997 г. няма регистрирано гнездене [6]. По време на размножителния сезон единични птици и малки или по-големи групи (до 20 индивиди) са установени в Дуранкулашкото езеро [7], устието на р. Батова [8], ез. Вая [9], по Дунавското крайбрежие [5] както и във вътрешността на страната [10, 11, 12]. По време на прелет се среща в различни влажни зони [14].

Местообитания. Свръхсолени водоеми; по време на миграции – сладководни, бракични и свръхсолени влажни зони в ниските части на страната.

Биология. Гнезди колониално на диги, пясъчни коси и малки островчета сред обширни водни площи. Снася 3 яйца в трапчинка на земята. Основната ѝ храна е от различни видове сухоземни насекоми, гущери, земноводни, дребни мишевидни гризачи, малки на чайкови, дъждосвирцови и на пойни птици; по-рядко – дребни рибки и водни безгръбначни.

Близки видове. Гривеста рибарка (*Sterna sandvicensis*).

Отрицателно действащи фактори. Наводняване на гнездата, унищожаване на мътилата и люпилата от наземни хищници, безпокойство при ремонт на диги в Атанасовското и Поморийското езеро, разрушаване или обрастване с растителност на гнездовите местообитания.

Предприети мерки за защита. Защитен по ЗБР. Основните гнездови находища са защитени територии и Рамсарски места.

Необходимы мерки за защита. Регулиране на числеността на наземните хищници. Съгласуване на ремонтните дейности по дигите. Изграждане на малки насипни островчета и диги в Атанасовското и Поморийското езеро, в окислителните езера на ЛУКОЙЛ, ЗМ „Пода“ и в рибарниците при с. Черни връх, Бургаско).

Основна литература за вида: 1. Reiser, 1894; 2. Патов, 1950. 3. Простов, 1957; 4. Мичев, 1985; 5. Königstedt, Röbel, 1977; 6. Dimitrov et al., 2005; 7. Петров, Златанов, 1955; 8. Liedel, Luther, 1969; 9. Mountfort, Ferguson-Lees, 1961; 10. Balat, 1962; 11. Симеонов, Софрониев, 1968; 12. Нанкинов, 1982; 13. Mичев et al., 2004; 14. Hübalek, 1978.

Милко Димитров

Черна рибарка

Траурна рибарка

Chlidonias niger (Linnaeus, 1758)*Sterna nigra* L.: Radakoff, 1879: 178;*Sterna fuscipes* Pall.: Radakoff, 1879: 178;*Hydrochelidon nigra* (L.): Reiser, 1894: 195;

Клайн, 1909: 172.

Разред Дъждосвирецоподобни
(Charadriiformes)

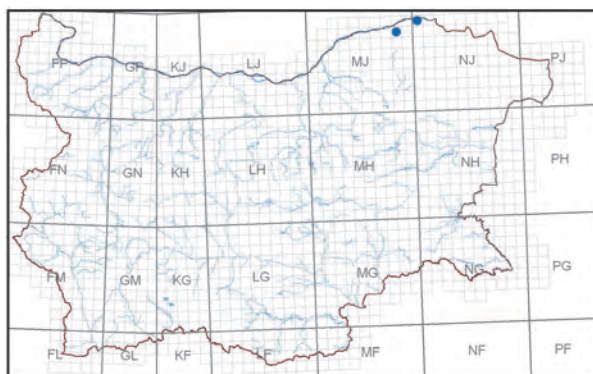
Семейство Чайкови (Laridae)

Природозащитен статус: в България: критично застрашен CR [B1a, с (iii); D; E]; ЗБР-III; международен: ECS-спес 3, намалял; ДП-I; Бек-II; БоК-II.

Общо разпространение. Холарктичен вид, обитаващ Европа и Азия от Франция и Южна Испания до ез. Байкал и Северна Америка – между 60° и 40° с. ш.

Разпространение и численост в България. Гнездещо-прелетен и преминаващ вид [1]. В миналото е гнездил по блатата около Дунав и по Черноморското крайбрежие [1, 2]. Сега е с неясно разпространение и численост. Нередовно и в много малък брой гнезди в блатото при с. Малък Преславец и в резерва-

та „Сребърна“ [1, 3]. Потенциал за гнездене имат и някои рибарници във вътрешността [4]. Гнездовата популация варира между 0 и 100 двойки [5]. Според по-нови оценки – между 30 и 50 двойки [6]. В периода 1996–2000 г. тя е била 0–5 двойки [7]. Сега вероятно е под 20 двойки. Видът мигрира до късно през май, като в средата на месеца все още се наблюдава интензивен прелет. Тогава се среща в много от езерата покрай Черноморското крайбрежие, но това не може да се приеме за гнездене. По време на миграцията се среща по водоемите в цялата страна, като атата понякога наброяват стотици птици [1].

Местообитания. Сладководни водоеми (блата, езера, рибарници), гъсто обрасли с плаваща водна растителност. В извънгнездовия период – водоеми от различен характер.

Биология. Мъти в колонии, рядко единично. Гнездото се разполага върху листата на плаващата растителност, по рядко на туфи от тръстика. Снасянето на яйцата е в края на май – до средата на юни. Мътилото съдържа обикновено 3 яйца. Малките се появяват най-често към края на юни. Гнездобегълци. Започват да летят след 18–21 дни. Полова зрялост настъпва не по-рано от втората година. Храната включва ларви на водни насекоми, дребни ракообразни и др. [1].

Блиски видове. Белокрила рибарка (*Chlidonias leucopterus*), белобуза рибарка (*Ch. hybridus*).

Отрицателно действащи фактори. Неизяснени. Вероятно непостоянният воден режим и качеството на водите във водоемите. Причини от вътрешновидов характер, свързани с общо намаляване на числеността на вида в Европа.

Предприети мерки за защита. Защитен по ЗБР. Езерото Сребърна, където най-често гнезди в по-голяма численост, е резерват с приет План за управление.

Необходими мерки за защита. Проучване на разпространението на вида в страната и изясняване на предпочитанията му към местообитанието. Поддържане на постоянен воден режим в резервата „Сребърна“. Възстановяване на влажни зони по р. Дунав (Белене и Калимок), което ще разшири възможностите за гнездене. Възстановяване на дейността на по-големите рибарници в страната, където видът също може потенциално да гнезди.

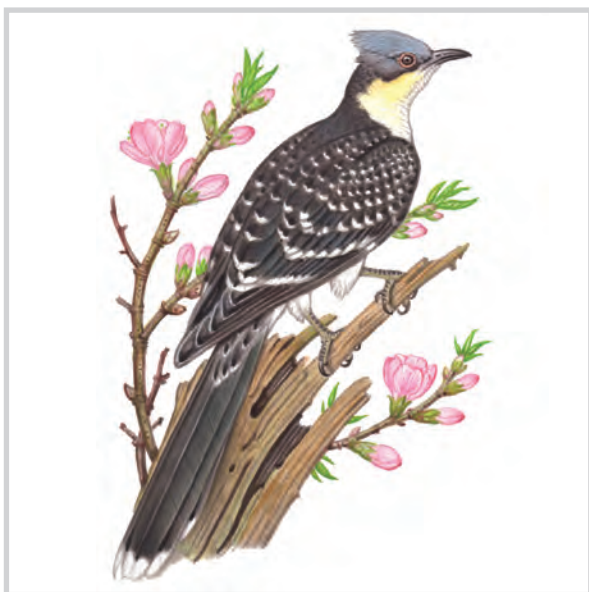
Основна литература за вида: 1. Нанкинов и др., 1997; 2. ЧКБ (1985); 3. Kambourova, 2005; 4. Шурулинков и др., 2005; 5. Костадинова, 1997; 6. Нанкинов и др., 2004; 7. BirdLife International, 2004.

Божидар Иванов

Качулата кукувица**Пъстра кукувица, южна кукувица*****Clamator glandarius* Linnaeus, 1758***Coccytes glandarius* (L.), Клайн, 1909: 65.

Разред Кукувицеподобни (Cuculiformes)

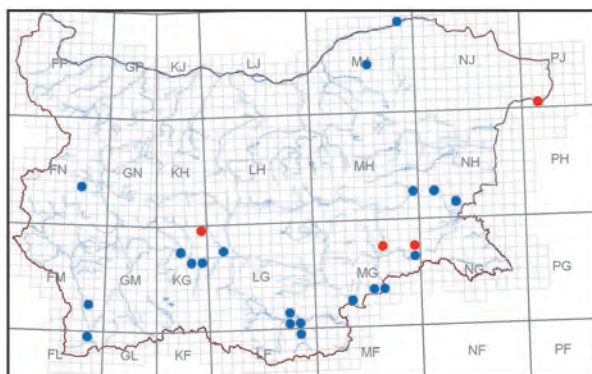
Семейство Кукувицови (Cuculidae)

Природозащитен статус: в България: **критично застрашен CR** A[3(b+c)]+ B[1(a+b(i))] +D[1]+ E; ЗБР-III; *международен:* Бек-II.

Общо разпространение. Етиопски вид. Гнездовият ареал обхваща Африка, Мала Азия и Европа (Испания, Португалия, Южна Франция, Италия, бивша Югославия, Гърция, България, Кипър). Установен в Англия, Белгия, Германия, Дания, Швеция, Холандия, Албания. Гнездещите в Палеарктика птици зимуват в тропична Африка.

Разпространение и численост в България. Гнездещо-прелетен вид. Разпространението през размножителния период е в пряка зависимост от врановите птици, основно свраката, по която паразитира. До около 1985 г. са наблюдавани единични птици рядко в равнините до около 600 m н. в. [1]. Сега се среща

главно по поречията на реките Струма, Марица, както и в Източни Родопи, Сакар планина, Софийско, Старозагорско, Плевенско, Карнобатско и Айтоско, н. Калиакра [2, 3, 4]. Напоследък е установен в следните находища: северно от Елхово, май 2003 г. – 1 птица, до рибарниците на гара Септември, май 2003 г. – 2 птици, при с. Звъничево, Пазарджишко, май 2004 г. – 1 птица; до яз. „Пясъчник“ при с. Беловица, май 2005 г. – 1 птица; до рибарници с. Ковачево; до с. Голямо Крушево, Бургаско, май 2004 г. – 1 птица (А. Игнатов, непубл. данни); поречието на р. Крумовица, Крумовградско до с. Горна Кула, 25.05.2005 г. – 2 птици (Р. Roberts и М. Димитров, непубл. данни), пак там, 12.05.2006 г. – 1 птица (Л. Профиров, непубл. данни). между с. Българево и н. Калиакра, 13.05.2006 г. – 1 двойка токуващи птици (М. Димитров, непубл. данни).

Местообитания. Равнини и хълмисти райони с широколистни гори, селскостопански площи и изкуствени ландшафти, овощни градини, залесителни пояси, храстова растителност, паркове и градини в населени места, индустриални зони.

Биология. Гнездови паразит. Снася яйцата си в гнездата на вранови птици, главно на свраката, рядко в гнезда на скорци, папуняци и керкенеци. За един размножителен сезон, женската снася в гнездата на гостоприемниците си до 12–15 яйца. Мътенето продължава 10–14 дни. Храна: едри насекоми и техните ларви.

Блиски видове. Обикновена кукувица (*Cuculus canorus*).

Отрицателно действащи фактори. Отстрел, колекциониране, третиране с инсектициди на селскостопански и горски култури. Унищожаване на гнездата на свраката и на други вранови птици.

Предприети мерки за защита. Защитен по ЗБР.

Необходимы мерки за защита. Целево третиране на селскостопанските и на горските площи със селективни инсектициди, системно повишаване на екологичната култура сред ловците.

Основна литература за вида: 1. Нанкинов и др., 1997; 2. Nankinov, 1999; 3. Miltschew, 1992; 4. Бедев, 2003; 5. Костадинова, 1997; 6. Нанкинов и др., 2004.

Кирил Бедев

Беловрата мухоловка***Ficedula albicollis* Temminck, 1815***Muscicapa albicollis albicollis* Temminck:Патев, 1950: 92; *Muscicapa collaris* Bechst.:

Reiser, 1894: 91] Клайн, 1909: 45.

Разред Врабчоподобни (Passeriformes)

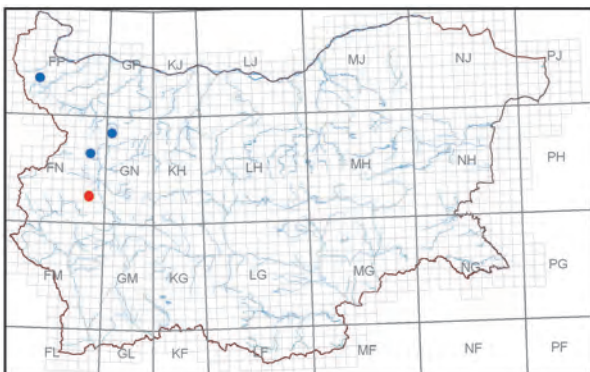
Семейство Мухоловкови (Muscicapidae)

Природозащитен статус: в България: критично застрашен CR [A1(a+c)+B1ab (i+ii+iv+v) c(iii+iv)], ЗБР-II, III. международен: БеК-II, БоК-II, ДП-I.

Общо разпространение. Вид с европейски тип на разпространение. Гнезди от Източна Франция до Урал и от крайния север до Средиземно море (изолирана популация в Северна Италия), като разпространението в южната периферия на ареала е точково.

Разпространение и численост в България. Гнездещо-прелетен и преминаващ вид. Преди 1985 г. има съобщения за гнездене предимно в изкуствени гнездилици в района на гр. Белградчик [1]. През последните 10–15 години не е срещан там като гнездещ (Джунински – непубл. данни). При собствени

наблюдения са регистрирани само 2 гнездови находища в 2 от големите градски паркове на гр. София (Южен и Западен парк – по 1 гнездеща двойка съответно през 1987 и 1988 г.) [2]. Има информация за още 4 изолирани гнездови находища [3]. Пеещ мъжки е установен в края на май 2001 г. при устието на р. Велека (Св. Далакчиева и К. Попов – непубл. данни). По време на сезонните миграции се среща в различни части на страната със значителна численост. По-често се наблюдава по време на пролетните миграции. България попада в южната периферия на гнездовия ареал на вида в Югоизточна Европа и най-вероятно поради това числеността му през различните години варира. Гнездовата му численост едва ли надвишава 20–30 гнездови двойки. Тенденцията на числеността на вида е към намаляване.

Местообитания. Широколистни гори в планините и в ниските части на страната, вероятно и на по-големи надморски височини, големи градски паркове.

Биология. В България – слабо проучена. Гнезди в стари гори и в големи градски паркове (с възрастна или поне средновъзрастна дървесна растителност), но в последните много рядко, неежегодно и с единични двойки. Гнезди в хралупи на дървета, обикновено вторичен хралупогнездник. Снася най-често 4–5 яйца. Има доказан един, възможно и два гнездови цикъла. Първите малки напускат гнездата след периода началото–средата на юни. Храна: дребни насекоми. Ловува както над, така и под склопа на дървостоя.

Близки видове. Жалобна мухоловка (*Ficedula hypoleuca*), полубеловрата мухоловка (*F. semitorquata*), малка мухоловка (*F. parva*), сива мухоловка (*Muscicapa striata*).

Отрицателно действащи фактори. Загуба на местообитания – изсичане най-вече на стари и средновъзрастни букови и смесени широколистни гори в долния горскорастителен пояс, вероятно глобалното затопляне.

Предприети мерки за защита. Защитен по ЗБР.

Необходими мерки за защита. Опазване на известните преди и след 1985 г. гнездови находища на вида чрез забрана на сечите на големи площи и т. нар. реконструкции на големи територии в и около районите с гнездови находища. По-пълно проучване на разпространението, на биологичните и екологичните особености и на факторите, влияещи отрицателно на числеността на гнездещите двойки в страната.

Основна литература за вида: 1. Джунински, 1979; 2. Кючуков, 2002; 3. Янков (ред.), 2007.

Диньо Кючуков

Сива сврачка*Lanius excubitor* Linnaeus, 1758*Lanius meridionalis* Temm.: Христович, 1890: 198

Разред Вrabчоподобни (Passeriformes)

Семейство Сврачкови (Laniidae)

Природозащитен статус: в България: критично застрашен CR C [2(a(i)+b)] + D. ЗБР-III. международен: ECS-спес 3; БеК-III.

Общо разпространение. Холарктичен вид, широко разпространен в зоната на тайгата. В Евразия на юг достига Централна Франция, на места в Централна Европа, Балканския полуостров, Централна Азия и о. Сахалин; Северна Америка (Аляска и Канада).

Разпространение и численост в България. Преминаващ, зимуващ и вероятно гнезещ вид. Въпреки липсата на доказателства за сигурното гнезене в страната, има редица наблюдения от края на XIX в. досега на птици през гнездовия период или дори върху намерени техни гнезда [1]. Част от наблюденията вероятно са на погрешно определени черночели сврачки [2]. В миналото данни за твърде вероятно

или сигурно гнезене съществуват за района на София, предпланините на Родопите и по Черноморието [1]. Сега находища с твърде вероятно или сигурно гнезене има предимно от северните и централните райони на страната [1]. През есенно-зимния период е повсеместно разпространен (но не многоброен), главно в равнинни и нископланински райони, на места и до 1400 m н. в. [2, 3]. През гнездовия период числеността е вероятно между 0 и 10 двойки; а през есенно-зимния – между 3000 и 5000 птици [2].

Местообитания. Слабо познати през гнездовия период. През есенно-зимния сезон – разнообразни открити местности (пasiща, обработваеми площи), храстови съобщества, крайнини на горски масиви и култури.

Биология. Почти непроучена през гнездовия период у нас [1]. Есенно-зимните територии варират между 10 и 50 ha. Височината на фиксираните хранителни запаси значимо корелира с височината на растенията, върху които се разполагат. През есенно-зимния период гръбначните животни (по брой индивиди) в хранителния спектър са около 10% [4].

Близки видове. Южна сива сврачка (*Lanius meridionalis*).

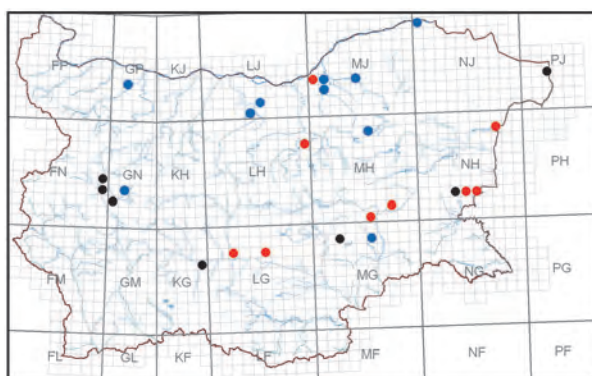
Отрицателно действащи фактори. Селско- и горскостопанските мероприятия, свързани с използването на химични вещества.

Предприети мерки за защита. Защитен по ЗБР.

Необходими мерки за защита. Информирание на РИОСВ при локализиране на гнездово находище. Провеждане на изследвания върху биологията и екологията на вида, както и върху тенденциите в числеността през есенно-зимния период.

Основна литература за вида: 1. Nankinov, Nikolov, 2003; 2. Николов, 2006; 3. Nikolov et al., 2008; 4. Nikolov et al., 2004.

Борис Николов

Черновратата стрелушка***Platyceps collaris* (Müller, 1878)**

Coluber rubriceps (Venzmer, 1919): Бартошик, Бешков, 1979: 39; Bartosik, Bchkov, Tzénov, 1981: 55; *Coluber rubriceps rubriceps* (Venzmer, 1919): Бешков, 1985: 37; *Coluber rubriceps thracicus* (Rehák, 1985): Rehák, 1985: 276; *Coluber collaris* (Müller, 1878): Schätti, Baran, Maunoir, 2001: 22.
Разред Люспести (Squamata)
Семейство Смокови (Colubridae)

Природозащитен статус: в България: критично застрашен CR [B1a]; ЗБР-III; международен: IUCN-LC; БеК-II.

Общо разпространение. В Европа – само по българското Черноморско крайбрежие между Созопол и Ахтопол, вероятно и около Истанбул; в Азия – спорадично в северозападна и южна Мала Азия и по източните брегове на Средиземно море и Йордания. У нас е разпространен подвидът *Platyceps collaris thracicus* [1].

Разпространение и численост в България. Видът е установен в България през 1979 г. [2]. Известни са само 8 находища, с обща численост до няколкостотин индивиди. Находищата са изолирани помежду

си. Разположени са на 0,2–10 km от морския бряг, на 10–100 m н. в. Най-северозападното е в района на Созопол, най-югоизточното – при Ахтопол [2, 3, 4, 5]. Две от 8-те известни находища са открити след 2000 г.

Местообитания. Обитава каменисти места, обраснали с треви и ниски храсти. За убежище използва скални пукнатини, водещи в дълбочина, купчини камъни и др. [6].

Биология. Размножаването у нас не е непроучено. Яйцеснасящ вид. В средата на юли снася 3–6 яйца с размер 24,9–29,6 x 8,1–8,5 mm [5]. Храни се вероятно с дребни гущери (*Ablepharus*, *Lacerta*, *Podarcis*) и др. Не е отровен. На дължина рядко достига 1 m.

Близки видове. Обикновената стрелушка (*Platyceps najadum*). Черновратата няма тесни, отвесни бели полета пред и зад око, докато при обикновената те са ясно изразени [7].

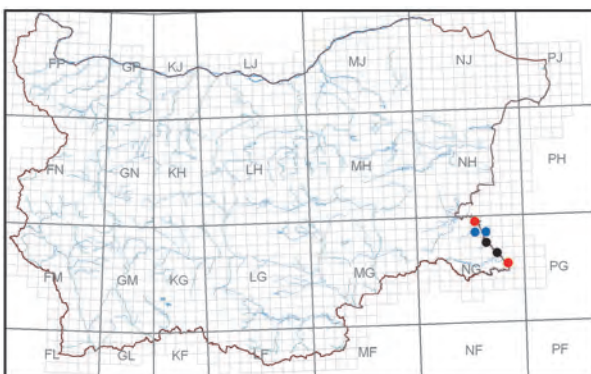
Отрицателно действащи фактори. Усиленото търсене и събиране от колекционери; построяване на пътища през находищата; изграждане на курортно-туристически комплекси по Южното черноморие.

Предприети мерки за защита. Включен в ЧКБ (1985) в категория „застрашен“. Две находища са включени в резерват „Ропотамо“ и ПП „Странджа“. Останалите находища попадат в мрежата НАТУРА 2000. Изобразена на плакат за защитените видове влечуги (1998).

Необходими мерки за защита. Строг контрол над дейността на колекционерите. Териториална защита на по-отдалечените от морето находища; неразгласяване на известните и откриваните в бъдеще находища.

Основна литература за вида: 1. Rehák, 1985; 2. Бартошик, Бешков, 1979; 3. Bartosik, Bchkov, Tzénov, 1981; 4. Obst, 1981; 5. Rehák, 1986; 6. Бешков, 1985; 7. Бешков, Нанев, 2002.

Владимир Бешков

Украинска минога***Eudontomyzon mariae* (Berg, 1931)**

Lampetra (Eudontomyzon) mariae Berg, 1931: Дренски, 1948: 13; *Lampetra danfordi* Regan, 1911: Drensky, 1935: 105; *Lampetra (Eudontomyzon) danfordi* Regan, 1911: Дренски, 1948: 13 и 1951: 20.

Разред Миногообразни
(Petromyzontiformes)

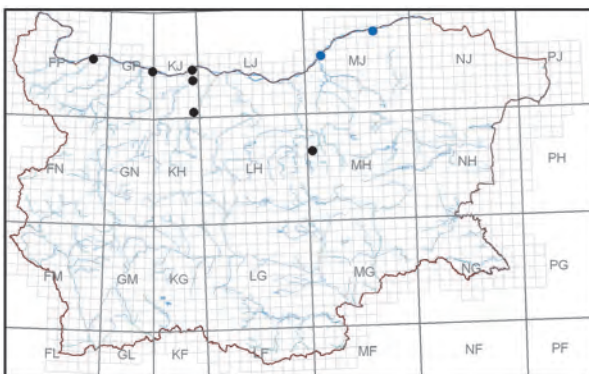
Семейство Миноги (Petromyzontidae)

Природозащитен статус: в България: критично застрашен CR [B 1a, 2a; D; E]. международен: IUCN [LC]; Бек-III; ДХ-II.

Общо разпространение. Видът е разпространен в басейните на реките Волга, Висула, Кубан, Дон, Днепър, Днестър, Прут и Дунав. Установен е в Австрия, Босна и Херцеговина, България, Румъния, Русия, Словакия, Сърбия, Украйна, Унгария и Чехия.

Разпространение и численост в България. През първата половина на миналия век видът се е срещал в някои от дунавските притоци – Вит, Осъм, Искър и Миндевската река (приток на Янтра), както и в самата р. Дунав при Лом, Оряхово, Сомовит и Русе [1, 2, 3, 4] (в повечето източници видът е публикуван като *E. danfordi* или *L. planeri*). Има данни, че е обитавал и реките Златна Панега и Русенски Лом [5]. Дълго време се е смятало, че миногите са изчезнали от България [6], тъй като последните съобщения за намирането им в р. Дунав са били през 60-те години

на миналия век [7, 8] (публикувани като *E. danfordi*). През последните години отново има съобщения за намирането на единични индивиди в ларвен стадий в българския сектор на реката – при Русе [5], както и при Силистра и Белене [наши данни].

Местообитания. Среща се само в постоянни реки. Размножава се в средните и горните течения с пясъчно и чакълесто дъно. Ларвите живеят в тихи участъци с пясъчно и тинесто дъно.

Биология. Размножава се от края на април до средата на май [9]. Непаразитен вид. В ларвен стадий прекарва между 4–6 години, като в този период се храни с детрит и фитопланктон (главно диатомови водорасли). След метаморфозата възрастните индивиди престават да се хранят. През размножителния период извършва локални миграции към по-горните участъци на реките, с бистра и чиста вода, бързо течение, пясъчно и чакълесто дъно. Малко след размножаването възрастните индивиди умират. Максималната продължителност на живота е между 4,8 и 7,2 години [10].

Блиски видове. В много източници единственият вид непаразитна минога, съобщаван за България, е *Lampetra planeri* [1, 4, 6]. Този вид обаче се среща само във водите на Западна Европа и индивидите, определени като *L. planeri* от България, трябва да се отнасят към *Eudontomyzon mariae* [5, 11]. Други автори съобщават за българския сектор на р. Дунав и за някои от притоците ѝ паразитния вид *E. danfordi* [2, 3, 4, 6, 7, 8]. Неговото разпространение обаче е ограничено само в басейните на реките Тиса и Тимиш [12, 13]. Според последните изследвания, обхващащи ревизия на всички колекционирани екземпляри от България, в долното течение на р. Дунав, включително и в България, се среща само *E. mariae* [5].

Отрицателно действащи фактори. Основните заплахи са загуба (деградация) на местообитанията, вследствие на хидротехнически дейности, свързани с напречно преграждане на реките; замърсяване на водите.

Предприети мерки за защита. Видът е включен в ЧКБ (1985), но под друго наименование.

Необходими мерки за защита. Опазване на средните и горните течения на дунавските притоци от замърсяване и забрана за строителство на хидротехнически съоръжения в тези участъци.

Основна литература за вида: 1. Ковачев, 1923; 2. Drensky, 1935; 3. Дренски, 1948; 4. Дренски, 1951; 5. Stefanov, Holcik, 2007; 6. Карапеткова, Живков, 1995; 7. Коларов, 1960; 8. Унджиян, 1964; 9. Берг, 1948; 10. Holcik, Renaud, 1986; 11. Holcik, 1995; 12. Banarescu, 1969; 13. Renaud, Holcik, 1986.

Тихомир Стефанов

Руска есетра
***Acipenser gueldenstaedtii* Brandt**
et Ratzeburg, 1833

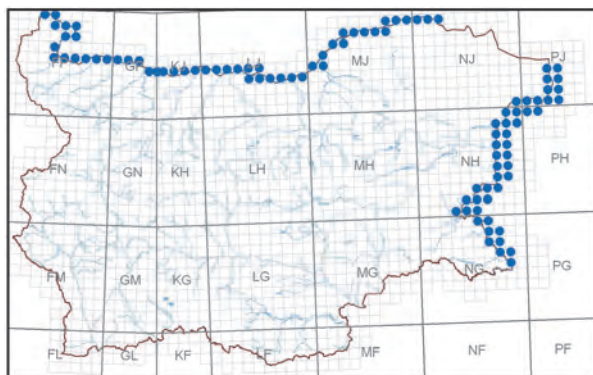
Разред Есетроподобни (*Acipenseriformes*)
 Семейство Есетрови (*Acipenseridae*)

Природозащитен статус: в България: критично застрашен CR [A1ad]; ЗБР- II, IV; международен: IUCN [CR]; CITES-II; ДХ-V.

Общо разпространение. Обитава Черно, Азовско и Каспийско море и реките, вливащи се в тях. От Черно море навлиза за размножаване в реките Дунав, Днестър, Южен Буг и Днепър. В р. Дунав стига до Братислава, като навлиза и в дунавските притоци Драва, Сава, Тиса и Морава. От Азовско море навлиза за размножаване главно в реките Дон и Кубан. Основната река за размножаване на руската есетра от Каспийско море е р. Волга.

Разпространение и численост в България. В миналото видът се е срещал често в р. Дунав и в българското Черноморско крайбрежие [1, 2, 3, 4]. През последните години числеността му чувствително намалява [5]. Само за периода 2002–2005 г. уловът на руска есетра в р. Дунав и Черно море е намалял 4 пъти [6].

Местообитания. През различните периоди от годината се среща в различни местообитания. През размножителния период обитава големи реки, а през

останалото време – открито море, крайбрежни и естуарни зони.

Биология. Мъжките достигат полова зрялост на 11–13 години, а женските на 12–16 години [2]. Размножава се през април–май при температура на водата 12–15 °C [7]. Плодовитостта варира от 50 000 до 1 165 000 хайверни зърна [8]. Отлага хайвера си на дълбоки места с пясъчно или чакълесто дъно [9]. Младите се хранят с насекоми и техните ларви, с червеи и ракообразни, а възрастните с мекотели, ракообразни и риби [7, 9].

Близки видове. В българския участък на р. Дунав и в Черно море се срещат още 5 вида есетрови риби: моруна (*Huso huso*), шип (*Acipenser nudiventris*), чига (*A. ruthenus*), пъструга (*A. stellatus*) и немска есетра (*A. sturio*). От тях руската есетра се различава по късото си, заоблено рило и сравнително малкия брой странични костни плочки (21–50).

Отрицателно действащи фактори. Загуба (деградация) на местата за размножаване, в резултат на хидротехнически дейности, свързани с напречно преграждане на речните корита. Замърсяване на водите, браконьерство и свръхулов.

Предприети мерки за защита. Видът е включен в ЧК на Черно море (1999) и в Приложение 2 и 4 на Закона за биологичното разнообразие (2002). Изготвен е План за опазване на есетровите риби в България (МОСВ, 2004 г.). Въведена е временна забрана за улов на есетрови риби в Черно море (МЗГ, 2006 г.).

Необходими мерки за защита. Въвеждане на пълна забрана за улов на есетрови риби в р. Дунав и в Черно море. Реинтродукция на вида в р. Дунав.

Основна литература за вида: 1. Ковачев, 1923; 2. Берг, 1948; 3. Дренски, 1951; 4. Карапеткова, Живков, 1995; 5. Vassilev, Pehlivanov, 2003; 6. МЗГ, 2002–2005; 7. Световидов, 1964; 8. Vlasenko et al., 1989; 9. Стоянов и др. 1963.

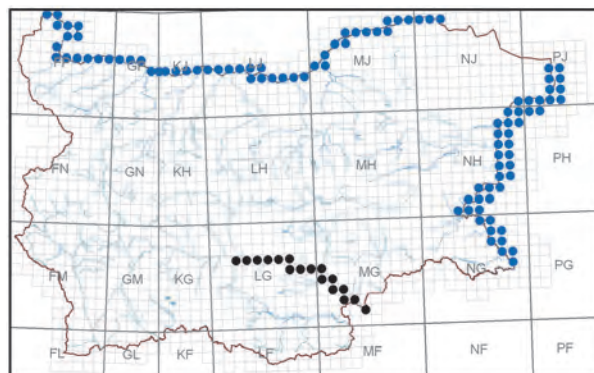
Янаки Сивков,
Тихомир Стефанов, Теодора Тричкова

Пъструга***Acipenser stellatus* Pallas, 1771**Разред Есетроподобни (*Acipenseriformes*)Семейство Есетрови (*Acipenseridae*)

Природозащитен статус: в България: критично застрашен CR [A1ad]; ЗБП- II, IV. международен: IUCN [CR]; БeK-III; CITES-II; ДХ-V.

Общо разпространение. Обитава Каспийско, Азовско, Черно и Егейско море и реките, вливащи се в тях. Най-големите популации са концентрирани в Каспийско море, откъдето видът навлиза за размножаване в реките Волга, Урал, Терек, Кура и др. От Азовско море мигрира в реките Дон и Кубан. От Черно море навлиза за размножаване в р. Дунав и притоците ѝ Сава, Драва, Прут и др. От Егейско море отделни индивиди навлизат в реките Струма и Марица.

Разпространение и численост в България. В миналото е обикновен вид за българския сектор на Черно море и р. Дунав [1, 2, 3]. Улавян е рядко и в р. Марица [1, 2]. През последните години числеността му е намаляла чувствително [4]. Само за периода 2002–2005 г. уловите му в р. Дунав и Черно море са намаляли около 3 пъти [5].

Местообитания. През размножителния период се среща в големи реки, а през останалото време в открито море, крайбрежни и естуарни зони.

Биология. Мъжките достигат полова зрялост на 5–9 години, а женските на 10–13 години [6]. Мръстенето се извършва от април до септември, като хайверът се отлага в дълбоки места с пясъчно или чакълесто дъно и висока скорост на течението [3, 7]. Плодовитостта варира между 700 000 и 2 120 000 хайверни зърна. Малките се хранят с ларви на насекоми, а възрастните с мекотели, ракообразни и риби [1, 3].

Блиски видове. В българския участък на р. Дунав и Черно море са установени още 5 вида есетрови риби: моруна (*Huso huso*), руска есетра (*Acipenser gueldenstadti*), шип (*A. nudiiventris*), чига (*A. ruthenus*) и немска есетра (*A. sturio*). От тях пъстругата се различава по дългото си, мечевидно рило и малкия брой странични костни плочки (26–43).

Отрицателно действащи фактори. Загуба (деградация) на местата за размножаване, в резултат на хидротехнически дейности, свързани с напречно преграждане на речните корита. Замърсяване на водите, браконьерство и свръхулов.

Предприети мерки за защита. Видът е включен в ЧК на Черно море (1999) и в Приложение 2 и 4 на Закона за биологичното разнообразие (2002). Изготвен е План за опазване на есетровите риби в България (МОСВ, 2004 г.). Въведена е временна забрана за улов на есетрови риби в Черно море (МЗГ, 2006 г.).

Необходими мерки за защита. Въвеждане на пълна забрана за улов на есетрови риби. Реинтродукция на вида в р. Дунав.

Основна литература за вида: 1. Ковачев, 1923; 2. Дренски, 1951; 3. Стоянов и др., 1963; 4. Vassilev, Pehlivanov, 2003; 5. МЗГ, 2002–2005; 6. Shubina et al., 1989; 7. Световидов, 1964.

Янаки Сивков,
Тихомир Стефанов, Теодора Тричкова

Моруна***Huso huso* (Linnaeus, 1758)**

Разред Есетроподобни (Acipenseriformes)

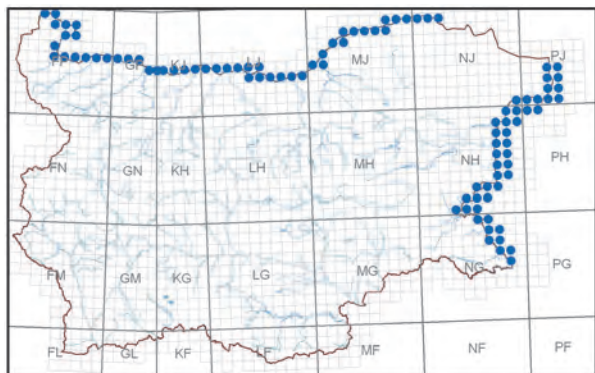
Семейство Есетрови (Acipenseridae)

Природозащитен статус: в България: критично застрашен CR [A1ad], ЗБП- II, IV. международен: IUCN [CR]; BeK-II, III; CITES-II.

Общо разпространение. Обитава Черно, Азовско, Каспийско и Адриатическо море и прилежащите им реки. В Адриатическия регион са съобщени само единични индивиди в близост до Венеция, в долното и средното течение на р. По и рядко по крайбрежието на Албания. В Черноморския регион моруната навлиза за размножаване в големите реки – Дунав, Днепър, Южен Буг, Днестър и др. От р. Дунав навлиза в притоците Морава, Драва, Сава, Тиса и др.

Разпространение и численост в България. В миналото е сравнително рядък вид по цялото българско Черноморско крайбрежие и българския участък на р. Дунав [1, 2, 3]. През последните години видът е силно намалал и се улавят само единични индивиди [4].

Местообитания. През различните периоди от годината се среща в различни местообитания. През размножителния период обитава постоянни големи

реки, а през останалото време – открито море, крайбрежни и естуарни зони.

Биология. Мъжките достигат полова зрялост на 10–13 години, а женските на 13–15 години [5]. Размножава се през периода февруари–май при температура на водата 4–11°C [6]. Отлага хайвера си на дълбоки места с голяма скорост на течението върху пясъчно или чакълесто дъно [1]. Плодовитостта варира между 267 000 и 924 000 хайверни зърна [5]. Младите се хранят с ларви на насекоми, а възрастните – с риби, мекотели и ракообразни [4, 7].

Близки видове. В българския участък на р. Дунав и в Черно море са установени още 5 вида есетрови риби: руска есетра (*Acipenser gueldenstadti*), шип (*A. nudiventris*), чига (*A. ruthenus*), пъструга (*A. stellatus*) и немска есетра (*A. sturio*). От тях моруната се различава по голямата си полулунна уста и срасналите хрилни пластинки.

Отрицателно действащи фактори. Загуба (деградация) на местата за размножаване, в резултат на хидротехнически дейности, свързани с напречно преграждане на речните корита. Замърсяване на водите, браконьерство и свръхулов.

Предприети мерки за защита. Видът е включен в Приложение 2 и 4 на Закона за биологичното разнообразие (2002). Изготвен е План за опазване на есетровите риби в България (МОСВ, 2004 г.). Въведена е временна забрана за улов на есетрови риби в Черно море (МЗГ, 2006 г.).

Необходими мерки за защита. Въвеждане на пълна забрана за улов на есетрови риби в р. Дунав и в Черно море. Реинтродукция на вида в р. Дунав.

Основна литература за вида: 1. Ковачев, 1923; 2. Дренски, 1951; 3. Стоянов и др., 1963; 4. Карапеткова, Живков, 1995; 5. Pirogovskii et al., 1989; 6. Banarescu, 1964; 7. Световидов, 1964.

Янаки Сивков,
Тихомир Стефанов, Теодора Тричкова

Див шаран***Cyprinus carpio* Linnaeus, 1758**

Разред Шараноподобни (Cypriniformes)

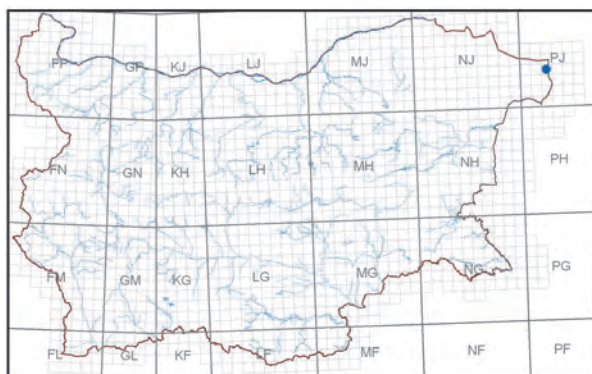
Семейство Шаранови (Cyprinidae)

Природозащитен статус: в България: **критично застрашен CR** [B1ab(i, ii, v); E]; *международен:* IUCN [VU].

Общо разпространение. Обитава водосборните басейни на Черно, Каспийско и Аралско море, реките от басейна на Тихия океан и Източна Азия от Амур до Бирма на юг. Разселен е изкуствено в Полша, Германия, Дания, Швеция, Англия, Шотландия и др.

Разпространение и численост в България. В миналото е разпространен във всички сладководни и бракични водоеми – реки, блата и езера на Дунавския, Беломорския и Черноморския басейн [1, 2, 3, 4]. В средата на миналия век у нас са внесени културни породи шаран от Румъния, Югославия, Унгария и др. Постепенно културната форма се разпространява почти из цялата територия на страната. Сега дивият шаран е запазен в Дуранкулашкото езеро в зоната на Орлово блато, което през 60-те години на миналия век е отделено чрез дига от останалата част

на езерото, и в което не са внасяни културни породи [наши данни]. Вероятно дивата форма се среща и в някои други изолирани водоеми като Дяволското блато, някои затворени разклонения на реки и др.

Местообитания. Обитава долните течения на реките, постоянни сладководни блата и езера, както и крайбрежни сладководни лагуни.

Биология. Полова зрялост достига на 3–4-годишна възраст [5]. Размножава се през втората половина на май и юни при температура на водата 18 °C [1]. Отлага хайвера си порционно върху подводните растения. Плодовитостта варира от 200 000 до 1 200 000 хайверни зърна. Храни се с ларви на насекоми, ракообразни, мекотели, червеи и водни растения [1, 5].

Близки видове. Златистата каракуда (*Carassius carassius*) и сребрилата каракуда (*C. gibelio*), от които шаранът се различава по наличието на две двойки мустачки при ъглите на устата.

Отрицателно действащи фактори. Унищожаване на местата за размножаване на шарана в резултат на коригиране на речните корита в долното течение на реките и пресушаване на блатата и заблатените райони. Хибридизация с изкуствено разселените културни форми на вида, замърсяване на водите, браконьерство.

Предприети мерки за защита. Видът е включен в ЧКБ (1985). Единственото му потвърдено находище е в границите на природна забележителност „Дуранкулашко езеро“.

Необходими мерки за защита. Въвеждане на забрана за зарибяване на местообитанията му с културните форми на вида.

Основна литература за вида: 1. Ковачев, 1923; 2. Морав, 1931; 3. Дренски, 1951; 4. Маринов, 1966; 5. Берг, 1949.

Янаки Сивков,
Тихомир Стефанов, Теодора Тричкова

Лулавец***Rutilus frisii* (Nordman, 1840)***Rutilus frisii velecensis* Chichkoff, 1932:

Шишков, 1932: 355; Дренски, 1948: 23.

Разред Шараноподобни (Cypriniformes)

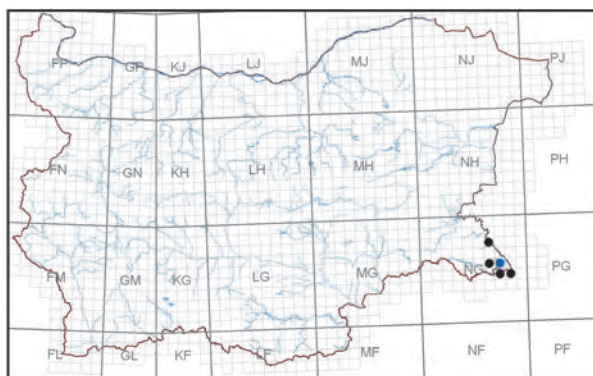
Семейство Шаранови (Cyprinidae)

Природозащитен статус: в България: **критично застрашен CR** [A1a; E]; **международен: IUCN** [LC]; Бек-III.

Общо разпространение. Обитава долните течения на реките, вливащи се в Черно море и в западната част на Каспийско море.

Разпространение и численост в България. Съобщаван е за реките Карагач, Велека и Резовска [1, 2, 3, 4, 5, 6, 7]. Много рядък вид с ниска численост. Популацията в р. Карагач трябва да се смята за изчезнала, тъй като при изследвания през 2005 г. не бе установен нито един индивид [8]. В р. Велека се среща само в най-долното течение, под с. Бродилово, като популацията е с много ниска численост и биомаса [6, 7]. Няма данни за състоянието на вида в р. Резовска.

Местообитания. Среща се предимно в постоянни реки, като обитава и техните естуарни зони.

Биология. Живее на малки стада главно в дълбоките части на реките. Полово съзрява на 2–4-годишна възраст. Размножава се главно през април–май. За размножаване мигрира нагоре по течението, като отлага хайвера си на места с каменисто дъно и между растителността в плитките участъци. Плодовитостта на женските индивиди е между 90 000 и 250 000 хайверни зърна. Храни се с водорасли и дребни безгръбначни животни. Достига на дължина до 60 cm и тегло до 1,5 kg [5].

Близки видове. Бабушката (*R. rutilus*) и речният кефал (*Leuciscus cephalus*). От бабушката, лупавецът лесно се различава по по-големия брой люспи в страничната линия (58–61). По същия белег се различава и от речния кефал, на който много напомня по окраската на тялото. Люспите в страничната линия при бабушката са 40–44, а при речния кефал – 43–47.

Отрицателно действащи фактори. Замърсяване на водите, както и бързото разрастване на туристическата инфраструктура по Черноморското крайбрежие, което води до загуба на последните местообитания на вида в страната. Интродуциране на чужди видове, които влияят директно на вида като конкуренти, браконьерство.

Предприети мерки за защита. Част от местообитанието на вида попада в границите на защитена местност „Устието на р. Велека“.

Необходими мерки за защита. Въвеждане на пълна забрана за риболов на вида. Включване на долните течения на реките Велека и Резовска в НАТУРА 2000.

Основна литература за вида: 1. Шишков, 1932; 2. Дренски, 1948; 3. Дренски, 1951; 4. Карапеткова, 1976; 5. Карапеткова, Живков, 1995; 6. Karapetkova, 2003; 7. Dikov, Zivkov, 2004; 8. Trichkova et al., 2006.

Тихомир Стефанов, Теодора Тричкова

Умбра***Umbra krameri* Walbaum, 1792**

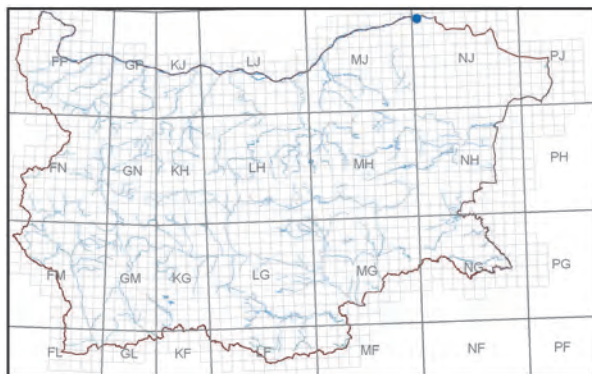
Разред Шукоподобни (Esociformes)

Семейство Умбри (Umbridae)

Природозащитен статус: в България: критично застрашен CR [B1a, c]; международен: IUCN [VU]; БеК-II.

Общо разпространение. Среща се в средното и долното течение на реките Дунав и Днестър, както и в някои от прилежащите им езера. Впоследствие е интродуциран в някои европейски страни – Великобритания, Германия и Полша.

Разпространение и численост в България. В миналото видът се е срещал в повечето блатата около р. Дунав [1]. След това дълго време (над 80 г.) не е бил регистриран и затова не е включван в обзорните публикации за ихтиофауната на България [2, 3]. През 2004 г. е установен отново в ез. Сребърна и в канала, свързващ езерото с р. Дунав [4]. Липсват данни за състоянието на българската популация.

Местообитания. Обитава само постоянни сладководни блатата и разливи на реки, обрасли с гъста макрофитна растителност.

Биология. Полово съзрява на 2 години. Размножава се през периода март–април, като изгражда своеобразни „гнезда“, които се охраняват от женските индивиди. Плодовитостта на женските е между 1500–3000 хайверни зърна. Храни се със зоопланктон и ларви на насекоми. Продължителността на живот е около 7 години [5].

Близки видове. В България няма.

Отрицателно действащи фактори. Загуба (деградация) на местообитанията, свързана с пресушаване на блатата и заблатените райони; замърсяване на водите.

Предприети мерки за защита. Единственото находище на вида в страната попада в границите на поддържания резерват „Сребърна“.

Необходими мерки за защита. Изготвяне на План за действие за опазване на вида в страната и Програма за реинтродукция на вида в езерото Сребърна.

Основна литература за вида: 1. Ковачев, 1923; 2. Дренски, 1951; 3. Карапеткова, Живков, 1995; 4. Velkov et al., 2004; 5. Froese, Pauly, 2006.

Тихомир Стефанов, Теодора Тричкова

Черноморска пъстърва***Salmo labrax* Pallas, 1814***Salmo trutta pallasi* Günther, 1866:Дренски, 1923: 71; *Salmo trutta labrax*

Pallas, 1814: Дренски, 1948: 21; 1951: 54;

Карапеткова, Живков, 1995: 94.

Разред Пъстървоподобни (Salmoniformes)

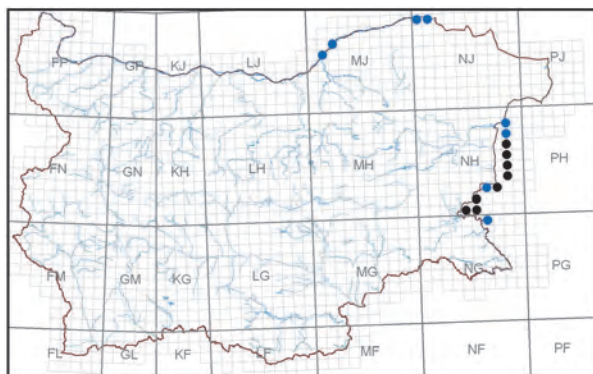
Семейство Пъстървови (Salmonidae)

Природозащитен статус: в България: критично застрашен CR [A4; C2a]; международен: IUCN [LC].

Общо разпространение. Обитава Черно и Азовско море, откъдето навлиза и в по-големите прилежащи реки.

Разпространение и численост в България. Рядък вид в българската акватория на Черно море. В миналото е улавян по Черноморското крайбрежие от Варна до Созопол [1, 2, 3]. За размножаване мигрира в р. Дунав [4], където при Силистра са намирани единични индивиди [5]. Липсва актуална информация за състоянието на вида в момента. Има данни, че се среща в Черно море при Варна, Несебър и Созопол, както и в р. Дунав [4], но вероятно е силно намалял. През последните години единични индивиди са уловени в р. Дунав при Русе [6].

Местообитания. Среща се в открито море и естуарни води, като за размножаване навлиза в постоянни големи реки.

Биология. Образува две форми – проходна и постоянна. Проходната форма се среща по цялата шелфова зона на Черно и част от Азовско море и навлиза в реките за размножаване. Миграцията на възрастните индивиди започва през април–май, а размножителният период – от средата на октомври до януари. Плодовитостта на женските индивиди е между 2500 и 15 500 хайверни зърна. Излопването на личинките става при температура на водата около 9–10 °C в периода от средата на декември до февруари. През есента младите пъстърви мигрират към морето, преди навършване на двугодишна възраст. Полово съзряват на третата година при дължина на тялото 35–90 cm. Младите индивиди в реките до 13–14-месечна възраст се хранят с безгръбначни животни, а възрастните в морето – с риби, главно хамсия [7].

Близки видове. Дунавската пъстърва (*Hucho hucho*), от която се различава по по-малкия брой люспи в страничната линия (под 150) и по-късата основа на мастната перка – под 40% от дължината на опасното стъбло, докато при *H. hucho* тя е между 49–90%.

Отрицателно действащи фактори. Загуба (деградация) на местообитанията, поради хидротехнически дейности, свързани с напречно преграждане на речните корита. Загърсяване на водите, интродуциране на чужди видове, които влияят директно на вида като конкуренти, неконтролиран риболов и браконьерство.

Предприети мерки за защита. Няма.

Необходими мерки за защита. Въвеждане на пълна забрана за улов на пъстървови риби в р. Дунав и в Черно море.

Основна литература за вида: 1. Дренски, 1923; 2. Дренски, 1948; 3. Дренски, 1951; 4. Карапеткова, Живков, 1995; 5. Маринов, 1978; 6. Vassilev, Trichkova, 2007; 7. Световидов, 1964.

Тихомир Стефанов, Теодора Тричкова

Деветигла бодливка***Pungitius platygaster* (Kessler, 1859)***Pygosteus platygaster* Kessler: Дренски, 1923: 77.

Разред Бодливкоподобни

(Gasterosteiformes)

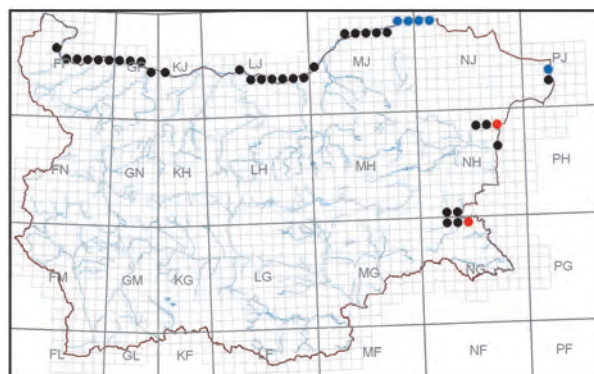
Семейство Бодливки (Gasterosteidae)

Природозащитен статус: в България: критично застрашен CR [A1c; B1a, b (i, ii, iii)]; международен: IUCN [LC]; Бек-III.

Общо разпространение. Обитава басейните на Черно, Азовско и Каспийско море. В черноморския басейн се среща от делтата на р. Дунав до Белград, долните течения на реките Днестър, Буг и Днепър, делтите на Дон и Кубан.

Разпространение и численост в България. В миналото видът е бил многоброен в дунавските блата [1]. По-късно е съобщен и за р. Дунав, р. Видбол, азмаците на р. Камчия, езерата Шабла, Дуранкулак и Вая, яз. „Мандра“, Варненското и Белославското езеро [2, 3, 4, 5, 6, 7, 8]. В последните години е изключително рядък, с постоянно намаляващ ареал. Сега се среща в р. Дунав, в езерото Сребърна [9], в езерото Дуранкулак [10], във Варненския залив, където са уловени

единични индивиди [11], и вероятно в някои черноморски реки, например устието на р. Маринка [12].

Местообитания. Постоянни реки, сладководни езера и блатата, както и крайбрежни сладководни и бракични лагуни и морски заливи.

Биология. Полово съзрява на 1 година. Размножителният период е през април–август. Плодовидостта варира между 10–20 до 600–700 хайверни зърна. Мъжките индивиди строят гнезда сред подводната растителност, които охраняват до излюпването на хайвера. Продължителността на живот е около 3 години. Храни се с дребни ракообразни, хайвер и личинки на риби [8].

Блиски видове. Трииглата бодливка (*Gasterosteus aculeatus*), от която лесно се различава по по-големия брой (7–12) твърди лъчи (бодли) на гръбната перка, липсата на добре забележими костни пластинки отстрани на тялото и липсата на кил на опашното стъбло.

Отрицателно действащи фактори. Загуба (деградация) на местообитанията, поради пресушаване на блатата и заблатените райони. Замърсяване на водите, интродуциране на чужди видове, които влияят пряко върху вида като конкуренти.

Предприети мерки за защита. Включен в ЧКБ (1985) и Червена книга на Черно море (1999). Находищата на вида в езерата Сребърна и Дуранкулак попадат в границите на защитени територии.

Необходими мерки за защита. Изготвяне на План за действие за опазване на вида в България.

Основна литература за вида: 1. Ковачев, 1923; 2. Дренски, 1951; 3. Георгиев, 1967; 4. Карапеткова, 1974; 5. Карапеткова, 1976; 6. аринов, 1978; 7. Карапеткова, 1994; 8. Карапеткова, Живков, 1995; 9. Pehlivanov, 2000; 10. Vassilev, 1999; 11. Сивков, 2003; 12. Trichkova et al., 2006.

Тихомир Стефанов, Теодора Тричкова

Главоч***Cottus gobio* Linnaeus, 1758***Cottus gobio haemus* Marinov & Dikov, 1986: Marinov, Dikov, 1986: 18.Разред Скорпеноподобни
(Scorpaeniformes)

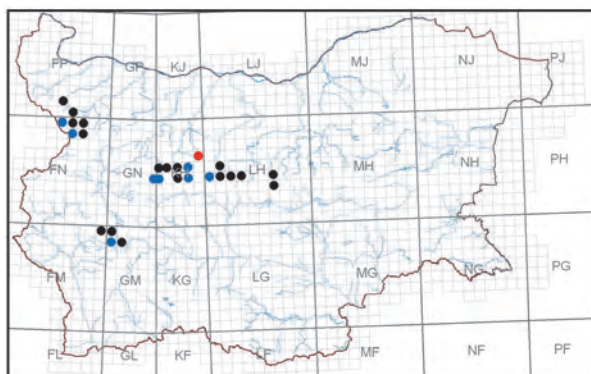
Семейство Главочи (Cottidae)

Природозащитен статус: в България: **критично застрашен CR** [A1a+2; B1a,b; E]; ЗБР-II. *международен:* IUCN [LC]; ДХ-II.

Общо разпространение. Реките в цяла Европа, без Италия, Гърция, Ирландия и северната част на Норвегия, Швеция и Финландия.

Разпространение и численост в България. В България е установен в горните течения на някои дунавски притоци – Огоста, Искър, Вит, Осъм и Янтра [1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8]. В последните години е много рядък вид с намаляваща численост. Изчезнал е в много от предишните си местообитания. Сега се среща в следните реки: р. Дългоделска Огоста над с. Дълги Дел, р. Берковска над Берковица, р. Малки Искър над Етрополе, р. Бели Вит при Рибарица, р. Топля (приток на р. Вит) и р. Бели Осъм над Троян (непубл. данни).

Местообитания. Горните течения на реките с пясъчно и чакълесто дъно и с бързотечащи, студени води.

Биология. Бентосен вид. Полово съзрява през втората година. Размножителният период е през април-май. Плодовитостта на женските е много ниска – между 100–300 хайверни зърна. След оплождането хайверът се отлага и прикрепя по долната страна на големи камъни и се охранява от мъжките индивиди. Храни се с различни безгръбначни животни и малки риби [6, 9].

Близки видове. В България няма.

Отрицателно действащи фактори. Загуба (деградация) на местообитанията, в резултат на хидротехнически дейности, свързани с напречно преграждане на речните корита. Замърсяване на водите; голи сечи в планинските райони, водещи до увеличаване на поройността и затлачване на реките. Интродуциране на чужди видове – конкуренти (например дъговата пъстърва, *Oncorhynchus mykiss*).

Предприети мерки за защита. Видът е включен в Приложение 2 на ЗБР (2002).

Необходими мерки за защита. Изготвяне на План за действие за опазване на вида в България. Включване на речните участъци, в които видът се среща, в мрежата от защитени територии НАТУРА 2000.

Основна литература за вида: 1. Ковачев, 1923; 2. Шишков, 1939; 3. Дренски, 1951; 4. Marinov, Dikov, 1986; 5. Карапеткова, 1994; 6. Карапеткова, Живков, 1995; 7. Dikov et al., 1994; 8. Trichkova et al., 2004; 9. Maitland, 2000.

Тихомир Стефанов, Теодора Тричкова

Малка бяла риба

Волжка бяла риба

Sander volgensis* (Gmelin, 1788)Lucioperca volgensis* Gmelin, 1788:

Ковачев, 1923: 25; Дренски, 1951: 182;

Stizostedion volgense (Gmelin, 1788):

Сивков, 1987: 204.

Разред Костуроподобни (Perciformes)

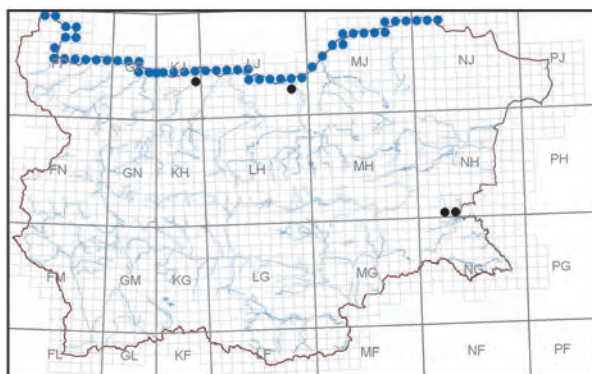
Семейство Костурови (Percidae)

Природозащитен статус: в България: **критично застрашен CR** [A1a; E]; **международен: IUCN** [LC]; Бек-III.

Общо разпространение. Среща се в басейните на Каспийско, Черно и Азовско море, като обитава предимно долните течения на по-големите реки, които се вливат в тях: Волга, Урал, Дон, Днепър, Буг, Днестър и Дунав.

Разпространение и численост в България. В миналото видът се е срещал в р. Дунав от Видин до Силистра [1, 2, 3, 4] и много рядко е навлизал в долните течения на някои от притоците ѝ – Искър и Янтра [5, 6]. Улавян е и в Бургаското езеро [6]. През последните години се среща само в р. Дунав, където се улавят единични индивиди.

Местообитания. Среща се само в големи реки.

Биология. Полова зрялост достига на 3–4 години. Размножава се през април–май при температура на водата 13–15 °С. Отлага хайвера си върху подводна растителност, камъни или пясък. Плодовитостта варира от 50 000 до 1 000 000 хайверни зърна. Младите се хранят с ракообразни, но още през първата година преминават към хранене с риби [7].

Близки видове. В сладките води на страната се среща още един вид от род *Sander* – обикновената бяла риба (*S. lucioperca*). От нея малката бяла риба се различава по липсата на удължени („кучешки“) зъби и по по-късата и заоблена глава.

Отрицателно действащи фактори. Загуба (деградация) на местообитанията, вследствие на хидротехнически дейности. Замърсяване на водите, неконтролиран риболов и браконьерство.

Предприети мерки за защита. Няма.

Необходими мерки за защита. Изготвяне на План за действие за опазване на вида в страната. Контрол върху риболова в р. Дунав и опазване на реките от замърсяване.

Основна литература за вида: 1. Ковачев, 1923; 2. Дренски, 1951; 3. Маринов, 1978; 4. Сивков, 1987; 5. Карапеткова, 1972; 6. Карапеткова, Живков, 1995; 7. Берг, 1949.

Тихомир Стефанов,
Янаки Сивков, Теодора Тричкова

Дългоопашатото попче

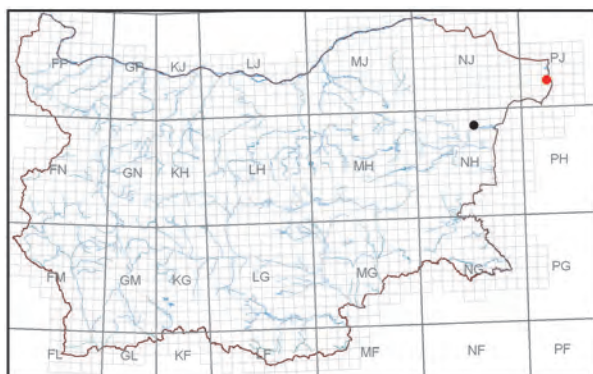
Далаче

Knipowitschia longicaudata* (Kessler, 1877)Gobius longicaudatus* Kessler, 1877:

Дренски, 1923: 97.

Разред Костуроподобни (Perciformes)

Семейство Попчета (Gobiidae)

Природозащитен статус: в България: критично застрашен CR [B 1a; E]; международен: IUCN [LC].**Общо разпространение.** Понто-каспийски реликт. Разпространен е в западната и северозападната част на Черно море, както и в източната част на Азовско и Каспийско море.**Разпространение и численост в България.** Първоначално се е смятало, че ареалът на вида в България е доста по-голям и обхваща опреснените води в заливите с пясъчно дъно около Варна, Бургас и Созопол [1, 2]. Впоследствие се установява, че по българското крайбрежие дългоопашатото попче се среща само в Белославското езеро [3, 4]. След разрушаването на естествения характер на Белославското езеро и свързането му с Варненския залив, видът се смята за изчезнал от фауната на България [5]. През 1998 г. е установен отново в Шабленското езеро [6].**Местообитания.** Крайбрежни сладководни и бракични езера, морски плитчини до 6 m дълбочина и морски заливи.**Биология.** Достига полова зрялост на 1 година. Размножава се порционнно от март до края на юли. Отлага яйцата си в мидени черупки и под камъни. Плодовитостта е между 500–1500 хайверни зърна. Храни се с дребни ракообразни, ларви на насекоми и червеи [3, 7].**Близки видове.** От същия род в България се среща още един вид – кавказкото попче (*Knipowitschia caucasica*), от който се различава по по-дългото и тънко опашно стъбло и несиметричната опашна перка.**Отрицателно действащи фактори.** Загуба (деградация) на местообитанията и замърсяване на водите.**Предприети мерки за защита.** Видът е включен в ЧКБ (1985) и ЧК на Черно море (1999). Единственото му находище попада в границите на защитена местност „Шабленско езеро“.**Необходими мерки за защита.** Контрол върху спазване на забраната за риболов в Защитената местност „Шабленско езеро“.**Основна литература за вида:** 1. Дренски, 1923; 2. Дренски, 1951; 3. Стоянов и др., 1963; 4. Георгиев, 1966; 5. Ботев, Пешев, 1985; 6. Василев, 1998; 7. Miller, 1986.Тихомир Стефанов,
Теодора Тричкова, Янаки Сивков

Черноморска скумрия

Чироз

***Scomber scombrus* Linnaeus, 1758**

Разред Костуроподобни (Perciformes)

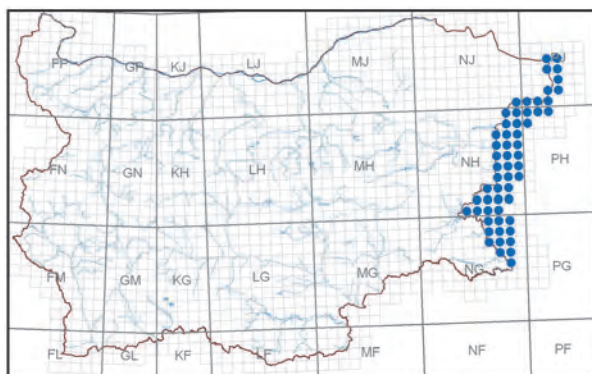
Семейство Скумрии (Scombridae)

Природозащитен статус: в България: критично застрашен CR [A1abc; E].

Общо разпространение. Северната част на Атлантическия океан и свързаните с него Черно, Мраморно и Средиземно море. От Канарските острови на север по атлантическото крайбрежие на Европа достига Северно, Балтийско, Норвежко и Баренцово море, а на запад по американското крайбрежие на Атлантическия океан – от н. Хатерас до Лабрадор.

Разпространение и численост в България. В миналото (до 1970 г.) черноморската скумрия е един от първостепенните стопански видове за българския черноморски риболов [1, 2, 3]. Зимува в Мраморно море и през пролетта навлиза в Черно море по посока на северозападната му част, където се придвижва за охранване. Минавайки покрай българския бряг се лови в големи количества. През есента, предприемайки обратния път за Мраморно море, вече охранен, отново е обект на промишлен риболов. През последните 46 години обаче навлизането на вида в Черно море рязко се прекъсва и много рядко се ловят единични индивиди [4].

Местообитания. Среща се само в открито море.

Биология. Зимува и се размножава през февруари–май в Мраморно море на дълбочина 50–70 m, температура на водата 14 °C и соленост над 38‰. Полова зрялост достига на 1 година. Плодовитостта варира от 164 000 до 335 000 хайверни зърна. Хайверът е пелагичен и се изхвърля порционно. Има смесен тип на хранене. През пролетта и есента в храната доминират риби – ува, хамсия, дребен сафрид, цаца и атерина, а през лятото се храни основно със зоопланктон [2, 5].

Близки видове. В Черно и Мраморно море се среща още един вид от сем. Scombridae – колюс (*Scomber japonicus*). От него черноморската скумрия се различава по липсата на плавателен мехур и по окраската в долната половина от страните на тялото, която е без напетнявания.

Отрицателно действащи фактори. Деграцията на местообитанията, свързана с денонощен воден транспорт на морски съдове през Босфора. Замърсяване на водите и свръхулов.

Предприети мерки за защита. Видът е включен в ЧКБ (1985) и ЧК на Черно море (1999).

Необходими мерки за защита. Забрана за риболов на скумрия в Черно море и извършване на постоянен мониторинг на популацията на вида.

Основна литература за вида: 1. Дренски, 1951; 2. Стоянов и др., 1963; 3. Константинов, 1964; 4. Карапеткова, Живков, 1995; 5. Световидов, 1964.

Янаки Сивков,
Тихомир Стефанов, Теодора Тричкова

Реликтна едnodневка***Ameletus inopinatus* Eaton, 1887**

Разред Едnodневки (Ephemeroptera)

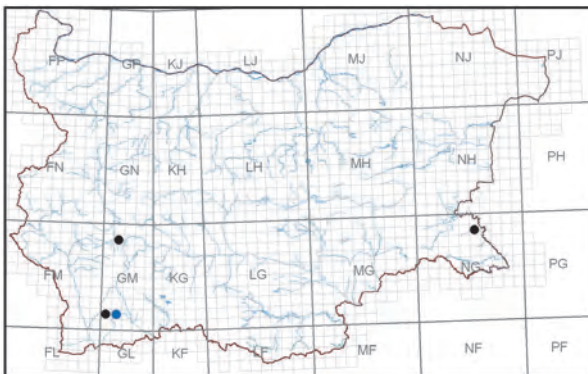
Семейство Ралидентидни едnodневки (Rallidentidae)

Природозащитен статус: в България: критично застрашен CR [B2a; C2a].

Общо разпространение. Среща се в Норвегия, Швеция, Финландия, Северна и Централна Русия, Ирландия, Шотландия, Англия, Франция, Германия, Швейцария, Полша, Чехия, Словакия, Румъния и България. Глациален реликт с бореомонтанно разпространение. В Централна и Южна Европа обитава само планини.

Разпространение и численост в България. Известен е от Рила и Пирин. Установяван през юли и август в Боровец (1939), Брезнишки езера (1968) и Аргирово езеро (1981) с малко на брой индивиди [1]. От поток близо до р. Ропотамо (Странджа планина) са съобщени ларви (1940) [2]. През 2010 г. е потвърдено находището в Аргирово езеро [Я. Видинова, непубл. данни].

Местообитания. Възрастните насекоми се срещат край чисти и студени водоеми в планините с пониска температура на водата през продължителен период от годината [1]. Ларвите обитават малки

планински потоци и езера с каменисто дъно без органично натоварване. Индикатор за ксеносапробни води [3, 4, 5].

Биология. Едно поколение годишно с презимуване в ларвен стадий. Нимфите преди метаморфоза обикновено изпъзвяват през деня по камъните и растителността до водната повърхност. Мъжките летят над водата в следобедните часове. Периодът на излитане на възрастните насекоми е продължителен – от май до август. Яйцата се излюпват от септември до февруари [3]. Ларвите се хранят чрез филтриране или събиране на органичен детрит от седиментите [4]. Придържат се към камъните и потопената растителност или плуват бързо.

Близки видове. Няма.

Отрицателно действащи фактори. Климатичните промени, които водят до увеличаване на температурата на водата. Увеличаването на риска от органично замърсяване на водоемите. Разрушаването на речните легла от хидротехническо строителство и деградация на хабитатите. Отстраняването на крайбрежната растителност, по която се излюпва възрастното насекомо, намалява възможността за успешно размножаване.

Предприети мерки за защита. Пиринските находища са включени в националния парк „Пирин“.

Необходими мерки за защита. Опазване на местообитанията на вида от органично замърсяване. Запазване на растителността край речните и езерните брегове с оглед на осигуряване на места за излюпване на възрастното насекомо.

Основна литература за вида: 1. Russev, Vidinova, 1994; 2. Russev, 1960; 3. Gledhill, 1959; 4. Elliot et al., 1988; 5. Sladeček, 1973.

Янка Видинова

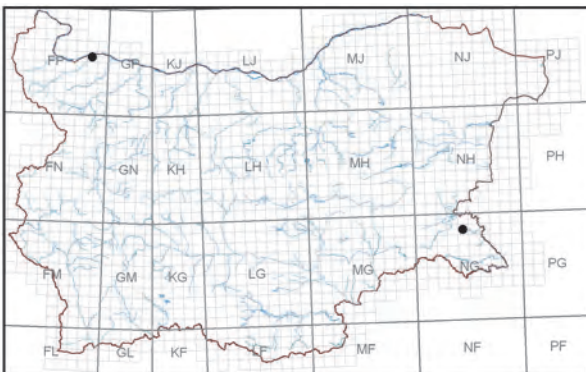
Тъмносива едnodневка***Kageronia fuscogrisea* (Retzius, 1783)***Heptagenia fuscogrisea* (Retzius, 1783):

Русев, 1957: 557; Russev, 1960: 698;

Vidinova, Russev, 1997: 142.

Разред Едnodневки (Ephemeroptera)

Семейство Плоскоглави едnodневки (Heptageniidae)

Природозащитен статус: в България: критично застрашен CR [B2ac; C2a; D].**Общо разпространение.** Среща се в Норвегия, Швеция, Финландия, Русия, Ирландия, Англия, Франция, Холандия, Германия, Дания, Полша, Чехия, Словакия, Сърбия, Румъния и България.**Разпространение и численост в България.** Установяван е в р. Дунав под устието на р. Лом през 1967 г. с единични индивиди [1]. Намиран и в поречието на р. Ропотамо между 1953 и 1957 г. [2, 3]. Няма съвременни данни за намирането на вида.**Местообитания.** Обитава варовикови езера и реки с растителност по брега и по речното корито. Предпочита спокойни участъци с по-малка скорост на водата, обрасли предимно с водно лютиче (*Batrachium*), по-рядко с дренче (*Callitriche*). Среща се и в локви

близо до потоци и реки [4, 5]. Рядък вид.

Биология. Едно поколение годишно. Презимува в стадий ларва. Възрастното насекомо лети през май и юни. След излюпване на яйцата ларвите се развиват бързо през есента и ранна пролет [6]. Имат четинки по краката, които улесняват плуването и назъбени нокти за по-лесно захващане по подводните части на растенията. Ларвата плува непрекъснато срещу течението, докато не попадне в по-спокойни води. Придържа се стабилно към субстрата без да прилепва към него [5]. Храни се със суспендиран детрит или остъргва водорасли и друга микрофлора от твърди субстрати [7].**Блиски видове.** *Heptagenia sulphurea*, от който се различава по формата на трахейните хриле на ларвата и морфологията на мъжката полова система.**Отрицателно действащи фактори.** Основна заплаха за вида е разрушаването на естествените хабитати, предизвикано от почистването на обраслите с растителност речни брегове, речната регулация, както и замърсяването на водите.**Предприети мерки за защита.** Няма.**Необходими мерки за защита.** Пречистване и опазване на чистотата на водите, възстановяване на естествените жизненни условия на вида, опазване на растителността край речните и езерните брегове.**Основна литература за вида:** 1. Vidinova, Russev, 1997; 2. Русев, 1957; 3. Russev, 1960; 4. Macan, 1961; 5. Madsen, 1968; 6. Brittain, 1974; 7. Elliot et al., 1988.

Янка Видинова

Петнистоопашата едnodневка
***Serratella maculocaudata* Ikonov, 1961**

Ephemerella maculocaudata Ikonov, 1961: Soldán, 1982: 44; Ислам и др., 1986: 22; Vidinova, Russev, 1997: 144;
Ephemerella mesoleuca (Brauer, 1857): Русев, 1966: 256; Русев и др., 1984: 63; Ислам и др., 1986: 22; Vidinova, Russev, 1997: 144.

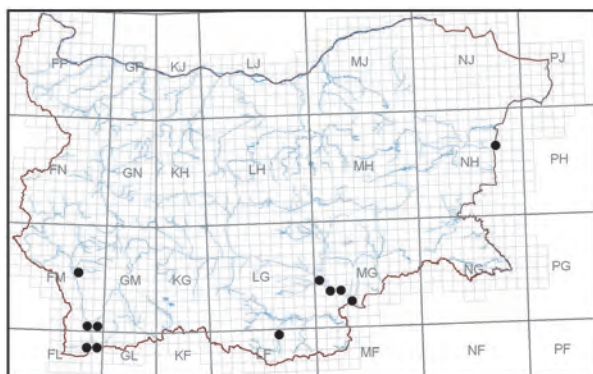
Разред Едnodневки (Ephemeroptera)
 Семейство Бодливи едnodневки (Ephemerellidae)

Природозащитен статус: в България: критично застрашен CR [A2a; B1ab(iv); D; E].

Общо разпространение. Среща се в Испания, Франция, Полша, Чехия, Унгария, Литва, Румъния, България, Македония, Гърция.

Разпространение и численост в България. Известен е от реките Струма (Благоевград), Бистрица и Струмешница в Санданско-Петричката котловина, Марица (от Харманли до Свиленград), Върбица (Момчилград), Голяма (с. Бисер, Харманлийско) и Камчия (местн. Пода). Намиран е между 1955 и 1984 г. най-често в единични индивиди [1, 2, 3, 4].

При съвременно проучване на р. Струма и р. Марица видът не е установен [5, Я. Видинова, непубл. данни].

Местообитания. Ларвите живеят в големи равнинни реки, най-често сред потопена водна растителност, на места със сравнително бавно течение [4].

Биология. Имагинирането се извършва след обяд, обикновено в края на юни и началото на юли. Възрастните насекоми летят на здрачаване след залез. Яйцата се излюпват през пролетта и новоизлюпените ларви се развиват бързо през пролетните месеци [4].

Близки видове. *Serratella ignita*, от който се отличава по наличието на три светли ивици дорзално на коремчето [6].

Отрицателно действащи фактори. Деградицията на хабитати, причинена от човека. Добивът на инертни материали от дъното на реките, както и замърсяването им с отпадни води.

Предприети мерки за защита. Няма.

Необходими мерки за защита. Предотвратяване на замърсяването на средните и долните течения на по-големите реки. Възстановяване на местообитанията на вида, в които се е срещал в миналото.

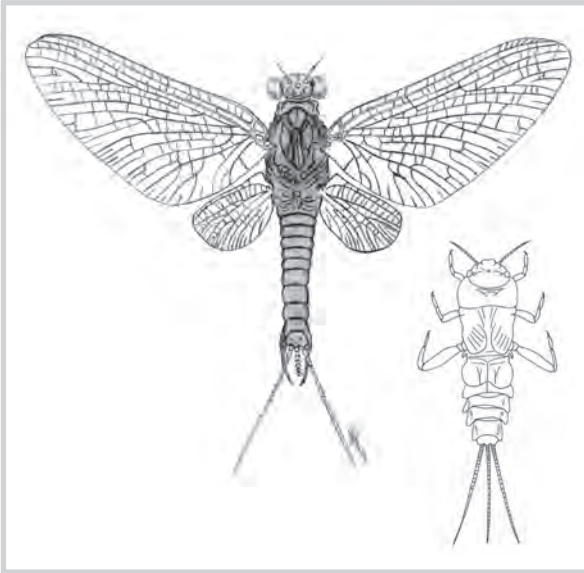
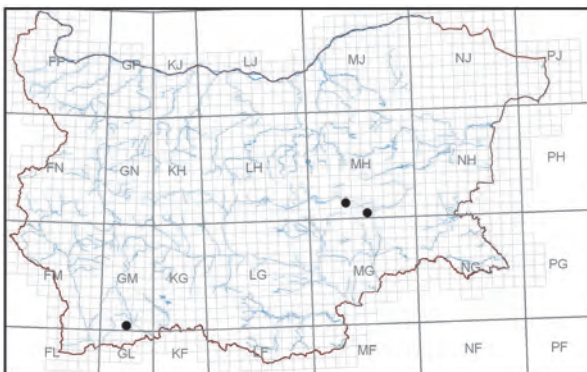
Основна литература за вида: 1. Ислам и др., 1986; 2. Русев, 1966; 3. Vidinova, Russev, 1997; 4. Soldán, 1982; 5. Vidinova et al., 2006; 6. Икономов, 1961.

Янка Видинова

Голяма едnodневка***Neophemera maxima* (Joly, 1870)***Caenis maxima* (Joly, 1870): Русев, 1971:112; *Neophemera (Leucorhoenanthus)**macedonica* (Ulmer, 1920): Русев, 1971: 112.

Разред Едnodневки (Ephemeroptera)

Семейство Големи квадратнохрили едnodневки (Neophemeridae)

Природозащитен статус: в България: критично застрашен CR [A2a; B1ab (iv); D; E].**Общо разпространение.** Среща се във Франция, Белгия, Полша, Литва, Унгария, северната част на Балканския полуостров, Украйна, Европейска Русия.**Разпространение и численост в България.** Установявани са единични индивиди в р. Тунджа между Сливенските бани и Ямбол през 1955 г. и в р. Места при Гоце Делчев през 1973 г. [1]. Видът не е намиран при проучванията на р. Тунджа през 1981 г. [2] и 2006 г. (непубл. данни). Липсват съвременни данни за намиране на вида и в находището му в р. Места (Я. Видинова, непубл. данни).**Местообитания.** Ларвата обитава лентичната зона в реки и потоци, където течението е слабо и субстратът е покрит с детрит, водорасли, мъхове и други макрофити през лятото [3]. Среща се около водни растения, сред заплетени корени на семенни растения, клони или наноси, под големи плоски камъни, а често и сред мъхове (*Fontinalis antipyrica*) [4].**Биология.** Ларвите пълзят бавно и са слаби плувци. Нимфите метаморфозират през май и юни [3], като имагото излита обикновено на следващия ден след появата на субимагото. Масов полет на възрастни насекоми над повърхността на големи реки се наблюдава рано сутрин [5]. Женските снасят яйца на повърхността на водата при изгрев слънце [6].**Близки видове.** Няма.**Отрицателно действащи фактори.** Разрушаване на естествените хабитати, причинено от човека. Добив на инертни материали от дъното на реките. *Neophemera maxima* е силно чувствителен вид към чистотата на речната вода и поради това е особено уязвим към замърсяване с промишлени и битови отпадъчни води.**Предприети мерки за защита.** Няма.**Необходими мерки за защита.** Предотвратяване на замърсяването в средните и в долните течения на по-големите реки, където има възможност за намиране на вида. Възстановяване и защита на естествените жизнени условия в потенциалните му местообитания.**Основна литература за вида:** 1. Русев, 1971; 2. Янева, Русев, 1985; 3. Jażdżewska, 1975; 4. Fontan et al., 1999; 5. Bae, McCafferty, 1998; 6. Казлаускас, 1959

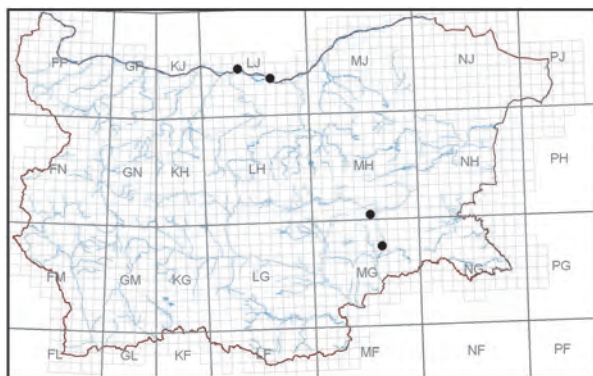
Янка Видинова

Малка едnodневка***Cercobrachys minutus* (Tshernova, 1952)***Brachycercus minutus* Tshernova, 1952:

Russev, 1968: 295; Русев и др., 1984: 63.

Разред Едnodневки (Ephemeroptera)

Семейство Малки квадратнохрили едnodневки (Caenidae)

Природозащитен статус: в България: критично застрашен CR [A2a; B1ab(iv); D; E].**Общо разпространение.** Среща се в Белгия, Холандия, Дания, Северна Германия, Полша, Прибалтика, Чехия, Словакия, Унгария, България, Румъния (делтата на р. Дунав), Украйна, Европейска Русия, Далечният Изток (р. Амур).**Разпространение и численост в България.** Известен е от р. Дунав при о. Лакът и Свищов и от р. Тунджа над Ямбол и над Елхово [1, 2]. Намиран е между 1958 и 1966 г. винаги в единични индивиди. Не е установяван в българския дунавски сектор след 1973 г. [3], както и при проучванията на р. Тунджа през 1981 г. [4] и 2006 г. (непубл. данни).**Местообитания.** Псамофилен вид, чиято ларва обитава пясъчното дъно на големи равнинни реки [1].**Биология.** Изключително рядък вид, поради което биологията му е почти непроучена.**Блиски видове.** *Brachycercus harrisella*, от който се различава по липсата на конусовидни шипчета по главата на ларвата.**Отрицателно действащи фактори.** Деграцията на хабитатите, причинена от човека. Добивът на инертни материали от дъното на реките, както и замърсяването им с отпадъчни води.**Предприети мерки за защита.** Няма.**Необходими мерки за защита.** Предотвратяване на замърсяването на средните и на долните течения на по-големите реки. Възстановяване на местообитанията на вида, където се е срещал в миналото.**Основна литература за вида:** 1. Russev, 1968; 2. Русев и др., 1984; 3. Russev, Uzunov, 1991a; 4. Янева, Русев, 1985.

Янка Видинова

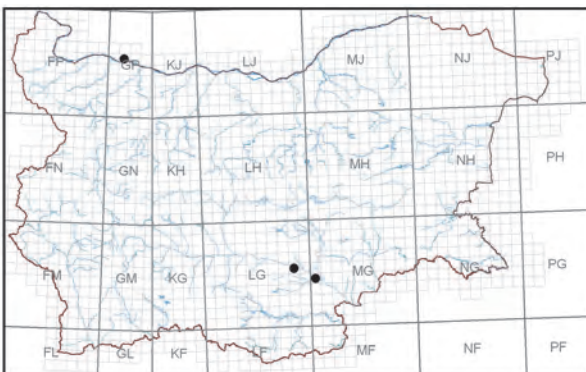
Харисова едnodневка
***Brachycercus harrisella* Curtis, 1834**
 Разред Едnodневки (Ephemeroptera)
 Семейство Малки квадратнохрили
 едnodневки (Caenidae)

Природозащитен статус: в България: критично застрашен CR [A2a; B1ab(iv); D; E].

Общо разпространение. Среща се във Великобритания, Скандинавски полуостров, Дания, Германия, Полша, Испания, Франция, Северна Италия, Унгария, Балкански полуостров, Европейска Русия.

Разпространение и численост в България. Намиран в р. Дунав при Козлодуй и в р. Марица при Димитровград и Харманли между 1955 и 1964 г. в единични индивиди [1, 2]. Не е установяван при проучванията след 1973 г. в р. Марица [3, непубл. данни] и в българския дунавски сектор [4].

Местообитания. Типичен обитател на псамореофилната биоценоза на големи бавно течащи континентални реки [1, 5], но се среща и в по-малки реки и потоци в предпланините, в блата и особено в тинести участъци край бреговете [6].

Биология. Едно поколение годишно. Презимува в стадий яйце, а след излюпването ларвата се развива много бързо (в продължение на 2–3 месеца) [7, 8]. Възрастните насекоми летят в края на юли и през август [9], обикновено късно вечер или през нощта. Те живеят в продължение на 4 до 10 часа [10]. Ларвите са от пълзящ тип. Те са предимно детритоядни и се изхранват с фино суспендирани органични вещества [6]. Приспособление във връзка с обитаването на твърди тинести наслаги е наличието на издатина в единия край на сводестата коремна страна на тялото, с помощта на която ларвата изравя бразда в субстрата. За това спомагат и страничните израстъци на коремните членчета [8].

Блиски видове. *Cercobrachys minutus*, от който се различава по наличието на три конусовидни шипчета на главата на ларвата.

Отрицателно действащи фактори. Замърсяване на големите равнинни реки с непречистени битови и индустриални води. Хидротехническо строителство. Добив на инертни материали от дъното на реките.

Предприети мерки за защита. Няма.

Необходими мерки за защита. Предотвратяване на замърсяването на средните и на долните течения на по-големите реки. Възстановяване на местообитанията на вида, в които се е срещал в миналото.

Основна литература за вида: 1. Russev, 1959b; 2. Русев, 1966; 3. Узунов и др., 1981; 4. Russev, Uzunov, 1991a; 5. Brittain, 1972; 6. Elliott et al., 1988; 7. Sowa, 1975; 8. Landa, 1968; 9. Elliott, Humpesch, 1983; 10. Soldán, 1986.

Янка Видинова

Тъмно смарагдово водно шило
***Lestes macrostigma* (Eversmann, 1836)**

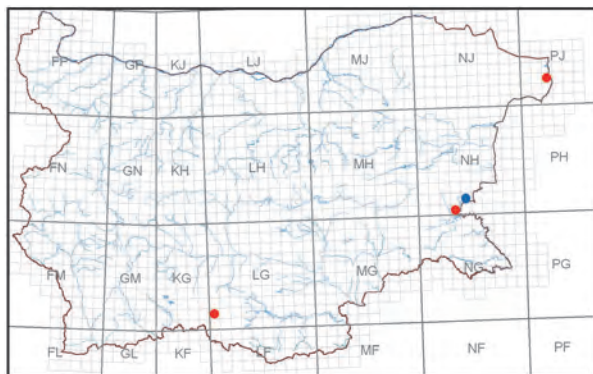
Разред Водни кончета (Odonata)
 Семейство Смарагдови водни шила
 (Lestidae)

Природозащитен статус: в България: критично застрашен CR [B1a].

Общо разпространение. Основната част от ареала обхваща страните от Северното Средиземноморие, Турция, страните от Кавказкия регион, Казахстан и Монголия. Установени са единични находища и в южните райони на Германия, Швейцария, Австрия, Чехия, Унгария, Румъния и Украйна.

Разпространение и численост в България. Разпространен е по Черноморското крайбрежие: Шабленска Тузла (непубл. данни), северно от Поморие [1, 2] между 1970 и 1995 г., ЗМ „Пода“ южно от Бургас (непубл. данни). Локално обилен в типичните за вида местообитания. Извън Черноморието е установен в Тревистото езеро от групата на Смолянските езера по един мъжки индивид, попаднал случайно в този водоем.

Местообитания. Крайбрежни бракични водоеми (соленост на водата до 13–14 ‰), с наличие на *Bolboschoenus maritimus*.

Биология. Ларвите обитават подводната част на растенията във временни водоеми. За имагиниране се избират стъблата на *Bolboschoenus maritimus* или на тръстиката (*Phragmites australis*). Важни за оцеляване на възрастните насекоми са гъсто разположените тръстикови стъбла в периферната част на водоема или стъблата, отдалечени до 30 m. Те се избират като места за полово съзряване. Копулиращите двойки кацат по растения над самия басейн в осветени участъци или в по-гъсто обрасли места. Женската снася винаги придружена от мъжкия, като полага яйцата си в тъканта на *B. maritimus*. Обикновено при яйцеснасяне водоемите са пресъхнали.

Близки видове. Няма.

Отрицателно действащи фактори. Промяна на местообитанията на вида. Развитието на *Bolboschoenus maritimus* води до образуване на по-плътни обраствания. Обикновено тези участъци се заемат от *Lestes dryas*, който замества *L. macrostigma* при такива промени.

Предприети мерки за защита. Едно находище е включено в границите на ЗМ „Пода“ южно от Бургас. Извършени са популационни изследвания за установяване на числеността, предпочитанията и евентуалните заплахи.

Необходими мерки за защита. Поддържане на структурата на местообитанието, необходима за развитието на вида. Мониторинг на растителните обраствания в други влажни зони по Черноморското крайбрежие. Разработване на План за опазване на вида и включването му в планове за управление на крайбрежните влажни зони.

Основна литература за вида: 1. Scheffler, 1973;
 2. Donath, 1987.

Алекси Попов

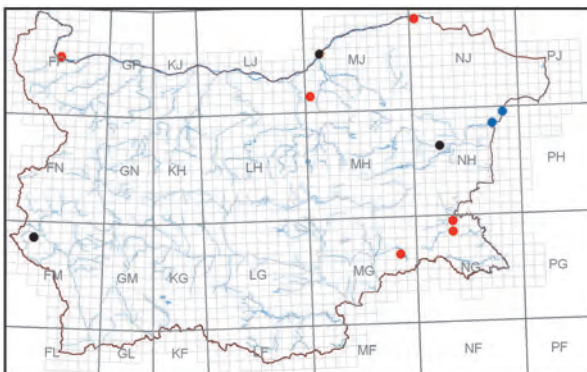
Малко ивичесто водно конче
***Cordulegaster insignis* Schneider, 1845**
 Разред Водни кончета (Odonata)
 Семейство Ивичести водни кончета
 (Cordulegastridae)

Природозащитен статус: в България: критично застрашен CR [B2a].

Общо разпространение. Среща се в Турция, страните от Кавказкия регион, Сирия, Ливан, Ирак, Иран, Афганистан, Таджикистан и Киргизстан. На Балканския полуостров се среща в Странджа, по Черноморското и Дунавското крайбрежие.

Разпространение и численост в България. В миналото е съобщаван с единични индивиди (ларви и възрастни насекоми) от четири находища [1, 2, 3] и намиран в други пет в последните години край р. Дунав и по Черноморското крайбрежие. В четири от тях е доказан като размножаващ се по Дунавското крайбрежие (р. Бързарци при с. Арчар и поточета на брега на р. Дунав при селата Дунавец и Ветрен, Силистренско) и по Черноморието (поточе в Ботаническата градина край Варна).

Местообитания. Долните течения на малки поточета (широчина около 0,5–1,5 m; дълбочина 0,1–0,5 m) със силно обрасли с дървесна и храстова растителност брегове.

Биология. Представител на пелореофилната ценоза [4]. Ларвите се развиват в потоците или в разливи в околните площи (при минимална дълбочина 0,01 m). Екзувии са откривани изключително по стъблата и листата на тревистите растения в или около водоема. Възрастните насекоми кацат по зелени стъбла на растения над водната повърхност. При търсене на храна летят и над полянки близо до дървесна и храстова растителност, отдалечена до 100 m от местата на развитие на ларвите.

Близки видове. *Cordulegaster bidentata*, *C. picta* и *C. heros*, от които се различава по сините очи при половозрелите индивиди и по формата на ананните придатъци. Различава се от *C. bidentata* и по поголемите жълти петна по тялото, а от *C. picta* и *C. heros* и по мястото на петното на първия коремнен сегмент.

Отрицателно действащи фактори. Човешкото присъствие в местата за размножаване: изсичане на крайбрежна растителност (поточето до с. Ветрен), замърсяване с битови отпадъци (Ботаническата градина край Варна). Флуктуациите на водите на р. Дунав, които повишават нивото на долните течения на вливащите се потоци.

Предприети мерки за защита. Няма

Необходими мерки за защита. Мониторинг на известните популации по българския участък на р. Дунав и в югоизточната част на страната. Проучване на екологията на вида. Информирание на местното население за значението на *Cordulegaster insignis* като вид с ограничено разпространение и като унищожител на комари и други насекоми.

Основна литература за вида: 1. Неделков, 1923; 2. Бешовски, 1964; 3. Beschovski, 1993; 4. Бешовски, 1967.

Алекси Попов

Северно блестящо водно конче
***Somatochlora arctica* (Zetterstedt, 1840)**

Разред Водни кончета (Odonata)

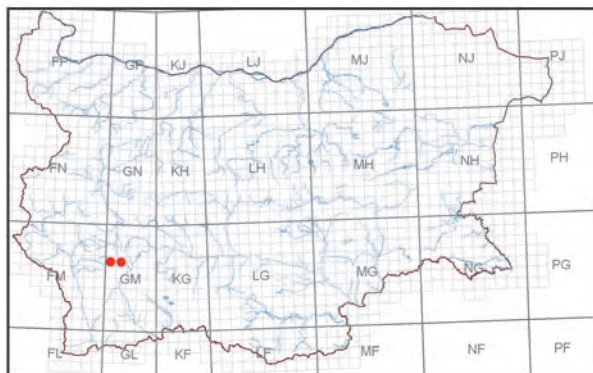
Семейство Блестящи водни кончета
 (Corduliidae)

Природозащитен статус: в България: критично застрашен CR [B1a+2a].

Общо разпространение. Среща се в Ирландия и Шотландия на запад през Северна Европа и Северна Азия до полуостров Камчатка и о. Хокайдо на изток. На юг ареалът е разкъсан и обхваща планинските вериги на Пиренеите, Алпите, Карпатите, Рила и Кавказ.

Разпространение и численост в България. Високопланински вид, установен в местн. Тиха Рила край Рилска река над Рилския манастир (2001) [1], а по-късно намерен и в четири находища в Средна и Източна Рила (2005) (непубл. данни) на 2000–2100 m н. в. Липсват данни за числеността му.

Местообитания. Торфени водоеми с гъсто обрасла водна повърхност (главно с *Carex rostrata* или с

мъхове от родовете *Sphagnum* и *Drepanocladus*) и дълбочина от 10 до 50 cm [1].

Биология. Възрастните насекоми се срещат през юли и август и са активни само при пълна осветеност на участъка. Мъжките облитат територии с площ около 5–7 m². Придържат се ниско над растенията и се придвижват с плавен полет. Често застават на едно място във въздуха. Активността им рязко спада при поява на облак и засенчване на облитания участък.

Близки видове. Видовете от родовете *Somatochlora* и *Cordulia*. *Somatochlora arctica* се различава със специфичната си окраска на челото и тъмното тяло. Мъжките имат силно извити на върха анални придатъци, които ги правят ясно отличими от другите представители на рода.

Отрицателно действащи фактори. Изплитняване на свободната водна площ на водоема и нейното обрастване с торфен мъх.

Предприети мерки за защита. Две от находищата попадат в границите на НП „Рила“, а останалите три са в ПП „Рилски манастир“.

Необходими мерки за защита. Поддържане на структурата на биотопа, необходима за развитието на вида. Мониторинг на растителните обраствания. Ограничаване на навлизането на домашни и диви животни в местообитанието на вида.

Основна литература за вида: 1. Marinov, Simov, 2004.

Алекси Попов

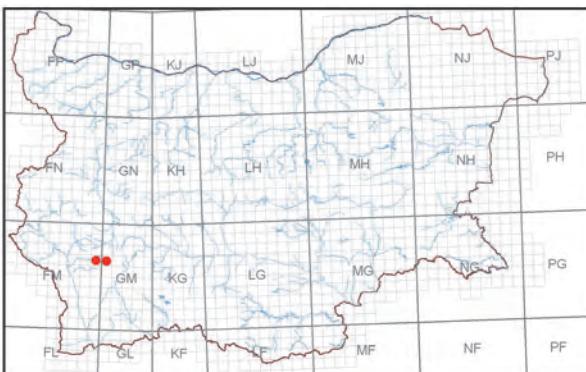
Малко мъхово водно конче
***Leucorrhinia dubia* (Vander Linden, 1825)**
 Разред Водни кончета (Odonata)
 Семейство Плоски водни кончета
 (Libellulidae)

Природозащитен статус: в България: критично застрашен CR [B1a].

Общо разпространение. Среща се в Скандинавския полуостров, Дания, Шотландия, Англия, Белгия, Холандия, Люксембург, Германия, Швейцария, Лихтенщайн, Австрия, Чехия, Полша, Литва, Латвия, Естония и на изток през Сибир до Япония. На юг от тази основна част на ареала се среща в единични находища в планините на Испания, Франция, Италия, Румъния и България.

Разпространение и численост в България. Високопланински вид, установен в местн. Тиха Рила край Рилска река над Рилския манастир (2001) [1], а по-късно намерен и в четири други находища в същия район: край Сврадливото езеро и при Манастирските езера (непубл. данни). Откритите над 200 екзувии за един ден доказват локално обилие на вида.

Местообитания. Планински торфени водоеми с преобладаване на мъхове от родовете *Sphagnum* и *Drepanocladus* [1]. Бреговете и плитководните им участъци са обраснали с тревиста растителност с наличие на нишковидна дзука (*Juncus filiformis*).

Биология. Ларвите на вида живеят в пелофилната ценоза [1]. Развиват се в плитчините между стъблата на *Juncus filiformis*, където са открити съблекла и излюпващи се индивиди. Край водоема мъжките кацат върху камъни или почва. Яйцата се снасят по свободната водна повърхност в близост до обраствания с мъх.

Блиски видове. *Leucorrhinia pectoralis*, от който се различава по окраската на тялото: при *L. dubia* челото е бяло, а тялото е тъмно, с червени петна по коремните тергити.

Отрицателно действащи фактори. Изплитняване на свободната водна площ на водоема и нейното обрастване с торфен мъх.

Предприети мерки за защита. Всички находища попадат в границите на ПП „Рилски манастир“.

Необходими мерки за защита. Поддържане на структурата на местообитанието. Включване на *Leucorrhinia dubia* като приоритетен вид в Плана за управление на ПП „Рилски манастир“. Мониторинг на растителните обраствания. Оценка на размера на популациите в известните досега находища. Проучвания върху дневната активност на възрастното насекомо, поведение при установяване на територии, при копулация и яйцеснасяне. Оценка на естествените и антропогенните заплахи за вида.

Основна литература за вида: I. Marinov, Simov, 2004.

Алекси Попов

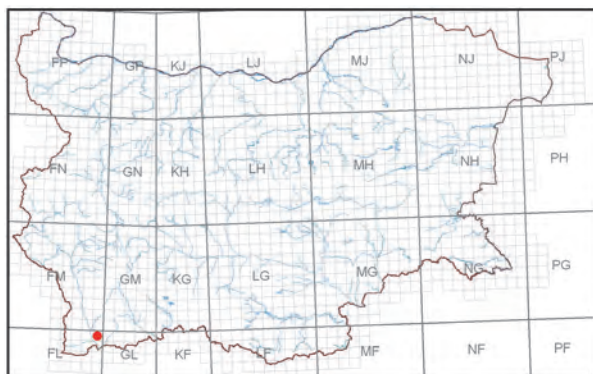
Черно плоско водно конче
***Selysiotthemis nigra* (Vander Linden, 1825)**
 Разред Водни кончета (Odonata)
 Семейство Плоски водни кончета
 (Libellulidae)

Природозащитен статус: в България: критично застрашен CR [B1a+2a].

Общо разпространение. Среща се в Алжир, Тунис, Либия, Египет, Саудитска Арабия, Сирия, Турция, Ирак, Иран и Афганистан, а в единични находища се среща и в Европа (Испания, Италия, Малта, Гърция, България) и Индия.

Разпространение и численост в България. Известен е само от водоем край Мелнишка река при с. Ново Кономлади, Петричко [1], където е намиран през 1996, 1997, 2005 и 2006 г. Не е наблюдаван постоянно в този водоем.

Местообитания. Изкуствени водоеми. Бреговете им са обрасли с растителност, предимно тръстика (*Phragmites australis*).

Биология. Сведенията за екологията и биологията на *Selysiotthemis nigra* в България са малко. Липсват данни за предпочитанията на ларвите. Намирани са само възрастни насекоми. В близост до водоема те кацат по единични сухи стъбла на тревиста растителност. Показват силна привързаност към избрания участък, като се завръщат към него след полети за прогонване на неприятел или при уплаха. Новоизлюпени индивиди са наблюдавани в началото на юни, а полово зрели – в началото на юли. В други части на ареала видът лети в период от поне 3–4 месеца [2].

Близки видове. Няма.

Отрицателно действащи фактори. Отводняване на водоема, изхвърляне на битови и промишлени отпадъци по бреговете му, унищожаване на крайбрежната растителност от домашни животни.

Предприети мерки за защита. Няма.

Необходими мерки за защита. Изясняване на произхода на водоема. Оценка на риска от пашата на домашни животни и ограничаване на ползването при доказано отрицателно въздействие. Изследвания върху екологията и биологията на *Selysiotthemis nigra* и особено на фенологията за определяне на критичните за вида моменти, като например периода на излюпване на възрастното насекомо.

Основна литература за вида: 1. Beschovski, Gashtarov, 1997; 2. Askew, 2004.

Алекси Попов

Медведев сив скакалец
Platycleis medvedevi (Miram, 1927)

Разред Правокрили насекоми (Orthoptera)

Семейство Ливадни дългопипални скакалци (Tettigoniidae)

Природозащитен статус: в България: критично застрашен CR [B1ab(iii)].

Общо разпространение. Крайдунавска България, Черноморското крайбрежие на Румъния и от Южна Украйна до Казахстан.

Разпространение и численост в България. Намерен е в околностите на Свищов през първото десетилетие на миналия век [1]. За втори път констатиран на 2 km североизточно от с. Муселиево по посока към с. Вълбел, Никополско през 2005 г. (непубл. данни). Числеността на популацията при с. Муселиево е ниска (само един индивид е намерен при продължително търсене в типично местообитание). Подходящите местообитания, които са заемали обширни площи в Свищовско и Никополско преди 100 години, са вторично изменени и запазени само в ограничени площи.

Местообитания. Степен вид, обитаващ ксерофитни тревисти съобщества. Местообитанието при с. Муселиево е сравнително слабо подложено на антропогенен натиск.

Биология. Слабо проучена в целия ареал на вида. Предполага се презимуване в стадий яйце в почвата. Има шест възрасти на ларвата. Период на срещане на възрастното насекомо от юни до август. Храна: дребни безгръбначни животни, млади семена и листа на едноседелни и на двуседелни тревисти растения.

Блиски видове. *Platycleis macedonica*, от който се различава по едноцветните си и по-къси крила.

Отрицателно действащи фактори. Интензивното животновъдство и разкриването на нови каменни кариери в района между Никопол и Свищов ще унищожат фрагментираното местообитание на вида.

Предприети мерки за защита. Направени са предложения за нова или разширяване на съществуваща защитена територия. Отказ на разрешителни за нови кариери.

Необходими мерки за защита. Изследване на числеността на популацията и обитаваната площ в ограничения ареал на вида в България. Забрана на кариерната дейност в същия район. Успешно приключване на постъпките за обявяване на защитена територия край с. Муселиево.

Основна литература за вида: 1. Роров, 2007b.

Алекси Попов, Драган Чобанов

Пъстър жътвар***Callimenus macrogaster* (Lefebvre, 1831)**

Callimenus longicollis Fieb.: Неделков, 1908: 434; Неделков, 1909: 93; Буреш, Пешев, 1958: 73-76; Пешев, 1974: 106, 109, 124; Пешев, 1975: 99.

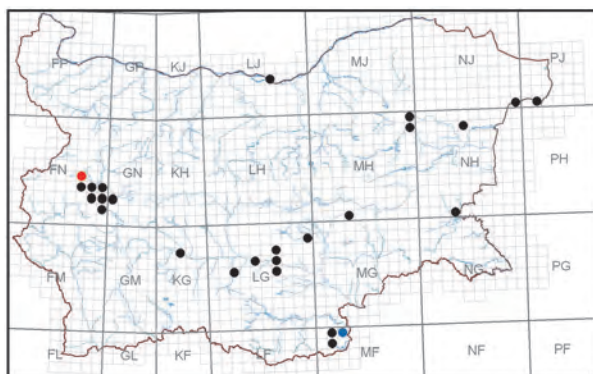
Разред Правокрили насекоми (Orthoptera)
Семейство Жътвари (Bradyporidae)

Природозащитен статус: в България: критично застрашен CR [A2c; B1ab (i,ii,iv,v)].

Общо разпространение. Среща се в Източна Сърбия, Северна Македония, България, Румънска Молдавия, Румънска Добруджа, Гръцка Тракия, остров Родос и Западна Мала Азия.

Разпространение и численост в България. Намиран е в 27 находища в Дунавската равнина [1, 2], полите на Люлин и Витоша [3], Софийско [2, непубл. данни], Тракийската низина [1, 2], Източните Родопи [4, 5] и Черноморското крайбрежие [2]. В повечето от тях е установяван от края на XIX в. до 50-те години на XX в. Изчезнал в почти всички находища около София в средата на миналия век [2] и в някои други райони на страната, а популационната му плътност е намаляла [5]. Ареалът в България е

силно фрагментиран, а броят на находищата е намалял многократно през последните десетилетия. Последните находки са от Софийското поле при с. Безден (2005, 2006) и от Източните Родопи: Ивайловградско (1963, 2002) и Плевун (1970).

Местообитания. Мезохигробионт и стенохигрофил, обитаващ степни и равнинни тревни и храстови съобщества [6].

Биология. Ларвите се излюпват в края на февруари и през март. Възрастни насекоми се срещат в Южна България от средата на май до август, а в Северна България от юни до септември. Копулацията и яйценасянето се извършват през юни и юли. Понякога яйцата остават в състояние на хиперпауза няколко години. Храната се състои от сочни и гниещи растителни части, семена, групове на насекоми и живи безгръбначни животни. Мъжките издават много силен звук, който се чува от разстояние 1 km.

Близки видове. *Bradyporus dasypus*, от който се различава по светлата задна част на пронотума.

Отрицателно действащи фактори. Уедряването на земеделските площи, машинната обработка на земята и унищожаването на храстите край нивите [2], както и третирането с хербициди и пестициди.

Предприети мерки за защита. Няма.

Необходими мерки за защита. Включване на вида в приложенията за застрашени и защитени видове към Закона за биологичното разнообразие. Създаване на защитена територия в част от Източните Родопи.

Основна литература за вида: 1. Неделков, 1909; 2. Буреш, Пешев, 1958; 3. Неделков, 1908; 4. Пешев, 1975; 5. Попов, Chobanov, 2004; 6. Пешев, 1974.

Алекси Попов, Драган Чобанов

Крайморска каменарка***Paranocarodes straubei* (Fieber, 1853)**

Разред Правокрили насекоми (Orthoptera)

Семейство Скакалки каменарки

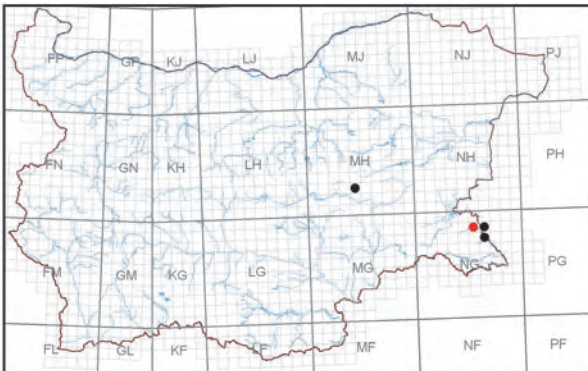
(Pamphagidae)

Природозащитен статус: в България: критично застрашен CR [B1ab(i,ii,iii)].

Общо разпространение. Югоизточна България, Турция (югозападната европейска част и Северо-западна Мала Азия), Гърция (островите Лесбос и Хиос). Терциерен реликт [1].

Разпространение и численост в България. Среща се в южната част на Българското черноморско крайбрежие: южно от Бургас [2], между с. Веселие и резерват „Ропотамо“ [3; Снежана Грозева, непубл. данни], Ропотамо [1], Маслен нос [2], Приморско [1], Странджа [2]; Източна Стара планина: Сливен [2]. Индивидите от с. Черньовци в Източните Родопи от 1924 г. [2] спадат към неописания тогава близък вид *Paranocarodes chopardi* [4]. След 1917 г. видът е намиран само в района на долното течение на р. Ропотамо. Между 1920 и 1970 г. популациите му са били стабилни. През 1994 г. са уловени само 6 индивиди между Веселие и Ропотамо, а при посещение през 2005 г. видът не е установен.

Местообитания. Ксерофилен и стенохигрофилен вид, обитаващ открити, слънчеви, защитени от вятъра мезоксерофитни тревисти съобщества и мезоксерофитни дъбови гори [1].

Биология. Ларвите се излюпват през август. Зимуват в трета или четвърта възраст, скрити в листната постилка или под камъни. Напролет се активизират и линейат още един или два пъти. Имагинират през май и юни. Възрастните насекоми копулират през юни и се срещат до юли включително. Хранят се с приземните части на разнообразни тревисти растения. Женските снасят в почвата, където яйцата престоават около два месеца.

Блиски видове. *Paranocarodes chopardi* (източно-родопски ендемит) и *Paranocaracris bulgaricus* (планини в Югозападна България). Различава се от тях по размера и формата на хитиновите израстъци на тергитите и формата на тимпаналната област [5].

Отрицателно действащи фактори. Интензивното развитие на туристическата и селищната инфраструктура в района на Южното Черноморие ограничават естествените местообитания на вида и могат да доведат до пълно унищожаване на популацията.

Предприети мерки за защита. Едно от находищата е разположено в резервата „Ропотамо“.

Необходими мерки за защита. Изучаване на съвременното състояние на популациите на вида. Провеждане на дългогодишен мониторинг върху динамиката им. Разширяване на територията на резерват „Ропотамо“ при строг режим на опазване. Въвеждане на санкции за уловен или убит индивид.

Основна литература за вида: 1. Пешев, Джингова, 1974; 2. Буреш, Пешев, 1955; 3. Bugrov, Grozeva, 1998; 4. Popov, Chobanov, 2004; 5. Пешев, 1965.

Драган Чобанов, Алекси Попов

Халофилен скакалец***Platyrygius crassus* (Karny, 1907)**

Разред Правокрили насекоми (Orthoptera)

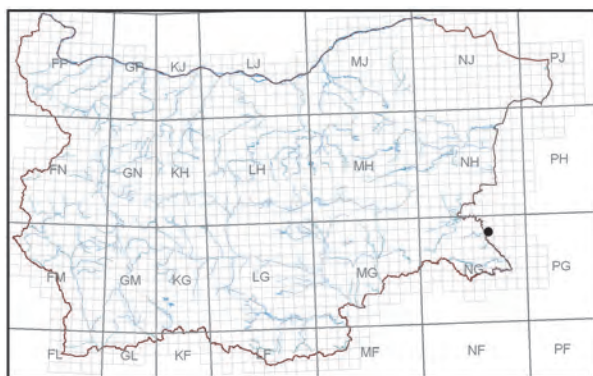
Семейство Късопипални скакалци (Acrididae)

Природозащитен статус: в България: критично застрашен CR [B2ab(ii)c(ii)].

Общо разпространение. Среща се в Егейското крайбрежие на Северна Гърция, Черноморското крайбрежие на България, в Украйна и Русия, в Молдова и Каспийското крайбрежие на Русия до делтата на р. Волга.

Разпространение и численост в България. Установен е в ограничено по площ находище при устието на р. Ропотамо (1958, 1961, 1962, 1963 и 1967) [1, 2, 3]. По-късно не е намиран. Наблюдавани са значителни изменения в популационната численост с тенденции към намаляване: висока през 1958 г., много ниска през 1961 г. и ниска през 1962–1967 г. [2, 3].

Местообитания. Халофилен вид. Мезохигробионт и еурихигрофил. Обитава припечни, напълно открити засолените пясъчливи терени, частично заливани от морска вода, без или с ниска, много разрежена тревиста растителност с преобладаване на *Artemisia santonicum* по ниски речни брегове близо до морското крайбрежие [1].

Биология. В България възрастните насекоми са намирани през юли и август, но в други части на ареала са установявани от юни до септември [4]. Яйцата зимуват в почвата, снесени на групи в „пашкули“, и се излюпват в края на април или през май. Поради строгата привързаност на вида към засолените почви по морския бряг храната му включва основно тревисти халофилни видове. Придържа се към почвата. През 1958 г., когато единствено е отбелязана висока численост на популацията, индивидите са се придвижвали на групи, проявявайки каламитетно поведение [1].

Близки видове. Няма.

Отрицателно действащи фактори. Туристическата инфраструктура и интензивното развитие на туризма в района между Созопол и Приморско е главен фактор, ограничаващ площта на типичното за вида местообитание.

Предприети мерки за защита. Находището е включено в резервата „Ропотамо“.

Необходими мерки за защита. Проучване на съвременното състояние на популацията с цел определяне на конкретни мерки за опазване. Забрана на дейности около устието на р. Ропотамо, които нарушават нормалните екологични параметри на местообитанието.

Основна литература за вида: 1. Пешев, 1962а; 2. Пешев, 1971; 3. Пешев, Джингова, 1974; 4. Harz, 1975.

Драган Чобанов, Алекси Попов

Туркменски скакалец
***Pallasiella turcomana* (Fischer de**
Waldheim, 1833)

Ramburiella turcomana F.-W.: Пешев, 1960: 350-351; Пешев, 1962б: 77; Пешев, Маржан, 1963: 39; Пешев, 1971: 218; Пешев, Андреева, 1986: 100.

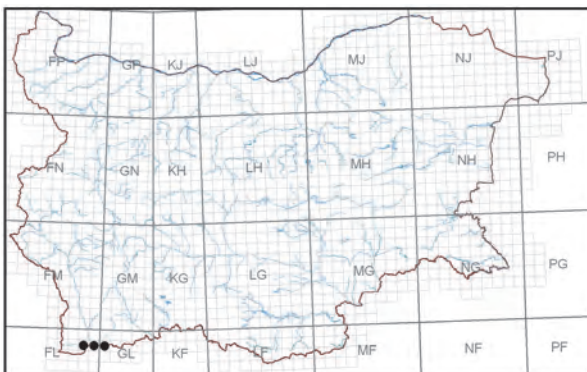
Разред Правокрили насекоми (Orthoptera)
 Семейство Късопипални скакалци (Acrididae)

Природозащитен статус: в България: критично застрашен CR [B1ab(ii,iii)+2ab(ii,iv)].

Общо разпространение. Среща се в Южна Италия, Македония, Гърция (включително егейските острови), Югозападна България, Турция (европейската част и Мала Азия), Украйна (Крим), Русия (югоизточната европейска част), Закавказие, Казахстан и Средна Азия.

Разпространение и численост в България. Известен е само от Санданско-Петричката котловина. Съобщен е за района на с. Марино поле [1, 2, 3], Петрич [1, 2, 3] и долината на р. Пиринска Бистрица [4]. В първите две находища е намиран през 1929 г., а във второто и третото находище през 1959 г. Мал-

ка част от характерното местообитание в района е запазено и вероятно там все още се срещат единични индивиди.

Местообитания. Ксеробионтен и стенохигрофилен вид, който обитава припечни, сухи, бедни на тревиста растителност площи [5], слабо повлияни от човешка дейност, в низините и предпланинския пояс.

Биология. Ларвите се излюпват през април и се развиват за около 40–50 дена. Възрастните насекоми се появяват от втората половина на май до първата половина на юни и се срещат до първата половина на август. Хранят се с треви от семейство житни растения (Poaceae). Яйцата зимуват, снесени на групи („пашкули“) в почвата.

Близки видове. Няма.

Отрицателно действащи фактори. Интензивното земеделие и животновъдство в Санданско-Петричката котловина са унищожили или изменили в голяма степен естественото местообитание на вида. През котловината минава северната граница на ареала му и това е причина за изключителната рядкост на вида у нас и в миналото.

Предприети мерки за защита. Няма.

Необходими мерки за защита. Проучване на района на Санданско-Петричката котловина и съседните райони за установяване на числеността на единствената у нас популация и определяне на мерките за опазването на вида.

Основна литература за вида: 1. Пешев, 1960; 2. Пешев, 1962б; 3. Пешев, 1971; 4. Пешев, Маржан, 1963; 5. Пешев, Андреева, 1986.

Драган Чобанов, Алекси Попов

Стибаропус***Stibaropus henkei* (Jakovlev, 1874)**

Разред Полутвърдокрили насекоми (Hemiptera)

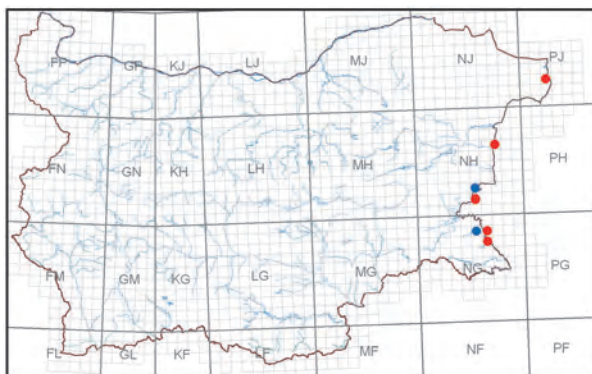
Семейство Почвени дървеници (Cydnidae)

Природозащитен статус: в България: критично застрашен CR [A2c+4c; B1ab(iii)].

Общо разпространение. Среща се в Унгария, Румъния, България, Украйна, Централна и Южна Русия, Армения, каспийското крайбрежие на Азербайджан, Русия, Казахстан и Туркменистан.

Разпространение и численост в България. В миналото е намиран в донните комплекси, разположени южно от н. Емине: Слънчев бряг [1, 2], Несебър [1, 2, 3, 4] и около блатото Алепу [4]. Числеността и плътността му е била най-висока в района на Несебър. До началото на 70-те години на миналия век там са съществували най-подходящите за него местообитания (обширни пространства, заети от бели дюни). Намерен през 2004–2006 г. в ЗМ „Камчийски пясъци“ и „Аркутино“, пясъчната коса между Поморийското езеро и морето, къмпинг „Оазис“ при с. Лозенец и по колекционни материали е установен за района на Шабла (непубл. данни).

Местообитания. Крайбрежни и континентални пясъчни дюни. В България привързан към зараждащи се подвижни дюни и подвижни дюни с пясъчна тръстика (*Ammophila arenaria*) по крайбрежната ивица (бели дюни).

Биология. Псамобионт. Живее във влажния пясък. Ларвите и възрастните насекоми се изхранват върху корените на *Leymus racemosus*, *Ammophila arenaria*, *Elymus farctus*, заравяйки се на дълбочина от 5 до 50 cm. Зимува като възрастно насекомо или ларва от трета до пета възраст [5, 6]. Копулацията се извършва на повърхността при презимувалите възрастни насекоми от май до юли. Яйцата се снасят във влажния пясък край корените на хранителното растение [5, 6]. Първите ларви от новото поколение се появяват през юни, като тези от по-късно снесените яйца се срещат до ноември. Възрастните насекоми и ларвите се придържат около корените на хранителните растения и при разравяне на пясъка се откриват най-напред по миризмата [5, 6].

Близки видове. Няма.

Отрицателно действащи фактори. Разрастващото се селищно и инфраструктурно развитие и увеличението на туристическия поток по Черноморското крайбрежие, водещи до промяна и унищожаване на пясъчните дюнни местообитания.

Предприети мерки за защита. Находищата южно от устието на р. Камчия и при Аркутино са включени в защитени местности.

Необходими мерки за защита. Съхраняване на наличните и създаване на нови защитени територии със строг режим за запазване на последните останали дюнни комплекси по Българското Черноморско крайбрежие.

Основна литература за вида: 1. Йосифов, 1969; 2. Йосифов, 1974; 3. Puton, 1888; 4. Йоакимов, 1926; 5. Пучков, 1961; 6. Йосифов, 1981.

Михаил Йосифов, Николай Симов

Чернокрака голямокрилка *Sialis nigripes* Pictet, 1865

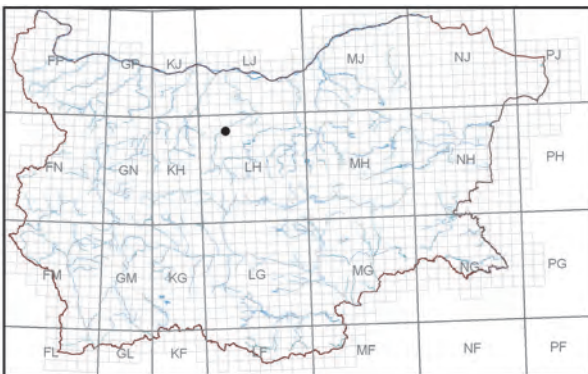
Разред Голямокрилки (Megaloptera)
Семейство Кални мухи (Sialidae)

Природозащитен статус: в България: критично застрашен CR [B1ab(iii)+2a].

Общо разпространение. Среща се в Ирландия, Великобритания, Белгия, Холандия, Германия, Дания, Полша, Испания, Франция, Италия, Швейцария, Австрия, Чехия, Словакия, Унгария, Словения, Хърватска, България и Гърция.

Разпространение и численост в България. Известен е само от езерото Синовище при с. Деветаки, Ловешко (1967) [1]. Ограничените размери на единственото находище свидетелстват за вероятно твърде малобройна популация.

Местообитания. В България карстови езера, обитавани от водните ларви, и растителност около тях, обитавана от възрастните насекоми. Езерото Синовище е безотточно езеро с дължина 130 m и дълбочина 5 m. В Централна Европа предпочита проточни езера с по-голяма площ [2].

Биология. Възрастните насекоми са активни през деня, почти не се хранят и се срещат през април (в

останалата част на ареала от средата на май до края на юни). Снасят около 900 яйца по сухи треви и тънки клонки на 0,5 до 3 m над повърхността на водата, но не и по зелената крайбрежна растителност [2]. Излюпените ларви падат във водата. Младите ларви плуват свободно, а по-възрастните живеят в тинята на дъното на стоящи водоеми, като са активни през нощта. Хранят се с червеи, мекотели и ларви на насекоми. Броят на ларвните възрасти е около 10. Възрастните ларви излизат на сушата, където какавидират. Цикълът на развитие трае 2 години с двукратно зимуване на ларвите.

Близки видове. *Sialis lutaria* и *S. fuliginosa*. Различава се от тях единствено по устройството на мъжките и женските полови органи.

Отрицателно действащи фактори. Заблätяване на карстовото езеро. Замяряване на водите от животновъдство. Ограничено разпространение и ниска плътност. Водните ларви на *Sialis nigripes* са силно уязвими при замърсяване на ограничения по площ водоем, в който единствено се срещат в България.

Предприети мерки за защита. Няма.

Необходими мерки за защита. Възстановяване на местообитанието чрез възвръщане на естествения облик на езерото, което постепенно се заблätява. Изследване на числеността и площта на популацията и на статуса на местообитанието. Мониторинг.

Основна литература за вида: 1. Popov, 1981;
2. Hölzel, 2002.

Алекси Попов

Двуцветнопипална сизира *Sisyra terminalis* Curtis, 1854

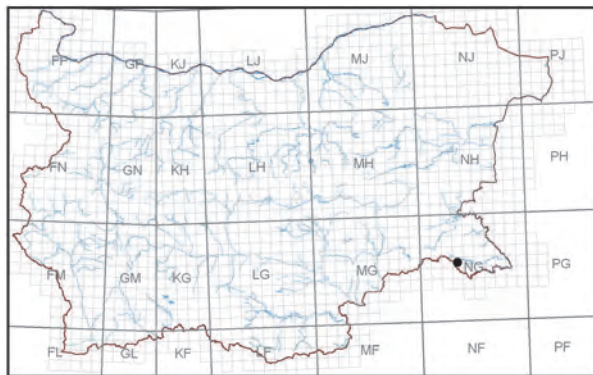
Разред Мрежожкрили насекоми (Neuroptera)
Семейство Сизириди (Sisyridae)

Природозащитен статус: в България: критично застрашен CR [B1ab(iii)+2a].

Общо разпространение. Среща се в Ирландия, Великобритания, Швеция, Финландия, Франция, Белгия, Холандия, Германия, Швейцария, Италия, Австрия, Чехия, Полша, Унгария, Словения, Хърватска, България, Румъния, Украйна и Русия (на изток до Далечния Изток).

Разпространение и численост в България. Установен е със сигурност по мъжки индивид само в р. Велека при местн. Ковач, южно от с. Звездец, Малкотърновско [1]. Единственото сигурно находище в България е най-южното в ареала. През 80-те години на миналия век в тази гранична част на ареала *Sisyra terminalis* отстъпва значително по численост на останалите три вида от семейството в Странджа. В целия ареал видът има ниска популационна плътност [2].

Местообитания. Течащи води, предимно големи равнинни реки (ларви) и широколистна дървесна и храстова растителност по бреговете им (възрастни

насекоми). Течението на р. Велека при Ковач е сравнително бързо.

Биология. Възрастните насекоми са активни през деня и нощта с максимум надвечер на смрачаване. Срещат се от края на май до началото на септември в две поколения. Хранят се с полен на иглолистни, умрели дребни членестоноги, живи листни въшки [3]. Снасят около 50 яйца в пукнатини в кората на хоризонтални клонове над водата на групи, покрити с паяжина. Ларвите от трите възрасти паразитират по сладководни гъби (Porifera). Ларвите от последната възраст изграждат пашкул на брега, в който се превръщат в препупа, а после в какавида. Рано излюпените ларви от второто поколение презимуват като препупа, а късно излюпените – като ларва от втора възраст [3].

Блиски видове. Трите останали видове от рода в България, от които се различава по двуцветните си антени.

Отрицателно действащи фактори. Замърсяване на водите. Ограничено разпространение и ниска плътност. Водните ларви на *Sisyra terminalis* са силно уязвими при замърсяване на единствената река, в която са установени със сигурност в България.

Предприети мерки за защита. Река Велека е включена в ПП „Странджа“.

Необходими мерки за защита. Поддържане и опазване на чистотата на водата на р. Велека. Мониторинг на популацията на вида.

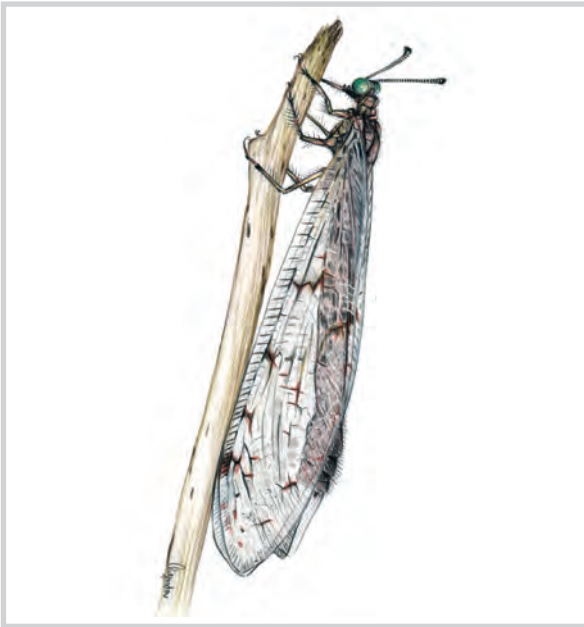
Основна литература за вида: 1. Попов, 2007а; 2. Aspöck et al., 1980; 3. Weissmair, 1994.

Алекси Попов

Никаринус***Nicarinus poecilopterus* (Stein, 1863)**

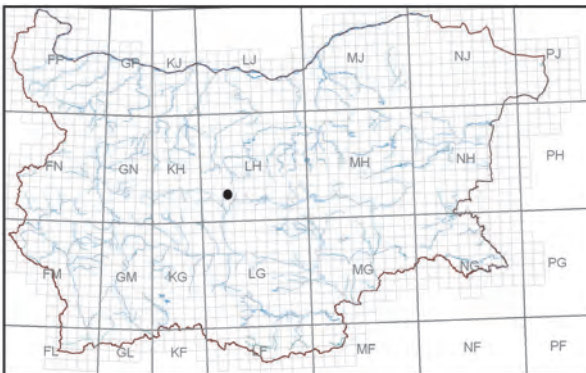
Разред Мрежокрили насекоми (Neuroptera)

Семейство Мравколъви (Myrmeleontidae)

Природозащитен статус: в България: критично застрашен CR [A2c; B1ab(iii)+2ab(ii)].

Общо разпространение. Среща се в Южна Италия, Хърватска, Южна България, Гърция, Западна и Южна Мала Азия, Сирия, Южен Иран, Туркменистан и Афганистан.

Разпространение и численост в България. Известен е само от покрайнините на Карлово, където са намерени 3 индивиди от юни до август 1968 г. [1]. Липсват данни за числеността на тази реликтна популация. Единственото находище на *Nicarinus poecilopterus* у нас е силно променено от човешката дейност. Поради това не може да се твърди със сигурност дали видът още се среща в това изолирано от останалата част на ареала му находище.

Местообитания. Ксерофилен вид, който обитава открити площи с тревиста растителност и единични храсти. Част от местообитанието в България представлява културна площ с градини и отделни овощни дървета.

Биология. Слабо позната. Възрастното насекомо е топлолюбиво и суходлюбиво. Среща се от втората половина на юни до август. Активно е нощем и се привлича от светлина. Ларвата е хищник. Храни се с дребни членестоноги с мека външна обвивка. Линее два пъти. Цикълът на развитие трае две години. Презимуващ стадий е ларвата.

Близки видове. Няма.

Отрицателно действащи фактори. Промяна на естествената тревна растителност в резултат на урбанизация. Ограничено разпространение и ниска плътност. Тези фактори водят до риск за съществуването на реликтната популация в България.

Предприети мерки за защита. Няма.

Необходими мерки за защита. Изследване на статуса на местообитанието, което е под силен антропогенен натиск. Изследване на числеността и площта на единствената популация в страната.

Основна литература за вида: 1. Роров, 1996.

Алекси Попов

Грапав бегач***Carabus variolosus* Fabricius, 1787**

Разред Твърдокрили насекоми (Coleoptera)

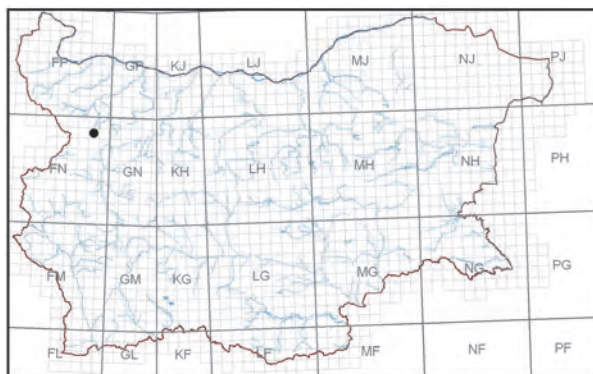
Семейство Бегачи (Carabidae)

Природозащитен статус: в България: критично застрашен CR [B1ab(i,ii,iii,iv,v)+2ab(i,ii,iii,iv)].

Общо разпространение. Среща се в Полша, Чехия, Словакия, Румъния, Молдова, Западна Украйна, Сърбия и България.

Разпространение и численост в България. Единствените достоверни находки са от Западна Стара планина, където е установен през първите две десетилетия на XX в. Намиран е по поречието на Стара река над Вършец [1, 2]. Публикуван е от Стара планина без точно находище по материал от края на XIX в. [3]. През последните 50 години не е установяван у нас.

Местообитания. Хигрофил, силвикол и стенобионт. Обитава брегове на бързотечащи планински реки и потоци, тресавища (мочурища) и прилежащи-

те им горски хабитати в планини и предпланини [4].

Биология. Възрастното насекомо се гмурка през деня и през нощта и може да престои под водата около 20–30 min. Там лови водни мекотели, червеи, мамарци (*Gammarus*), ларви на водни насекоми (ручейници, водни бръмбари от род *Agabus*) и млади земноводни. През останалото време се укрива под камъни или клони във водата. Там през май се извършва и копулацията на дълбочина до няколко дециметра. Яйцеснасянето е през юни. Ларвата и какавидата се развиват в гнила дървесина близо до водата. Развитието на ларвата продължава около 35 дни, без диапауза. Възрастното насекомо се появява през август и не напуска мястото на излюпването преди следващата пролет (зимна диапауза).

Близки видове. *Carabus cavernosus*. Страните на пронотума на грапавия бегач са по-силно вдлъбнати в базалната половина и неговите елитри са с по-изпъкнал релеф и подутини (а не с многобройни вдлъбнатини, както е при *C. cavernosus*).

Отрицателно действащи фактори. Намаляване на дебита на планински реки и потоци в резултат на тяхното използване за битови нужди (напояване, водоснабдяване). В целия ареал е силно застрашен поради изчезване на местообитанията му. Индикатор на чисти крайречни горски местообитания в Централна и Източна Европа.

Предприети мерки за защита. Няма.

Необходими мерки за защита. Преустановяване на използването на Стара река за източник на енергия или битови нужди. Изследване на числеността и площта на популацията.

Основна литература за вида: 1. Рамбоусек, 1912; 2. Буреш, Кантарджиева, 1928; 3. Apfelbeck, 1904; 4. Turin et al., 2003.

Борислав Георгиев

Пахикарус***Pachycarus cyaneus* (Dejean, 1830)**

Разред Твърдокрили насекоми (Coleoptera)

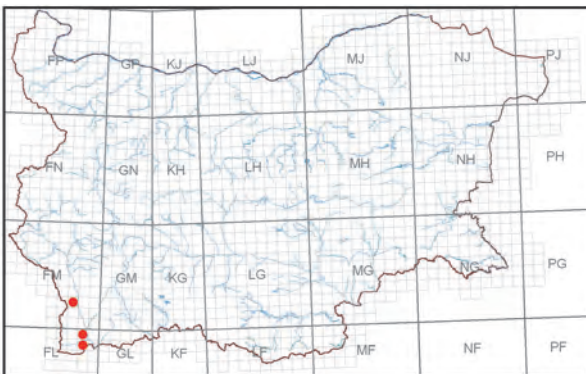
Семейство Бегачи (Carabidae)

Природозащитен статус: в България: критично застрашен CR [B1ab(i,ii,iii,iv)+2ab(i,ii,iii); C2a(ii)].

Общо разпространение. Среща се в Македония, Югозападна България, Гърция. Балкански ендемит.

Разпространение и численост в България. Намиран е само в крайните югозападни райони на страната: Кресна, Петрич [2] и по хълма Кожух в Петричкото поле [1]. През последните 15 години са събрани или наблюдавани не повече от 15 индивиди у нас, почти всички установени по западния склон на Кожух. Въз основа на изследвания числеността на тази популация се определя на не повече от 300–400 възрастни индивиди.

Местообитания. Ксеробионт. Обитава открити каменисто-тревисти ксерофитни растителни формации от медитерански или субмедитерански тип с надморска височина до 250–300 m. Обитава почвата между 20 и 40 cm дълбочина.

Биология. Възрастното насекомо е геофил. Прокपाва вертикални или полувертикални ходове в почвата, а също използва естествени кухини между по-големи и дълбоко вкопани камъни. На дъното им построява камера за всяко яйце, в която складира незрели растителни семена за храна на излюпената ларва. На залез слънце или нощем възрастното насекомо се покачва по стъблата на растения. Ларвата и възрастното насекомо са фитофаги и се хранят със семена на растения предимно от семейство Сложноцветни (Asteraceae). Липсва информация за размножаването, но въз основа на биологията на близкородствени видове се предполага малък брой яйца, грижа за поколението и ограничен брой индивиди.

Близки видове. Няма.

Отрицателно действащи фактори. Разработването на каменната кариера на хълма Кожух.

Предприети мерки за защита. Няма.

Необходими мерки за защита. Спазване на пълната забрана за паша на кози и ограничената забрана за паша на овце в природната забележителност Кожух. Да не се възстановява дейността на каменната кариера. Обявяване на природната забележителност Кожух за защитена територия от по-висок ранг.

Основна литература за вида: 1. Guéorguiev, Guéorguiev, 1995. 2. Wrase, 2010.

Борислав Георгиев

Италианска висяща муха
***Bittacus italicus* (Müller, 1766)**

Bittacus tipulararius Linné: Неделков, 1909: 135.

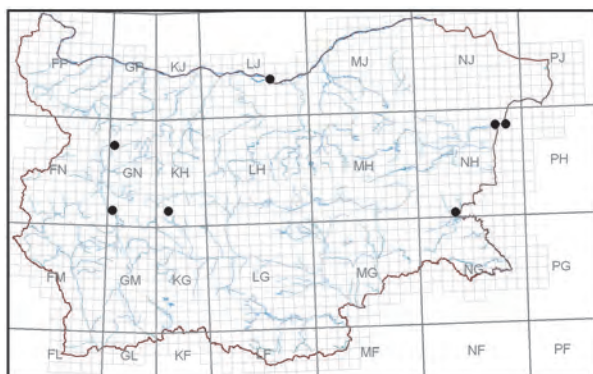
Разред Скорпионни мухи (Mecoptera)
 Семейство Висящи мухи (Bittacidae)

Природозащитен статус: в България: критично застрашен CR [A2ac; B1ab(i,iv)+2ab(i,iv)].

Общо разпространение. Среща се в Испания, Франция, Белгия, Люксембург, Германия, Полша, Швейцария, Италия, Австрия, Унгария, Словения, Хърватска, Босна и Херцеговина, Сърбия, Албания, Македония, Гърция, България, Румъния и Украйна.

Разпространение и численост в България. В началото на XX в. е намерен край Свищов, Варна и в полите на Средна гора [1], както и при гара Елисейна в Искърския пролом, с. Долно Левски, Панагюрско и край Бургас (непубл. данни). Оттогава е наблюдаван само два пъти: през 1935 г. в парка Евксиноград

при Варна [2] и през 1980 г. на 4 km югоизточно от с. Долни Пасарел в долината на р. Искър (Здравко Хубенов, непубл. данни). В колекции са съхранени само индивиди, събирани през 1905–1907 г. Преди 100 години се е срещал често [1], а 30 години по-късно е много рядък вид със спорадично разпространение [2]. Вероятно все още се среща, макар и с ниска численост, в Пасарелското поле в долината на р. Искър, където характерното му местообитание не е променено съществено.

Местообитания. Хигрофилен вид. Обитава крайречни равнинни широколистни гори и съседните влажни ливади. Наблюдаван по съцветията на девесила (*Heracleum*) при Пасарел (Здравко Хубенов, непубл. данни). В Украйна предпочита съцветията на ветрогона (*Eryngium*) [3].

Биология. Възрастното насекомо прекарва деня в покой на сенчести места, където виси, окачено с предните си крака за тревисти растения или храсти. Надвечер при залез извършва кратки полети ниско над околната растителност. Среща се от юли до септември. Хищник. Копулацията се извършва също във висящо положение, като мъжкият индивид предава насекомо жертва на женската. Зимувач стадий: яйце. Ларвите са сапрофаги и живеят върху обрасла с гъста тревиста растителност почва.

Близки видове. Няма.

Отрицателно действащи фактори. Промяна на местообитанието в резултат от засушаване на крайречните влажни зони. Изсичане на дървесната растителност край реките. Строителна дейност в реките и по техните брегове. Замърсяване на водата. Ниска плътност на вида в България.

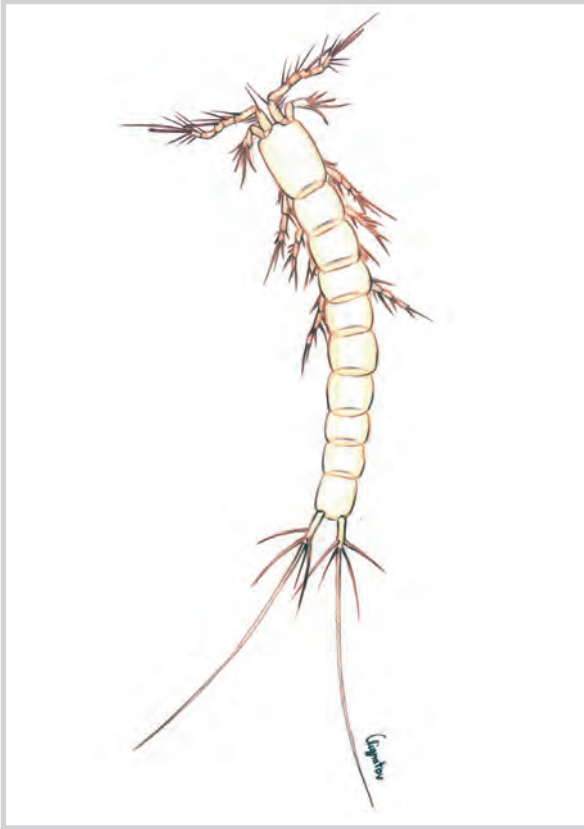
Предприети мерки за защита. Няма.

Необходими мерки за защита. Поддържане и опазване на крайречните гори, включително и на отделни дървета. Включване на *Bittacus italicus* в списъка на защитените видове по Закона за биоразнообразието.

Основна литература за вида: 1. Неделков, 1909; 2. Буреш, 1936; 3. Dobosz, Nadas, 1999.

Алекси Попов

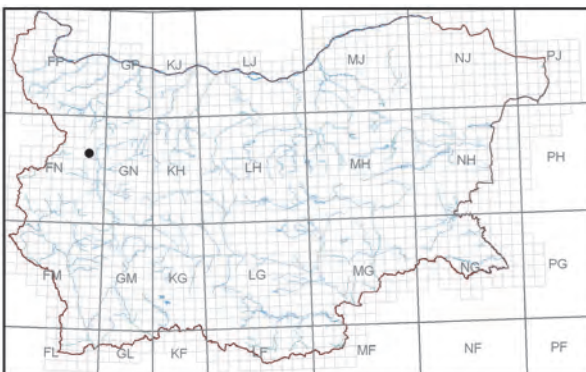
Български парастенокарис
***Parastenocaris bulgarica* Apostolov, 1992**
 Разред Харпактикоиди (Harpacticoida)
 Семейство Парастенокаридиди
 (Parastenocarididae)

Природозащитен статус: в България: критично застрашен CR [B1a, b].

Общо разпространение. България.

Разпространение и численост в България. Локален ендемит. Намерен е само в пещерата Душника край с. Искрец (Понор планина). Има ограничено разпространение в зоната на аерация на Искрецкия карстов басейн [1]. Липсват данни за числеността на популацията.

Местообитания. Стигиобионт, обитател на пукнатинните подземни води.

Биология. Непроучена. Женските индивиди имат максимални размери на тялото до 0,34 mm, а мъжките – 0,31 mm. Това са едни от най-дребните ракообразни във фауната на България.

Близки видове. *Parastenocaris elegans*, *P. dubia*, *P. vicesima*, *P. pannonica*, *P. minutissima*, *P. karamani*, *P. orcina*, *P. hippuris*. Различава се от тях по наличието на два шипа в основата на ендоподита на четвъртата двойка плавателни крачка.

Отрицателно действащи фактори. Изграждането на деривация, отвеждаща част от повърхностния воден отток от билната част на Понор планина към ВЕЦ „Бързия“ и към други водоползватели в Северна България. Намаляване на общото количество подземни води в Искрецкия карстов басейн. Интензивно използване на изкуствени торове във водосборната област на Искрецките карстови извори.

Предприети мерки за защита. Няма.

Необходими мерки за защита. Контрол върху използването на изкуствени торове и други химични вещества в района на Понор планина.

Основна литература за вида: 1. Apostolov, 1992.

Иван Пандурски

Лакатнишка протелсония
Protelsonia lakatnicensis (Buresch & Gueorguiev, 1962)
 Разред Азелоти (Asellota)
 Семейство Стеназелиди (Stenasellidae)

ветния ендоподит; екзоподитът на петата двойка плеоподи е цял.

Отрицателно действащи фактори. Замърсяване на водите във водосбора на карстовата система на пещерата Темната дупка край с. Гара Лакатник.

Предприети мерки за защита. Пещерата Темната дупка край с. Гара Лакатник е в границите на ПП „Врачански Балкан“.

Необходими мерки за защита. Контрол върху изпускането на битови отпадъчни води в селищата, намиращи се във водосбора на пещерната река. Ограничено използване на изкуствени торове и други химични вещества в селскостопанската дейност на населението от с. Губислав и прилежащите махали.

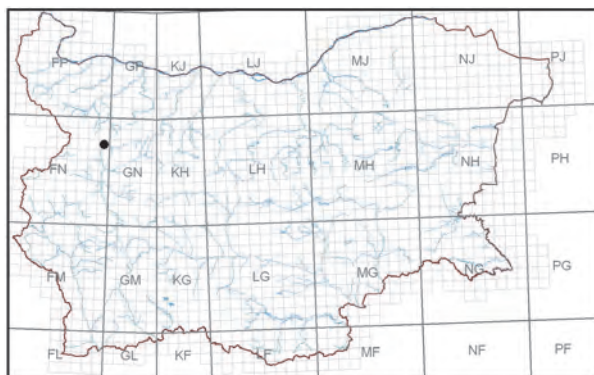
Основна литература за вида: 1. Buresch, Guéorguiev, 1962; 2. Pandourski, Breskovski, 1995.

Иван Пандурски

Природозащитен статус: в България: критично застрашен CR [1 a,b]

Общо разпространение. България.

Разпространение и численост в България. Локален ендемит. Установен е в пещерата Темната дупка [1, 2]. Липсват данни за числеността му.

Местообитания. Стигобионт, обитава течащи подземни пещерни води.

Биология. Непроучена. Едно от най-едрите ракообразни в подземните води на България, чиято дължина на тялото достига 2 cm.

Близки видове. *Protelsonia bureschi*, обитаващ също пещерни течащи води в Западна Стара планина. *P. lakatnicensis* се различава от него по по-късия екзоподит на четвъртата двойка плеоподи от съот-

Бурешова паралола***Paralola buresi* Kratochvíl, 1951**

Разред Сенокосци (Opiliones)

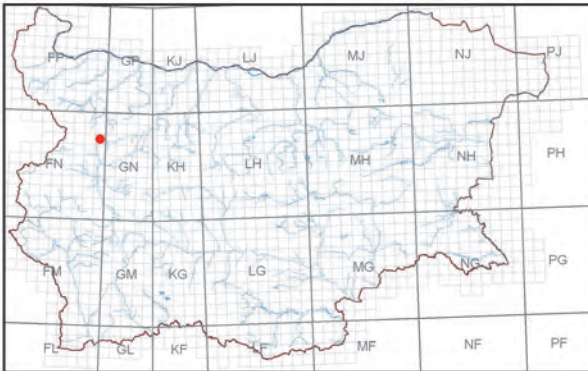
Семейство Фалангоиди (Phalangodidae)

Природозащитен статус: в България: критично застрашен CR [B2a, b (ii)(iv)(v); C2a (i)].

Общо разпространение. България.

Разпространение и численост в България. Локален ендемит. Установен е в пещерите Темната дупка, Зиданка, Свинската и Козарската, в района на с. Гара Лакатник, Западна Стара планина [1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9]. Липсват данни за числеността му.

Местообитания. Пещери.

Биология. Троглобионт с дължина на тялото 1,18-1,93 mm. Биологията му е непроучена. Обитава глинистия под на влажни места под бучки глина и варовикови парчета, главно в дъното на пещерите, при средна температура 12 °C и влажност над 77%. Ювенилни са намирани през септември.

Близки видове. Няма.

Отрицателно действащи фактори. Използването на пещерите за стопански цели. Нерегламентиран туризъм, иманярство, неконтролно събиране от колекционери.

Предприети мерки за защита. Няма.

Необходими мерки за защита. Обявяване на пещерите, откъдето е известен видът, за защитени обекти. Изследователски дейности за изясняване на биологията и екологията на вида.

Основна литература за вида: 1. Kratochvíl, 1951; 2. Kratochvíl, 1958; 3. Guéorguiev, Beron, 1962; 4. Beron, Guéorguiev, 1967; 5. Starega, 1976; 6. Guéorguiev, 1977; 7. Beron, 1994; 8. Beron, Mitov, 1996; 9. Делчев и кол., 2005.

Пламен Митов

Бешков сенокосец***Cyphophthalmus beschkovi* (Mitov, 1994)***Siro beschkovi*: Mitov, 1994: 276.

Remarks: comb.n. by Karaman (2009)

Разред Сенокосци (Opiliones)

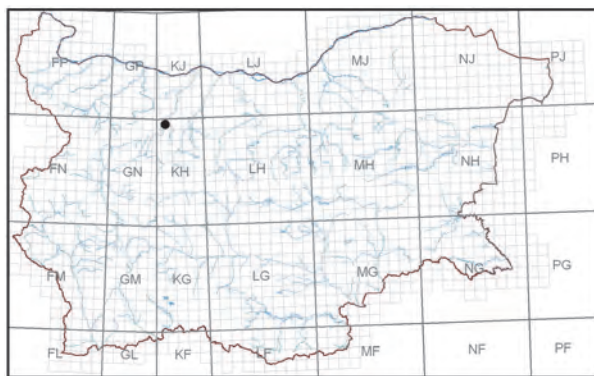
Семейство Сирониди (Sironidae)

Природозащитен статус: в България: критично застрашен CR [B2a, b (ii)(v); C2a (ii)].

Общо разпространение. България.

Разпространение и численост в България. Локален ендемит. Установен е в пещерата Хайдушката пещера (Скоковска пещера), района на с. Девенци, Плевенска област [1, 2, 3, 5]. Малоброен вид, вероятно популацията му е под 250 индивида. Живее агрегирано на площ от 1600 m². Плътноста му варира от 1 до 11 инд./m².

Местообитания. Пещери.

Биология. Троглобионт с дължина на тялото 1,7–2,05 mm. Биологията му е неизвестна. Живее само в среда с висока влажност (96–100%) при температура 12–12,3 °C. Среща се под парчета дърво и камъни в тъмните части на пещерата; избягва зоните, където

има натрупано гуано. Ювенилни са намирани през юли и ноември.

Близки видове. Видовете от род *Cyphophthalmus*.

Отрицателно действащи фактори. Използването на пещерите за стопански цели. Нерегламентиран туризъм, иманярство, неконтролно събиране от колекционери.

Предприети мерки за защита. Хайдушката пещера е обявена за природна забележителност със Заповед № 1635 от 27.V.1976 г. на МГОПС.

Необходими мерки за защита. Изследователски дейности за изясняване на биологията и екологията на вида.

Основна литература за вида: 1. Beron, 1994; 2. Mitov, 1994; 3. Beron, Mitov, 1996; 4. Giribet, 2000; 5. Делчев и кол., 2005; 6. Karaman, 2009.

Пламен Митов

Трантеев сенокосец
Cyphophthalmus paradoxus
 (Kratohvíl, 1958)

Tranteeva paradoxa: Kratohvíl, 1958: 375.

Remarks: comb.n. by Karaman (2009)

Разред Сенокосци (Opiliones)

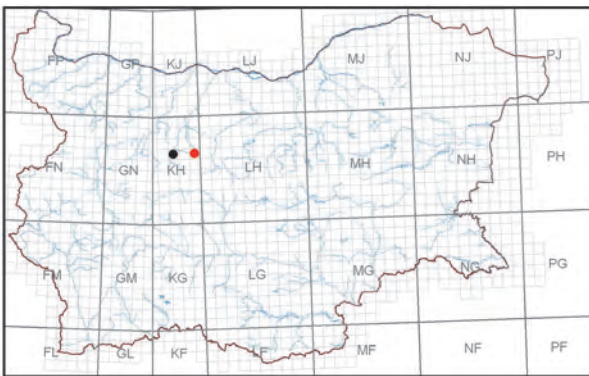
Семейство Сирониди (Sironidae)

Природозащитен статус: в България: критично застрашен CR [B2a, b (ii)(v); C2a (i)].

Общо разпространение. България.

Разпространение и численост в България. Локален ендемит. Установен е в Рушовата пещера при с. Градешница и в пещерите Топля и Яловица при с. Голяма Желязна [1, 2, 3, 4, 6]. Липсват данни за числеността му.

Местообитания. Пещери.

Биология. Троглобионт с дължина на тялото 2,06 mm. Биологията му е непроучена. Живее само в среда с висока влажност (96–100%) при температура 9,5–12 °C. Среща се главно в дъното на пещерите,

по глинести, влажни стени и подове. Ювенилни са намирани през септември.

Близки видове. Видовете от род *Cyphophthalmus*.

Отрицателно действащи фактори. Използването на пещерите за стопански цели, нерегламентиран туризъм, иманярство, неконтролно събиране от колекционери.

Предприети мерки за защита. Рушовата пещера е обявена за природна забележителност със Заповед № 2810 от 10.X.1962 г. на МОСВ. Пещерата Топля е обявена за природна забележителност със Заповед № 1799 от 30.VI.1972 г. на МОСВ.

Необходими мерки за защита. Изследователски дейности за изясняване на биологията и екологията на вида. Строга забрана за събирането на вида от колекционери.

Основна литература за вида: 1. Kratohvíl, 1958; 2. Juberthie, 1991; 3. Beron, 1994; 4. Beron, Mitov, 1996; 5. Giribet, 2000; 6. Делчев и кол., 2005; 7. Karaman, 2009.

Пламен Митов

Воден паяк

Аргиронета

Argyroneta aquatica (Clerck, 1757)

Разред Паяци (Araneae)

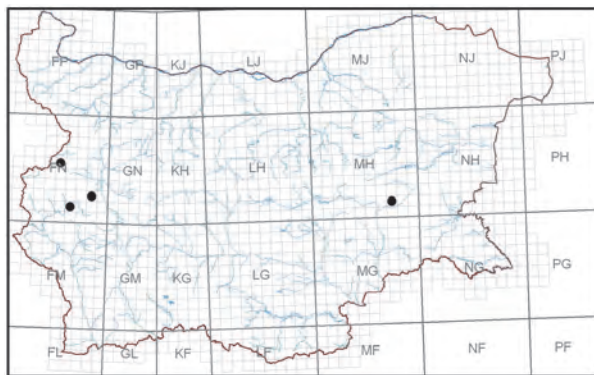
Семейство Цибеиди (Cybaeidae)

Природозащитен статус: в България: критично застрашен CR.

Общо разпространение. Среща се в Европа, Азия и Япония.

Разпространение и численост в България. Установен от Радомирско, Драгоманско, Стралджанско и Боянско блато [1, 2, 3, 4]. Липсват данни за числеността му.

Местообитания. Обитава стоящи или бавнообменящи се водоеми, обрасли с водна чума и друга водна растителност.

Биология. Води подводен начин на живот. Среща се върху растения в близост до водата, когато се готви за гмуркане. Във водата изглежда сребрист, поради въздуха, който обвива мъхнатото телце. Под водата изгражда от паяжинна материя малък купол, закрепва го за стъблото на някое растение и започва да го пълни с въздух. Многократно излиза на повърхността, показва края на коремчето, загребва въздух със задните крака, гмурка се и го разтоварва в подводния купол. Хищник, който се храни с водни насекоми, техни ларви и дори попови лъжички. Прекарва целия си живот в подводния купол, където се размножава и умира.

Близки видове. Няма.

Отрицателно действащи фактори. Загуба и деградация на основните хабитати вследствие на пресушаване на водни площи. Инфраструктурно развитие, туризъм.

Предприети мерки за защита. Няма.

Необходими мерки за защита. Поддържане и опазване на стоящите водни хабитати. Определяне на защитен статут за водоеми, където е установен водният паяк. Изследвания на биологията и екологията на популацията, мониторинг.

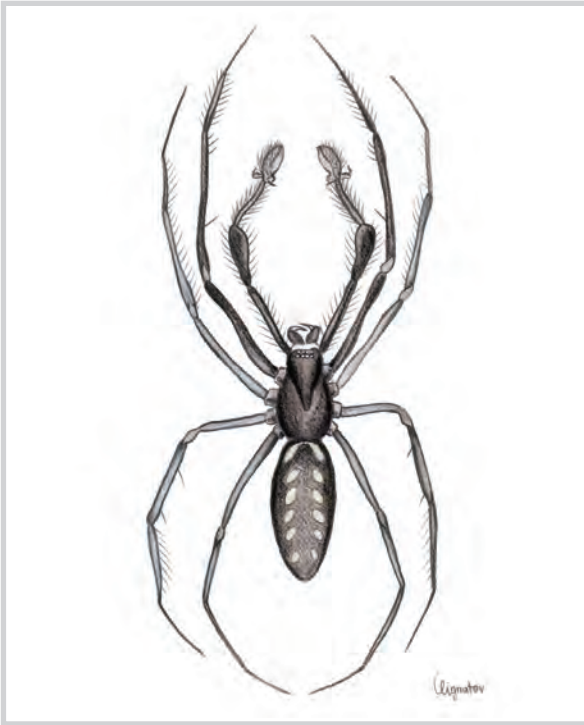
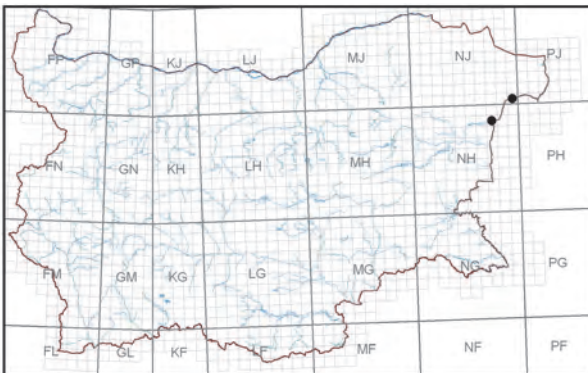
Основна литература за вида: 1. Дренски, 1913; 2. Юринич, Дренски, 1917; 3. Drensky, 1936; 4. Deltshv, Blagoev, 2001.

Христо Делчев

Нурсция***Nurscia albosignata* Simon, 1874***Euxinella strandi*: Drensky, 1938: 569-573.

Разред Паяци (Araneae)

Семейство Титаноециди (Titanoeidae)

Природозащитен статус: в България: критично застрашен CR.**Общо разпространение.** Среща се в България, Крим, Грузия, Азербайджан, Казахстан.**Разпространение и численост в България.** Установен е само в 2 находища по Северното Черноморие, в околностите на Варна и Балчик [1, 2, 3]. Липсват данни за числеността на популацията.**Местообитания.** Обитава сухи ливади и степи.**Биология.** Прави неправилни мрежи между камъни или между стъблата на тревиста растителност. По-

лово зрелите индивиди се появяват през юни. Пашкулите, жълто оцветени, са овални, 1–1,4 mm в диаметър и съдържат около 30–60 яйца. Скрити са под камъни. Малките се излюпват в края на септември и зимуват неполово зрели.

Близки видове. *Nurscia albomaculata* (Lucas, 1846). Обитава същите хабитати, има подобна биология. Различава се по наличието на 6–7 двойки бели петна.

Отрицателно действащи фактори. Загуба и деградация на основните хабитати. Инфраструктурно развитие, туризъм.

Предприети мерки за защита. Находището в района на Балчик е включено в територията на резервата „Балтата“.

Необходими мерки за защита. Поддържане и опазване на степните хабитати. Изследвания върху биологията и екологията на популацията на вида, мониторинг.

Основна литература за вида: 1. Drensky, 1938; 2. Popov et al., 2000; 3. Deltshv, Blagoev 2001.

Христо Делчев

Дренскиев троглохифантес
Troglohyphantes drenskii Deltshv, 1973

Разред Паяци (Araneae)

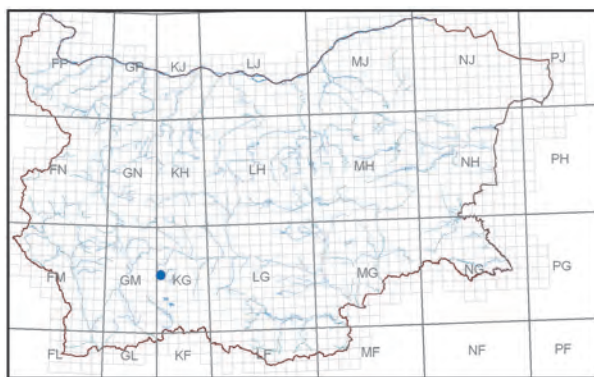
Семейство Линифииди (Linyphiidae)

Природозащитен статус: в България: критично застрашен CR.

Общо разпространение. България.

Разпространение и численост в България. Локален ендемит. Установен е в Сухата пещера при Велинград [1, 2]. Липсват данни за числеността на популацията.

Местообитания. Пещери.

Биология. Троглобионт с непроучена биология. Прави малки мрежички между камъни, между гънките на сталагтитите или в ямки по глиневия под на пещерата.

Близки видове. *Troglohyphantes bureshianus*, от който се различава по копулационните органи и редуцираните очи.

Отрицателно действащи фактори. Използването на пещерите за стопански цели; нерегламентиран туризъм. Потенциална заплаха за Сухата пещера е близостта на две кариери за добив на инертни материали.

Предприети мерки за защита. Няма.

Необходими мерки за защита. Обявяване на пещерата за защитен обект.

Основна литература за вида: 1. Deltshv, 1973; 2. Deltshv, Blagoev, 2001.

Христо Делчев

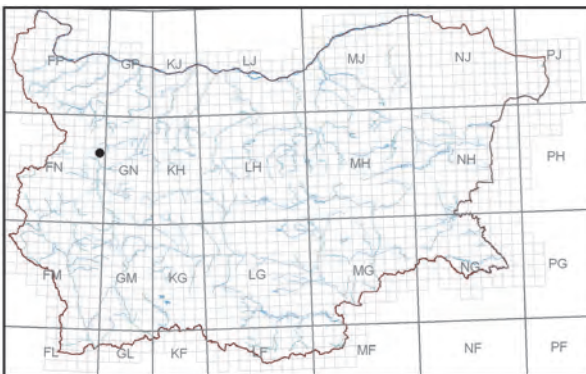
Андреев еуполиботрус
***Eupolybothrus andreevi* Matic, 1964**
 Разред Скрипи (Lithobiomorpha)
 Семейство Литобииди (Lithobiidae)

Природозащитен статус: в България: критично застрашен CR [B2 a,b(ii) D].

Общо разпространение. България.

Разпространение и численост в България. Локален ендемит. Установен е само във Водната пещера при гара Церово (община Своге), където е много рядък [1, 2]. Известен е само един женски индивид, уловен на 28 септември 1962 г. [1]. През последните години са проведени няколко експедиции с цел проучване на фауната на Водната и околните пещери, но видът не е установен повторно.

Местообитания. Троглобионт, който обитава най-вътрешните, неосветени части на пещерите. През Водната пещера протича голяма подземна река, което предполага, че *E. andreevi* предпочита по-влажни местообитания.

Биология. Непроучена. Вероятно се храни с други суходемни безгръбначни животни, които обитават пещерата.

Близки видове. Няма.

Отрицателно действащи фактори. През последните 50–60 години Водната пещера се използва като водоизточник за с. Церово. По билото на Понор планина са проведени мелиоративни дейности, които са допринесли за намаляне на дебита на някои от карстовите извори в планината. Възможно е тези дейности да са оказали неблагоприятно влияние върху числеността на вида.

Предприети мерки за защита. Няма.

Необходими мерки за защита. Допълнителни изследвания за уточняване на конкретни мерки за опазването на вида.

Основна литература за вида: 1. Matic, 1964;
 2. Stoev, 2001.

Павел Стоев

Родопски балканопеталум
Balkanopetalum rhodopinum Verhoeff,
 1937

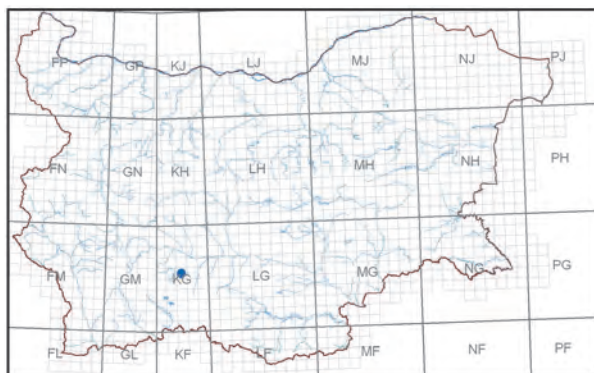
Разред Калиподида (Callipodida)
 Семейство Шизопеталиди (Schizopetalidae)

Природозащитен статус: в България: критично застрашен CR [B2 a,b(ii)].

Общо разпространение. България.

Разпространение и численост в България. Локален ендемит, известен единствено от пещери около гр. Пещера. Установен е в две близко разположени една до друга пещери – Новата и Юбилейна [1, 2, 3]. Млади индивиди, твърде вероятно от същия вид, са известни и от пещерата Снежанка, разположена в същия район, но на по-голяма надморска височина. След 1990 г. видът е регистриран нееднократно в Новата пещера и Юбилейна, където за момента числеността му е стабилна. Съобщението за намирането на вида в пещерата Гарваньовица при с. Турян (Смолянско) [2], вероятно се основава на погрешно определени индивиди от друг близкородствен вид [3].

Местообитания. Вероятен троглобионт и гуанофил. Обитава пещери, предимно най-тъмните им части, където намира и подходяща влажност. Живее в прилепно гуано, около и под камъни, цепнатини в скалите.

Биология. Слабо позната. Установяван е през януари, март, май и юни, като през март и юни са уловени и млади индивиди. Храни се с попаднала в пещерата органични вещества, различни организми, живеещи в прилепното гуано, както и с трупове на умрели животни.

Близки видове. Няма.

Отрицателно действащи фактори. Потенциална заплаха е електрифицирането на пещерата Юбилейна и увеличаването на туристическия поток в пещерата Снежанка.

Предприети мерки за защита. Пещерите Юбилейна, Новата и Снежанка попадат на територията на резерват „Купена“, обявен през 1961 г.

Необходими мерки за защита. Изследвания на биологията на вида. Забрана за електрифициране на пещерата Юбилейна, ограничаване на достъпа на посетители в някои галерии на пещерата Снежанка.

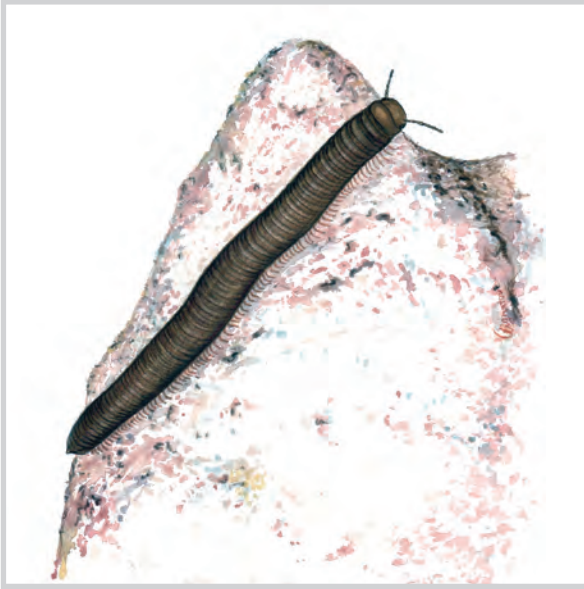
Основна литература за вида: 1. Verhoeff, 1937; 2. Strasser, 1969; 3. Stoev, Enghoff, 2003.

Павел Стоев

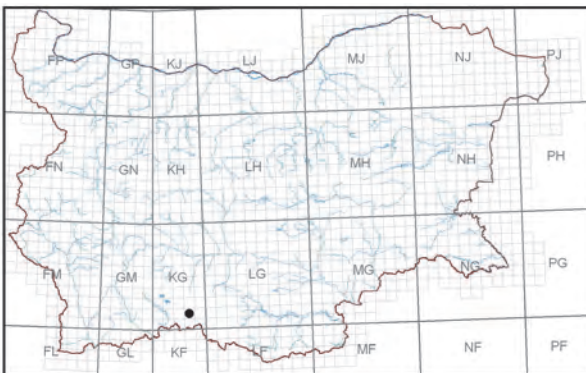
Беронов мегафилум***Megaphyllum beroni* (Strasser, 1973)***Chromatoiulus beroni*: Strasser, 1973: 444.

Разред Юлида (Julida)

Семейство Юлиди (Julidae)

Природозащитен статус: в България: критично застрашен CR [B2 a,b(ii) D].**Общо разпространение.** България.

Разпространение и численост в България. Локален ендемит. Установен е в пещерата Дяволското гърло при с. Триград (Девинско), където е намерен само веднъж на 10 юли 1969 г. [1]. При проведеното през април 2005 г. двучасово изследване на пещерата не е установен повторно.

Местообитания. Липсват данни за точните местообитания на вида. Възможно е той да е случаен гост в пещерата, попаднал с протичащите през нея води и да обитава и района извън нея.

Биология. Неизвестна.**Близки видове.** Няма.

Отрицателно действащи фактори. Електрифицирането на пещерата за туристически цели, постоянният поток от посетители.

Предприети мерки за защита. Природната забележителност „Триградско ждрело“, в която се намира пещерата Дяволското гърло, е обявена за защитена територия (1963).

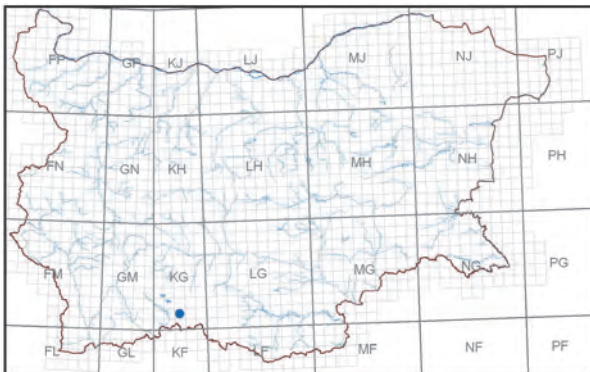
Необходими мерки за защита. Допълнителни изследвания за уточняване на мерки за опазването на вида.

Основна литература за вида: 1. Strasser, 1973.

Павел Стоев

Южен троглодикус***Troglodicus meridionale* (Tabacaru, 1967)***Bulgarosoma meridionale*: Tabacaru, 1967: 20.

Разред Хордеуматида (Chordeumatida)

Семейство Антролеукозоматиди
(Anthroleucosomatidae)**Природозащитен статус:** в България: критично застрашен CR [B2a, b (ii) D].**Общо разпространение.** България.**Разпространение и численост в България.** Локален ендемит, установен само в пещерата Имамова дупка (Ягодинската пещера) при с. Ягодина (Девинско) [1, 2, 3]. При изследване на пещерата през април 2005 г. са уловени 15 индивиди, предимно в тъмните вътрешни части.**Местообитания.** Троглобионт. Обитава тъмни и влажни галерии, богати на органични вещества – гниеща дървесина или прилепно гуано.**Биология.** Неизвестна. Сапрофаг и детритофаг.**Близки видове.** *Troglodicus tridentifer*, обитаващ пещерата Челевешка дупка (Челевешницата) при с. Орехово (Асеновградско).**Отрицателно действащи фактори.** Електрифицирането на пещерата за туристически цели и непрекъснатия поток от посетители. Наводняването на част от галериите през различни години (последно през декември 2004 г.) също оказва негативно влияние върху числеността на вида.**Предприети мерки за защита.** Буйновското ждрело, в което се намира Ягодинската пещера, е обявено за природна забележителност (1971). През 2006 г. започва разработването на План за управление на ПЗ „Буйновско ждрело“.**Необходими мерки за защита.** Изследвания върху биологията на вида с цел изясняване на мерките за опазването му.**Основна литература за вида:** 1. Tabacaru, 1967; 2. Golemansky, Lipa, 1991; 3. Ćurčić, Makarov, 2000.

Павел Стоев

Хауфения***Hauffenia lucidula* (Angelov, 1967)**

Horatia (Hauffenia) lucidulus: Angelov, 1967: 145.

Разред Развити преднохрили охлюви
(Mesogastropoda)

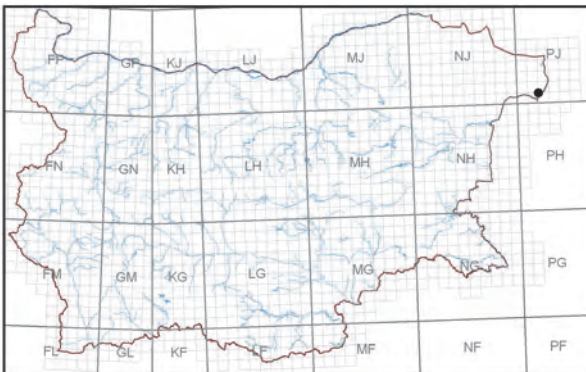
Семейство Хидробииди (Hydrobiidae)

Природозащитен статус: в България: критично застрашен CR [B2a, b; C2a-II; E].

Общо разпространение. България.

Разпространение и численост в България. Локален ендемит, установен в 2 кладенеца в околностите на залива Тауклиман (Североизточна България) (14 живи индивиди) [1, 2].

Местообитания. Грунтови води и извори. Солеността на водата в кладенците, където е намерен, е около 1‰. Стиго- и кренобионт.

Биология. Липсват данни.

Близки видове. Няма.

Отрицателно действащи фактори. Загуба и деградация на хабитати, причинени от човека. Туризм и отдих, извличане и замърсяване на водите.

Предприети мерки за защита. Няма.

Необходими мерки за защита. Поддържане и опазване на хабитата. Определяне на защитена територия около изворите, които са единственото местообитание на вида. Изследвания върху биологията и екологията за уточняване на природозащитни мерки и мониторинг.

Основна литература за вида: 1. Ангелов, 1984; 2. Angelov, 2000.

Здравко Хубенов

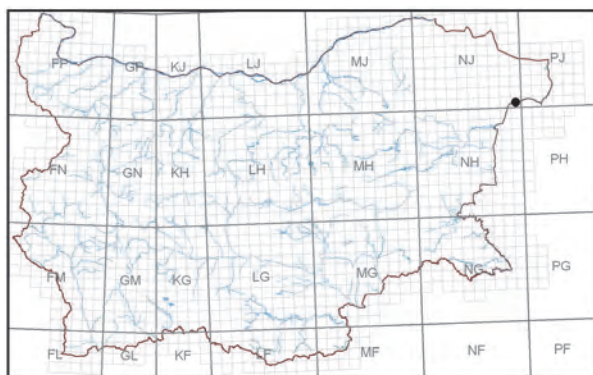
Кодреанува псеудамникола
Pseudamnicola codreanui (Grossu, 1946)
Grossuana cordreanui: Grossu, 1986: 235.
 Разред Развити преднохрили охлюви
 (Mesogastropoda)
 Семейство Хидробииди (Hydrobiidae)

Природозащитен статус: в България: критично застрашен CR [B2a, c-IV; E].

Общо разпространение. България и Румъния.

Разпространение и численост в България. Локален ендемит, намерен в карстовия извор „Акбунар“ при Балчик с голяма численост [1, 2, 3].

Местообитания. Сладководни извори (кренобионт).

Биология. Липсват данни.

Близки видове. *Pseudamnicola consociella*.

Отрицателно действащи фактори. Загуба и деградация на хабитати, причинени от човека. Извличане и замърсяване на водите.

Предприети мерки за защита. Няма.

Необходими мерки за защита. Поддържане и опазване на хабитата и определяне на защитена територия около извора, обитаван от вида. Изследвания върху биологията и екологията за уточняване на природозащитни мерки, мониторинг.

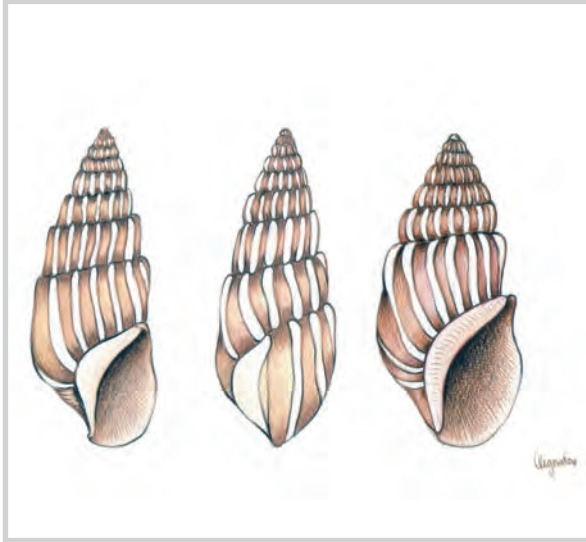
Основна литература за вида: 1. Ангелов, 2000; 2. Grossu, 1986; 3. Grossu, 1993.

Здравко Хубенов

Меланопсис***Melanopsis parreyssi* Philippi, 1847**

Разред Развити преднохрили охлюви
(Mesogastropoda)

Семейство Меланопсиди (Melanopsidae)

Природозащитен статус: в България: критично застрашен CR [B2a, C2a-II; E].

Общо разпространение. Европейски вид с 2 находища: Румъния и България; преглациален реликт.

Разпространение и численост в България. Термален извор при яз. „Пясъчник“ северно от Пловдив. Няма данни за числеността [1].

Местообитания. Термални извори (кренобионт). Температурата на водата в румънския извор е 34–42 °C [2], а при яз. „Пясъчник“ е 19 °C [1].

Биология. Липсват данни

Близки видове. Няма.

Отрицателно действащи фактори. Загуба и деградация на хабитати, причинени от човека: извли-

чане и замърсяване на водите, инфраструктурно развитие.

Предприети мерки за защита. Няма.

Необходими мерки за защита. Поддържане и опазване на хабитата и определяне на защитена територия около единственото местообитание в България. Изследвания върху биологията и екологията за уточняване на природозащитни мерки; мониторинг.

Основна литература за вида: 1. Angelov, 2000;
2. Grossu, 1986.

Здравко Хубенов

Цилхова мацедоника***Macedonica zilchi* Urbanski, 1972**

Разред Белодробни охлюви (Pulmonata)

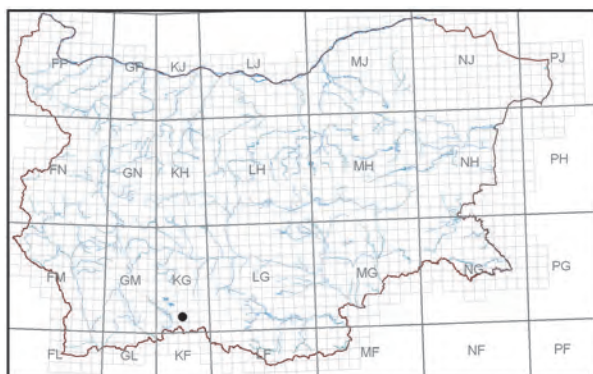
Семейство Клаузилиди (Clausilidae)

Природозащитен статус: в България: критично застрашен CR.

Общо разпространение. България.

Разпространение и численост в България. Локален ендемит. Установен е в Буйновското ждрело, Триградското ждрело около пещерата Дяволското гърло (Западни Родопи). Няма данни за числеността на популацията [1].

Местообитания. Обитава варовикови скали, скални пукнатини и сипеи, навлиза и във входа на пещерата Дяволското гърло.

Биология. Няма данни. Активен при по-влажно и хладно време.

Близки видове. Видовете от род *Macedonica*, сред които *Macedonica zilchi* е най-едрият представител.

Отрицателно действащи фактори. Масово събиране на живи индивиди и празни черупки от колекционери на редки видове. Активен туризъм в района.

Предприети мерки за защита. Няма.

Необходими мерки за защита. Забрана за събиране и изнасяне зад граница на вида. Парични санкции за нарушителите, мониторинг и изследвания върху биологията и състоянието на популацията на вида.

Основна литература за вида: 1. Urbanski, 1972.

Ивайло Дедов

Дива коза

Rupicapra rupicapra (Linnaeus, 1789)

Разред Чифтокопитни (Artiodactyla)

Семейство Кухороги (Bovidae)

Природозащитен статус: в България: **застрашен подвид** EN [A4acde+C2a(i) + D1]; ЗБР-II, IV; *международен:* Бек-III; ДХ-II, IV.

Общо разпространение. Видът е реликт от ледниково време със 7 подвиди в Алшите, Карпатите, Кавказ, Мала Азия и Балканския полуостров. У нас обитава балканската дива коза *R. r. balcanica* Volkau, 1925, разпространена в някои по-високи планини на Балканите (без Хърватска).

Разпространение и численост в България. В миналото е обитавала Стара планина, Средна гора, Витоша и Рило-Родопския масив [1]. От края на XIX в. до 30-те години на XX в. застрашително намалява, изчезва от Средна гора и Витоша; в края на периода числеността е 1000 индивиди [2], от 1965 до 1984 г. – средно около 1500 животни. За 1985–1994 г. преобладава мнението за численост 1600–1800 диви кози [1, 3, Анкета с горските стопанства – 1989 г., 4,

5, 6, 7, 8, 9]; през 1997–2000 г. тя е само 1000–1100 броя [10, 11, 12, 13], а до 2005 г. нараства на 1600–1800 индивиди: Централен Балкан – 200–220, Рила – 450–500, Пирин – 200, Западни Родопи – 750–850 броя [9, 12, 14, 15, таксация в НП]. Плътността върху обитаваната площ у нас е средно 1–2 инд./ 100 ha. В Рила – 4,8 индивиди (П. Генов – непубл.)

Местообитания. Стръмни скалисти склонове, гори и високопланинската безлесна зона.

Биология. Разгонването в Стара планина е октомври–ноември, в Пирин – ноември–средата на декември [3, 16]. Повечето женски започват да се размножават през третата година, а мъжките през четвъртата и петата. Бременността е 160–175 дни; най-често ражда 1 малко. През лятото и ранната есен стадата на женските достигат 40–50 животни [7]. Храни се през деня [1].

Близки видове. Няма.

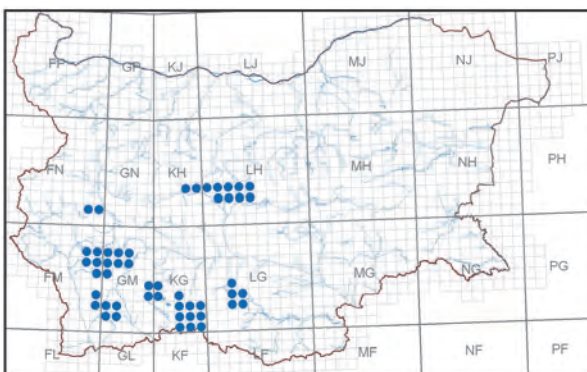
Отрицателно действащи фактори. Хибридизацията с животни от номинатия подвид, внесени през 1977–1978 г. в Родопите [1, 15, 17]. Вероятно е хибридна и формиращата се във Витоша популция от животни от Родопите. Изоляцията на субпопулциите. Силното браконьерство. Намаляването на територията на обитаване. Урбанизацията, безпокойството от туризма и глутниците подивели кучета.

Предприети мерки за защита. Първите мерки датират от края на XIX в. Защитен вид от 2007 г. 60 % от популцията обитава НП „Пирин“, „Централен Балкан“ и „Рила“, ПП „Рилски манастир“ и резервати в Западни Родопи. Включена в ЧКБ (1985) – застрашен вид. Планове за опазване [7, 15].

Необходими мерки за защита. Спешно проучване на генофонда на подвида и последиците от хибридизацията. Взимане на мерки за ограничаването ѝ. Изготвяне на международна план за опазване на подвида. Включване на подвида в Червения списък на IUCN.

- Основна литература за вида:** 1. Спиридонов, 1985; 2. Христович, 1939; 3. Тюфекчиев, 1978; 4. Spiridonov, Spassov, 1998; 5. Spiridonov, Genov, 1997; 6. Spassov et al., 2000a; 7. Гънчев, 2001; 8. Андреев, Златанова, 2003; 9. Генов и др., 2003; 10. Spassov et al., 2000b; 11. Спиридонов, 2003; 12. Мирчев, Андонов, 2003; 13. Dutsov, 2003; 14. Spassov, Spiridonov, 2006; 15. Valchev et al., 2005; 16. Гънчев, 1980; 17. Genov, Massei, 1989.

Жеко Спиридонов,
Николай Спасов, Петър Генов

Кафява мечка

Ursus arctos L., 1758

Разред Хищници (Carnivora)

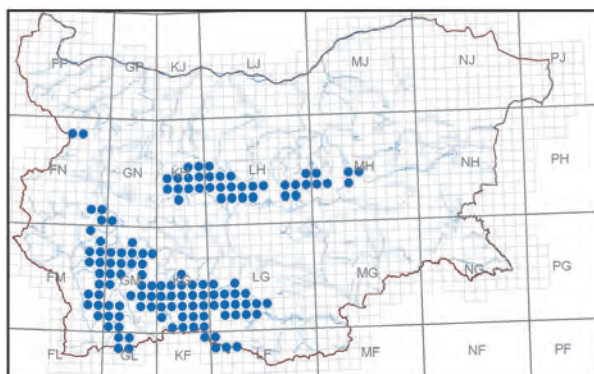
Семейство Мечки (Ursidae)

Природозащитен статус: в България: застрашен вид EN [C2a(i)], ЗБР-II, III; международен: БеК-II; CITES-II; ДХ-II, IV.

Общо разпространение. Среща се в Северна Америка, Палеарктична Азия, Северна и Източна Европа, Карпатите. Балканският полуостров и няколко района в Испания и Италия се обитават от генетично обособена, реликтна, плейстоценска популация [1].

Разпространение и численост в България. До края на XIX в. е обитавала всички планини и в Лудогорието. След 30-те години на XX в. се запазва само в Централна Стара планина и Рило-Родопския масив. Около 1980 г. числеността е 600 индивиди [2], през 1992 г. – към 800, но е преувеличена. Обитава територия с площ 1,1 млн. ha; в Средна Стара планина и Средна гора към 2007 г. 150–170 индивиди (с малките), в Рило-Родопския масив – 320–330 [3, 4, 5, 6, 7, Б. Киров – непубл. доклад.]. В съседни-

те планини скитат около 30, главно млади мечки. В двете субпопулации половозрелите индивиди са 60–70 и 115–140 (включително тези от гръцките Родопи). Оценката на А. Дуцов (непубл. данни – 2007 г.) за числеността в България е сходна – 415–555 индивиди. От 1988 г. има случаи на преминали в Западна Стара планина мечки, от изток или вероятно от Сърбия (Анкета с горските стопанства, 1989 г.).

Местообитания. Иглолистни и широколистни гори обикновено над 600–1000 m н. в., субалпийски храсталаци, скални масиви и ждрела.

Биология. Женските са половозрели на 3–4 години, мъжките на 5–6. Разгонването е най-често през май–юни. Женската ражда веднъж на 2–3 години главно в пещери, често около горната граница на гората. Малките, средно 2, се раждат най-често през януари, напускат бърлогата през април и следват майка си 2 години. [3]. У нас задължителна летаргия имат само бременните женски. Районът на териториалните мечки обикновено е между 1500 и 5000 ha [3].

Близки видове. Няма.

Отрицателно действащи фактори. Изолираност на двете метапопулации. Засилено браконьерство. Урбанизация в планините; безпокойство. Изсичане на стари естествени гори. Подхранване (променя екологията и поведението на мечките). Късен матуритет и висока смъртност до 3-годишна възраст (до 85 %) [8, 9, Райчо Гънчев, непубл. данни].

Предприети мерки за защита. Видът е защитен от 1993 г. с изключения за нанасящи щети мечки. Включен в ЧКБ (1985). Обявяване на НП „Централен Балкан“, „Рила“ и „Пирин“, и ПП „Рилски манастир“, Българка и Витоша, където се намира 20–25 % от популацията. Национални и международни програми за опазване на вида.

Необходими мерки за защита. Обявяване на природни паркове в Западни Родопи, Средна гора, Западна Стара планина, Осоговска планина и разширяване на НП „Пирин“ [10, 11]. Създаване на буферни зони около националните паркове Осигуряване на коридори между популациите, включително в съседни държави. Дългосрочна програма за увеличаване на площта на старите гори [11]. Въвеждане на ефикасна система за обезщетяване на вредите от мечката. Развитие на популацията до 800–850 индивиди.

Основна литература за вида: 1. Spassov, 2003; 2. Спиридонов, Спасов, 1985; 3. Гънчев, 1989; 4. Спасов и др., 1999a; 5. Спасов и др., 1999b; 6. Спиридонов, 2003; 7. Spassov, Spiridonov, 2006; 8. Гептнер и др., 1967; 9. Филонов, Калецкая, 1986; 10. Спиридонов, Спасов, 2005; 11. Spiridonov, Raev, 2006.

Жеко Спиридонов, Николай Спасов

Златка

Martes martes (Linnaeus, 1758)

Разред Хищници (Carnivora)

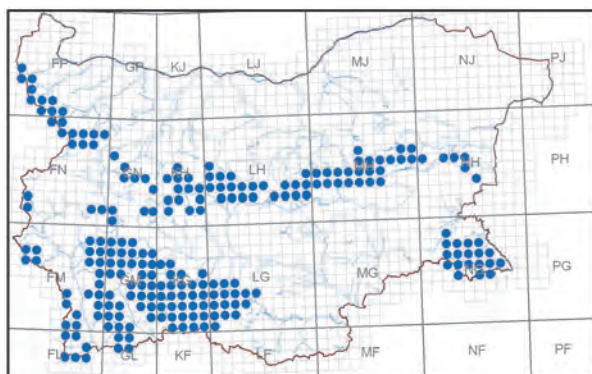
Семейство Порови (Mustelidae)

Природозащитен статус: в България: застрашен вид EN [A4c,e]; ЗБР-II, III; международен: ДХ II, V.

Общо разпространение. Среща се в Европа, Западен Сибир, Кавказ и Мала Азия.

Разпространение и численост в България. Обитава планинските райони, в Лудогорието вероятно е изчезнала. Числеността бързо намалява през последните 30 години [1, 2, Анкета с горските стопанства – 1989 г.]. През 80-те години на ХХ в. е около 3000 индивиди [2]. Площта на оптималните и на субоптималните местообитания е под 10 000 km², плътност до 3 индивиди на 10 km². Числеността (без новородените) към 2007 г. вероятно е около 1800 индивиди. Най-значими са популациите в Западни Родопи (600), Централна Стара планина – Същинска Средна гора (200), Рила (150–200), Западна Стара планина, Пирин и Странджа (по 70–90). Териториалните животни, участващи в размножаването, съставляват около 40% от популацията [4].

Местообитания. Главно стари, планински иглолистни (особено смърчови) и букови гори над 1200 m, по-рядко в дъбови и габъррови гори [1, 3, 4].

Биология. Разгонване – през лятото, а бременността е 230–270 дни; обикновено животните започват да се размножават през третата година. Малките са средно 3–5. При разселване младите могат да се отдалечат до 60 km. [5]; В Средна Европа териториите на зрелите женски са средно 1,5, а на мъжките – 2,3 km² [6] и могат да обхванат тези на повече от една женска [7]. Основна храна – мишевидни гризачи, птици, катерици [5, 8].

Близки видове. Различава се от бялката (*M. foina*) по жълтеникавото и нераздвояващо се към лапите гръдно петно, по-късата опашка, големите уши и тъмния нос.

Отрицателно действащи фактори. Интензивните възобновителни сечи и реконструкции в старите гори през последните 50 години. Фрагментирани и изолирани на популациите (странджанската е критично застрашена) и изместването ѝ от бялката. Инцидентите по пътищата и браконьерството.

Предприети мерки за защита. Видът и местообитанията му са защитени по ЗБР. Включен е в ЧКБ (1985) като застрашен. Обявяването на обширни национални и природни паркове, обитавани от 20% от популацията.

Необходими мерки за защита. Обявяване на защитени територии и зони за застрашената горска биота в Западни Родопи, Стара планина, Пирин, Лудогорието и Средна гора и запазване на стари гори по свързващите ги екокоридори [4]. Мораториум на ползването на старите гори в защитените територии и на зони в затворените горски басейни. Ограничаване на възобновителните сечи и реконструкциите в стари гори извън тях. Планирано увеличаване на площта на вековните гори [9]. Общ план с Република Турция за дългосрочно опазване на горската биота в Странджа.

Основна литература за вида: 1. Спасов, Спиридонов, 1985; 2. Spiridonov, Spassov, 1998; 3. Григоров, 1986; 4. Спиридонов, Спасов, 2005; 5. Stubbe, 1993; 6. Zalewski et al., 1995; 7. Schroepfer et al., 1997; 8. Приклонский, Дидорчук, 2000; 9. Spiridonov, Raev, 2006.

Николай Спасов, Жеко Спиридонов

Дива котка

Felis silvestris Schreber, 1777

Felis catus L.: Ковачев, 1925: 22.

Разред Хищници (Carnivora)

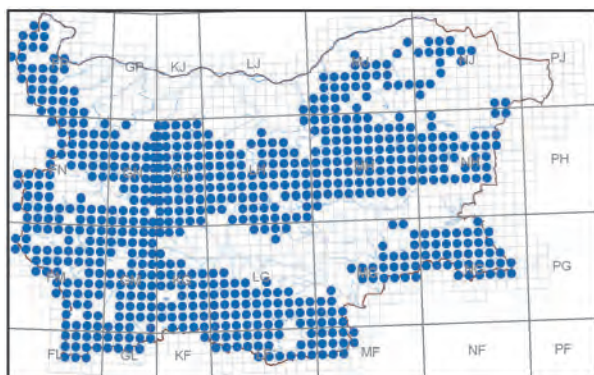
Семейство Котки (Felidae)

Природозащитен статус: в България: застрашен вид EN [A4a,c,e]; ЗБР-III. *международен:* Бек-II; CITES-II; ДХ-IV.

Общо разпространение. Среща се в Европа (без северните части и със силно разпокъсан ареал), Мала Азия и Кавказ. Основните генетично чисти популации са на Балканите и в Карпатите.

Разпространение и численост в България. Във всички планини до около 1500–1600 m, мозаечно в равнините. Максимална плътност 0,84 индивиди на 1000 ha. Численост по данни до 2000 г. но вероятно и днес – около 4000 индивиди. [1, 2]. Полово зрелите индивиди максимално са 1800 (~ 1600 нехибридни). В горите и околните земеделски земи докъм 1000 m н. в. – около 1100 индивиди; над 1000 m ~ 500 животни.

Местообитания. Предпочита стари широколистни гори, също в разнобразни биотопи.

Биология. Индивидуалните територии са с площ от 200 до 600 ha при женските и до над 1000 ha при мъжките, които могат да включват тези на 3–6 женски. Четиридесет процента от женските се размножават едва на втората година и раждат средно 3–4 малки. Основна храна: мишевидни гризачи, често и птици [1, 3]. В Североизточна България показва някои генетични различия [4, 5].

Близки видове. Разлики от домашната форма с „див“ тип окраска: едър ръст, дебел връх и бледи пръстени на опашката, почти без или с бледи непрекъснати ивици на тялото и др. [6]. В биохимично-генетично отношение има добре изразена алоензимна диференциация на дивата котка от домашната котка в Европа. [7].

Отрицателно действащи фактори. Хибридизацията с подивели женски домашни котки – вероятно поне 10 % от популацията е от фенотипно проявени хибриди [6], в Европа силно напреднала [8, 9]. Анкета с горските стопанства (ГС) в страната (1989) сочи: в 42 % от ГС няма хибриди, в 51 % те са рядкост, в 7 % (извън планините в 11 ГС) са чести. В българската популация изглежда има фенотипно скрити хибриди [9]. Интензивните сечи в старите гори и модернизацията в селското стопанство през последните 50 години. Ловът, фрагментиране на локални популации, пресата на чакала и подивелите кучета в равнините, инцидентите по пътищата.

Предприети мерки за защита. Защитен вид от 2007 г. В защитени територии обитават около 20% от размножаващите се животни. Значими популации има в ПП „Странджа“ и НП „Централен Балкан“.

Необходими мерки за защита. Обявяване на защитени територии и зони в Стара планина, Родопи, Лудогорие, Средна гора, Пирин, както и в равнинни убежища на вида [10]. Забрана на ползване на старите гори в защитените територии и зони и в затворените горски басейни. Ограничаване на сечите и реконструкциите в стари гори извън тях. Планирано увеличаване на площта на вековните гори [11]. Общ план с Турция за опазване на горската биота в Странджа. Намаляване на подивелите котки и кучета и провеждане на задълбочени генетични проучвания.

Основна литература за вида: 1. Петров, 1991; 2. Spiridonov, Spassov, 1998; 3. Stahl, Leger, 1992; 4. Марков и др., 2001; 5. Марков и др., 2003a). 6. Spassov, Simeonovski, Spiridonov, 1997; 7. Марков и др., 2003б. 8. Stahl, Artois, 1994. 9. Pierpaoli et al., 2003; 10. Спиридонов, Спасов, 2005. 11. Spiridonov, Raev, 2006.

Николай Спасов, Жеко Спиридонов,
Георги Марков

Среден гмурец

Червеноврат гмурец

Podiceps grisegena (Boddaert, 1783)

Podiceps rubricollis Gm.: Reiser, 1894:

203; *Colymbus rubricollis* Lath.: Клайн,

1909: 182; *Pedetaithya griseigena* Bodd.:

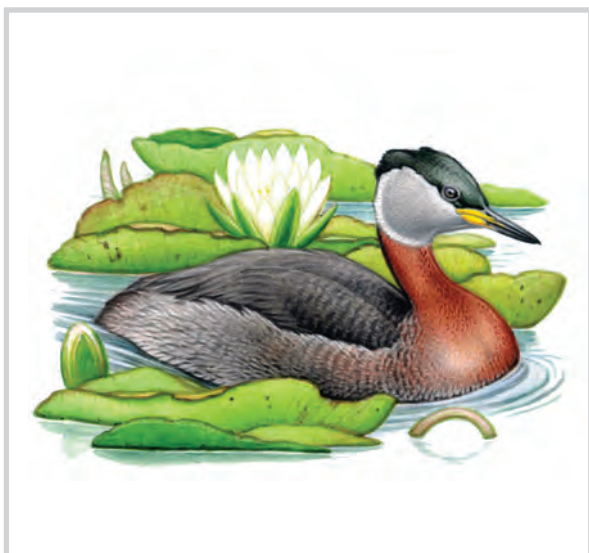
Boetticher, 1927: 28; *Colymbus griseigena*

Bodd.: Grössler, 1967: 228; *Podiceps*

griseigena (Bodd.): Патев, 1950: 254.

Разред Гмурецеподобни (Podicipediformes)

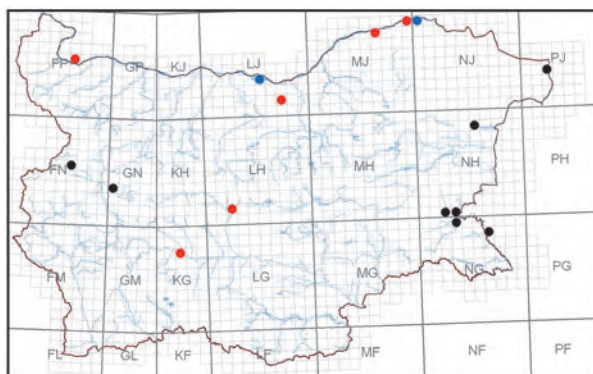
Семейство Гмурци (Podicipedidae)

Природозащитен статус: в България: застрашен вид EN [A2a, c; B1a, c(iii)]. ЗБР-III; международен: БеК-II; БоК-II.

Общо разпространение. Холарктичен вид, който гнезди в Северна и Източна Европа, Азия и Северна Америка.

Разпространение и численост в България. Гнездещо-прелетен, рядко зимуващ вид. В миналото постоянни гнездови находища са били блатата на о. Персина, ез. Сребърна, Гарванското блато, ез. Вая и Алдомировското блато [1, 2]. Сега гнезди основно

в по-големите блата и рибарници край р. Дунав [3, 4]. Нередовно се размножава в рибарниците при Пазарджик и с. Соколица, Пловдивско. В Бургаските езера не гнезди [5]. Гнезденето му в Дуранкулашкото езеро през последните години не е потвърдено. През периода 1995–2002 г. числеността му показва негативна тенденция [6]. Гнездовата популация не надвишава 20–50 двойки след 2008. През последните 5 години се отбелязва слабо увеличение на зимуващите птици [7], но числеността е незначителна.

Местообитания. Сладководни езера, блатата, рибарници и др., обрасли с обилна водна растителност. По време на миграция и през зимата – в същите биотопи, в язовири, както и в морето.

Биология. Гнезди в малки разреждени колонии. Строи плаващо гнездо сред водната растителност. Снася предимно през май. Мътилото съдържа 2–6 яйца. Мъти около 25 дни. Малките са гнездобегълци. Полова зрялост настъпва на втората година [1].

Блиски видове. Голям гмурец (*Podiceps cristatus*).

Отрицателно действащи фактори. Обрастването с тръстика и папур на голяма част от рибовъдните стопанства. Непостоянният воден режим в природния парк „Персина“ и поддържаения резерват „Сребърна“.

Предприети мерки за защита. Защитен по ЗБР. Включен в ЧКБ (1985). Част от находищата се намират в резервати – Персина, Сребърна или други защитени територии (Дуранкулашкото езеро), за които има утвърдени Планове за управление.

Необходими мерки за защита. Подобряване на водния режим и разреждане на растителността в основните находища. Възстановяване на влажната зона Калимок. Опазване в рибовъдните стопанства, в които гнезди.

Основна литература за вида: 1. ЧКБ (1985); 2. Симеонов и др., 1990; 3. Шурулинков и др., 2005; 4. Kambourova, 2005; 5. Dimitrov et al., 2005; 6. BirdLife International, 2004; 7. Michev, Profirov, 2003.

Божидар Иванов,
Николай Петков, Виктор Василев

Левантински буревестник

Средиземноморски обикновен буревестник

Puffinus yelkouan Acerbi, 1827

Puffinus puffinus Brunn.: Простов, 1964:

52; *Puffinus puffinus yelkouan* Acerbi:

Патев, 1950: 250; Дончев, 1963: 120.

Разред Буревестникоподобни
(Procellariiformes)

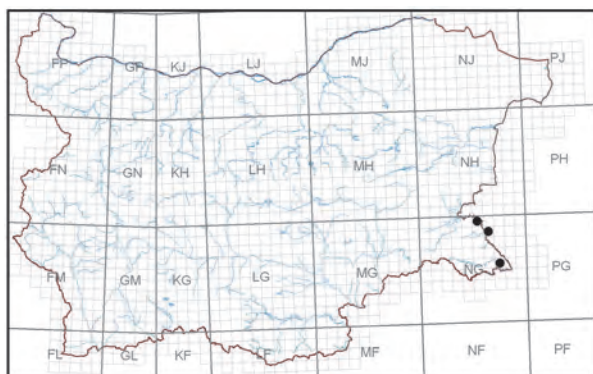
Семейство Буревестникови (Procellariidae)

Природозащитен статус: в България: застрашен вид EN [B1(a+c(i) (iv))+2(a+c(iv))], ЗБР-III; международен: БеК-II.

Общо разпространение. Вероятно медитерански вид, който гнезди в Средиземноморския басейн, където е над 95% от световната популация. През гнездовия сезон се отдалечава в морето на стотици километри. Между юни и октомври популацията се разпръсква из Средиземно и Черно море, където прекарва зимата.

Разпространение и численост в България. Рядък гнездец и многоброен скитащ. Гнезди през 1938 г. на о. Свети Иван [1] и през 1963 и 1964 г. – на о. Св.

Тома и между реките Велека и Силистар [2]. Според наличните над 120 наблюдения [НБОИ–БДЗП] извън периода на гнездене се среща по Черноморието в ята от няколко десетки до над 37 000 птици [3]. След 1985 г. липсват данни за размножаване, но възможно и твърде вероятно гнездене е установено в 12 находища [4]. През пролетта и есента се среща на ята от няколко до 10 200 птици по цялото крайбрежие [НБОИ–БДЗП, 5]. През зимата ята са наблюдавани в Атанасовско езеро [6] и до Ахтопол [7].

Местообитания. Скалисти морски брегове (включително острови).

Биология. Колониален вид, чийто гнезда са в подземни кухини, често изравяни от самите птици или в скални цепнатини. Снася 1 яйце, мъти 51–53 дни, малкото се излюпва около края на юни. Рибояден и нощно активен вид. По-голямата част от времето прекарва в открито море в търсене на храна.

Близки видове. В Средиземноморския басейн е описан един вид – *Puffinus puffinus*. През 1988 г. е разделен на два вида – *P. puffinus* и *P. yelkouan*. През 2000 г. *P. yelkouan* е разделен на други два – *P. yelkouan* и *P. mauretanicus* [8].

Отрицателно действащи фактори. Слабо проучени. Възможни заплахи: свръхулов при промишлен риболов, гибел от кукички или попадане в мрежи, интензивно застрояване на крайбрежната ивица на Черно море, осветяване на възможни гнездови места (н. Калиакра), разливи на нефтопродукти и други замърсявания на морето.

Предприети мерки за защита. Защитен по ЗБР. В резервата „Калиакра“, ЗМ „о. Св. Иван“ и др.) се опазват потенциално значими територии. Орнитологично важни места със значителни акватории са обявени за места по НАТУРА 2000 [9].

Необходими мерки за защита. Разработване на национален План за опазването му, разработване на Планове за управление за местата от голямо значение за вида, мониторинг, устойчиво ползване на рибните ресурси на Черно море, запазване скалистите участъци по крайбрежието.

Основна литература за вида: 1. Jordans, 1940; 2. Паспалева-Антонова, 1965; 3. Симеонов и др., 1990; 4. Янков, 2007; 5. Георгиев и др., 2003; 6. Michev, Profirov, 2003; 7. Костадинова, Дерелиев, 2001; 8. Vinicombe, 2005; 9. Матеева, Граматиков, 2007.

Петър Янков, Димитър Георгиев

Малък корморан

Дяволица

Phalacrocorax pygmeus Pallas, 1773

Haliator pygmeus, Pallas, 1773: Симеонов и др., 1990: 94; Симеонов, Мичев, 1990: 42.

Разред Пеликаноподобни (Pelecaniformes)

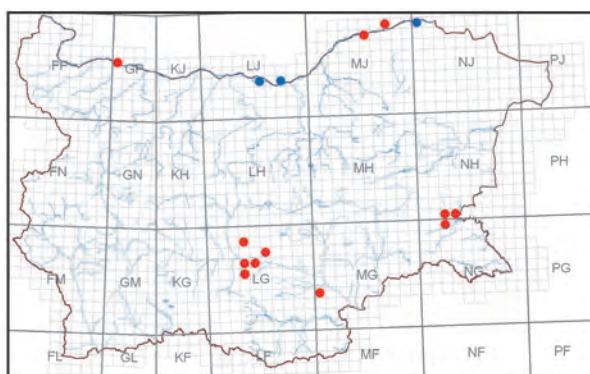
Семейство Корморанови (Phalacrocoracidae)

Природозащитен статус: в България: застрашен вид EN B[1(a + b(ii+iii+iv))] + C[2a(i)] + E; ЗБР-II, III; международен: IUCN почти застрашен; ECS-spec 2, уязвим; ДП-I; Бек-II; БоК-II.

Общо разпространение. Сарматски вид с ограничен ареал в югоизточните части на Западна Палеарктика [1, 2]. В Европа гнездят 37 000 двойки (75% от световната популация) [IWRB Database of the IWC, 1996].

Разпространение и численост в България. Гнездещо-прелетен и зимуващ вид с изолирани гнездови находища по Дунавското и Черноморското крайбрежие. В миналото е гнездил предимно по Дунавското крайбрежие и Черноморието [11, 12, 13, 14]. Намерен е да мъти в Мандренското [15] и Бургаското езеро [16].

е да мъти в Мандренското [15] и Бургаското езеро [16]. Сега гнезди на дунавските острови Малък близък, Цибър, Калновац, Мишка и Безименен, където са установени 6 колонии (73 двойки) [ОБД-Зелени Балкани]. Най-стабилното находище е ез. Сребърна със средно 147 двойки [3]. Много рядко гнезди по р. Марица [4, 5, 6]. Общата численост е между 100 и 500 птици [6, 7, 8, 9]. До 80-те години на XX в. България е била в периферията на зимния ареал и числеността на зимуващите птици е била под 500 бр. През 1982–1984 г. започва изместването му към Балканския полуостров, с център долината на р. Марица – 5030 и 6950 зимуващи индивиди [8]. От 1997 г. започва оформянето на ново зимовище в района на Бургаските езера – 6850 птици през 2000 г. [10]. През периода 1995–2000 г. среднозимната численост е вариала от 7000 до 13 000 птици.

Местообитания. Заливни островни гори в поречието на Дунав и Марица, големи тръстикови масиви в крайдунавски и крайморски езера.

Биология. Гнезди в смесени колонии заедно с големи корморани, чапли, блестящи ибиси и лопатарки на бели тополи, върби или сред тръстика. Снася 2–5 яйца, малките напускат гнездата през юли. Рибояден.

Близки видове. Няма.

Отрицателно действащи фактори. Унищожаване и деградация на местообитания в поречието на Дунав и Марица. Пряко избиване в района на зимовищата в поречието на Марица. Безпокойство през гнездовия период.

Предприети мерки за защита. Защитен по ЗБР. Включен в ЧКБ (1985). Изработен е План за опазването му [10]. Внесени са предложения за обявяване на местата за ношуване през зимата по поречието на Марица за защитени територии. Част от хабитатите са включени в индикативния списък на защитените зони по ЗБР (НАТУРА 2000). Най-големите места за ношуване през зимата се охраняват от доброволци.

Необходими мерки за защита. В плановете за управление на териториите по НАТУРА 2000 да бъдат предвидени мерки срещу избиване и безпокойство на зимуващите птици [10].

Основна литература за вида: 1. BirdLife International, 2004; 2. Cramp (Ed.), 1977; 3. Камбурова, 2005; 4. Боев и др., 1964; 5. Даракчиев и др., 1986; 6. Костадинова (съст.), 1997; 7. Николов и др., 1999; 8. Николов и др., 2000; 9. Нанкинов и др., 2004; 10. Мичев, Profirov, 2003; 11. Lorenz-Liburnau, 1893; 12. Reiser, 1894; 13. Hodek, 1882; 14. Патев, 1950; 15. Георгиев, 1976; 16. Симеонов и др., 1990.

Христо Николов, Симеон Марин,
Невена Камбурова, Димитър Демерджиев

Голям воден бик

Botaurus stellaris (Linnaeus, 1758)

Разред Щъркелоподобни (Ciconiiformes)

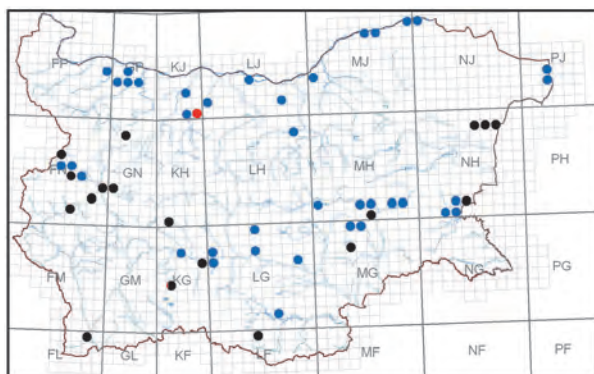
Семейство Чаплови (Ardeidae)

Природозащитен статус: в България: застрашен вид EN D; ЗБР-II, III; международен: ДП-I, БеК-I, БоК-I.

Общо разпространение. Палеарктичен вид, който гнезди в Европа, Азия и Северозападна Африка. Зимува в Гърция, Турция, Южна и Източна Азия, Африка.

Разпространение и численост в България. Постоянен. До към средата на ХХ в. е често срещан в големите водоеми (блата в Софийското поле, в Баташкото, Стралджанското и Радомирското блато и в Горнотракийската низина), по Дунавското и Черноморското крайбрежие [1, 2], обикновено под 600 m н. в. [3]. С пресушаването на блатата след 50-те години оредява. Гнезди по Черноморското крайбрежие (Дуранкулашко, Шабленско, Атанасовско езеро и местн. Пода, Бургаско), в Дунавската равнина

(местн. Калимок, рибарниците при с. Мечка и с. Хаджидимитрово, на места в Горнотракийската низина и Западна България [2]. През втората половина на 90-те години на ХХ в. увеличава числеността си в Шабленското и Дуранкулашкото езеро, Алдомировското и Драгоманското блато, рибарниците „Хаджи Димитрово“ и др., но намалява или изчезва от бившите рибарници „Калимок“, ез. Сребърна и др. [2, 4]. Съобщен е за о. Персина, Дуранкулашкото, Варненското и Атанасовското езеро, при селата Триводици, Лебед и Горно Езеро [1]. Зимувачи птици са установени в Алдомировското блато, езерата Вая, Мандренско, Шабленско и Дуранкулашко, до с. Безден, местн. Рупите (Петричко), местн. Пода [4]. В Бургаските езера – между 12.03. и 21.10. [5]. През пролетния прелет е наблюдаван в рибарниците в местн. Ормана (Ямболско), а през есенния – в Шабленското езеро [4]. Числеността намалява: 25–30 [1], 10–50 [6], 40–50 [7], до 20–70 гнездещи двойки [8]. При картирането на гнездещата орнитофауна в страната е установен в 38 гнездови находища – 18 сигурни, 7 твърде вероятни и 13 възможни [9].

Местообитания. Обширни водоеми с тръстика – блата и езера. Гнезди в тръстикови масиви (над 20 ha) във водоеми, дълбоки до 30 cm. Зависим е от наличието на сладководни и бракични водоеми.

Биология. Гнезди в единични изолирани находища. В много от тях се срещат само единични токуващи мъжки, а в други (Дуранкулашко и Шабленско езеро, Цибърско, Алдомировско и Драгоманско блато) – по 3–4 токуващи птици. Полигамен – един мъжки има до 5 женски. Снася 3–7 яйца, които мъти 25–26 дни. Храни се с жаби, мишевидни гризачи, прави раци, риби и др. [10].

Блиски видове. Няма.

Отрицателно действащи фактори. Унищожаване на местообитанията, отстрел, недостиг на храна, безпокойство.

Предприети мерки за защита. Защитен по ЗБР. Включен в ЧКБ (1985). Някои гнездови находища (Атанасовско, Шабленско и Дуранкулашко езеро, местн. Пода) са в защитени природни територии.

Необходими мерки за защита. Включване на постоянните, традиционни гнездови находища (рибарниците при с. Мечка и с. Хаджидимитрово) в защитени природни територии.

Основна литература за вида: 1. Боев, 1985; 2. Петков, Боев, 2007; 3. Симеонов и др., 1990; 4. Кол. НПМ-БАН; 5. Простов, 1964; 6. Костадинова, 1997; 7. Нанкинов и др., 2004; 8. BirdLife International, 2004; 9. Янков (ред.), 2007; 10. Боев, 1962.

Златозар Боев, Николай Петков

Малък воден бик

***Ixobrychus minutus* (Linnaeus, 1766)**

Ardea minuta: Radakoff, 1879: 173; *Ardeola*

minuta: Христович, 1890: 218; *Ardetta*

minuta: Reiser, 1894: 152; Клайн, 1909: 112.

Разред Щъркелоподобни (*Ciconiiformes*)

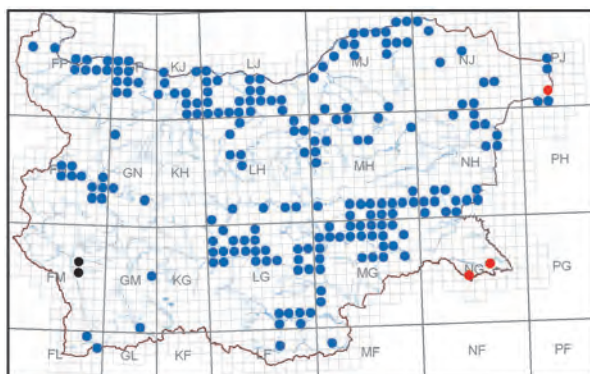
Семейство Чаплови (*Ardeidae*)

Природозащитен статус: в България: застрашен вид EN [C], ЗБР-II, III; международен: ECS-спес 3, БеК-II, БоК-II, ДП-I.

Общо разпространение. Вид на Стария свят, който гнезди в Европа, Ирак, Иран, Турция, Йордания, Сирия, Израел, Бангладеш, Индия, Пакистан, Тайланд, Мианмар, Африка на юг от Сахара, Австралия. Зимува от Африка (южно от Сахара) до Индия.

Разпространение и численост в България. Гнездещо-прелетен вид. Среща се почти в цялата страна, главно под 600 m н. в. [1, 2] и в някои планини (Стара планина, Средна гора, Лозенска планина) [1]. Зимуващи птици са регистрирани край Пловдив, Белославското езеро, с. Струмско, Благоевградско

[1] и с. Тюленово, Добричко [2]. Сега гнездовото му разпространение обхваща главно Дунавското и Черноморското крайбрежие и по-рядко във вътрешността на страната. Числеността се определя на 1000 [1], 200–2000 [3], дори 5000 [4] гнездещи двойки. Най-висока концентрация на гнездови находища има в Дунавската равнина, Тракийската, Тунджанската и Бургаската низина и в Софийското поле.

Местообитания. Предимно сладководни водоеми в ниските части на страната. Предпочита обширни тръстикови масиви и храсти в сладководни блата и разливи и в долните течения на големите реки [5]. В извънгнездовия сезон се среща и в нетипични за вида местообитания като пустеещи терени и крайнини на гори в ниските части на планините.

Биология. Обитава обрасли водоеми. Снася 2–9 яйца, които мъти 16–21 дни. Има от 1–3 поколения годишно. Храни се с насекоми, паяци, мекотели ракообразни, дребни рибки, земноводни и ларвите им.

Блиски видове. Далекоразточен (амурски) малък воден бик (*Ixobrychus eurhythmus*).

Отрицателно действащи фактори. Слабо познати, най-вероятно унищожаване на местообитанията, замърсяване, браконьерски лов.

Предприети мерки за защита. Някои находища (Сребърна, Атанасовско, Дуранкулашко, Шабленско езеро) са в защитени природни територии.

Необходими мерки за защита. Защитен по ЗБР. Включване в защитени природни територии на незаститени находища (например в Софийското поле, поречието на Тунджа и др.).

Основна литература за вида: 1. Симеонов и др., 1990; 2. Кол. НПМ-БАН; 3. Костадинова, 1997; 4. Нанкинов и др., 2004; 5. Harrison, 1982.

Златозар Боев

Гривеста чапла

Ardeola ralloides (Scopoli, 1769)

Ardea comata: Radakoff, 1879: 173; *Buphus comatus*: Христович, 1890: 218; *Ardea ralloides*: Reiser, 1894: 150.

Разред Щъркелоподобни (Ciconiiformes)

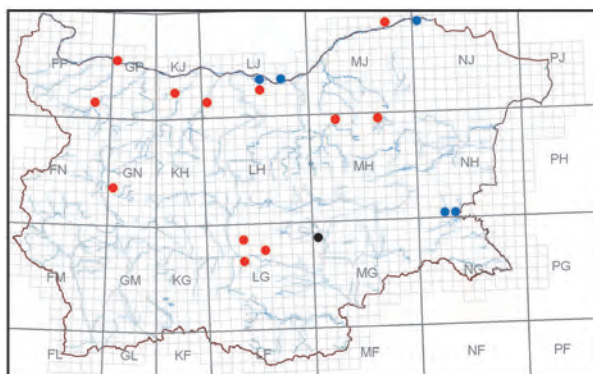
Семейство Чаплови (Ardeidae)

Природозащитен статус: в България: застрашен вид EN [B1a+B2a+D], ЗБР-II, III; международен: БеК-II; БоК-II.

Общо разпространение. Етиопски вид, чийто гнездови ареал обхваща Северна Африка, Централна и Мала Азия и Европа (Испания, Португалия, Южна Франция, Унгария, Словения, Хърватска, Сърбия, Румъния, Гърция, България). Зимува в Персийския залив, Африка. Общата численост в Европа и Източното Средиземноморие е 21 000–38 000 гнездещи двойки [1].

Разпространение и численост в България. Гнездещо-прелетна. До средата на XX в. са известни гнездови находища само по Дунавското крайбрежие

и вероятно в Софийско; впоследствие е установена да гнезди и по Черноморското крайбрежие и долините на реките Марица, Сютлийка и Тунджа [2]. През последните години е регистрирана като гнездеща по Дунавското крайбрежие (6 сигурни находища), в Дунавската равнина (5 сигурни находища), в Бургаските езера, около Пловдив (3 сигурни находища) [3] и в блато източно от София [4]. Общата численост в страната се оценява на 2000–2500 [2], 500–1000 [5], 200–300 [6], 300–650 [3], което показва устойчива тенденция за многократно намаляване на гнездовата популация в България.

Местообитания. Сладководни езера и блатата, язовири и микроязовири, рибарници и рибовъдни стопанства, заливни гори. По време на миграции се среща и в крайбрежни бракични водоеми, язовири, канали за напояване.

Биология. Мъти само в смесени колонии от чапли, блестящи ибиси, лопатарки и малки корморани. Гнездата са разположени в тръстика или по върби и тополи. Отглежда 4–5 малки, които започват да летят от началото на юли. Храни се с дребни рибки, жаби, водни насекоми.

Блиски видове. Биволска чапла (*Bubulcus ibis*).

Отрицателно действащи фактори. В миналото е отстрелвана като вредител (50-те години на XX в.). Сега не са известни; вероятно пресушаването и деградацията на влажните зони.

Предприети мерки за защита. Защитена по ЗБР. Основните гнездови находища са в защитени територии.

Необходими мерки за защита. Изготвяне на Национален план за опазването на вида и неговото прилагане.

Основна литература за вида: 1. Wetlands International, 2002; 2. Simeonov et al., 1989; 3. Янков (ред.), 2007; 4. Delov, 1993; 5. Kostadinova, 1997, 6. Nankinov et al., 2004.

Таню Мичев

Червена чапла

Ръждива чапла

Ardea purpurea Linnaeus, 1766

Разред Щъркелоподобни (Ciconiiformes)

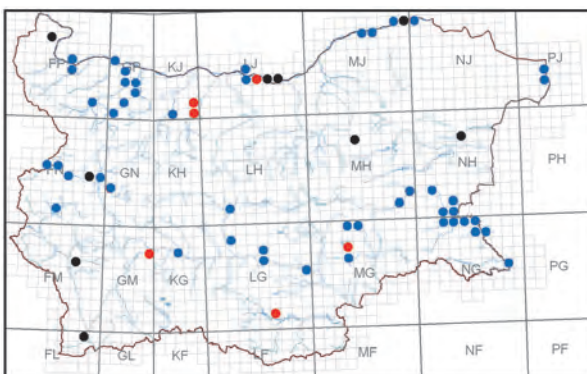
Семейство Чаплови (Ardeidae)

Природозащитен статус: в България: застрашен вид EN; ЗБР-II, III; международен: ECS-sрес 3, БеК-II, БоК-II, ДП-I.

Общо разпространение. Индо-африкански вид, който гнезди на Пиренейския полуостров, във Франция, Германия, Италия, Балканския полуостров, Русия, Казахстан, Индустан, Индокитай, Индонезия, Мозамбик, Ангола, Мадагаскар. Зимува в Египет, Арабския полуостров, Африка на юг от Сахара, Мадагаскар, Индустан, Югоизточна Азия.

Разпространение и численост в България. Гнездещо-прелетен вид, в миналото разпространен само във водоемите край Дунав и Черно море. Рядка в по-

речията на големите вътрешни реки [1, 2]. През последните години гнезди основно в блата и езера по Дунавското и Черноморското крайбрежие, в Софийското поле и на места в поречието на реките Марица, Тунджа и Струма с общо 54 гнездови находища [3], голяма част от които се нуждаят от потвърждение. Рядка в цялата страна – в повечето находища са установени под 5 гнездещи двойки [3]. Числеността според различни автори се определя в доста широки граници – 75 [4], 100 [5], 120 [6]; 50–200 [7], 150–250 гнездещи двойки [3].

Местообитания. Открити, предимно, сладководни басейни с гъста блатна растителност от тръстика и папур; крайречни равнинни дъбови гори, най-често в места до 300 m н. в., но навсякъде непосредствено до обширни водоеми.

Биология. Гнезди в самостоятелни или в смесени колонии. В големите смесени колонии (от чапли, блестящи ибиси, лопатарки и големи корморани) разполага гнездата си по периферията, скрити сред тръстиковите масиви [3]. През април–юни снася 2 (2–8) яйца. Мъти 25–27 дни. Малките излитат на възраст 45–50 дни. Обикновено има 1 люпило. Гнездовият успех е 2,1 малки/гнездо. Храни се с риба (най-често с дължина 5–15 cm), жаби, водни насекоми и ракообразни, водни змии, гущери, дребни птици и бозайници (предимно мишевидни гризачи).

Близки видове. Сива чапла (*Ardea cinerea*).

Отрицателно действащи фактори. Унищожаване и увреждане на местообитанията, замърсяване на водоемите, отстрел в рибовъдните стопанства и извън тях, безпокойство през гнездовия период.

Предприети мерки за защита. Защитена по ЗБР. Включена в ЧКБ (1985). Основните гнездови находища (езерата Сребърна, Дуранкулашко, Атанасовско, Вая, местн. Пода, блатото Алепу) са в защитени територии.

Необходими мерки за защита. Изготвяне на Национален план за опазването на вида. Повишаване на природозащитната култура на населението. Строг контрол за гарантиране на защитния статут на вида и находищата, поставени под закрилата на закона.

Основна литература за вида: 1. Симеонов и др., 1990; 2. Шурулинков и др., 2006; 3. Янков (ред.), 2007; 4. Костадинова, Михайлов, 2002; 5. Мичев, 1985; 6. Нанкинов и др., 2004; 7. Костадинова, 1997.

Златозар Боев,
Таню Мичев, Невена Камбурова

Поен лебед

Cygnus cygnus Linnaeus, 1758

Cygnus musicus: Христович, 1892: 424;

Reiser, 1894: 181; Клайн, 1909: 143.

Разред Гъскоподобни (Anseriformes)

Семейство Патицови (Anatidae)

Природозащитен статус: в България: застрашен вид EN D (2), ЗБР-III; международен: БеК-II; БоК-II, III.

Общо разпространение. Палеарктичен вид, чийто гнездови ареал обхваща Исландия, Скандинавските страни и Северна Русия. Среща се още в Азия, Канада и САЩ. Зимува на места почти в цяла Европа в численост до 65 000 птици, което е повече от 50% концентрация на световната му популация [1].

Разпространение и численост в България. Преминващ и зимуващ основно около големите водоеми по Черноморското крайбрежие: Южното –

(средно 68 и максимално 444) и Северното – (средно 138 и максимално 554). Във вътрешността на страната е по-малоброен; максималната установена численост за страната е 1107 индивиди през 1997 г. [2]. Най-големи концентрации са установени около Мандренското езеро – над 1000 птици [3].

Местообитания. Крайбрежни бракични или солени езера, морски плитчини, орни земи, пасища.

Биология. В България се храни предимно в зимни посеви в съседство с големи незамръзващи водоеми, където ношува [4].

Близки видове. Западен малък лебед (*Cygnus columbianus bewickii*).

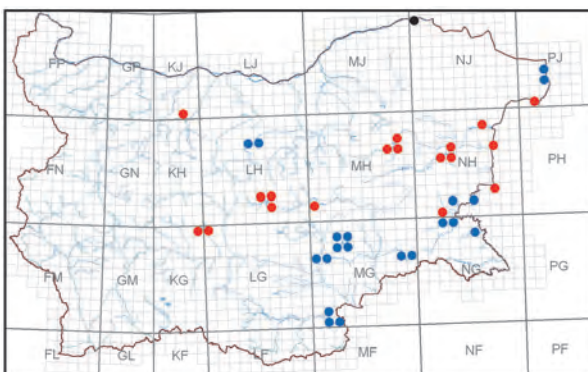
Отрицателно действащи фактори. Евтрофикация на влажните зони, острел, замърсяване на почвите от селско стопанство, хищници.

Предприети мерки за защита. Защитен по ЗБР. Проведени са задълбочени изследвания върху миграцията и зимуването му [2, 3]; някои находища по Черноморското крайбрежие – езерата Дуранкулак, Шабла, Поморийско, Атанасовско, Вая (част) и местн. Пода, са обявени за защитени територии и Рамсарски места [4].

Необходимите мерки за защита. Изготвяне на Национален план за опазването му. Повишаване на екологичната култура на населението и обявяване на Мандренското езеро и крайбрежните ливади за защитена местност.

Основна литература за вида: 1. BirdLife International, 2004; 2. Michev, Profirov, 2003; 3. Dimitrov et al., 2005; 4. Profirov, Michev (Eds.), 2003.

Любомир Профиров

Сива гъска

***Anser anser* (Linnaeus, 1758)**

Anser cinereus M. et W.: Finsch, 1859: 386; Radakoff, 1879: 175; Христович, 1890: 221; *Anser ferus* (Gmel.): Elwes, Buckley, 1870: 339; *Anser cinereus* Meyer: Reiser, 1894: 182; Jordans, 1940: 143; *Anser ferrus* Brunn.: Клайн, 1909: 143.

Разред Гъскоподобни (Anseriformes)

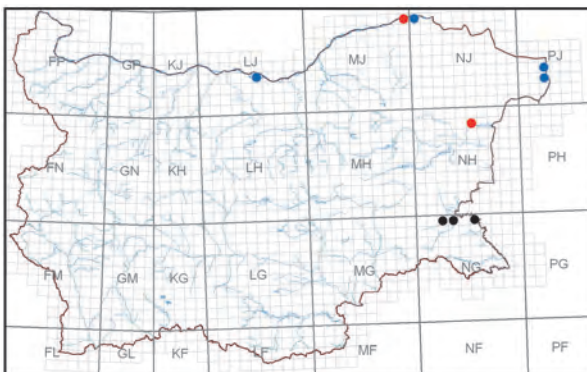
Семейство Патицови (Anatidae)

Природозащитен статус: в България: застрашен вид EN [B 2a, b(iv), c (iii, iv)], ЗБР-III; международен: БеК-III; БоК-II.

Общо разпространение. Палеарктичен вид, който гнезди на Скандинавския полуостров, Исландия, Великобритания, Централна Европа, Балканския полуостров, Беларусия, Украйна, европейската територия на Русия, и Азия.

Разпространение и численост в България. Гнездещ, мигриращ и зимуващ вид. В миналото сивата гъска е мътила предимно в по-големите блата по р.

Дунав и езерата по Черноморското крайбрежие, като числеността на популацията не е надвишавала 25 двойки [1, 2]. Сега продължава да гнезди нередовно в известните находища. Гнездовата популация варира между 5 и 25 двойки [3], а според по-нови оценки – 20–30 двойки [4]. През последните 10 години има тенденция към понижение на числеността [5]. По време на миграция по-големи струпвания са регистрирани по р. Дунав [2]. За периода 1977–1996 г. средната численост на зимуващите птици в страната е 793 (минимална 8, максимална 1532). По-голямата част от тях зимуват по р. Дунав, като от основно значение е ез. Сребърна (максимум 1000 птици през 1978 г.). След 1997 г. се наблюдава спадане на средната численост на зимуващите птици [6].

Местообитания. Езера и блата с обширни тръстикови масиви и добра хранителна база. На о. Персина гнезди и в наводнени върбови гори, където прекарва и времето за линеење.

Биология. Двойките заемат гнездова територия през февруари. Гнезди единично на островче, сред тръстиката или на повалено старо дърво. Снасянето на яйцата е през март. Мътилото съдържа 4–7 бели яйца, а първите малки се появяват в средата на април; започват да летят след около 50–60 дни. Семейството се запазва през есента и зимата. Храната включва различни ливадни растения. През зимата птиците се хранят по блоковете със зимници, заедно с голямата белочела гъска [2].

Блиски видове. Няма.

Отрицателно действащи фактори. Прекомерно обрастване на блатата с тръстика и папур (о. Персина) и непостоянен и неблагоприятен воден режим. Безпокойство от рибари, ловци и др. (Дуранкулак, Сребърна), изсичане на старите върбови гори (о. Персина). Браконьерство, свързано с отстрелване извън ловния сезон в края на зимата.

Предприети мерки за защита. Защитена по ЗБР. Включена в ЧКБ (1985). Всички съвременни находища са в защитени територии.

Необходими мерки за защита. Подобряване и стабилизиране на състоянието на влажните зони, в които гнезди. Отстраняване на фактора безпокойство в повечето от тях. Възстановяване на влажните зони на о. Персина и Калимок във вид най-близък до първоначалния. Разяснителна дейност сред ловците и забрана на отстрела след 30 декември.

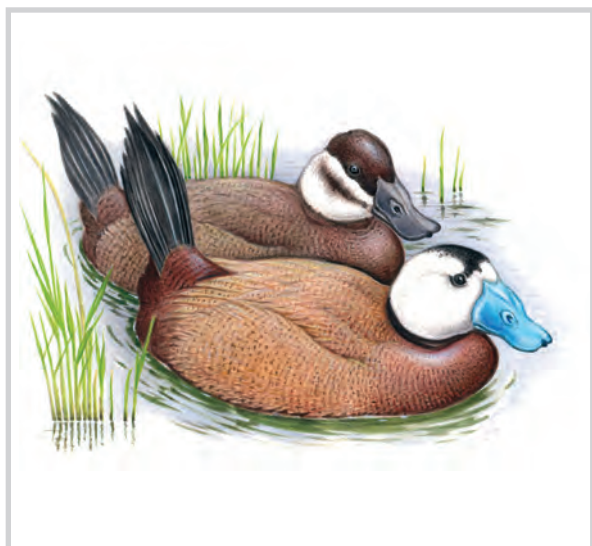
Основна литература за вида: 1. ЧКБ, 1985; 2. Нанкинов и др., 1997; 3. Костадинова, 1997; 4. Нанкинов и др., 2004; 5. BirdLife International, 2004; 6. Michev, Profirov, 2003.

Божидар Иванов, Сергей Дерелиев

Тръноопашата потапница

Белоглава потапница (патица, потапка), белоглавка, тръноопашата патица
***Oxyura leucocephala* (Scopoli, 1769)**
Anas leucocephala Scopoli, 1769, *Annus I. Hist. Nat.*: 65; *Erismatura leucocephala* (Scop.): Elwes, Buckley, 1870: 340; Reiser, 1894: 189; Клайн, 1909: 157; Boetticher, 1927: 183.

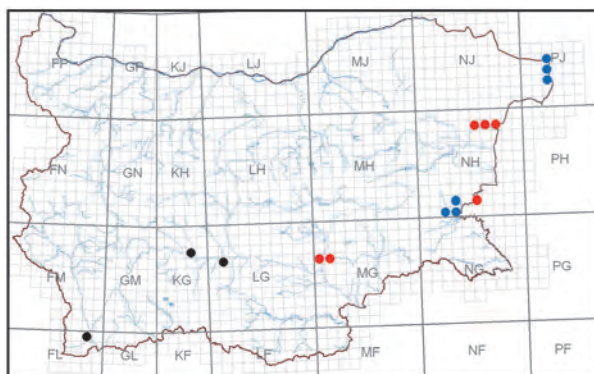
Разред Гъскоподобни (Anseriformes)
 Семейство Патицови (Anatidae)

Природозащитен статус: в България: застрашен вид EN A[1(a+c)] + B[1a+(b(i+ii+iii+iv+v) + 2(a+b(i+ii+iii+iv)))+C[1+2(a(ii)+b)]]+E; ЗБР-II, III (I); международен: ECS-спес I, уязвим; ДП-I; БеК-II; CITES-III; БоК-I/II.

Общо разпространение. Палеарктичен вид с фрагментиран гнездови ареал от Югозападна Европа и Североизточна Африка до Централна Азия и Китай.

Разпространение и численост в България. Зимувач и мигриращ вид, главно по Черноморското крайбрежие. В началото на ХХ в. многобройна по

време на пролетната миграция в Атанасовското езеро [1, 2]. Наблюдавана е край София, в Благоевградско, околностите на Пловдив и Пазарджик, яз. „Розов кладенец“, езерата Друранкулашко, Белославско, Варненско и Вая, и в Бургаския залив [3, 4]. От 1991 г. е установено увеличение на числеността във влажните зони около Бургас, където през зимата се концентрира значителна част от световната популация на вида (до 12%). Най-многобройна е в ез. Вая – максимално 2260 птици [5, 6, 7, 8]. Отделни индивиди и малки групи се срещат в Поморийското [6] и Атанасовското езеро [6, 9], Шабленската тузла [9] и Варненско–Белославския езерен комплекс.

Местообитания. Обширни сладководни водоеми, крайбрежни бракични и солени лагуни, морски заливи, лимани, изкуствени водоеми.

Биология. Моногамна. Храни се с ларви на хирономиди, водни безгръбначни и семена на водни растения [10, 11, 12].

Близки видове. Североамериканска тръноопашата потапница (*Oxyura jamaicensis*).

Отрицателно действащи фактори. Загуба и деградация на хабитати, хибридизация, риболов с мрежи, отстрел, замърсяване на водите.

Предприети мерки за защита. Защитена по ЗБР. Включена в ЧКБ (1985). Основните места на концентрация са обявени за защитени територии, Рамсарски места и ОВМ. Разработен е Национален план за опазването на вида, както и Планове за управление на Атанасовското езеро, местн. Пода, езерата Вая, Шабла и Дуранкулак. От 1996 г. е обект на специално проучване и мониторинг. През 2001–2002 г. е осъществен балкански проект за нейното опазване.

Необходими мерки за защита. Всички находища да бъдат включени в защитени зони; язовир „Мандра“ да бъде обявен за Рамсарско място; да се въведат ограничения на лова в местата на концентрация; да се актуализира Националният план за опазване на вида; да се предприемат мерки за повишаване на природозащитната култура на населението около находищата.

Основна литература за вида: 1. Върбанов, 1912; 2. Върбанов, 1935; 3. Нанкинов, 1985; 4. Michev, Profirov, 2003; 5. Dimitrov et al., 2000b; 6. Dimitrov et al., 2005; 7. Profirov, Dimitrov, 2001; 8. Ivanov, Jankov, 2001; 9. Michev et al., 2004; 10. Dimitrov et al., 2000a; 11. Pandourski, 2001; 12. Янков, Иванов, 2002.

Милко Димитров

Египетски лешояд

Малък лешояд, белогазица,
стръвняк, каняк

Neophron percnopterus Linnaeus, 1758

Разред Соколоподобни (Falconiformes)

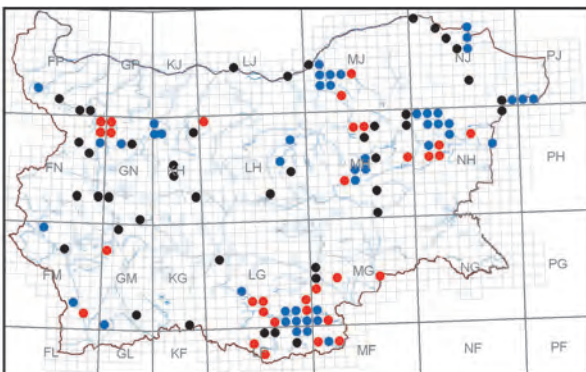
Семейство Ястребови (Accipitridae)

Природозащитен статус: в България: **застрашен вид** EN A[2c+4(a+c)] + B[1b(i+ii+iii+iv+v) + 2(b(i+ii+iii+iv+v))] + C[1+2a(i)]+D+E; ЗБР-II, III; **международен:** ДП-I; Бек-II; СИТЕS-II; БоК-II.

Общо разпространение. Индо-африкански вид, чийто гнездови ареал обхваща Южна Европа, Африка, Югозападна Азия, Туркестан и Индия.

Разпространение и численост в България. Гнездещо-прелетен вид, в миналото из цялата страна [1, 2, 3]. Сега е намалял значително: през последните 10 г. от ПП „Сините камъни“ изчезват 3 двойки [7] и към 2005 г. вече не гнезди [8]; през 1988 г. в Странджа има не по-малко от 9 двойки [10], през 2005 г. не е установен [8]; за района между яз. „Студен кладенец“ и яз. „Ивайловград“ през 80-те години на ХХ в.

се споменава за 50 гнездещи двойки [3, 9]. През 2005 г. техният брой е само 16 двойки [8]. Във Врачанската планина от 4 гнездещи двойки през 2001 г., през 2005 г. остава да гнезди една двойка [8]. В Полонието към края на 50-те години на ХХ в. гнездят 30-35 двойки [1, 4], към 2005 г. техният брой е 13-16 двойки [8]. Към 2005 г. общата численост в България е 60-75 двойки [НБОИ-БДЗП].

Местообитания. Скалисти райони, проломи, ждрела, в миналото льосови стени, селища и др. до 400, по-рядко до 900 m н. в.

Биология. Гнезди в ниши на скали. Двойките използват до 4-5 различни гнезда. Разстоянието между тях е 3-4 km. Около 30% от двойките сменят гнездата си от предходната година [8]. Отглежда 1-2 малки. През 2004 г. гнездовият успех е средно 0,9 малки/двойка [7]. Мършояден, по-рядко се храни с костенурки, охлуви и др.

Близки видове. Няма.

Отрицателно действащи фактори. Използване на отрови в селското стопанство и за едри хищници, дератизации на депа за отпадъци. Намаляване на хранителната база. Токови удари от електропреносната мрежа. Безпокойство при строителни дейности, добив на полезни изкопаеми и др. [6, 12].

Предприети мерки за защита. Защитен по ЗБР. Включен в ЧКБ (1985). Разработени са национални и международни правни мерки, както и Национален план за опазването му. В защитени територии са 55% от гнездата, а 90% – в зони по НАТУРА 2000 [11]. Извършва се подхранване на 70% от двойките. Изпълнява се мониторингова програма за отчитане на гнездовия успех на популацията. Включен е и в национална образователна програма.

Необходими мерки за защита. Обявяване на ПП „Източни Родопи“, разработен План за управление. Въвлечане на общините в Източните Родопи, Полонието и Провадийско-Рояжското плато в дейностите по опазването му. Насърчаване на пасищното животновъдство и биологичното земеделие. Размножаване в неволя и рестокнинг. Продължаване на контрола при използването на отрови.

Основна литература за вида: 1. Мичев, 1968; 2. ЧКБ (1985); 3. Симеонов и др., 1990; 4. Baumgart, 1991; 5. Meyburg et al., 2004; 6. Kurtev, 2003; 7. Kurtev, 2004; 8. Kurtev, 2005; 9. Янков, 1977; 10. Milchev, 1994; 11. Костадинова и Граматиков, 2007.; 12. Христов, 1997.

Марин Куртев, Илия Ватев,
Димитър Демерджиев

Белоглав лешояд

Гологлав лешояд

Gyps fulvus **Hablizl, 1783**

Gyps fulvus (Gm.): Reiser, 1894: 133.

Разред Соколоподобни (Falconiformes)

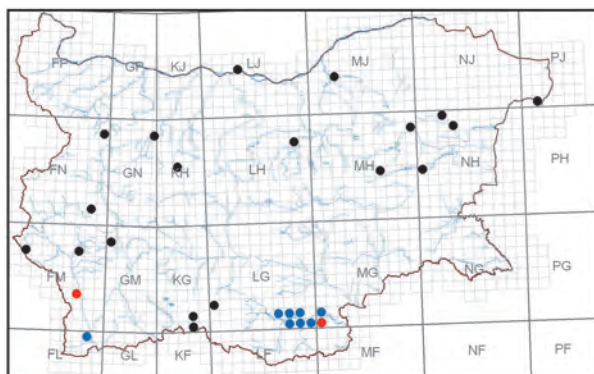
Семейство Ястребови (Accipitridae)

Природозащитен статус: в България: **застрашен вид** EN [B1(a+c(iii))+2(a+c(iii))+D. ЗБР-II; III, международен: ДП-I; БеК-II; CITES-II; БоК-II.

Общо разпространение. Палеарктичен вид, който гнезди в Южна Европа, Мала Азия, Синайския полуостров, Ирак, Иран, Афганистан, Пакистан, Казахстан, Индия.

Разпространение и численост в България. Постоянен, в миналото многоброен вид по скалисти места [1, 2, 3]. Изчезва около средата на ХХ в., след 1970 г. се възвръща в Източните Родопи по р. Арда между Кърджали и Маджарово: 1 гнездеща двойка през 1978 г. [1], до 1985 г. 1–4 гнездещи двойки [4, 5]. [НБОИ–БДЗП], през 2005 г. 36 гнездещи двойки (Д. Демерджиев, непубл. данни). Скита в Южна България [3, 5] и мигрира по Черноморието (3–5 птици) [5] и Софийското поле [6].

Местообитания. Скалисти райони в долините на големи реки, често при наличие на вълци.

Биология. Гнезди колониално (до 10–12 двойки) в големи скални комплекси като периодично сменя гнездовищата. Известни са и единични гнезда (включително до пътища) [НБОИ–БДЗП]. Снася през януари 1 яйце. Мършояден, зависим от свободно пасящи домашни животни и от ветеринарно-санитарното обслужване. На едно място за хранене могат да се съберат десетки птици.

Близки видове. Черен лешояд (*Aegypius monachus*).

Отрицателно действащи фактори. Отравяне, отстрел, липса на храна, сблъсъци в електропреносната мрежа [5]. Най-значими са намаляването на добитъка (особено след 1985–1989 г.), поставянето на отровни примамки и влошаването на местообитанията в резултат на минна дейност, залесяване, безпокойство и др.). След 2004 г. заплахата са 40 вятърни генератора в Гърция до българската граница, в район на преминаване на птиците.

Предприети мерки за защита. Защитен по ЗБР. Включен в ЧКБ (1985). Приети са национални и международни правни мерки, програма за поддържащи и възстановителни дейности, мониторинг и насърчаване на традиционното животновъдство [6]. Гнездовите находища са обявени за защитени територии, ОВМ [8] и защитени зони по НАТУРА 2000 [9, 10]. Предложено е обявяването на Източните Родопи за природен парк [10]. Ключови общини (Маджарово) са приобщени към опазването му. Кампания срещу използването на отрови. Провежда се реинтродукция на вида чрез реинтродукция на птици от Западна Европа.

Необходими мерки за защита. Разработване и прилагане на Национален план за опазването му. Насърчаване на пасищното животновъдство, компенсиране на щетите от вълци. Обявяване на ПП „Източни Родопи“, изготвяне на План за управлението му. Продължаване на изкуственото подхранване, кампанията срещу използването на отрови, попълването на популацията и започване на реинтродукция.

Основна литература за вида: 1. Мичев и др., 1980; 2. ЧКБ (1985); 3. Симеонов и др., 1990; 4. Янков, 1981; 5. Янков, Профиров, 1991; 6. Янков и др., 1994; 7. Stoychev et al., 2004; 8. Костадинова, 1997; 9. Матеева, Граматиков, 2007; 10. Стойчев, Петрова, 2003.

Петър Янков, Симеон Марин, Марин Куртев,
Христо Христов, Ивелин Иванов

Тръстикова блатар

Европейски тръстикова блатар, блатен сокол, блатен ястреб

Circus aeruginosus (Linnaeus, 1758)

Разред Соколоподобни (Falconiformes)

Семейство Ястребови (Accipitridae)

Природозащитен статус: в България: застрашен вид EN D; ЗБР-II, III (I). международен: ESC-spec 2; рядък; БеК-II; БоК-II; ДП-I; СИТЕS-II.

Общо разпространение. Палеарктичен вид, чийто гнездови ареал обхваща Северозападна Африка, Европа и Азия, Австралия, Нова Зеландия и някои острови на Тихия и Индийския океан. Зимува южно от тропична Африка и в Южна Азия.

Разпространение и численост в България. Гнездещо-прелетен, преминаващ и зимуващ. В миналото се е срещал често, но през втората половина на XX в. е все по-рядък [1]. През периода 1950–1984 г. са установени общо 38 гнездови находища с 40–60 двойки (предимно по острови на р. Дунав, блатата,

езера и устия на реки по Черноморското крайбрежие и влажни зони в Софийското поле и в Горнотракийската низина), от които 16 сигурни с 27 гнездещи двойки [2]. Сега през размножителния сезон е установен в около 150 десеткилометрови УТМ квадрата (от които 54 със сигурно гнездене), разположени в ниските части от територията на страната [3]. Оценката на гнездовата популация е 30–50 [4], 400–600 [5], 80–150 [6] и 220–240 двойки [3], което показва известно увеличение през последните години.

Местообитания. Блата, езера и устия на реки с гъста растителност от тръстика и папур. По време на миграции и зимуване обитава различни естествени и изкуствени влажни зони в ниските части на страната.

Биология. Преобладават единично гнездещите двойки, но са познати и малки гнездови колонии. Гнездото е трудно достъпно, разположено ниско сред гъста блатна растителност. Отглежда 4–5 малки, които излитат през юли.

Блиски видове. Степен блатар (*Circus macrourus*); ливаден блатар (*C. pygargus*); полски блатар (*C. cyaneus*).

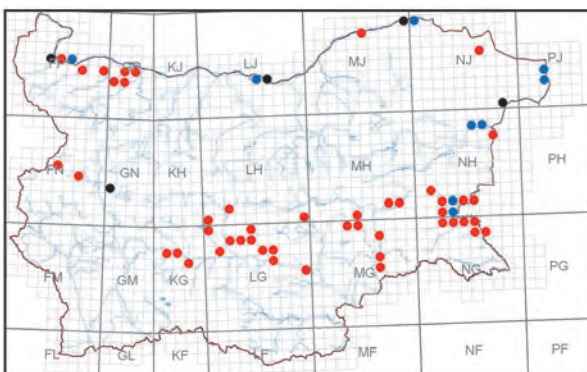
Отрицателно действащи фактори. Пресушаване и деградация на естествените влажни зони със стоящи води. Използването на отрови за борба срещу гризачи; безпокойство от рибари.

Предприети мерки за защита. Защитен по ЗБР. Включен в ЧКБ (1985).

Необходими мерки за защита. Изготвяне на Национален план за опазването му. Актуализиране на Националния план за опазване на влажните зони в страната.

Основна литература за вида: 1. Симеонов и др., 1990; 2. Петров, Мичев, 1985; 3. Янков (ред.), 2007; 4. Костадинова, 1997; 5. Нанкинов и др., 2004; 6. Birflife International, 2004.

Таню Мичев, Цено Петров,
Светослав Спасов

Голям ястреб

Ястреб кокошкар, герак, крагуй, атмаджа

Accipiter gentilis Linnaeus, 1758

Astur palumbarius L.: Клайн, 1909: 84.

Разред Соколоподобни (Falconiformes)

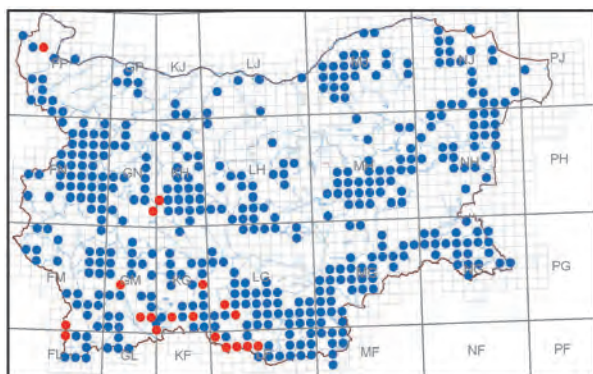
Семейство Ястребови (Accipitridae)

Природозащитен статус: в България: застрашен вид EN [C2ai], ЗБР-III; международен: БеК-II, CITES-II, БоК-II.

Общо разпространение. Холарктичен вид, който обитава гористите райони на Европа, Япония, Корея, Китай, Монголия, Виетнам, САЩ, Канада, Мексико [1].

Разпространение и численост в България. Гнездещо-прелетен, преминаващ и зимуващ вид. До 1950 г. е често срещан размножаващ се вид в равнините и планините [2]. Числеността му е била оценена между 100 и 500 гнездещи двойки [3]; Според други източници е бил „твърде рядък вид“ през размножи-

телния сезон с не повече от 100 двойки [4, 5]. След 1985 г. е „твърде рядък“ с численост не по-голяма от 100 двойки [6], но според други автори – между 1000 и 1500 двойки с тенденция към увеличение [7], между 100–1000 [8], 1700–2100 [9], между 500–1500 двойки [10]. Сега числеността му е около 1200–1500 двойки. В много райони се наблюдава намаляване на броя на гнездещите двойки.

Местообитания. Високостъблени гори в планините и равнините, крайречни гори; стари паркове в градската и крайградската зона [11]. В много райони на България гнезди в иглолистни култури, които сега са едно от типичните размножителни местообитания на вида. Нерядко гнездата се намират близо до селища.

Биология. Размножителният период започва през март – началото на април. Строи големи гнезда, но използва и стари гнезда на други хищни или на вранови птици. Обикновено всяка двойка има по 2–3 гнезда в гнездовата си територия, които птиците използват през различни години. През април снася 2–5 яйца, най-често 3–4. Мъти 35–38 дни. Младите напускат гнездото на около 40 дни след излюпването си. Храни се с дребни и средно големи птици (диви и домашни) и бозайници [12].

Блиски видове. Малък ястреб (*Accipiter nisus*), късопръст ястреб (*A. brevipes*).

Отрицателно действащи фактори. Отстрел, сечи, преследване от гълъбари; горски пожари; безпокойство от билкари, гъбари, строителство в горите и др.; изнемване на яйца и малки от браконiere; преследване; планински вело- и мото-спортове; улавяне в птичи стопанства и др.

Предприети мерки за защита. Защитен по ЗБР. Включен в ЧКБ (1985). Много от гнездовите находища са в националните паркове „Централен Балкан“, „Рила“ и „Пирин“, природните паркове „Странджа“, „Врачански Балкан“, в резервати и защитени местности.

Необходими мерки за защита. Спазване на забраната за отстрел на вида и санкциониране на лицата, които изнемват яйца и малки от гнезда; разработване на компенсационни програми при нанасяне на щети върху домашни птици. Контрол на дърводобивната, спортната и събираческата дейност в горите през гнездовия период. Забрана на отглеждането на хищни птици от частни лица и от организации с комерсиална цел (соколарство, търговия).

Основна литература за вида: 1. Thiollay, 1994; 2. Патов, 1950; 3. Мичев, 1982; 4. Симеонов, 1984; 5. Симеонов, 1985; 6. Симеонов и др., 1990; 7. Nankinov et al., 1991; 8. Костадинова (съст.), 1997; 9. Нанкинов и др., 2004; 10. Birdlife International, 2004; 11. Stoyanov et al., 2004; 12. Арабаджиев, 1962.

Георги П. Стоянов, Златозар Боев

Малък ястреб

Ястреб врабчар, пилищар, пилъок, птичарка

Accipiter nisus (Linnaeus, 1758)

Astur nisus L.: Клайн, 1909: 84.

Разред Соколоподобни (Falconiformes)

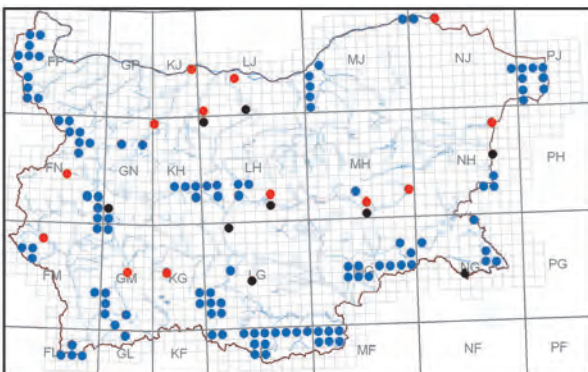
Семейство Ястребови (Accipitridae)

Природозащитен статус: в България: застрашен вид EN [C2ai]; международен: BeK-II, CITES-II, BoK-II, ЗБР-III.

Общо разпространение. Палеарктичен вид, който гнезди в Европа (без Исландия), Закавказието, Близкия Изток, Централна Азия, Русия, Япония, Азия, Африка.

Разпространение и численост в България. Постоянен и преминаващ вид. В миналото е бил широко разпространен и многоброен вид. Сега през гнездовия период се среща почти в цялата страна; с най-висока численост в планините и предпланините (Стара планина, Пирин, Славянка, Витоша) и Черноморското крайбрежие [1]. По-рядък е в равнините

и низините. Числеността на гнезещата популация в България нараства – под 1000 двойки [1], 1000 двойки [2]; 2200 [3]; 1500–2000 [4], а на зимуващата – 2000–5000 птици [5].

Местообитания. Гори и крайнините им в равнините, предпланините и планините до алпийския пояс. През гнездовия период по-чест в планините и в широколистните гори.

Биология. Моногамен вид. Гнезди по единични високи дървета в открити места или по крайнини на гори. Снася 2–6 яйца, които женската мъти 32–34 дни. Орнитофаг. Ловува дребни птици до 120 g, обикновено до 7 km от гнездото.

Близки видове. Късопръст ястреб (*Accipiter brevipes*), голям ястреб (*A. gentilis*).

Отрицателно действащи фактори. Безпокойство, отстрел, обезлесяване на обширни райони в равнините, строителство и спортна дейност в планините, съкращаване на хранителната база.

Предприети мерки за защита. Защитен по ЗБР. Включен в ЧКБ (1985). Около 1/3 от гнездовите находища се намират в защитени природни територии.

Необходими мерки за защита. Намалвяване на безпокойството (например забрана на дърводобива през гнездовия сезон в райони в съседство с гнездови находища), засилване контрола срещу браконьерството, охраняване на отделни гнезда през размножителния сезон. Включване на повече гнездови находища (главно край туристическите маршрути и екопътеките) в пределите на защитени територии.

Основна литература за вида: 1. Симеонов, 1985; 2. Симеонов и др. 1990; 3. Нанкинов и др. 2004; 4. Янков (ед.), 2007; 5. Костадинова и др., 1997.

Златозар Боев, Георги Стоянов

Степен орел

Aquila nipalensis (Temminck, 1828)

Aquila orientalis Cabbanis, 1857: Reiser, 1894: 115; *Aquila nipalensis* Hodgson: Патев, 1950: 185; *Aquila rapax* (Temminck): Симеонов и др., 1990: 195; Симеонов, Мичев, 1991: 88.

Разред Соколоподобни (Falconiformes)

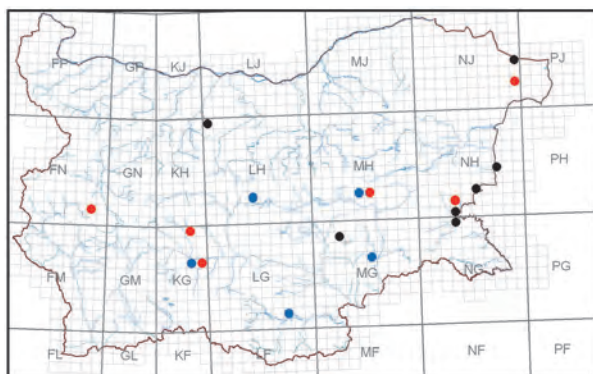
Семейство Ястребови (Accipitridae)

Природозащитен статус: в България: застрашен вид EN B[1(a)+2(a)]+D; ЗБР-III; международен: ECS-spec 3, BeK-II, CITES-II, BoK-II.

Общо разпространение. Индо-африкански вид с гнездови ареал в Русия, Турция, Азия, Индия и Непал. Зимува от Източна до Южна Африка, Иран, Пакистан, Индия, Индокитай.

Разпространение и численост в България. Скиташ вид. Като гнездец е установен само през 1941 г. до с. Рогозина, Добричко [1]. Единични наблюдения има в местн. Отманли [2], каньона на р. Чернелка, Плевенско [3], до Слънчев бряг [4] и по време на

прелета през различните години от 1 до 7 индивиди по Черноморското крайбрежие [5, 6, 7, 8, 9, 10]. След 2001 г. в Сливенското поле, Бесепарските ридове и край яз. „Студен кладенец“ са регистрирани птици, понякога задържащи се повече от месец (И. Ангелов, Г. Даскалова, Д. Демерджиев, М. Куртев, Х. Христов – непубл. данни). Единични наблюдения има в Сакар (Л. Профиров, Б. Скот – непубл. данни), Овчите хълмове (Д. Демерджиев – непубл. данни) и Витоша (С. Стойчев, Й. Христов – непубл. данни). Отнася се за неразмножаващи се, скитащи, най-често полове незрели птици (в отделни случаи и възрастни) предимно по време на миграция, но също и през размножителния период. По време на миграцията е наблюдаван и по Черноморското крайбрежие и Добруджа (П. Янков, И. Димчев, Г. Герджиков, В. Катранджиев – непубл. данни).

Местообитания. Степни и полустепни райони [11].

Биология. Гнезди на ниско дърво, скала или на земята [11]. В България е наблюдаван да се храни с лалугери, които улавя сам или добива от други видове хищни птици, както и с часове да ловува пешком насекоми и гущери (И. Ангелов, Д. Демерджиев – непубл. данни).

Близки видове. Малък креслив орел (*Aquila pomarina*), голям креслив орел (*A. clanga*), царски орел (*A. heliaca*).

Отрицателно действащи фактори. В миналото интензифицирането на селското стопанство и разораването на местата с вторично степна растителност и прякото преследване. Заплаха са отравянето, рисковите електропроводи, вятърните електроцентрали, загубата на местообитания и хранителна база.

Предприети мерки за защита. Защитен по ЗБР. Включен в ЧКБ (1985). Сливенското поле, Бесепарските ридове, Сакар и яз. „Студен кладенец“ са включени в националната мрежа НАТУРА 2000 и в тях се извършва ежемесечен мониторинг.

Необходими мерки за защита. Опазване на местообитанията, ограничаване на вятърни електроцентрали по Черноморието и недопускането им в Сливенското поле и Бесепарските ридове.

Основна литература за вида: 1. Арабаджиев, 1962; 2. Balat, 1962; 3. Нанкинов, Спиридонов, 1980; 4. Größler, 1967; 5. Мичев, Симеонов, 1981; 6. Простов, 1955; 7. Простов, 1964; 8. Профиров, 1981; 9. ЧКБ (1985); 10. Baumgart, 1971; 11. Cramp, Simmons (Eds), 1980.

Ивайло Ангелов

Средиземноморски сокол

Сокол на Елеонора

Falco eleonora Gene, 1839

Разред Соколоподобни (Falconiformes)

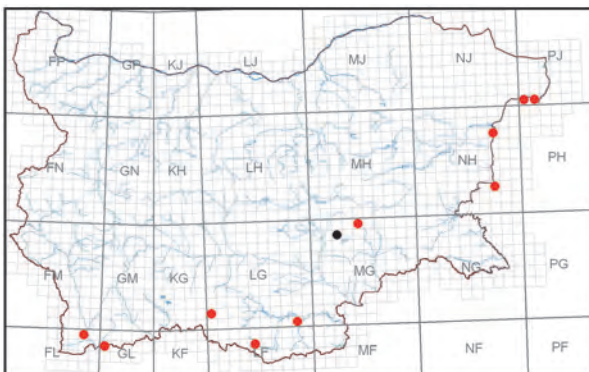
Семейство Соколови (Falconidae)

Природозащитен статус: в България: застрашен вид EN B[2(a)+c(iv)] + D; ЗБР-II, III; международен: БеК-II; СИТЕС-II; БоК-II.

Общо разпространение. Вид с медитерански тип на разпространение, чиято световна популация е съсредоточена около Средиземно море. В Европа има около 5900 двойки.

Разпространение и численост в България. Установен е през 1984 г. [1, 2]. Предишни възможни наблюдения в Атанасовското езеро [3] не са приемани за сигурни [4, 5] или не са публикувани дълго време [6, 7]. След 1985 г. броят на наблюденията нараства значително, предимно в Южна България и Черноморието, по-рядко на север от Балкана (Габровско, юни 2004 г.) (П. Шурулинков, непубл. данни). Към 2005 г. има над 100 наблюдения [НБОИ–БДЗП], допускащи твърде вероятно гнездене на 2–6 двой-

ки по Черноморското крайбрежие, Източни Родопи [8, 13], Западни Родопи и долината на р. Струма, а възможно гнездене – в Източния Балкан, Рила и поречието на р. Тунджа [НБОИ–БДЗП]. Извън гнездовия период се среща главно в посочените по-горе райони, предимно по Черноморското крайбрежие и Източните Родопи (до около 30 индивиди едновременно). Скитащи птици са отбелязани и в Западните Родопи [9], най-високо на 1926 m н. в. (вр. Снежанка) [12]. През зимата е наблюдаван еднократно (до Атанасовското езеро) [10].

Местообитания. Морски брегове, извън гнездовия период – разнообразни скалисти райони, планински ливади и плата.

Биология. С късен размножителен период (от юли до септември–октомври). Наблюдаван е по Черноморското крайбрежие да ловува домашни гълъби и папунаци, както и да се храни с едри насекоми (Orthoptera) [9, Д. Нанкинов, Б. Николов, М. Куртев, непубл. данни, 11].

Близки видове. Няма.

Отрицателно действащи фактори. Засиленото инфраструктурно развитие и нарастването на туристическата преса по Черноморието.

Предприети мерки за защита. Защитен по ЗБР. Основните находища са в резервати („Калиакра“), защитени местности („Кожух“, „Орешари“), ОВМ и райони, включени в Националната екологична мрежа НАТУРА 2000; те са обект на ежегоден мониторинг.

Необходими мерки за защита. Разработване и прилагане на Национален план за опазването му. Обявяване на нови защитени територии – ПП „Източни Родопи“ и др. Разширяване на съществуващите защитени територии за оптимизиране на оцеляването на вида.

Основна литература за вида: 1. Янков, 1984; 2. Iankov, 1992; 3. Профиров, 1981; 4. Мичев, 1982; 5. ЧКБ (1985); 6. Nankinov et al., 1991; 7. Nankinov, 1994; 8. Kambourova, 2005; 9. Shurulinkov et al., 2004; 10. Nankinov, Kirilov, 2005; 11. Cramp & Simmons, 1980; 12. Янков, (ред.), 2007; 13. Стойчев, Петрова, 2003.

Петър Янков, Борис Николов

Сокол скитник

Falco peregrinus Tunstall, 1771

Разред Соколоподобни (Falconiformes)

Семейство Соколови (Falconidae)

Природозащитен статус: в България: застрашен вид EN [C2ai], ЗБР-II, III; международен: ДП-I.

Общо разпространение. Космополитен вид. Гнезди в скалисти територии – рядко в селища и горски райони на Европа. По-често срещан и многоброен е в Южна Европа, с най-висока численост в Испания [3].

Разпространение и численост в България. Постоянен вид. Гнездещите във височинната зона птици (над 1000 m н. в.), извършват вертикални миграции. В средата на XX в. е извънредно рядък [1, 7]. По-късно е установен да гнезди в отделни изолирани скалисти райони на страната [9] в численост не повече от 10 двойки [5]. Не е регистриран по време на размножаване в редица подходящи райони на Североизточна България [2]. За периода 1970–1991 г. числеността му е 20–25 гнездещи двойки [12]; други

източници посочват 30–60 [4], 160–200 [6] и 80–130 [10] двойки. Броят на гнездещите двойки се увеличава от 90-те години на XX в. до 2007 г. [2, 13]. Сега числеността му възлиза на около 200 гнездещи двойки, с тенденция към увеличение.

Местообитания. Скалисти райони – проломи, единични отвесни скали; много рядко в населени места. Рядък или напълно отсъства по време на гнездене в алпийската зона.

Биология. Гнезди по скални корнизи, ниши и площадки на отвесни скали. Използва и стари гнезда на гарвани, скални орли, белоопашати мишелови и др. Рядко гнезди по високи човешки постройки, в населени места или в близост до тях (13, лични данни). През есента и зимата по-често навлиза в селища при ловуване (14). Брачният период започва през март–април. Тогава женската снася най-често 3–4 яйца (13), в повечето случаи снесени направо върху субстрата. Мътенето продължава 29–30 дни. Малките остават в гнездото около 45 дни [1]. Орнитофаг.

Близки видове. Няма.

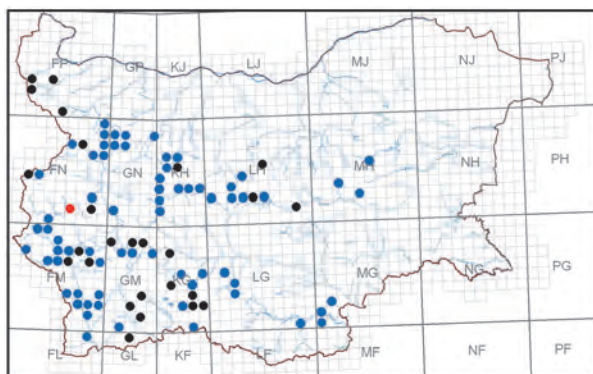
Отрицателно действащи фактори. Изземване на яйца и малки от гнездата. Безпокойство по време на гнездене. Отстрел. Преследване от гълъбари и селски стопани.

Предприети мерки за защита. Защитен по ЗБР. Включен в ЧКБ (1985). Около 30% от гнездовите находища се намират в национални и природни паркове и в някои резервати.

Необходими мерки за защита. Въвеждане на пълна забрана за отглеждане на хищни птици от частни лица и организации с комерсиална цел. Извършване на целенасочена работа по проблема със соколарството и убиването на птици от гълъбари. Охрана на рисковите гнезда. Въвеждане на забраняващи или ограничаващи режими, при практикуването на скално катерене през размножителния период. Компенсационна програма при нанасяне на щети върху домашни птици.

Основна литература за вида: 1. Арабаджиев, 1962; 2. Янков (ред.), 2007; 3. Ильичев, Михеев (ред.), 1986; 4. Костадинова, 1997; 5. Мичев, 1982; 6. Нанкинов и др., 2004; 7. Патев, 1950; 8. Симеонов, 1985; 9. Симеонов и др., 1990; 10. Birdlife, 2004; 11. Howard, Moore, 1980; 12. Petrov et al., 1995; 13. Ragyov, Demerdjiev, Angelov, in press; 14. Stoyanov et al., 2004.

Георги П. Стоянов, Борислав Борисов,
Антон Антонов, Добромир Домусчиев,
Цено Петров

Глухар

Див петел, голям тетрев

Tetrao urogallus Linnaeus, 1758

Разред Кокошоподобни (Galliformes)

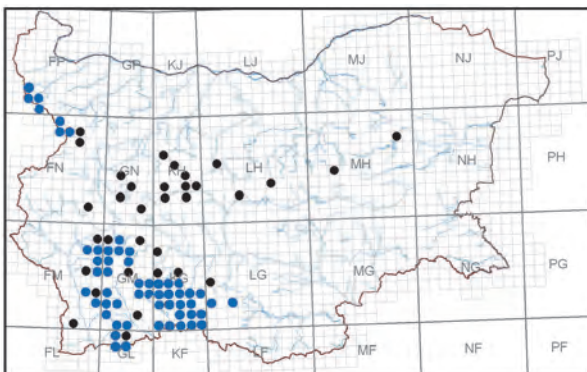
Семейство Тетревои (Tetraonidae)

Природозащитен статус: в България: застрашен вид ЕН В-1; ЗБР-II; международен: ДП-I, БеК-III.

Общо разпространение. Палеарктичен вид, чийто ареал е силно разпокъсан и разделен на 3 части – Пиренейска, Алпо-Балкано-Карпатска и Скандинавско-Сибирска. Естественят ареал обхваща Испания, Франция, Швейцария, Австрия, Италия, Германия, Чехия, Полша, Словакия, Словения, Хърватска, Босна и Херцеговина, Сърбия, Македония, Литва, Латвия, Естония, Белорусия, Украйна, Румъния, България, Северна Гърция. В Източна Палеарктика ареалът е цялостен и достига Сибир, Алтай в Русия и Монголия. Интродуциран е в Шотландия.

Разпространение и численост в България. Постоянен вид. Срещал се е в три основни района – Рило-Пиринско-Родопски (най-голям), Старопланински и Витошки (най-малък) [1]. Твърде малобройна популация (20 птици през 1965 г.) на Витоша, къде-

то най-вероятно вече е изчезнал [1]. Сега гнезди в Западни и Централни Родопи, Рила, Пирин и Западна Стара планина с намаляваща численост. През 1984 г. общата численост в страната е била 2037 индивида [2], според други оценки тя е 500–800 [3] и дори 2000 гнездещи двойки [4]. По последни данни тя се оценява на около 2600 индивида [7].

Местообитания. В южната периферия на ареала, в която попада и България, обитава иглолистни и смесени гори, понякога и широколистни гори от обикновен бук (*Fagus sylvatica*) в планините [1, 8, 9]. Предпочита стари горски масиви [5]. В миналото е обитавал и гористите предпланински хълмисти ландшафти.

Биология. Полигамен наземно гнезещ вид. Снася най-често 6–9 яйца, които женската мъти около 26 дни. Храни се с насекоми, свежи пъпки и листа, предимно листа на иглолистни [6], главно бял бор (*Pinus sylvestris*).

Блиски видове. Тетрев (*Tetrao tetrix*).

Отрицателно действащи фактори. Загуба и деградация на местообитанията поради дърводобив, пожари и др., незаконен лов. Нарушени полови съотношения в резултат на селективен отстрел на мъжки индивиди, заради трофейната им стойност. Ограничен ареал, безпокойство при дърводобив, планинско строителство и др., внос на глухари с чуждоземен произход.

Предприети мерки за защита. Включен в ЧКБ (1985). Видът е под режим на опазване и регулирано ползване от природата. Мъжките са забранени за отстрел от 15 април до 15 май (ПМС № 151/13.06.2001 г.). Около половината от находищата са в защитени територии.

Необходими мерки за защита. Да се включат в защитени природни територии ключови незащитените находища. Регламентирано устойчиво ползване при строг контрол. Да започне изкуствено развъждане и възстановяване на вида в райони с унищожени популации. Да се забранят ловът и вносът на глухари с чуждоземен произход.

Основна литература за вида: 1. Боев и др., 2007; 2. Симеонов и др., 1990; 3. Костадинова, 1997; 4. Нанкинов и др., 2004; 5. Боев, 1985; 6. Боев, 1962; 7. Petrov, 2008; 8. Cramp, 1985; 9. Pollo et al., 2005.

Златозар Боев, Стоян Николов

Тракийски кеклик

Тракийска скална яребица

Alectoris chukar (J.E. Gray, 1830)

Alectoris graeca cypristes Hertert:

Патев 1950: 328.

Разред Кокошоподобни (Galliformes)

Семейство Фазанови (Phasianidae)

Природозащитен статус: в България: застрашен вид EN, ЗБР-IV; международен: БеК-III; ДП-II/2.

Общо разпространение: Вероятно туркестано-медитерански вид, разпространен от Югоизточна България и о. Крит, на север до 55° с. ш., на юг до Синайския полуостров, Пакистан и Афганистан, на изток до Китай.

Разпространение и численост в България. Постоянен вид. Естествените му находища са от линията Асеновград–Златоград на изток до Грудово, на север до Нова Загора, на юг до държавната граница [1]. До средата на XX в. е бил многоброен в Хасковска и Кърджалийска област [2]. През 70-те и 80-те години на XX в. е разселван на много места в Тракийската

низина, Дунавската низина и по Черноморието [3], като броят на разселваните птици е достигал 50 000 годишно. Пролетният запас в края на 80-те според БЛРС е бил около 75 000 птици [3]. Последващите оценки са многократно по-ниски – 600–1000 двойки [4], 2000–3000 двойки [5]. Най-висока е числеността в Източните Родопи и Сакар. През последните 10 години има силно намаление, на места до пълно изчезване от традиционни находища в Сакар планина. Част от изкуствено създадените популации също са изчезнали.

Местообитания. Открити хълмисти ландшафти и ерозирани скалисти терени с храсталаци от драка в съседство с ниви, основно между 150 и 900 m н. в.

Биология. През размножителния период е на двойки, които се оформят през март–април. Гнездото е разположено в ямка на земята. Мътилото се състои от 7–17 яйца, изпъстрени с дребни червено-кафяви петна. Известен е вътрешновидов и междувидов гнездови паразитизъм по отношение на яребицата. [7]. През есента и зимата образува ята. Храната му е разнообразна, предимно растителна [8, 9].

Близки видове. Балкански кеклик (*Alectoris graeca*).

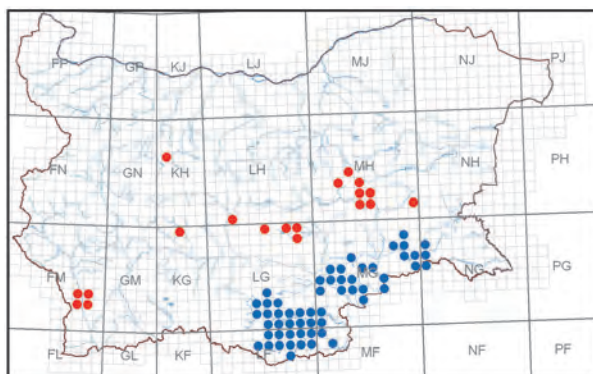
Отрицателно действащи фактори. Намаляване на хранителната база поради западане на дребното земеделие, браконьерство. Разширяване на естествената хибридна зона с балканския кеклик и получаване на междувидови хибриди със силно намалени адаптивни възможности.

Предприети мерки за защита. Защитен по ЗБР.

Необходими мерки за защита. Опазване на хабитатите и насърчаване на дребното зърнопроизводство. Разселване само в естествените находища на малък брой птици, отгледани полусвободно от истински или приемни родители.

Основна литература за вида: 1. Ботев, 1981; 2. Патев, 1950; 3. Симеонов и др., 1990; 4. Костадинова, 1997; 5. Нанкинов и др., 2004; 6. Петров, 1950; 7. Георгиев, 1964; 8. Георгиев, 1963; 9. Георгиев, 1961.

Венцеслав Делов

Балкански кеклик

***Alectoris graeca* (Meisner, 1804)**

Perdix saxatilis M. u. W.: Reiser, 1894: 138;

Saccabis saxatilis Maier: Клайн, 1909: 104;

Alectoris graeca Meisner: Патев, 1950: 327.

Разред Кокошоподобни (Galliformes)

Семейство Фазанови (Phasianidae)

Природозащитен статус: в България: застрашен вид EN [A-1-c], ЗБР-II; международен: ДП-II.

Общо разпространение. Туркестано-медитерански вид, разпространен в Алпите от Франция до Австрия, Словения и Хърватска, Босна и Херцеговина, Италия (включително Сицилия), Албания, България и Гърция.

Разпространение и численост в България. Постоянен вид, със сезонни регионални вертикални миграции. Популацията в България се отнася към номинантния подвид *Alectoris graeca graeca* (Meisner, 1804) и е уникална в световен мащаб, поради наличието на зона на хибридизация с *Al. chukar*. Зоната е дълга 40 km и преминава през българската част от ареала [1, 2, 3]. В миналото пролетният запас е

възлизал на около 20 000 птици [4]. Сега има различни оценки на числеността в страната: 600–1000 гнездещи двойки [5]; 2500 гнездещи двойки [6] и 3000 гнездещи двойки [7]. В целия ареал числеността намалява.

Местообитания. Храстови съобщества, скалистите терени в планините, обикновено между 900 и 2500 m н. в.

Биология. Моногамен, наземно гнездещ вид. От края на април до юни женската снася 8–14 яйца, които мъти 24–26 дни. На 7–10-ия ден малките могат да летят. Извън гнездовия сезон живее на ята, а през размножителния период – на двойки. Храни се предимно с растения – семена, плодове и зелени стъбла, листа и пъпки. Извършва вертикални миграции и през зимата се спуска в по-ниски участъци.

Близки видове. Тракийски кеклик (*Alectoris chukar*), червен кеклик (*A. rufa*).

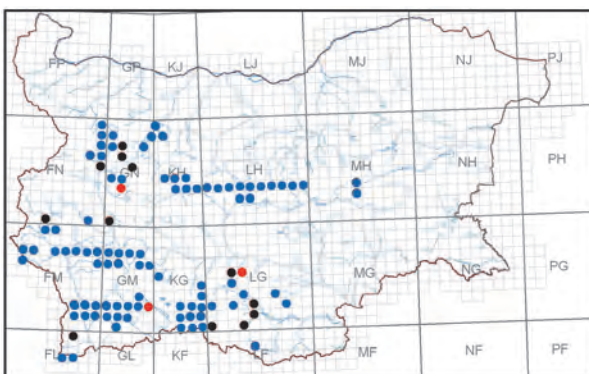
Отрицателно действащи фактори. Прекомерен отстрел, безпокойство от туризъм, строителство в планините. Хибридизация и конкуренция с тракийския кеклик, унищожаване и промяна на местообитанията, вероятно и заразни заболявания, разпространявани чрез интродуцираните тракийски кеклици.

Предприети мерки за защита. Около една четвърт от находищата са включени в защитени територии (НП „Централен Балкан“, „Рила“, „Пирин“).

Необходимы мерки за защита. Изкуствено развъждане, интродукция в райони с бивши находища на вида. Забрана на лова и прекратяване на разселването на тракийския кеклик в районите, в които *A. graeca* е автохтонен обитател; природозащитна провета сред местното население и опазване на откритите незащитени гнезда до излитането на малките.

Основна литература за вида: 1. Петров и др., 1969; 2. Bernard-Laurent, Bоеv, 1997; 3. Николов и др., 2007; 4. Симеонов и др., 1990; 5. Костадинова, 1997; 6. Нанкинов и др. 2004; 7. Костадинова, Михайлов, 2002.

Златозар Боев, Стоян Николов

Голяма пъструшка

Голяма пъстра водна кокошка

Porzana porzana (L., 1776)

Porzana maruetta Gray et Bechst.:

Христович, 1890: 216.

Разред Жеравоподобни (Gruiformes)

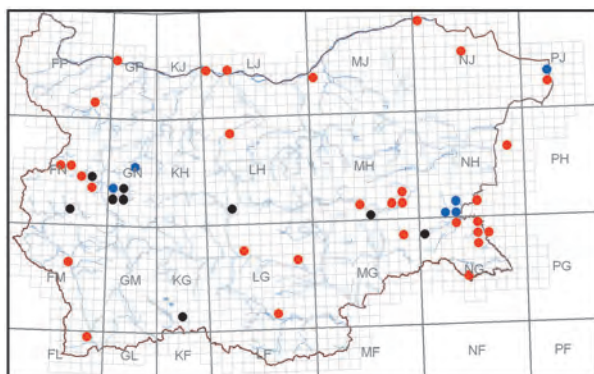
Семейство Дърдавцови (Rallidae)

Природозащитен статус: в България: застрашен вид EN B(1a)+ C(2b); ЗБР-II, III; международен: БеК-II; БоК-II; ДП-I.

Общо разпространение: Вероятно с европейски тип на разпространение, което обхваща Северното Черноморско крайбрежие, на север до Архангелск и Урал, на изток до Алтай и с отделни находища в Азия.

Разпространение и численост в България. Гнездещо-прелетен вид, в миналото недостатъчно проучен и без сигурни доказателства за гнездене [1]. През размножителния период е установен в ез. Сребърна [2, 3] и Дуранкулашкото езеро 4, 5] Ботевградската котловина [6], блатата около София и

Радомир и Ямболско [7], Розовата долина и Бургаските езера [8, 9]. Сега гнезди по Дунавското крайбрежие, нередовно по Черноморското крайбрежие (Бургаските езера, утайниците до Малко Търново) и във вътрешността на страната. Най-големите находища са в Драгоманското блато и в остатъчните водоеми от Стралджанското блато [12, 13]. Установена е и в Софийското поле. Числеността е между 200 и 400 двойки със значителни флуктуации през различните години [11].

Местообитания. Обширни мочурища и мочурливи ливади, обрасли предимно с *Carex* [11]. Предпочита оризища, торфени блатата и влажни ливади по периферията им. В бракичните водоеми по Черноморието се наблюдават предимно скитащи и мигриращи птици.

Биология. Токуването на мъжките е от началото на април до първата десетдневка на юли и продължава около 10 дни. Площта на териториалния участък на двойка в Драгоманското блато е 1,08 ha. Гнездата са изградени от стъбла на блатна растителност, скрити в гъсти тревни туфи. Мътлото е от 6–11 яйца, напътнени с кафяви, ръждиви и светлосиви точки и петна. Храна – водни насекоми и дребни безгръбначни [16].

Блиски видове. Средна пъструшка (*Porzana parva*), малка пъструшка (*P. pusilla*).

Отрицателно действащи фактори. Отводняване на мочурищата, изграждане на диги и обходни пътища. Коситба и паша в естествените местообитания, западането на оризопроизводството.

Предприети мерки за защита. Защитена по ЗБР. Най-стабилната популация (около 40% от националната) се намира в остатъците от Стралджанското и Драгоманското блато, които са предложени за защитени територии.

Необходими мерки за защита. Опазване на хабитатите и проучване на разпространението. Картиране и проучване на мочурищата в страната, насърчаване на оризопроизводството, прекратяване на пашата и коситбата в установените гнездовища. Извършване на специфични хидротехнически мероприятия, предотвратяващи пресъхването на мочурищата през горещите летни месеци.

Основна литература за вида: 1. Патев, 1950; 2. Паспалева-Антонова, 1961; 3. Петров, Златанов, 1955; 4. Симеонов, 1975; 5. Cramp, Simmons, 1980; 6. Симеонов и др., 1984; 7. Христович, 1890; 8. Простов, 1964; 9. Roberts, 1981; 10. Симеонов, Софрониев, 1968; 11. Delov, 2000; 12. Делов, 2002; 13. Borisova et al., 2005; 14. Симеонов и др., 1990; 15. Delov, 2002a. 16. Delov, 2002b.

Венцеслав Делов

Средна пъструшка

Средна пъстра водна кокошка

Porzana parva (L., 1776)

Porzana minutta Вр.: Христович, 1890: 216.

Разред Жеравоподобни (Gruiformes)

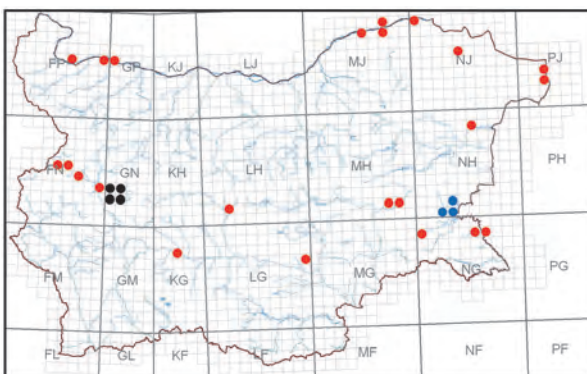
Семейство Дърдавцови (Rallidae)

Природозащитен статус: в България: застрашен вид EN B(1a)+C(2b); ЗБР-II, III; международен: Бек-II; БоК-II; ДП-I.

Общо разпространение. Палеарктичен вид, чийто ареал е от Сибир до Казахстан, Таджикистан, делтата на Волга, Кавказ, Азовско море и по северното крайбрежие на Черно море – до делтата на Дунав. Гнезди нередовно в редица държави от Централна и Източна Европа, включително Балканския полуостров.

Разпространение и численост в България. Гнездещо-прелетен вид с фрагментирано разпространение. В миналото само с две сигурни доказателства за гнездене [1, 2, 3]. През втората половина на ХХ в. е установена по време на размножителния период в Ботевградската котловина [4], блатата около София

[5, 6], Бургаските езера [7, 8, 9], Розовата долина [10]. Сега гнезди по Дунавското крайбрежие (рибарниците „Мечка“), редовно по Черноморското крайбрежие (блатата Алепу и Аркутино, Шабленското и Дуранкулашкото езеро, което е най-значимото гнездово находище у нас). От вътрешността на страната гнезди инцидентно в Драгоманското и Стралджанското блато [12, 13], рибарниците при с. Орсоя, и отводнителните канали на кв. „Младост“ в София. По време на миграцията е регистрирана в цялата страна. Предполагаемата численост в страната е между 800 и 1000 двойки [11].

Местообитания. Значителни по площ водоеми с обширни, рехави тръстикови масиви, изпъстрени с малки водни огледала и плаваща водна растителност; отводнителни канали, гъсто обрасли с тръстика и папур [11].

Биология. Токуването на мъжките е от средата на април до средата на първата десетдневка на юни. Гнездата са разположени на водната повърхност сред тръстиката. Изградени са от тънки стъбла и листа на тръстика. Мътлото е от 6–11 яйца. Мътят и двамата родители. Липсват данни за гнездовия успех. През есента миграционното поведение се проявява непосредствено след залез слънце [15]. Храна: водни насекоми и дребни безгръбначни [14, 16].

Блиски видове. Малка пъструшка (*Porzana pusilla*).

Отрицателно действащи фактори. Разрушаване на местообитанията, косене на тръстиката, изгарянето на тръстиковите масиви през зимата.

Предприети мерки за защита. Защитена по ЗБР. Най-стабилната популация се намира в Дуранкулашкото езеро, което е защитена местност.

Необходими мерки за защита. Опазване на хабитатите и проучване на разпространението. Картиране и проучване на всички по-значими тръстикови масиви в страната и постоянен мониторинг на тяхното състояние.

Основна литература за вида: 1. Патев, 1950; 2. Reiser, 1894; 3. Паспалева-Антонова, 1961; 4. Симеонов и др., 1984; 5. Симеонов, Софрониев, 1968; 6. Нанкинов, 1982; 7. Простов, 1964; 8. Дончев, 1980; 9. Roberts, 1981; 10. Дончев, 1977; 11. Delov, V. 2000; 12. Делов, 2002; 13. Borisova et al., 2005; 14. Симеонов и др., 1990; 15. Delov, 2002; 16. Delov, 2002.

Венцеслав Делов

Кокилобегач

Кокилар

Himantopus himantopus Linnaeus, 1758

Himantopus canidus Bonnat.: Elwes,

Buckley, 1870: 332; Radakoff, 1879:

171; Христович, 1890: 215; *Himantopus*

melanopterus Temm.: Alleon, 1886: 421.

Разред Дъждосвирецоподобни

(Charadriiformes)

Семейство Саблеклюнови

(Recurvirostridae)

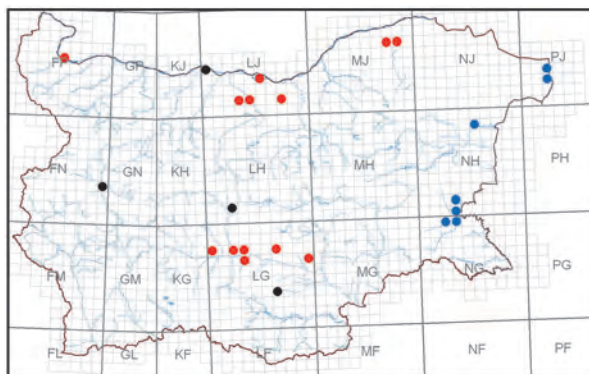

Природозащитен статус: в България: застрашен вид EN [A[2(a+c)] + B[2(b(ii+iii+iv) + c(iii))] + C[2(a(i))]]; ЗБР-III; международен: БеК-II, БоК-II, ДП-I.

Общо разпространение. Космополитен вид с петнисто разпространение. Обитава Америка, Галапагоските и Антилските острови, Африка, о. Мадагаскар, Балеарските, Хавайските, Филипинските и Зонските острови, както и Нова Гвинея, Австралия и Нова Зеландия.

Разпространение и численост в България. Гнездещо-прелетен вид. В миналото е мътил по Дунавското крайбрежие и близките блата, край София и черноморските езера. През 80-те години остава да гнезди само в Бургаските езера и рибарниците при с. Соколица [1]. Сега гнезди по крайбрежните езера – Дуранкулак (4 двойки), Шабленската тузла (8–15 двойки), местн. Ятата, Варненско (10 двойки), Атанасовското (40–55 двойки), Поморийското (10–15 двойки), яз. „Мандра“ (1–3 двойки), местн. Пода (10–15 двойки) [2], по р. Дунав и във вътрешността – до с. Обнова (1 двойка), с. Българене, Плевенско, местн. Ивата, Плевенско (1 двойка), рибарници-

те при с. Хаджидимитрово (2 двойки) [3], яз. „Бяло поле“, Старозагорско (2 двойки), микроязовир до Чирпан (20–30 двойки) [ОБД–Зелени Балкани]. Гнездовите места във вътрешността са подложени на промени и броят на двойките се мени всяка година. Гнездовата му популация наброява 200–250 двойки [4]. За последните 10 години популацията е намаляла с 50 %.

Местообитания. Блата, мочурища, крайбрежни бракични и солени лагуни, рибарници, места за солодобив, оризища, райони за съхраняване на отпадъчни води, микроязовири.

Биология. Гнезди в колонии и самостоятелно. Строежът на гнездата е след средата на април. Яйца (3–4) снася в края на април. Малките се излюпват към края на май. Храни се с дребни водни безгръбначни животни и попови лъжички [5].

Близки видове. Няма.

Отрицателно действащи фактори. Загуба и деградация на хабитати, безпокойство от хора и хищници; наводняване на солодобивните басейни в Атанасовското и Поморийското езеро.

Предприети мерки за защита. Защитен по ЗБР, включен е в ЧКБ (1985). Повечето от местата, където гнезди, са обявени за защитени територии и там се провежда мониторинг.

Необходими мерки за защита. Защита на местата във вътрешността, където се размножава (микроязовира край Чирпан, яз. „Бяло поле“) и набелязване на спешни мерки за опазването на вида в тях. Проучване на факторите, които влияят отрицателно на числеността му и повишаване осведомеността на населението.

Основна литература за вида: 1. Мичев, 1985; 2. Далакчиева, 2004; 3. Шурулинков и др. 2005; 4. Нанкинов и др., 2004; 5. Арабаджиев, 1964.

Светла Далакчиева

Саблеклюн

Сабльоклюн

Recurvirostra avosetta (Linnaeus, 1758)

Разред Дъждосвирици (Charadriiformes)

Семейство Саблеклюнови

(Recurvirostridae)

Природозащитен статус: в България: застрашен вид EN B[1(a+b(ii+iii)) + 2(a+b(ii))] + C[2a(ii)]; ЗБР- II, III; международен: ECS-спес 4/3^w; ДП-I; БеК-II; БоК-II.

Общо разпространение. Космополитен вид с петнисто разпространение. В Европа от Швеция до Испания, на изток до Черноморския басейн. Зимува в Африка и Южна Азия, Западна Европа и Балканския полуостров.

Разпространение и численост в България. В миналото е бил редовно гнезещ вид в Бургаските езера и инцидентно в блатото Алепу, по Дунавското крайбрежие и поречието на р. Искър [1–16]. През последните години гнездовата популация е концентрирана в езерата около Бургас (основно Атанасов-

ското езеро), с обща численост около 250–800 двойки [17, 18]. По-рядко гнезди в Шабленската тузла [19], Белославско-Варненския езерен комплекс [20], Дуранкулашкото езеро [21] и инцидентно във вътрешността на страната и по Дунавското крайбрежие [18, 22]. По време на миграции е най-многоброен в Атанасовското езеро [17], рядко във вътрешността на страната [24]. Зимува редовно в Атанасовското езеро [17, 25], като при по-топли зими числеността му достига 1500 птици.

Местообитания. Крайбрежни солени, бракични или сладководни водоеми, засолени терени, пясъчни коси, рибарници, изкуствени водоеми.

Биология. Колониален вид. Гнездата са разположени сред халофитната растителност, по открити диги, пясъчни коси и брегове. Снася 3–4 яйца. Храни се с водни безгръбначни животни, дребни рибки и растителни остатъци.

Близки видове. Няма.

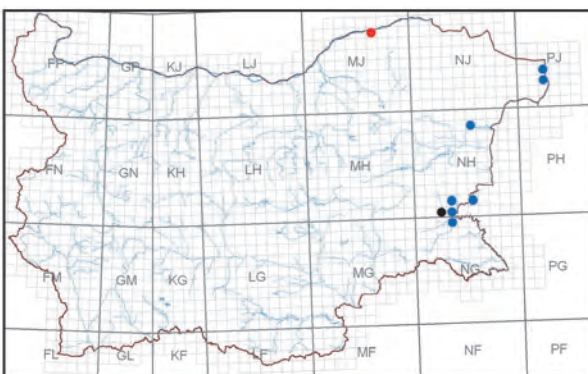
Отрицателно действащи фактори. Резки промени на водното ниво в местата на гнездене, безпокойство при ремонтни дейности на дигите в Атанасовското и Поморийското езеро, унищожаване на мътилата и люпилата от наземни хищници, замърсяване на водите.

Предприети мерки за защита. Защитен по ЗБР. Включен в ЧКБ (1985). Рамсарски места, защитени територии и зони по НАТУРА 2000 са Атанасовското езеро, Пода, Вая, Шабла и Дуранкулак, за които има Планове за управление. Изградени са насипни острови в Атанасовското езеро. Извършва се мониторинг.

Необходими мерки за защита. Разработване на Планове за управление на Поморийското езеро, ЗМ „Узунгерен“ и Шабленската тузла. Изграждане на стабилни насипни острови в Атанасовското и Поморийското езеро; регулиране на числеността на наземните хищници в тях.

Основна литература за вида: 1. Alleon, 1886; 2. Христович, 1890; 3. Reiser, 1894; 4. Върбанов, 1912; 5. Boetticher, 1927; 6. Harrison, 1933; 7. Върбанов, 1934; 8. Jordans, 1940; 9. Pateff, 1948; 10. Простов, 1955; 11. Mounfort, Fergusson-Lees, 1961; 12. Ballat, 1962; 13. Простов, 1964; 14. Königstedt, Robel, 1977; 15. Нанкинов, Даракчиев, 1978; 16. Мичев, 1985; 17. Dimitrov et al., 2005; 18. Димитров, Профиров, 2007; 19. Ivanov, 1998; 20. Димитрова, Петков, 1986; 21. Nankinov et al., 1996; 22. Нанкинов и др., 1997; 23. Roberts, 1981; 24. Nankinov et al. 1998; 25. Michev, Profirov, 2003.

Милко Димитров

Кафявокрил огърличник

Блатна лястовица, ръждив огърличник

Glareola pratincola Linnaeus, 1766

Glareola torquata Gm.: Finsch, 1859: 385;

Sintenis, 1877: 67.

Разред Дъждосвирцоподобни

(Charadriiformes)

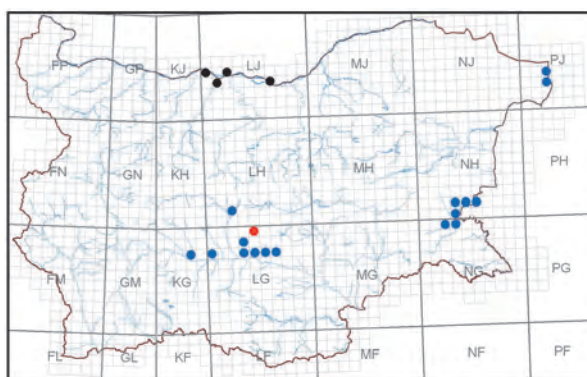
Семейство Огърличникови (Glareolidae)

Природозащитен статус: в България: застрашен вид EN* [C[2(a(ii+iii)+b)]]-[B[1(b(ii+iii+iv+v)+c(ii+iv+v))+2(a+b(ii+iii+iv)+c(ii+iii+iv))] + C[2(a(i)+b)]]], ЗБР-III; международен: БеК-III, БоК-II, ДП-I.

Общо разпространение. Вероятно индо-африкански вид. В Европа е разпространен петнисто. Изолирани находища има на Пиренейския полуостров, в Южна Франция, Италия, Унгария, Балканските страни, Русия, Украйна. Размножава се около Средиземно, Черно и Каспийско море, в Азия достига Близкия Изток и Източен Казахстан.

Разпространение и численост в България. Гнездещо-прелетен вид. В миналото е гнездил покрай р. Дунав, по Черноморското крайбрежие и във вътрешността на страната [1]. Сега редовни гнездилища има по Черноморското крайбрежие – до езерата Шабла (8 двойки) [3], Поморийско (8 двойки) [4], Атанасовско (25–30 двойки) [5], Мандренско езеро (5–15 двойки) [5] и във вътрешността – местн. Манчовия дъб (16 двойки), микроязовир (30 двойки) и ниви до гр. Чирпан (23 двойки), до с. Плодовитово (18 двойки), влажни ливади при с. Белозем (23 двойки), и между с. Чоба и с. Брезово (9 двойки) [ОБД–Зелени Балкани] и др. Гнездовата популация е подложена на големи промени, при които всяка година броят на гнездящите двойки и местата на колониите се менят. Оценява се на 100–150 двойки [2].

Местообитания. Блата, мочурища и други сладководни водоеми, крайбрежни бракични и солени лагуни и солници, поливни площи, орни земи, пасища, сезонно заливани селскостопански земи и др.

Биология. Колониален вид. Брачните игри са от средата, а строителството на гнездата – от края на април. Яйцата (2–4) снася към средата на май. Малките се излюпват в началото на юни [5]. Хранят се с наземни твърдокрили насекоми и техните ларви, а също със скакалци [6].

Блиски видове. Чернокрил огърличник (*Glareola nordmanni*).

Отрицателно действащи фактори. Загуба и деградация на хабитати, селскостопански дейности, хищници.

Предприети мерки за защита. Защитен по ЗБР, включен в ЧКБ (1985). Гнездовите находища по Черноморското крайбрежие са обявени за защитени територии.

Необходими мерки за защита. Мониторинг на разпространението и големината на гнездовата популация за изясняване на причините за големите промени в числеността. Изучаване на биологията и екологията на вида. Повишаване на осведомеността на населението.

Основна литература за вида: 1. Мичев, 1985; 2. Нанкинов и др., 2004; 3. Ivanov, 1998; 4. Nankinov et al., 2002; 5. Далакчиева, 2004; 6. Коцаков, Кантарджиев, 1986.

Светла Далакчиева

Горски бекас

Куконос

Scolopax rusticola Linnaeus, 1758

Разред Дъждосвирицоподобни
(Charadriiformes)

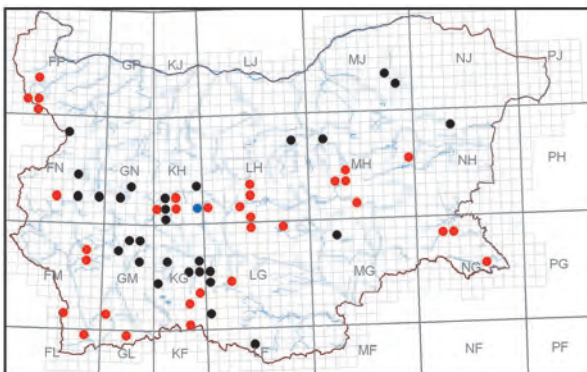
Семейство Бекасови (Scolopacidae)

Природозащитен статус: в България: **застрашен вид EN** [A3 + C2ai + E], ЗБР-IV; **международен:** ДП-II-III, Бек-II, ECS-spec 3.

Общо разпространение. Палеарктичен вид, който гнезди в почти цяла Европа и Северна Азия. Южната граница на ареала в Европа преминава през Испания, Италия, Албания, България, Северна Гърция, Турция и Кавказ. Изолирани находища има в Хималаите и Тяншан [1, 2, 3].

Разпространение и численост в България. Гнездещо-прелетен и зимуващ вид. До 1950 г. е широко разпространен както в планините, така и в предпланински и гористи равнинни райони [4, 5, 6, 7]. През периода 1950–1985 г. има значително намаление на гнездовата и миграционната численост. Данните за гнездене са единични, непотвърдени с доказател-

ства [4, 7, 8, 9, 10]. През последните години отделни двойки гнездят в горската зона на Рила, Пирин, Западни Родопи и Стара планина [7, 11, 12], както и в по-ниски планини като Странджа и Малешевска планина [7, 12, 13]. От общо известните 48 гнездови находища, 17 са потвърдени през последните 20 години. Напоследък тенденцията в числеността е неизвестна. Предполагаемата гнездова численост е 200–400 двойки. По време на миграция и зимуване е разпространен в цялата страна, но е малоброен.

Местообитания. Бореални гори и гори в умерената зона. Гнезди в разнообразни горски местообитания – широколистни (букови, дъбови), смесени и иглолистни гори от около 400 (Странджа) до 1800 m н. в. По-често се среща в планинските смърчови, смърчово-бялборови и мурови гори.

Биология. Токуването е най-активно през април–началото на май и се извършва главно привечер. Строи гнездото си на земята върху горската постилка. Снася 4 бели до тъмнокафяви напетнени яйца [1, 12]. Женската при опасност пренася малките си с клон [14]. Храни се с червеи, ларви и възрастни насекоми, рядко дребни плодове [1].

Блиски видове. Голяма бекасина (*Gallinago media*), средна бекасина (*G. gallinago*).

Отрицателно действащи фактори. Прекомерен лов; безпокойство от хора и хищници; сечи по време на гнездовия период.

Предприети мерки за защита. Защитен по ЗБР. Включен в ЧКБ (1985). Значителна част от гнездовите находища се намират в защитени територии (НП „Пирин“, НП „Рила“, ПП „Странджа“, резерватите „Чупрене“ и „Мантарица“).

Необходими мерки за защита. Преустановяване на горскостопанските мероприятия в районите на гнездене. Провеждане на образователни кампании за опазването му. Обявяване на ПП „Западни Родопи“ и ПП „Западна Стара планина“, които ще обхвалят голяма част от известните гнездови находища. Обявяване на нова защитена територия в районите на върховете Свещник и Муторог в Южен Пирин, където са запазени подходящи местообитания.

Основна литература за вида: 1. Нанкинов и др., 1997; 2. Birdlife International, 2004; 3. Hagemeyer, Blair (eds), 1997; 4. Боев, 1985; 5. Кузев, 1928; 6. Петров, 1950; 7. Nankinov, Dalakchieva, 2002; 8. Нанкинов, Джунишки, 1985; 9. Петров, 1981; 10. Петров, 1989; 11. Nikolov, 2004; 12. Stoyanov et al., 2003; 13. Milchev, 1998; 14. Думанов, 1936.

Петър Шуруликов, Венцеслав Делов,
Диню Кючуков, Стоян Николов, Георги Стоянов

Горски водобегач

Пийвик

Tringa ochropus Linnaeus, 1758

Totanus ochropus L. Reiser, 1894: 167;

Tringa ochropus L. Boetticher, 1927: 194;

Helodromas ochropus L.: Boetticher,

1919: 239.

Разред Дъждосвиркоподобни

(Charadriiformes)

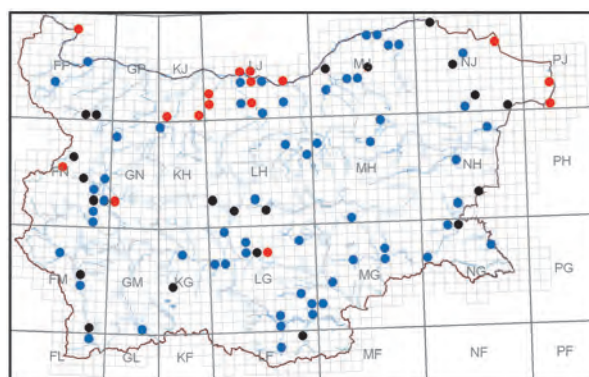
Семейство Бекасови (Scolopacidae)

Природозащитен статус: в България: застрашен вид EN [A3, D, E], ЗБР-III; международен: ДП-I, БеК-II, БоК-II.

Общо разпространение. Палеарктичен вид. В Европа гнезди на Скандинавския полуостров, в северната и централната част на Европейска Русия, в Прибалтика, Беларусия, Полша, Украйна, Германия, Чехия и много рядко в Дания, Австрия, Словения, Хърватска, Словакия, Унгария, Румъния, България и Македония.

Разпространение и численост в България. Гнездещо-прелетен и зимуващ вид. В миналото е отбелязван многократно [1–4], но в повечето от старите гнездови находища не е потвърден през последните 10 години. Сега се среща главно по реките Дунав, Искър, Вит, Осъм, Бели Лом и Черноморското крайбрежие [5, 6]. Отделни двойки гнездат епизодично в средните течения на реки, край язовири и рибарници. Общо са известни 52 гнездови находища, 18 от които потвърдени през последните 20 години. Повечето от тях са с най-ниска степен на достоверност за гнездене. Общата численост е непроучена, но едва ли надминава 50–70 двойки. През есенно-зимния период и по време на миграция се среща по-често [7].

Местообитания. Плитки крайбрежия на реки и стоящи водоеми, влажни ливади и пасища в близост до микроязовири.

Биология. Гнезди както по земята близо до водоемите, така и в стари гнезда на вранови птици, дроздове и други птици. Снася 4 светлокафяви или бледоохристи яйца с тъмни точки. Инкубацията е 20–23 дни. Малките започват да летят на триседмична възраст [3, 8]. Храни се с различни водни и околководни безгръбначни – червеи, мекотели, бръмбари, ларви на водни насекоми и др.

Близки видове. Малък горски водобегач (*Tringa glareola*).

Отрицателно действащи фактори. Пресушаване на блатата, корекции и прочистване на речните корита, включително удълбаването им при добив на инертни материали. Строителство на ВЕЦ, отстрел и замърсяване на водите.

Предприети мерки за защита. Защитен по ЗБР. Включен в ЧКБ (1985). Някои от гнездовите находища са в защитени територии (резерват „Атанасовско езеро“, ЗМ „Шабленско езеро“, ПП „Персина“ и ПП „Странджа“).

Необходими мерки за защита. Запазване на естественото състояние на речните екосистеми (Тунджа, Камчия, Вит, Искър и др.), в които е установен. Частично възстановяване на блатата на о. Персина, Стралджанското, Алдомировското, Карабоазкото и Свищовското блато. Строг контрол върху ловните излети за нарушения на природозащитното законодателство.

Основна литература за вида: 1. Нанкинов, 1982; 2. Нанкинов, 1985; 3. Нанкинов и др. 1997; 4. Янков, 1986; 5. Спиридонов, 1988; 6. Шурулинков и др., 2005; 7. Michev, Profirov, 2003; 8. Ябицев, 2002.

Петър Шурулинков

Речна чайка

Чайка смехулка, смехурка

Larus ridibundus Linnaeus, 1766

Chema ridibundum L.: Reiser, 1894: 199;

Hydrocoleus ridibundus (L.): Boetticher, 1927: 197.

Разред Дъждосвирцоподобни (Charadriiformes)

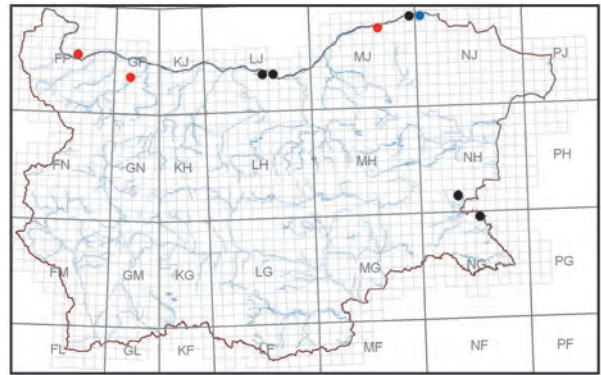
Семейство Чайки (Laridae)

Природозащитен статус: в България: застрашен вид EN [B1a+B2a+B2c(iv)+C2], ЗБР-III; международен: Бек-III.

Общо разпространение. Транспалеарктичен вид, чийто гнездови ареал обхваща о. Нюфаундленд, Гренландия, Исландия, Фарьорските и Британските острови, Скандинавския полуостров, Западна и Централна Европа, Испания, Италия, бивша Югославия, България, Румъния, Русия, Монголия и Китай. През територията на страната ни преминава южната граница на гнездовия ареал. От 1987 г. гнезди и в Северна Гърция. Зимува в западната част на Атлантическия океан, около Средиземно и Черно море, южните и източните крайбрежия на Азия, Африка и Америка.

Разпространение и численост в България. Гнездещо-прелетен и зимуващ вид. В миналото речната чайка е мътила в Свищовското блато [1]. Епизодични гнездови находища е имало в Атанасовското езеро и при с. Черноморец, Бургаско [2]. През 1963 г. в Гарванското блато е установена гнездова колония от 120 двойки [3]. През втората половина на ХХ в. гнезди само в ПП „Персина“ и в ез. Сребърна [4], където е имало многобройна колония – 300–500 двойки [3], през 2001–2003 г. – 5–40 двойки [5]. И в двете гнездови находища числеността варира силно

през годините [6]. Гнездовата популация в страната се оценява на 500–700 [7], 250–350 [8], 180–250 [9], но напоследък не превишава 300 двойки. По време на миграции и зимуване е една от най-често срещаните и многобройни видове чайки в ниските части на страната.

Местообитания. Блата и езера с обилна водна растителност; вън от размножителния период – рибарници, язовири, канали, сметища.

Биология. Гнезди в самостоятелни или смесени колонии, разположени върху плаващи коренища на тръстика, листа от водна лилия (ез. Сребърна, Гарванското блато) и стърчащи от водата пънове (ПП „Персина“). Снася от 1 до 3 яйца. Малките се излюпват в края на май и началото на юни. След края на гнездовия период младите и възрастните птици скитат на големи ята. Храни се с риба, скариди, насекоми [3].

Блиски видове. Малка черноглава чайка (*Larus melanocephalus*).

Отрицателно действащи фактори. Неизвестни. Най-вероятно промени на естествения воден режим в традиционни гнездови находища (ПП „Персина“, Гарванското блато, ез. Сребърна).

Предприети мерки за защита. Защитена по ЗБР. Включена в ЧКБ (1985). Преобладаващата част от местообитанията му по поречието на р. Дунав са включени в защитени територии.

Необходими мерки за защита. Възстановяване на Гарванското блато; трайно оводняване на блатата на ПП „Персина“; проучване на факторите, които влияят отрицателно върху числеността на гнездовите популации.

Основна литература за вида: 1. Reiser, 1894; 2. Простов, 1964; 3. Нанкинов и др., 1997; 4. Иванов, 1970; 5. Камбурова, 2005; 6. Иванов, 1985; 7. Костадинова, 1997; 8. Нанкинов и др., 2004; 9. Янков (ред.), 2007.

Таню Мичев, Невена Камбурова

Гривеста рибарка

Sterna sandvicensis (Latham, 1787)

Thalasseus sandvicensis Boie: Нанкинов и др., 1997: 319; Симеонов, 1986: 75.

Симеонов, Мичев, 1991: 150.

Разред Дъждосвиrhoподобни (Charadriiformes)

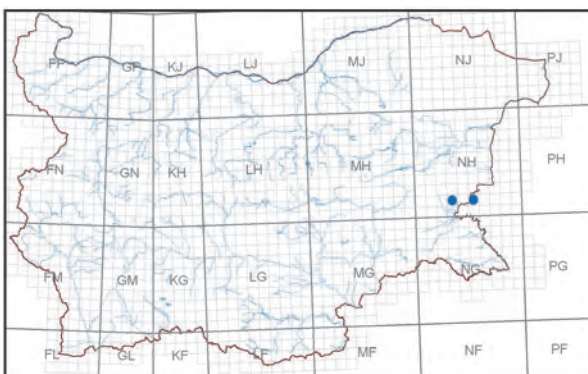
Семейство Чайкови (Laridae)

Природозащитен статус: в България: застрашен вид EN D; ЗБР-II, III. международен: ECS-спес 2, намалял; ДП-I, Бек-II, Бок-II.

Общо разпространение. Космополитен вид с петнист гнездови ареал и обща численост от 460 000–500 000 индивиди [2]. На Европейския континент се размножава подвид *St. s. sandvicensis* [3] в численост, по-малка от 130 000 двойки [4]. Птиците от Черно море зимуват в Средиземноморието, Източна Европа и Западна Африка.

Разпространение и численост в България. Гнездо-пелетен и преминаващ вид. През 70-те и 80-те години на XIX в. е гнездила по Черноморието [5, 6], след което е регистрирана само по време на прелета

[7, 8] или изобщо не е била срещана [9]. Размножаване е установено отново през 80-те години на XX в. в Атанасовското езеро [10, 11]. Сега гнезди единствено там [13, 14] и в Поморийското езеро [12]. Числеността варира от единични птици до няколкостотин двойки [15] и е в зависимост от състоянието на местата за гнездене. Максимална численост (1269 гнездещи двойки) е установена през 1994 г. в Атанасовското езеро [14] и 1310 гнездещи двойки – през 2004 г. в Поморийското езеро [16]. През последните години общата численост в страната е около 680 гнездещи двойки.

Местообитания. Солени крайбрежни езера с пясъчни коси.

Биология. Гнезди в смесени колонии (с речната и дебелоклюната рибарка, малката черноглава чайка и саблеклюна) на изкуствени острови или по диги и валове, изпозвани в солодобива. Гнездото е трапчинка в земята, без строителен материал [17]. Долита в местата за размножаване в края на април, а размножителният сезон започва през май. Мигрира по двойки и на ята до около 50 птици от април до края на декември [17]. В редки случаи и по нашето крайбрежие. Храни се с дребни, плуващи близо до повърхността риби, улавяни с пикиране от 5–10 m височина [18].

Близки видове. Дебелоклюна рибарка (*Gelochelidon nilotica*).

Отрицателно действащи фактори. Разрушаване на местата за гнездене, събиране на яйца, наземни хищници. Високи водни нива, нерегулирано строителство, туризъм, спорт и риболов.

Предприети мерки за защита. Защитена по ЗБР, изграждане и поддържане на изкуствени острови. Провеждане на мониторинг и образователни кампании.

Необходими мерки за защита. Стриктно прилагане на природозащитното законодателство, регулиране на числеността на наземните хищници в местата за гнездене. Продължаване на изграждането и поддържането на изкуствени острови, мониторинг.

Основна литература за вида: 1. Voous, 1960; 2. Wetlands International, 2002; 3. Дементъев, 1951; 4. BirdLife International, 2004; 5. Elwes, Buckley, 1870; 6. Radakoff, 1879; 7. Reiser, 1894; 8. Патев, 1950; 9. Простов, 1964; 10. Нанкинов, Даракчиев 1984; 11. Симеонов, 1986; 12. Градев, 2003; 13. Енев, 1996; 14. Dimitrov et al., 2005; 15. Нанкинов и др., 2004; 16. Зелени Балкани, 2006; 17. Нанкинов и др., 1997; 18. Dunn, 1972.

Градмир Градев, Кирил Бедев, Милко Димитров, Христо Николов, Павел Симеонов

Речна рибарка

Sterna hirundo Linnaens, 1758

Разред Дъждосвирцови (Charadriiformes)

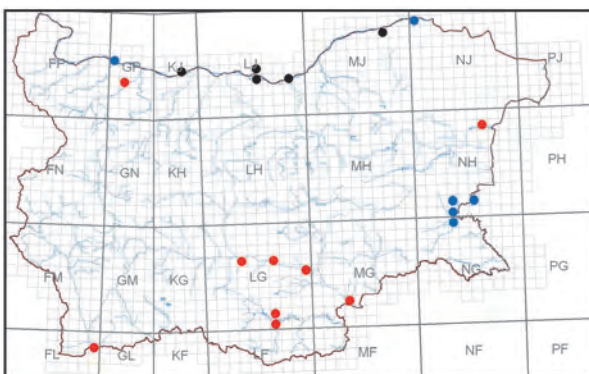
Семейство Рибарки (Sternidae)

Природозащитен статус: в България: **застрашен вид** EN [A{3(b+c)+B{1(a+b(i+ii+iii+iv))+C{2(a(i)}+E].

Общо разпространение. Холарктичен вид с гнездови ареал, който обхваща Европа (без Португалия), Азия, Сибир, Северна Америка, Карибско море.

Разпространение и численост в България. Гнездещо-прелетна и преминаваща. В началото на ХХ в. е гнездила с голяма численост по р. Дунав, по речията на р. Марица, Поморие, Созопол, вероятно и край София [5, 8, 9, 10, 14]. Основната популация след 80-те години е съсредоточена в Бургаските влажни зони, където гнезди върху изкуствени острови и платформи [1–4, 6, 11, 13]. Сега гнезди в 13 находища, по-важни от които са Атанасовско езеро, Поморийско езеро, ЗМ „Пода“, Змийския остров, устието на р. Ропотамо, острови и блата на р. Дунав и някои от по-големите вътрешни реки [1–4, 13, 15]. В ез. Сребърна през 2001–2004 г. са гнездели 31 двойки [16]. Две находища са нови – окис-

лителните езера на „ЛУКОЙЛ“ край Бургас (през 2003–2006 г. – 160–222 гнездещи двойки) и опашката на яз. „Порой“, Бургаско (2003–2005 г. – 12–24 гнездещи двойки) (К. Бедев, непубл. данни). Гнездовата популация в България е оценена на максимум 500–540 двойки [6, 7, 12]. Според други оценки тя е между 700–1500 двойки [15].

Местообитания. Разнообразни сладководни, бракични и свръхсолени естествени и изкуствени влажни зони.

Биология. Гнезди в самостоятелни или в смесени колонии с малката белочела рибарка, кафявокрилия огърличник, саблеклюна, черноглавата и речната чайка. Гнездото е разположено в трапчинка на земята, оформено с миди, водорасли и треви. Храни се с риба, скариди, насекоми [3].

Блиски видове. Полярна рибарка (*Sterna parasaea*).

Отрицателно действащи фактори. Наводняване на гнездовите колонии, унищожаване на мътилата и люпилата от градушки и наземни хищници. Безпокойство, отстрел, разрушаване или прекомерно обрастване на гнездовите находища, замърсяване с нефтопродукти.

Предприети мерки за защита. Защитена по ЗБР. Основните гнездови находища са в защитени територии.

Необходими мерки за защита. Регулиране на числеността на наземните хищници. Изграждане на гнездови платформи и насипни острови в Атанасовското и Поморийското езеро, ЗМ „Пода“ и окислителните езера на „ЛУКОЙЛ“. Недопускане на ремонтни дейности на дигите в поморийските и бургаските солници по време на гнездене. Гнездовите находища в окислителните езера на „ЛУКОЙЛ“ и опашката на яз. „Порой“ да бъдат обявени за защитени територии.

Основна литература за вида: 1. Бедев и др., 1996; 2. Бедев и др., 1997; 3. Бедев и др., 1998; 4. Бедев и др., 1999; 5. Георгиев, 1976; 6. Костадинова, 1997; 7. Нанкинов и др., 2004; 8. Нанкинов и др., 1997; 9. Патев, 1950; 10. Простов, 1964; 11. Янков (ред.), 2006; 12. BirdLife International, 2004; 13. Dimitrov et al., 2005; 14. Reiser, 1894; 15. Янков (ред.), 2007; 16. Камбурова, 2005.

Кирил Бедев, Милко Димитров

Белочела рибарка

Малка рибарка, малка белочела рибарка

Sterna albifrons Pallas, 1764

Разред Дъждосвирцови (Charadriiformes)

Семейство Рибарки (Sternidae)

Природозащитен статус: в България: **застрашен вид** EN A₂ (a+c)+3 (b+c)+4 (a+c)+B₁ (a+b (i+ii+iii+iv))+C₁ {1 (a (i))} + E, ЗБР-II, III; *международен:* БеК-II, БоК-II, ДП-I.

Общо разпространение. Космополитен вид. Гнездовият ареал обхваща Европа (без северните части) Югозападна, Централна и Югоизточна Азия, Северна и Западна Африка, крайбрежията на Северна Америка, островите на Карибския басейн и източното крайбрежие на Австралия.

Разпространение и численост в България. Гнездещо-прелетен и преминаващ вид. В края на XIX до средата на XX в. белочелата рибарка е била многобройна по р. Дунав, Шабленското и Дуранкулашко езеро [1, 2, 3, 4, 8, 9, 13]. Сега главната гнездова популация в страната е съсредоточена в Бургаските влажни зони: Атанасовското езеро, Поморийското езеро и местн. Пода [12], където през 2003 г. е имало 7, а през 2004 г. – 10 гнездещи двойки (А. Ковачев,

непубл. данни). През 1993–1995 г. в ез. Узунгерен са гнездили 4–8 двойки (К. Бедев, непубл. данни). Ново гнездово находище са окислителните езера на „ЛУКОЙЛ“ край Бургас, където през 2003–2006 г. са гнездили 13–26 гнездещи двойки (К. Бедев, непубл. данни). До 10 гнездещи двойки има по р. Дунав, Дуранкулашкото и Шабленското езеро [10]. Гнездовата популация е оценена на 100–160 гнездещи двойки [5, 6, 7, 10, 11].

Местообитания. Сладководни, бракични и свръх-солени влажни зони. Вън от размножителния период морски крайбрежия (Дуранкулак) скита по езера, блата, бавно течащи реки, солници и др.

Биология. Гнезди в самостоятелни или в периферията на смесени колонии с речната рибарка и кафявокрилия огърличник. Гнездото е в трапчинка на земята и е покрито с миди, водорасли и треви. Пълното мътило е 2–3 яйца с овална форма изпъстрени с черни петна и точки. Ихтиофаг.

Близки видове. Речна рибарка (*Sterna hirundo*).

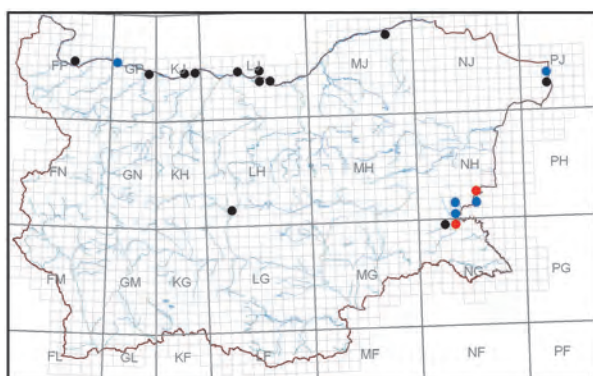
Отрицателно действащи фактори. Наводняване на гнездовите колонии, унищожаване на мътилата и люпилата от наземни хищници. Безпокойство, разрушаване или обрастване на гнездовите местообитания, замърсяване с нефтопродукти.

Предприети мерки за защита. Защитена по ЗБР. Основните гнездови находища са в защитени територии.

Необходими мерки за защита. Регулиране на числеността на наземните хищници в районите на гнездене. Изграждане на насипни острови и изкуствени пясъчни коси в Атанасовското и Поморийското езеро, местн. Пода и в окислителните езера на „ЛУКОЙЛ“. Прекратяване на ремонтните дейности в района на гнездене по дигите в Поморийските и Бургаските солници по време на размножителния период.

Основна литература за вида: 1. ЧКБ, 1985; 2. Георгиев, 1976; 3. Дончев, 1980; 4. Дончев, 1984; 5. Костадинова, 1997; 6. Нанкинов и др., 2004; 7. Нанкинов и др., 1997; 8. Патев, 1950; 9. Простов, 1964; 10. Янков, 2006; 11. BirdLife International, 2004; 12. Dimitrov, 2005; 13. Reiser, 1894.

Кирил Бедев, Милко Димитров

Скален гълъб

Columba livia Gmelin, 1789

Columba livia L.: Reiser (1894): 144.

Разред Гълъбоподобни (Columbiformes)

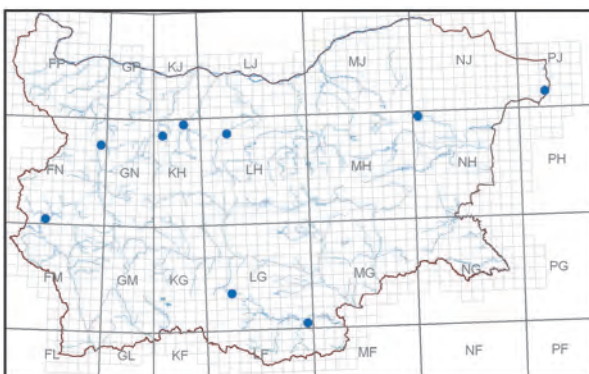
Семейство Гълъбови (Columbidae)

Природозащитен статус: в България: застрашен вид EN [A1ce], ЗБР-III.

Общо разпространение. Вероятно туркестано-медитерански вид, чийто ареал обхваща Европа, някои острови в Средиземноморието, Северна и Централна Африка, Азия [5].

Разпространение и численост в България. Постоянен вид. До средата на XX в. е посочван като широко разпространен и многоброен [1]. От края на 80-те години на XX в. числеността му непрекъснато намалява и на отделни места се наблюдават хибридни форми със скитащи домашни гълъби [2]. Сега се среща главно в отделни райони с ниска и средна надморска височина – по крайбрежието на Черно море, проломи и скални венци в равнините, предпланините и планинските масиви до около 1000–1700 m н. в. Много рядък или напълно изчезнал от високите части на Рила, Пирин, Централна и Западна Стара планина и др. [5]. В края на XX и началото на XXI в.,

в повечето находища, където е регистриран видът, са установени съвместно живеещи индивиди с фенотипните белези на скален гълъб (*Columba livia*) и различни хибридни форми на полудив гълъб (*C. livia* var. *domestica*). Установени са и отделни малки колонии, в които всички индивиди имат фенотипните белези, характерни за скалния гълъб. Малко вероятно е те да не се хибридизират с домашни гълъби в близко бъдеще. Последната оценка на числеността му е между 400 и 1000 двойки [4].

Местообитания. Скалисти райони с отвесни масиви, рядко по високи откоси на земни брегове – главно в равнинната и предпланинската зона; среднопланинската зона, много рядък в субалпийската и алпийската зона. Предпочита скални отвеси, които имат добре изразен релеф (с ниши, дупки, цепнатини, корнизи и др.), а в миналото – и пропасти пещери с големи входни отвори.

Биология. Гнезди в укрития по тавани и стени на пещери с големи входове, скални мостове; в дупки, цепнатини, защитени корнизи по открити скални отвеси. Гнездото е изградено от малки клонки, тревни стъбла, коренчета и др. В повечето случаи образува колонии – от 3–4 до няколко десетки двойки. Понякога гнезди в близко съседство с чавки, обикновени ветрушки и белогръди бързолети; в миналото и с хайдушки гарги [3]. Брачният период започва през март–април [2]. Пълното мътило е от 2 бели яйца. Мътенето продължава 17–18 дни, на 30–35-дневна възраст малките напускат гнездото [2]. Годишно отглежда две поколения. При хибридни форми в природата – в колонии на по-ниска надморска височина (лични данни), се наблюдава силно разтеглен и дори перманентен размножителен цикъл. Храни се главно със семена на различни тревисти растения.

Близки видове. Източен скален гълъб (*Columba rupestris*) [6].

Отрицателно действащи фактори. Хибридизиране с различни породи домашни гълъби. Промяна на местообитанията за хранене, вследствие на промените селскостопански практики през последните няколко десетилетия. Отстрел.

Предприети мерки за защита. Защитен по ЗБР.

Необходими мерки за защита. Провеждане на генетични изследвания върху вида. Размножаване в зоопаркове и размножителни центрове. Проучване на чуждия опит по проблема с хибридизацията му. Извършване на целенасочени дългогодишни проучвания на вида в природата.

Основна литература за вида: 1. Патев, 1950; 2. Симеонов и др., 1990; 3. Стоянов, 1996; 4. Костадинова, 1997; 5. Стоянов, 2001; 6. Howard, Moore, 1980.

Георги П. Стоянов

Гълъб хралупар

Голдуп

Columba oenas Linnaeus, 1758

Разред Гълъбоподобни (Columbiformes)

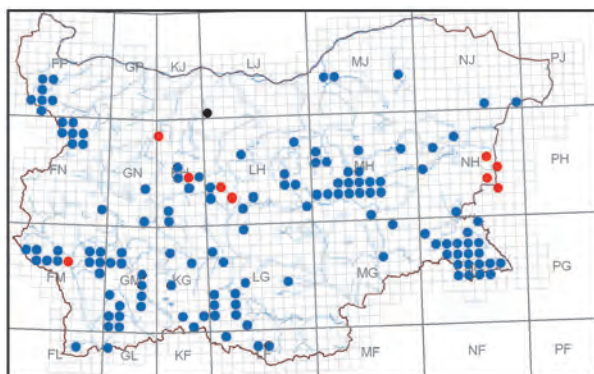
Семейство Гълъбови (Columbidae)

Природозащитен статус: в България: застрашен вид EN [A4c]; ЗБР-III.

Общо разпространение. Европейско-туркестански вид с гнездови ареал от Ирландия до Казахстан, средиземноморското крайбрежие на Северозападна Африка, Турция, Ирак, Иран. Заселва Западна Европа през XIX и XX в.

Разпространение и численост в България. Постоянен и преминаващ. В миналото е бил разпространен из цялата страна [1]. В Северна България започва да намалява през 40-те години на XX в. [2], а до 1980 г. и върху по-голямата част от гнездовата му територия [3]. Намаляването на числеността му е отбелязана в 87 горски стопанства (Ж. Спиридонов, Л. Милева – непубл. данни от анкета с горските стопанства в страната, 1989 г.). Гнездовата територия значително намалява в Западна и Централна Стара планина, Средна гора, Западните гранични планини, Лудогорието. Няма промени в Странджа и в Рило-

Родопския масив [3, 4]. Числеността се оценява на 250–400 гнездещи двойки [5].

Местообитания. Стари букови, буково-иглолистни, дъбови, иглолистни, крайречни и заливни гори от равнините до 2000 m н. в. [3, 6, 7, 8].

Биология. Долита през февруари–април; отлита октомври–ноември. Някои птици зимуват в страната. Гнездовият период е от средата на март до средата на август [3, 9]. Гнезди в дупки от черен кълвач или в хралупи на височина до 25 m, рядко в скали [10, 11, 12]. Има 2 или 3 люпила, обикновено с по 2 яйца; в Русия до 4 люпила [13]. Мъти 16–18 дни, предимно женската птица. Младите остават в гнездото 27–28, понякога само 20 дни [10]. В стара букова гора в Централна Стара планина на площ 45 ha са установени 4 гнездещи двойки [14]. За по-голяма част от ареала се посочва плътност 0,2–4 двойки/1000 ha [6].

Блиски видове. Някои полудиви гълъби.

Отрицателно действащи фактори. Изсичане на старите гори. Възможно е отравяне от третирано с пестициди житно зърно [15].

Предприети мерки за защита. Защитен по ЗБР. Обявяването на НП „Централен Балкан“, „Пирин“ и „Рила“ и на ПП „Странджа“, „Рилски манастир“, „Сините камъни“ и „Българка“. Около 30% от популацията гнезди в защитени територии.

Необходими мерки за защита. Обявяване на природни паркове в Западна Стара планина, Котленска планина, Средна гора, Северна Странджа и Западни Родопи и разширяване на НП „Пирин“. Забрана на сечи в защитените територии и зони, ограничаване на санитарните сечи в старите гори, планирано увеличаване на площта на старите гори.

Основна литература за вида: 1. Патев, 1950; 2. Mountfort, Ferguson-Lees, 1961; 3. Спиридонов, 1985; 4. Янков (ред.), 2007; 5. BirdLife International, 2004; 6. Möckel, 1988; 7. Reiser, 1894; 8. Boetticher, 1919; 9. Паспалева-Антонова, 1964; 10. Makatsch, 1976; 11. Симеонов, 1967; 12. Нанкинов, Спиридонов, 1980; 13. Иванчев, 2000; 14. Спиридонов, 1982; 15. Yeatman, 1976.

Жеко Спиридонов

Бухал

Bubo bubo (Linnaeus, 1758)

Bubo maximus Sibb.: Finch, 1859: 381; Radakoff, 1879: 167; Reiser, 1894: 104; *Bubo maximus* Flemm.: Farman, 1868: 204; Elwes, Buckley, 1870: 76; Христович, 1890: 192; Jordans, 1940: 134; *Bubo ignavus* Rchw: Клайн, 1909: 91.

Разред Совоподобни (Strigiformes)

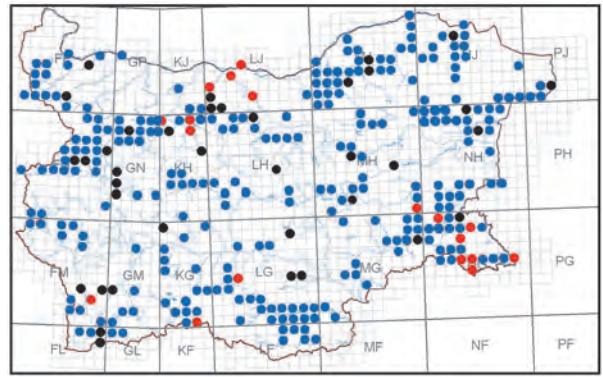
Семейство Совови (Strigidae)

Природозащитен статус: в България: застрашен вид EN [B-1], ЗБР-II, III; международен: ECS-sрeс 3, BeK-II, ДП-I, CITES-II.

Общо разпространение. Палеарктичен вид, чийто ареал обхваща Западна и Централна Европа, Апенинския и Балканския полуостров, Закавказието, европейската и азиатската част на Русия, Ирак, Иран, Турция, Йордания, Сирия, Израел, Северен Индокитай, о. Сахалин.

Разпространение и численост в България. Постоянен вид. До средата на XX в. твърде чест в равнини и планини до 1700 m н. в. [1]. До 90-те години на XX в. е разпространен до 1400 m н. в. с обща численост 120–150 гнездещи двойки [2]. Най-често в места със 100–300 m н. в. [3], по-често в карстовия пояс на Предбалкана [4, 5]. Числеността е определяна на 120–150 [3], 100–150 [6], 125 [7], 600–700 [8] и 420–490 [9] гнездещи двойки.

Местообитания. Слабо посещавани от човека трудно достъпни места, главно в скални масиви и сипеи, пещери, крайнини на гори, разредени стари гори, често в речни долини, близо до реката.

Биология. Моногамен. Гнездовият сезон е от февруари до август. Женската снася 2–4 бели яйца. Мътенето продължава 34–36 дни. През това време тя се храни от мъжкия. Малките излизат на 7-седмична възраст. Храни се предимно с дребни бозайници (лалугери, таралежи, зайци, скитащи домашни котки). Честа плячка са и птиците – домашни гълъби, гургулици, дроздове, сврачки, патици, полски яребици и др. [10]. Ловният район е с радиус 1–2 km.

Близки видове. Няма.

Отрицателно действащи фактори. Браконьерски отстрел, унищожаване и промяна на местообитанията, безпокойство, отравяне с жертви (мишевидни гризачи), третиран с родентициди.

Предприети мерки за защита. Защитен по ЗБР. Включен в ЧКБ (1985). Около половината от гнездовите находища попадат в пределите на защитени природни територии. Издаден е плакат за опазването на вида.

Необходими мерки за защита. Включване в защитени природни територии на незащитените му находища, главно в равнините. Повишаване на природозащитната култура на населението.

Основна литература за вида: 1. Патев, 1950; 2. Симеонов и др., 1990; 3. Симеонов, Мичев, 1985; 4. Симеонов, 1985; 5. Симеонов, Боев, 1988; 6. Костадинова, 1997; 7. Костадинова, Михайлов, 2002; 8. Нанкинов и др., 2004; 9. Янков (ред.), 2007; 10. Simeonov et al., 1998.

Златозар Боев, Йордан Христов,
Добромир Домусчиев

Врабчова кукумявка

Малка кукумявка

Glaucidium passerinum (L., 1758)

Разред Совоподобни (Strigiformes)

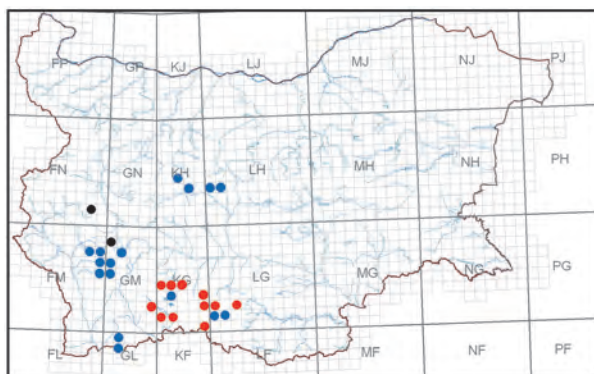
Семейство Совови (Strigidae)

Природозащитен статус: в България: застрашен вид EN [D]; ЗБР-II, III; международен: ДП-I, Бек-II, CITES-II.

Общо разпространение. Сибирско-канадски вид с гнездови ареал от Норвегия до о. Сахалин с широчина до 1000 km, Северна Америка. Гнезди и в някои планини в Западна, Централна и Югоизточна Европа, където има реликтна популация от следледниково време [1].

Разпространение и численост в България. Постоянен вид, в миналото слабо проучен и известен само по 2 птици от Рила [2, 3]. Между 1975 и 1983 г. е установен неколккратно в резерват „Царичина“ [4], а през 1977 г. – на Витоша [5]. Сега обитава НП

„Централен Балкан“ (резерватите „Царичина“, „Стенето“ и „Боатин“) [6, 7, 8, 9], НП „Рилски манастир“, Северна Рила, НП „Рила“ [10, 11, 12, 13], Западни Родопи – Беглика (Ж. Спиридонов, непубл. данни), Баташка планина [13], Чернатица, Перелик [20], Дъбраш (П. Шурулинков, А. Ралев, непубл. данни), Южен Пирин [13] и Славянка [14]. Числеността в установените находища е около 100 гнездещи двойки. По други оценки 30–120 двойки [15].

Местообитания. Стари иглолистни, букови, елово-букови и крайречни гори между 1000 и 1930 m н. в.

Биология. Моногамен вид, двойката се запазва с години. Гнезди в дупки на кълвачи с диаметър 45–55 mm, също в къщички. Снася 4–6 яйца, най-често от средата на април до средата на май, мъти 28–29 дни. Малките престояват в гнездото 29–32 дни [16]. През гнездовия период денонощната активност е 18 часа, спи през нощта [17, 18]. Териториите на двойките в НП „Централен Балкан“ и НП „Рилски манастир“ са по 50–150 ha, постоянни са и се маркират гласово целогодишно, най-активно през гнездовия период и есента; по 6,5 и 15 km трансекти са установени 3, съответно 6 двойки (Ж. Спиридонов, непубл. данни). В Централна Европа извън гнездовия период храната се състои от птици (главно пойни) – около 60%, мишевидни гризачи и земеровки [19]. Запазва се за зимата: в хралупи са намирани до 97 жертви [16].

Близки видове. Няма.

Отрицателно действащи фактори. Изсичане на старите иглолистни и букови гори и фрагментиране на масивите им. Конкуренция на горската зидарка и сънливците за хралупи [18].

Предприети мерки за защита. Защитена по ЗБР. Включена в ЧКБ (1985). Обявени са НП „Централен Балкан“ и НП „Рила“ и НП „Рилски манастир“ и мрежа от строги резервати в тях (около 70% от популацията).

Необходими мерки за защита. Обявяване на защитени територии и зони в Западни Родопи и Пирин. Забрана на сечи в старите естествени иглолистни и букови гори в защитените територии и зони. Поставяне на къщички за гнездене.

Основна литература за вида: 1. Voous, 1960; 2. Клайн, 1909; 3. Боев, 1962; 4. Спиридонов и др., 1987; 5. Тодоров, 1983; 6. Спиридонов, Милева, 1988; 7. Николов и др., 2001; 8. Митков, 1998; 9. Спиридонов, 1999a; 10. Kouzmanov et al., 1995; 11. Тодоров, Стоянов, 1996; 12. Спиридонов, 1999b; 13. Shurulinkov, Stoyanov, 2006; 14. Shurulinkov, Stoyanov, 2005; 15. Янков (ред.), 2007; 16. G eroudet, 1979; 17. Scherzinger, 1970; 18. Mikkola, 1983; 19. Uttend rfer, 1952; 20. Shurulinkov et al., 2007.

Жеко Спиридонов, Борис Николов,
Петър Шурулинков

Уралска улулица

Strix uralensis Pallas, 1771

Syrnium uralense (Pall.): Клайн, 1909: 90.

Разред Совоподобни (Strigiformes)

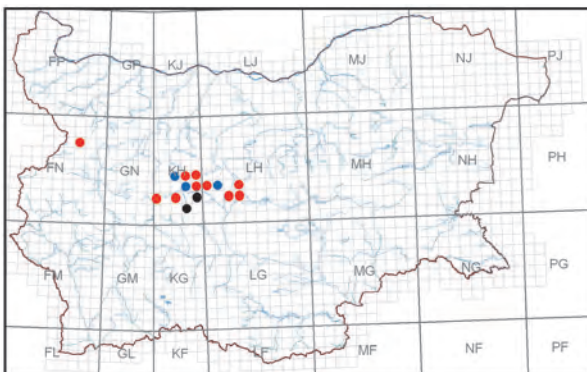
Семейство Совови (Strigidae)

Природозащитен статус: в България: **застрашен вид** EN D; ЗБР-II, III; *международен:* БеК-II; CITES-II.

Общо разпространение. Сибирски вид, разпространен в Северна и Източна Европа, в някои планини на Централна и Югоизточна Европа, където е реликт от следледниково време, Сибир, Манджурия, Корея, Япония [1].

Разпространение и численост в България. Постоянен вид. Стреляните до 1978 г. птици са смятани за зимуващи мигранти от север [2, 3, 4]. През 1979–1985 г. гнездене е установено в Средна Стара планина [5, 6, 7, 8, 9]. След 1985 г. гнезди в същия район

и на места в НП „Централен Балкан“ [9, 10, 11, 12, 13]. Очевидно гнезди в Средна гора [14], възможно в НП „Врачански Балкан“ [15] и в Западна Стара планина (В. Иванов, Н. Спасов, Ж. Спиридонов, непубл. данни). Числеността в известните находища е 30–50 двойки, но е възможно да е двойно по-голяма.

Местообитания. Стари букови и елово-букови гори на 1250–1650 m н. в., отдалечени от селища, в съседство със сечища и ливади.

Биология. Моногамна, двойката вероятно се запазва до живот [16]. Гнезденето започва в началото на март. Използва гнезда на грабливи птици, също дънери, хралупи и къщички [16, 17]. В Централна Европа снася 2–4 яйца през втората половина на март или в април [18], мътенето трае 27–29 дни. Младите птици напускат гнездата на месечна възраст, но летят добре след още 1 седмица [17]. Летящи млади в неоптилно оперение се появяват в средата на май [6]. Активна и денем. Гнездовата територия е над 400 ha. Тя остава постоянна, целогодишно и във времето, ако средата не бъде нарушена. В Централна Европа храната включва главно гризачи и насекомоядни бозайници, по-малко птици и насекоми [16].

Блиски видове. Горска улулица (*Strix aluco*) [17].

Отрицателно действащи фактори. Изсичане на старите букови гори и фрагментиране на масивите им. Урбанизация, обезпокояване и браконьерство.

Предприети мерки за защита. Защитена по ЗБР. Включена в ЧКБ (1985). Създаден е НП „Централен Балкан“ с мрежа от строги резервати, където се намират 70% от гнездящите птици.

Необходими мерки за защита. Обявяване на природни паркове в Западна Стара планина и Средна гора. Опазване на гнездовите местообитания. Включване над 60% от буковите и еловите гори в страната в мрежата НАТУРА 2000. Забрана на сечите в старите естествени гори в защитените територии и зони.

- Основна литература за вида:** 1. Voous, 1960; 2. Клайн, 1909; 3. Воев, Simeonov, 1967; 4. Дончев, 1970; 5. Спиридонов и др., 1979; 6. Спиридонов и др., 1982; 7. Спиридонов, 1985; 8. Спиридонов и др., 1987; 9. Спиридонов, Милева, 1988; 10. Kouzmanov et al., 1995; 11. Раџеновски, 1996; 12. Николов и др., 2001; 13. Спиридонов, 1999; 14. Петров, 1979; 15. Нанкинов, 2002; 16. Mikkola, 1983; 17. G erouDET, 1979; 18. Makatsch, 1976.

Жеко Спиридонов, Петър Шуруликов,
Борис Николов

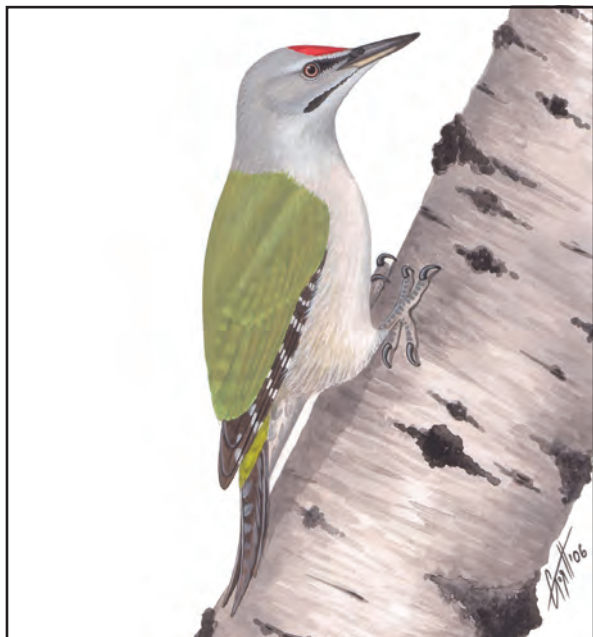
Сив кълвач

Picus canus Gmelin, 1788.

Gecinus canus Gm, *Picus viridi-canus* Wolf: Reiser, 1894: 98.

Разред Кълвачоподобни (Piciformes)

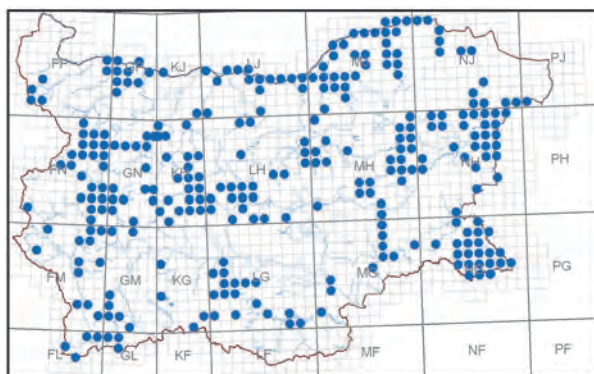
Семейство Кълвачови (Picidae)

Природозащитен статус: в България: застрашен вид EN (A4 с, е); ЗБР-II, III; международен: ДП-I; БеК-II.

Общо разпространение. Палеарктичен вид, който обитава Централна, Източна и Югоизточна Азия, зоната на широколистните гори в Източна, Северна, Централна, Югоизточна Европа и Франция. Глациален реликт, населил Европа в историческо време.

Разпространение и численост в България. Постоянен вид, обикновен до 50-те години на ХХ в. [1, 2]. Гнезди в планински, по-рядко в равнинни гори [3, 4, 5, 6]. Гнездови територии край Дунав вероятно се простират и по румънския, по-горист бряг. Силно намалел в Лудогорие, Централна Стара планина,

Рила и другаде, където е бил обикновен [3, 7, 8, 9]. При средна плътност от 500–1000 двойки/ха [1], числеността е 1000–1800 двойки. Сходни данни има за Централна Европа и Русия [5, 6, 10].

Местообитания. Първични букови и дъбови гори до 1000–1200 m н. в., лонгози [4, 5, 6, 8, 9, 12, 13, 14, 15, 16]. Вторично – крайречни и други гори със стари дървета, градски паркове, овощни градини. Извън гнездовия период се среща до горната граница на горите [6, Спиридонов, непубл. данни].

Биология. Гнездовата камера е в ствол с диаметър над 35 cm и на височина 0,85–1,5 m. Формирането на двойките, размножаването и отглеждането на малките е от март до средата на юни. Има люпила от края на април до началото на юни (5–9 яйца), мъти 17–18 дни, малките излитат 24–31 дни след излюпването; в Лудогорие напуснали гнездото млади индивиди на 31.05. и 17.06. [6, 8, 10, 11]. Трофично зависи от изобилието на мравки, а през зимата от насекоми ксилофаги и ларвите им. Посещава и хранилките за птици [5, 6]. Привързан е към гнездовите райони. Териториите на двойките в стари и богати на мравки гори най-често е 200–400 ha [5, 6, 8, 10, 12].

Блиски видове. Няма.

Отрицателно действащи фактори. Силно намаляване на площта на старите гори през последните 50 години, залесяване с иглолистни култури и санитарни сечи. Незаконни сечи в равнините и ниския планински пояс през последните 15 години. Намаляване на трофичната база. Тясна специализация към храна и местообитание. Конкуренция на черния, но особено на зеления кълвач, по-специализиран в лова на мравки по земята [5, 6].

Предприети мерки за защита. Защитен по ЗБР. Обявен е ПП „Странджа“.

Необходими мерки за защита. Обявяване на защитени територии и зони в Стара планина, Средна гора, Пирин и Лудогорие. Мораториум на ползването на горите в затворените басейни и ЗТ, а извън тях, при възобновителните сечи да бъдат оставяни по 25–30 стари дървета на ha. Ограничаване на санитарните сечи в старите гори.

Основна литература за вида: 1. Патев, 1950; 2. Петров, Златанов, 1955. 3. Янков (ред.), 2007; 4. Костадинова, Граматиков, 2007; 5. Saari, Sudbeck, 1997; 6. Blume, 1973; 7. Спиридонов, 1982; 8. Спиридонов, 1988; 9. Спиридонов, 1999a; 10. Иванчев, 2000; 11. Makatsch, 1976; 12. Спиридонов и др., 1983; 13. Симеонов, 1971; 14. Спиридонов, 1983; 15. Спиридонов, Милева, 1988; 16. Спиридонов, 1999b.

Жеко Спиридонов, Цветан Златанов,
Диню Кючуков

Южен белогръб кълвач
Dendrocopos leucotos lilfordi (Sharp & Dresser, 1871)

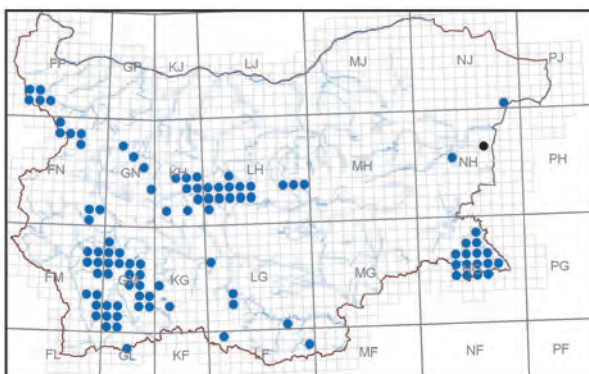
Dendrocopos leuconotus Sharp & Dresser: Reiser, 1894: 98; *Dryobates leucotus* (error typographica = *leucotos*) *lilfordi* Sharp & Dresser: Патев, 1950: 147; *Picus lilfordi* Sharp & Dresser; Клайн, 1909: 59; *Picoides leucotos* (Bechstein, 1803): Simeonov, Michev, 1991: 172; Simeonov et al., 1997: 357.
 Разред Кълвачоподобни (Piciformes)
 Семейство Кълвачови (Picidae)

Природозащитен статус: в България: застрашен вид EN [A 4с,е]; ЗБР-II, III; международен: ДП-I; Бек-II.

Общо разпространение. Палеарктичен вид, обитаващ широколистните гори в бореалната зона на Евразия и частично в Централна Европа. Подвидът *D. l. lilfordi* е глациален реликт с разкъсан ареал: Пиренеи, Аbruци, Балкански полуостров, Мала Азия, Грузия и Азербайджан.

Разпространение и численост в България. Постоянен. До средата на 20 в. се е срещал във всички

планини [1]. Около 1980 г. са потвърдени находища в някои планини [2]. Гнезди в Централна и Западна Стара планина, Средна гора, Рила, Пирин, Западни Родопи, Странджа и в няколко изолирани находища [2; 3; 4; 5; Шурулинков – непубл. данни]. Численост: 700–1100 двойки, мозаечно на горска площ около 450 000 ha при средна плътност 400–650 двойки /ha. За Балканския полуостров данните [6] са завишени; най-вероятно гнездещите двойки са 2000–3500.

Местообитания. Стари букови, буково-иглолистни и дъбови гори до 1700 m н. в., с повече мъртви и отмиращи дървета [2].

Биология. Люпилата (3–7 яйца) са през април и май. Мъти 14–16 дни, в гнездото малките престояват 27–28 дни [7]. В края на юни е наблюдавано хранене на малки пред излитане в дупка на ела на 20 m [Спиридонов, непубл. данни], през юни – излетели млади [8, 9]. Храната се състои 90% от насекоми ксилофаги и ларвите им [10, 11, 12, 13]. Гнездовата територия на двойката в климаксови гори е 100–150 ha и е постоянна [12, 13, 14].

Блиски видове. По-едър от другите пъстри кълвачи, без раменни бели петна и с черни напречни препаски по долната част на гърба.

Отрицателно действащи фактори. Изсичането на старите широколистни гори, фрагментацията им и санитарните сечи. Тясната специализация към храна и местообитание. Конкуренцията, главно на черния кълвач.

Предприети мерки за защита. Видът и местообитанията му са защитени по ЗБР. Обявени са НП „Централен Балкан“, „Пирин“ и „Рила“ и ПП „Странджа“, „Рилски манастир“, „Българка“ и „Витоша“, където гнезди над 60% от популацията.

Необходими мерки за защита. Обявяване на ЗТ и ЗЗ в Западна Стара планина, Средна гора, Пирин и Западни Родопи. Запазване на стари гори за връзка между странджанската и родопската популация и между старопланинските популации. Мораториум върху ползването на старите гори в затворените горски басейни, ЗТ и ЗЗ. Ограничаване на санитарните сечи в старите гори. Включване на подвида в Червения списък на IUCN [14].

Основна литература за вида: 1. Патев, 1950; 2. Спиридонов, 1985; 3. Янков (ред.), 2007; 4. Milchev, 1994; 5. Спиридонов, 1999; 6. BirdLife International, 2004; 7. Makatsch, 1976; 8. Jordans, 1940; 9. Паспалева-Антонова, 1964; 10. Пенев, 1936; 11. Федюшин, Долбик, 1967; 12. Владышевский, 1980; 13. Spiridonov, Virkkala, 1997; 14. Спиридонов и др., 1987.

Жеко Спиридонов, Димитър Георгиев,
 Цветан Златанов

Планински трипръст кълвач

Picoides tridactylus (L., 1758)

Разред Кълвачоподобни (Piciformes)

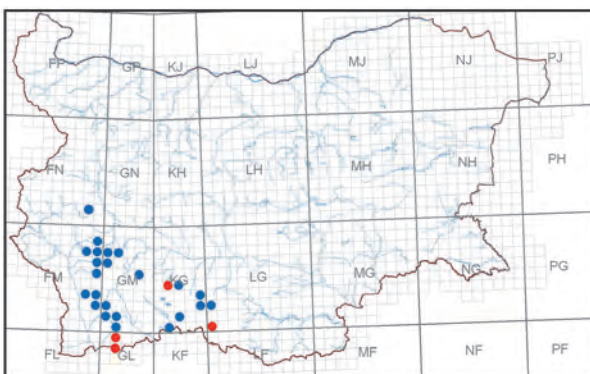
Семейство Кълвачови (Picidae)

Природозащитен статус: в България: застрашен вид EN [A4(c, e)]; ЗБР-II, III; международен: ДП-I; БеК-II.

Общо разпространение. Сибирско-канадски вид с гнездови ареал тайгата на Европа, Азия и Северна Америка. Подвидът *P. t. alpinus* е глациален реликт, разпространен в планините на Централна и Югоизточна Европа, включително Балканския полуостров, където са оцелели 2 метапопулации с малка численост.

Разпространение и численост в България. Постоянен вид. В началото на XX в. е смятан за често срещан на места в Рила, но до края на века остава слабо проучен и с малко уточнени находища в Рила, Пирин и Западни Родопи [1, 2, 3]. През 1995–2005 г. е установен на повече места в трите планини, както и на Витоша [4]. Наскоро е намерен в резерватите „Мантарица“ и „Сосковчето“ и над х. „Преспа“, Западни Родопи (Ц. Златанов, П. Шурулинов, непубл.

данни). Численост: 90–130 гнездови двойки; на общата за България и Гърция рило-родопска метапопулация – 140–230 двойки, на Западно-Балканската – 80–290 двойки [5].

Местообитания. Стари иглолистни, предимно смърчови гори с повече отмиращи дървета, най-често между 1400 и 1800 m н. в.

Биология. В Централна Европа мътенето (обикновено 3–5 яйца) е от средата на май до началото на юни и продължава 14 дни [6]. В Пирин е наблюдавано хранене на малки в началото на юни и излитане от гнездото в края на месеца [3]. Почти цялата (95%) храна се състои от насекоми ксилофаги и ларвите им, намирани в отмиращи дървета с леко откъртваща се кора и мека дървесина [7, 8]. В Централна Европа гнезди в стари естествени, главно смърчови гори; гнездовите и зимните територии са от 40 до 230 ha [8, 9, 10; Ж. Спиридонов, Л. Милева, непубл. данни].

Близки видове. Няма.

Отрицателно действащи фактори. Изсичането на старите иглолистни гори и раздробяване на масивите им, санитарните сечи. Унищожаването на гори за ски-писти в НП „Пирин“. Тясната специализация към храна и местообитание; конкуренцията на черния и белогръбия кълвач.

Предприети мерки за защита. Защитен по ЗБР. Включен в ЧКБ (1985). Обявяването на НП „Пирин“ и НП „Рила“, ПП Рилски манастир и на строгите резервати в граници им, които съхраняват 65% от популацията му.

Необходими мерки за защита. Опазване в защитени територии на старите естествени иглолистни гори в Западни Родопи и забрана на сечи в тях. Планирано увеличаване на площта на старите гори и възстановяване на структура, близка до естествената.

Основна литература за вида: 1. Спиридонов, 1985; 2. Даракчиев, 1969; 3. Симеонов, 1971; 4. Янков (ред.), 2007; 5. BirdLife International, 2004; 6. Makatsch, 1976; 7. Федюшин, Долбик, 1967; 8. Владышевский, 1980; 9. Scherzinger, 1982; 10. Ruge, Weber, 1974.

Жеко Спиридонов, Петър Шурулинов,
Цветан Златанов

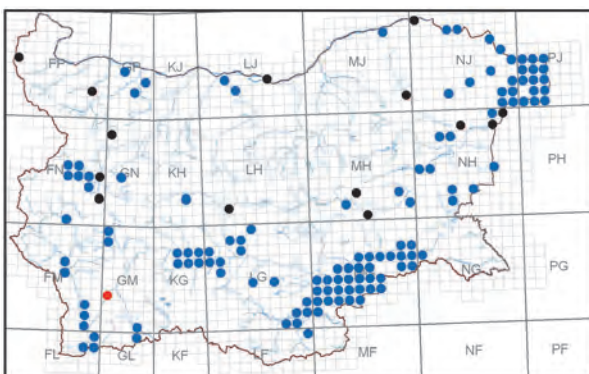
Дебелоклюна чучулига
***Melanocorypha calandra* Linnaeus, 1766**
Alauda calandra: Клайн, 1909: 25.
 Разред Врабчоподобни (Passeriformes)
 Семейство Чучулигови (Alaudidae)

Природозащитен статус: в България: **застрашен вид** EN [A3, A4 + B1biii], ЗБР-II, III. *международен:* ДП-I, БеК-II, ECS-spec 3, намалял.

Общо разпространение. Средиземноморски вид с гнездови ареал в Южна Европа (Пиринеите, в Южна Франция, Италия, Балканския полуостров), Украйна и Южна Русия, Северозападна Африка, Мала и Централна Азия.

Разпространение и численост в България. За разпространението в миналото няма конкретни данни. В Добруджа видът е бил извънредно често срещан и многочислен преди 1950 г. [1], но в Бургаско и Софийско е била рядка, с единични находища [2, 3]. Сега гнезди разпокъсано. Среща се по-често в Сакар, Дервентските възвишения, Южна Добруджа и Санданско-Петричкото поле. Най-висока численост има по Черноморието северно от Балчик [4, 5],

в някои суходолия във вътрешността на Добруджа, в Санданско и в Сакар. В останалите райони – Софийско, Бесепарските ридове, Дунавската равнина, по Южното Черноморие и други има малобройни субпопулации [6, 7, 8], които са силно уязвими. Общата численост се оценява на около 12 000–16 000 двойки.

Местообитания. Степи. Тревни съобщества в умерената и субтропичната зона. Пасища. Обработваемите земи.

Биология. Оформянето на двойките и песенната активност започват от началото на февруари. Гнезди на земята. Пълното мътило е от 3–6 яйца, които снася след средата на април. По Черноморското крайбрежие има две люпила годишно [9]. Храната е от насекоми, а извън гнездовия период – повече семена. [9].

Близки видове. Няма.

Отрицателно действащи фактори. Загуба на хабитати, интензивно селско стопанство и химизация. Застрояване на местообитанията – особено по Черноморието, изграждане на ветропаркове в предпочитани от вида местообитания, отстрел и ловен туризъм.

Предприети мерки за защита. Защитена по ЗБР. Част от находищата попадат в защитени територии – ЗМ „Дуранкулак“, резерват „Калиакра“, ЗМ „Яйлите“, ПП „Златни пясъци“, резерват „Атанасовско езеро“.

Необходими мерки за защита. Преустановяване на ликвидирането на естествените степни и ливадни съобщества по Черноморието. Забрана на строителството в остепенените местообитания в тази част на страната. Създаване на нови защитени територии – на Бесепарските ридове, в основните местообитания на вида по Северното Черноморие, из суходолията на Добруджа и в Санданско. Строг контрол върху международния ловен туризъм по отношение на отстрела на защитени по българското законодателство птици. Проучване на главните места за концентрация по време на миграция и зимуване и осигуряване на тяхната защита.

Основна литература за вида: 1. Петров, Златанов, 1955; 2. Нанкинов, 1982; 3. Простов, 1964; 4. Ivanov, 1998; 5. Ivanov et al., 1998; 6. Шуруликов и др., 2005; 7. Dalakchieva, 2003; 8. Milchev, 1998; 9. Patzold, 1989.

Петър Шуруликов, Илия Ватев,
 Божидар Иванов, Николай Караиванов

Черногръбо каменарче

Oenanthe pleschanka Lepechin, 1771

Saxicola leucomela Pall., *Saxicola morio* Hempr. et Ehrb.: Reiser, 1894: 47; *Saxicola pleschanka* (Lepech.): Клайн, 1909: 6;

Oenanthe hispanica pleschanka (Lepech.):

Простов, 1964: 34.

Разред Врабчоподобни (Passeriformes)

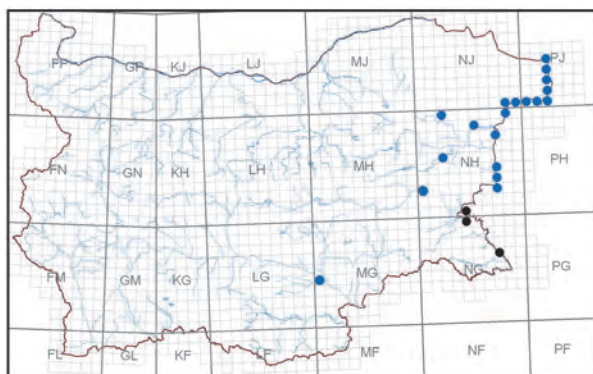
Семейство Дроздови (Turdidae)

Природозащитен статус: в България: застрашен вид EN C; ЗБР-II, III; международен: БеК-III;

Общо разпространение. Вид с неизвестен тип на разпространение и гнездови ареал от Балканския полуостров (главно България и Румъния) на изток до Централна Азия и Западен Китай [1].

Разпространение и численост в България. Гнездещо-прелетен и преминаващ вид, в миналото

обикновено в Североизточна България. Сега гнезди по Северното Черноморско крайбрежие (в широката около 1 km брегова ивица между Златни пясъци и Дуранкулашкото езеро, като районът на н. Калиакра е сред местата с най-висока плътност на гнездене), по-рядко по Южното [2, 3, 4, 5, 6, 7, 8]. Разпръснати изолирани и непостоянни находища има във вътрешността на страната [9, 10, 11, 12, Б. Николов, непубл. данни, 13]. Общата численост в страната е оценена на около 350–500 двойки. Нерядко образува хибриди с испанското каменарче (*Oenanthe hispanica*) [14, 15, 16, 17] в долината на р. Провадийска до Невша [18], както и в района на местн. Яйлата, н. Калиакра, с. Топола и Побитите камъни (Д. Георгиев, Б. Иванов, Н. Петков, С. Дерелиев, Г. Дандликер – непубл. данни).

Местообитания. Скалисти терени (често стръмни морски брегове) в съседство със степни и сухолюбиви тревни съобщества [12].

Биология. Гнезди в дупки в скали и земни откоси, под камъни или в зидове на сгради. През май снася 4–5 яйца. Женската мъти в продължение на 13–14 дни [14]. Храната се състои от насекоми.

Блиски видове. Испанско каменарче (*Oenanthe hispanica*), каменарче на Финч (*O. finschii*).

Отрицателно действащи фактори. Развитие на селищата и туристическата инфраструктура по Черноморието в близост до гнездовите находища. Употребата на химични вещества при различни селскостопански дейности и нощното осветяване на н. Калиакра.

Предприети мерки за защита. Защитено по ЗБР. Около 50% от популацията е в защитени територии (ПР „Калиакра“, ЗМ „Яйлата“, „Тауклиман“, „Побити камъни“) и в места, предложени за включване в мрежата от защитени зони по НАТУРА 2000.

Необходими мерки за защита. Изследване на разпространението, числеността, биологията и екологията му за уточняване на заплахите.

Основна литература за вида: 1. Clement, 1997; 2. Патов, 1950; 3. Alleon, 1886; 4. Reiser, 1894; 5. Mueller, 1927; 6. Jordans, 1940; 7. Петров, Златанов, 1955; 8. Mountfort, Ferguson-Lees, 1961; 9. Простов, 1964; 10. Šapek, Kloubec, 1996; 11. Иванов, Нонев, 1997a,b; 12. Няголов, 2004; 13. Янков (ред.), 2007; 14. Cramp, 1988; 15. Панов, Иваницкий, 1975; 16. Панов, 1986; 17. Лоскот, 1986; 18. Baumgart, 1971.

Димитър Георгиев,
Борис Николов, Божидар Иванов

Свилено шаварче

Cettia cetti Temminck, 1820

Cettia sericea: Reiser, 1894: 54.

Разред Врабчоподобни (Passeriformes)

Семейство Коприварчеви (Sylviidae)

Природозащитен статус: в България: **застрашен вид** EN [A2+ A3+ B1b(iv,v)+ B1c+ E], ЗБР-III; **международен:** BeK-I-III, BoK-II.

Общо разпространение. Туркестано-медитерански вид, чийто гнездови ареал обхваща Северозападна Африка, Мала Азия, Югозападна и Централна Азия на изток до Алтай и Западна Монголия. В Европа гнезди на Пиринейския полуостров, във Франция, Белгия, Южна Англия, Италия, Малта, Балканския полуостров, Румъния, Кипър и в Предкавказието.

Разпространение и численост. Постоянен вид. В миналото е гнездил само в Южна България и рядко по Черноморското крайбрежие [1, 2, 3, 4, 5]. В Бургаско е намерен еднократно в ез. Вая [6]. Сега гнезди редовно в Санданско-Петричкото поле и по Черноморското крайбрежие. Обикновен гнезещ вид в Бургаските езера. Спорадично и нередовно гнезди и на места в Горнотракийската низина и по

долините на реките Тунджа и Места, а по Струма на север до с. Шишковци, Кюстендилско. Числеността е подложена на големи годишни колебания. Според Костадинова (1997) у нас гнездят между 100 и 1000 двойки, според Нанкинов и др. (2004) – 1800–2200 двойки, а според Birdlife International (2004) – 250–350 двойки. Сега гнездовата популация у нас може да се оцени на 1600–2000 двойки, от които не по-малко от 300 двойки в Санданско–Петричкото поле.

Местообитания. Тръстикови и папурови масиви в сладководни, полусолени и свръхсолени езера, блата и канали, заблатени устия на реки. Крайречни върбови и тополови гори, храсталаци край влажни зони в преходносредиземноморската зона.

Биология. Пее цялогодисно, най-активно между февруари и май. Женската снася 4–5 кирпичено-червеникави яйца, които мъти около 13–14 денонощия. Малките остават в гнездото 15 дни, а родителите им ги хранят почти още 2 седмици след напускане на гнездото. Храни се с водни насекоми, ларви, червеи, мекотели [7].

Близки видове. Няма.

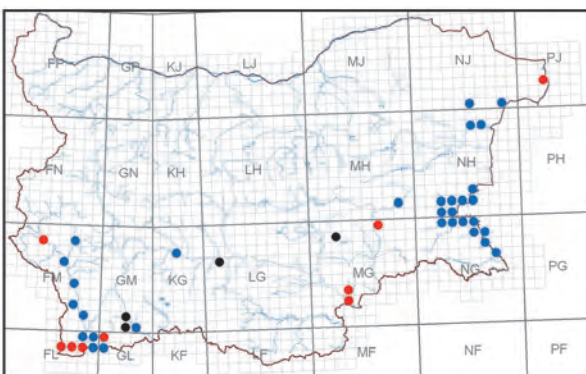
Отрицателно действащи фактори. Пресушаване на влажните зони, ликвидиране на крайречната растителност поради добив на злато и чакъл от речните корита или във връзка с „прочистване“ на речните корита. Индустриално замърсяване на водите в района на Бургаските езера. Много ниски температури през зимата.

Предприети мерки за защита. Защитено по ЗБР. Част от находищата са включени в защитени територии – резерватите „Атанасовско езеро“, „Балтата“ и „Ропотамо“, ЗМ „Алепу“ и ЗМ „Пода“.

Необходими мерки за защита. Пълно или частично възстановяване на влажни зони – Стралджанското блато, блатото при с. Марикостиново, Благоевградско, Старчевското блато и заливната гора в местн. Рупите и др. Създаване на нови защитени територии по долините на реките Струма, Тунджа и Марица („Сремски пролом“, „Адата-Тунджа“, гората „Ормана“, „блато Марикостиново“, „Скрински пролом“, „Крумово“), защитени зони по НАТУРА 2000 по посочените реки и др.

Основна литература за вида: 1. Reiser, 1894; 2. Простов, 1963; 3. Hubalek, 1978; 4. Симеонов, 1986; 5. Симеонов, Баева, 1988; 6. Простов, 1964; 7. Fitter, Roux (eds), 1971.

Петър Шуруликов

Индийско шаварче

Acrocephalus agricola (Jerdon, 1845)

Разред Врабчоподобни (Passeriformes)

Семейство Коприварчеви (Sylviidae)

Природозащитен статус: в България: застрашен вид EN C [2(a(i))]; ЗБР-III.

Общо разпространение. Палеарктичен вид, чийто ареал се простира от Югоизточна Европа на изток до крайбрежието на Охотско море и Манджурия; на север достига Югозападен Сибир, а на юг – Турция, подножието на Голям Кавказ, Иран, Таджикистан, Афганистан, Казахстан, Монголия и Китай.

Разпространение и численост в България. Гнездещо-прелетен вид с находища само по Черноморското крайбрежие. След намирането му в страната през 1968 г. до Шабленското езеро [1] има сравнително малко наблюдения [2]. Сега най-голяма численост през размножителния сезон е установена в Дуранкулашкото езеро – 40–100 двойки [3, 4, П. Зехтинджиев, непубл. данни, Б. Николов, непубл. данни], Шабленското езеро – около 10 двойки [5, 6] и Шабленската тузла [2]. Има данни за разширяване на ареала му по Южното Черноморие: Атанасовско

езеро [4, 7], блато Алепу [4] и Дяволско блато [4]. Числеността през гнездовия период в страната варира в широки граници – 60–200 двойки [4, П. Зехтинджиев, непубл. данни, Б. Николов, непубл. данни].

Местообитания. Тръстикови масиви в крайбрежни солени, бракични или сладководни езера и лагуни [8].

Биология. В България е почти непроучена. Вероятно отглежда заместващи или дори втори люпилка, тъй като са отбелязвани малки в гнезда както в средата на юни (Дуранкулашкото езеро), така и в средата на юли (Шабленска тузла) [2, 3]. Гнездостроене е наблюдавано само при женски птици от двойка в Дуранкулашкото езеро на 16 май [Б. Николов, непубл. данни]. В популацията от същото езеро е установено голямо генетично разнообразие (Зехтинджиев, Bensch, непубл. данни). Ниският процент на намерени опръстенени през последните три години птици от тази популация също сочи за големия поток имигранти, определящи числеността на гнездящите у нас птици (П. Зехтинджиев, непубл. данни).

Близки видове. Няма.

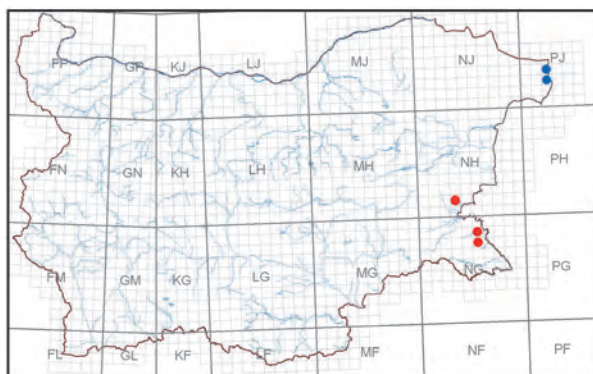
Отрицателно действащи фактори. Неизвестни, най-вероятно вътрешновидови причини (силно ограничено разпространение).

Предприети мерки за защита. Защитено по ЗБР. Почти всички находища са включени в защитени територии и обекти по Рамсарската конвенция. Извършва се изследване на генетичната структура и кръвните паразити на птиците от популацията в Дуранкулашкото езеро.

Необходими мерки за защита. Изучаване на числеността и площта на популациите, биологията и екологията на вида. Изследване на генетичното разнообразие на българската популация, процесите на миграция и обмен на генетичен материал в нея и между отделните популации в пределите на ареала.

Основна литература за вида: 1. Дончев, 1970; 2. Otto, 1984; 3. Nadler, Ihle, 1988; 4. Nankinov, 2002a; 5. Dontchev, Serebryakov, 1997; 6. Ivanov, 1998; 7. Michev et al., 2004; 8. Cramp, Brooks, 1992.

Павел Зехтинджиев, Борис Николов

Градинско коприварче
Sylvia borin (Boddaert, 1783)

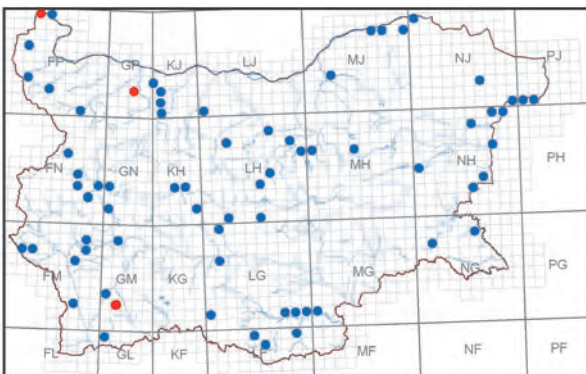
Разред Вrabчоподобни (Passeriformes)
Семейство Коприварчеви (Sylviidae)

Природозащитен статус: в България: застрашен вид EN B [1a]; ЗБР-II; международен: БеК-II; БоК-II.

Общо разпространение. Вид с европейски тип на разпространение. Гнездовият ареал обхваща почти цяла Европа, без най-южните части на Гърция и Италия и Азия [1].

Разпространение и численост в България. Гнездещо-прелетен вид. До първата половина на ХХ в. е отбелязано да гнезди разпокъсано в различни части на страната [2-7]. Със спорадично разпространение и след 1950 г. [8-13]. Сега е с разпръснати точкови находища по територията на цялата страна докъм 1300 m н. в.; във всички находища под 10 двойки в UTM квадрат [13]. Общата численост е около 120-250 двойки.

Местообитания. Разредени широколистни гори с богат храстов подлес, паркове, градини, по-рядко в дървесни и храстови плантации и в богати на дървета и храсти дворове в селища [13].

Биология. Гнездото е в храсти, обикновено на не повече от 1 m височина. Снася през май. Мътилото съдържа 4-5 (2-6) белезникави, слабо напетнени яйца. Едно-две лопила. Женската мъти в продължение на 11-12 дни [17]. Храната се състои от насекоми и дребни плодчета.

Блиски видове. Ястребогушо коприварче (*Sylvia nisoria*), голямо белогушо коприварче (*S. communis*).

Отрицателно действащи фактори. Унищожаване на горски местообитания и на храстовия подлес в широколистните гори. Главни сечи и други горскостопански мероприятия през размножителния период.

Предприети мерки за защита. Защитено по ЗБР. Малка част от популацията е в защитени територии.

Необходими мерки за защита. По-задълбочено изследване на разпространението, числеността, биологията и екологията за конкретизиране на заплахите.

- Основна литература за вида:** 1. BirdLife International, 2004; 2. Finsch, 1859; 3. Radakoff, 1879; 4. Alleon, 1886; 5. Boetticher, 1919; 6. Jordans, 1940 7. Патов, 1950; 8. Петров, Златанов, 1955; 9. Простов, 1964; 10. Паспалева-Антонова, 1965; 11. Дончев, 1970; 12. Симеонов, 1973; 13. Петров, 1981; 14. Георгиев, 2007; 15. Cramp, 1988.

Димитър Георгиев

Мустакат синигер

Panurus biarmicus Linnaeus, 1758

Calamophilus biarmicus Leach.: Димитров, 1909: 119.

Разред Врабчоподобни (Passeriformes)

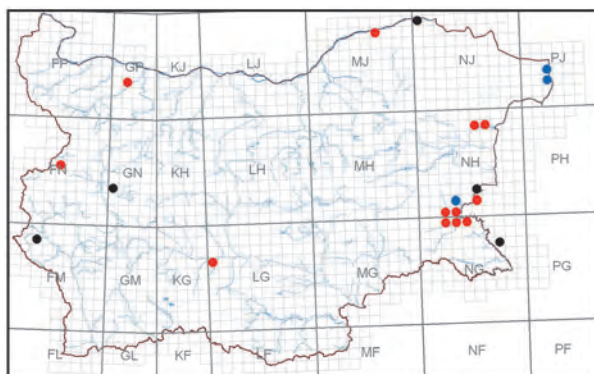
Семейство Тимелиеви (Timaliidae)

Природозащитен статус: в България: застрашен вид EN [B2a+B2c+C2a(i)+C2b], ЗБР- III; международен: Бек-II.

Общо разпространение. Палеарктичен вид с петнист гнездов арал, който обхваща цяла Евразия (от Англия до Япония). Северната граница е от Холандия през Полша, Литва, Северното Черноморие и Казахстан до о. Хокайдо. На юг достига Средиземно море, Мала Азия, Иран, Средна Азия и Китай [1]. В Европа гнездови популации има в повечето страни, но с по-значителна численост са в Румъния, Русия, Австрия и др. [2].

Разпространение и численост в България. Гнездещо-прелетен и зимуващ. В миналото е гнездил в

ез. Сребърна и по Черноморското крайбрежие [3, 4, 5, 6, 7]. Сега гнезди в по-малко от 10 находища по Черноморието: Дуранкулашко езеро [8], Шабленско езеро [9], Атанасовско езеро [10], Поморийско езеро и местн. Пода [8] и по поречието на р. Дунав [11]. Във вътрешността на страната гнезди нередовно в малки по площ водоеми по р. Вит, язовир край с. Драгомирово, старо речно корито на р. Искър при с. Ореховица, по р. Осъм и др. [11]. Общата численост в страната е между 250 и 600 двойки [12]. Извън размножителния период се среща в различни езера, блата, рибарници и други водоеми с тръстикови масиви.

Местообитания. Блата, езера и устия на реки, обилно обрасли с тръстика.

Биология. Гнезди сред тръстика и друга блатна растителност, понякога в рехави колонии. В строежа на гнездото и отглеждането на малките участват и двете птици. Снася от 4–8 (рядко 3–11) яйца веднъж или два пъти годишно. Мътенето продължава най-често около 11–12 дни [1, 13]. Храната се състои предимно от насекоми и техните ларви, както и от семена.

Близки видове. Няма.

Отрицателно действащи фактори. Неизвестни, най-вероятно унищожаване и деградация на местообитанията.

Предприети мерки за защита. Защитен по ЗБР. Включен в ЧКБ (1985). Част от местообитанията са в защитени територии по Черноморското крайбрежие (Дуранкулашко езеро, Шабленско езеро, Атанасовско езеро).

Необходими мерки за защита. Проучване на факторите, които влияят отрицателно на числеността на гнездовите популации.

Основна литература за вида: 1. Нанкинов, 1985; 2. Gosler, Mogyorósi, 1997; 3. Reiser, 1894; 4. Петров, Златанов, 1955; 5. Königstedt, Robel, 1977; 6. Hübalek, 1978; 7. Нанкинов, Даракчиев, 1977; 8. Iankov, 1996; 9. Ivanov, 1998; 10. Michev et al., 2004; 11. Шурулинков и др., 2005; 12. Янков (ед.), 2007; 13. Cramp, Perrins (eds), 1993.

Невена Камбурова, Борис Николов

Шипоопашата сухоземна костенурка
Eurotestudo hermanni boettgeri
 (Mojsisovics, 1889)

Testudo graeca: Ковачев, 1894: 746–747;
Testudo hermanni: Буреш, Цонков,
 1933: 159–161.

Разред Скритошийни костенурки
 (Cryptodyra)

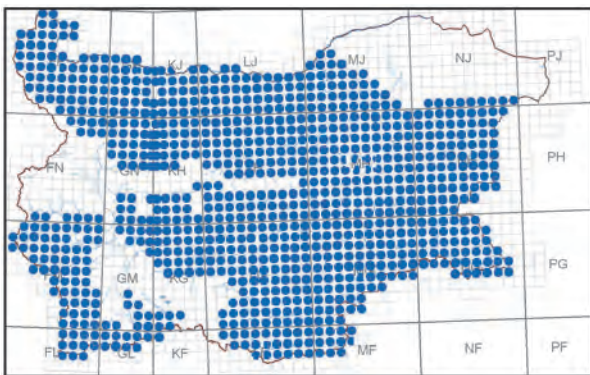
Семейство Сухоземни костенурки
 (Testudinidae)

Природозащитен статус: в България: застрашен вид EN [AZac]; ЗБР-II, III; международен: IUCN-Lr/nt; BeK-II; CITES-II; ДХ-II, IV.

Общо разпространение. Южна Европа – от североизточното крайбрежие на Испания до Босфора и на много от средиземноморските острови. На Балканския полуостров отсъства от големи пространства в Хърватска, Босна, Сърбия и Българска Добруджа; с единични популации в Румънска Добруджа. Северно от Дунава се среща в малък район североизточно от Железни врата. В България се среща подвидът *E. h. boettgeri* Mojsisovics, 1889 [1].

Разпространение и численост в България. Среща се в цялата страна без североизточната ѝ част [2, 3]. В планините на Югозападна България е намирана до около 1450 m н. в. [4, 5]. Числеността е силно повлияна от човешката дейност. През 1980–2006 г. силно фрагментирани, изчезващи популации от двата вида сухо-

земни костенурки се срещат мозаично на около 40% от територията на страната. В около 30% костенурките са напълно изчезнали, в около 20% (високите планински райони) никога не ги е имало и само в около 10% популациите са в сравнително добро състояние – главно в подножието на планините в Югозападна България, Източните Родопи, Сакар и Странджа [5].

Местообитания. Нископланински и хълмисти райони, най-често обрасли с разредени гори и храсти.

Биология. Два-три пъти годишно снася по 2–5 удължени яйца. Малките се излюпват след 90–120 дни. Храни се предимно с растителна храна. Сухоземните костенурки зимуват в рохкава почва, обикновено на южни склонове, като се заравят на дълбочина до няколко десетки сантиметра.

Близки видове. Шипобедрената сухоземна костенурка (*T. graeca*), с която на много места се срещат заедно. Различава се от нея по формата и разположението на роговите щитчета на гърба, особено на средния надлъжен ред от 5 щитчета [5].

Отрицателно действащи фактори. Земеделската дейност на човека, особено през последните десетилетия (създаване на уедрени блокове, напоителни системи, машинната обработка на земята). Премахване на формите на микрорелефа, унищожаването на равнинните гори; събиране за храна от населението и за „лечение“, въпреки доказаната безполезност от това. Отрицателно въздействие имат също големите инфраструктури строежи (магистрала, газопроводи и др.), застрояването на Черноморското крайбрежие, горските пожари (особено в югоизточна България), заменянето на широколистните гори с иглолистни. В нископланинските части на Берковско, Чипровско и Белоградчишко дивите свини често се хранят с малки и млади индивиди.

Предприети мерки за защита. Приети са нормативни актове за частична или пълна защита на двата вида сухоземни костенурки (1961, 1981 и 1986 г.). Издавани са плакати и стикери, популяризиращи защитата им (1985, 2001 и 2005 г.). Публикувани са в печата и излъчени в радио- и телевизионни предавания материали за защита на костенурките. Много от популациите на вида попадат в защитени територии.

Необходими мерки за защита. Широко популяризиране на природозащитния статус на сухоземните костенурки. Строг контрол и санкциониране на дейността на браконьерите, разясняване на безполезността на „костенурколечението“; териториална защита на местата с най-плътни популации и на отделни застрашени популации.

Основна литература за вида: 1. Beshkov, 1997; 2. Буреш, Цонков, 1933; 3. Унджиян, 2000; 4. Бешков, 1984; 5. Бешков, Нанев, 2002.

Владимир Бешков

Шипобедрена сухоземна костенурка

Testudo graeca ibera Pallas, 1814

Testudo ibera: Ковачев, 1912: 13–14;

Буреш, Цонков, 1933: 161–164.

Разред Скритошийни костенурки

(Cryptodyra)

Семейство Сухоземни костенурки

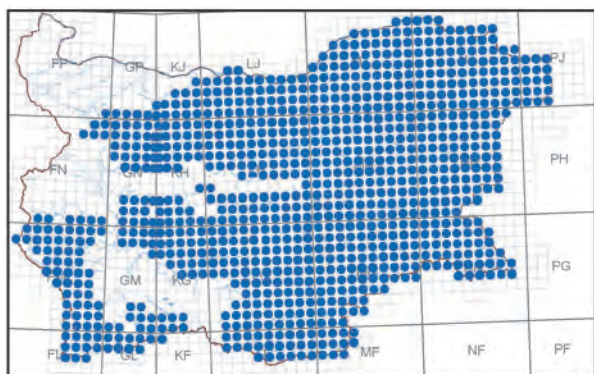
(Testudinidae)

Природозащитен статус: в България: застрашен вид EN [A3ac]; ЗБР-II, III; международен: IUCN-VU [A1cd]; BeK-II; CITES-II; ДХ-II, IV.

Общо разпространение. Средиземноморските брегове на Европа и много от средиземноморските острови; на изток – до Западен Иран, Сирия и Северен Ирак. Среща се и по северното крайбрежие на Африка. На Балканския полуостров е разпространена в югоизточната му половина.

Разпространение и численост в България. Среща се почти в цялата страна без северозападните ѝ части; там могат да бъдат намерени единични индивиди, пренесени от други места. В планините на Югозападна България е намирана до около 1300 т н. в. Плътноста на популациите е силно повлияна от човешката дейност. На големи територии в най-равнинните части на страната те са напълно унищожени, в други са останали малки разпокъсани попу-

ляции. Сравнително по-запазени популации има в Странджа, Източните Родопи и подножията на планините около Петричко-Санданската котловина [1].

Местообитания. Сегашните популации обитават предимно нископланински и хълмисти райони, обраснали с храсти и нискостъблени гори. Предпочитани са открити тревисти пространства сред тях.

Биология. През май–юли снася 2 или 3 пъти по 2 до 8 почти кълбовидни яйца, които зарива в дупки в почвата [2]. Яйцата се излюпват след 70–100 дни. Половата зрялост настъпва на 11–14-годишна възраст. В България са намерени най-големите и вероятно най-възрастните сухоземни костенурки от двата вида [3]. Храни се предимно с тревя, окапали плодове и др.

Близки видове. Шипопашатата сухоземна костенурка (*Eurotestudo hermanni*), с която на много места се среща заедно. Опашката при *E. hermanni* е значително по-дълга и завършва с рогов шип.

Отрицателно действащи фактори. Земеделската дейност на човека, особено през последните десетилетия (създаване на уедрени блокове, напоителни системи, машинната обработка на земята). Премахване на формите на микрорелефа, унищожаването на равнинните гори, събиране за храна от някои групи от населението и за „лечение“, въпреки доказаната безполезност от това. Отрицателно въздействие имат също строителството на магистрали, газопроводи и др., застрояването на Черноморското крайбрежие, горските пожари (особено в Югоизточна България), заменянето на широколистните гори с иглолистни.

Предприети мерки за защита. Приети са нормативни актове за частична или пълна защита на двата вида сухоземни костенурки през 1961, 1981 и 1986 г. Издавани са плакати и стикери, популяризиращи защитата им през 1985, 2001 и 2005 г. Публикувани са в печата и излъчени в радио- и телевизионни предавания материали за защита на костенурките. Много от популациите на вида попадат в защитени територии.

Необходими мерки за защита. Широко популяризиране на природозащитния статус на сухоземните костенурки, строг контрол и санкциониране на дейността на браконьерите. Разясняване на безполезността на „костенурколечението“ и териториална защита на местата с най-плътни популации и на отделни застрашени популации.

Основна литература за вида: 1. Бешков, 1984; 2. Ковачев, 1912; 3. Beshkov, 1997.

Владимир Бешков

Турска боа

Змия пясъчница

Eryx jaculus (Linnaeus, 1758)

Разред Люспести (Squamata)

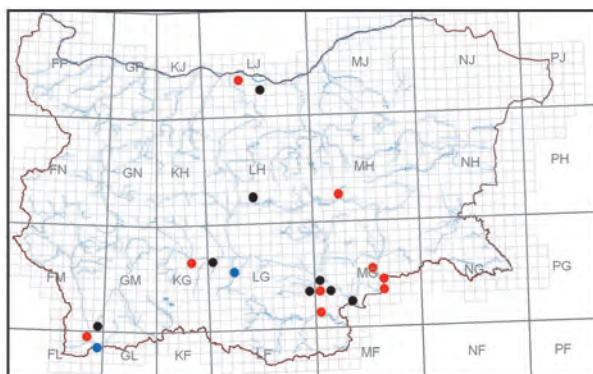
Семейство Бойдни (Boidae)

Природозащитен статус: в България: застрашен вид EN [B1]; ЗБР-III; международен: Бек-III; CITES-II; ДХ-IV.

Общо разпространение. В Европа – спорадично в източната и южната половина на Балканския полуостров (с изолирани находища в Румънска Добруджа и Северна България), много от островите в Егейско и Йонийско море, също и земите между Ставрополския край на Русия и района на Баку; в Северна Африка – между Мароко и Египет; в Азия – от Турция до Източен Иран и Саудитска Арабия.

Разпространение и численост в България. Спорадично разпространен вид в Дунавската равнина [1], Петричко-Санданската котловина [2, 3], Тракийската низина [4, 5], Източните Родопи [6, 7], Сакар [8]. Установени нови находищата при с. Въбел (Никополско), Асеновград, Бесепарските възвишения (Пазарджишко) при селата Бяга и Огняново, мест. Рупите при Петрич, Марино поле (Петричко), с. Манолово (общ. Павел баня), с. Бинкос (общ. Сливен), с. Радовец (Тополовградско). От повечето находища са известни по 1–3 индивиди. Промени в численост-

та в България е трудно да бъдат установени, защото турската боа води скрит, полуподземен начин на живот.

Местообитания. Ниски, сухи и припечени места, често с полупустинен характер, с оскъдна растителност и рохкави почви, обикновено осеяни със скални блокове и плочи.

Биология. Храни се главно с гризачи и гущери, които умъртвява чрез удушване. В края на лятото ражда няколко малки. Рядко достига до 75 cm дължина. Не е отровна.

Близки видове. В България няма.

Отрицателно действащи фактори. Събиране от колекционери, някои от находищата в Харманлийско и Петричко-Санданската котловина са силно опустошени. Залесяването на местообитанията с иглолистни (при Сандански) и акациевии (при с. Татари, Свищовско) насаждения. Вероятно и горските пожари.

Предприети мерки за защита. Включен в ЧКБ (1985) в категория „застрашен“. Някои от находищата (местн. Рупите, при Асеновград) са в защитени територии. Включена в плакат за защита на влечугите в България (1998).

Необходими мерки за защита. Строг контрол и санкциониране на браконьерите – събирачи на влечуги. Популяризиране на природозащитния статус на вида. Запазване на сегашното състояние на находищата и отстраняване на негативните фактори в тях. Териториална защита на местата с най-многочислени и плътни популации.

Основна литература за вида: 1. Бешков, 1961; 2. Beškov, Veron, 1964; 3. Бешков, 1985; 4. Бешков, Унджийан, Симеонов, Даракчиев, 1967; 5. Буреш, Цонков, 1934; 6. Петров, Стоев, Бешков, 2001; 7. Naumov, 2006; 8. Stoev, 2000.

Владимир Бешков

Ивичест смок

Кощерица

Elaphe quatuorlineata (Lacépède, 1789)

Разред Люспести (Squamata)

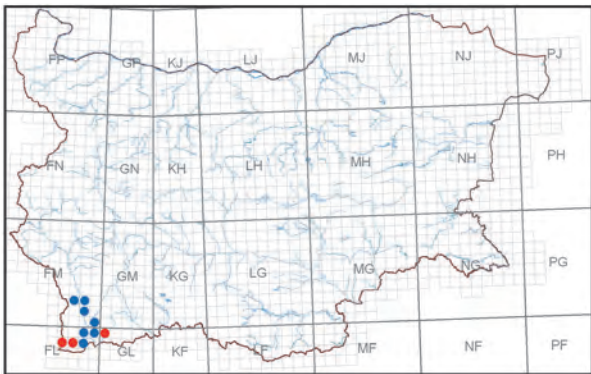
Семейство Смокови (Colubridae)

Природозащитен статус: в България: застрашен вид EN [B1;C2a(i)]; ЗБР-II, III; международен: BeK-II; ДХ-II, IV.

Общо разпространение. Италия, цялото западно крайбрежие на Балканския полуостров, западната половина на Гърция и много от гръцките острови, Македония и югозападния ъгъл на България.

Разпространение и численост в България. Установен е само в Петричко-Санданската котловина, долината на р. Струмешница и южната половина на Кресненския пролом [1, 2, 3, 4, 5]. В равнинните части на Петричко-Санданската котловина е почти унищожен поради големия дял на обработваемите площи и е останал предимно в подножието на околните планини и някои островно разположени скалисти възвишения. В Кресненския пролом е намиран до 600 m н. в. [3]. Числеността и плътността на популациите са неизвестни. През 1971–1975 г. в района на с. Горна Брезница (общ. Кресна), сред 437 неизбирателно събирани змии този вид е на 7-мо място по честота на намиране [3].

Местообитания. Предимно нискостъблени гори и храсти в скалисти и други места с добре развит микрорелеф, на огрявани от слънцето склонове.

Биология. Във втората половина на юни–началото на юли снася 5–14 яйца [3]. Храни се главно с птици и техните яйца, по-рядко гризачи, понякога поглъща новородени зайчета, таралежчета и новоизлюпени сухоземни костенурки. Достига 180, рядко 200 cm дължина. Не е отровен.

Близки видове. В България няма. Малките са петнисти и са трудно различими от тези на пъстрия смок (*Elaphe sauromates*), но двата вида са географски изолирани от високите планини в Югозападна България. След няколко „събличания“ на роговия слой на кожата си, при дължина от около 60 до 95 m те постепенно придобиват ивичеста окраска.

Отрицателно действащи фактори. Интензивното земеделие в Петричко-Санданската котловина. Изтребване от местното население, браконьерско събиране от колекционери и тераристи, прегазване по пътищата.

Предприети мерки за защита. Включен в ЧКБ (1985) в категория „застрашен“. Изобразен на плакат за защита на влечугите (1998), публикувани са статии за популяризиране на защитата му в издания с широко разпространение. Почти всички находища попадат в рамките на мрежата от защитени територии НАТУРА 2000.

Необходими мерки за защита. Популяризиране на природозащитния статус на вида, особено в районите, където се среща. Контрол над дейността на браконьерите. Недопускане на строителството на магистрален път в Кресненския пролом и прекратяване на кариерните разработки на вулканичния рид „Кожуха“ при Петрич.

Основна литература за вида: 1. Бурещ, Цонков, 1934; 2. Бешков, 1974; 3. Бешков, 1978; 4. Бешков, 1981; 5. Бешков, 1964.

Владимир Бешков

Пъстър смок

Elaphe sauromates (Pallas, 1814)

Coluber quatuorlineatus Lacépède var.

sauromates: Ковачев, 1912: 46–47; *Elaphe quatuorlineata sauromates*: Буреш, Цонков, 1934: 137–141.

Разред Люспести (Squamata)

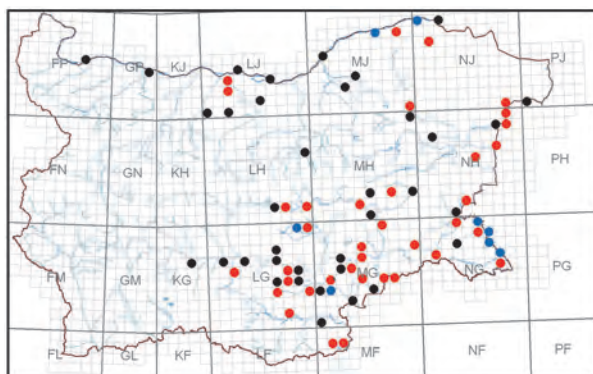
Семейство Смокови (Colubridae)

Природозащитен статус: в България: застрашен вид EN [A4ac]; ЗБР-II, III. международен: БеК-II; ДХ-II, IV.

Общо разпространение. От Югозападна и крайдунавска Румъния и източните части на Балканския полуостров до Западен Казахстан, Западен Иран и Северен Ирак; на север до средното течение на Дон и района на Волгоград, на юг ареалът включва Южна Русия, Кавказките страни, Турция.

Разпространение и численост в България. В края на XIX и първото десетилетие на XX в. е често срещан в Северна България и източните части на Южна България [1, 2, 3]. От тези райони са съобщени много находища, установени през 20-те и 30-те години

на XX в. [4]. През последните 50 години има само няколко сигурни сведения за находки северно от Стара планина и в западната половина на Горнотракийската равнина. Сравнително запазени са популациите на места в Източните Родопи, Тунджанския край, Сакар и Странджа, но и там видът е рядък. Установен е и в нови находища в Северна България (Никополско), Шуменско [5], Черноморското крайбрежие между р. Батова и с. Китен, Бесепарските възвишения южно от Пазарджик, Асеновградско, Хасковско, Свиленградско, Средецко. Всички находища у нас са до 400 m н. в. (непубл. данни).

Местообитания. Предимно места с редки гори и храсти или със степен вид растителност, където предпочита валози, долове и др. Навлиза и в покрайнините на блата в търсене на гнезда на птици.

Биология. Дневно активен. Основната му храна през пролетта са яйца и малки на птици, през лятото и есента – гризачи. Снася 4–14 яйца. По окраска малките приличат на възрастните, но с по-малко жълт цвят. Достига дължина 180, рядко – 200 cm. Не е отровен.

Блиски видове. По окраска малките напомнят на котешката змия (*Telescopus fallax*), но лесно се различават по кръглата си зеница.

Отрицателно действащи фактори. В Северна България и западните части на Тракия – създаването на големи монокултурни блокове през втората половина на XX в. и вследствие на това – премахване на синурите, горичките, храстите във валозите и др. В Източните Родопи, Сакар и Странджа – намаляване на площта на широколистните гори, залесяването с иглолистни, горските пожари. По Черноморието – туристическото нашествие, застрояването на крайбрежието. Прегазването по пътищата и браконьерския улов.

Предприети мерки за защита. Част от находищата попадат в защитени територии (резервата „Сребърна“, ПП „Русенски Лом“, „Странджа“, ЗМ „Пода“ при Бургас и др.). Изобразен е на плакат за защита на влечугите (1998).

Необходими мерки за защита. Популяризиране на природозащитния статус на вида. Включване на находищата в защитени територии, ограничаване на сечта и на залесяването с иглолистни видове в съществуващите находища. Борба с горските пожари. Строг контрол над дейността на местните и чуждестранните браконieri.

Основна литература за вида: 1. Ковачев, 1894; 2. Ковачев, 1912; 3. Werner, 1898; 4. Буреш, Цонков, 1934; 5. Василев и др., 2006.

Владимир Бешков

Леопардов смок

Zamenis situla (Linnaeus, 1758)

Coluber leopardinus Bonaparte, 1834:

Ковачев, 1905: 10–11; *Elaphe situla*:

Буреш, Цонков, 1934: 142–144.

Разред Люспести (Squamata)

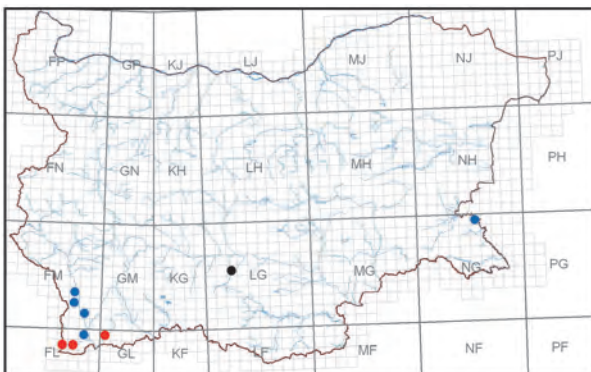
Семейство Смокови (Colubridae)

Природозащитен статус: в България: застрашен вид EN [B1;C2a(i)]; ЗБР-II, III. международен: IUCN-LC; БeK-II; ДХ-II, IV.

Общо разпространение. Западното крайбрежие на Балканския полуостров, континентална и островна Гърция (включително Крит), Македония, Южна България. Среща се и в Южна Италия, Сицилия, Малта, южното крайбрежие на Кримския полуостров и по западното крайбрежие на Турция.

Разпространение и численост в България. Установен е в Петричко-Санданската котловина, Кресненския пролом [1, 2, 3, 4] и около Созопол [5]. Находището при Асеновград [6] не е потвърждавано от около век и днес почти сигурно не съществува. Числеността и плътността на популациите е неиз-

вестна. През 1971–1975 г. около с. Горна Брезница (общ. Кресна), леопардовият смок е на 5-то място по брой на установените индивиди измежду 11 вида змии, разпространени в района [3]. Около Созопол видът е много рядък. В Югозападна България през последните 5 десетилетия числеността му не показва видими изменения.

Местообитания. Обитава сухи, топли места, главно скалисти и каменисти, с добре развит микрорелеф и преходносредиземноморска тревиста и храстова растителност. Намиран е до около 650 m н. в.

Биология. Снася 2–4 яйца, най-често през първата половина на юли. Храни се с гризачи и насекомоядни бозайници, които улавя обикновено в подземните им убежища. Предимно нощно активен. Не е отровен. На дължина рядко достига 110 cm.

Близки видове. В България няма. Той е единствената змия у нас с червени петна на гърба и напъстрен с черни и бели полета корем.

Отрицателно действащи фактори. Усвояването на земи за селскостопански нужди. Застрояването на земите и туристическото нашествие при „Рупите“ до Петрич и крайбрежието при Созопол. Прегазването по пътища (особено в Кресненския пролом), убиването от местни жители; събирането от браконieri (през 1981–1983 г. чуждестранни браконieri са събрали 85 индивиди около Созопол вероятно чрез разкопаване на зимовище). Кариерните разработки на вулканичния рид „Кожуха“ при Петрич.

Предприети мерки за защита. Включен в ЧКБ (1985) в категория „застрашен“. Находищата в резервата „Тисата“ и при Рупите са в защитени територии. Популяризиран е няколкократно в печатни издания с широко разпространение; изобразен на плакат за защита на влечугите (1998). Почти всички находища попадат в рамките на мрежата от защитени територии НАТУРА 2000.

Необходими мерки за защита. Пропагандиране на природозащитния статус на вида, особено в местата, където е разпространен. Строг контрол над браконьерите, особено в Кресненския пролом и при Созопол. Недопускане на строителство на магистрален път в Кресненския пролом и прекратяване на кариерните разработки на вулканичния рид „Кожуха“ при Петрич.

Основна литература за вида: 1. Бешков, 1961; 2. Бешков, 1974; 3. Бешков, 1978; 4. Бешков, Душков, 1981; 5. Буреш, Цонков, 1934; 6. Ковачев, 1912.

Владимир Бешков

Чига

Acipenser ruthenus Linnaeus, 1758

Разред Есетроподобни (Acipenseriformes)

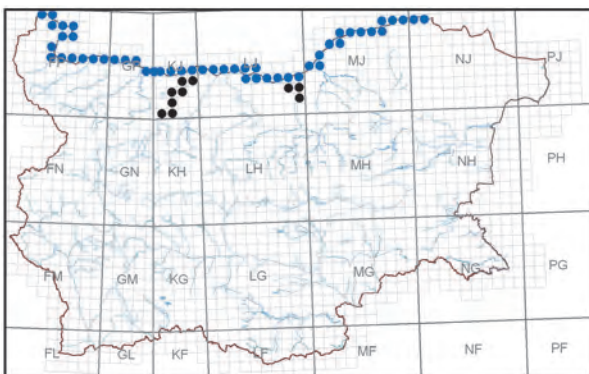
Семейство Есетрови (Acipenseridae)

Природозащитен статус: в България: застрашен вид EN [A1a,b]; ЗБР-II, IV; международен: IUCN [VU]; БеК-III; CITES-II; ДХ-V.

Общо разпространение. Реките, вливащи се в Каспийско, Черно, Азовско, Балтийско, Бяло, Баренцево и Карско море. В р. Дунав и в някои от по-големите ѝ притоци – до Австрия, а в миналото и до Германия.

Разпространение и численост в България. Среща се само в р. Дунав [1, 2, 3, 4]. В миналото е улавяна и в долните течения на някои от притоците ѝ – в р. Искър се е изкачвала до района на Луковит [5], а в р. Янтра до с. Долна Студена [6]. За периода 1960–1974 г. чигата заема около 3,7% от общия улов на всички видове риби и 58,7% от улова на есетрови риби в р. Дунав [3]. През 1995–2002 г. нейният дял в уловите на есетрови риби е значително намалял – само 3,7% [7].

Местообитания. Големи реки с бързо течение и чакълесто дъно. Рядко в естуарни води.

Биология. Дънен, предимно речен вид. В изключително редки случаи се среща в солени води и винаги близо до устия на реки [8]. Презимува на групи в ями на дъното, а през пролетта (април–юни) мигрира нагоре по течението за размножаване. Мъжките достигат полова зрялост на 3–6 години с 1–2 години по-рано от женските. Хвърля хайвера си на места с чакълесто дъно и бързо течение при температура на водата 12–17 °С. Плодовитостта на женските е между 4900 и 140 600 хайверни зърна. Храни се с ракообразни, ларви на насекоми, червеи, дребни мекотели и хайвер на други риби. Продължителността на живот е 22–24 години, като женските живеят по-дълго от мъжките [4].

Близки видове. В българския участък на р. Дунав и Черно море се срещат още 5 вида есетрови риби: моруна (*Huso huso*), руска есетра (*Acipenser gueldenstadtii*), шип (*A. nudiiventris*), пъструга (*A. stellatus*) и немска есетра (*A. sturio*). Чигата се различава от моруната, руската есетра, пъстругата и немската есетра по по-големия брой странични костни плочки (над 50), а от шипа – по прекъснатата долна устна.

Отрицателно действащи фактори. Основните заплахи за вида са замърсяването на водите, свръхулов и браконьерство. В по-малка степен – хидротехническите дейности, свързани с преграждане на речните корита.

Предприети мерки за защита. Видът е включен в Приложения 2 и 4 на ЗБР (2002). Изготвен е План за опазване на есетровите риби в България (МОСВ, 2004 г.). Въведена е временна забрана за улов на есетрови риби в Черно море (МЗГ, 2006 г.).

Необходими мерки за защита. Въвеждане на пълна забрана за улов на есетрови риби в р. Дунав и в Черно море. Реинтродукция на вида в р. Дунав. Опазване на р. Дунав от замърсяване.

Основна литература за вида: 1. Ковачев, 1923; 2. Дренски, 1951; 3. Маринов, 1978; 4. Карапеткова, Живков, 1995; 5. Шишков, 1939; 6. Карапеткова, 1972; 7. Vassilev, Pehlivanov, 2003; 8. Световидов, 1964.

Теодора Тричкова, Тихомир Стефанов

Речна змиорка

Европейска змиорка

Anguilla anguilla (Linnaeus, 1758)

Anguilla vulgaris Linnaeus, 1758: Ковачев, 1923: 111; Моров, 1931: 80.

Разред Змиорки (Anguilliformes)

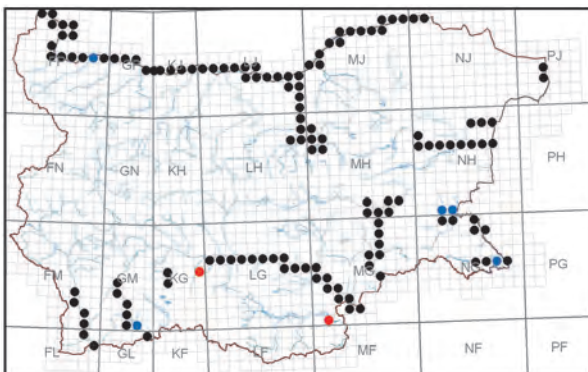
Семейство Змиорки (Anguillidae)

Природозащитен статус: в България: застрашен вид EN [A1a,c; B1b (i, ii, iii, iv, v); D]; международен: IUCN [CR].

Общо разпространение. Северната част на Атлантическия океан, сладките води на Европа и Северна Африка, Англия, Исландия, Балтийско море. Среща се и по бреговете на Средиземно, Черно и Азовско море.

Разпространение и численост в България. В миналото се е срещал в р. Дунав, прилежащите ѝ блатата и някои от притоците ѝ; Созополския залив, р. Камчия и повечето от крайморските езера; реките Марица и Тунджа и прилежащите им блатата [1, 2, 3, 4]. Улавян е и в някои от вътрешните блатата – Баташкото и Стралджанското, като последното е представлявало най-голямото находище на вида в страната

[2, 5]. След 50-те години на XX в., вследствие на масово пресушаване на блатата, видът изчезва в голяма част от находищата си и единични индивиди са улавяни само в реките от Егейския басейн и в някои крайморски езера [5]. По-късно е намиран в басейна на р. Марица [6], Варненското и Белославското езеро [7] и реките Камчия, Ропотамо и Велека [8]. Сега е рядък вид, като сигурни данни за разпространението му има само за реките Места [9], Въча [10], Арда [11], Велека [12], Дунав и Бургаското езеро (наши данни).

Местообитания. Размножава се в морето. До достигане на полова зрялост живее в сладки води. В България най-често е улавян в долните течения на реките, но се среща и в стоящи водоеми.

Биология. Проходен вид. Размножава се в Саргасово море. Отлага хайвера си на дълбочина 700–1000 m при температура на водата 16–17 °С. Новоизлюпените личинки претърпяват метаморфоза и след 3–4 години достигат европейските брегове. Женските индивиди мигрират срещу течението и навлизат в реките. След половото им съзряване за около 8 години те се отправят отново към морето. В естуарните зони става срещата им с мъжките индивиди, откъдето те заедно плуват активно, изминавайки около 7000–8000 km в продължение на 3 години, докато достигнат Саргасово море [13]. Храни се с мекотели, ракообразни и риби [5, 14, 15].

Близки видове. Няма.

Отрицателно действащи фактори. Хидротехническото строителство и напречното преграждане на реките, пресушаването на влажните зони, замърсяването на водите.

Предприети мерки за защита. Видът е включен в ЧКБ (1985).

Необходимы мерки за защита. Опазване на крайморските езера и реките от вътрешността на страната от замърсяване. Ограничаване на хидротехническите дейности по малките реки, вливащи се в Черно море и по притоците на р. Марица.

Основна литература за вида: 1. Консулов, 1921; 2. Ковачев, 1923; 3. Дренски, 1923; 4. Дренски, 1925; 5. Дренски, 1951; 6. Михайлова, 1965; 7. Георгиев, 1967; 8. Карапеткова, 1976; 9. Penczak et al., 1985; 10. Stefanov, Trichkova, 2006; 11. Stefanov, Trichkova, 2005; 12. Dikov, Zivkov, 2004; 13. Lelek, 1987; 14. Стоянов и др., 1963; 15. Световидов, 1964.

Тихомир Стефанов, Теодора Тривкова,
Янаки Сивков

Блеч

***Alosa maeotica* (Grimm, 1901)**

Clupea maeotica Grimm, 1901: Дренски, 1924: 57; *Caspialosa brashnicovi maeitica* (Grimm, 1901): Дренски, 1951: 42.

Разред Селдоподобни (*Clupeiformes*)

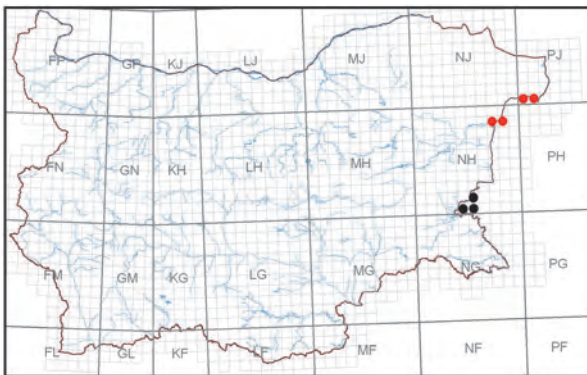
Семейство Селдови (*Clupeidae*)

Природозащитен статус: в България: застрашен вид EN [B1c (iv)]; ЗБР-II, IV; международен: IUCN [LC], ДХ-II, V.

Общо разпространение. Обитава Черно и Азовско море. В Черно море се придържа на юг от Керченския пролив, под Кавказките брегове, по бреговете на България и Румъния. В Азовско море се среща през лятото, предимно в западните му части, навлиза в Таганрогския залив и в делтата на р. Дон.

Разпространение и численост в България. По българското крайбрежие на Черно море се среща рядко, като се улавя главно през април и май, но не всяка година [1, 2, 3, 4]. Съобщен е от района на Бургас [1, 5], н. Калиакра и Варненския залив [6, 7].

Местообитания. Обитава открито море, главно в батипелагичната зона. Понякога навлиза в бракични води, но избягва чисто сладководните участъци.

Биология. Непроходен вид. Предпочита студените морски води, с температура между 10–15 °С. Зимува в западната част на Черно море, като за разлика от карагъоза не мигрира до неговите най-южни области. Достига полова зрялост на 2 години, при дължина на тялото 13–15 cm. Размножава се от април до средата на юни, вероятно в бракичните води в западната част на Черно и Азовско море. Храни се с дребни видове риби (цаца, хамсия, дребни заргани и др.) и ракообразни [4].

Блиски видове. В българския участък на Черно море се среща съвместно с карагъоза (*Alosa pontica*), от който се различава по по-дребните си размери и по-малкия брой хрилни тичинки на първата хрилна дъга – 29–39.

Отрицателно действащи фактори. Основните заплахи за вида са замърсяването на водите и свръхуловът.

Предприети мерки за защита. Видът е включен в Приложение 2 и 4 на ЗБР (2002).

Необходими мерки за защита. Опазване на местообитанията на вида от замърсяване и строг контрол за спазване на забраните за риболов.

Основна литература за вида: 1. Дренски, 1951; 2. Стоянов и др., 1963; 3. Карапеткова, Живков, 1995; 4. Kolarov, 1991; 5. Дренски, 1924; 6. Sivkov, 2000; 7. Сивков, 2003.

Янаки Сивков, Тихомир Стефанов,
Теодора Тричкова

Езерна цаца

Езерна трициона

Clupeonella cultriventris (Nordmann, 1840)

Clupea cultriventris Nordmann, 1840:

Дренски, 1923: 72 и 1924: 57; *Clupea*

delicatula Nordmann, 1840: Дренски,

1923: 72 и 1924: 57; *Clupeonella delicatula*

Nordmann, 1840: Дренски, 1951: 48;

Стоянов и др., 1963: 49; *Clupeonella*

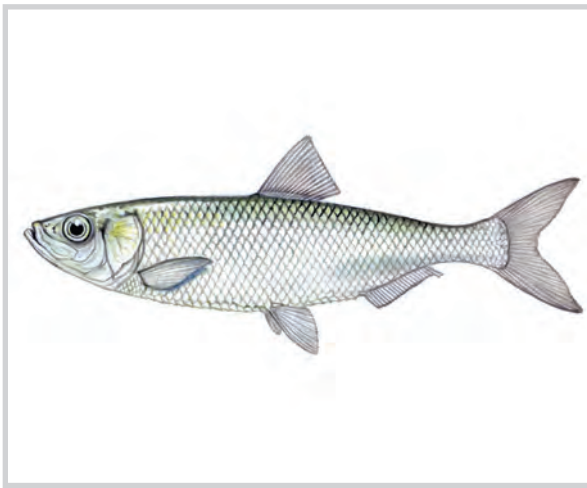
delicatula cultriventris Nordmann, 1840:

Дренски, 1948: 19 и 1951: 49; Стоянов

и др., 1963: 49.

Разред Селдоподобни (Clupeiformes)

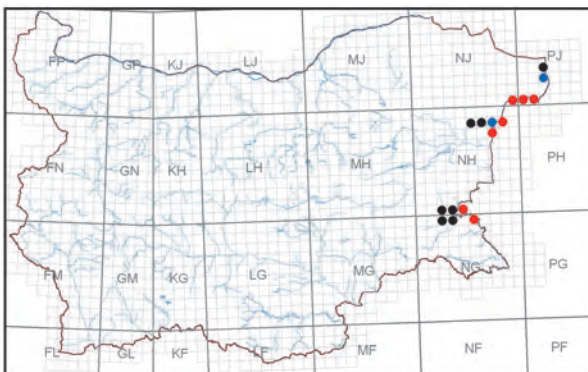
Семейство Селдови (Clupeidae)

Природозащитен статус: в България: застрашен вид EN [B1b (ii, iv, v)]; международен: IUCN [LC].

Общо разпространение. В басейните на Черно, Азовско и Каспийско море. Видът е установен до момента в Азербайджан, България, Иран, Казахстан, Румъния, Русия, Турция, Туркменистан и Украйна.

Разпространение и численост в България. В миналото видът е бил широко разпространен по цялото българско крайбрежие и в много от крайморските

езера – Дуранкулашко, Шабленско, Варненско, Белославско, Бургаско и Мандра [1, 2, 3, 4, 5, 6, 7]. През последните години е установен със сигурност само в Шабленското езеро [8], Варненския залив [9] и рядко в Черно море при Каварна, Балчик, Варна, Бургас и Созопол [10].

Местообитания. Основно в крайбрежни лагуни. Среща се и в морски плитчини (до 6 m дълбочина, включително и морски заливи) и рядко в открито море.

Биология. Стадна, еврихалинна риба, която живее и се размножава, както в сладки, така и в солени води със соленост до 13‰. Съзрява полово на двугодишна възраст. Размножителният период е през април–юни, като размножаването се извършва при температура на водата между 8 и 24 °C и соленост от 0 до 8‰. Плодовитостта е между 5220 и 20 110 (средно 10 620) хайверни зърна. Храни се със зоопланктон. Продължителността на живот е до 4 години [11].

Близки видове. Цаца (*Sprattus sprattus*), от която се различава по удължените последни два лъча на аналната перка и по-малкия брой люспи по страните на тялото – 40–44.

Отрицателно действащи фактори. Инфраструктурното развитие по Черноморието, свързано с туризма, което води до пресушаване на крайбрежните блатата и замърсяване на езерата. Отрицателно влияние оказва и интродуцирането на чужди видове – конкуренти.

Предприети мерки за защита. Видът е включен в ЧКБ (1985) и Червена книга на Черно море (1999). Едно от находищата, в което е установен видът, попада в границите на ЗМ „Шабленско езеро“.

Необходими мерки за защита. Опазване и възстановяване на крайбрежните влажни зони. Контрол върху спазване на забраната за риболов в ЗМ „Шабленско езеро“.

Основна литература за вида: 1. Дренски, 1923; 2. Дренски, 1924; 3. Дренски, 1948; 4. Дренски, 1951; 5. Стоянов и др., 1963; 6. Георгиев, 1967; 7. Карапеткова, Живков, 1995; 8. Vassilev, 1998; 9. Сивков, 2003; 10. Сивков, Сивкова, 2002; 11. Световидов, 1964.

Тихомир Стефанов, Теодора Тричкова

Златиста каракуда

Carassius carassius (Linnaeus, 1758)

Carassius vulgaris Nilss.: Ковачев, 1923: 61.

Разред Шараноподобни (Cypriniformes)

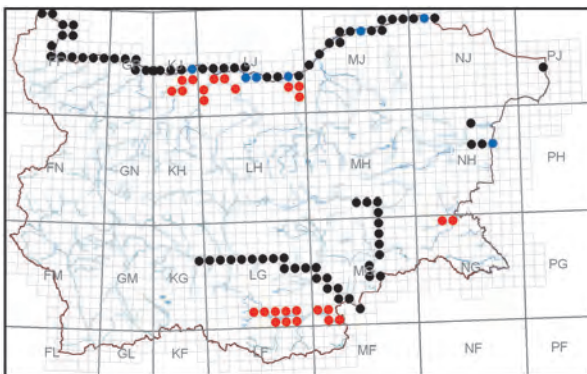
Семейство Шаранови (Cyprinidae)

Природозащитен статус: в България: застрашен вид EN [B1b (ii, iv)]; международен: IUCN [LC].

Общо разпространение. Източна и Средна Европа, Северна Италия, Финландия, Средна и Централна Азия. Липсва в Западна и Южна Франция, Португалия и Швейцария. Интродуциран е в Испания.

Разпространение и численост в България. В миналото е известен от р. Дунав и прилежащите блата, както и от реките Марица и Тунджа и някои от реките и езерата на Черноморското крайбрежие – Камчия, Дуранкулашкото и Белославското езеро [1, 2, 3, 4]. През последните години е улавян само в долните течения на реките Искър, Вит, Осъм и Янтра [5], в р. Камчия при Старо Оряхово, яз. „Мандра“ [6], ез. Сребърна [7] и язовирите „Ивайловград“, „Студен Кладенец“ и „Кърджали“ [8]. Среща се и в някои от дунавските блата като Калимок, Белене, Орсоя и др. (наши данни).

Местообитания. Среща се в постоянни реки, сладководни езера и блата, както и в крайбрежни сладководни лагуни.

Биология. Златистата каракуда достига полова зрялост на 3–4 години в зависимост от условията на обитаване [9]. Размножава се през юни–август. Отлага хайвера си порционно върху подводната растителност. Плодовитостта е между 100 000 и 300 000 хайверни зърна [1]. Храни се с различни дънни безгръбначни – ракообразни, ларви на насекоми, мекотели, червеи, както и с водорасли [9].

Блиски видове. Сребриста каракуда (*Carassius gibelio*). Златистата каракуда се отличава с по-къса и висока глава, по-високо тяло и по-къса гръбна перка.

Отрицателно действащи фактори. Основните заплахи за вида са пресушаването на крайречните и крайморските блата и езера, замърсяването на водите, както и постепенното му изместване от много по-пластичния вид сребриста каракуда.

Предприети мерки за защита. Няма.

Необходими мерки за защита. Разработване и прилагане на План за действие за опазване на вида в страната. Изкуствено размножаване и реинтродуциране на вида в част от находищата му като ез. Сребърна, ез. Дуранкулак и др.

Основна литература за вида: 1. Ковачев, 1923; 2. Моров, 1931; 3. Стоянов и др., 1963; 4. Дренски, 1951; 5. Карапеткова, 1994; 6. Sivkov, 2003a; 7. Pehlivanov, 2000a; 8. Pehlivanov, 2000b; 9. Жуков, 1965.

Тихомир Стефанов,
Янаки Сивков, Теодора Тричкова

Брияна

Облез, уклеј

Chalcalburnus chalcoides
(Güldenstädt, 1772)

Alburnus chalcoides danubicus (Güldenstädt, 1772): Ковачев, 1923: 79.

Разред Шараноподобни (Cypriniformes)

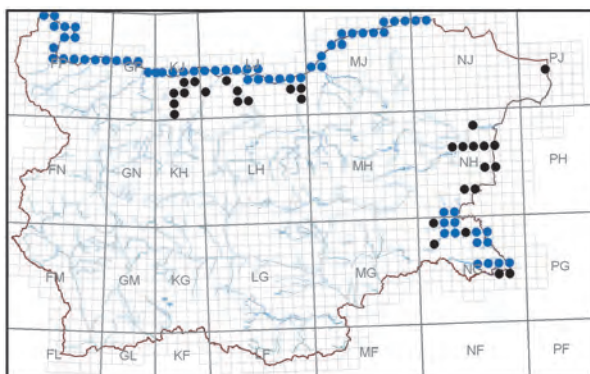
Семейство Шаранови (Cyprinidae)

Природозащитен статус: в България: застрашен вид EN [B1a, b]; международен: IUCN [LC]; Бек-III; ДХ-II.

Общо разпространение. В Европа – от Австрия до Казахстан, в реките от басейните на Черно, Азовско, Каспийско и Аралско море. Среща се и в Гърция, в някои езера от Егейския водосборен басейн.

Разпространение и численост в България. Видът е установен за пръв път в р. Искър [1]. Впоследствие е установен и в р. Дунав и долното течение на някои от притоците ѝ – Искър, Вит, Осъм и Янтра [2, 3, 4, 5, 6], както и в ез. Сребърна [7]. Улавян е и в повечето реки, които се вливат в Черно море [3, 4, 8, 9], както и в някои от крайбрежните езера – Дуранкулашко, Белославско, Бургаско и яз. „Мандра“ [3, 4, 8, 10, 11]. През последните години е установен със сигур-

ност само в реките Средецка, Факийска, Ропотамо, Караагач и Велека [12, 13, 14], като числеността и биомасата му в реките Средецка, Факийска и Велека са относително ниски [12, 13]. Видът е изчезнал от Дуранкулашкото езеро [15], а популацията му в ез. Сребърна е намаляла [16]. През последните години е изключително рядък в р. Дунав (наши данни), а в Бургаските езера е намалял в сравнение с миналото (Ст. Михов, непубл. данни).

Местообитания. Видът се среща основно в постоянни реки, но също и в естуарни води, крайбрежни бракични и сладководни езера, както и в постоянни сладководни блата.

Биология. Образува полупроходни и непроходни форми. Първите се отхранват в долните течения и приустиевите зони, а за размножаване мигрират в по-горните участъци на реките. Размножителният период е през май–юни. Плодовитостта на женските индивиди е между 15 000 и 25 000 хайверни зърна. Храни се със зоопланктон, различни насекоми и дребни риби. Достига на дължина до 40 cm и възраст – 6–7 години. [17]

Близки видове. Уклеј (*Alburnus alburnus*), от който се различава по по-големия брой люспи в страничната линия (57–86) и наличието на кил, покрит с люспи зад коремните перки.

Отрицателно действащи фактори. Замърсяването на водите и повишаването на еутрофикацията, интензивното строителство по Черноморското крайбрежие. Интродуцирането на чужди видове, влияещи директно на вида като конкуренти и браконьерството.

Предприети мерки за защита. Видът е включен в ЧКБ (1985).

Необходими мерки за защита. Опазване на долните и средните течения на реките, вливащи се в Черно море, от замърсяване. Въвеждане на забрана за улов на вида в р. Дунав и Бургаските езера.

- Основна литература за вида:** 1. Дренски, 1921a; 2. Ковачев, 1923; 3. Дренски, 1943; 4. Дренски, 1951; 5. Карапеткова, 1972; 6. Маринов, 1978; 7. Булгурков, 1958a; 8. Chichkoff, 1934; 9. Карапеткова, 1976; 10. Дренски, 1923; 11. Георгиев, 1967; 12. Dikov et al., 1994; 13. Dikov, Zivkov, 2004; 14. Trichkova et al., 2006; 15. Vassilev, 1999; 16. Pehlivanov, 2000; 17. Карапеткова, Живков, 1994.

Тихомир Стефанов, Теодора Тричкова

Балканска кротушка

Romanogobio kesslerii (Dybowsky, 1862)

Gobio similis Chichkoff, 1929: Шишков, 1929: 158; *Gobio carpathorossicus* Vladykov, 1925: Drensky, 1930: 669; *Gobio kesslerii* Dybowski, 1862: Шишков, 1937: 267; Дренски, 1951: 86; Карапеткова, Живков, 1995: 118.

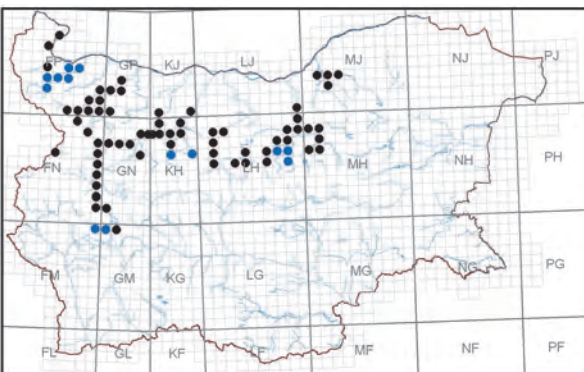
Разред Шараноподобни (Cypriniformes)
Семейство Шаранови (Cyprinidae)

Природозащитен статус: в България: застрашен вид EN [B1a, b (i, ii)]; международен: IUCN [LC]; БеК-III.

Общо разпространение. В басейните на реките Дунав, Днестър и Вистула. Установен е в Австрия, България, Молдова, Полша, Румъния, Русия, Словакия, Словения, Сърбия, Украйна, Унгария, Хърватска и Чехия. Среща се също така и в реките Вардар, Алиякмон и Пиниос, вливащи се в Егейско море.

Разпространение и численост в България. Установен е в р. Дунав [1] и в средните течения на повечето нейни притоци – Нишава, Арчар, Лом, Огоста, Искър, Вит, Осъм, Янтра и Русенски Лом [2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11]. В последните години е рядък вид

с намаляваща численост и разпространение – намерен е само в басейните на реките Лом, Искър, Вит и Янтра [12, наши данни].

Местообитания. Среща се предимно в средните течения на постоянни реки с пясъчно и чакълесто дъно.

Биология. Бентосен реофилен вид. Живее на пасаж от по няколко десетки индивиди. Достига полова зрялост на втората година. Размножителният период е от средата на май до септември. Плодовитостта на женските индивиди е 2000–3000 хайверни зърна. Храни се с дънни безгръбначни животни, диатомови водорасли и детрит. Достига максимална дължина 129 mm и възраст 6 години [13].

Блиски видове. Обикновената кротушка (*Gobio gobio*), белоперата кротушка (*Romanogobio albi-pinnatus*) и малката кротушка (*R. uranoscopus*), от които се различава по наличието на 8 меки лъча в гръбната перка.

Отрицателно действащи фактори. Промените в дебитата на реките вследствие на хидротехнически дейности. Изсичането на горите (особено в планинските райони) и замърсяването на водите.

Предприети мерки за защита. Няма.

Необходими мерки за защита. Ограничаване на хидротехническото строителство в горните и средните течения на дунавските притоци. Контрол върху изсичането на горите в планинските райони и опазване на реките от замърсяване.

Основна литература за вида: 1. Маринов, 1978; 2. Шишков, 1929; 3. Шишков, 1937; 4. Шишков, 1939; 5. Дренски, 1951; 6. Булгурков, 1958; 7. Михайлова, 1972; 8. Диков и др., 1988; 9. Михайлова, 1970; 10. Карапеткова, 1972; 11. Карапеткова, Унджиян, 1988; 12. Dikov et al., 1994; 13. Vanarescu, 1999.

Тихомир Стефанов, Теодора Тричкова

Малка кротушка

***Romanogobio uranoscopus* (Agassiz, 1828)**

Gobio uranoscopus (Agassiz, 1828):

Дренски, 1951: 84; Карапеткова,

Живков, 1995: 118.

Разред Шараноподобни (Cypriniformes)

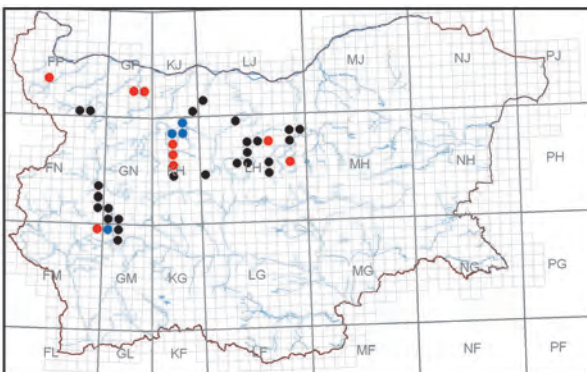
Семейство Шаранови (Cyprinidae)

Природозащитен статус: в България: **застрашен вид** EN [A1a+3; B1b+2b]; ЗБР-II. **международен:** IUCN [LC]; BeK-III; ДХ-II.

Общо разпространение. В басейните на реките Дунав и Вардар, както и в някои гръцки реки (Алиакмон и Пиниос). Среща се предимно в източната част на Дунавския басейн – в средните и горните течения на притоците. Установен е в България, Румъния, Словения, Сърбия и Унгария. Единични индивиди са намерени в Австрия и Словакия.

Разпространение и численост в България. Среща се само в дунавските притоци. Първоначално е намерен в р. Искър в близост до София [1], а по-късно е установен и в реките Огоста, Бели Вит, Черни Вит, Осъм и Янтра [2, 3, 4]. Впоследствие видът е улавян в яз. „Ал. Стамболийски“ [5] малко след завиряването му, и в реките Видима, Росица и Янтра [6]. През последните 20 години е установен само в р. Вит и р.

Палакария [7, 8], както и в р. Скът, р. Лом, и горните течения на реките Негованка и Белица (басейна на р. Янтра) (наши данни).

Местообитания. Среща се само в горните течения на постоянни реки с пясъчно и чакълесто дъно и бързи, студени води.

Биология. Слабо позната. Типичен реофилен вид. Размножаването се извършва в плитки участъци с бързо течение. Не е известна възрастта, на която индивидите съзряват полово. Храни се с бентосни безгръбначни животни и диатомови водорасли. Продължителността на живот е до 6 години [9].

Близки видове. Обикновената кротушка (*Gobio gobio*), белоперата кротушка (*Romanogobio albipectinatus*) и балканската кротушка (*R. kesslerii*), от които се различава по по-тъмната окраска, по-удълженото рило и прекъснатата през средата долна устна.

Отрицателно действащи фактори. Промените в дебита на реките вследствие на хидротехнически дейности, свързани с напречно преграждане на речните корита. Изсичането на горите (особено в планинските райони) и замърсяването на водите.

Предприети мерки за защита. Видът е включен в Приложение 2 на ЗБР (2002).

Необходими мерки за защита. Забрана за изграждане на хидротехнически съоръжения в горните течения на дунавските притоци. Контрол върху изсичането на горите в планинските райони и опазване на реките от замърсяване.

- Основна литература за вида:** 1. Дренски, 1921; 2. Шишков, 1937; 3. Шишков, 1939; 4. Дренски, 1951; 5. Димитров, 1957; 6. Карапеткова, 1972; 7. Диков и др., 1988; 8. Dikov et al., 1994; 9. Banarescu et al., 1999.

Тихомир Стефанов, Теодора Тричкова

Малък речен кефал

Petroleuciscus borysthenicus (Kessler, 1859)

Squalius borysthenicus Kessler, 1859:

Шишков, 1930: 7; *Leuciscus borysthenicus*

(Kessler, 1859): Дренски, 1951: 69;

Карапеткова, Живков, 1995: 104.

Разред Шараноподобни (Cypriniformes)

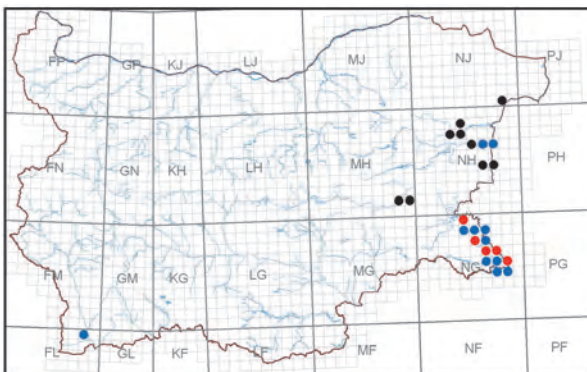
Семейство Шаранови (Cyprinidae)

Природозащитен статус: в България: застрашен вид EN [B1b]; международен: IUCN [LC].

Общо разпространение. Европа и Азия – в басейните на Черно, Азовско и Мраморно море. Среща се и в басейните на реките Струма и Марица, вливащи се в Егейско море. Установен е в Беларус, България, Грузия, Гърция, Молдова, Румъния, Русия, Украйна и Турция.

Разпространение и численост в България. За пръв път е установен в реките Камчия, Велека и Потурнашка [1]. Впоследствие е открит и в повечето от останалите черноморски реки – Батова, Девня, Провадийска, Перперек, Ропотам, Дяволска и Резовска [2, 3, 4, 5, 6, 7, 8]. Намерен е и в някои водоеми от Егейския водосборен басейн – р. Мочурица, приток на Тунджа [9, 10], и в малко блато в басейна на р. Струма [11]. Сравнително рядък вид. Въпре-

ки че е установен в много находища, популациите му са изключително уязвими. Изчезнал е в някои от предишните си находища, като р. Мочурица [12]. В Провадийска река не е установен още по време на ихтиологичните изследвания през 70-те години и вече се смята за изчезнал [13]. През последните години е установен със сигурност в някои черноморски реки [14, 15, 16]. Сега единственото находище на вида в Егейския водосборен басейн е каналът, който преминава през ЗМ „Рупите“ и се влива в р. Струма [13].

Местообитания. Обитава бавно течащи реки, обрасли с макрофитна растителност. Среща се и в стоящи води в напреднала степен на евтрофикация и естуари.

Биология. Полово съзрява на 3–4 години. Размножава се в периода април–май, като женската отлага средно около 2500 хайверни зърна. Храни се с безгръбначни животни, малки риби и хайвер [13].

Блиски видове. Обикновеният речен кефал (*Leuciscus cephalus*), от който се различава най-лесно по по-малкия брой люспи в страничната линия – 35–40 (при обикновения речен кефал те са 43–47).

Отрицателно действащи фактори. Основните заплахи за вида са интензивното строителство близо до находищата му и замърсяването на водите. Пресушаването на блатата и заблатените райони. Интродуцирането на инвазивни чужди видове, които влияят пряко върху вида като конкуренти, и бракониерството.

Предприети мерки за защита. Част от находищата на вида са включени в границите на ЗМ „Рупите“, устието на река „Велека“ и „Силистар“.

Необходими мерки за защита. Възстановяване на влажните зони и опазване на долните течения на реките, които пряко се вливат в Черно море. Контрол за спазване на забраните за риболов.

Основна литература за вида: 1. Шишков, 1930; 2. Шишков, 1934; 3. Шишков, 1936; 4. Дренски, 1951; 5. Пешев, 1969; 6. Карапеткова, Пешев, 1973; 7. Карапеткова, 1974; 8. Карапеткова, 1976; 9. Дренски, 1951a; 10. Стоянов, 1952; 11. Маринов, 1964; 12. Стефанов, 2004; 13. Стефанов, 2000; 14. Karapetkova et al., 2003; 15. Dikov, Zivkov, 2004; 16. Trichkova et al., 2006.

Тихомир Стефанов, Теодора Тричкова

Виюн

Змиорче

Misgurnus fossilis (Linnaeus, 1758)

Разред Шараноподобни (Cypriniformes)

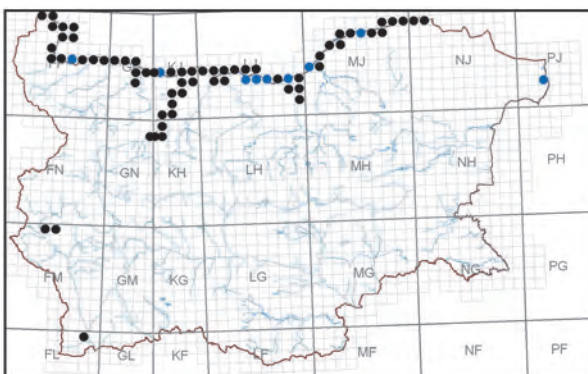
Семейство Щипоци (Cobitidae)

Природозащитен статус: в България: застрашен вид EN [A1a; B1b]; ЗБР-II; международен: IUCN [LC]; БеК-III; ДХ-II.

Общо разпространение. Централна и Северна Европа – от Франция до Русия.

Разпространение и численост в България. Установен е в р. Дунав и прилежащите ѝ блага, както и в долното течение на някои от притоците ѝ – Войнишка, Искър, Вит, Огоста, Осъм, Янтра, Русенски Лом [1, 2, 3, 4, 5, 6]. Има данни, че в миналото се е изкачвал значително по-нагоре по течението на реките – в р. Искър е улавян при Роман [2], а в р. Янтра – при Бяла [5]. Установен е и в ез. Сребърна [7], Шабленското езеро [8, 9] и в басейна на р. Струма [10]. Рядък вид с намаляваща численост. Сега се среща със сигурност само в р. Дунав и свързаните с нея влажни зони – рибовъдно стопанство „Орсоя“, Белене, Калимок и вероятно някои др. (наши данни). Изчезнал е в басейна на р. Струма (наши данни) и в ез. Сребърна [11], а в Шабленското езеро се нуждае от потвърждение.

Местообитания. Постоянни реки и постоянни сладководни езера и блага. В миналото се е срещал и в крайбрежни сладководни лагуни.

Биология. Обитава стоящи и бавно течащи води, с пясъчно или тинесто дъно, където се заравя през деня и при неблагоприятни условия (суша). Чувствителен е към промени в атмосферното налягане. Храни се с ларви на насекоми и мекотели [12, 13].

Близки видове. Няма.

Отрицателно действащи фактори. Видът е чувствителен спрямо замърсители, които се натрупват в дънните седименти [13]. Основна заплаха е и загубата на местообитания вследствие на пресушаването на блатата и заблатените райони.

Предприети мерки за защита. Видът е включен в Приложение 2 на ЗБР (2002).

Необходими мерки за защита. Разработване и прилагане на План за действие за опазване на вида в страната. Възстановяване и опазване на влажните зони около р. Дунав.

Основна литература за вида: 1. Ковачев, 1923; 2. Дренски, 1928; 3. Дренски, 1951; 4. Маринов, 1978; 5. Карапеткова, 1972; 6. Карапеткова, 1994; 7. Булгурков, 1958; 8. Георгиев, 1967; 9. Vassilev, 1998; 10. Янков, 1971; 11. Pehlivanov, 2000; 12. Карапеткова, Живков, 1995; 13. Froese, Pauly, 2006.

Тихомир Стефанов, Теодора Тричкова

Морско шило

Nerophis ophidion (Linnaeus, 1758)

Разред Морски игли (Syngnathiformes)

Семейство Морски игли (Syngnathidae)

Природозащитен статус: в България: застрашен вид EN [B2b (i, ii)].

Общо разпространение. Видът обитава Британските острови и атлантическото крайбрежие от Трьондхайм (Норвегия) до Северно Мароко, Средиземно море и прилежащите към него Адриатическо, Егейско, Мраморно и Черно море.

Разпространение и численост в България. В миналото е бил разпространен навсякъде по Черноморското крайбрежие, в реките Камчия, Ропотамо, Велека и някои от крайбрежните езера – Дуранкулашко, Варненско, Белославско, Бургаско и Мандра [1, 2, 3, 4, 5]. През последните години единични ин-

дивиди се улавят в района на н. Калиакра, Варненския залив и Дяволска река [6, 7, 8].

Местообитания. Фитофилен вид. Придържа се в крайбрежните участъци, обикновено сред обрастванията от морска трева (*Zostera* sp.).

Биология. Размножава се порционно от май до август. Женските индивиди отлагат яйцата си по коремната част на мъжките пред аналния отвор. Плодовитостта на женските варира от 28 до 70 хайверни зърна. Морското шило е единственият вид от семейството, при който се наблюдава свободен ларвен стадий, в който малките се излюпват със запазени ембрионални плавници. Ювенилните форми се срещат в планктона на крайбрежната зона от юни до началото на септември [3]. Храни се с планктонни организми и личинки на риби [2, 9].

Близки видове. По Българското Черноморско крайбрежие се срещат още шест вида морски игли: *Syngnathus abaster*, *S. acus*, *S. schmidtii*, *S. typhle*, *S. tenuirostris* и *S. variegatus*. От тях морското шило се различава по липсата на добре обособена люпилна торбичка и редуцираната опашна перка.

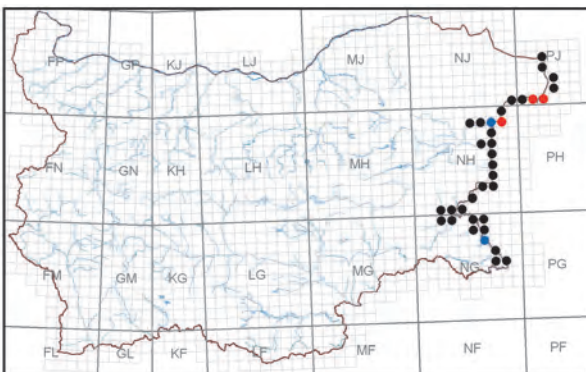
Отрицателно действащи фактори. Основна заплаха за вида е замърсяването на водите.

Предприети мерки за защита. Видът е включен в Червена книга на Черно море (1999).

Необходими мерки за защита. Опазване на долните течения на черноморските реки, крайбрежните езера и Черноморското крайбрежие от замърсяване.

Основна литература за вида: 1. Дренски, 1951; 2. Стоянов и др., 1963; 3. Георгиев, др., 1960; 4. Георгиев, 1967; 5. Карапеткова, 1976; 6. Sivkov, 2000; 7. Сивков, 2003; 8. Trichkova et al., 2006; 9. Световидов, 1964.

Янаки Сивков,
Тихомир Стефанов, Теодора Тричкова

Малка вретенарка

***Zingel streber* (Siebold, 1763)**

Aspro streber Siebold, 1863; Ковачев, 1923: 30; Дренски, 1951: 188.

Разред Костуроподобни (Perciformes)

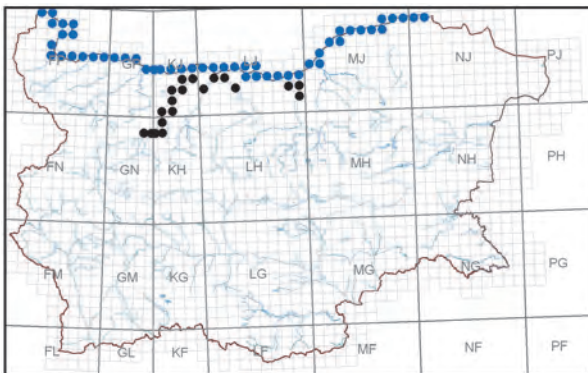
Семейство Костурови (Percidae)

Природозащитен статус: в България: **застрашен вид** EN [A1a; B1a, b]. ЗБР-II; **международен:** IUCN [LC]; БеК-III; ДХ-II.

Общо разпространение. Европа – в р. Дунав от Бавария до Черно море. Установен е в Австрия, Босна и Херцеговина, България, Германия, Гърция, Румъния, Словакия, Сърбия, Украйна, Унгария, Хърватска и Чехия.

Разпространение и численост в България. Съобщаван е за р. Дунав и някои от по-големите реки, които се вливат в нея – Искър, Вит, Осъм и Янтра [1, 2, 3, 4, 5, 6, 7]. В миналото се е изкачвал доста нагоре по притоците – в р. Искър е достигал Мездра и Роман [2]. Сега е изключително рядък вид и се среща само в р. Дунав [8, 9].

Местообитания. Само в постоянни големи реки.

Биология. Обитава участъци с бързо течение и чакълесто дъно. Размножителният период е през март–април. Плодовитостта е сравнително ниска – между 600 и 4200 хайверни зърна, които отлага по камъните. Храни се през нощта с бентосни безгръбначни животни. Достига на дължина до 17 cm и тегло до 170 g. Продължителността на живот е около 5 години [9].

Близки видове. Голямата вретенарка (*Zingel zingel*), от която се различава по по-дългото и тънко опашно стъбло и по-малкия брой на лъчите в двете гръбни перки – 8–9 твърди лъча в първата гръбна перка и 12–13 меки във втората.

Отрицателно действащи фактори. Основните заплахи за вида са замърсяването на водите и промените в дебита на реките вследствие на хидротехнически дейности. Отрицателно влияние оказва и конкуренцията на шарановите риби, чиято численост се е повишила през последните години, както и браконьерството.

Предприети мерки за защита. Видът е включен в Приложение 2 на ЗБР (2002).

Необходими мерки за защита. Разработване и прилагане на План за действие за опазване на вида в страната. Въвеждане на забрана за улов на вида; опазване на р. Дунав от замърсяване.

- Основна литература за вида:** 1. Ковачев, 1923; 2. Шишков, 1939; 3. Дренски, 1951; 4. Карапеткова, 1972; 5. Карапеткова, 1994; 6. Маринов, 1978; 7. Сивков, 1987a; 8. Vassilev, 1994; 9. Карапеткова, Живков, 1995.

Тихомир Стефанов, Теодора Тричкова

Голяма вретенарка

Zingel zingel (Linnaeus, 1766)

Aspro zingel (Linnaeus, 1758): Ковачев, 1923: 29; Дренски, 1951: 187.

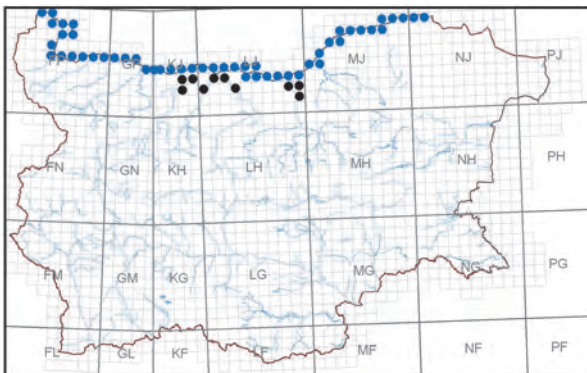
Разред Костуроподобни (Perciformes)

Семейство Костурови (Percidae)

Природозащитен статус: в България: **застрашен вид EN** [A1a]; ЗБР-IV; *международен:* IUCN [LC]; Бек-III; ДХ-II, V.

Общо разпространение. Европа – в басейните на реките Дунав (от Бавария до делтата), Днестър и Прут.

Разпространение и численост в България. В България видът е установен в р. Дунав и някои от притоците ѝ – Искър, Вит, Осъм, Янтра [1, 2, 3, 4, 5]. В миналото е бил доста често срещан в р. Дунав от Видин до Силистра [2]. Днес е рядък вид и се среща само в р. Дунав [6].

Местообитания. Среща се само в постоянни големи реки.

Биология. Обитава бързо течащи, богати на кислород води. Размножава се в периода март–април на места с голяма проточност, като отлага хайвера си направо върху чакълестото дъно. Нощно активен вид. Храни се с бентосни безгръбначни животни, хайвер и дребни риби [6, 7].

Блиски видове. Малката вретенарка (*Zingel streber*), от която се различава по по-късото опасно стъбло и по-големия брой на лъчите в двете гръбни перки – 13–15 твърди лъча в първата гръбна перка и един твърд и 18–20 меки във втората.

Отрицателно действащи фактори. Замяряване на водите. Промени в скоростта на течението и натрупване на наноси в реките вследствие на хидротехнически дейности. Браконьерство.

Предприети мерки за защита. Видът е включен в Приложение 4 на ЗБР (2002).

Необходими мерки за защита. Разработване и прилагане на План за действие за опазване на вида в страната. Въвеждане на забрана за улов на вида и опазване на р. Дунав от замърсяване.

Основна литература за вида: 1. Ковачев, 1923; 2. Дренски, 1951; 3. Карапеткова, 1972; 4. Карапеткова, 1994; 5. Маринов, 1978; 6. Карапеткова, Живков, 1995; 7. Froese, Pauly, 2006.

Тихомир Стефанов, Теодора Тричкова

Черноморски калкан

Psetta maxima (Linnaeus, 1758)

Rhombus maeoticus Pallas: Chichkoff, 1912:

38; Стоянов и др., 1963: 194; Дренски,

1951: 150; *Bothus maeoticus* Pallas:

Дренски, 1923: 107.

Разред Калканоподобни

(Pleuronectiformes)

Семейство Калканови (Scophthalmidae)

Природозащитен статус: в България: застрашен вид EN [A1b,d; B1b (v),c (iv)].

Общо разпространение. Среща се по крайбрежието на Черно море, главно по континенталното плато, където образува локални стада. Навлиза частично в южните части на Азовско море и Босфора, а единични индивиди проникват в Средиземно и Адриатическо море.

Разпространение и численост в България. В миналото масов вид по Българското Черноморско крайбрежие, представляващ съществен дял от промишления ни морски риболов [1, 2]. През последните години запасите на вида намаляват драстично – в Черно море от 5000 t през 1970 г. на 500 t през

1992 г. [3]. Поради това през периода 1990–1994 г. уловът на калкан пред българския бряг е забранен, което отчасти спомага за възстановяване на запасите му. За периода 2002–2005 г. обаче уловът отново намалява 10 пъти [4].

Местообитания. Морска дънна риба. Придържа се към места с пясъчно дъно, предимно в крайбрежната зона, на сравнително малка дълбочина.

Биология. Калканът достига полова зрялост на 3–5 години. Размножава се в периода от средата на април до средата на юни при температура на водата 8–16 °С, като приближава брега на дълбочина 10–30 m. Плодовитостта му е средно 5 000 000–6 000 000 хайверни зърна. Калканът е хищник, храни се с риба (главно меджид и сафрид), ракообразни и мекотели [2, 5, 6, 7].

Близки видове. Кеслерово калканче (*Arnoglossus kessleri*). Черноморският калкан се различава по ромбовидната форма на тялото си, което е осеяно с костни шиповидни плочки. По този белег се различава и от средиземноморския калкан (*Scophthalmus rhombus*), при който също липсват костни плочки.

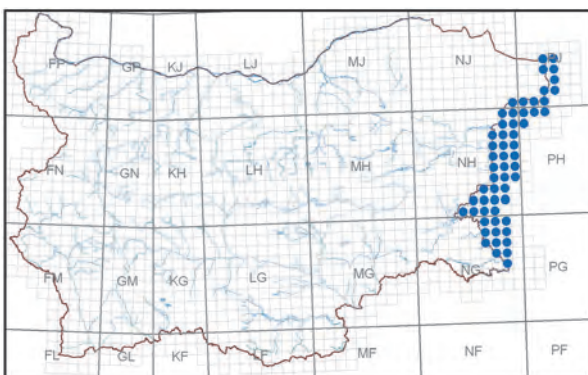
Отрицателно действащи фактори. Основните заплахи за вида са браконьерството и свръхуловът, включително и на неполово зрели индивиди, както и замърсяването на водите.

Предприети мерки за защита. През периода 1990–1994 г. е въведена забрана за улов на вида пред българския бряг.

Необходими мерки за защита. Забрана за улов на вида през размножителния период. Контролиране на улова на маломерни индивиди. Опазване на черноморските води от замърсяване.

Основна литература за вида: 1. Дренски, 1951; 2. Стоянов и др., 1963; 3. Живков и др., 2005; 4. МЗГ, 2002–2005; 5. Карапеткова, Живков, 1995; 6. Световидов, 1964; 7. Булгурков, 1968.

Янаки Сивков, Теодора Тричкова

Южен подкованос***Rhinolophus euryale* Blasius, 1853**

Разред Прилепи (Chiroptera)

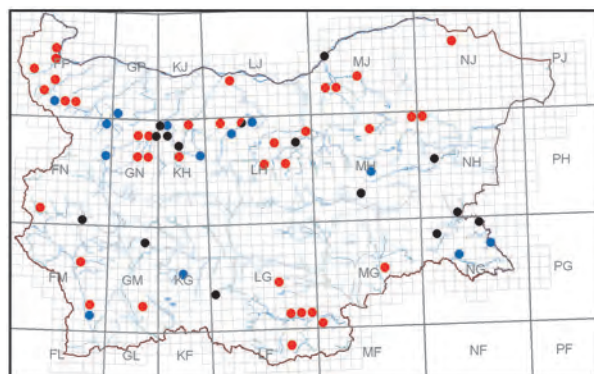
Семейство Подкованоси (Rhinolophidae)

Природозащитен статус: в България: уязвим VU [A2c], ЗБР-II, III; международен: IUCN [VU: A2c]; БеК-II, III; БоК-II; ДХ-II, IV.

Общо разпространение. Среща се в Южна Европа, на изток през Закавказието до Иран и Туркменистан, средиземноморските острови, Северна Африка.

Разпространение и численост в България. Най-широко разпространеният и най-многоброен от трите вида „средни“ подкованоси на територията на страната [1]. Известен е от над 100 находища [2], като повечето от тях са между 0–700 m н. в., но има зимни убежища и на по-голяма височина. Срещаемостта му намалява на юг. Минималната лятна численост е около 40 000 индивиди. За пещеролюбивите видове прилепи, към които спада и южният под-

кованос, е установено понижение на числеността средно с 20–40% през 1988–1992 г. спрямо периода 1955–1971 г. [3].

Местообитания. Гористи равнинни карстови райони в близост до вода. Почти изцяло е свързан с пещерите, но в некарстови райони през лятото се заселва и в постройките [4, 5].

Биология. Храни се главно с нощни пеперуди. От известните до момента размножителни колонии – 18 са в естествени пещери и една в подземни тунели на постройка [2]. Максимумът на ражданията е през периода 20 юни–10 юли. Зимните колонии са многочислени – в пещери и по-рядко изкуствени галерии. Не мигрира на далечни разстояния, но извършва редовни сезонни придвижвания между летните и зимни убежища (10–60 km).

Близки видове. Подкованос на Мехели (*Rhinolophus mehelyi*) и средиземноморски подкованос (*Rhinolophus blasii*).

Отрицателно действащи фактори. Антропогенни въздействия върху убежищата, ловните местообитания и летателните коридори, унищожаване и фрагментация на естествените широколистни горски хабитати. Важни убежища, като пещерите Орлова чука и Магура, са обект на засилен туризъм, който не е съобразен с изискванията за опазване на прилепите. Негативно влияние на урбанизацията.

Предприети мерки за защита. Видът е защитен по ЗБР, EUROBATS и всички останали конвенции (без CITES). Много от подземните убежища попадат в различни категории защитени територии. Предстои включването на известните убежища в мрежата от защитени зони НАТУРА 2000.

Необходими мерки за защита. Опазване на подземните убежища. Разработване на подробни Плановете за управление за тези от тях, обявени за защитени територии. Откриване на „междинни“ (пролетни и есенни) копулативни убежища, както и на конкретни ловни местообитания и летателни коридори, за да бъдат защитени и те. Включване на известните убежища в Европейската мрежа от защитени зони НАТУРА 2000. Комплексният консервационен подход изисква опазване на местообитанията най-малко в радиус от 5 km от летните убежища. Продължаване на ежегодния мониторинг в значимите подземни убежища на прилепи (ЗПУП) [6].

Основна литература за вида: 1. Попов, Ivanova, 2002; 2. Benda et al., 2003; 3. Бешков, 1993; 4. Петров, 2001; 5. Beron et al., 2000; 6. Ivanova, 2005.

Васил Попов, Теодора Иванова

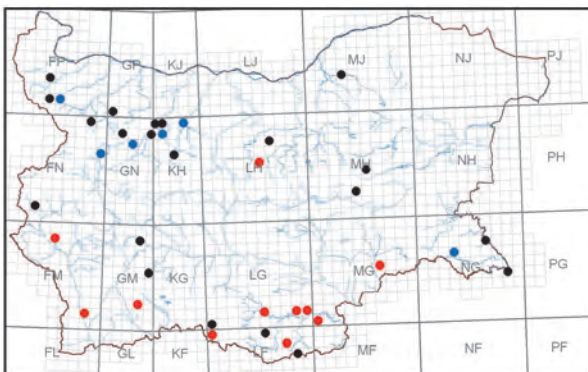
Средиземноморски подковонос
***Rhinolophus blasii* Peters, 1866**
 Разред Прилепи (Chiroptera)
 Семейство Подковоноси (Rhinolophidae)

Природозащитен статус: в България: уязвим VU [A2c], ЗБР-II, III; международен: IUCN [NT]; Бек-II, III; Бок-II; ДХ-II, IV.

Общо разпространение. Среща се в Африка, Италия, Сицилия, Балкански полуостров, Израел, Йордания, Сирия и Йемен, Кипър, Турция, Транскавказие, Иран, Афганистан и Пакистан.

Разпространение и численост в България. Установени са около 60 находища [1]. В южните части на страната видът е относително обикновен и с висока срещаемост и обилие [2]. Западната и централна част на Предбалкана и линията Велико Търново–Котел–Приморско очертават част от северната граница на ареала. Минималната лятна численост

е около 5000 индивиди. За пещеролюбивите видове прилепи, към които се отнася и средиземноморският подковонос, е установено намаляване на числеността средно с 20–40% през 1988–1992 г. спрямо периода 1955–1971 г. [3].

Местообитания. Карстови райони в равнинните и хълмисти части на страната. Изцяло е свързан с подземни убежища – пещери и минни галерии.

Биология. Образува колонии с численост от няколко до няколко хиляди индивиди, често заедно с южния подковонос (*Rh. euryale*) и подковоноса на Мехели (*Rh. mehelyi*). Максимумът на ражданията е през периода 20 юни–10 юли. Зимувачи колонии са известни само от пещерите Айна Ини и Самара (с. Рибино, Източни Родопи), Парниците (с. Бежаново) и Моровица (с. Гложене). Не мигрира, но извършва редовни сезонни придвижвания между летните и зимните убежища.

Близки видове Южен подковонос (*Rhinolophus euryale*) и подковонос на Мехели (*Rhinolophus mehelyi*).

Отрицателно действащи фактори. Антропогенно въздействие върху убежищата – унищожаване или безпокойство в тях, поставяне на врати и решетки, които възпрепятстват или затрудняват достъпа и водят до промяна на микроклимата. Антропогенен натиск върху ловните местообитания и летателни коридори например унищожаването и фрагментацията на естествените широколистни гори.

Предприети мерки за защита. Видът е защитен по ЗБР, EUROBATS и по всички останали конвенции (без CITES). Много от подземните убежища у нас попадат в различни категории защитени територии. Предстои включването на известните убежища в мрежата от защитени зони НАТУРА 2000.

Необходими мерки за защита. Опазване на подземните убежища. Разработване на подробни Планове за управление за тези от тях, които са обявени за защитени територии. Проучвания за изясняване на „междинни“ (пролетни и есенни) копулативни убежища, както и на конкретни ловни местообитания и летателни коридори, за да бъдат защитени и те. Негативно влияние на урбанизацията, доколкото видът избягва урбанизираните местообитания. Комплексният консервационен подход изисква опазване на местообитанията най-малко в радиус от 5 km от летните убежища. Продължаване на ежегодния мониторинг в значимите подземни убежища на прилепи (ЗПУП) [4].

Основна литература за вида: 1. Benda et al., 2003; 2. Popov, Ivanova, 2002; 3. Бешков, 1993; 4. Ivanova, 2005.

Васил Попов, Теодора Иванова

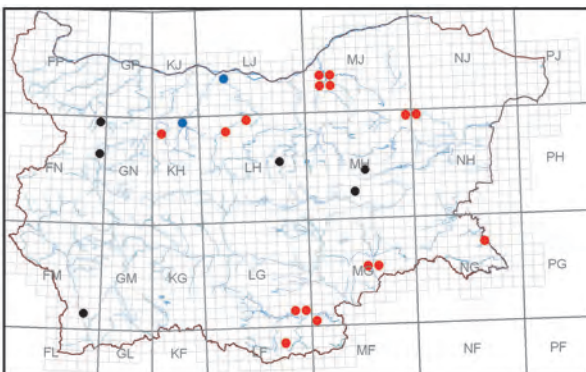
Подковонос на Мехели
***Rhinolophus mehelyi* Matschie, 1901**
 Разред Прилепи (Chiroptera)
 Семейство Подковиноси (Rhinolophidae)

Природозащитен статус: в България: уязвим VU [A2c], ЗБР-II, III; международен: IUCN [VU: A2c]; Бек-II, III; БоК-II; ДХ-II, IV.

Общо разпространение. Среща се в Южна Европа, на север до Южна Франция, Италия и източна Румъния, на изток през Закавказието до Иран и Ирак, включително Йордан и Израел, средиземноморските острови, Северна Африка.

Разпространение и численост в България. Известен вид от 29 находища в ниските части на страната, като тези в Северозападна България очертават част от северната граница на ареала [1]. Относително малоброен – около 10 000 индивиди. Може да се допусне, че подобно на другите пещеролюбиви видове прилепи има намаляване на числеността средно с 20–40% [2].

Местообитания. Равнинни карстови райони. Изцяло е свързан с пещерите като убежища [1].

Биология. Храни се главно с нощни пеперуди, които лови над открити местообитания. Образува „смесени“ размножителни и зимни колонии с южния и средиземноморския подковонос с численост от няколко до няколко хиляди индивиди. Известните до момента 6 размножителни колонии са в естествени пещери. Максимумът на ражданията е през периода 20 юни–10 юли. Зимува главно в пещери. Не извършва далечни миграции, но са установени редовни сезонни движения между летните и зимните убежища.

Блиски видове. Южен (*Rhinolophus euryale*) и средиземноморски (*Rh. blasii*) подковонос.

Отрицателно действащи фактори. Антропогенен натиск върху значимите подземни убежища например пещерите Орлова чука, Русенско, Зандана, Шуменско и Деветашка, Ловешко са обект на засилен туризъм, който не е съобразен с изискванията за опазване на прилепите. На места подземните убежища се унищожават изцяло. Изсичането и фрагментацията на естествените широколистни гори влошава качеството на ловните местообитания и летателните коридори. Негативно влияние на урбанизацията.

Предприети мерки за защита. Видът е защитен по ЗБР, EUROBATS и всички останали конвенции (без CITES). Много от подземните убежища у нас попадат в различни категории защитени територии. Предстои включването на известните убежища в мрежата от защитени зони НАТУРА 2000.

Необходими мерки за защита. Опазване на подземните убежища. Разработване на подробни Плановете за управление за тези от тях, които са обявени за защитени територии. Допълнителни проучвания за откриване на „междинни“ (пролетни и есенни) копулативни убежища, както и на конкретни ловни местообитания и летателни коридори, за да бъдат защитени и те. Комплексният консервационен подход изисква опазване на местообитанията най-малко в радиус от 5 km от летните убежища. Продължаване на ежегодният мониторинг в значимите подземни убежища на прилепи (ЗПУП) [3].

Основна литература за вида: 1. Benda et al., 2003; 2. Бешков, 1993; 3. Ivanova, 2005.

Васил Попов, Теодора Иванова

Бехщайнов нощник

Дългоух нощник

Myotis bechsteinii (Kuhl, 1817)

Разред Прилепи (Chiroptera)

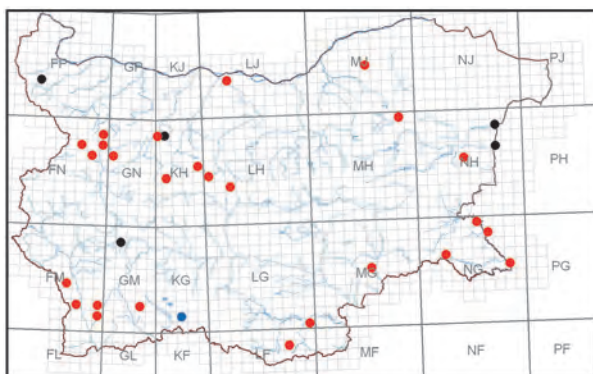
Семейство Гладконоси прилепи (Vespertilionidae)

Природозащитен статус: в България: уязвим VU [B1 b(i, ii, iv)], ЗБР-II, III; международен: IUCN [VU]; БеК-II; БоК-II; ДХ-II, IV.

Общо разпространение. Среща се в Европа, на север до Южна Швеция, на изток – до Кавказ, Азербайджан и Северен Иран.

Разпространение и численост в България. Видът е установен за първи път в България при устието на р. Камчия [1]. До 1985 г. са известни седем находища [2], а до края на 2006 г. – 34 находища [3], като 14 са разположени под 300 m н. в., 8 са в диапазона 301–1000 m, а останалите – над 1000 m н. в. Най-високото находище е Шаралийската пещера (1650 m) в Пирин. Най-висока е плътността между 1000 m и 1400 m (средно 8,2 индивиди от 12 находища), в райони с обширни и компактни горски масиви (Централен Балкан, Западни Родопи, Странджа). Рядък е в Дунавската равнина, липсва в откритите части на Тракия.

Местообитания. Типичен обитател на старите широколистни гори. Най-висока е числеността му в мезофилни горски масиви с постоянен водоем, в низинните с преобладаване на различни видове дъб и полски ясен, а в планините – на бук. Единични индивиди живеят в хралупи на дървета с диаметър на стъблото 13–20 cm на 0,7–5 m височина от земята. Колонии са установявани само в по-стари дървета с диаметър 40–55 cm на височина 5–12 m [3]. Само два индивида са намерени в пещери през зимата. Двукратно е установяван в къщички за прилепи (резерват „Ропотамо“).

Биология. Мъжките живеят най-често поединично, а женските – на малки групи (5–10 индивиди) или колонии (10–30 индивиди). Женските са изключително привързани към района на хралупата, където са родени [4]. Индивидуалният ловен участък е малък – 0,6–1 ha, често припокриващ се между индивидите от една колония. Стационарен вид, който рядко извършва по-големи миграции (максимално до 60 km) [6]. В България е установена вертикална миграция от 770 m между убежището до мястото на хващането (2,7 km) [3]. През юни ражда по 1 малко, което кърми около 3 седмици. От края на август до края на септември бехщайновите нощници (около 90% мъжки индивиди, 10% женски индивиди) се струпват по входовете на пещери или изоставени минни галерии с цел намиране на партньори [3, 5].

Близки видове. От другите представители на род *Myotis*, без големия и остроухия нощник (*Myotis myotis*, *M. blythii*), се отличава по по-дългите си уши, а от последните два вида – по по-малките си размери – дължината на совалката е под 50 mm.

Отрицателно действащи фактори. Селективната сеч на стари и хралупати дървета намалява възможностите за намиране на подходящи убежища. Фрагментация на компактните горски местообитания и прекъсване на връзките между тях.

Предприети мерки за защита. Видът е защитен по ЗБР, EUROBATS и всички останали конвенции (без CITES). Над 200 прилепни къщички, инсталирани на 7 места в страната, са включени за мониторинг в НСМБР.

Необходими мерки за защита. Разработване на План за управление на горсколюбивите видове прилепи в България. Провеждане на целеви мониторинг в по-значимите му находища. Обявяване на най-важните места за есенно струпване за защитени територии. Инсталиране на къщички за прилепи.

Основна литература за вида: 1. Heinrich, 1936; 2. Benda et al., 2003; 3. Petrov, 2006; 4. Kerth et al., 2002; 5. Schunger et al., 2004; 6. Kerth, Petit, 2005.

Боян Петров

Дългопръст нощник
***Myotis caraccinii* (Bonaparte, 1837)**

Leuconoe caraccinii bureschi subspec. nov.:
 Heinrich, 1936: 38.

Разред Прилепи (Chiroptera)

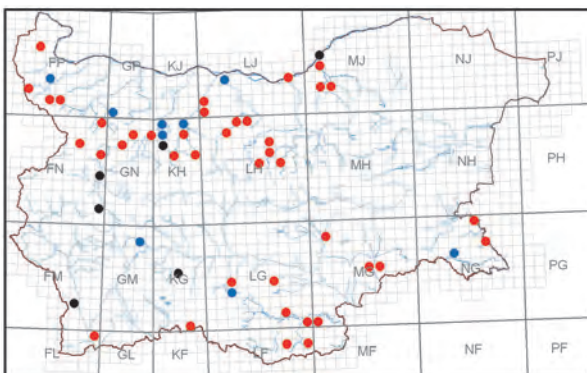
Семейство Гладконоси прилепи
 (Vespertilionidae)

Природозащитен статус: в България: уязвим VU [A2c], ЗБР-II, III; международен: IUCN [VU A2c]; Бек-II, III; БоК-II; ДХ-II, IV.

Общо разпространение. Обитава средиземноморски части на Европа (на север до Италия и Румъния), Северозападна Африка, Южна Мала Азия, Израел, Южен Ирак, Южен Иран.

Разпространение и численост в България. В цялата страна, без най-високите части на планините. Известни са 73 убежища, повечето между 100 и 600 m н. в. [1]. Общата лятна численост е около 18 500 индивида. През зимата, когато у нас мигрират индивиди от околните страни, числеността е около 45 000 индивида. За пещеролюбивите видове прилепи, към които се отнася и дългопръстият нощник, е установено намаляване на числеността средно с 20–40% през 1988–1992 г. спрямо периода 1955–1971 г. [2].

Местообитания. Карстови ландшафти. Обитава целогодишно само подземни убежища – пещери и минни галерии.

Биология. Храни се изключително с насекоми над водоеми. образува размножителни колонии с численост от няколко десетки до няколко хиляди индивиди. В страната са известни 21 размножителни колонии и осем летни нерамножителни колонии. Максимумът на ражданията е през периода 20–25 май. Зимува само в подземни убежища. Известни са 15 зимни убежища, но над 95% от зимуващата популация е концентрирана в три пещери – Парниците, Деветашката и Иванова вода. Извършва редовни сезонни миграции между зимните и летните убежища (50–150 km).

Блиски видове. Воден нощник (*Myotis daubentonii*) и езерен нощник (*Myotis dasycneme*).

Отрицателно действащи фактори. Тъй като е силно колониален вид, свързан изключително с подземни убежища, както и поради факта, че по-голямата част от балканската популация зимува в три пещери у нас, той е уязвим от антропогенния натиск върху убежищата (разрушаване, пещерен туризъм, стопанска дейност), водещи до безпокойство и промяна на микроклимата в тях, например пещерите Магура, Деветашката, Еменската и др. Антропогенна деградация на ловните местообитания и свързаните с тях летателни коридори. Унищожаване на естествените открити водни площи (езера, блата, мъртвици).

Предприети мерки за защита. Защитен по ЗБР, EUROBATS и всички останали конвенции (без CITES). Много от подземните убежища у нас попадат в различни категории защитени територии. Предстои включването на известните убежища в мрежата от защитени зони НАТУРА 2000.

Необходими мерки за защита. Опазване на подземните убежища. Разработване на подробни Плановете за управление за тези от тях, които са обявени за защитени територии. Допълнителни проучвания за изясняване на „междинни“ (пролетни и есенни) копулативни убежища, както и на конкретни ловни местообитания и летателни коридори, за да бъдат защитени и те. Продължаване на ежегодния мониторинг в значимите подземни убежища на прилепи (ЗПУП) [3].

Основна литература за вида: 1. Benda et al., 2003; 2. Бешков, 1993; 3. Ivanova, 2005.

Васил Попов, Теодора Иванова

Трицветен нощник***Myotis emarginatus* (Geoffroy, 1806)**

Разред Прилепи (Chiroptera)

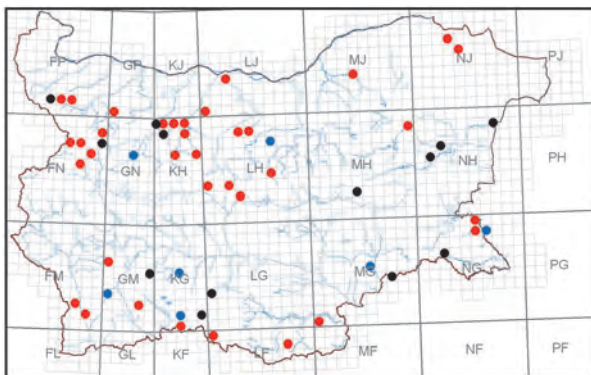
Семейство Гладконоси прилепи (Vespertilionidae)

Природозащитен статус: в България: уязвим VU [B1 b(i, ii, iv)], ЗБР-II, III; международен: IUCN [VU]; Бек-II; Бок-II; ДХ-II, IV.

Общо разпространение. Видът обитава Централна и Южна Европа, на север до Южна Полша и Холандия, на изток до Афганистан, Източен Иран и Узбекистан. Мароко, Алжир, Тунис и Ливан.

Разпространение и численост в България. Известни са 73 находища, разположени в цялата страна [1], като 31 от тях са съобщени преди 1985 г. Най-много убежища и колонии са установени в ниско планинския пояс (до 400–500 m н. в.). Единични индивиди са регистрирани до около 1600 m н. в. в Централна Стара планина [2], 1550 m н. в. в Рила [1], 1560 m н. в. в Западните Родопи [3]. В известните около 30 размножителни колонии броят на индивидите е от 300 до 600. Рекордна численост, около 7000 индивиди, е установена в пещера в Източните Родопи [4].

Местообитания. Характерен обитател на нископланинските карстови райони [1, 5]. Заселва се в пеще-

ри, изоставени постройки, стари военни бункери и др. Термофилен вид. Температурата в размножителните убежища може да стигне до 35 °C [6].

Биология. Размножителните колонии се състоят предимно от женски индивиди, най-често смесени с подковоноси. Преди средата на август, скоро след като всички малки могат да летят, колонията напуска убежището и се заселва в друго близко или подалечно укритие. В България е установена една от най-дългите миграции на вида (105 km) – от с. Муселиево, Никополско до пещерата Водните дупки в Централен Балкан [7]. Храни се предимно с паяци, мухи, мрежокрили и по-рядко пеперуди. През зимата у нас са установени само единични индивиди в пещери. Поради високата си численост, популациите на Балканския полуостров се приемат като важен генетичен резерв за вида [8].

Блиски видове. От сходните по размери представители на род *Myotis* се отличава по добре проявената изрезка в дисталната половина на външния ръб на ухото.

Отрицателно действащи фактори. Безпокойство по време на размножителния период (юни–юли). При прогонване и липса на алтернативно убежище в същия район, колонии се разпадат и размножителният успех е почти нулев [7]. Обрастване или срутване на входовете на убежищата води до временно или постоянното им изоставяне.

Предприети мерки за защита. Видът е защитен по ЗБР, EUROBATS и всички останали конвенции (без CITES). Някои от известните му находища попадат в резервати (например „Ропотамо“), в национални („Централен Балкан“) и природни паркове („Врачански Балкан“), в ЗМ (например „Гюргена“ при Маджарово) или са обявени за природни забележителности (например пещерите Нанин камък, Никополско; Ягодинска, Смолянско; Деветашка, Ловешко и др.). Повечето важни находища са включени в списъка на значимите подземни местообитания на прилепи [9].

Необходими мерки за защита. Обявяване за защитени територии на убежища, които приютяват размножителни колонии. Организиране на целеви мониторинг и взимане на управленски мерки за осигуряване на по-добра защита на увредени местообитания.

Основна литература за вида: Benda et al., 2003; 2. Ivanova, 1998; 3. Horaček et al., 1974; 4. Ivanova, Guerguieva, 2005; 5. Pandurska, 2002; 6. Петров, 1997; 7. Schunger et al., 2004; 8. Topal, 2001; 9. Ivanova, 2005.

Боян Петров

Широкоух прилеп***Barbastella barbastellus* (Schreber, 1774)**

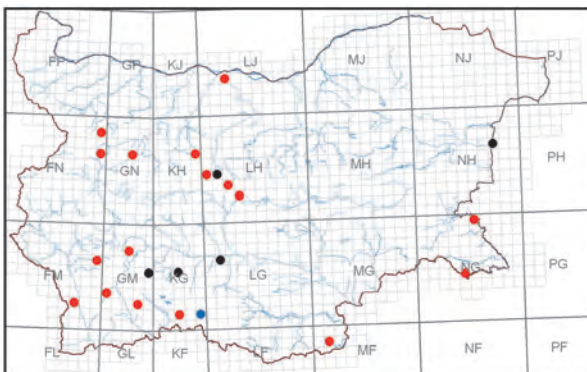
Разред Прилепи (Chiroptera)

Семейство Гладконоси прилепи
(Vespertilionidae)

Природозащитен статус: в България: уязвим VU [B1 b(i, ii, iv)], ЗБР-II, III; международен: IUCN [VU]; BeK-II; BoK-II; ДХ-II, IV.

Общо разпространение. Европа, на север до южните части на Скандинавския полуостров и Естония; на юг до Мароко, Канарските острови; на изток до Кавказ (включително Азербайджан и Армения).

Разпространение и численост в България. Видът е установен за пръв път в България при устието на р. Камчия през 1935 г. [1]. До края на 2006 г. е известен от 23 находища (само 6 преди 1985 г.) [2]. Най-често е установяван в Централна [3] и Западна Стара планина [4] и в Западните Родопи [2]. Най-много убежища са установени над 500 m н. в. В пониските части са регистрирани единични индивиди (Кресненски пролом; с. Жернов, Плевенско; Черноморец, Бургаско). Най-високото находище е в пещерата Водните дупки в резервата „Северен Джендем“ (1420 m) [3, 5]. Особеностите в разпространението и обилието показват, че ареалът му на Балканския

полуостров има реликтен характер [6]. Числеността на места е добра, но като цяло е ниска [7].

Местообитания. Най-предпочитани са влажните горски местообитания в среднопланинския пояс (700–1400 m н. в.). През зимата е намиран поединично или на групи до 30 индивиди в най-студените, привходни части на пещерите при температури около 0–2 °C [5, 7]. През летните месеци живее почти само в хралупи на дървета и по-рядко в други убежища (например цепнатини в скали).

Биология. Вероятно се размножава в повечето от установените находища в планините, но засега липсват конкретни данни. Единственото сигурно сведение за размножаване у нас е в лонгоза на р. Камчия [1]. Извършва локални миграции, които рядко надвишават 50 km. Липсват данни за хранителния спектър в България. В Централна Европа се храни с дребни нощни пеперуди и мухи [8].

Близки видове. Няма.

Отрицателно действащи фактори. Изсичането на стари и хралупести дървета ограничава възможностите за намиране на подходящи убежища, особено за размножителни колонии. Прякото безпокойство на пещерните колонии през зимните месеци може да е причина за повишаване на смъртността през този период.

Предприети мерки за защита. Видът е защитен по ЗБР, EUROBATS и всички международни конвенции (без CITES). Малка част от установените находища попадат в резервати (например „Северен Джендем“), в национални („Централен Балкан“) и ПП („Рилски манастир“). Някои находища са включени в списъка на значимите подземни местообитания на прилепи в България [9].

Необходими мерки за защита. Обявяване за защитени територии на местата за есенно размножително струпване на вида. Разработка на План за управление на горските видове прилепи. Организиране на целеви мониторинг.

Основна литература за вида: 1. Heinrich, 1936; 2. Benda et al., 2003; 3. Ivanova, 1998; 4. Pandurska, Beshkov, 1998; 5. Schunger et al., 2004; 6. Paunović et al., 2003; 7. Pandurska, Ivanova, 2003; 8. Beck, 1995; 9. Ivanova, 2005.

Боян Петров

Гигантски вечерник

Голям вечерник

Nyctalus lasiopterus (Schreber, 1780)*Pterygistes maximus* Fatio: Буреш, 1917: 152–154; *Vesperugo noctula* Schreb. var. *maxima*: Ковачев, 1925: 61–63; *Nyctalus siculus* Palumbo: Пешев, Боев 1962: 473.

Разред Прилепи (Chiroptera)

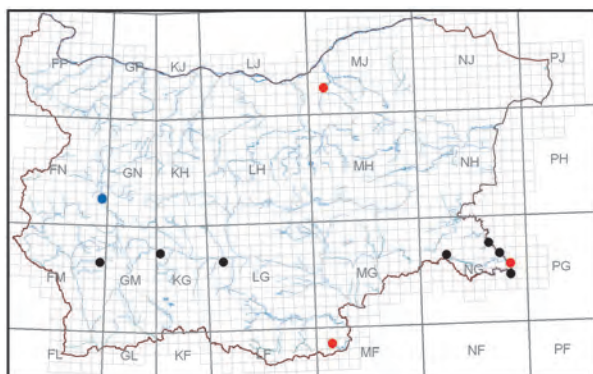
Семейство Гладконоси прилепи (Vespertilionidae)

Природозащитен статус: в България: уязвим VU [B1 b(i, ii, iv)], ЗБР-II, III; международен: IUCN [LR/nt]; БеК-II; БоК-II; ДХ-II, IV.

Общо разпространение. Среща се от Атлантическия бряг на Европа (Франция, Испания, Португалия), през южна Полша на север, до Кавказ, Иран, платото Устюрт в Казахстан на изток и Гибралтар, Сицилия, и Южна Гърция на юг. Рядък в целия ареал. Почти навсякъде, освен на Иберийския полуостров, са установявани само единични индивиди.

Разпространение и численост в България. Един от най-редките прилепи в България, известен от 11 находища [1, 2], като 10 от тях са в Южна България.

От тях 5 са в Странджа, където изглежда не е толкова рядък. Находището при с. Табачка (Русенско) е от погадки на бухал [4]. От установяването му у нас през 1917 г. [3] досега са уловени едва 11 индивиди. В Западните Родопи е регистриран до 1250 m н. в., с. Буйново [5]. Данните са недостатъчни, за да се определи числеността му.

Местообитания. Големият вечерник е летец на свободните пространства. В целия ареал е най-многоброен в широколистни, по-рядко в смесени гори. Установяван е и в градски паркове. Целогодишно е намиран в хралупи на стари дървета. Единични индивиди са установявани в скални цепнатини, по-рядко в сгради. Вероятно се среща на много места не само в низините на България, както е установено в Гърция [6].

Биология. Един от най-слабо изследваните прилепи в Европа. Засега няма сведения за размножаването му в България. Размножителните колонии са малки (около 10 индивиди, рядко повече) и живеят в хралупи. Женските раждат в началото на юни по 2, по-рядко по 1 малко. Хранителният спектър е слабо изследван, но се знае че предпочита едри пеперуди и твърдокрили насекоми. Единственият европейски вид прилеп, който напада и дребни врабчоподобни птици, особено по време на миграция [7]. Сезонно мигриращ вид. У нас е установяван само от май до септември.

Блиски видове. Обикновеният вечерник (*Nyctalus noctula*), от когото се отличава с по-големите си размери – дължината на совалката е над 60 mm.

Отрицателно действащи фактори. Изсичането на хралупати дървета и намаляването на площта на старите гори ограничава възможностите за намиране на подходящи убежища. Недостатъчният брой едри летящи насекоми вероятно ограничава достъпа му до подходяща храна.

Предприети мерки за защита. Видът е защитен по ЗБР, EUROBATS и всички останали конвенции (без CITES). Само малка част от установените находища попадат в природните паркове („Странджа“ и „Рилски манастир“).

Необходими мерки за защита. Целево изследване върху разпространението и биологията на вида. Разработка на План за управление на горските видове прилепи.

Основна литература за вида: 1. Benda et al., 2003; 2. Popov et al., 2006; 3. Буреш, 1917; 4. Mitev, 1995; 5. Pandurska, Beshkov, 1998; 6. Hanák et al., 2001; 7. Dondini, Vergari, 2000.

Боян Петров

Малък вечерник***Nyctalus leisleri* (Kuhl, 1817)**

Pterygistes leisleri Kuhl: Буреш, 1917: 156–158; *Vesperugo leisler* K. et Bl.: Ковачев, 1925: 63–64.

Разред Прилепи (Chiroptera)

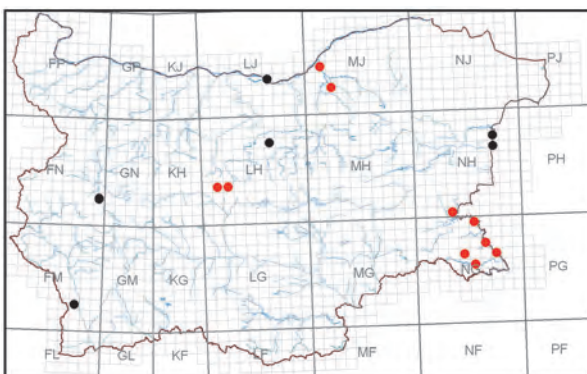
Семейство Гладконоси прилепи (Vespertilionidae)

Природозащитен статус: в България: уязвим VU [B1 b(i, ii, iv)], ЗБР-II, III; международен: IUCN [LR/nt]; BeK-II; BoK-II; ДХ-II, IV.

Общо разпространение. Западна и Централна Европа, рядък в страните от Средиземноморието, на изток до щата Утар Прадеш в Индия, на юг до Северна Африка.

Разпространение и численост в България. Видът е установен в 16 находища, повечето от които са под 800 m н. в. [1, 2]. Преди 1985 г. са били известни 6 находища. Две от находищата му в Северна България (Божичен и Сваленик, Русенско) са от погадки на сови [3]. Не е установяван в огромна част от територията на страната. Най-високо (1500 m н. в.) е намиран в Централен Балкан, х. „Плевен“ [4]. Повече от половината от съвременните му находища (6) са в Странджа.

Местообитания. Типичен обитател на горски местообитания в ниско- и среднопланинския пояс. Летец на свободните пространства. В повечето части на континента живее предимно в хралупи. В Ирландия много от колонии му са в постройки (тавани на къщи, църкви и други). Повечето от находища му са в големи горски масиви или близо до тях. В Централна Европа често се заселва в къщички за прилепи. У нас е установен в прилепни къщички над манастира „Седемте престола“ в Западна Стара планина, а също и в къщички за птици около Черноморец, южно от Бургас. Вероятно се среща повсеместно в низините на България, така както е установено за Гърция [5].

Биология. Слабо изследвана. Храни се с нощни пеперуди, твърдокрили, мрежокрили, ручейници и други насекоми. Засега няма сигурни сведения за размножаването му в България. Предполага се, че на Балканския полуостров през лятото се срещат само мъжки и неразмножаващите се женски индивиди [1]. Видът се смята за мигрантен, но данните за миграционните пътища са малко. Размножителни колонии се формират най-често в хралупи в края на април и началото на май. Женските раждат в началото на юни по 1, рядко и 2 малки.

Близки видове. Голям вечерник (*Nyctalus lasiopterus*) и обикновен вечерник (*Nyctalus noctula*), от които се отличава с по-малките си размери – дължината на совалката е под 46 mm.

Отрицателно действащи фактори. Отсичането на стари и хралупести дървета ограничава възможностите за намиране на подходящи убежища. У нас е намиран в погадки на бухал [3].

Предприети мерки за защита. Видът е защитен по ЗБР, EUROBATS и всички международни конвенции (без CITES). Едно от находищата му попада в резервата „Стенето“, друго се отнася към територията на НП „Централен Балкан“. Във връзка с мониторинга на прилепните къщички, видът е включен в Националната система за мониторинг на биологичното разнообразие.

Необходими мерки за защита. Целево изследване върху разпространението и биологията на вида. Разработка на План за управление на горските видове прилепи.

Основна литература за вида: 1. Benda et al., 2003; 2. Popov et al., 2006; 3. Mitev, 1995; 4. Ivanova, 1998; 5. Hanák et al., 2001.

Боян Петров

Пещерен дългокрил
***Miniopterus schreibersii* (Bonaparte, 1837)**

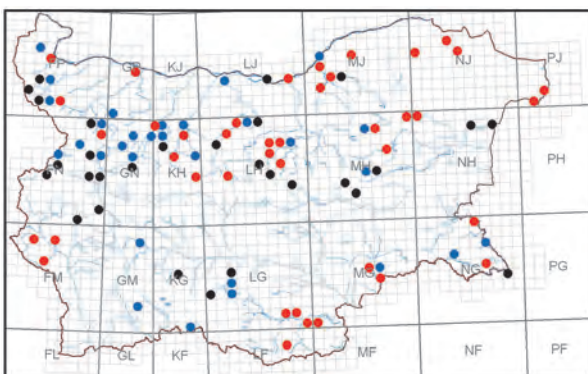
Miniopterus schreibersi inexpectatus
 subspec. nov.: Heinrich, 1936: 34.
 Разред Прилепи (Chiroptera)
 Семейство Дългокрили прилепи
 (Miniopteridae)

Природозащитен статус: в България: уязвим VU [A2c], ЗБР-II, III; международен: IUCN [NT]; Бек-II, III; БоК-II; ДХ-II, IV.

Общо разпространение. Южна Европа, на север до Средна Франция, Швейцария, Австрия и Словакия и Северна Африка.

Разпространение и численост в България. Видът се среща из цялата страна, без най-високите части на планините. Известни са около 170 находища, повечето от които са между 100 и 600 m н. в. [1]. Общата численост е около 170 000 индивиди зимуваща популация и около 120 000 индивиди лятна популация. Разликата се дължи вероятно на идващите от Северна Гърция прилепи, които зимуват в Дяволското гърло (с. Триград). За пещеролюбивите видове прилепи, към които се отнася и пещерният дългокрил, е установено намаление на числеността средно с 20-40% през 1988–1992 г. спрямо периода 1955–1971 г. [2].

Местообитания. Карстови ландшафти в цялата страна.

Биология. Обитава целогодишно само подземни убежища – пещери и минни галерии. Образува многобройни размножителни колонии. Известни са 19 размножителни колонии и 5 летни неразмножителни колонии. Максимумът на ражданията е през периода 20 юни–10 юли. Зимува само в подземни убежища. Известни са 14 зимни убежища, но над 95% от зимуващата популация е в три пещери – Парниците, Деветашката, Дяволското гърло. Извършват редовни сезонни миграции между убежищата (50–150 km).

Близки видове. Няма.

Отрицателно действащи фактори. Антропогенен натиск върху убежищата – пряко безпокойство и прогонване, възпрепятстване на достъпа и промяна на микроклимата (поставяне на врати, решетки и др.). Пещерите Магура, Деветашката, Еменската, Дяволското гърло се превръщат в обект на засилен туризъм, който не е съобразен с изискванията за опазване на прилепите. Антропогенни промени на ловните местообитания и летателни коридори, но за тях липсват конкретни данни в страната.

Предприети мерки за защита. Защитен по ЗБР, EUROBATS и всички останали конвенции (без CITES). Много от подземните убежища у нас попадат в различни категории защитени територии. Предстои включването на известните убежища в мрежата от защитени зони НАТУРА 2000.

Необходими мерки за защита. Опазване на подземните убежища. Разработване на подробни Планове за управление за тези от тях, които са обявени за защитени територии. Проучвания за изясняване на „междинни“ (пролетни и есенни) копулативни убежища, както и на конкретни ловни местообитания и летателни коридори, за да бъдат защитени и те. Продължаване на ежегодния мониторинг в значимите подземни убежища на прилепи (ЗПУП) [3].

Основна литература за вида: 1. Benda et al., 2003; 2. Бешков, 1993; 3. Ivanova, 2005.

Васил Попов, Теодора Иванова

Европейски лалугер *Spermophilus citellus* (Linnaeus, 1766)

Citellus citellus Linnaeus: Пешев, 1955: 277–327.

Разред Гризачи (Rodentia)

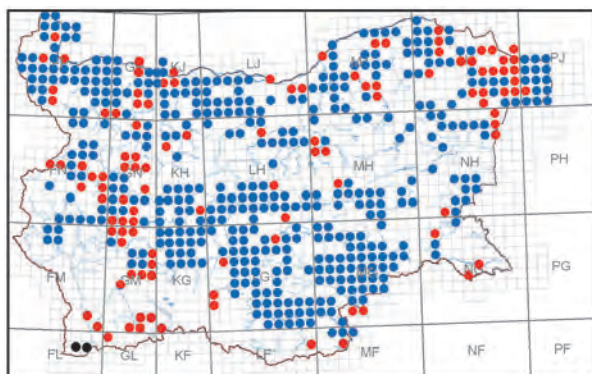
Семейство Катерици (Sciuridae)

Природозащитен статус: в България: уязвим VU [A1c], ЗБР-II; международен: IUCN [A1c]; Бек-II; ДХ-II, IV.

Общо разпространение. Балкански полуостров, Средна Европа (Панонски басейн), изолирани популации в Молдавия, Украйна, Германия (изчезнал), Полша (изчезнал).

Разпространение и численост в България. Среща се в цялата страна, в планините до 2500 m н.в. [1]. В средата на ХХ в. при благоприятни условия плътността е достигала 16–35 инд./ha, а на места – до 65 инд./ha [2] и повече, (максимални отчитани плътности до 120 инд./ha (Вл. Стефанов, непубл. данни). Съвременните данни показват съществен спад в числеността и/или намаляване на заселената площ и изчезването му в отделни локалитети.

Местообитания. Необработваеми земи (целини, пасища, ливади и др.), покрити с ниска тревиста растителност, върху еднородни, слабо уплътнени водопропускливи почви [3]. Не заселва обработваеми площи, макар да навлиза в тях за хранене [2].

Биология. Наземен вид с дневна активност. Образова вътрешнопопулационни локални групировки („колонии“), заемащи площ 3–5 ha, в редки случаи 100–150 ha, в рамките на които отделните животни обитават припокриващи се индивидуални участъци и поддържат система от гнездови и убежищни дупки [2, 3, 4]. Годишният жизнен цикъл е с ясно изразена периодичност: зимен сън (хибернация), събуждане и чифтосване, бременност и лактация, подготовка за зимен сън. Размножава се веднъж годишно. Женските раждат до 7 малки, рядко до 9. Храни се със зелени части на тревисти растения, луковичи, семена, насекоми и рядко гръбначни животни [6, 2]. Заема важно място в екосистемите, като хранителен ресурс на практически всички дневни грабливи птици и хищни бозайници.

Близки видове. Няма.

Отрицателно действащи фактори. Разораване на целинни земи и създаване на големи масиви орни площи, застрояване, залесяване, пряко преследване, сукцесионни промени в местообитанията вследствие на намаляване на пасищното скотовъдство и най-вече на овцевъдството.

Предприети мерки за защита. Включен е в ЗБР, Приложение 2. Част от планинските популации са в границите на НП „Рила“ и НП „Централен Балкан“. Планирането на мрежата от защитени територии по НАТУРА 2000 е съобразено със състоянието на вида. Включен е в Национална система за мониторинг на биологичното разнообразие. Мониторинг се осъществява в НП „Централен Балкан“, НП „Рила“ и Родопите. Разработени са информационни материали (плакати, диплянки, табла) за необходимостта от опазването му.

Необходими мерки за защита. Подробно картиране на разпространението, изясняване на вътрешновидовата структура [7] и оценка на състоянието на числеността на локалните популации и местообитанията им. Ефективно прилагане на ЗБР за приоритетно опазване на местообитанията му чрез разработване на регионални Планове за управление в контекста на програмите за развитие на селските райони и в частност прилагането на традиционните практики за пасищно скотовъдство.

Основна литература за вида: 1. Пешев, 1955; 2. Марков, 1957; 3. Страка, 1961; 4. Паспалев, Пешев, 1957; 5. Никитина, 1989; 6. Пакиж, 1958; 7. Пешев и др., 2004.

Владимир Стефанов

Мишевиден сънливек***Myomimus roachi* (Bate, 1937)**

Myomimus personatus Ognev, 1924: Пешев и др., 1960: 305–313; *Miomymus bulgaricus*: Россолимо, 1976: 1520-1524; *Eliomys quercinus* L.: Heinrich, 1936: 43.

Разред Гризачи (Rodentia)

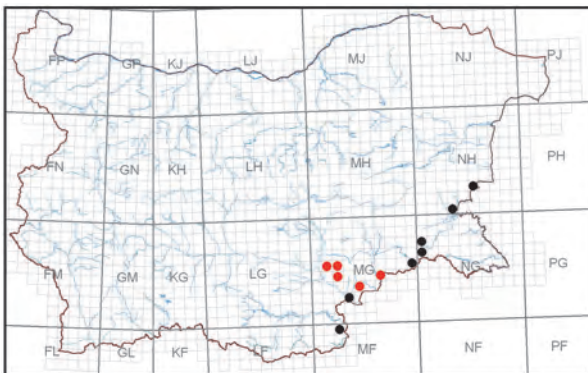
Семейство Сънливци (Gliridae)

Природозащитен статус: в България: уязвим VU [D2], ЗБР-II, III; международен: IUCN (2004): VU/D2; Бек-II; ДХ-IV.

Общо разпространение. Среща се в Югоизточна България, Турска Тракия, Средиземноморското крайбрежие на Мала Азия.

Разпространение и численост в България. Ниските части на Югоизточна България. Числеността е неизвестна [3].

Местообитания. Открити места, необработваеми площи или крайнини на овесени, пшенични и царевични ниви, бадемове градини, запустели лозя. В подобни местообитания е установяван и в Турска Тракия [1]. Избягва горите.

Биология. Копае дупки на дълбочина около 10–20 см; ходовете имат няколко изхода. В дъното се намира гнездова камера с гнездо, изградено от сухи треви. Активността му е наземна, но подобно на много други гризачи се катери добре – в Турска Тракия повечето от индивидите са уловени на дървета [1]. Активен е предимно през нощта. Зимата прекарва в сън, в дупки под земята, от втората половина на ноември до първата половина на април. Има по едно поколение на година. Копулацията вероятно е в края на април и първата половина на май. Раждат през втората половина на май и началото на юни. Броят на малките при млади женски е 5–6, а при възрастните вероятно повече. Женските стават полово зряли след първото презимуване [2].

Отрицателно действащи фактори. Видът е добре приспособен към агрокултурните ландшафти. У нас се среща в райони с преобладаващо традиционно земеделие, чиято интензивност в последните години е намалена. В този смисъл той не е пряко заплашен от тенденциите в селското стопанство, но северозападните находища са в промишлено деградиран район. Огромните инфраструктурни съоръжения, откритите рудници, гъстата шосейна мрежа в района Стара Загора–Раднево–Марица Изток несъмнено са унищожили част от местообитанията на вида.

Предприети мерки за защита. Включен е в ЧКБ (1985), категория – „рядък“; ЗБР, Приложение 2 и 3; Бернска конвенция, Приложение II и III; Директива 92/43/ЕЕС, Приложение 4; Червен списък на IUCN, категория „уязвим“.

Необходими мерки за защита. Уточняване на разпространението му, характеристика на местообитанията. Създаване на агорезервати с традиционно земеделие.

Основна литература за вида: 1. Kurtonur, Ozkan, 1991; 2. Buruldag, Kurtonur, 2001; 3. Miltshev, Voev, Georgiev, 2004.

Васил Попов

Сиво хомяче***Cricetulus migratorius* (Pallas, 1773)**

Разред Гризачи (Rodentia)

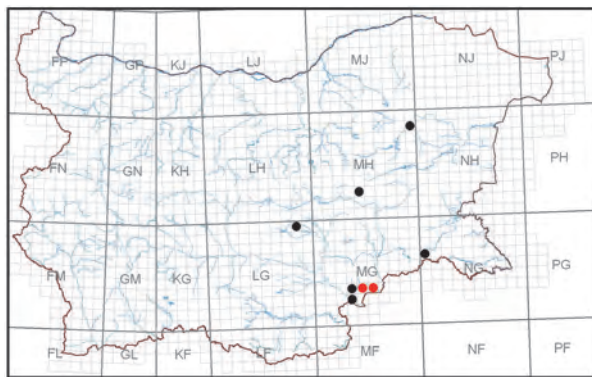
Семейство Хомяци (Cricetidae)

Природозащитен статус: в България: уязвим VU [B1], ЗБР-II, III; международен: IUCN (2004): LR/nt.

Общо разпространение. Среща се от Източна и Югоизточна Европа през Мала Азия, Закавказието и Казахстан до Монголия и част от Китай, на юг до Израел, Ирак, Иран и Пакистан.

Разпространение и численост в България. Източна България, рядък вид с ниска численост. При първото улавяне на вида у нас той е представен с 3 спрямо общо уловени 827 дребни бозайници от Югоизточна България [1]. Количествената му застъпеност в погадки [2, 3] също е изключително ниска. Съдейки по намирането му в погадки от Югоизточна България през последните години, може да се допусне, че популационният му статус е непроменен.

Местообитания. Изходните (естествените) местообитания са степи и полупустини. В северната част на ареала си обитава равнините, но в южната се изкачва високо в планините. У нас обитава склонове и

целини, обрасли с трева и ниски храсти, сред ниви, крайнини на нискостъблени широколистни гори, млади овощни градини и лозя [1, 4].

Биология. Копае дупки, които имат просто устройство, често с два входа и една камера, на дълбочина от 20 cm до 1 m. Не спи зимен сън, макар през зимата активността му да намалява [5]. Активен е нощем. Храни се със семена на треви, плодове [1, 4], рядко и бръмбари и охлюви [6]. През топлия период от годината дава до три поколения [7]. Броят на малките в котило е от 4 до 7. Младите от ранните поколения се включват в размножението още същия сезон [8]. В много райони е с ниска численост, особено в северните и западните части от ареала си [9]. Значителна смъртност се причинява от климатични фактори – например студени зими с малко сняг, студени дъждове през пролетта и есента. Основни неприятели са дребни хищни бозайници и нощни грабливи птици [2]. Вероятен конкурент е широко разпространената у нас жълтогърла горска мишка.

Близки видове. Няма.

Отрицателно действащи фактори. Среща се в райони с преобладаващо традиционно земеделие, чиято интензивност в последните години е ниска. Преминаването към частно земеделие и свързаното с това раздробяване на площите и тяхната интензивна обработка, с употреба на големи количества торове и пестициди вероятно оказват неблагоприятно въздействие. Северо-западните находища са в промишлено деградирания район Стара Загора–Раднево–Марица Изток. Огромните инфраструктурни съоръжения, откритите рудници, гъстата шосейна мрежа и т. н. несъмнено са унищожили част от местообитанията на вида.

Предприети мерки за защита. Включен е в ЧКБ (1985) в категория „рядък“ и в Приложение 2 и 3 на ЗБР.

Необходимы мерки за защита. Оценка на ландшафтната структура в районите, където е установяван. Оптимизация на селскостопанското земеползване.

Основна литература за вида: 1. Пешев и др., 1960; 2. Симеонов, 1963; 3. Симеонов, 1964; 4. Марков, 1964; 5. Громов и др., 1963; 6. Niethammer, Кгарр, 1982; 7. Башенина, 1951; 8. Виноградов, Громов, 1952; 9. Лозан, 1971.

Васил Попов

Обикновен хомяк***Cricetus cricetus* (Linnaeus, 1758)**

Cricetus frumentarius Pall.: Ковачев, 1925: 30–31.

Разред Гризачи (Rodentia)

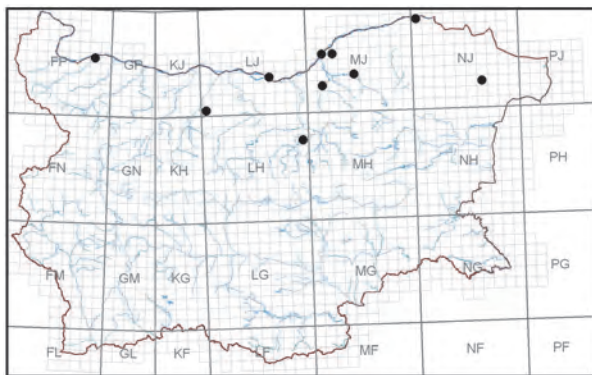
Семейство Хомяци (Cricetidae)

Природозащитен статус: в България: уязвим VU [B1], ЗБР-II, III; международен: IUCN [LR/lc]; BeK-II; ДХ-IV.

Общо разпространение. Среща се в Белгия през Централна, Източна и Югоизточна Европа, Западен Сибир и Северен Казахстан до горното течение на Енисей и Алтай, част от Китай.

Разпространение и численост в България. Северна България. Страната спада към районите, където видът има преобладаващо ниска численост [1].

Местообитания. Степен вид. В европейската част на ареала си предпочита селскостопанските райони в низините и равнините (под 600 m н. в.) с преобладаване на многогодишни тревисти култури върху тежки почви със значително участие на глинест компонент с обща дебелина поне 1 m и дълбочина на

подпочвените води – под 1,2 m. Числеността му в културните площи е по-висока, в сравнение с „дивите“ тревисти местообитания [2, 3].

Биология. Живее поединично в собствена система от ходове, с дълбочина над 2 m [4]. Спи зимен сън, но при топло време се събужда и излиза на повърхността [2]. Храни се със зелени части на растения, корени, семена и плодове [2], както и с безгръбначни и дребни гръбначни животни [5]. Размножава се през топлия период на годината. Бременността е 17 дни. Една женска дава 2 до 3 котила годишно, всяко с 2–10 (18) малки. Полова зрялост настъпва след първото зимуване [1, 6, 7]. Продължителността на живота не надхвърля 4 години [6]. Става жертва на хищни бозайници и грабливи птици (8, 9, 10). Конкурира се с добруджанския хомяк.

Близки видове. Добруджански хомяк (*Mesocricetus newtoni*), но обикновеният хомяк е по-едър и долната част на тялото е изцяло черна.

Отрицателно действащи фактори. Индустриализиране на земеделието, в резултат на което се намаляват площите с многогодишни култури, семената се обработват с пестициди, нивите се разорават веднага след жътва и масово се третират с родентициди [11, 12, 13]. Преминаването към частно земеделие и свързаното с това раздробяване на площите и тяхната интензивна обработка, с използване на големи количества торове и пестициди.

Предприети мерки за защита. Включен в ЧКБ (1985), Приложение 2 и 3 на ЗБР и в Приложение II на Бернска конвенция.

Необходими мерки за защита. Да се разработи и приложи програма за оценка на съвременното състояние на вида у нас. На тази основа да се разработи План за опазване. Създаване на „аграрни резервати“ – територии с оптимална структура на обработваемите площи, в които да не се използват вредни за хомяка селскостопански практики. Тези мерки трябва да се стимулират чрез система за компенсации на фермерите.

Основна литература за вида: 1. Nechay et al., 1977; 2. Марков, 1960; 3. Grulich, 1978; 4. Grulich, 1975; 5. Gorecki, Grydielska, 1975; 6. Vohralik, 1974; 7. Grulich, 1986; 8. Симеонов, 1978, 9. Симеонов, Петров, 1986; 10. Simeonov, 1966; 11. Stubbe et al., 1997; 12. Seluga, 1996; 13. Weidling, 1996.

Васил Попов

Черногръд хомяк***Mesocricetus newtoni* (Nehring, 1898)***Mesocricetus auratus*: Марков, 1960: 295;*Mesocricetus auratus newtoni* Nehring, 1898: Atanassov, Peschev, 1963: 108.

Разред Гризачи (Rodentia)

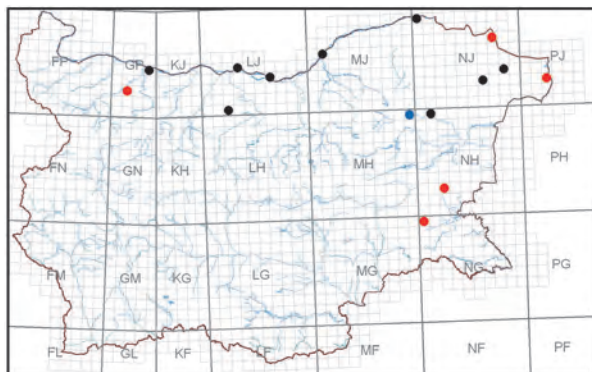
Семейство Хомяци (Cricetidae)

Природозащитен статус: в България: уязвим VU [D2], ЗБР-II, III; международен: IUCN (2004): VU/D2; Бек-II.

Общо разпространение. Среща се в България и в Югоизточна Румъния.

Разпространение и численост в България. Северна България, изолирани находища на юг от Стара планина [12, 13]. По-често срещан и по-многоброен от големия хомяк. Липсват конкретни данни за числеността, но тя може да се окаже като ниска.

Местообитания. Целини, люцернови и житни площи, лозя, овощни и зеленчукови градини [1, 2]. По данни от района на Констанца, Румъния [3] предпочита площи, заети от фуражни култури, целини, по-рядко заселва зърнените култури и полезащитните пояси, практически липсва в орните култури.

Биология. Живее в самостоятелно изкопани дупки, подобни на тези на обикновения хомяк, но по-плитки – гнездовата камера се намира на около 50–60 см, рядко до 1,5 m дълбочина [4]. Активен е главно през нощта, но излиза да търси храна и през деня. Изпадането в хибернация (зимен сън) зависи от екологичните условия, най-вече температура и популационна плътност [2, 3, 5, 6]. Храни се с тревисти растения, главно житни и бобови, картофи, семена (царевица, слънчоглед, пшеница, овес, фий) [2]. Размножаването започва през април–май. Дава 2–3 котила за година, с 2–10 малки на котило [4]. Става жертва на хищни птици, най-вече сови [7, 8, 9, 10, 11]. Конкурира се с обикновения хомяк.

Блиски видове. Обикновен хомяк (*Cricetus cricetus*), но добруджанският хомяк е по-дребен и само гърдите са черни.

Отрицателно действащи фактори. Индустриално земеделие с прилагане на дълбока оран и пестициди. Частно земеделие от фермерски тип и свързаното с това раздробяване на площите и тяхната интензивна обработка, с употреба на големи количества торове и пестициди.

Предприети мерки за защита. Включен в Приложение II на Бернска конвенция, Приложение 2 и 3 на ЗБР и ЧКБ (1985) с категория „рядък“.

Необходими мерки за защита. Необходими са мониторингови изследвания за установяване на съвременното разпространение и популационната плътност. На тази основа да се набележат райони, в които да се разработят мерки за неговото опазване, с оглед възможността да се създават територии с оптимална структура на обратваемите площи и да не се използват вредни за хомяка селскостопански практики.

Основна литература за вида: 1. Ковачев, 1925; 2. Марков, 1960; 3. Namar, Sutova, 1963; 4. Ionescu, 1968; 5. Auslander, Hellwing, 1957; 6. Schapp, 1968; 7. Simeonov, 1966; 8. Baumgart, 1975; 9. Симонов, 1985; 10. Симонов, Петров, 1986; 11. Симонов, Боев, 1988; 12. Георгиев, Градев, 2003; 13. Milchev, 2006.

Васил Попов

Вълк***Canis lupus L., 1758***

Разред Хищници (Carnivora)

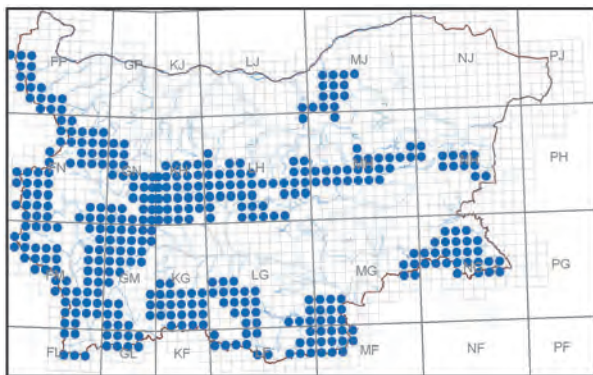
Семейство Кучета (Canidae)

Природозащитен статус: в България: уязвим VU [АЗс,d,e+D1], ЗБР-II, IV; международен: БК-II, CITES-II, ДХ-II, IV.

Общо разпространение. Среща се в Северна Америка, Азия, Северна, Източна, Южна, и частично в Централна Европа.

Разпространение и численост в България. В началото на ХХ в. се среща в цялата страна. През 1965–1975 г. остават само 110–130 индивиди в 5 гранични зони [1]. През 80-те години започва експанзия, заради забраната на тровенето на хищници и увеличаването на дивите копитни; численост – 600–700 животни [2; Анкета с горските стопанства, 1989 г.]. През 1996–1999 г. – поне 1000 индивиди. Сега намалява. В края на зимата обитава около 32 000 km² с приблизително 130 семейства (средно с от по 5 индивиди) и численост около 800 индивиди (от тях към 250 размножаващи се и нетериториални вълци – 25%), при средна плътност 1 инд./5000 ha над 1000 m н. в., и 1 инд./10 000 ha под тази височина. Семейната те-

ритория е средно 15 000 ha, съответно 25 000 ha. През размножителния период обитава планините, частично Североизточна България. Есента и до средата на зимата слиза и в равнините. [1, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13].

Местообитания. Предпочита трудно достъпни планински райони с гори, храсталаци, скали, ждрела, ливади.

Биология. Моногамен, двойката е пожизнена. Размножават се само доминиращите двойки. Разгонване – януари–февруари. Малките, средно 4–6, се раждат през април. През септември семейството (5–8 вълци) се събира за есенно-зимен лов. Трофично, видът в Европа е синантропен. Основна плячка – диви копитни, овце, мърша, кучета, кози, магарета и др. [2, 7, 14, 15, 16, Анкета – 1989 г.].

Блиски видове. Различава се от кучета „вълчи тип“ по дебелината, незакривена опашка, масивния врат, късите и широки уши.

Отрицателно действащи фактори. Целогодишен лов (убивани до 500 инд./г. – 1996–1999 г. и около 300 животни – 2001–2004 г. [17, 18]), намаляване на хранителната база, конкуренция и хибридизация със скитащи кучета [2, 19].

Предприети мерки за защита. Забрана на отровните примамки от началото на 70-те години. Включен в ЧКБ (1985). Опазващи мерки по ЗБР. Обявяване на обширни национални и природни паркове, обитавани от около 20 семейства.

Необходими мерки за защита. Обявяване на защитени територии и зони в Стара планина, Родопи, Лудогорие, Средна гора, Пирин, Западните гранични планини и в затворените горски басейни [20, 21]. Ограничаване на лова на вълци през пролетта и лятото. Осигуряване на проходи през магистралите. Мониторинг. Национална и балканска стратегия за опазване. Популяризиране на ролята на вълка в екосистемите. Компенсиране на щетите в животновъдството.

Основна литература за вида: 1. Спиридонов, Спасов, 1985; 2. Spiridonov, Spassov, 1998; 3. Spiridonov, Dimitrov, 2006; 4. Гуохз, 1987; 5. Смирнов, Корьтин, 1985. 6. Ivanov, 1988; 7. Promberger et al., 1997; 8. Spassov et al., 2000a; 9. Spassov et al., 2000b; 10. Spassov, Spiridonov, 2006; 11. Spiridonov, 2003; 12. Štrbenac, 2005; 13. Бибиков и др., 1985; 14. Генов и др., 1990; 15. Genov et al., 1996; 16. Адамович, 1989; 17. Генов и др., 2005; 18. Spassov et al., 2001; 19. Рябов, 1985; 20. Spiridonov, Spassov, 2005; 21. Spiridonov, Raev, 2006.

Жеко Спиридонов, Николай Спасов

Пъстър пор***Vormela peregusna* (Güldenstaedt, 1770)***Putorius sarmaticus* Pall.: Ковачев, 1925: 19–20.

Разред Хищници (Carnivora)

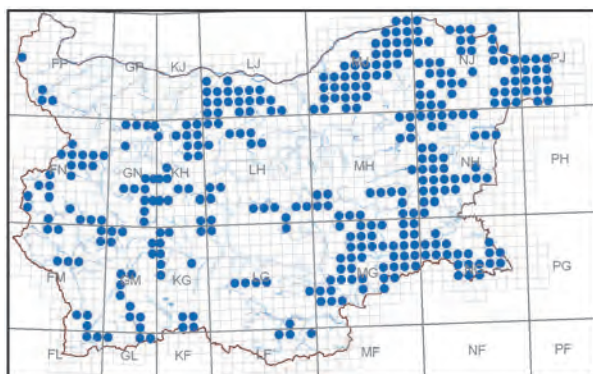
Семейство Порови (Mustelidae)

Природозащитен статус: в България: уязвим VU [A4 c, d, e]; ЗБР-II, III; международен: IUCN-VU (европейския подвид); ДХ-II, IV; БеК-II.

Общо разпространение. От степите и пустините на Предна и Централна Азия, включително Монголия и Северозападен Китай до централната и източната част на Балканския полуостров, където обитава европейският *V. peregusna peregusna* (Güldenstaedt, 1770). Подвидът е изчезнал от Унгария и Молдова и оцелял в източна малобройна популация в Югоизточна Румъния, Югоизточна Украйна и Южна Русия.

Разпространение и численост в България. Обитава мозаечно равнините, котловинните полета, безлесни терени в полупланински райони. По-често се среща в Североизточна и Югоизточна България и във високите полета на Западна България. [1, 2, 3,

Анкета с горските стопанства в страната, 1989 г., Ж. Спиридонов, Л. Милева]. Численост около 2000 индивиди (без новородените) при вероятна плътност 1 инд./10 km², изчислено върху 20% от територията на страната (потенциалните местообитания).

Местообитания. Ливади, пасища, каменисти терени, пустеещи земи, включително по речни долини, суходолия, каньони. Предпочитани са местата с едри колониални гризачи [2, 3].

Биология. Слабо изучена. Разгонване – основно април–юни; бременност – 8–11 месеца (с латентен период); ражда средно 4–5 малки от януари до май. Женските стават полово зряли на 3 месеца, мъжките на 1 година [1, 4, 5, 6]. Основна плячка – лалугери, хомяци, слепи кучета, мишевидни гризачи, рядко жаби, влечуги, мекотели [1]. Индивидуални територии в Украйна 10–30 ha, в Израел – 50–60 ha. За денонощие изминава до 1200 m [5, 7].

Отрицателно действащи фактори. Превръщане на ливади и пасища в орни земи. Интензивното земеделие (блокове с монокултури, унищожаване на синурите, използване на пестициди и на изкуствени торове). Намалване на числеността на основната плячка. Фрагментиране на местообитанията от транспортните коридори и инцидентите по пътищата. Браконьерство [1, 2, 3].

Предприети мерки за защита. Включен в ЧКБ (1985). Създадена е група за опазване на европейския подвид към IUCN (с българско участие). Разработен е План за действие за опазване на вида (Сдружение „Природен фонд“) [3]. Подвидът е включен в ДХ по предложение на България. Предвиден е за национален мониторинг.

Необходими мерки за защита. Картиране на находищата. Обявяване на важни местообитания за степния фаунистичен комплекс за ЗТ [8]. Изграждане на проходи през пътищата и осигуряване на екологични коридори между находищата. Прилагане на алтернативни дейности за борба срещу каламитетите на гризачите. Образователна дейност с обществеността.

Основна литература за вида: 1. Spassov, Spiridonov, 1993; 2. Спасов, Спиридонов, 1985; 3. Spassov et al., 2002; 4. Ben-David, 1988; 5. Гептнер и др., 1967; 6. Ben-David, 1998; 7. Абеленцев, 1968; 8. Спиридонов, Спасов, 2005.

Николай Спасов, Жеко Спиридонов

Степен пор***Mustela eversmanii* Lesson, 1827***Mustela putorius eversmanni* Lesson:

Atanassov, Peschev, 1963: 110.

Разред Хищници (Carnivora)

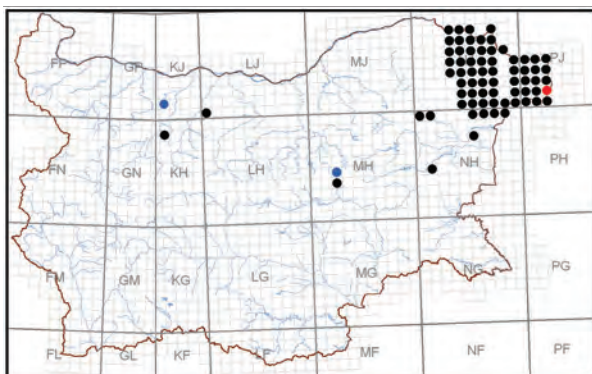
Семейство Порови (Mustelidae)

Природозащитен статус: в България: уязвим VU [АЗс], ЗБР-II, III; международен: Бек-II; ДХ-IV.

Общо разпространение. Среща се от откритите пространства на Централна Азия и Русия до Югоизточна Полша, Украйна, Молдова и Румъния; изолирано в Чехия, Южна Словакия, Източна Австрия, Унгария и Североизточна Сърбия.

Разпространение и численост в България. Реликт от плейстоцена, с пулсиращ в холоцена по климатични и антропогенни причини ареал [1, 2]. България е южната периферия на ареала в Европа. У нас се среща най-вероятно подвидът *M. e. eversmanii*. Обитава източната и централната част на Северна България върху около 20 000 km²: основно в Добруджа, на запад до Чомаковци (Червен бряг) и Кнежа (Й. Кошев, непубл. данни – 2007 г.); на югоизток – Източна Стара Планина до Берово, Дъскотна и

Айтоски проход; несигурно съобщение за Софийско (Н. Коджабашев, непубл. данни – 2001 г.). Численост – около 2000 индивиди (без новородените) при вероятна плътност в Добруджа 1 инд./5,5 km² и на останалата територия при плътност 1 инд./12 km². Наблюдаван е рядко (в Добруджа над 16 съобщения, извън този район само 5–6 известни съобщения) [3, 4, 5].

Местообитания. Остепнени пространства, също и земеделски земи, където прави скривалища в синурите и крайречните храсти и горички; ливади и сечища. Използва речните долини и проходи за екологични коридори [3, 5].

Биология. Полигамен. Полово зрял на 10–11 месеца. Разгонване: февруари–март, бременност 36–38 дена, ражда 7–12 малки. Използва дупките на лалугери, хомяци, слепи кучета (които разширява), на лисици и язовци или прави свои леговища; по-рядко – в скални цепнатини, коренища, сеновали. Изминава 4–7 km на денонощие. В Украйна плътността е 0.05–6 инд./10 km², през зимата обитава до 3 km². Основна плячка – лалугери, хомяци, мишевидни гризачи [5, 6, 7, 8].

Блиски видове. Черен пор (*M. putorius*), от който се различава по по-светлата окраска, бледата околочна „маска“ и светлата основа на опашката [8].

Отрицателно действащи фактори. Превръщането на ливади и пасища в орни земи и интензивното земеделие (блокове с монокултури, унищожаване на синурите, използване на пестициди и изкуствени торове). Намаляване на числеността на основната плячка. Фрагментиране на местообитанията от транспортните коридори и инцидентите по пътищата. Бракониерство.

Предприети мерки за защита. Защитен вид. Включен в ЧКБ (1985). Провеждана е защитна кампания от сдружение „Природен фонд“ (1997–2000).

Необходими мерки за защита. Обявяване на важни местообитания на степния фаунистичен комплекс за ЗТ и ЗЗ. Изграждане на проходи през пътищата и осигуряване на екологични коридори между находищата. Прилагане на алтернативни дейности за борба срещу каламитетите на гризачите. Образователна дейност с обществеността.

Основна литература за вида: 1. Спасов, 1982; 2. Spiridonov, Spassov, 1998; 3. Спасов, Спиридонов, 1985; 4. Spassov, 1999; 5. Spassov et al., 2002; 6. Абеленцев, 1968; 7. Аристов, Барышников, 2001; 8. Wolsan, 1993; 9. Гептнер и др., 1967.

Николай Спасов, Жеко Спиридонов

Видра***Lutra lutra* L., 1758***Lutra vulgaris* Erxl., 1777: Ковачев, 1925: 15.

Разред Хищници (Carnivora)

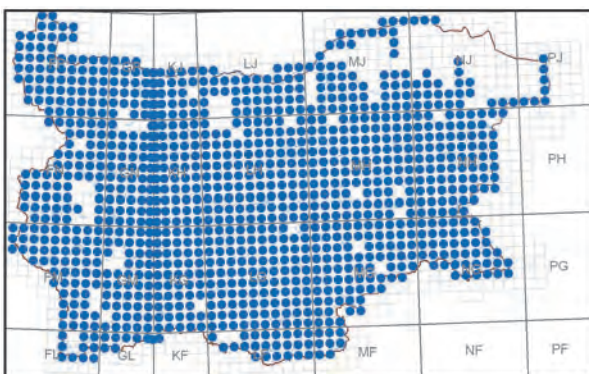
Семейство Порови (Mustelidae)

Природозащитен статус: в България: уязвим VU [A4c, d, e + D1], ЗБР-II, III; международен: IUCN-NT; БеК-II; CITES-I; ДХ-II, IV.

Общо разпространение. Обитава по-голямата част от Евразия и Атласките планини.

Разпространение и численост в България. До 30-те години на ХХ в. се среща почти навсякъде; численост 4–5000 индивиди [1], но през 50-те намалява застрашително [2]. През периода 1970–1990 г. увеличава числеността си на 800–1400 индивиди [3, 4]. Среща се в равнините, по морското крайбрежие и в планините – до 600 m на 54% от водосборите; 600–1100 m н. в. на 27%; 1100–1500 m н. в. – на 19% (в Западните Родопи). Численост (без малките) около 1300–1500 индивиди, към 2007 г. при средна дължина на индивидуалната речна територия – 5–15 km и 2–5 km на бреговите ивици на затворени водоеми и Черно море; 800–1000 размножаващи се индивиди. Най-плътна е популацията в Югоизточна България [3, 4, 5, 6, Анкета – Ж. Спиридонов, Л. Милева, 1989; Спасов, Иванов, непубл.].

Местообитания. Естествени речни течения и затворени водоеми с дължина поне 15–20 km: със старици и изобилна крайбрежна растителност – лонгози, елшащи и тръстици (ниски брегове), разнообразна рибна фауна и минимум маса от 40 kg/ha, изобилие от раци, жаби, други гръбначни, мекотели [5, 7, 8, Спасов, Иванов, непубл.].

Биология. Участъкът на мъжкия може да припокрива този на 1 или повече женски [4, 7, 9, 10]. Бърлогите са в корените на крайбрежни дървета. Малките (2–4) се раждат през март–август (Анкета, 1989 г.) и следват майка си година. В Югоизточна България рибата заема до 93% от пляката (средно 62% пролет–лято и 74% есен–зима); спомагателна храна: ракообразни (14, съответно 7,5%, при изобилие до 51%), жаби (11, 6%, и до 23%), бозайници, птици, влечуги [10, Спасов, Иванов, непубл.]. Улавя пляката до 4 m дълбочина [7].

Близки видове. Няма.

Отрицателно действащи фактори. Диги и корекции на реки, замърсяване на водите, намаляване на рибата, пресушаване на блата, изсичане на дървесна и храстова крайбрежна растителност. Водно строителство, баластриери, браконьерство (53% от загубите, главно край микроязовири и рибарници) [11]. Инциденти с МПС, улавяне в рибарски мрежи, жертва на скитащи кучета, безпокойство, летно-есенни пресъхвания на реки (до 105 дни; ледови явления в Северна България и в планините над 1500 m н. в.

Предприети мерки за защита. Включен в ЧКБ (1985). Законова защита (1962, 1986) и прекратяване на търговията с кожи от видра. Обявяване на защитени територии, обитавани от 10% от популацията.

Необходимы мерки за защита. Обявяване на речни мрежи в равнините и в Родопите за защитени територии и зони [4]. Възстановяване на крайбрежната растителност. Осигуряване на проходи през пътищата. Мониторинг на вида. Зарибяване. Ограждане на рибарници. Популяризиране на ролята на вида в екосистемите. Компенсиране на щетите от видрата.

Основна литература за вида: 1. Дренски, 1926; 2. Атанасов, 1954; 3. Спасов, Спиридонов, 1985; 4. Spiridonov, Spassov, 1989; 5. Spiridonov, Dimitrov, 2006; 6. Georgiev, 2005; 7. Erlinge, 1967; 8. Müller et al., 1976; 9. Erlinge, 1968; 10. Georgiev, 2006a; 11. Georgiev, 2006b.

Жеко Спиридонов, Николай Спасов

Афала

Афалина

Tursiops truncatus* (Montagu, 1821)Tursiops tursio* Fabricius.: Ковачев, 1925: 7.

Разред Китообразни (Cetacea)

Семейство Делфини (Delphinidae)

Природозащитен статус: в България: уязвим VU [D1]; международен: IUCN-DD; Бек-II; ДХ.

Общо разпространение. Практически се среща във всички океани и морета на умерените и тропичните ширини. Черноморската популация обитавя крайбрежните области като типична бентосна форма и рядко се среща навътре в морето на дълбочини повече от 200 m [1, 2].

Разпространение и численост в България. Принадлежността на черноморската популация към самостоятелен подвид е спорен [1], но генетична изолация е установена. Това е най-малобройният черноморски делфин [1], което се дължи на крайбрежния му начин на живот, големите размери и слабата плодовитост [3]. Последните наблюдения са свързани най-вече със северното ни Черноморие. Две до пет стада от по 5–12 животни са наблюдавани на 10–17 морски мили от н. Галата през зимите на 1992–1995 г. През есента и пролетта се придвижват

на 3–10 мили от крайбрежието [4]. През 2004 г. отделни афали са забелязани край Калиакра, Балчик и Бялата лагуна (Н. Давидков, непубл. данни). Четири изхвърлени трупа са регистрирани между Поморие и Синеморец през 2003 г. [5]. Данните за числеността са недостатъчни. През 1997 по турското крайбрежие са преброени 485, а през 1998 – 468 афали. [6]. До около 40 делфини са преброявани през 1992, 1993 и 1994 г. през есенно-зимния сезон, в района на Варненския залив [4].

Местообитания. Афалата е бентосноядна и затова на практика, е крайбрежна форма [1].

Биология. Десет вида риби са установени в храната на черноморската афала (освен с бентосни, по време на сезонните рибни миграции, се храни с пелагични риби – хамсия, карагъоз). Живее до 25–30 години. Бременност – 12 месеца. Ражда 1 малко. Лактационният период е 4–17 месеца. Женските стават полово зряли на 5–6 години и по-късно, мъжките на 8–12 години [7, 1].

Близки видове. По-голям от другите два черноморски делфина (средна дължина 2,30 m). От близкия по хабитус обикновен делфин се различава по ясната граница между цвета на гърба и корема [1].

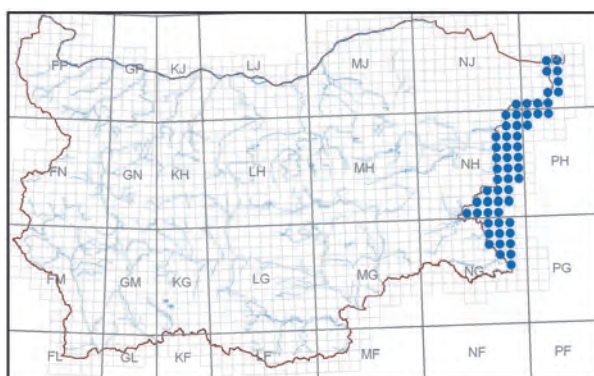
Отрицателно действащи фактори. До 80-те години на XX в. – промишленият риболов. Сега силната деградация на черноморската екосистема, замърсяването на водите, безпокойството, браконьерството и уловът за делфинариуми [2, 7, 8].

Предприети мерки за защита. Строго защитен според ЗБР. Включен в ЧКБ (1985).

Необходими мерки за защита. Прилагане на обща стратегия за контрол на дейностите в Черно море, гарантирано опазване на подходящи акватории, мониторинг [8].

Основна литература за вида: 1. Клейненберг, 1956; 2. Simmonds, 2003; 3. Birkun et al., 1999; 4. Станев, 1996; 5. Peshev et al., 2005; 6. Dede, 1999; 7. Birkun, 2002; 8. Notarbartolo di Sciarra, 2002.

Николай Спасов

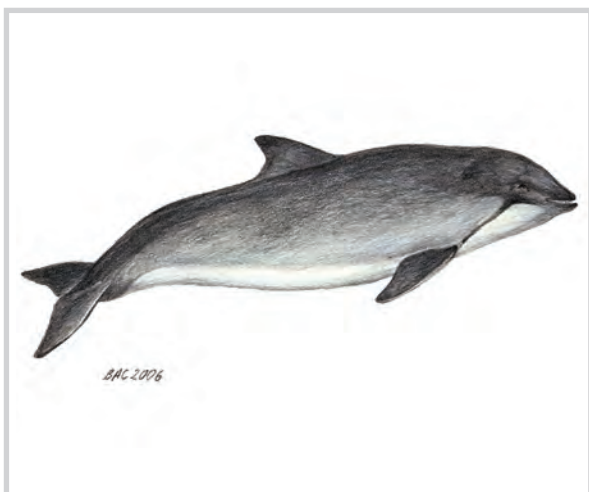
Морска свиня

Муткур

Phocoena phocoena (Linnaeus, 1758)*Phocaena communis* Cuv.: Ковачев, 1925: 7–8.

Разред Китообразни (Cetacea)

Семейство Делфини (Delphinidae)

Природозащитен статус: в България: уязвим VU [A1acde + 2ce], ЗБР; международен: IUCN [VU]; Бек; БоК; ДХ.

Общо разпространение. Видът се среща в крайбрежните райони на Северния ледовит океан, крайбрежията на северните части на Атлантическия и Тихия океан, Средиземно (включително Егейско), Черно и Азовско море (черноморските индивиди са по-дребни от средиземноморските и представляват генетически обособена популация [1]).

Разпространение и численост в България. Крайбрежните черноморски води. Данните са доста оскъдни. По-системни наблюдения са правени по Северното крайбрежие – н. Емине, Галата, Зеленка, Дуранкулак и др. Числеността не е добре проучена, с тенденция към намаляване. През 1967–1971 г. черноморската популация е наброявала според някои наблюдения около 18 300 индивиди и видът е бил

многократно по-малоброен от обикновения делфин. През периода 1992–1995 г. от Галата до Емине ежегодно са преброявани само около 20 индивиди [2].

Местообитания. Крайбрежията, най-често до 2–3 морски мили от брега (30–35 m дълбочина) [2].

Биология. Живее на малки групи (средно 4–6 индивиди). По-големи групи се образуват при масови струпвания на рибата. Плува бавно, близо до повърхността, рядко скача над водата [3, 4, 2]. Храна: главно риба (предимно дънна, през пролетта и есента и пасажна, плелгична риба), също раци, мекотели, дори водорасли. Размножава се от юни до септември, ражда 1 малко през май–август, бременността е 11 месеца [5].

Близки видове. Различава се от другите 2 черноморски делфина – обикновения делфин и афалата по липсата на чупка между горната челюст и челната област; дребния размер (средно 140 cm), ниския триъгълен гръбен плавник.

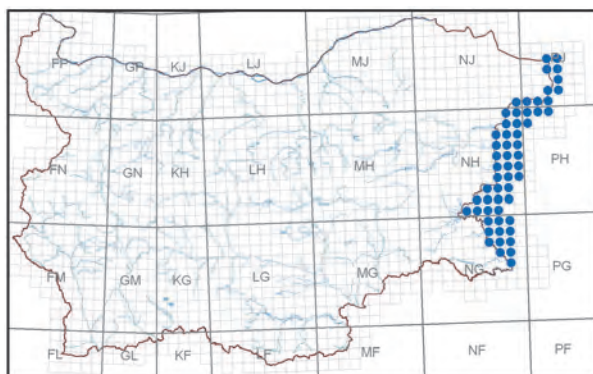
Отрицателно действащи фактори. До 1983 г. – промишленият улов. Сега – рязкото влошаване на местообитанията (замърсяване на крайбрежните води), намаляването на хранителната база, даляния риболов със съвременни много здрави и прозрачни (невидими за делфина) синтетични мрежи: трупове на изхвърлени задушени делфини са наблюдавани през последните години доста масово по крайбрежието между Каварна–Дуранкулак и Поморие–Синеморец [6].

Предприети мерки за защита. Защитен от ЗБР. Включен в ЧКБ (1985).

Необходими мерки за защита. Мониторинг и проучване на биологията на вида в Черно море и на причините за намаляването му. Контрол на крайбрежното замърсяване и на методите на крайбрежния риболов.

Основна литература за вида: 1. Rosel et al., 2003; 2. Станев, 1996; 3. Клейнберг, 1956; 4. Masi, 2000; 5. Nowak, 1999; 6. Peshev et al., 2005.

Николай Спасов

Малък гмурец

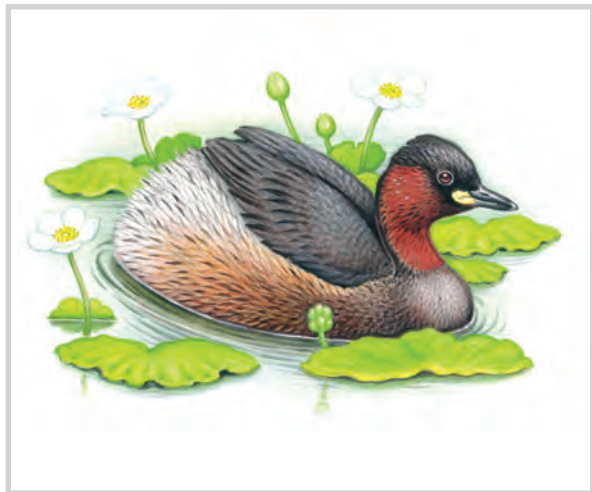
Норче, криво пате

Tachybaptus ruficollis* (Pallas, 1764)Colymbus ruficollis* Pallas, 1764, Vroegs Cat.Adumbratiunculae: 6; *Podiceps minor* L.:

Elwes, Buckley, 1870: 341.

Разред Гмурецоподобни (Podicipediformes)

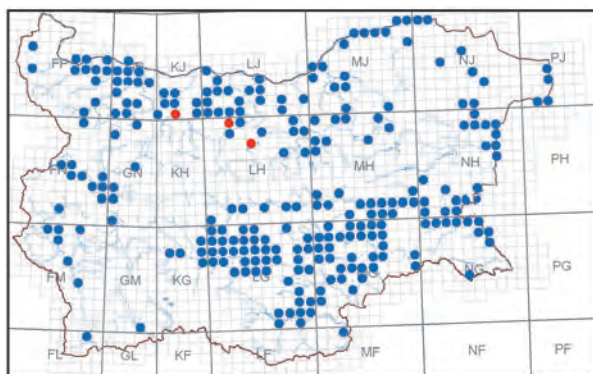
Семейство Гмурци (Podicipedidae)

Природозащитен статус: в България: уязвим VU В[1(b(iii+iv)c(iii))]С[2(i)], ЗБР-III; международен: Бек-II.

Общо разпространение. Палеарктичен вид, чийто гнездови ареал обхваща Европа, Северозападна Африка и източния бряг на Средиземно море. Европейската популация е оценена на 99 000–170 000 двойки [1].

Разпространение и численост в България. Гнездещо-прелетен, преминаващ и зимуващ. В миналото е повсеместно разпространен край блата, реки и вирове, макар и не много често мътещ с 50 гнездови находища от Северозападна България, край р. Дунав, Черноморието, в района около София, поречията на Струма и Марица [2]. През 80-те години на ХХ в. числеността е оценена на 200–300 гнездещи двойки [1]. На базата на проведени проучвания (1981–1986)

се предполага обща численост до 1500 гнездещи двойки [3]. Напоследък тя се оценява на 3000–3500 [4] или 800–1900 гнездещи двойки [5]. Числеността на зимуващата в страната популация възлиза средно на 635 индивиди с максимум 881 през 2000 г. [6]. Основните концентрации са в незамръзващите големи водоеми на Южна България – комплекс „Марица-изток“, баластриери по р. Марица и Тунджа и Черноморското крайбрежие [3].

Местообитания. Сладководни рибовъдни стопанства, езера и микроязовири с открита водна повърхност и растителност.

Биология. Гнезди в обраствания с папур с гъстота 30–40 стъбла/м². Яйцата (средно 6) снася през втората и третата десетдневка на май и първата на юни. Смъртността достига 86% и често е свързана с числеността на водния плъх [3].

Блиски видове. Няма.

Отрицателно действащи фактори. Намаляване площта на сладководните рибовъдни стопанства, поради смяна на предназначението им. Унищожаване на обрастванията от тръстика и папур. Преднамерено избиване от арендатори на водоеми.

Предприети мерки за защита. Защитен по ЗБР. Голяма част от хабитатите са включени в защитени зони по НАТУРА 2000.

Необходими мерки за защита. В бъдещите Планове за управление на териториите, включени в мрежата от защитени зони НАТУРА 2000, да бъдат предвидени мерки срещу избиване и безпокойство на гнездящите птици от арендатори на рибовъдни стопанства и микроязовири.

Основна литература за вида: 1. Wetlands International, 2002; 2. Симеонов и др., 1990; 3. Николов и др., 1986; 4. Нанкинов и др., 2004; 5. Янков (ред.), 2007; 6. Michev, Profirov, 2003.

Христо Николов

Голям гмурец

Дългъч, коркодил, рогач

Podiceps cristatus Linnaeus, 1758

Разред Гмурецоподобни (Podicipediformes)

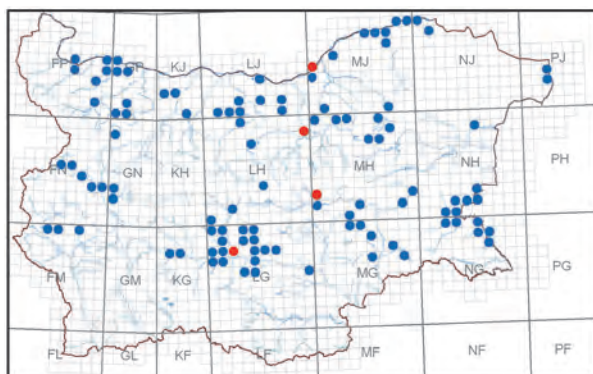
Семейство Гмурци (Podicipedidae)

Природозащитен статус: в България: уязвим VU B[1(biii)]+C+C[2(a(i)b(iv))]+D[1]; ЗБР-III; международен: БеК-III.

Общо разпространение. Вид на Стария свят. Среща се в умерените и в южните части на Европа, Азия, Африка, Австралия и Нова Зеландия. Европейската популация се оценява на 580 000–870 000 двойки [1].

Разпространение и численост в България. Гнездещо-прелетен, преминаващ и зимуващ вид. В края на XIX в. гнезди навсякъде в страната, след което настъпва депресия и през първата половина на XX в. обитава само Дунавското и Черноморското крайбрежие. След 60-те години увеличава своята численост като заселва водоеми и във вътрешността на страната с общо около 30 гнездови находища [2]. Сега мъти по Дунавското и Черноморското крайбрежие,

Дунавската равнина, Софийското поле, долините на Марица и Тунджа с обща численост 800–1000 [3], 400–600 гнездещи двойки [4]. Зимната численост е многократно по-висока, особено в Черноморските влажни зони и незамерзващите водоеми на Южна България. Среднозимната численост за периода 1977–1996 г. е 2192 индивиди [5]. През 1980 г. по Черноморското крайбрежие и влажните зони около него е отчетена рекордна численост от 12 031 птици [5].

Местообитания. Сладководни водоеми, рибарници и микроязовири. Предпочита водоеми, пръстеновидно обрасли с широка, но не много гъста ивица от папур или тръстика; през зимата – големи сладководни езера, язовири, лагуни и плитки морски заливи.

Биология. Гнездовият участък е с площ 350–500 m² при единично и 50–150 m², при колониално гнездене. Периодът на снасяне на яйцата е разтеглен от края на април до края на август. Големината на люпилото е 2–6 яйца [6]. Храни се с риба, жаби, ракообразни, мещести, водни насекоми и ларвите им, водни растения.

Близки видове. Няма.

Отрицателно действащи фактори. Унищожаване на обрасванията от тръстика и папур в сладководни рибовъдни стопанства и намаляването на техния брой. Преднамерено избиване от арендатори на водоеми. Резки промени на водното ниво в сладководни рибарници и язовири през гнездовия период.

Предприети мерки за защита. Защитен по ЗБР. Голяма част от местообитанията са включени в защитените зони по НАТУРА 2000.

Необходими мерки за защита. В бъдещите Планове на управление на териториите, включени в защитените зони по НАТУРА 2000 да бъдат предвидени мерки срещу избиване и безпокойство на гнездящите птици от арендатори на рибовъдни стопанства и микроязовири.

Основна литература за вида: 1. Wetlands International, 2002; 2. Симеонов и др., 1990; 3. Нанкинов и др., 2004; 4. Янков (ред.), 2007; 5. Michev, Profirov, 2003; 6. Николов и др., 1986.

Христо Николов

Среден корморан***Phalacrocorax aristotelis* (Linnaeus, 1761)**

Разред Пеликаноподобни (Pelecaniformes)

Семейство Корморанови

(Phalacrocoracidae)

Природозащитен статус: в България: уязвим VU [D2], ЗБР-III; международен: ДП-I.

Общо разпространение. Вид със североатлантически тип на разпространение, което обхваща Атлантическото крайбрежие на Европа и Северозападна Африка и бреговете на Средиземно, Адриатическо и Черно море.

Разпространение и численост в България. Постоянен вид. Гнезди по скалистото крайбрежие от н. Шабла до н. Калиакра [1, 2], без да са отбелязани съществени промени в гнездовия ареал. Към 1985 г. числеността на гнездовата популация е около 25–30 [1]; през 1992 г. – 50, през 1993 г. – 62, 1995 г. – повече от 80 двойки [3]; към 1997 г. оценката е 10–50 двойки [4], а през последните години – около 130–

170 двойки [5], дори 180–250 двойки [6]. Възможно е последната оценка да е завишена. Налице е обаче бавно увеличение на числеността и популацията трябва да се оцени като стабилна. През зимата остава в същия район или слиза по-южно почти по цялото българско крайбрежие [2, 7]. Средната численост на зимуващите птици за периода 1977–1996 г. е 28 (3–74) птици, с максимум 74 през 1990 г. По-голямата част индивидите (75%) остават по крайбрежието на Южна Добруджа [7]. Макар че гнездовата популация се смята за постоянна, зимните миграции не са изяснени достатъчно добре. Извън гнездовия период големи струпвания се наблюдават на значително отстояние от гнездовите места [3].

Местообитания. Отвесни крайбрежни скали с дупки и пещери, крайбрежни езера, устия на реки и пр.

Биология. Гнезди поединично или на малки групи в крайбрежни пещери и скални ниши. Снасянето на яйцата започва вероятно в началото до средата на април. Мътилото съдържа 3–6 бели яйца. Гнездовият успех е 0,34–0,4 малки/двойка [8], като през последните години е по-висок и осигурява бавното нарастване на популацията. Храни се основно с дребна риба (главно попчета) и ракообразни [2, 8].

Блиски видове. Голям корморан (*Phalacrocorax carbo*).

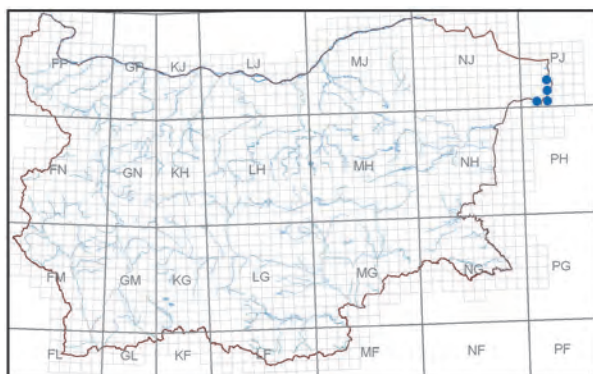
Отрицателно действащи фактори. Безпокойство в резултат от интензифицирането на туризма и засиленото присъствие на любители рибари, туристи и др. Не е известно какво е количеството на случайно улавяните птици в местните даляни и доколко то се отразява на числеността на популацията.

Предприети мерки за защита. Защитен по ЗБР. Част от гнездовата популация се намира на територията на резерват „Калиакра“.

Необходими мерки за защита. По-детайлни проучвания върху популацията на вида.

Основна литература за вида: 1. Боев, 1985; 2. Симеонов и др., 1990; 3. Nankinov, 2001; 4. Костадинова, 1997; 5. Нанкинов и др., 1994; 6. BirdLife International, 2004; 7. Michev, Profirov, 2003; 8. Нонев, 1978.

Божидар Иванов, Николай Караиванов,
Димитър Георгиев

Нощна чапла

Европейска нощна чапла, нощен гарван

Nycticorax nycticorax (Linnaeus, 1758)*Nycticorax europaeus* Steph.: Христович, 1890: 218; *Nycticorax griseus* (L.): Reiser, 1894: 152.

Разред Щъркелоподобни (Ciconiiformes)

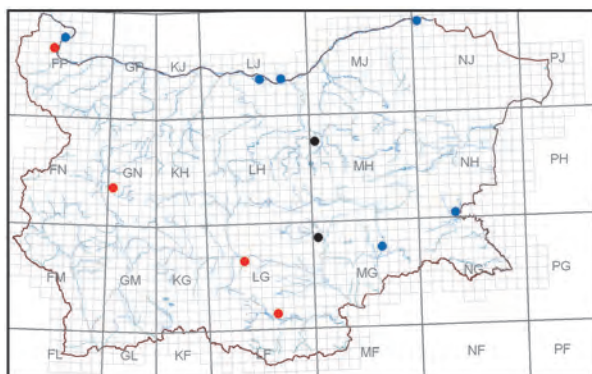
Семейство Чаплови (Ardeidae)

Природозащитен статус: в България: уязвим VU [A2+B1(bii)]; ЗБР-II, III; международен: БеК-II; ДП-I; ECS-спес 3, намаляя.

Общо разпространение. Космополитен вид, който гнезди в Азия, Африка, Централна и Южна Америка, Европа (Пиренейския, Апенинския и Балканския полуостров, Франция, Белгия, Холандия, Германия, Австрия, Полша, Унгария, Хърватска, Молдавия, Украйна, Южна Русия). Зимува в Африка, Южна Азия. Общата численост в Европа, Източното Средиземноморие (включително Черно море) е 30 700–45 900 гнездещи двойки [1].

Разпространение и численост в България. Гнездещо-прелетен, преминаващ и рядко зимуващ вид.

Както в миналото, така и сега гнезди по Дунавското и Черноморското крайбрежие, много по-рядко във вътрешността на страната до около 400 m н. в. (по изключение до 550 m) [2, 3]. Установена е в 69 находища (9 от които по-значими) разположени по Дунавското и Черноморското крайбрежие, Северна България, долините на реките Марица, Гунджа и Арда [4]. През втората половина на XX в. общата численост в страната не е превишавала 1500 двойки [2]. По-късно тя е оценена между 560 и 5000 [5], 1000 и 1500 [6], 1800 и 2500 двойки [4, 7].

Местообитания. Сладководни езера и блатата, язовири и микроязовири, рибарници и рибовъдни стопанства, заливни и равнинни дъбови гори до влажни зони от различен характер. По време на миграции се среща и в крайбрежни бракични водоеми, язовири, канали за напояване.

Биология. Гнезди предимно в смесени колонии от чапли, блестящи ибиси, лопатарки и малки корморани. Гнездата са разположени в труднодостъпни тръстикови масиви или по върби и тополи. Отглежда 4–5 малки, които започват да летят от началото на юли. Храната се състои предимно от риба, жаби, мишки.

Близки видове. Няма.

Отрицателно действащи фактори. В миналото е отстрелвана като вредител (50-те години на XX в.). Вероятно пресушаването и деградацията на влажни-те зони.

Предприети мерки за защита. Защитена по ЗБР. Част от гнездовите колонии са в границите на защитени територии.

Необходими мерки за защита. Уточняване на размера на гнездовата популация и проследяване на нейната динамика. Изготвяне на Национален план за опазването ѝ.

Основна литература за вида: 1. Wetlands International, 2002; 2. Simeonov et al., 1989; 3. Delov, 1993; 4. Янков (ред.), 2007; 5. Kostadinova, 1997; 6. Nankinov et al., 2004; 7. BirdLife, 2004.

Таню Мичев, Златозар Боев,
Венцеслав Делов, Христо Николов

Малка бяла чапла

Европейска малка бяла чапла,
бяло рибарче

***Egretta garzetta* (Linnaeus, 1766)**

Ardea garzetta Gm.: Finsch, 1859: 386;
Elwes, Buckley, 1870: 334; Sintenis, 1877:
66; Radakoff, 1879: 173; Lorenz-Liburnau,
1893: 23; Reiser, 1894: 144; Клайн, 1909:
110; Floericke, 1918: 99; *Herodias garzetta*:
Simpson, 1861: 371.

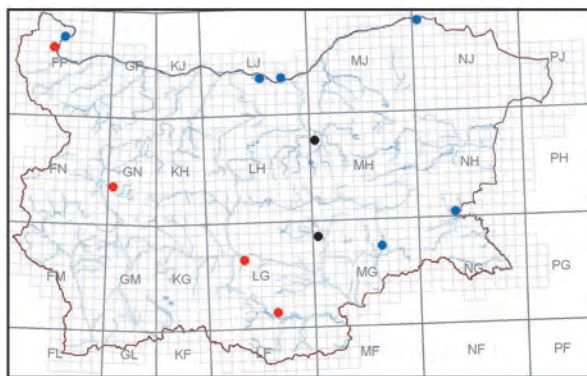
Разред Щъркелоподобни (Ciconiiformes)
Семейство Чаплови (Ardeidae)

Природозащитен статус: в България: уязвим VU [A2+V1(bii)]; ЗБР-II, III (I); международен: ДП-I, БеК-II.

Общо разпространение. Вид на Стария свят, който гнезди в Европа, Африка и о. Мадагаскар, Централна и Южна Азия, Филипините, Нова Гвинея и Австралия. Птиците от Европа зимуват по югозападното крайбрежие на Средиземно море, в Африка. Общата численост в Европа и басейна на Средиземно и Черно море се оценява на 22 000–36 000 двойки [1].

Разпространение и численост в България. Гнездещо-прелетен, преминаващ и по изключение зимуващ вид. В миналото е гнездил по Дунавското и Черноморското крайбрежие, както и по долините на реките Вит, Марица, Тунджа, Сютлийка [2, 3]. През последните години е регистрирана като гнездещ и в блато източно от София [4]. Сега са установени 147 гнездови находища с различна степен на достоверност, от които 44 със сигурно гнездене [5]. Общата численост е оценена на 1500–2000 [3], 500–1500 [6], 1400–2000 [5, 7], 800–1000 гнездещи двойки [8].

Местообитания. Сладководни езера и блатата, заливи и дъбови гори, язовири и микроязовири, рибарници и рибовъдни стопанства. По време на миграции и през зимата се среща и в крайбрежни бракични водоеми, язовири, канали за напояване.

Биология. Гнезди винаги в смесени колонии от чапли, блестящи ибиси, лопатарки и малки корморани. Гнездата са разположени в тръстика или по върби и тополи. Отглежда 4–6 малки, които започват да летят от началото на юли.

Блиски видове. Биволска чапла (*Bubulcus ibis*).

Отрицателно действащи фактори. В миналото е отстрелвана като вредител (50-те години на XX в.). Сега не са известни; вероятно пресушаването и деградацията на влажните зони.

Предприети мерки за защита. Защитена по ЗБР. Повечето традиционни гнездови находища са включени в границите на защитени територии.

Необходими мерки за защита. Изготвяне на Национален план за опазването ѝ и неговото прилагане.

Основна литература за вида: 1. Wetlands International, 2002; 2. Патев, 1950; 3. Симеонов и др., 1989; 4. Delov, 1992; 5. Янков (ред.), 2007; 6. Kostadinova, 1997; 7. Birdlife International, 2002; 8. Nankinov et al., 2004.

Таню Мичев

Сива чапла

Рибар, жабар

Ardea cinerea Linnaeus 1758

Разред Щъркелоподобни (Ciconiiformes)

Семейство Чаплови (Ardeidae)

Природозащитен статус: в България: уязвим VU [A2+B1(bii)], ЗБР-III; международен: Бек-III.

Общо разпространение. Палеарктичен вид, който гнезди в Индия, Мианмар (Бирма), о. Цейлон, Малайските острови и о. Ява, на места в Африка. Зимува в Централна и Южна Африка, Азия. Общата численост в Европа е 63 000–85 000 гнездещи двойки [1].

Разпространение и численост в България. Гнездещо-прелетнен, преминаващ и зимуващ вид. В миналото е гнездила около р. Дунав и по-големите реки във вътрешността на страната, както и в блата по Черноморското крайбрежие [2]. През втората

половина на XX в. са установени общо 24 гнездови колонии с численост около 500 гнездещи двойки [3]. Сега са регистрирани 86 гнездови находища със сигурно гнездене, предимно по Дунавското и Черноморското крайбрежие, Предбалкана и долините на по-големите реки [7]. Оценките за гнездовата численост в страната са твърде различни 200–2000 [4], 500–700 [5], 1000–1400 [6, 7].

Местообитания. Сладководни езера и блата, заливни и дъбови гори, язовири и микроязовири, рибарници и рибовъдни стопанства. По време на миграции и зимуване се среща и в крайбрежни бракични водоеми, както и в язовири, люцернови ниви, оризища, канали за напояване, главно в ниските части на страната.

Биология. Гнезди в самостоятелни или в смесени колонии от чапли, блестящи ибиси, лопатарки и малки корморани. Гнездата са разположени в тръстикови масиви, по дървета (бяла върба, бяла и хибридна топола, дъб, ясен, липа, бук) и рядко на скали. Отглежда 4–5 малки, които започват да летят от средата на юни. Храната се състои от риба, мишки, жаби и др.

Блиски видове. Ръждива чапла (*Ardea purpurea*).

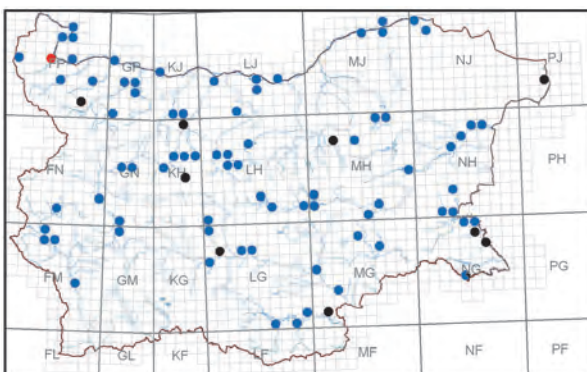
Отрицателно действащи фактори. През 50-те години на XX в. е отстрелвана като вредител. Вероятно върху гнездовата популация влияят пресушаването и деградацията на влажните зони, преследването в рибовъдни стопанства и рибарници.

Предприети мерки за защита. Защитена по ЗБР. Повечето традиционни гнездови находища са включени в границите на защитени територии.

Необходимите мерки за защита. Изготвяне на Национален план за опазването на вида и неговото прилагане.

Основна литература за вида: 1. Wetlands International, 2002; 2. Simeonov et al., 1989; 3. Мичев, Петров, 1984; 4. Kostadinova, 1997; 5. Nankinov et al., 2004. 6. Birdlife International, 2004; 7. Янков (ред.), 2007.

Таню Мичев, Цено Петров,
Христо Николов, Златозар Боев

Черен щъркел***Ciconia nigra* (Linnaeus, 1758)**

Разред Щъркелоподобни (Ciconiiformes)

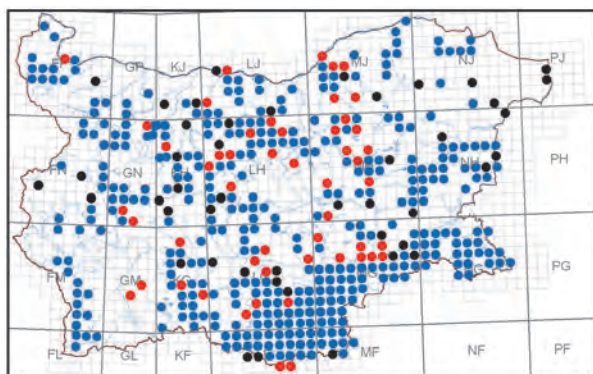
Семейство Щъркелови (Ciconiidae)

Природозащитен статус: в България: уязвим VU [D], ЗБР-II, III; международен: ECS-спес 3, рядък; ДП-I; Бек-II; CITES-II; БоК-II.

Общо разпространение. Палеарктичен вид. Гнезди в почти всички европейски страни (без Финландия, Норвегия, Великобритания, Ирландия, Исландия, Швейцария и Кипър), Азия (на юг до Персийския залив, на изток до о. Сахалин) и Южна Африка. Европейската популация наброява около 8000 гнездящи двойки [1].

Разпространение и численост в България. Гнездящо-прелетен, преминаващ и отчасти зимуващ вид. В средата на XX в. е на изчезване [2]. Тридесет и пет години по-късно популацията е оценена на 50 двойки,

като 30 от тях гнездят по долината на р. Арда [3]. В края на XX в., при специални проучвания е установено, че популацията наброява 200–220 двойки. Около 48% от тях гнездят в Родопите, в Среднотунджанското поречие – 19%, в Дунавската равнина – 10% и т. н. [4]. През последните години популацията се оценява на 300–550 гнездящи двойки [НБОИ–БДЗП]. В оризищата северно от Пловдив няколко десетки птици редовно зимуват от 1978 г. досега, което е първото известно зимовище на вида в Западна Палеарктика [5, 6].

Местообитания. Равнинни и планински широколистни гори, скални комплекси, проломи на реки, язовири, микроязовири, рибарници, оризища и др. Най-много гнездови находища (31%) са отбелязани при надморска височина от 600 до 800 m, а най-малко (0,5%) – от 1200 до 1300 m н. в. [4].

Биология. Пролетната миграция е от началото на март до началото на април. Малките (2–4) остават в гнездото до втората половина на юли или началото на август. Есенната миграция е от втората половина на август до края на октомври [7]. Късноесенните и зимните скитания са от началото на ноември до края на февруари. Храни се предимно с риба.

Блиски видове. Бял щъркел (*Ciconia ciconia*).

Отрицателно действащи фактори. Замърсяване на влажните зони, преследване в рибни стопанства и др.

Предприети мерки за защита. Защитен по ЗБР. Включен в ЧКБ (1985). За преследване, обезпокояване, унищожаване или колекциониране на яйца, вземане на намерени мъртви птици, препариране, продажба, изнасяне зад граница и др. е предвидена глоба до 5000 лв. за физически лица, а за еднолични търговци и юридически лица – до 10 000 лв.

Необходими мерки за защита. Мониторинг на популацията през 5 години. Установяване на точните координати на всяко сигурно гнездово находище. Обявяване на нови защитени територии във връзка с гарантираното опазване на 20% от гнездовите находища в страната. Предотвратяване на обезводняването на планинските реки за нуждите на малките водноелектрически централи.

Основна литература за вида: 1. BirdLife International, 2004; 2. Патев, 1950; 3. Мичев, 1985; 4. Петров и др., 1991; 5. Даракчиев, Николов, 1984; 6. Николов, 1987; 7. Симеонов и др., 1997.

Цено Петров, Христо Николов,
Андон Даракчиев

Бял щъркел

Обикновен щъркел

Ciconia ciconia (Linnaeus, 1758)*Ciconia alba* Becsht: Finsch, 1859: 387;

Reiser, 1894: 153; Клайн, 1909: 112;

Ciconia alba Briss.: Radakoff, 1879: 174;*Ciconia alba* Willugh: Христович, 1890: 219.

Разред Щъркелоподобни (Ciconiiformes)

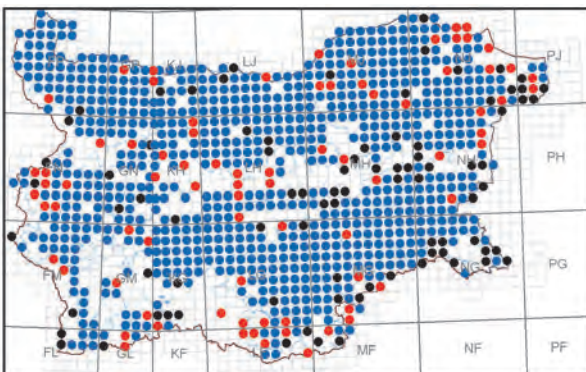
Семейство Щъркелови (Ciconiidae)

Природозащитен статус: в България: уязвим VU [С]; ЗБР-II, III; международен: ECS-спес 2, намаляващ; ДП-I; БеК-II; БоК-II.

Общо разпространение. Палеарктичен вид, който гнезди в Европа (без Финландия, Норвегия, Англия, Ирландия, Исландия и Кипър), Азия и Африка. Европейската популация е около 180 000 гнездещи двойки [1].

Разпространение и численост в България. Гнездещо-прелетен, преминаващ и по изключение зимуващ вид. В края на XIX в. е широко разпространен [2]. Петдесет години по-късно все още е многоброен [3]. В средата на 80-те години на миналия век са ус-

тановени само 5422 гнездещи двойки [4]. При последното преброяване (2004–2005) са регистрирани 4818 двойки [НБОИ–БДЗП]. Най-много от двойките (78,8%) гнездят между 50 и 499 m н. в. В Бургаския залив са установени общо 229 500 мигриращи птици от Централна и Източна Европа [6], а през 2001 г. е регистрирано най-многобройното ято от 28 700 птици [8]. Зимуващи птици са наблюдавани най-често край р. Марица и р. Струма [9, 10].

Местообитания. Предимно населени места в ниските части на страната и в близост до реки, оризища, влажни ливади, язовири и др. През 1994–1995 г. във от населените места са наблюдавани само около 8% от общия брой гнезда [5].

Биология. Размножителният период е от края на март до началото на август [6]. В миналото предпочитан субстрат за гнездене са били дървета, а сега – електрически стълбове (46,4%), дървета (29,8%), сгради (24,1%) и др. [5]. В райони с обилна хранителна база има и колониално гнездещи птици: с. Белозем, Пловдивско (16 гнезда на училището) [7]; с. Самуилово, Сливенско (12 гнезда върху дъбови дървета); с. Литаково, Софийско (9 гнезда върху дъбови дървета); гр. Ихтиман (7 гнезда на училището) и др. [5]. Храната му е от жаби, змии, мишки и др.

Близки видове. Черен щъркел (*Ciconia nigra*).

Отрицателно действащи фактори. Повечето гнезда в България са рискови, тъй като са разположени върху електрически стълбове, сухи дървета, комини, паметници и др.

Предприети мерки за защита. Защитен по ЗБР. Извършва се мониторинг на популацията като част от международни преброявания [4, 5, 7, 11]. Монтирани са изкуствени платформи и са спасени около 20% от рисковите гнезда. Създаден е Център за рехабилитация на пострадали щъркели и други редки видове птици в гр. Стара Загора [7].

Необходими мерки за защита. Спасяване на рисковите гнезда чрез монтиране на изкуствени платформи. Създаване на национална база данни с точни координати и собственици, завишаване на имуществените санкции за разрушено гнездо. Разработване на Национален план за опазване на вида.

Основна литература за вида: 1. BirdLife International, 2004; 2. Reiser, 1894; 3. Патев, 1950; 4. Michev et al., 1989; 5. Петров и др., 1997; 6. Michev et al., 2011; 7. Кметова, 2006; 8. Градев, 2003; 9. Костадинова, Дерелиев, 2001; 10. Michev, Profirov, 2003; 11. Петров и др., 2007.

Цено Петров, Градимир Градев,
Елена Кметова, Йордан Христов, Таню Мичев

Ням лебед***Cygnus olor* (Gmelin, 1789)**

Cygnus olor Temm.: Elwes, Buckley, 1870: 338; Radakoff, 1879: 175; *Cygnus olor* (Gm.): Reiser, 1894: 179; Клайн, 1909: 143. Разред Гъскоподобни (Anseriformes) Семейство Патицови (Anatidae)

Природозащитен статус: в България: уязвим VU [D1]; международен: БеК-III; БоК-II; ДП-II/2.

Общо разпространение. Палеарктичен вид. Гнезди в Европа, Казахстан, Мала и Средна Азия, Иран, и Китай. Зимува край Северно и Балтийско море, в Централна и Югоизточна Европа, Средна Азия, Персийския залив, Жълто море. Частичен мигрант.

Разпространение и численост в България. Гнездещ, мигриращ и зимуващ вид. Гнезди по р. Дунав и Черноморието. Изолирани находища има във вътрешността на страната. Двойките у нас се оценяват на 12–36, което отбелязва ръст в сравнение с популацията към 1985 г. (5–20 двойки) [1]. Сигурно гнездене е установено в над 25 УТМ (10 x 10 km) квадрата, но с ниска плътност – от една до няколко двойки във

всяко находище [2]. През зимата се среща основно по Черноморието, където през периода 1997–2001 г. са зимували от 193 до 4039 птици със средна численост 1377 индивиди [3, 4, <http://bspb.org>].

Местообитания. Постоянни сладководни, бракични или солени езера, блата и водоеми, крайбрежни сладководни, бракични или солени лагуни, шелфовата зона на Черноморието.

Биология. Загнездва в средата на март [5]. Гнезди на отделни двойки [6]. Гнездото е върху плаващо островче [7] или полегнала стара тръстика. Изградено е от водолубива растителност; диаметър до 1,2–2 m, височина до 50 cm. Снася 4 (5) до 8 (9) яйца, мъти 36 (35–41) дни [8]. Около 4 ½ месеца след излюпването малките вече летят. Половата зрялост настъпва на 3–4 години. Храни се с водни растения, семена и попадащи с тях дребни безгръбначни животни [8]. През зимата се храни и в посеви.

Близки видове. Поен лебед (*Cygnus cygnus*) и тундров лебед (*Cygnus columbianus*).

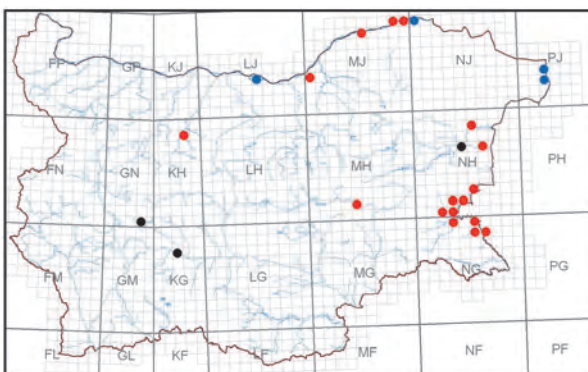
Отрицателно действащи фактори. Отравяне от оловни сачми или рибарски тежести, отстрел, безпокойство, загуба и деградация на хабитати.

Предприети мерки за защита. Защитен по ЗБР. Включен в ЧКБ (1985). Определени са основните гнездовища и зимовища, някои са обявени за защитени обекти и за някои се прилагат Планове за управление.

Необходими мерки за защита. Поставяне под защита на всички ключови находища. Активно прилагане на Планове за управление и изготвяне на такива за други значими места. Възстановяване на пресушени и рехабилитиране на деградирани влажни зони.

Основна литература за вида: 1. Нанкинов, 1985; 2. Дерелиев, 2007; 3. Костадинова, Дерелиев, 2001; 4. Michev, Profirov, 2003; 5. Dontchev, 1973; 6. del Hoyo et al., 1992; 7. Паспалева-Антонова, 1961; 8. Cramp, Simmons, 1977.

Сергей Дерелиев, Божидар Иванов

Червеногуша гъска

Червеношия гъска, казарка, кавказка патка

Branta ruficollis* (Pallas, 1769)Rufibrenta ruficollis* (Pall): Простов, 1964: 49; Kaltchew, 1964: 295.

Разред Гъскови (Anseriformes)

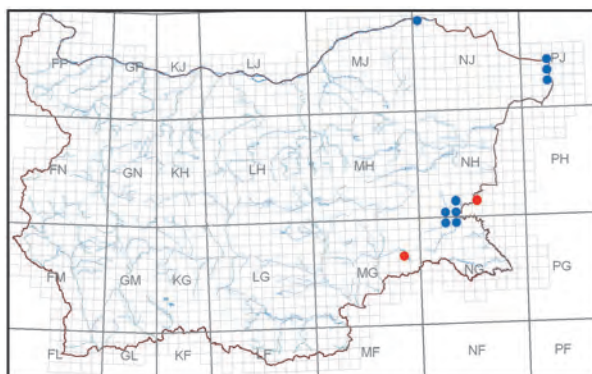
Семейство Патици (Anatidae)

Природозащитен статус: в България: уязвим VU [A2(a)]. ЗБР-II; III; международен: IUCN-уязвим; ECS-спес 1, уязвим; ДП-I; BeK-II; CITES-II; БоК-I, II.

Общо разпространение. Палеарктичен вид, който гнезди в тундрата и лесотундрата на полуостровите Ямал, Гидан и Таймир в Русия. Зимува по черноморското крайбрежие на Украйна, Румъния и България. Към 2005 г. оценката на световната популация е около 38 500 птици.

Разпространение и численост в България. Преминаващ и зимуващ около езерата Шабла и Дуранкулак (понякога в Сребърна и Бургаските езера) [1–10]. Спорадично зимува в язовири от вътрешността на страната и поречието на р. Дунав [11, 12]. До края на

60-те години на XX в. е имало единични птици и малки ята по 20–30 индивиди [1]. Между 1969 и 1985 г. е със силно варираща численост (до 16 566 птици през януари 1980 г.) [1, 2]. Между 1986 и 1995 г. числеността е максимум 59 206 индивиди [4], а през последните 11 години – между 14 266 и 67 795 индивиди (до 71% от световната популация) [6, 7, 9, 13].

Местообитания. Крайбрежни лагуни, сладководни езера, морска акватория в крайбрежната зона, зимни посеви от зърнено-пшенични култури и др.

Биология. Образува малки разредени колонии около гнезда на грабливи птици [14, 15]. Гнездовият успех варира в различните години [10, 16]. Храни се с треви (Gramineae и Cyperaceae), а в зимовищата – с листа на посеви от зимна пшеница, царевични и пшеничени зърна, и др. [8, 10, 14].

Близки видове. Няма.

Отрицателно действащи фактори. Отстрел, отравяне, безпокойство в местата за нощуване и хранене. Промяна на селскостопанските култури и на режима на стопанисване на обработваеми земи. Изграждане на туристическа инфраструктура около влажните зони и построяване на вятърни електроцентрали. Вероятно глобалната промяна на климата и птичият грип (H5N1).

Предприети мерки за защита. Защитена по ЗБР. Прилага се Национален план за опазване на вида. Основните места за нощуване са защитени и за тях се изпълняват Планове за управление. Определени са ключовите места за хранене, част от тях са закупени от природозащитни организации. От 11 години се провежда мониторинг в езерата Шабла и Дуранкулак, както и акции за контрол на лова. Има добра осведоменост на населението; изграден е Природозащитен център в Дуранкулак.

Необходими мерки за защита. Забрана на лова на водоплаващи птици около местата за зимуване. Разширяване на съществуващите и обявяване на нови защитени територии. Включването на важни за вида места в мрежата НАТУРА 2000. Закупуване и наемане на земеделски земи. Ограничаване на строежа на вятърни електроцентрали в Добруджа. Намаляване на безпокойството от лова. Изследвания и мониторинг.

Основна литература за вида: 1. Ivanov, Pomakov, 1983; 2. Michev et al., 1983; 3. Michev et al., 1991; 4. Michev, Profirov, 1997; 5. Dereliev, 1998; 6. Дерелиев, 2000а; 7. Дерелиев, 2000б; 8. Dereliev et al., 2000; 9. Michev, Profirov, 2003; 10. Dereliev, in press; 11. Костадинова, 1997; 12. Костадинова, Дерелиев, 2001; 13. Dereliev et al., 2005; 14. Cramp, Simmons, 1977; 15. Дементьев, Гладков, 1952; 16. Madsen et al., 1999.

Сергей Дерелиев, Павел Симеонов

Бял ангъч

Пъстър килифар, лисича пещерна гъска

Tadorna tadorna Linnaeus, 1758

Разред Гъскоподобни (Anseriformes)

Семейство Патицови (Anatidae)

Природозащитен статус: в България: уязвим VU B(1a,2a)+D, ЗБР-III; международен: БеК-II; БоК-II.

Общо разпространение. Вероятно сарматски вид, гнездещ в Европа и Азия. Най-големите европейски популации са в Русия 7500–11 000, Швеция 6000–8000, Холандия 5000–8000, Великобритания 5800–10 800 гнездещи двойки.

Разпространение и численост в България. Гнездещо-прелетен, преминаващ и зимуващ вид. Гнезди основно по Черноморското крайбрежие, в миналото и по Дунавското крайбрежие [1, 2]. Сега общата популация се оценява на 30–65 гнездещи двойки [3]. По време на миграция и зимуване се концентрира основно по Черноморското крайбрежие, и по-рядко във вътрешността на страната. Най-големите му концентрации са установени през зимата в Атана-

совското и Поморийското езеро, като в Южното Черноморие общата му числеността е средно 2081 и максимално 4224 птици [4, 5, 6].

Местообитания. Крайбрежни водоеми, морски плитчини, каменисти брегове, отвесни брегове на каменни и пясъчни кариери, солници, утайници.

Биология. За гнездене използва стари дупки на лисици, язовци, зайци подземници и др. или ги изкопава сам в лъсови брегове. По рядко гнезди в хралуци на дървета или в тръстикови масиви. Снася 5–12 бели яйца. Мътенето продължава 29–31 дни и мътилото се състои средно от 9 малки [8]. Малките започват да летят на 45–50 дни, а полова зрялост настъпва на втората година [7, 8]. Храненето е недостатъчно проучено (в анализираниите стомаси са установени дребни ракообразни) [9].

Блиски видове. Червен ангъч (*Tadorna ferruginea*).

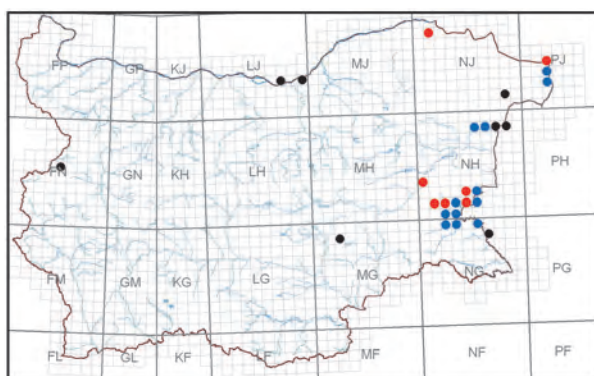
Отрицателно действащи фактори. Загуба на хабитати и застрояване на по-голяма част от крайбрежието, еутрофикация и пресушаване на влажните зони. Увеличение на числеността на чакала.

Предприети мерки за защита. Защитен по ЗБР, включен в ЧКБ (1985). Основните биотопи по Черноморското крайбрежие са обявени за защитени територии и Рамсарски места. В Атанасовското и Поморийското езеро са направени острови и са оградени диги за предпазване от хищници. За Атанасовското езеро е приет, а за Поморийското езеро е в процес на приемане План за управление с конкретни дейности за вида.

Необходими мерки за защита. Изготвяне на Национален план за опазването му, повишаване на екологичната култура на населението.

Основна литература за вида: 1. Nankinov, 1985; 2. Nankinov et al., 1997; 3. Янков (ред.), 2007; 4. Michev, Profirov, 2003; 5. Dimitrov et al., 2005; 6. Michev et al., 2004; 7. Cramp, Simmons (Eds.), 1977; 8. Георгиев, 1976; 9. Простов, 1964; 10. Profirov, Michev, 2003.

Любомир Профиров

Лятно бърне

Лятно бърне, чекръкчийка, гач

Anas querquedula Linnaeus, 1758*Querquedula circia* (L.): Elwes, Buckley, 1870: 340; *Querquedula querquedula* (L.): Boetticher, 1927: 184.

Разред Гъскоподобни (Anseriformes)

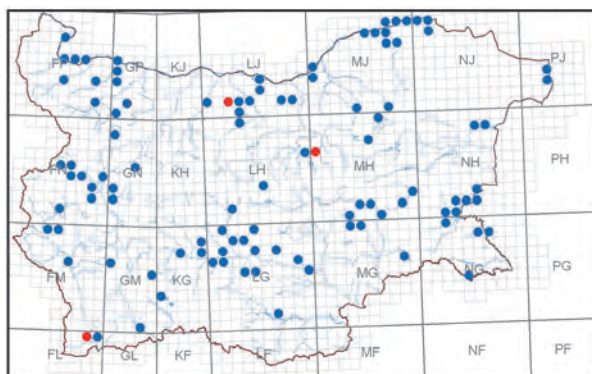
Семейство Патицови (Anatidae)

Природозащитен статус: в България: уязвим VU A[2(a+c)] + B[2(b(i+ii+)+c(i))] + C[1 + 2(a(ii))], ЗБР-IV; международен: ДП-III/1; БеК-III; БоК-III.

Общо разпространение. Палеарктичен вид. Разпространен в бореалната, умерената, средиземноморската, степната и пустинната климатична област, до 65° с. ш., а на изток до о. Сахалин и п-ов Камчатка [1].

Разпространение и численост в България. Гнездящо-прелетен и преминаващ вид. В миналото е широко разпространен по платата и езерата в страната [2, 3, 4]. През втората половина на XX в. като гнездящ се е запазил само по р. Дунав и някои вътрешни водоеми [5] и се смята за рядък гнездящ вид с численост 100–150 двойки [6]. Вероятно популацията е

намалела след пресушаването на много влажни зони в страната, но остава една от най-широко разпространените гнездящи патици в страната. Гнезди по р. Дунав, Черноморското крайбрежие, Тракийската низина, Софийското поле и Западна България, но с ниска плътност [7, 8]. Има различни оценки на популацията от 20–40 двойки [9] до – 200–300 двойки [10]. В Атлас на гнездящите птици в България се посочват 100–350 двойки [8].

Местообитания. Блата с различна големина, рибовъдни стопанства, микроязовири, понякога и временни водоеми с обраствания по бреговете.

Биология. Пристъпва към гнездене през април. Гнездото е сред тревната растителност недалеч от брега на водоема, застлано е с пух, стъбла и листа на растения. Мътилото съдържа 7–10 яйца [6]. Хранят се предимно с различни части на растения, водни безгръбначни и ларви на водни насекоми.

Блиски видове. Монотипен вид без близки видове.

Отрицателно действащи фактори. Унищожаване и увреждане на местообитанията, безпокойство през гнездовия сезон. Видът е ловен обект и вероятно част от гнездовата популация и прираста ѝ са отстрелвани през ловния сезон, което лимитира възможностите за възпроизводство и увеличаване.

Предприети мерки за защита. Защитен по ЗБР. Включен в ЧКБ (1985). Основните находища по р. Дунав са обявени за ЗТ – „Орсоя”, „Сребърна”, о. Белене и Калимок. Гнездовите находища по Черноморието – ез. Дуранкулак, ез. Шабла, Ятата и Пода, също са защитени. Има разработени Планове за управление за 4 от гнездовищата.

Необходими мерки за защита. Актуализиране на Националния план за опазване и възстановяване на влажните зони в България. Разработване на Планове за управление на влажни зони, в които видът гнезди. Разработване и прилагане на подходящи акваекологични мерки за рибовъдните стопанства с цел запазване и привличане на вида към гнездене.

Основна литература за вида: 1. Blair, Hagemeyer, 1997; 2. Reiser, 1894. 3. Harrison, 1933; 4. Jordans, 1940; 5. Патов, 1950. 6. Нанкинов и др., 1997; 7. Petkov, in press; 8. Янков (ред.), 2007; 9. BirdLife International, 2000; 10. Нанкинов и др., 2004.

Николай Петков

Кафявоглава потапница

Червоноглава потапница, черно бърне,
креа, алмабаш

Athya ferina Linnaeus, 1758

Fuligula ferina (L.): Elwes, Buckley, 1870:

340; Reiser, 1894: 188; Клайн, 1909: 156;

Anas ferina: Homeyer, 1877: 73; *Nyroca*
ferina (L.): Boetticher, 1927: 184;

Простов, 1964: 51.

Разред Гъскоподобни (Anseriformes)

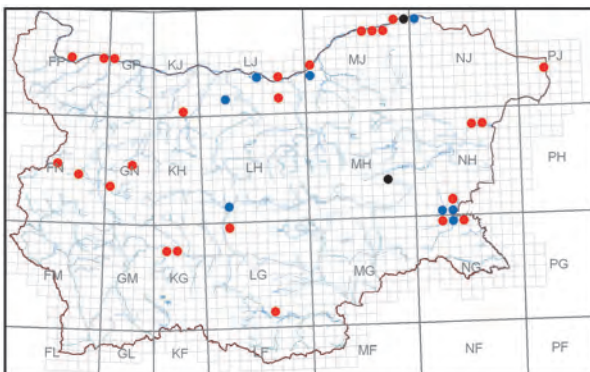
Семейство Патицови (Anatidae)

Природозащитен статус: в България: уязвим VU
A[3c+4c] + B[2(b(i+ii+iii+iv)+c(v))] + C[1 + 2(a(i))],
ЗБР-III; международен: ДП-III/1, 2; БеК-III; БоК-
II.

Общо разпространение. Палеарктичен вид. Гнезди от Исландия и Великобритания до ез. Байкал на изток, на север до 66° с. ш., на юг до басейна на р. Дунав. Изолирани популации има в Испания, Тунис, Гърция и Турция.

Разпространение и численост в България. През XIX в. няма конкретни данни за гнездене [1, 2, 3, 4]. Като гнездящ се съобщава за първата половина на

XX в. [5], но през втората отново се посочва като мигриращ [6]. Към края на века гнезди по р. Дунав [7, 8, 9, 10], вътрешността на страната [11, 10, 12, 13, 14] и Черно море [15, 16]. През 80-те години на XX в. числеността е оценена на 20–50 двойки [8], по-късно – 50–100 [17], 90–170 [18], 200–250 двойки [19]. При картиране през 2002 г. са регистрирани 125 двойки [20], като вероятно варират между 100–130 двойки [20, 21], а в Атласа на гнездящите птици в България – 100–250 двойки [22]. Среща се повсеместно по време на миграцията [14]. В страната зимуват 3000–30 000 птици [17], главно в Бургаските езера. За периода 1977–1996 г. са зимували средно 16 883 и максимално 42 146 птици (1996) [23].

Местообитания. Обширни, дълбоки и открити водоеми, с големи водни огледала и растителност по периферията [20]. При миграция и зимуване обитават разнообразни влажни зони, включително големи езера и язовири [17, 23].

Биология. Мъти най-често във висока блатна растителност, близо до водата. Снася 8–10 (5–14) яйца [14, 24]. Храната е от водни безгръбначни (ларви на насекоми) и семена, и части на водни и водолубиви растения [20].

Блиски видове. Монотипен вид.

Отрицателно действащи фактори. Пресушаване на блатата, изоставянето и/или интензифицирането на рибовъдните стопанства, безпокойство от риболовци.

Предприети мерки за защита. Защитена по ЗБР. Включена в ЧКБ (1985) [14]. Основните гнездови находища по Черноморието и по р. Дунав са защитени. Има разработени Планове за управление за ЗМ „Пода“ и ПР „Сребърна“.

Необходими мерки за защита. Актуализиране на Националния план за опазване и възстановяване на влажните зони в България. Разработване на Планове за управление на влажните зони, в които видът гнезди. Прилагане на подходящи мерки за рибовъдните стопанства.

Основна литература за вида: 1. Elwes, Buckley, 1870; 2. Alleon, 1886; 3. Христович, 1890; 4. Reiser, 1894; 5. Boetticher, 1927; 6. Патев, 1950; 7. Паспалева-Антонова, 1961a; 8. Паспалева-Антонова, 1961b; 9. Паспалева-Антонова, Мичев, 1971; 10. Michev, Simeonov, 1985; 11. Дончев, 1974; 12. Paspaleva-Antonova, 1967; 13. Нанкинов, 1985; 14. Нанкинов и др., 1997; 15. Konigstedt, Robel, 1977; 16. Robel, 1973; 17. Костадинова, 1997; 18. BirdLife International, 2004; 19. Нанкинов и др., 2004; 20. Петков, 2004; 21. Petkov, in press; 22. Янков (ред.), 2007; 23. Michev, Profirov, 2003; 24. Del Hoyo, Elliot, Sargatal, 1992.

Николай Петков

Белоока потапница

Белоочка, биволе

Aythya nyroca* Guldenstaedt, 1770Fuligula nyroca* Staph. (L.): Elwes, Buckley, 1870: 340; Reiser, 1894: 188; Клайн, 1909:156; *Anas ferina*: Homeyer, 1877: 73;*Nyroca ferina* (L.): Boetticher, 1927: 184;

Простов, 1964: 51.

Разред Гъскоподобни (Anseriformes)

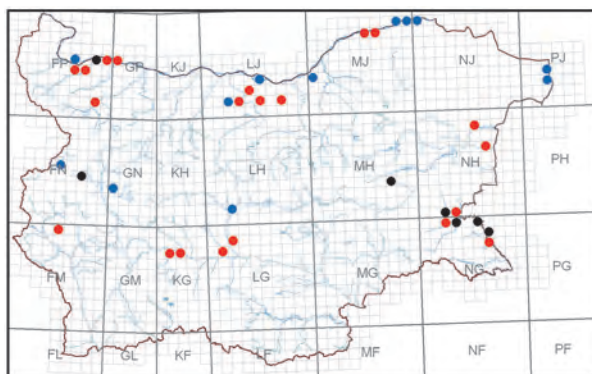
Семейство Патицови (Anatidae)

Природозащитен статус: в България: уязвим VU [A1c+V2a,b,c+V3a,b+C1+E], ЗБР-III; международен: IUCN-почти застрашен; ECS-spec 1, уязвим; ДП-I; БеК-III; БоК-II.

Общо разпространение. Туркестано-медитерански вид с фрагментиран ареал в умерената климатична област на Палеарктика, в степите, полупустините и южната горска зона на Западна Европа, Северна Африка, Монголия. [1].

Разпространение и численост в България. Гнездещо-прелетен, преминаващ и отчасти зимуващ вид. В края на XIX в. е широко разпространен и многоброен [2, 3], често по р. Дунав и Черномор-

ското крайбрежие [4, 5]. От средата на XX в. се наблюдава спад в числеността [6]. До средата на 90-те години са известни 20 гнездови находища с 100–150 двойки [7, 8]. При картиране през 1997 г. са установени 35 находища с 150–210 двойки [9]. През 2002 г. е установено изчезването на 13 гнездови находища (от общо 35), но са установени нови 8, като са регистрирани общо 185 дв. Гнездовата популация варира от 150 до 230 двойки [10, 11, 12]. През юни–август по р. Дунав са установявани струпвания до 3000 индивиди [9]. Рядък през зимата – от 0 до 70 птици [9], по-редовно зимуване се регистрира след 1996 г. [14, 15].

Местообитания. Предимно по-плитки рибарници, блата и микроязовири с мозаечно разположена растителност или големи тръстикови масиви с малки водни огледала и канали, с полегати брегове и тинести плитчини и хидрофитна растителност [10]. По време на миграции – разнообразни влажни зони. При зимуване – езера, язовири и малки морски заливи по Черноморското крайбрежие.

Биология. Започва да гнезди през втората половина на май. Мъти в блатна растителност или на брега, непосредствено до водата. Снася 8–10 (5–14) яйца [8, 13]. Основно растителноядна, но се храни и с водни безгръбначни и ларви на насекоми.

Блиски видове. Монотипен вид.

Отрицателно действащи фактори. Пресушаването на влажните зони, изоставянето и/или интензифицирането на рибовъдните стопанства, безпокойство от риболовци и туристи. Силно променливо водно ниво в гнездовите находища.

Предприети мерки за защита. Защитена по ЗБР. Включена в ЧК (1985). Основните гнездови находища са в защитени територии и защитени зони. Има разработени Планове за управление за Пода, Сребърна, Шабла и Дуранкулак.

Необходими мерки за защита. Актуализиране на Националния план за опазването на вида и на плановете за управление и възстановяване на влажните зони – важни гнездови находища. Разработване на Планове за управление и подходящи мерки за останалите значими находища.

Основна литература за вида: 1. Scott, Rose, 1996; 2. Finsch, 1859; 3. Elwes, Buckley, 1870; 4. Radakoff, 1879; 5. Reiser, 1894; 6. Патов, 1950; 7. Нанкинов, 1985; 8. Нанкинов и др., 1997; 9. Петков, 1997; 10. Петков, 2004; 11. Petkov, in press; 12. Янков (ред.), 2007; 13. Del Hoyo, Elliot, Sargatal, 1992; 14. Костадинова, Дерелиев, 2001; 15. Michev, Profirov, 2003.

Николай Петков

Осояд***Pernis apivorus* L., 1758**

Разред Соколоподобни (Falconiformes)

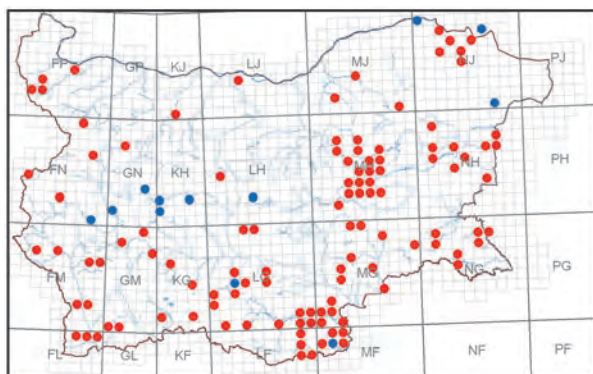
Семейство Ястребови (Accipitridae)

Природозащитен статус: в България: уязвим VU [A4c,e+D1], ЗБР-II, III; международен: ДП-I, БеК-II, CITES-II, БоК-II.

Общо разпространение. Вид с европейски тип на разпространение. Гнезди в Западен Сибир, Мала Азия и Европа (без крайните северни и северозападни райони и обширните безлесни равнини). Зимува в Африка, южно от Сахара.

Разпространение и численост в България. Гнездещо-прелетен, широко разпространен в миналото вид [1]. В началото на 80-те години на XX в. числеността е определена на 200–350 двойки [2]. Често се среща в Източна Стара планина, Странджа, Източни Родопи; в равнините е по-рядък. В установените на-

ходища обитаваната горска територия е около 20–25 000 km² [3]. При плътност 1 двойка на 50–100 km² числеността най-вероятно е 300–400 гнезदेशи двойки. Други оценки сочат 150–300 [4] и дори 750–900 двойки [5]. Тенденцията в динамиката на популацията през последните 40–45 години не е изяснена.

Местообитания. Предпочита високостъблени широколистни гори, но гнезди и в смесени и иглолистни гори до 1600–1700 m н. в. в близост до открити пространства. Многоброен по време на миграция по Черноморското крайбрежие, особено в края на август и началото на септември [6].

Биология. Двойките заемат гнездовите територии през април. Гнезди само по дървета, на височина 10–22 m, или използва гнезда на други грабливи птици. През април–май снася 2, много рядко 1, 3 или 4 яйца. Мътенето продължава 28–35 дни, а малките остават в гнездото 40–45 дни [2, 7]. Семейство с 4 излетели малки е наблюдавано на 29 юни 2002 г. до с. Буново, Софийска област. Храни се основно с ларви на земни оси и пчели, стършели и други насекоми, дребни птици, влечуги и гризачи. Гнездовият участък е над 1000 ha, но търси храна до 7 km от гнездото [8]. В сравнение с другите грабливи птици, прекарва сравнително малко време у нас и още през август започва да отлита на юг. Единични птици са наблюдавани и през декември.

Блиски видове. Обикновен мишелов (*Buteo buteo*).

Отрицателно действащи фактори. Масовото изсичане на старите гори и безпокойството. Браконьерството. Използването на пестициди в земеделието.

Предприети мерки за защита. Защитен по ЗБР. Включен в ЧКБ (1985). Около 15% от двойките гнездят в защитени територии.

Необходими мерки за защита. Обявяване на защитени територии в планините, Лудогорието и Добруджа, Ограничаване на ползването на старите гори и мораториум на ползването им в затворените горски басейни [9].

Основна литература за вида: 1. Патев, 1950; 2. Спиридонов, 1985; 3. Янков (ред.), 2007; 4. Birdlife international, 2004; 5. Нанкинов и др., 2004; 6. Roberts, 1979; 7. Makatsch, 1976; 8. Bijlsma, 1997; 9. Spiridonov, Raev, 2006.

Добромир Домусчиев, Жеко Спиридонов

Черна каня***Milvus migrans* Boddaert, 1783**

Разред Соколоподобни (Falconiformes)

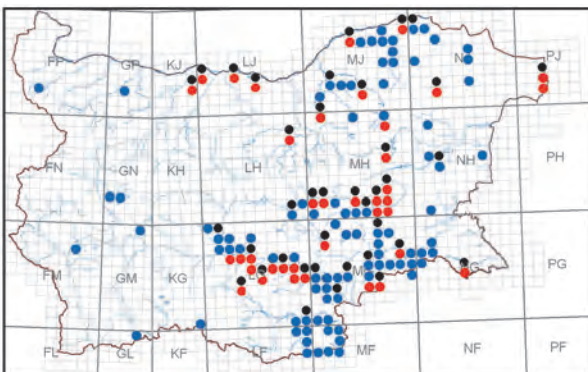
Семейство Ястребови (Accipitridae)

Природозащитен статус: в България: уязвим VU A[2(a+c)] + B[1b(ii+iii+iv)] + 2c(iii)] + C[2b(i)] + D[1], ЗБР-II,III; международен: IUCN – слабозащитен; ECS-спес 3, уязвим; ДП-I, БеК-II, СИТЕС-II, БоК-II.

Общо разпространение. Вид на Стария свят с широко разпространение в Европа, Азия, Африка, о. Мадагаскар, Австралия и Индо-Малайския архипелаг. Европейската популация е относително малка – под 100 000 двойки, при значителен спад през 1970–1990 г., като отрицателната тенденция продължава в по-голямата част от Европа.

Разпространение и численост в България. Гнездещо-прелетен, преминаващ и отчасти зимуващ вид. В миналото е бил сравнително често срещан

около реките Дунав, Марица и др., както и по Черноморието [1]. За 1982 г. се съобщава численост от 100–500 двойки [2]. През последните години популацията се изчислява на 130–170 двойки [3]. През размножителния сезон е най-често по р. Дунав и притоците му, поречието на реките Марица, Тунджа и техните притоци, Сакар, Дервенски възвишения. По време на скитания и миграции е навсякъде из страната, но по-значима е миграцията по Черноморското крайбрежие.

Местообитания. Равнинни и хълмисти райони на страната, без планинската зона над 1000 m н. в. Има предпочитание към места в близост до влажни зони, дори при засилен антропогенен натиск [4].

Билология. Гнезди поединично или в разредени колонии до 30 двойки [4]. Събира се на групи по време на хранене, скитане, почивка и миграция [4]. Полифаг, храни се с мърша, често отнема плячката на други птици, лови насекоми и дребни гръбначни животни [7].

Блиски видове. Червена каня (*Milvus milvus*).

Отрицателно действащи фактори. Интензивното земеделие, както и сблъсъкът с електропроводи, добивът на инертни материали и дървесина по поречието на реките. Отравянето, браконьерският отстрел, индустриалното и битовото замърсяване на почвите и водите.

Предприети мерки за защита. Защитена по ЗБР. Включена в ЧКБ (1985).

Необходими мерки за защита. По-активно опазване и управление на местообитанията, включително и влажните зони. Ограничаване на използването на отровни примамки и химични вещества в селското стопанство; обезопасяване на електропроводите.

Основна литература за вида: 1. Патов, 1950; 2. Мичев, 1982; 3. Нанкинов и др., 2004; 4. Cramp et al., 1983; 5. Сименов и др., 1990; 6. Baumgart, 1971; 7. Дементъев и др., 1951; 8. Шурулинков и др., 2005.

Симеон Марин, Ивелин Иванов,
Цено Петров, Стойчо Стойчев

Морски орел***Haliaeetus albicilla* (Linnaeus, 1758)**

Разред Соколоподобни (Falconiformes)

Семейство Ястребови (Accipitridae)

Природозащитен статус: в България: уязвим VU [B2+c(i, iii)], ЗБР-II, III; международен: IUCN-почти застрашен; ECS-spес 1, рядък; ДП-I; БеК-II; CITES-I; БоК-II.

Общо разпространение. Палеарктичен вид с разпокъсан гнездови ареал в Европа и в Азия.

Разпространение и численост в България. Постоянен вид, със зимуващи предимно млади птици от по-северни райони (делтата на р. Дунав). В миналото е гнездил често край р. Дунав, Черноморското крайбрежие и по поречията на големите реки в равнините. През втората половина на миналия век броят на гнездещите двойки рязко намалява. През 80-те години е гнездила само 1 двойка на о. Белене [1, 2]. По-късно гнездовата популация се оценява на 2–6 двойки [3]. От началото на 90-те години на миналия век се наблюдава бавно възстановяване на популацията, най-вече по р. Дунав (сега има най-малко 12

двойки, 6 от които на българска територия). По Черноморското крайбрежие засега има само 3 двойки. Новост е задържането на двойка във вътрешността на страната при яз. „Ивайловград“. Общата численост на гнездещите и потенциално гнездещи двойки е 10–15 [4]. През зимата числеността се увеличава за сметка на скитащи и разселващи се млади птици основно от делтата на р. Дунав и се колебае вероятно между 30 и 40 индивиди. През януари 2005 г. по р. Дунав между Сомовит и Силистра са отбелязани 25 птици [4].

Местообитания. Крайбрежия на морета, реки и езера, богати на риба и водоплаващи птици, с високи и удобни за гнездене дървета. През зимата обитава и места около изкуствени водоеми – язовири, рибарници и др.

Биология. Двойката има няколко гнезда, построени главно на бяла топола, които сменя през отделните години. През март женската снася 1–3 яйца. Мътенето продължава 38–42 дни. Малките остават в гнездото 80–90 дни. Храни се с риба, водоплаващи птици, дребни бозайници и др. [2].

Близки видове. Няма.

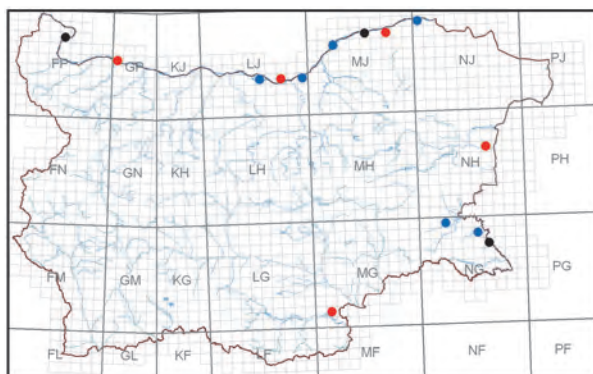
Отрицателно действащи фактори. В миналото – пряко преследване и убиване, залагане на отровни примамки за хищни бозайници. Изсичане на дървета по дунавските острови, което продължава и сега.

Предприети мерки за защита. Защитен по ЗБР. Включен в ЧКБ (1985). Част от гнездовите находища са в резерватите „Камчия“ и „Ропотамо“ и ПП „Белене“.

Необходими мерки за защита. Промяна в горскостопанската практика по островите и крайбрежието на р. Дунав, тъй като изсичането на големите дървета от бяла топола е съществен отрицателен фактор за вида.

Основна литература за вида: 1. ЧКБ (1985); 2. Симеонов и др., 1990; 3. Костадинова, 1997; 4. Янков (ред.), 2007.

Божидар Иванов, Димитър Георгиев,
Милко Димитров, Борис Бъров

Орел змияр***Circaetus gallicus* Gmelin, 1788**

Разред Соколоподобни (Falconiformes)

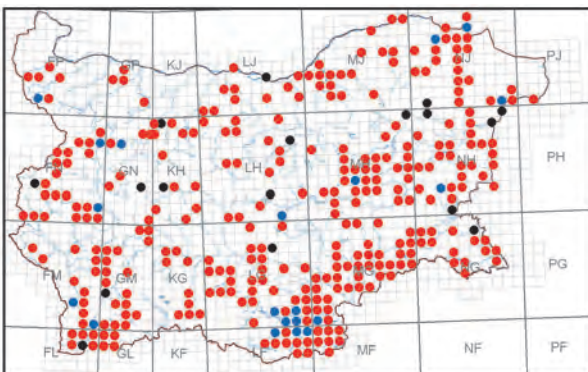
Семейство Ястребови (Accipitridae)

Природозащитен статус: в България: уязвим VU D[1], ЗБР-II; международен: ECS-спес 3, рядък; ДП-I; БеК-II, СИТЕС-II; БоК-II.

Общо разпространение. Индо-африкански вид, разпространен в Евразия от Пиринейския полуостров, Франция, Италия, Балканския полуостров, Словакия, Румъния, Унгария, Полша, Беларус, Естония, Украйна, Русия, на север до Петербургска област, Мала Азия, до Западен Китай и Индия; в Африка от Мароко до Египет.

Разпространение и численост в България. Гнездещо-прелетен и преминаващ, в миналото широко разпространен и често гнездящ в равнини и планини вид [1]. За периода 1950–1980 г. се смята, че „се среща все по рядко“. Числеността му е оценена на 50–100 двойки [2], което вероятно е занижена оцен-

ка предвид откритите голям брой нови находища след 1990 г. [3, 4, 5, 6, 7]. Сега се среща основно в хълмистите и нископланински части на страната – Източните Родопи [6, 7], Сакар [5], Девентски възвишения, Странджа [3], Средна гора [8], Източна Стара планина, Предбалкана, Лудогорието [4]. Единични двойки са регистрирани и в по-високите планини и равнините – Рила, Пирин, Западните гранични планини, Тракийската низина (Домусчиев, непубл. данни, Стойчев, непубл. данни), Дунавската равнина [4, 9]. Числеността му се оценява на 300–360 двойки.

Местообитания. Разредени широколистни и рядко иглолистни гори в близост до открити терени, пасища и ливади.

Биология. Гнезди по дървета, главно широколистни. Строежът на гнездото е от края на април до началото на май. Снася едно яйце. Излетели малки са наблюдавани в края на юли и началото на август [2, 9]. Храни се предимно със змии, гущери и жаби, по-рядко с дребни бозайници и насекоми [2].

Отрицателно действащи фактори. Едромашабното залесяване, голата сеч и пожарите. Добиване на птици за изготвяне на препарати. Смъртност, причинена от сблъскване с електрически стълбове и електропроводи, пряко преследване, безпокойство.

Предприети мерки за защита. Защитен по ЗБР. Включен в ЧКБ (1985). Включен в популярни издания за опазване на хищните птици. Част от гнездиците двойки са в защитени територии.

Необходими мерки за защита. Целенасочени проучвания върху числеността, биологията, екологията и заплахите за вида. Изготвяне и приемане на Планове за управление на защитените територии, в които се среща. Обявяване на нови защитени територии – ПП „Източни Родопи“ и ЗМ „Ждрелото на Тунджа“. Повишаване на природозащитната култура на ловци и лесовъди. Включване на текст за хищните птици в учебниците за начално образование.

Основна литература за вида: 1. Jordans, 1940; 2. Симеонов и др., 1990; 3. Milchev, 1994; 4. Костадинова, 1997; 5. Стойчев, 1997; 6. Христов, 1997; 7. Stoychev et al. 1997; 8. Петров, 1981; 9. Шуруликов, 2005.

Стойчо Стойчев,
Добромир Домусчиев, Илия Ватев

Ливаден блатар***Circus pygargus* Linnaeus, 1758**

Разред Соколоподобни (Falconiformes)

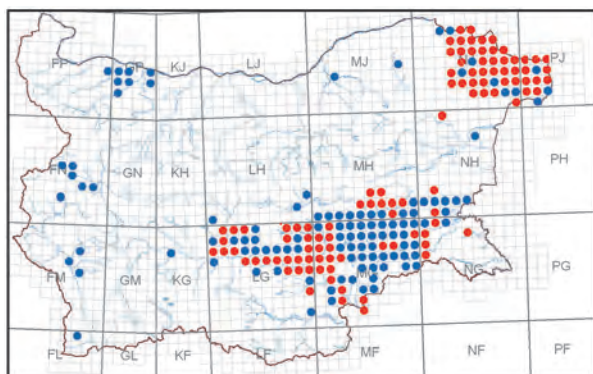
Семейство Ястребови (Accipitridae)

Природозащитен статус: в България: уязвим VU C[a(i)+b], ЗБР-III; международен: IUCN, слабо застрашен, ДП-I, Бек-II, СITES-II, БоК-II.

Общо разпространение: Европейско-туркестански вид с численост 10 000–1 000 000 индивиди. Европейската популация е по-малко от 65 000 двойки с 50% от гнездовия ареал.

Разпространение и численост в България. Гнездещо-прелетен, преминаващ и зимуващ вид. До 1985 г. се среща в цялата страна по време на прелет, по-често по Черноморското крайбрежие [1]; през зимата са отбелязвани единични птици [2]. Сега гнезденето е доказано за редица райони от Западна България (включително Софийското поле), долината на Марица и Югоизточна България [3]. Територии с най-висока гнездова плътност са Дервентските

възвишения, районът на яз. „Малко Шарково“, Ямболското и Старозагорското поле. Числеността му за 1990 г. се оценява на не повече от 30–50 двойки [3] за 1997 г. – 30–60 двойки [4], а през 2004 г. – до 180–220 двойки [5]. Според други оценки общата численост е 220–270 гнездещи двойки [3].

Местообитания. Разнообразни влажни зони (включително влажни ливади, блата, торфища), към които проявява силно изразена привързаност. В България често гнезди в обработваеми площи, най-често засеети с пшеница. Извън размножителния сезон връзката с влажните зони значително отслабва [6].

Биология. Гнезди поединично или в разредени колонии. Мигрира поединично или по двойки, особено през есента, понякога формира малки ята с други ястребови птици при пресичане на големи водни площи [6]. Храни се с яйца и малки на земята гнездящи птици, гризачи, малки зайци, гущери, едри насекоми [6].

Близки видове. Степен блатар (*Circus macrourus*).

Отрицателно действащи фактори. Основната заплаха за гнездата в обработваеми площи е унищожаване на люпилото при жътва. В по-малка степен е заплашен от загуба на хабитати, безпокойство, сблъсък с електропроводи и ветрогенератори, браконьерски отстрел, отравяне.

Предприети мерки за защита. Защитен по ЗБР. Включен в ЧКБ (1985). Текущи кампании срещу браконьерския отстрел и използването на пестициди, включване на местообитанията на част от вида в Националната екологична мрежа. Оказване на помощ на пострадали птици в Центъра за рехабилитация и размножаване на редки видове – Стара Загора.

Необходими мерки за защита. Ежегодно картиране на гнездовите колонии, особено на по-големите от 10 двойки, локализиране на гнездата и обезопасяването им чрез ограждане (с бали слама) в радиус от 15 m. Отлагане на жътвата при локализиране на по-големи колонии и компенсиране на собствениците за пропуснати ползи вследствие на предприетите консервационни мерки.

Основна литература за вида: 1. Профиров, 1981; 2. Простов, 1964; 3. Янков (ред.) 2007; 4. Симеонов и др., 1990; 5. Костадинова, 1994; 6. Нанкинов и др., 2004; 7. Cramp, Simmons, 1989; 8. Шурулинков и др., 2005.

Симеон Марин, Божидар Иванов, Ивелин Иванов, Светослав Спасов

Късопръст ястреб***Accipiter brevipes* Severtzov, 1850**

Разред Соколоподобни (Falconiformes)

Семейство Ястребови (Accipitridae)

Природозащитен статус: в България: уязвим VU D[1], ЗБР-II; международен: ECS– Spes 2, рядък; ДП-I; BeK-II, CITES-II; BoK-II.

Общо разпространение. Индо-африкански вид с основен ареал Балканския полуостров, Молдова и Украйна, на запад до Унгария, а на изток – до Турция, Иран и Казахстан.

Разпространение и численост в България. Гнездещо-прелетен и преминаващ вид. В миналото данните за разпространението на вида са оскъдни – преобладават наблюденията от Южна България и Черноморието [1, 2]. Сега гнезди от морското равнище до около 700 m н. в. [2, 3, 4]. Предпочита речни долини, по-рядко гнезди в полета и ниски планини. Концентриран е по долините на големите реки – в долните течения на Марица, Тунджа, Струма и Дунав. На места отделните двойки гнездят на разстоя-

ние 1,5–6 km една от друга (С. Стойчев, непубл. данни, Б. Николов, непубл. данни). В останалата част от страната ареалът е силно разпокъсан [3]. Числеността се оценява на 200–400 двойки.

Местообитания. Разнообразни широколистни гори, често в близост до реки или потоци. Ловува и в открити терени, и в селскостопански площи.

Биология. Гнезди по дървета. Гнездото е рехаво, изградено от клони. Пълното мътило е от 2–5 яйца. Мътенето продължава 30–35 дни [2]. Гнездо с едно яйце е регистрирано на 15 май. Малки пред излитане и такива, вече напуснали гнездото, са наблюдавани в края на юли (С. Стойчев, непубл. данни, Б. Николов, непубл. данни). Храни се с дребни бозайници, птици, влечуги и насекоми [5]. В България е установен случай на меланизъм [6].

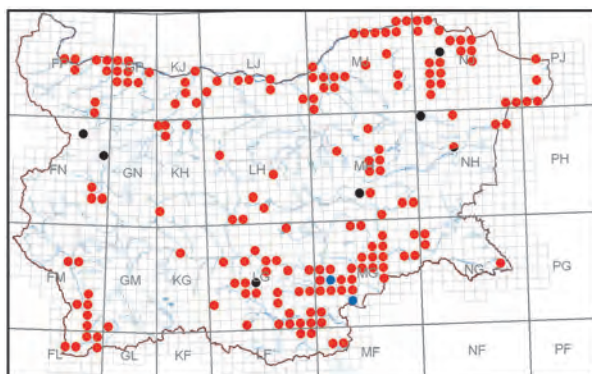
Близки видове. Малък ястреб (*Accipiter nisus*).

Отрицателно действащи фактори. Загуба и деградация на хабитати вследствие на едромащабно залесяване, гола сеч, строене на язовири и пожари. Смъртност, причинена от сблъскване с електрически стълбове и сгради, транспортни средства и електропроводи. Браконьерство и безпокойство.

Предприети мерки за защита. Защитен по ЗБР. Включен в ЧКБ (1985). Фигурира в популярни издания за опазване на хищните птици. Част от гнездящите двойки попадат в защитени територии – национални и природни паркове, защитени местности, резервати и др.

Необходими мерки за защита. Целенасочени проучвания върху числеността, биологията, екологията и заплахите за вида. Изготвяне и приемане на Плана за управление на защитените територии, в които се среща. Обявяване на нови защитени територии – ПП „Източни Родопи“ и ЗМ „Адата“ и „Ждрелото на Тунджа“. Повишаване на природозащитната култура на населението. Включване на текст за хищните птици в учебниците за начално образование.

Основна литература за вида: 1. Симеонов, 1985; 2. Симеонов и др., 1990; 3. Янков (ред.) 2007; 4. Nankinov et al., 1991; 5. Симеонов, 1984; 6. Nikolov, 2002.

Стойчо Стойчев, Борис Николов

Белоопашат мишелов

Белоопаш мишелов, голям мишелов

Buteo rufinus* (Cretzschmar, 1827)Buteo ferox* Gmelin, 1771: Reiser, 1894: 126; Клайн, 1909: 82.

Разред Соколоподобни (Falconiformes)

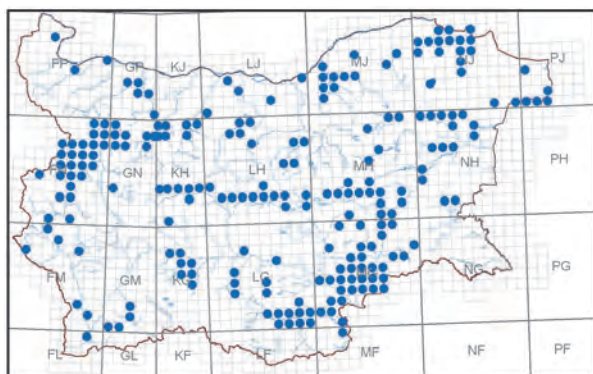
Семейство Ястребови (Accipitridae)

Природозащитен статус: в България: уязвим VU B(1a)+C, ЗБР-II, III; международен: IUCN-VU; ECS-спес 3, застрашен; ДП-I; CITES-II; Бек-II; БоК-II.

Общо разпространение. Палеоксерен вид, представен с два подвида. Ареалът на подвид *Buteo rufinus rufinus* обхваща Азия (Сирия, Ирак, Иран, Пакистан, Афганистан, Северозападен Китай и Монголия) и Европа (страните от Балканския полуостров). Скитащи или мигриращи птици са регистрирани в Италия, Франция, Чехия, Унгария, Швейцария, Германия, Дания и Холандия [1].

Разпространение и численост в България. Постоянен, гнездещо-прелетен, преминаващ и зиму-

ващ вид. След доказване на гнезденето му през 50-те години на миналия век [2], са регистрирани и нови находища [3]. Оценките за числеността му в България нарастват от 50 [3], 200–300 [5], 250–400 [6], 550–580 [7] до 600–800 [8], а според нас броят на гнездещите двойки е между 800 и 1000 в около 500 находища. Част от популацията зимува в южните предели на страната.

Местообитания. Скали в проломи и ждрела на реки, отделни скални комплекси, каменни кариери с открити пространства около тях (орни земи, пасища), които птиците изпозват за ловуване. Обитава открити хълмисти терени в предпланините близо до дефилета, проломи и ждрела на реки.

Биология. Гнезди на скални площадки, по-рядко на широколистни и иглолистни дървета. Строежът на ново гнездо или поправка на старото е в началото на март, а при продължително затопляне и на по-ниска надморска височина – и в края на февруари. Най-близко разстояние между две обитаеми гнезда е около 1200 m. Толерантен е към други гнездящи в района грабливи птици. Яйцеснасянето започва от първата десетдневка на март до средата на април, а мътенето – около снасянето на последното яйце от мътилото. В благоприятни години броят на яйцата и на отгледаните малки е по-голям и достига 4–5, и като голямо изключение – 6. На около 50-дневна възраст младите птици напускат гнездото (обикновено в началото на юли) и се придържат около него за седмица [4, 9].

Отрицателно действащи фактори. Деградация на биотоите; залесяване на големи площи; случайна смъртност от далекопроводи, употреба на препарати.

Предприети мерки за защита. Защитен по ЗБР. Някои гнездови находища са включени в границите на защитени територии.

Необходими мерки за защита. Изработване на Планове за управление на защитените територии, в които се среща. Отчитане на хабитатните изисквания на хищните птици в лесоустройствените проекти. Повишаване на природозащитната култура на населението.

Основна литература за вида: 1. Симеонов и др., 1990; 2. Боев, 1962; 3. Мичев и др., 1984; 4. Ватев, 1987; 5. Костадинова, 1997; 6. BirdLife International, 2004; 7. Янков (ред.), 2007; 8. Нанкинов и др., 2004; 9. Vatev, 1987.

Илия Ватев, Ивайло Ангелов,
Добромир Домусчиев, Любомир Профиров

Малък креслив орел
***Aquila pomarina* (Brehm, 1831)**

Aquila naevia: Elwes, Buckley, 1870: 68;
 Reiser, 1894, p. 114; *Aquila maculata*
 Gmelin 1788; Reiser, 1894: 114.

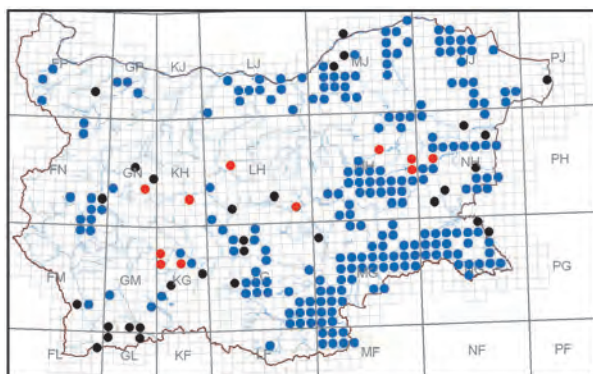
Разред Соколоподобни (Falconiformes)
 Семейство Ястребови (Accipitridae)

Природозащитен статус: в България: уязвим VU
 B(1a)+C, ЗБР-III; международен: ECS-спес 3, рядък; ДП-I; БеК-II; БоК-I, II, CITES-II.

Общо разпространение. Вероятно палеарктичен вид, чийто гнездови ареал е от от долината на р. Елба до Белорусия и Ленинградска област, Унгария, Балканския полуостров, Мала Азия, Кавказ, Северен Иран, Индия и Северна Бирма. Зимува предимно в Предна Азия и Източна Африка, като основният миграционен път преминава през Бургаския залив, Босфора и залива Акаба.

Разпространение и численост в България. Гнездещо-прелетен, преминаващ и отчасти зимуващ вид.

В миналото е бил често срещан, но в периода 1950–1980 г. става все по-рядък [1]. Сега близо 50% от популацията му (350–400 гнездели двойки) е концентрирана в Източни Родопи, Сакар, Дервентските възвишения и Странджа, около 25% са концентрирани в Източна Стара планина и Източна Средна гора и около 15% са в Дунавската равнина и по крайбрежието на р. Дунав и островите. Останалите 10% се срещат по северните склонове на Родопите, Витоша и Същинска Средна гора [2]. По време на есенната миграция образува големи концентрации в района на Бургаския залив с максимум 25 786 птици през 1990 г. [5].

Местообитания. Запазени горски масиви от бук, дъб или смесени насаждения, стари ползащитни пояси и други горски площи, в близост до просторни тревни съобщества и край селскостопански земи, които птиците използват за ловуване.

Биология. Гнезди основно на широколистни дървета, на височина 6–25 m. Женската снася в началото на май най-често 2 яйца, като мътенето продължава 38–41 дни. Малките напускат гнездата на около 55-дневна възраст [2]. В хранителния спектър са установени обикновена полевка, лалугер, гущер, крехар, водна жаба. [1].

Близки видове. Кръстат орел (*Aquila heliaca*).

Отрицателно действащи фактори. Използването на буковите и смесените гори до 1000 m н. в. за дърводобив, инфраструктурното развитие за туризъм и отдих. Конкуренцията с царския орел по отношение на храната.

Предприети мерки за защита. Защитен по ЗБР. Включен в ЧКБ (1985). Проведени са интензивни изследвания върху миграцията в района на Атанасовското езеро [5].

Необходими мерки за защита. Изготвяне на Национален план за опазването му, повишаване на екологичната култура на населението, осигуряване на индивидуална охрана на застрашени гнезда.

Основна литература за вида: 1. Симеонов и др., 1990; 2. Янков (ред.), 2007; 3. BirdLife International, 2004; 4. Nankinov, 1985; 5. Mичев et al., 2011.

Любомир Профиров, Стойчо Стойчев

Скален орел

Скалист орел, зайчар, черен орел

Aquila chrysaetos (Linnaeus, 1758)

Разред Соколоподобни (Falconiformes)

Семейство Ястребови (Accipitridae)

Природозащитен статус: в България: уязвим VU [B1a + b(V) + D1 + E]; ЗБР-II, III; международен: ECS-спес 3, рядък; ДП-I; БеК-II; CITES-II; БоК-II.

Общо разпространение. Холарктичен вид. Гнезди в Европа на север до 70° с. ш., на юг – до средиземноморските острови. Разпространен в Северна Африка, Предна Азия, Арабския полуостров, Централна Азия (Памир, Тянь Шан, Хималаите), Китай, Корея, Япония; Северна Америка. Европейската популация е с численост около 8400 двойки [1].

Разпространение и численост в България. Постоянен вид. В средата на миналия век е извънредно рядък и почти на изчезване [2]. Няколко десетилетия по-късно популацията е оценена на 120–140 двойки [3]. През последните 20 години числеността се ста-

билизира и е налице тенденция за леко покачване. Сега са картирани 70 сигурни и 54 твърде вероятни гнездови находища в цялата страна [4]. Ако се вземат предвид и останалите 55 възможни гнездови находища от същото картиране, то видът вероятно наброява 120–150 двойки. Най-много (46,7%) са установени в Стара планина и Предбалкана, следват тези в Родопите (22,9%), Среднотунджанско поречието (6,6%), Средногорие и Краище, Рила и Пирин (по 4,9%), Дунавска равнина (4,1%), Осогово–Белашка планинска група и Черноморско крайбрежие (по 2,5%).

Местообитания. Два типа: труднодостъпни скални комплекси (85%) и широколистни гори. Сигурните гнездови находища са от 200 до 2400 m н. в.

Биология. Размножителният период започва през първата половина на март. Женската снася 1–2 яйца през април. Малките се излюпват към края на май, а излитат от гнездото около 15 август. Предпочитана храна са сухоземните костенурки. В гнездата са намирани остатъци и от лалугери, лисици, зайци, птици, змии и гущери [5].

Блиски видове. Кръстат орел (*Aquila heliaca*).

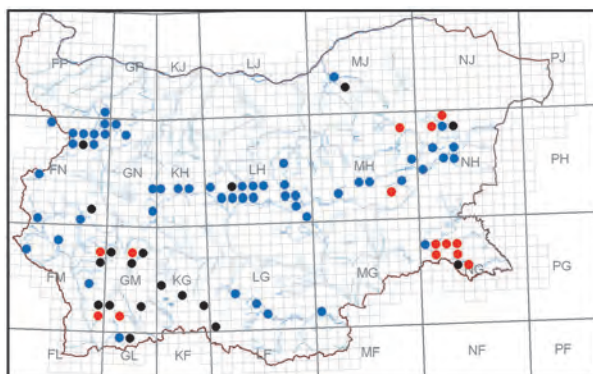
Отрицателно действащи фактори. Безпокойство по време на мътене и изхранване на малките. Отстрелване за лични колекции и отравяне чрез примамки за вълци, чакали и лисици.

Предприети мерки за защита. Защитен по ЗБР. Включен в ЧКБ (1985). Значителна част от популацията гнезди в националните паркове „Централен Балкан“, „Пирин“ и „Рила“, в ПП „Странджа“ и др.

Необходими мерки за защита. Целенасочено проучване на гнездовото му разпространение в страната, изготвяне на Национален план за опазването му.

Основна литература за вида: 1. BirdLife International, 2004; 2. Патов, 1950; 3. Спиридонов, 1985; 4. Петров и др., 2007; 5. Симеонов и др., 1990.

Цено Петров, Жеко Спиридонов, Добромир Домусчиев, Марин Куртев

Малък орел***Hieraaetus pennatus* Gmelin, 1788**

Aquila pennata (Gmelin): Finsch, 1859: 380; Elwes, Buckley, 1870: 69; Reiser, 1894: 113; Клайн, 1909: 79; Пешев, Боев, 1962: 298.

Разред Соколоподобни (Falconiformes)

Семейство Ястребови (Accipitridae)

Природозащитен статус: в България: уязвим VU D [1], ЗБР-III; международен: IUCN-застрашен; ECS; ДП-II; Бек-III; CITES-II; БоК-II.

Общо разпространение. Туркестано-медитерански вид, разпространен в Европа. Югозападна и Централна Азия, Северна Африка, Нова Гвинея и Австралия. Зимува в Африка и Индия, о. Цейлон и Бирма. В южните части на ареала е постоянен, а в северните – прелетен.

Разпространение и численост в България. Гнездещо-прелетен и преминаващ вид. В края на XIX в. е повсеместно разпространен [1], но не много често срещан [2]. Постепенно числеността му намалява до около 100 гнездещи двойки [3]. Сега е разпространен в цялата страна, но с ниска плътност – ос-

новно в Стара планина и Предбалкана, Средна гора, Източните Родопи, Странджа, Сакар, Добруджа и Лудогорието. По-многоброен е в Източна България [4]. В Дунавската равнина и Тракийската низина е по-рядък [4]. Гнездовата популация е между 150 и 200 двойки [5]. Числеността е стабилна, вероятно с лек спад поради масовото изсичане на старите гори у нас през последните 10 години. По време на прелет е често срещан, особено по Черноморското крайбрежие.

Местообитания. Стари широколистни гори в полупланинските и хълмисти райони до около 2000 m н. в. и ниските части на по-високите планини.

Биология. Двойките заемат гнездовата територия в края на март, началото на април. Брачният полет е характерно, вълнообразно гмуркане. Гнездото е разположено в стари широколистни или смесени гори, рядко гнезди на скали. Снася 2 яйца. Мътенето продължава 36–39 дена, а малките остават в гнездото около 50 дена. Храни се с лалугери и други гризачи, птици (гълъби, дроздове, чучулиги, синигери), влечуги и др., които лови в гори и открити пространства.

Близки видове. Ястребов орел (*Hieraaetus fasciatus*).

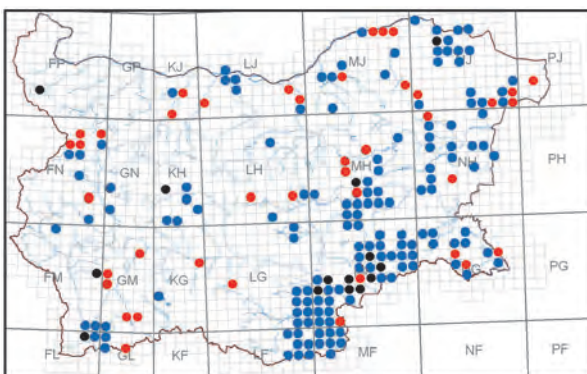
Отрицателно действащи фактори. Масовото изсичане на старите гори и безпокойство. Унищожаване на ценни местообитания от пожарите в Югоизточна България в началото на XXI в. Пряко преследване от браконieri.

Предприети мерки за защита. Част от двойките гнездят в защитени територии – националните паркове „Централен Балкан“, „Рила“ и „Пирин“, природните паркове „Русенски Лом“ и „Странджа“ и др.

Необходими мерки за защита. Прекратяване на масовото изсичане на старите гори. Намаляване на безпокойството. Санкционирание на недобросъвестни ловци и препаратори.

Основна литература за вида: 1. Reiser, 1894; 2. Патев, 1950; 3. Мичев, 1982; 4. Шуруликов и др., 2005; 5. Нанкинов и др., 2004.

Добромир Домусчиев, Петър Шуруликов

Сокол орко

Евроазиатски сокол орко

Falco subbuteo Linnaeus, 1758

Разред Соколоподобни (Falconiformes)

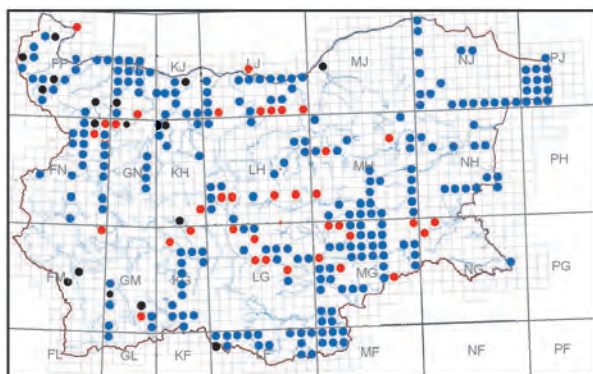
Семейство Соколови (Falconidae)

Природозащитен статус: в България: уязвим VU A[2(a+c)], ЗБР-II, III; международен: БеК-II, CITES-II, БоК-II.

Общо разпространение. Палеарктичен вид, който гнезди в Европа и Азия на изток до Китай, на юг до Северна Африка. Европейската популация е под 120 000 двойки.

Разпространение и численост в България. Гнездещо-прелетен и преминаващ вид. Преди 1985 г. е широко разпространен и често срещан през размножителния период [1]. Към 1990 г. става все по-рядък [2], като броят на гнездовите двойки е до 10–100 [3]. Гнезди основно в Горнотракийската низина, Дунавската равнина, предпланинските райони в Стара планина, Рила, Пирин, Родопи, Влахина, Малешевска, а също и във високите полета на Западна България (Самоковско, Софийско). В много от тези райони е

с отделни находища и ниска численост. Сегашната популация се оценява на 800–1200 двойки [4].

Местообитания. Крайречни хабитати, като често е свързан с колонии на бреговата лястовица (*Riparia riparia*). В Западна и Северна България често се придържа към населени места, където се изхранва със синантропни видове птици. Присъства в равнинните части, в редки, просветлени широколистни, смесени или иглолистни гори, в близост до открити пространства [2]. В планините отделни двойки са установени да гнездят до 1500–1700 m н. в.

Биология. Използва стари гнезда на други птици – предимно на вранови. Рядко гнезди по стълбове за високо напрежение и скали. Образува смесени колонии с вечерната ветрушка (*F. vespertinus*) и обикновената ветрушка (*F. tinnunculus*), присъства и в колониите на поселната врана (*Corvus frugilegus*). Женската снася през май 2–4 яйца, които се излюпват на 28-ия ден. Малките напускат гнездата около 30-ия ден. Храни се главно с дребни птици и едри насекоми, които улавя във въздуха, по-рядко с прилепи, малки наземни бозайници и влечуги [5].

Близки видове: Малък сокол (*Falco columbarius*).

Отрицателно действащи фактори. Загуба на подходящи хабитати поради изсичане на крайречните и равнинните гори. Безпокойство по време на размножителния период, браконьерски отстрел, използване на родентициди и инсектициди.

Предприети мерки за защита. Защитен по ЗБР. Включен в ЧКБ (1985). Част от гнездовите му находища се намират в защитени природни територии. Над 60% от гнездовата популация попада в хабитати от националната екологична мрежа НАТУРА 2000. В Центъра за рехабилитация и размножаване на редки видове в гр. Стара Загора се оказва квалифицирана помощ на бедстващи птици, които биват връщани в природата или вземат участие в програми за изкуствено размножаване и рестокинг.

Необходими мерки за защита. Подробно проучване на биологията, числеността и съвременното разпространение на вида. Разработване и прилагане на Национален план за действие. Провеждане на образователни и информационни кампании за хищните птици сред населението.

Основна литература за вида: 1. Патев, 1950; 2. Симеонов, 1990; 3. Мичев, 1982; 4. Нанкинов и др., 2004; 5. Cramp et al., 1983; 6. Шурулинков и др., 2005.

Ивелин Иванов, Георги Стоянов

Ливаден дърдавец *Crex crex* (L., 1776)

Porzana minutta Вр.: Христович, 1890: 216.

Разред Жеравоподобни (Gruiformes)

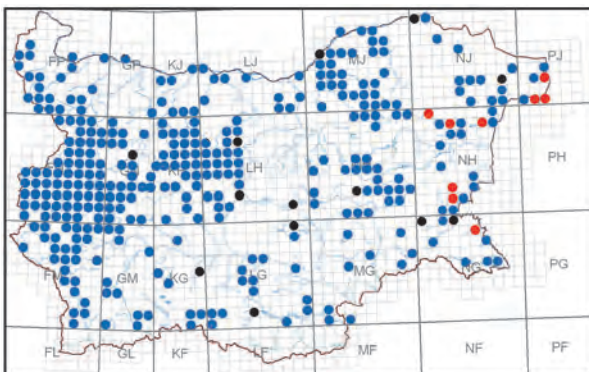
Семейство Дърдавцови (Rallidae)

Природозащитен статус: в България: уязвим VU B1ciii+C2b, ЗБР-II; III; международен: Бек-II; БоК-II; ДП-I.

Общо разпространение. Вероятно европейски вид. Естественят му ареал на север достига Великобритания, Скандинавския полуостров, Архангелск, Сибир, на юг – Пиринеите, Франция, Италия, Югославия, България, Северното Черноморско крайбрежие с п-ов Крим, Армения, Каспийско море; източната граница е ез. Байкал.

Разпространение и численост в България. Гнездещо-прелетен и преминаващ вид. В края на XIX в. е относително рядък (Пазарджишко и Софийско) [1, 2]. Към средата на миналия век често обитава влажни ливади около блатата [3], но по-късно отново е

определен като застрашен [4]. В исторически план има 3 флукуации на числеността във връзка с изсичането на горите, водещо до появата на подходящи местообитания. Последвалото интензифициране на земеделието предизвиква драстично спадане на числеността [6]. Сега има мозаечно разпространение предимно в Западна България [7, 8, 9]. По-значимите находища се намират в Софийско – около 850 токуващи мъжки, Западна Стара планина и Централен Балкан – 1500, Понор планина – 120, по линията Трън–Брезник до границата – 250. Сравнително малоброен е по Дунавското и Черноморското крайбрежие, Добруджа и Източни Родопи. Общата численост в страната е между 4000 и 6000 двойки [6].

Местообитания. Влажни и мезофитни тревни съобщества с доминиране на *Poa pratensis*, *Alopecurus pratensis*, *Gallium aparine* и др. [10], между 500 и 1800 m н. в., но е установен и на 2500 m н. в. [11].

Биология. Слабо проучена. Мъжките са силно териториални. Площта на индивидуалните участъци е средно 8,9 ha. Храни се с насекоми – предимно скалци, също с червеи и голи охлюви [13, 14].

Блиски видове. Видовете от род *Porzana* и от род *Rallus*.

Отрицателно действащи фактори. Разрушаване на местообитанията, косене, палезите на стърнищата. Интензификация на земеделието, инсектициди, унищожаване на местообитанията – разораване на ливадите, ранно косене (през юни и юли). Инфраструктурно развитие, лов.

Предприети мерки за защита. Защитен по ЗБР. Включен в ЧКБ (1985). Изготвен е План за опазването на вида. По-значимите находища са обявени за ОВМ и включени в НАТУРА 2000. Създадени са ЗМ „Долни Богров“ и „Драгоманско блато“.

Необходими мерки за защита. Защита на по-значимите находища в отделните райони на страната. Мониторинг на популациите през 5 години, ежегоден мониторинг на по-значимите находища. Специален режим на косене в местообитанията от центъра към периферията на блока.

Основна литература за вида: 1. Христович, 1890; 2. Reiser, 1894; 3. Патов, 1950; 4. Боев, 1985; 5. Симеонов и др. 6. Delov, 1999; 7. Delov et al., 1995; 8. Delov, 1998; 9. Delov, Jankov, 1997; 10. Delov, 1995; 11. Delov, 2004; 12. Delov, 2002; 13. Delov, 2002; 14. Delov, 2000.

Венцеслав Делов

Турилик

Сивоок дъждосвирец,

жълтоок дъждосвирец

Burhinus oedicnemus* (Linnaeus, 1758)Oedicnemus crepitans* L.: Homeyer, 1977:

73; Sintenis, 1877: 67; Reiser, 1894: 174;

Клайн, 1909: 129; *Oedicnemus crepitans*

Temm: Elwes, Buckley, 1878: 330;

Alleon, 1886: 416; Христович, 1890: 212;

Юркевич, 1904: 312; Димитров, 1909: 127;

Jordans, 1940: 145; *Oedicnemus crepitans*Aut: Boetticher, 1927: 192; *Oedicnemus**oedicnemus* L: Reiser, 1894: 192;

Boetticher, 1927: 192.

Разред Дъждосвирецоподобни
(Charadriiformes)

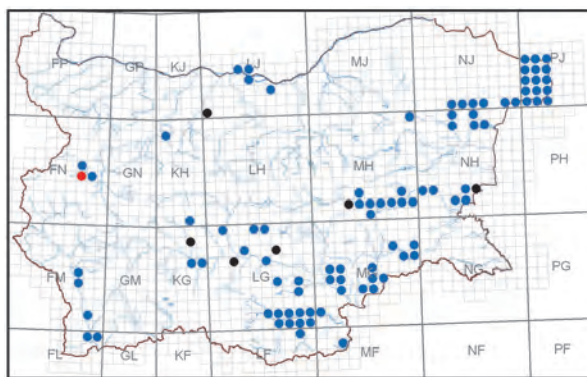
Семейство Туриликови (Burhinidae)

Природозащитен статус: в България: уязвим VU D1, ЗБР-II, III (I); международен: ECS - спес 3, уязвим; БеК-II, БоК-II, ДП-I.

Общо разпространение. Туркестанско-медиетрански вид, чийто гнездови ареал обхваща Евразия от Испания и Англия до Бирма, Тайланд и Камбоджа. Зимува на места в Африка, Пиренейския полуостров и Южна Азия. Гнездовата популация в Източна Европа (от Адриатика на север до Дания, Русия) се оценява между 25 000 и 51 000 двойки [1].

Разпространение и численост в България. Гнездещо-прелетен и преминаващ вид. В миналото е сравнително рядък във вътрешността на страната, по-чест по крайбрежието на Черно море [2, 3, 4, 5], с обща численост 30–60 гнездещи двойки [4]. Сега са установени над 90 гнездови находища с различна

достоверност за гнездене и разположени предимно в източната половина на страната, от които 50 със сигурно гнездене и 160–360 гнездещи двойки [6]. Други оценки на гнездовата популация са: 150–200 [7], 130–250 [8] и 300–400 двойки [9].

Местообитания. Степни и равнинни райони в близост до водоеми: каменисти, пясъчливи и глинести биотопи, запустели поля, дюни, островчета в речни корита и устия, ниски планински склонове с редки храсталаци [4].

Биология. Мъти поединично. Гнездото е разположено на земята в малка трапчинка. Отглежда 2–3 малки, които излитат през юли. Храни се с едри насекоми, охлуви, червеи, гущери, дребни гризачи.

Блиски видове. Няма.

Отрицателно действащи фактори. Пресушаване и деградация на естествените влажни зони със стоящи води. Унищожаване на яйцата от хищни бозайници, скитащи кучета и добитък.

Предприети мерки за защита. Защитен по ЗБР. Включен в ЧКБ (1985).

Необходими мерки за защита. Изготвяне на Национален план за опазването му. Актуализиране на Националния план за опазване на влажните зони в страната.

Основна литература за вида: 1. Wetlands International, 2002; 2. Патов, 1950; 3. Петров, 1985; 4. Нанкинов и др., 1997; 5. Nankinov, Dalakchieva, 2001; 6. Янков (ред.), 2007; 7. Костадинова, 1997; 8. Birdlife International, 2002; 9. Нанкинов и др., 2004.

Таню Мичев, Цено Петров

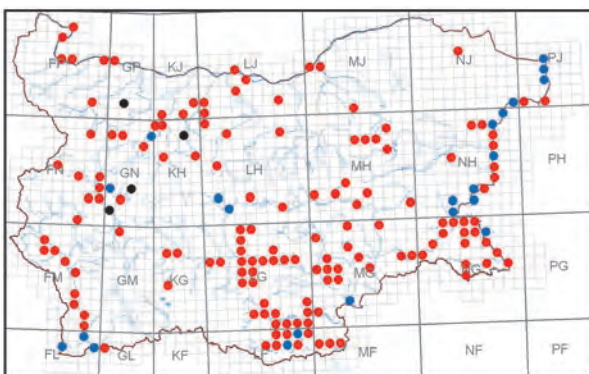
Речен дъждосвирец

Среден дъждосвирец, говедарче

Charadrius dubius* Scopoli, 1786Aegialitis curonicus* Gmel.: Elwes, Buckley, 1870: 386; Reiser, 1894: 175.

Разред Дъждосвиркоподобни (Charadriiformes)

Семейство Дъждосвирцови (Charadriidae)

Природозащитен статус: в България: уязвим VU [C[1+2ai]]; ЗБР-III.**Общо разпространение.** Палеарктичен вид, който обитава Европа, Северна Африка и Азия. Зимува на север от 5° ю.ш., а също така на п-ов Индостан, Индокитай, Китай и Индонезия.**Разпространение и численост в България.** Гнездящо-прелетен, преминаващ и зимуващ вид. Среща се край водоеми в ниските части на страната. По Черноморието гнезди по всички плажове, в близост до сладка вода с численост 100–130 двойки [1]. По р. Струма са отчетени 258 двойки [2]. В Софийско гнезди покрай различни по големина язовири и во-

доеми [3]. В Централна България се среща по реките Марица, Двойница, Стряма, Соколчица, Въча, Камчия и др. [ОБД–Зелени Балкани]. В Източните Родопи е установен по реките Крумовица, Елбасан дере, Арда, Буюк дере и по Бяла река [4]. В Сакар се размножава по плитки рекички, като общо в района има поне 12 двойки [5]. В Северна България се среща по реките Вит, Осъм и Искър, и покрай язовири и рибарници [6]. По р. Бели Лом са отбелязани 2 двойки [7]. Размножава се по брега на р. Дунав и по повечето островите [6]. Гнездовата му популация наброява между 1500 и 2000 двойки [8].

Местообитания. Реки, потоци, постоянни сладководни езера, блата и водоеми, чакълести брегове, пясъчни коси, острови, дюни, градски райони, райони за съхраняване на отпадъчни води, хвостохранилища, канали, дренажни канали и др.**Размножаване.** Оформянето на двойките е в края на март. Строежът на гнездата е през април. Малките се излюпват в края на май. Храни се с твърдокрили насекоми и ларвите им, ларви на ручейници, червеи, дребни миди и семена и др. [9, 10].**Отрицателно действащи фактори.** Загуба и деградация на хабитати, безпокоене от хора, изгребване на пясък и чакъл от бреговете на водоеми, хищници, замърсяване на водите, петролни разливи.**Предприети мерки за защита.** Защитен по ЗБР. Включен в ЧКБ (1985). Малка част от гнездовите му места се намират в защитени територии.**Необходими мерки за защита.** Мониторинг на разпространението и числеността на гнездовата популация на територията на цялата страна. Изучаване на биологията и екологията на вида. Обявяване за защитени територии на местата с концентрация на гнездящи двойки (плажовете при Дюни, Златна рибка, Шкорпиловци и др.). Повишаване на осведомеността на населението.**Основна литература за вида:** 1. Далакчиева, 2004; 2. Даракчиев, Филипова, 1986; 3. Nankinov et al., 1998; 4. Янков, 1986; 5. Борисов, 1988; 6. Шурулинков и др., 2005; 7. Shurulinkov, Nikolov, 2005; 8. Нанкинов и др., 2004; 9. Простов, 1964; 10. Нанкинов и др., 1997.

Светла Далакчиева, Илия Ватев

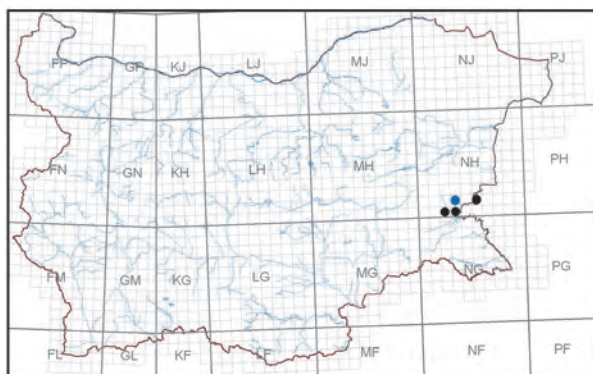
Малка черноглава чайка

Черноглава чайка

Larus melanocephalus* Temminck, 1820Larus melanocephalus* Natt.: Клайн, 1909: 177; *Chema melanocephalum* Natt.: Reiser, 1894: 198; *Hydrocoloeus melanocephalus* (Temm.): Boetticher, 1927: 197.

Разред Дъждосвирцоподобни (Charadriiformes)

Семейство Чайкови (Laridae)

Природозащитен статус: в България: уязвим VU B[1a + b(ii + iii) + c(iv) + 2(a + c(ii + iii + iv))] + C[2b]; ЗБР-II, III; международен: ДП-I; БеК-II; БоК-II.**Общо разпространение.** Западнопалеарктичен вид. Основната гнездова популация е съсредоточена по Черноморското крайбрежие на Украйна. Гнездови находища са установени в почти всички европейски страни.**Разпространение и численост в България.** Гнездещо-прелетен, преминаващ и зимуващ вид. В края на XIX в. е многобройна и постоянно гнездещ по

Черноморието и вътрешността на страната [1, 2, 3]. Към средата на XX в. гнезди в Бургаското и Атанасовското езеро [4, 5, 6, 7], и вероятно в Поморийското [8]. През 1988 г. в Атанасовското езеро са установени 50 гнезда [9]. През размножителния период е установена и в други части на Черноморското крайбрежие, както и при Свищов, София, с. Загорци, Бургаско [10]. През 90-те на години XX в. числеността в Атанасовското езеро е до 62 двойки [11, 12]. След 1997 г. няма данни за гнездене на вида в България. Установени са два неуспешни опита за гнездене в Поморийското езеро [12]. По-големи концентрации по време на есенната миграция са наблюдавани край н. Калиакра [13] и Бургаските езера [12, 14]. Зимуващата в България популация е малобройна, концентрирана основно по Черноморското крайбрежие [15].

Местообитания. Солени, бракични и алкални езера, лагуни, морски плитчини и открито море, пясъчни коси, острови и дюни, канали, засолени терени, орни земи и пасища, рибарници, солници, сладководни езера, блага, мочурища, водоеми за отпадъчни води.**Биология.** Гнезди колониално. Храни се с ракообразни, дребни рибки, насекоми и полевки.**Блиски видове.** Речна чайка (*Larus ridibundus*).**Отрицателно действащи фактори.** Промени в режима на стопанисване на селскостопанските площи, ремонт на дигите в Атанасовското и Поморийското езеро. Унищожаване на мътилата и люпилата от наземни хищници, замърсяване на почвите и водите.**Предприети мерки за защита.** Защитена по ЗБР. Включена в ЧКБ (1985). Разработен е План за управление на Атанасовското езеро. Изградени са изкуствени острови в Атанасовското и Поморийското езеро, извършва се мониторинг.**Необходими мерки за защита.** Да се разработят Планове за управление на Поморийското езеро и Шабленската тузла; да продължи изграждането на изкуствени острови в Атанасовското и Поморийското езеро; засилване на контрола върху наличието на скитащи кучета и хищници в местата на гнездене.**Основна литература за вида:** 1. Alleon, 1886; 2. Reiser, 1894; 3. Boetticher, 1927; 4. Простов, 1964; 5. Uhlig, 1988; 6. Кантарджиев, Бедев, 1984; 7. Симеонов, 1986; 8. Патев, 1950; 9. Няголов, 1988; 10. Нанкинов, 1985; 11. Енев, 1996; 12. Dimitrov et al., 2005; 13. Robel, Konigstedt, 1980; 14. Malling Olsen, Larsson, 2003; 15. Michev, Profirov, 2003.

Милко Димитров

Белобуза рибарка

Белобрада рибарка

Chlidonias hybridus* Pallas, 1811Chlidonias hybrida* Pallas, 1811: Иванов, 1985: 118; Симеонов, Мичев, 1991: 148;

Нанкинов и др., 1997: 306.

Разред Дъждосвиркоподобни
(Charadriiformes)

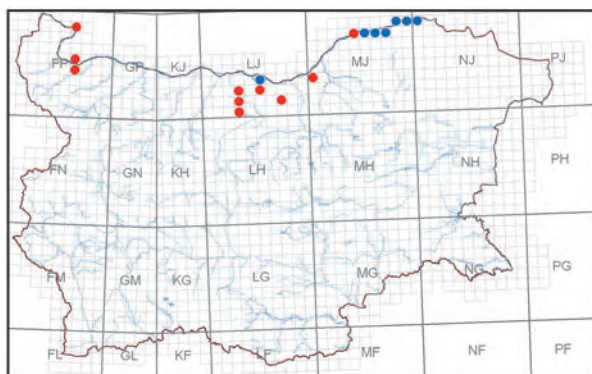
Семейство Чайкови (Laridae)

Природозащитен статус: в България: уязвим VU [A 3 + B 2a, 2c]; ЗБР-II, III; международен: ECS-спес 3, намалял; ДП-I; БеК-II.

Общо разпространение. Вид на Стария свят, който гнезди в 5 обособени района: европейско-средноазиатски, източноазиатски, индийски, африкански, австралийски.

Разпространение и численост в България. Гнездещо-прелетен и преминаващ вид. В миналото е гнездил в единични находища: Свищовско, Беленски острови, ез. Сребърна, възможно в Бургаските езера [1, 2]. Сега се среща предимно в големите крайдунавски водоеми. Количеството на размножаващите се птици силно варира през годините. В ЗМ „Калимок-Бръшлян“ се размножават 20–500 двойки, в рибарниците Мечка 5–210, в Сребърна – до 250 [3], в рибарниците Хаджидимитрово, Персинските

блата, нередовно в рибарници в Северна България – до 40–50 [4], блатото Малък Преславец – 40–120 двойки. През последните години общата численост в страната е 220–800 гнездещи двойки [5]. По време на миграции се наблюдава в редица вътрешни водоеми и микроязовири, както и по Черноморското крайбрежие и крайчерноморските езера [2].

Местообитания. Блата, мочурища, постоянни сладководни езера, рибарници, гъсто обрасли с надводна и околоводна растителност. По време на миграция се среща и в соленоводни водоеми.

Биология. Колониално гнездеща. Гнездото е от плаващи растения. Снася 3 яйца, които мътят и двамата родители. Мътенето продължава от 18 до 20 дни. Излюпените малки могат да бягат и да плуват, но остават в гнездото до 2 седмици. На 20- до 25-дневна възраст малките могат да летят. Храни се с дребни рибки, жаби и голям брой насекоми, които лови предимно над водата и в полет.

Блиски видове. Черна рибарка (*Chlidonias niger*), белокрила рибарка (*Chlidonias leucopterus*).

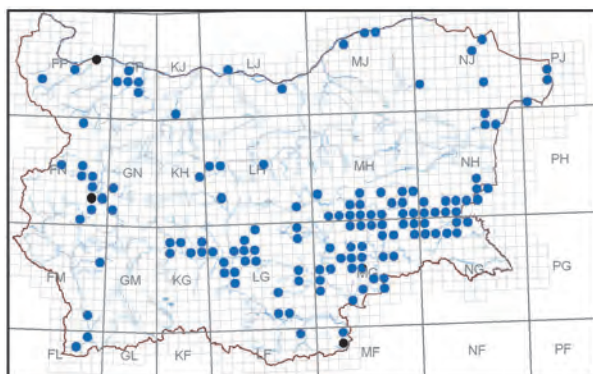
Отрицателно действащи фактори. Интензификация на сладководното рибовъдство, случайна смъртност при риболов с мрежи, природни бедствия.

Предприети мерки за защита. Защитен вид по ЗБР. Включен в ЧКБ (1985). Част от местата на разпространение са обявени за защитени територии – ез. Сребърна, Малък Преславец, Калимок-Бръшлян.

Необходими мерки за защита. Обявяване на рибарниците Хаджидимитрово и Мечка за защитени територии.

Основна литература за вида: 1. Иванов, 1985; 2. Нанкинов и др., 1997. 3. Kambourova, 2005. 4. Шурулинков и др., 2005. 5. Костадинова, Граматиков, 2007.

Виктор Василев, Божидар Иванов

Забулена сова***Tyto alba* (Scopoli, 1769)***Strix alba*, Scopoli, 1769, Annus Historico Naturalis, 1: 21; *Strix flammea* L.: Клайн, 1909: 87.Разред Совоподобни (Strigiformes)
Семейство Забулени сови (Tytonidae)**Природозащитен статус:** в България: уязвим VU B2 + C, ЗБР-II, III; международен: ECS-спес 3, намаляващ; CITES-II; Бек-II.**Общо разпространение.** Космополитен вид, разпространен в Европа без североизточните ѝ части, Африка и о. Мадагаскар, Централна Азия с изключението на Сибир, Америка на юг от Канада, Индонезия и Австралия. В Европа се срещат два подвида – *T. alba alba* и *T. alba guttata*. Първият е разпространен във Великобритания, Западна Европа и Скандинавския полуостров, а вторият – в Централна Европа и Балканския полуостров. В България гнезди подвидът *T. alba guttata*, а *T. alba alba* е установен само през есенно-зимния период [1]. Намерени са и хибриди между двата подвида [2].**Разпространение и численост в България.** Постоянен, скитащ, прелетен вид. Според Патев (1950) е много рядък и може би в Южна България гнезди *T. alba alba*. Пешев и Боев [4] приемат, че този подвид „нарядко гнезди у нас”, без да посочват конкретни находища.Рядък гнездещ вид за страната, който е намерен в шест находища (София, Сливен, Атанасовското езеро, с. Хаджимитрово (Ямболско), Лом, Ивайловград), представен от подвида *T. alba guttata* [5]. Сега са намерени 75 сигурни находища като видът е разпространен в цялата страна [7]. Според други Автори [10] броят на находищата са 48. Данните сочат, че Югоизточна България (Ямболско, Бургаско, Пловдивско) е най-подходящият район за гнездене [7, 10, 11]. Концентрация на находища има и в Софийска област, а спорадично гнездене е регистрирано на отделни места в Северна България и специално в Добруджа [7]. Оценките за числеността му варират: от 100–500 двойки [8], дори до 1300–1700 [9], а според [7] са 200–700 двойки. Според нас гнездовата численост е около 600 двойки. На територията на България и съседните държави зимуват индивиди, прелитащи от Германия, Чехия, Словакия, Холандия и Унгария [6].**Местообитания.** Открити ландшафти, покрайнини на малки селища и запустели постройки около градове.**Биология.** В България недобре проучена. Гнезди в широки хралупи на дървета в покрайнините на гори, в и около населени места в тъмни, непосещавани от човек тавански помещения или специални гнездилици. В други части на гнездовия ареал брачният кръсък е регистриран в началото на март, а женската снася в края на април. Пълното мътило е от 3 до 8 яйца [1], като в неблагоприятни години отглежда само 1 до 2 малки. В България в две гнездови находища (Атанасовско езеро и Лом) е доказано второ люпило [5]. У нас има разтеглен гнездови период – хранене на оперяващи се малки е наблюдавано (Ил. Ватев – непубл. данни) в края на август (Атанасовско езеро) и началото на септември (в близост до стената на яз. „Студен кладенец“). В храната са установени 71 хранителни компонента като основен дял имат дребните бозайници [12,13].**Отрицателно действащи фактори.** Обезпокояване през размножителния период и отстрел.**Предприети мерки за защита.** Защитен по ЗБР (2002). Преобладаващата част от находищата са в защитени територии.**Необходими мерки за защита.** Проучване на разпространението и биологията на вида в страната. Повишаване на природозащитната култура на населението.**Основна литература за вида:** 1. Симеонов и др., 1990; 2. Georgiew, 1998; 3. Патев, 1950; 4. Пешев, Боев, 1962; 5. Симеонов и др., 1981; 6. Нанкинов, 2002; 7. Янков (ред.), 2007; 8. Костадинова, 1997; 9. Нанкинов и др., 2004; 10. Miltchev et al., 2002; 11. Miltchev et al., 2004; 12. Miltchev et al., 2006a; 13. Miltchev et al., 2006b.

Илия Ватев, Невена Камбурова

Пернатонога кукумявка

Пернатокрака кукумявка

Aegolius funereus Linnaeus, 1758*Nyctala tengmalmi* (Gm. 1788): Reiser, 1894: 102.

Разред Совоподобни (Strigiformes)

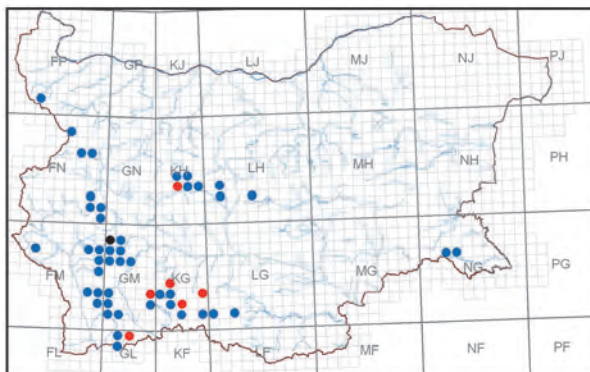
Семейство Совови (Strigidae)

Природозащитен статус: в България: уязвим VU [B1biii + C2ai], ЗБР-II, III, международен: CITES-II, ДП, Бек-II.

Общо разпространение. Сибирско-канадски вид. Гнезди в бореалните части на Северното полукълбо. В Европа освен северните части обитава Алпите, Карпатите, Пиринеите, Балканския полуостров, Кавказ и Мала Азия. На Балканите е глациален реликт.

Разпространение и численост в България. Постоянен вид. В началото на XX в. е бил широко разпространен в планините, особено в Родопите [4]. Около 1985 г. вече се смята за застрашен от изчезване, известен само от няколко находища, главно в

Рила [1] и в Стара планина [2, 3]. Сега са известни находища в повечето планини, главно в Рило-Родопския масив, Централна и Западна Стара планина [5, 6, 7, 8, 9, 10, 11]. Общата численост може да се оцени на 825–1200 двойки. Стойностите на числеността в основните находища, по данни от периода 1995–2010 г., са както следва: Рила – 300–400 двойки, Пирин – 200–220 двойки, Витоша – 25–40 двойки, Родопите – 200–400 двойки, Централна Стара планина – 50–70 двойки, Западна Стара планина – 25–35 двойки, Плана – 10–15 двойки, Осогово – 5–10 двойки, Славянка – 10–12 двойки.

Местообитания. Иглолистни и смесени гори. Гнезди главно в стари смърчови и белоборови гори между 1100 и 1950 m н. в. Гнезди по-рядко и в чисти букови гори [8, непубл. данни].

Биология. Токува в периода от март до май и рядко през есента – септември-октомври. Гнезди най-често в хралупи на черния кълвач. През април до началото на май женската снася 4–7 бели яйца. Мъти 25–29 дни, малките напускат гнездото на 30–32-дневна възраст [12]. Храни се с дребни бозайници, по-рядко птици и насекоми [13].

Блиски видове. Домашна кукумявка (*Athene noctua*).

Отрицателно действащи фактори. Загуба на местообитания. Интензивно горско стопанство. Инфраструктурно развитие във връзка със ски спорта и туризма. Пожари.

Предприети мерки за защита. Защитена по ЗБР. Включена в ЧКБ (1985). В ПП „Витоша“ са поставяни гнездилици. Части от популацията се съхраняват в НП „Пирин“, НП „Рила“, НП „Централен Балкан“, ПП „Рилски манастир“, резерватите „Чупрене“, „Сосковчето“, „Беглика“ и „Купена“.

Необходими мерки за защита. Обявяване на ПП „Западни Родопи“ и ПП „Западна Стара планина“. Обявяване на резерват в районите на върховете Свещник и Муторог в Южен Пирин. Забрана на сечите в райони, където е установено гнездене на вида. Изборно стопанисване на горите с оставяне на стари хралупести дървета. Прекратяване на изграждането на ски писти в местообитанията на вида.

Основна литература за вида: 1. Симеонов, 1980; 2. Спиридонов, Спасов, 1981; 3. Спиридонов и др., 1982; 4. Voetticher, 1927; 5. Kouzmanov et al., 1995; 6. Nankinov, 1997; 7. Николов и др., 2001; 8. Nikolov, 2003; 9. Shurulinkov et al., 2003; 10. Shurulinkov, Stoyanov, 2005; 11. Нанкинов, 2002; 12. Симеонов и др., 1990; 13. Симеонов, 1988.

Петър Шурулинков, Жеко Спиридонов,
Цветан Златанов, Борис Николов, Стоян Николов,
Радослав Станчев

Синявица

Синя гарга, смърдованка

Coracias garrulus* Linnaeus, 1758Coracias garrula*: Reiser, 1894: 95.

Разред Синявицоподобни (Coraciiformes)

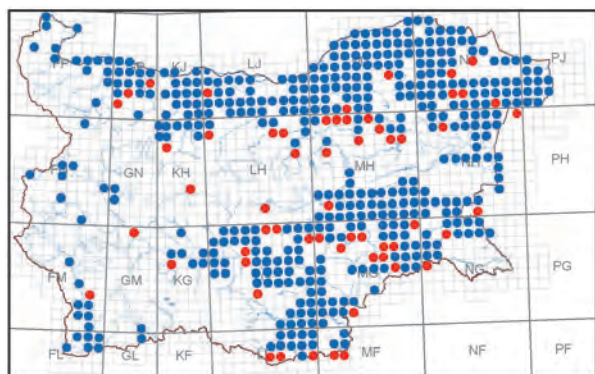
Семейство Синявицови (Coraciidae)

Природозащитен статус: в България: уязвим VU [B1+B2+C]; ЗБР-II, III; международен: IUCN-NT; БеК-II; БоК-II; ДП-I; ЕКС-2.

Общо разпространение. Европейско-туркестански вид, който гнезди в Централна и Южна Европа на изток до Алтай, в Северозападна Африка, Мала Азия, Сирия, Месопотамия, Средна Азия, Афганистан и Северозападна Индия. В Европа гнездовата популация е между 53 000–110 000 гнездещи двойки. Прелетен вид, който зимува в тропична Африка, на юг до Капска земя [1].

Разпространение и численост в България. Гнездещо-прелетен и преминаващ вид. В миналото е често срещан в равнини и по-рядко в хълмисти райони и предпланини до около 800–1000 m н. в. [1]. Сега гнезди по поречието на р. Дунав и притоците ѝ [2], Лудогорието, Добруджа, Югоизточна България, на много малко места в Западна България, предимно по долината на р. Струма в общо около 270 UTM

квadrата [3]. Най-многобройна е по поречието на р. Дунав. Общата численост в страната е между 3000 и 4000 двойки [4], между 2500 и 5500 гнездещи двойки [5].

Местообитания. Равнинни и хълмисти терени с единични стари дървета, оврази, суходолия, земни и льосови стени.

Биология. Гнездата са в хралупи на дървета (орех, дъб, върба) на височина 3–7 m или под земята в пещчливи или льосови брегове. В тях изкопава „тунел“ с дължина до 2 m, който завършва с гнездова камера. Строежът на гнездото започва в началото на май. Снася 4–6 (3–7) бели яйца. Мътенето продължава 17–20 дни. Малките напускат гнездото след около 25–30 дни [1].

Близки видове. Няма.

Отрицателно действащи фактори. Унищожаване и деградация на местообитанията. Използване на химични препарати в селското стопанство за борба срещу вредители и пряко унищожаване.

Предприети мерки за защита. Защитен вид по ЗБР. Част от местообитанията са включени в защитени територии по поречието на р. Дунав и Черноморското крайбрежие.

Необходими мерки за защита. Проследяване на промените в гнездовата численост в страната. Проучване на факторите, които влияят отрицателно на числеността на гнездовите популации и на промените в числеността и площта им.

Основна литература за вида: 1. Нанкинов и др., 1997; 2. Шурулинков и др., 2005; 3. Янков, (ред.), 2007; 4. Нанкинов и др., 1994; 5. Костадинова, Граматиков, 2007.

Таню Мичев

Черен кълвач***Dryocopus martius* (Linnaeus, 1758)***Picus martius* L., Клайн, 1909: 55.

Разред Кълвачоподобни (Piciformes)

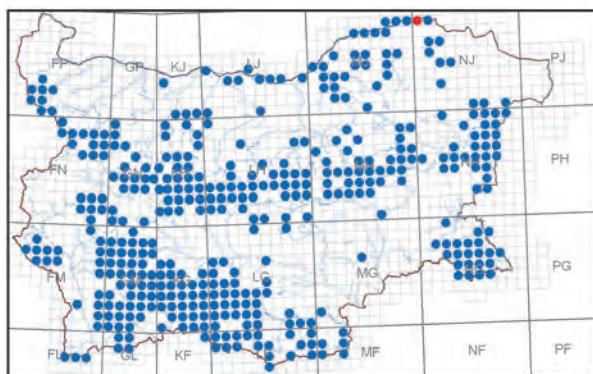
Семейство Кълвачи (Picidae)

Природозащитен статус: в България: уязвим VU A(3 с, е); ЗБР-II, III; международен: ДП-I; БеК-II.

Общо разпространение. Палеарктичен вид, който обитава тайгата и зоната на широколистните гори в Евразия. Ледников реликт. Сравнително рядък на Балканския полуостров.

Разпространение и численост в България. Постоянен вид. До 50-те години на XX в. е широко разпространен в планинските и равнинните гори [1]. Към 1980 г. има данни за срещането му в Стара планина, Рило-Родопския масив, Странджа, Средна гора и по-рядко в равнините; по експертна оценка около 1000 двойки [2]. Проучванията след това сочат по-широко разпространение в планините и нови

находища в равнините [3; Шурулинков, непубл. данни]. Обитаваната площ е около 2 000 000 ha [4]. В зависимост от качеството на горите, при средна плътност от 500 до 2000 двойки/ha общата численост в България е 1500–2000 двойки – в Западни Родопи 470–530, Централна и Западна Стара планина 300–400, Рила (130–170), Странджа (100–130) [2, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11].

Местообитания. Предпочита обширни стари иглолистни, букови и смесени гори (до 2100 m) [1, 6, 7, 8, 11, 14].

Биология. Двойките не се разпадат за зимата [11]. Размножителният период започва от средата на февруари до средата на март. Гнездовата камера се издълбава в ствола на дърво с диаметър над 40 cm и на височина над 4 m, или се използват стари гнездови камери и хралупи за ношуване. Снася през април (3–6 яйца), мъти 12–14 дни, малките излитат 24–31 дни след излюпването; гнезди повторно при загуба на люпилото [8, 11, 12, 13]. Храната включва бръмбъри корояди, ларвите им и мравки [8, 9, 10]. Учасъкците на двойките в стари иглолистни гори е около 300 ha, в букови – 400 и в дъбови 500–600 ha [5, 6, 7]. Сходни данни има за Централна Европа и Русия. В гори с малко отмиращи и едроразмерни дървета участъкът е на площ 1000–1600 ha [8; 9; 14].

Близки видове. Няма.

Отрицателно действащи фактори. Изсичането на старите гори и санитарните сечи. Намалване на хранителната база, в частност на червената мравка. Конкуренцията на сивия, белогърбия и зеления кълвач. Тясната специализация към храна и местообитание.

Предприети мерки за защита. Защитен по ЗБР. Включен е в ЧКБ (1985) в категория „рядък“. Около 20% от размножаващите се двойки обитават национални и природни паркове.

Необходими мерки за защита. Обявяване на защитени територии в Западни Родопи, Западен Балкан, Пирин, Средна гора, Лудогорие, Котленска планина. Мораториум на ползването на горите в затворените басейни и защитените територии, а извън тях при възобновителните сечи да бъдат оставяни по 25–30 стари дървета на 1 ha. Ограничаване на санитарните сечи в старите гори.

Основна литература за вида: 1. Патев, 1950; 2. Спиридонов, 1985; 3. Спиридонов, 1988; 4. Янков, (ред.), 2007; 5. Спиридонов и др., 1983; 6. Спиридонов, 1999a; 7. Спиридонов, 1999b; 8. Blume, 1973; 9. Владышевский, 1980; 10. Федюшин, Долбик, 1967; 11. Иванчев, 2000; 12. Спиридонов, 1982; 13. Makatsch, 1976; 14. Nilsson, 1997.

Жеко Спиридонов, Стоян Николов,
Златанов, Радослав Станчев

Късопръста чучулига

Малка чучулига, малка каландра

Calandrella brachydactyla Leisler, 1814*Calandrella cinerea* Gmelin, 1789:

Матвејев, 1976: 69.

Разред Врабчоподобни (Passeriformes)

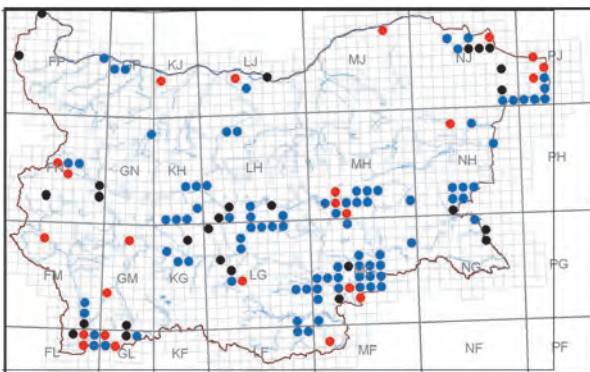
Семейство Чучулигови (Alaudidae)

Природозащитен статус: в България: уязвим VU [A3, A4, V1biii], ЗБР-II, III; международен: EСS-спес 3, ДП-I, Бек-II.

Общо разпространение. Туркестано-медитерански вид. Гнезди в Африка, Мала Азия, Югозападна и Централна Азия на изток до Забайкалието и Централен Китай и в Европа – на Пиринейския полуостров, във Франция, Италия, Малта, Швейцария, Балканския полуостров, Унгария, Словакия, Украйна и Южна Русия.

Разпространение и численост в България. Гнездещо-прелетен и преминаващ вид, в миналото широко разпространен в цялата страна, но само на места многоброен – край с. Огняново (Пазарджишко),

с. Кошарево (Пернишко) и по южните склонове на Еминска планина [1, 2, 3]. Сега ареалът е разкъсан на отделни малочислени субпопулации, запазени само в райони с оптимални местообитания. По-многобройни популации има в Крайморска Добруджа [4], на Бесапарските ридове, при Сливен и в някои райони северозападно от София – при Драгоман и селата Безден, Богъовци и Големо Малово. В редица от старите находища не е установена през последните 10 години. Числеността намалява и се оценява на около 10 000–12 000 двойки.

Местообитания. Разнообразни открити местообитания, голи или с оскъдна тревиста растителност. Предпочита сухи каменисти степи и пасища. Среща се и в крайморски дюни, обработваеми площи и пустеещи земи.

Биология. Пристига през април. Към началото на май женската строи наземно гнездо и снася 3–5 бели или жълтеникави, изпъстрени със светлокафяви точки яйца. Мътенето продължава 11–13 дни. Малките напускат гнездото на 10–11-дневна възраст. Възрастните хранят малките с наземни насекоми, червеи, ларви и др.

Близки видове. Сива чучулига (*Calandrella rufescens*).

Отрицателно действащи фактори. Разораване на степните съобщества и пасищата и превръщането им в обработваеми земи, овощни градини, лозя, застроени площи и др. Създаване на горски култури в местообитания на вида. Браконьерство при международен ловен туризъм.

Предприети мерки за защита. Защитена по ЗБР. Специални мерки за опазването не са предприети. Част от находищата попадат в защитени територии – резерватите „Калиакра“ и „Ропотамо“, защитената местност „Яйлата“ и др.

Необходими мерки за защита. Опазване на естествените тревни съобщества. Забрана на строителството в остепенените местообитания по Черноморието. Развитие на природосъобразно селско стопанство. Недопускане на залесяване и откриване на кариери в гнездовите находища. Създаване на нови защитени територии за опазване на вида. Строг контрол върху международния ловен туризъм по отношение на отстрела на защитени видове птици.

Основна литература за вида: 1. Боев и др., 1964; 2. Нанкинов, 1982; 3. Patzold, 1989; 4. Ivanov et al., 1998.

Петър Шурулинков

Балканска чучулига
Eremophila alpestris balcanica
 (Reichenow, 1895)

Otocoris penicilata (Gould, 1824): Reiser, 1894: 63, Клайн, 1909: 25.

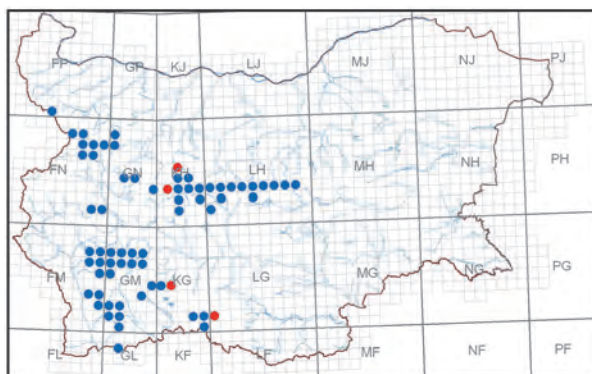
Разред Врабчоподобни (Passeriformes)
 Семейство Чучулигови (Alaudidae)

Природозащитен статус: в България: уязвим VU A [4 а, с, е], ЗБР–III; международен: БеК-II.

Общо разпространение. Холарктичен вид с 40 подвида в Холарктика и частично Латинска Америка. Подвидът *E. a. balcanica* е ендемичен за Балканския полуостров, след 1960 г. гнезди и в Южните Карпати [1].

Разпространение и численост в България. Постоянен вид, през есенно-зимния период скитащ и в равнините. В миналото многоброен в Стара планина, Рила, Пирин, Славянка и Западни Родопи [2]. Числеността не е била оценявана. Гнезди също в Същинска Средна гора, Васильовска планина и Витоша, а в Западни Родопи – в Баташка планина,

Пелерик, Букова планина и Дъбраш [3]. Гнездовата територия е около 70 000 ha, но под 2200–2400 m н. в. тя се обитава и от полската чучулига (*Alauda arvensis*). Плътноста на популациите в страната е 0,3–1 гнездеща двойка/10 ha [4, Спиридонов, непубл. данни], а числеността е 3000–4200 гнездещи двойки. Цялата популация на подвида е около 5000–10 000 двойки [5].

Местообитания. Ливади и пасища, включително на каменисти и скалисти терени, във високопланинската безлесна зона, главно по припечните склонове и билата, по-рядко в зоната на горите, рядко под 1400 m н. в.

Биология. Размножава се от май до юли, но балканският подвид изглежда има люпила в по-ниските части на планините и през април. Хранене на излетяло малко е установено на 3 май [6]. Гнездото се прави във вдлъбнатина в земята, прикрита сред тревни туфи и камъни. Има по 2 люпила годишно с по 3–4 (до 6) яйца [2, 7]. Мъгът женските птици. При други подвидове мътенето трае 10–14 дни, а престоят на малките в гнездата – 9–12 дни [7]. Храна: семена, през лятото насекоми и стоножки [2]. Гнездовата територия на двойките в Централна Стара планина и Североизточна Рила е 3–5 ha [4, 8, Спиридонов, непубл. данни].

Блиски видове. Подвидът *Eremophila alpestris flava*.

Отрицателно действащи фактори. Сукцесията на сибирската хвойна и гората в ливадите след упадък на планинското овцевъдство през последните 20 години [9]. Конкуренцията на полската чучулига. Възможни са и отравяния от семена, третираны с пестициди при есенните скитания.

Предприети мерки за защита. Защитена по ЗБР. Обявяване на НП „Пирин“, „Рила“ и „Централен Балкан“, ПП „Витоша“, „Рилски манастир“ и „Българка“, и буферната зона на резерват „Алиботуш“. Плановете за управление на националните паркове допускат умерена паша, поддържаща планинските ливади и ограничаване на хвойната.

Необходими мерки за защита. Обявяване на ПП в Западна Стара планина, Средна гора, Западни Родопи, Пирин и на ЗТ за отделни находища на вида. Ограничаване на навлизането на храстовата растителност във важни гнездови находища на вида.

Основна литература за вида: 1. Munteanu, Svensson, 1997; 2. Патев, 1950; 3. Янков, (ред.), 2007; 4. Спиридонов и др., 1987; 5. BirdLife International, 2004; 6. Георгиев, 1988; 7. Makatsch, 1976; 8. Спиридонов, 1984; 9. Spiridonov, 2000.

Жеко Спиридонов, Георги Стоянов

Пъстрогуша завирушка *Prunella collaris* (Scopoli, 1769)

Accentor collaris (Scopoli): Reiser, 1894: 57;

Accentor alpinus Bechstein:

Клайн, 1909: 5.

Разред Врабчоподобни (Passeriformes)

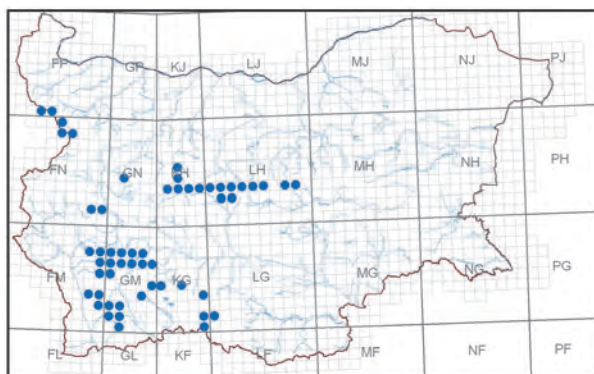
Семейство Завирушкови (Prunellidae)

Природозащитен статус: в България: уязвим VU [A3 c], ЗБР-III; международен: БеК-II.

Общо разпространение. Палеомонтанен вид, който обитава планините в Южна Палеарктика, включително най-високите планински масиви на Европа (главно Алпите, Карпатите, Пиренеите). Подвидът *P. s. subalpina* Viehm (балканска завирушка) е ендемичен за Балканския полуостров.

Разпространение и численост в България. Постоянна и скитаща. Основната част от популацията обитава Рила и Пирин, също Централна Стара планина, мозаечно Западни Родопи, където е малочислена, както и в Западна Стара планина и Витоша. В гнездовия период обитава високопланинска територия от 100 000–110 000 ha. Числеността при

плътност 1 двойка/25–60 ha е 2300–3100 гнездящи двойки [1, 2, 3, 4, 5]. Най-ниско, рядко под 1500 m н. в., е намирана да гнезди в НП „Централен Балкан“ и на връх Червен край Тетевен [2, 5, 6, 7, 8].

Местообитание. Скални масиви, скалисти и каменисти места във високопланински ливади и храсталаци от клек и сибирска хвойна над горната граница на гората до най-високите била и върхове.

Биология. Брачно поведение е установено най-рано на 17 март [8]. Прави гнездата под камъни и в скални ниши и пукнатини. Има 2 люпила (2–6 яйца) от май до началото на август; женската птица мъти 15 дни [9, 10, 11]. Храната е от насекоми и ларвите им, червейчета, дребни паяци и охлюви, семена [12]. Гнездовата територия е с площ 10–25 ha [2, 11, Спиридонов, непубл. данни]. През зимата скита в равнините, край пътищата и селищата, понякога в ята от 20–40 индивиди. Вероятно някои птици остават в безснежните райони в планините. В гнездовите райони се завръща през март–април [10, 11, 12].

Близки видове. Горска завирушка (*Prunella modularis*).

Отрицателно действащи фактори. Сукцесията на храстовата и дървесната растителност върху 30–40% от местообитанията на вида. Изграждането на туристически бази и зимни спортни съоръжения, катеренето на скални стени. Отравяне по сметищата през зимата, преследване от скитащи котки.

Предприети защитни мерки. Защитена по ЗБР. Две трети от гнездовата популация обитава 3 национални и 3 природни парка.

Необходими защитни мерки. Обявяване на ПП „Западен Балкан“, на защитени територии и защитени зони в Западни Родопи и разширяване на НП „Пирин“. Ограничаване на инвазията на сибирската хвойна във важни находища на вида и на други видове и съобщества. Прекратяване на строителството във високопланинската зона в страната.

Основна литература за вида: 1. Янков, (ред.), 2007; 2. Спиридонов и др., 1987; 3. Спиридонов, 1999a; 4. Спиридонов, 1999b; 5. Спиридонов, 2000; 6. Спиридонов, 1984; 7. Спиридонов, Милева, 1988; 8. Георгиев, 1988; 9. Makatsch, 1976; 10. Бѐме, 1975; 11. Dyrucz, Janiga, 1997; 12. Патев, 1950.

Жеко Спиридонов,
Асен Игнатов, Георги Стоянов

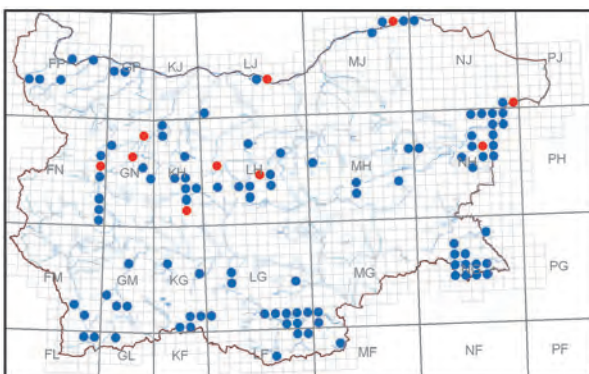
Градинска червеноопашка
***Phoenicurus phoenicurus* (Linnaeus, 1758)**
 Разред Врабчоподобни (Passeriformes)
 Семейство Мухоловкови (Muscicapidae)

Природозащитен статус: в България: уязвим VU С, ЗБР-II; международен: ЕСС-spec 2, намалял; БеК-II; БоК-II.

Общо разпространение. Палеарктичен вид, над 50% от ареала е в Европа. Зимува в района на Сахара.

Разпространение и численост в България. Гнездещо-прелетен и преминаващ вид. В миналото е рядък с малко установени находища на юг от Балкана [1]. Непотвърдени сега локалитети има на Витоша, Люлин, около Роман, Своге, Берковица, Земен, Троян, Свищов, Балчик, селата Чуричени, Круник, Гурково, р. Камчия, хижите „Барикадите“ и „Партизанска“ [1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11]. Сега се среща в планински и предпланински райони (Странджа, Витоша, Рило-Родопският масив, Осоговска, Етрополска, Драгоевска, Стара планина, Франгенско и Момино плато), по-рядко в равнините (по р. Дунав и Черноморското крайбрежие) [12, 13, 14, 15, 16, 17]. У нас гнездят 2000–6000 двойки от подвидовете *Ph.*

ph. phoenicurus и *Ph. ph. samamisticus*, като вторият е установен по Черноморското крайбрежие и Странджа планина.

Местообитания. Широколистни, смесени и крайречни гори, паркове, градини и селища. Рядко в иглолистни гори [18, 19] и скални местообитания [6, 20].

Биология. Гнезди в хралупи на дървета, дупки в зидове и постройките [21, 22], рядко в скални цепнатини и ниши, стари гнезда на лястовици [6, 20]. В други части на ареала гнезди в корените на дървета и по сипеи. Храни се предимно с насекоми (пеперуди, бръмбари) и паяци, а през есента и с дребни плодчета [23].

Блиски видове. *Phoenicurus ochruros*.

Отрицателно действащи фактори. Унищожаване на горските местообитания и на хралупестите дървета, увеличаването на междувидовата конкуренция [24, 25]. В Южна Европа намаляването на числеността вероятно се дължи и на ниска гнездова продуктивност [26].

Предприети мерки за защита. Защитена по ЗБР. Малка част от популацията обитава защитени територии.

Необходими мерки за защита. Проучване на разпространението, числеността, биологията и екологията с цел конкретизиране на заплахите. Ограничаване на сечта в места с висока плътност на вида. Поставяне на къщички на места с намалена численост.

Основна литература за вида: 1. Патеv, 1950; 2. Harrison, 1933; 3. Симеонов, Делов, 1989; 4. Mountfort, Ferguson-Lees, 1961; 5. Петров, 1980; 6. Паспалева-Антонова, 1964; 7. Симеонов, Баева, 1988; 8. Дончев, 1970; 9. Reiser, 1894; 10. Von Stephan Ernst, 1978; 11. Niethammer, 1934; 12. Milchev, 1994; 13. Шуруликов, Христов, 2001; 14. Georgiev, Milchev, 2000; 15. Nikolov, Vassilev, 2004; 16. Симеонов, Маринов, 1994; 17. Николов, Георгиев, 2007; 18. Нанкинов, 1997; 19. Nikolov, 2005; 20. Стоянов, 1996; 21. Пешев, Боев, 1962; 22. Николов, 2002; 23. Snow, Perrins, 1998; 24. Flousek et al., 1993; 25. Hagemejier, Blair, 1998; 26. Järvinen, 1981.

Стоян Ч. Николов, Димитър Георгиев

Син скален дрозд***Monticola solitarius* L., 1758***Monticola cianus* (L.): Клайн, 1909: 8.

Разред Врабчоподобни (Passeriformes)

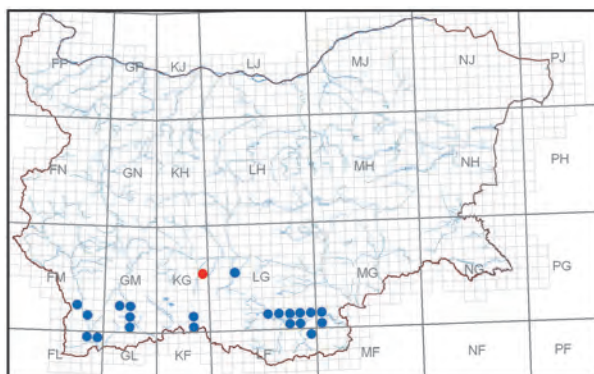
Семейство Мухоловкови (Muscicapidae)

Природозащитен статус: в България: уязвим VU C[2(a(i)) + D [1], ЗБР-II, III; международен: EBS-spec 3; Бек-II.

Общо разпространение. Палео-ксеромонтанен вид, чийто гнездови ареал обхваща южните части на Европа (на север до Швейцария и Австрия), Азия и Африка. Зимува в Южна Азия, Западна и Централна Африка. В голяма част от ареала се среща целогодишно.

Разпространение и численост в България. Постоянен вид. Установен за пръв път при яз. „Студен кладенец“ през 60-те години на миналия век [1, 2]. Сега националната популация е концентрирана основно в скалните комплекси и прилежащите храстови съобщества и пасища по поречията на реките Арда (главно между Кърджали и Маджарово), Места (особено между Добринище и Гоце Делчев) и Струма (южната част на Кресненското дефиле) [3].

В южната част на Кресненското дефиле е с относително ниска срещаемост и с плътност 1,10 гнездещи двойки /km² [4]. Общата численост в страната е между 250 и 450 гнездещи двойки [3].

Местообитания. Скалисти райони, каменливи брегове и крайморски склонове, в съчетание с храстова растителност от медитерански тип.

Биология. Гнезди в скални цепнатини (на височина най-често около 3 m), както и в изоставени каменни постройки. Снася 3–6 яйца през април–май [1]. Храни се предимно с безгръбначни животни, но също и с гущери и растителни части [1].

Близки видове. Пъстър скален дрозд (*Monticola saxatilis*).

Отрицателно действащи фактори. Промяна на местообитанията и безпокойство при залесяване. Изграждане на пътна инфраструктура, язовири, строеж на миниВЕЦ-ове, откриване на рудници, карриери, туризъм и др.

Предприети мерки за защита. Защитен по ЗБР. Част от находищата са в ЗТ (резерватите „Тисата“ и „Вълчи дол“, ЗМ „Патронка“, „Черната скала“, „Момина скала“, „Кованка“, „Големият сипей“ и др.)

Необходими мерки за защита. По-детайлно проучване на числеността и разпространението на субпопулациите и тенденциите при тях, статуса на заетите местообитания и заплахите. Опазване на местообитанията.

Основна литература за вида: 1. Mauersberger, Stubs, 1963; 2. Дончев, 1964; 3. Янков, (ред.), 2007; 4. Nikolov, Spasov, 2005.

Светослав Спасов,
Стоян Ч. Николов, Георги П. Стоянов

Речен цвъркач***Locustella fluviatilis* (Wolf, 1810)**

Разред Вrabчоподобни (Passeriformes)

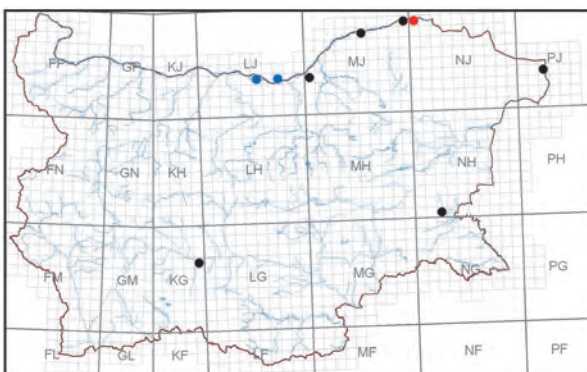
Семейство Коприварчеви (Sylviidae)

Природозащитен статус: в България: уязвим VU B1c + D1, ЗБР-III; международен: IUCN-LC; БoK-II; БeK-II.

Общо разпространение. Палеарктичен вид, чийто гнездови ареал е от Дания и Германия на изток до горното течение на р. Об в Северен Казахстан. През последните години е установено разширяване на ареала в южна посока. Зимува в тропичната част на Източна Африка.

Разпространение и численост в България. Гнездещо-прелетен и преминаващ вид. За пръв път е регистриран в страната през средата на XX в. [1, 2, 3, 4], а като гнездещ – през 1980 г. [5]. Установен е по Дунавското (о. Белене, рибарници „Мечка“ и „Нова Черна“, Гарванско блато и резервата „Сребърна“) и Черноморското крайбрежие (Дуранкулашко езеро, ез. Вая, Атанасовско езеро), Софийското поле и по долините на реките Струма, Марица (рибарници

при Триводици), Арда и Тунджа. Известни са общо 9 гнездови находища с около 60 двойки [6]. Според по-нови данни [7] съвременното му гнездово разпространение е изключително по Дунавското крайбрежие с обща численост между 130 и 530 двойки.

Местообитания. Заливни островни гори по р. Дунав, окраища на тръстикови съобщества в различни типове естествени и изкуствени влажни зони.

Биология. Мъти два пъти в годината поединично или на групи до 5 двойки на разстояние 50–100 m [6]. Гнездото е разположено партерно сред гъста растителност. Снася 4–7 яйца. Храната се състои от насекоми.

Близки видове. Тръстиков цвъркач (*Locustella luscinioides*), полски цвъркач (*Locustella naevia*).

Отрицателно действащи фактори. Непроучени.

Предприети мерки за защита. Защитен по ЗБР. Голяма част от гнездовите находища са в границите на защитени територии.

Необходимы мерки за защита. По-детайлно проучване на гнездовото разпространение и на динамиката на числеността.

Основна литература за вида: 1. Mauersberger, 1960; 2. Дончев, Унджиян, 1961; 3. Паспалева-Антонова, 1961; 4. Дончев, 1964; 5. Мичев, Ватев, 1983; 6. Nankinov, 2000; 7. Янков (ред.), 2007.

Таню Мичев, Павел Зехтинджиев,
Илия Ватев

Градински писмехулник***Hippolais icterina* (Linnaeus, 1758)**

Разред Врабчоподобни (Passeriformes)

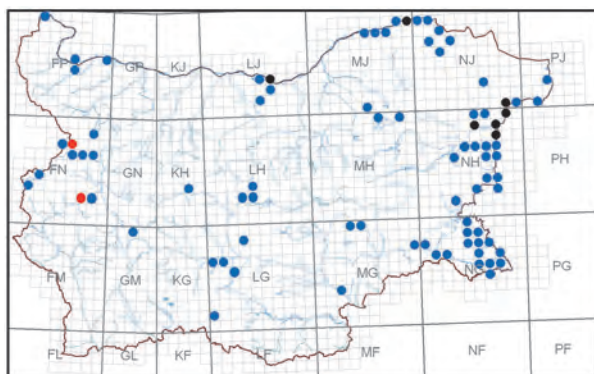
Семейство Коприварчеви (Sylviidae)

Природозащитен статус: в България: уязвим VU C2(a(i)) + D [1], ЗБР–III; международен: Бек–II.

Общо разпространение. Вид с европейски тип на разпространение. Гнездовият ареал е основно в Западна Палеарктика, като тънка ивица достига Централен Сибир с отделни находища около Каспийско море. В Европа не се среща на Британските острови, а на югоизток стига до Франция, Швейцария и Балканите. Парapatричен вид на *Hippolais polyglotta*.

Разпространение и численост в България. Гнездещо-прелетен и преминаващ вид. В миналото е рядък [1]. Находища без указани координати има в Пирин [2], Люлин [3], Коньовската планина [4], Средна гора [5], а непотвърдени локалитети – около Свищов [6] и Варна [7, 8, 9, 10]. Сега голяма част от популацията е по Черноморското крайбрежие, р. Дунав [11], в Странджа [12] и Западна Стара планина [13, 14]. Поради слабата проученост в страната

броят на гнездещите двойки се оценява чрез субективни експертни становища, като за периода след 90-та година те варират от 50–100 [15] до 800–1200 двойки [16]. Гнездовата популация сега се оценява на 300–600 двойки.

Местообитания. Широколистни гори с богат подлес, дървесни насаждения, селски градини, храстови съобщества и влажни зони.

Биология. Гнездовата биология у нас е слабо проучена. Гнездо е намерено на 2,2 m височина върху младо тополово дърво. Яйцеснасяне е регистрирано през последната десетдневка на май [10]. В Централна Европа започва в началото на май. Гнездото е чашковидно, изградено от сухи треви, корени, мъх, преплетени с косми и фини тревички, замаскирано с кора, вълна, хартия. Има едно люпило годишно с 2–7 субелиптични, напътнени с черно бледорозови яйца. Инкубацията трае 13–15 дни. Малките напускат гнездото след 13–14 дни [17].

Близки видове. Бъбрив присмехулник (*Hippolais polyglotta*), малък маслинов присмехулник (*Hippolais pallida*).

Отрицателно действащи фактори. Чувствителен към унищожаването на широколистните горски местообитания и техния подлес [17, 18].

Предприети мерки за защита. Защитен по ЗБР. Част от популацията обитава ЗТ: резерват „Сребърна“ [19], ПП „Странджа“ [12] и „Врачански Балкан“ [13].

Необходими мерки за защита. Проучване на изискванията към местообитанията, възпрепятстване на унищожаването на подлеса в горите с негови находища.

Основна литература за вида: 1. Патев, 1950; 2. Симеонов, 1986; 3. Паспалева-Антонова, 1964; 4. Симеонов, Делов, 1989; 5. Петров, 1981; 6. Harrison, 1933; 7. Reiser, 1894; 8. Jordans, 1940; 9. Maucrsberger, 1960; 10. Mountfort, Ferguson-Lees, 1961; 11. Шурулинков и др., 2005; 12. Milchev, 1994; 13. Georgiev, Milchev, 2000; 14. Nikolov, Vassilev, 2004; 15. Костадинова, 1997; 16. Нанкинов и др., 2004; 17. Snow, Perrins, 1998; 18. Hagemeijer, Blair, 1997; 19. Kambourova, 2005.

Стоян Ч. Николов

Голям маслинов присмехулник
Hippolais olivetorum Strickland, 1837

Hypolais olivetorum (Strickl.): Reiser, 1894: 51.

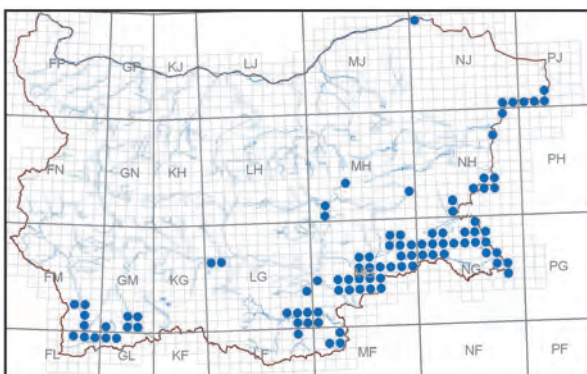
Разред Passeriformes (Врабчоподобни)
 Семейство Коприварчеви (Sylviidae)

Природозащитен статус: в България: уязвим VU [A3c, B2b(iii),c(ii),(iv)]; ЗБР-II, III; международен: ETS (R); ДП-I; БеК-II; БоК-II.

Общо разпространение. Източносредиземноморски вид, гнездящ в западните и в южните крайморски райони на Турция, Гърция (включително много острови), България, Македония, Албания, Хърватска и Черна гора [1, 2]. Зимува главно в Източна и Южна Африка.

Разпространение и численост в България. Първите съобщения за вида са за района на гр. Сливен (1875) и много по-късно за Гюловца, Бургаско [3]. През последните 40 години видът е намерен да гнезди във всички райони със значимо средиземноморско биотично влияние: долината на р. Струма (от Кресненски пролом на юг) и Санданско-Петричко

поле, долината на р. Места (от Момина клисура на юг), Източни Родопи (поречието на реките Арда, източно от гр. Кърджали, Крумовица и Бяла река), Сакар, Тунджанска хълмиста област, Дервентски възвишения, Странджа и Черноморското крайбрежие [4, 5, 6, 7, 8]. Територията на разпространение е около 6000 km². Популацията е фрагментирана и много находища са с по няколко двойки. Численост 950–1100 гнездещи двойки на 1200–1400 km² възможни за вида местообитания при средна плътност 0,8 двойки/km². Средна максимална плътност за страната е 1,6 двойки/km² (1). Има оценки с близка максимална, но с много по-ниска минимална (100–500 двойки) численост [2, 9, 10]. Други оценки имат много високи стойности – до 3500 двойки [9, 11].

Местообитания. Сухи каменисти склонове, долини и ждрела с храстова растителност и светли ниски гори от средиземноморски тип в хълмистия и предпланинския пояс, както и по морския бряг.

Биология. Прелетен вид. Гнездото най-често се прави в драка, също на кукуч и дървовидна хвойна. Мътенето на яйцата (3–4) в Югозападна България започва в началото на май [4, 5, 6]. Понякога двойката има 2 люпила (П. Симеонов, непубл. данни).

Отрицателно действащи фактори. Унищожаване и промяна на местообитанията (застрояване на морския бряг и безпокойство от туризма, разчистване на терени за селското стопанство, пожари, сечи). Ограниченият ареал и ниската численост на световната популация (минимално 11 000 двойки) предпоставят значими промени в числеността на вида.

Предприети мерки за защита. Защитен по ЗБР. Много от находищата му попадат в защитени територии и места от мрежата НАТУРА 2000.

Необходими мерки за защита. Провеждане на изследвания върху биологията и екологията на вида и мониторинг на състоянието му. Обявяване на защитени зони и територии.

Основна литература за вида: 1. Hagemeyer, Blair (eds), 1997; 2. BirdLife International, 2004; 3. Патев, 1950; 4. Симеонов, 1971; 5. Ватев, Симеонов, 1978; 6. Спиридонов, Симеонов, 1988; 7. Нанкинов, 1993; 8. Янков (ред.), 2007; 9. Костадинова, 1997; 10. Snow, Perrins, 1998; 11. Нанкинов и др., 2004.

Илия Ватев, Жеко Спиридонов,
 Павел Симеонов

Орфеево коприварче *Sylvia hortensis* (Gmelin, 1789)

Разред Врбчоподобни (Passeriformes)

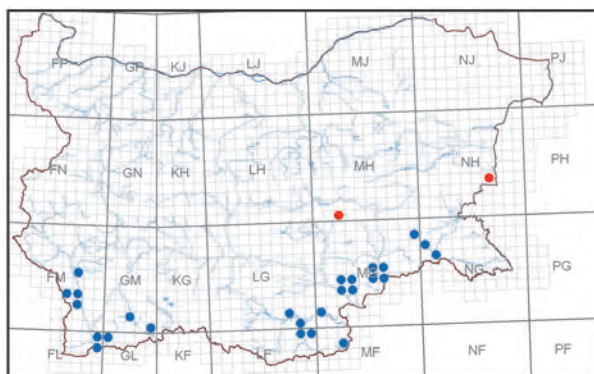
Семейство Коприварчеви (Sylviidae)

Природозащитен статус: в България: уязвим VU [B1a, c(i, ii)], ЗБР-III; международен: ECS-спес 3; БеК-II; БоК-II.

Общо разпространение. Средиземноморски вид, който гнезди в Южна Европа, Турция, Кавказ, Азия и Северна Африка.

Разпространение и численост в България. Среща се само в най-южните части на страната: долините на реките Струма (на север до Благоевград) и Места, подножието на Южен Пирин, Славянка, Огражден и Малешевската планина, в Източни Родопи, Сакар, Дервентските възвишения, западните склонове на Странджа, в Сливенско, Бургаско и на нос Емине [1–20]. Плътността на гнездовата популация варира от 0,31 до 1,6 двойки/10 ha. В отделни години може да липсва в някои от находищата [17, 19, 20]. За периода 1998–2000 г. се наблюдава увеличаване на числеността [21].

Местообитания. Псевдомоквиси и подобни на тях сухолюбиви формации от драка, келяв габър, дъб, хвойна и др., както и сред гъсти храсталаци, обрасли с къпини по границите на екстензивно използвани неголеми площи от лозя, овощни, зеленчукови градини и пр.

Биология. Двойките заемат гнездовата територия в началото на април. Гнездото се разполага по драки, бадемолистна круша или сред гъсталака от къпини. Снасянето на яйцата е от края на април до края на май. Излюпени малки се наблюдават от средата на май до средата на юни. Храни се с насекоми и плодове [4, 7, 10, 11, 14, 17].

Блиски видове. Няма.

Отрицателно действащи фактори. Липсват сведения за пряко действащи фактори. Възможно е ефект върху популацията да има засилената употреба на инсектициди. Ограничеността на характерния биотоп е предпоставка за уязвимост. В бъдеще определено негативен ефект би имало унищожаването на ограничените по площ и разпространение типични местообитания на вида.

Предприети мерки за защита. Защитено по ЗБР. Част от местообитанията се намират в границите на защитени територии: резерват „Тисата“, ПЗ „Нос Емине“, ПЗ „Малкия Кожух“, ЗМ „Сремски пролом“. По-голямата част от типичните места са незаститени.

Необходими мерки за защита. Нуждае се от допълнителни проучвания, отнасящи се както до разпространението и числеността, така и до екологията и биологията му. Необходимо е обявяване на защитени територии в местата, където е установено с най-висока плътност – в Сакар, Дервентските възвишения, Южен Пирин, Огражден и Малешевската планина, както и на цялото Кресненско дефиле.

Основна литература за вида: 1. Патев, 1950; 2. Простов, 1963; 3. Дончев, 1964; 4. Дончев, 1965; 5. Симеонов, 1970; 6. Симеонов, 1974; 7. Ватев, Симеонов, 1978; 8. Петров, 1981; 9. Простов, Смилова, 1983; 10. Нанев, 1988; 11. Спиридонов, Симеонов, 1988; 12. Янков, 1991; 13. Стоянов и др., 2001; 14. Doncev, 1981; 15. Dontschev, 1989; 16. Robel, Königstedt, 1978; 17. Milchev, Kovachev, 2000; 18. Stoychev et al., 2004; 19. Nikolov, Spasov, 2005; 20. Karaivanov, 2005; 21. BirdLife International, 2004.

Божидар Иванов, Петър Шурулинков

Червеногуша мухоловка

Малка мухоловка

Ficedula parva* (Bechstein, 1794)Muscicapa parva* Bechstein, 1794: Reiser, 1894: 91; Патев, 1950: 93.

Разред Врбчоподобни (Passeriformes)

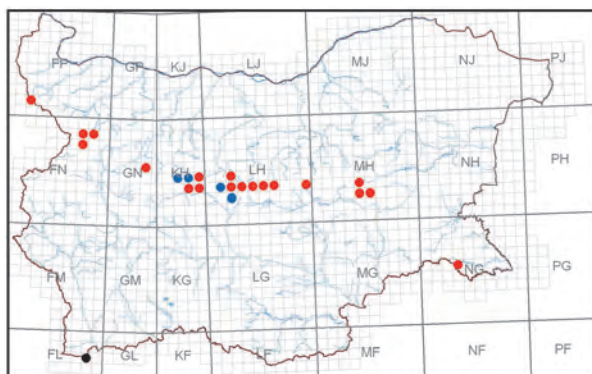
Семейство Мухоловкови (Muscicapidae)

Природозащитен статус: в България: уязвим VU A [3, с], ЗБР-II, III; международен: ДП-I; БеК-II.

Общо разпространение. Палеарктичен вид, гнездещ в Евразия (тайгата, Алтай, Кавказ, Мала Азия, Европа, Балканския полуостров).

Разпространение и численост в България. Гнездещо-прелетен и преминаващ вид. В края на 70-те години на XIX в. е установен да гнезди спорадично в Североизточна България (вероятно Лудогорие и/или Източна Стара Планина) [1], еднократно в Камчийския лонгоз [2], а в 2 случая е наблюдавана в края на май [3, 4]. От 1975 г. гнезди постоянно в Стара планина [5, 6, 7, 8], гнезди също в Източна и Западна Стара Планина [9], и Странджа. Общата

численост в страната е 700–1000 двойки при средна плътност 1 двойка/50–100 ha; в Централна Стара планина има 400–500 двойки.

Местообитания. Главно стари букови гори с естествена структура и 600–1550 m н. в. [5, 6, 7, 8, 12]. В Странджа гнезди във вековна гора от благуи.

Биология. Брачни песни са регистрирани от средата на май до началото на юли. Хранене на малки е установено през целия юли, а между 20 юли и 10 август често се наблюдават групи (семейства); някои двойки имат второ люпило [5, 6, 8]. Гнездото е в хралупа или дупка в стъбло или в клон. Малките, на брой 5–6, излитат на 13-ия ден [10]. Размерът на гнездовите територии в Централна Стара планина варира в зависимост от естествения характер на горите от 7–8 до 25–30 ha. По трансекти от 1,5 и 6 km са преброявани по 4 двойки. Храни се с насекоми. Улавя плячката в кратък кръгов полет. Наблюдавана е да търси храна и по земята [5]. Прелетите са през април–май и края на август–октомври [3, 11].

Блиски видове. Червеногръдка (*Erithacus rubecula*).

Отрицателно действащи фактори. Възобновителните и санитарните сечи. Тясно специализирана към местообитанията. Намира се на периферията на ареала си.

Предприети мерки за защита. Защитен по ЗБР. Обявени са НП „Централен Балкан“, ЗМ „Черния рът“ и ПП „Българка“ и „Странджа“.

Необходими мерки за защита. Обявяване на ПП „Западен Балкан“ и на защитени територии и зони, най-вече в неползваните досега стари букови и дъбови гори в Стара планина и Средна гора [13]. Мораториум върху сечите в старите гори в защитените територии.

Основна литература за вида: 1. Radakoff, 1879; 2. Jordans, 1940; 3. Петров, Златанов, 1955; 4. Дончев, 1974; 5. Спиридонов, 1981; 6. Спиридонов и др., 1983; 7. Спиридонов, Милева, 1988; 8. Спиридонов, 1999; 9. Янков, (ред.), 2007; 10. Makatsch, 1976; 11. Патев, 1950; 12. Hagemeyer, Blair, 1997; 13. Spiridonov, Raev, 2006.

Жеко Спиридонов

Полубеловрата мухоловка***Ficedula semitorquata* (Homeyer, 1885)**

Разред Врбчоподобни (Passeriformes)

Семейство Мухоловкови (Muscicapidae)

Природозащитен статус: в България: уязвим VU B[2(a)]+C, ЗБР-II; международен: IUCN-почти застрашен; ECS-spec 2, намаляващ; Бек-II; БоК-II.

Общо разпространение: Европейски вид с гнездови ареал в почти цяла Югоизточна Европа, Мала Азия и западните части на Иран [1].

Разпространение и численост в България. Поради разглеждането му в миналото като подвид на беловратата мухоловка (*Ficedula albicollis*) е трудно да се проследи развитието на популацията във времето. Възможно намаляване, предизвикано от по-интензивното изсичане на старите гори, особено през периода 1950–1980 г. [2, 3]. Сега е с неравномерна численост, като в повечето от находищата гнездат десетки двойки/100 km². Най-висока (повече от 100 двойки/100 km²) е числеността в някои крайречни и по-обширните равнинни и нископланински гори. Най-често плътността намалява с увеличава-

не на надморската височина. Основната част от популацията е съсредоточена в Източна и Централна Стара планина, лонгозните гори по долните течения на реките Батова, Камчия и Ропотамо, както и в Странджа. Общо в страната гнездат около 1500–3500 двойки [2, 3].

Местообитания. Главно стари, предимно естествени широколистни гори, съставени от полски ясен (*Fraxinus oxycarpa*), дъб (*Quercus* spp.), бук (*Fagus sylvatica*, *Fagus orientalis*) и др. Сравнително рядко стари овощни градини, дървесни плантации, градски паркове и градини [2, 3]. Находищата са от морското равнище до 800 m н. в., по-рядко до 1500 m н. в. [2].

Биология. Разполага гнездото си в хралупи (включително изкуствени гнездилки), обикновено на 3–6 m височина. През май снася 4–7 яйца. Има 1–2 люпила. Женската мъти в продължение на 12–14 дни [4].

Близки видове. Жалобна мухоловка (*Ficedula hypoleuca*), беловрата мухоловка (*Ficedula albicollis*).

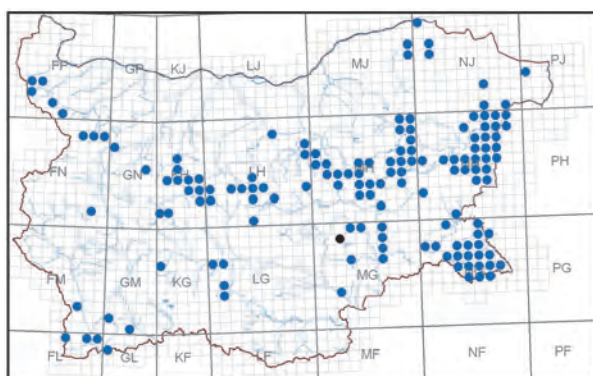
Отрицателно действащи фактори. Изсичането на стари гори; главни сечи и други горскостопански мероприятия през размножителния период.

Предприети мерки за защита. Защитена по ЗБР. Сравнително голяма част от популацията е в защитени територии (резерватите „Камчия“, „Балтата“, ПП „Странджа“ и др.).

Необходими мерки за защита. Поставяне под защита на всички основни находища.

Основна литература за вида: 1. BirdLife International, 2004; 2. Георгиев, и др., 2007; 3. Георгиев, 2004; 4. Cramp, Perrins (eds.), 1993.

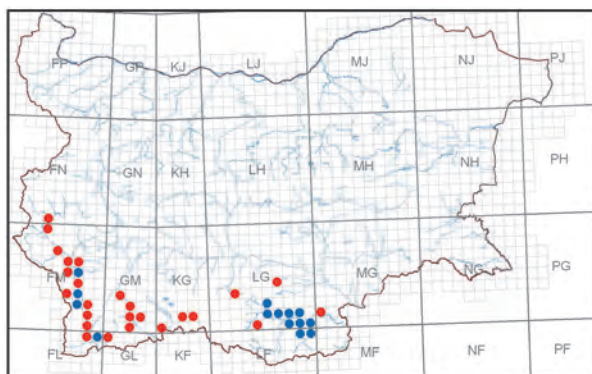
Димитър Георгиев, Петър Янков

Скална зидарка***Sitta neumayer Michahellis, 1830***

Разред Вrabчоподбни (Passeriformes)

Семейство Зидаркови (Sittidae)

Sitta syriaca Ehrenb.: Reiser, 1894: 62; *Sitta neumayeri* Michahelles: Патев, 1950: 72.**Природозащитен статус:** в България: уязвим VU [B1a; C2a(i)], ЗБР-III; международен: ECS-спес 4.**Общо разпространение.** Средиземноморски вид, чийто гнездови ареал обхваща Югоизточна Европа, Турция, Израел, Иран, Ирак, Кавказ [13].**Разпространение и численост в България.** Постоянен вид. В миналото се е срещал в Родопите и Югозападна България [10]; в Рила на около 2200 m н. в.; в Пирин на около 2000 m н. в. и Кресненското дефиле [7]; около р. Струма при местн. Рупите [5]; в южните части на Кресненското дефиле [1]; при гара Крупник [12]; в ниските части на планините Огражден, Малешевска, Пирин и Родопите [3]. Сегашното

разпространение включва скални терени в Източни Родопи [11]; Западни Родопи – по-често в ниските части на Дъбраш [14]; в Триградско-Ягодински район [4, 14]; местн. Караджов камък [10] и др. В Югозападна България се среща по поречието на р. Струма – около местн. Рупите, Кресненското дефиле и др., като на север достига Земенския пролом; по р. Места – под с. Елешница, прохода Момина клисура и др. Гнезди и в ниските части на Пирин, Западна Рила, Огражден, Малешевска и Влахина [14]. Числеността е около 600 двойки [6].

Местообитания. Открити скалисти райони в южните части на страната, предпочита терени с по-ниска надморска височина.**Биология.** Размножава се по отвесни скали – от 2–3 m до няколко десетки метра височина. Гнездата са в дупки, цепнатини и др.; рядко в зидове на постройки [15]. Отпред гнездовата камера е затворена с преграда от слепена кал и камъчета, в която има кръгъл входен отвор. През април снася 6–13 бели яйца с ръждивокофяво напетняване [3]. Малките се излюпват след 15–18 дни, престояват в гнездото около 28 дни. Годишно има по 1–2 люпила [2]. Храни се с насекоми, през есента и зимата – със семена и плодове.**Блиски видове.** Горска зидарка (*Sitta europaea*).**Отрицателно действащи фактори.** Безпокойство от човека; разрушаване на гнездовите находища при добивни и строителни дейности, изземване на яйца от колекционери.**Предприети мерки за защита.** Защитена по ЗБР. Някои от гнездовите находища са в защитени природни територии.**Необходими мерки за защита.** Създаване на нови и разширяване на съществуващи защитени територии – около с. Илинденци – с. Плоски, около местн. Рупите, по поречието на р. Места и др.**Основна литература за вида:** 1. Ватев, Симеонов, 1978; 2. Иличев, Михеев (ред.), 1986; 3. Мичев, Райков, 1980; 4. Нанкинов, 1982; 5. Нанкинов и др., 1979; 6. Нанкинов и др., 2004; 7. Паспалева-Антонова, 1965; 8. Патев, 1950; 9. Петров, 1988; 10. Пешев, Боев, 1962; 11. Янков, Няголов, 1987; 12. Doncev, 1981; 13. Howard, Moore, 1980; 14. Stoyanov, 2004; 15. Yankov, 1997.Георги П. Стоянов, Илия Ватев,
Божидар Иванов, Цено Петров, Светослав Спасов

Скалолазка***Tichodroma muraria* (Linnaeus, 1758)**

Разред Врбчоподобни (Passeriformes)

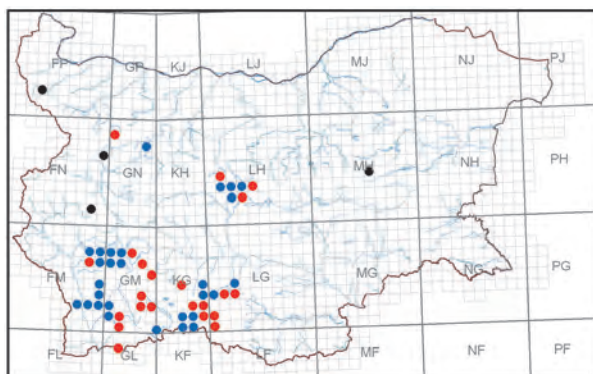
Семейство Зидаркови (Sittidae)

Природозащитен статус: в България: уязвим VU B(1a), D1, ЗБР-III.

Общо разпространение. Палеомонтанен вид, чийто гнездови ареал е в Южна Европа, Турция, Иран, Централна Азия, Пакистан, Китай.

Разпространение и численост в България. Постоянен вид, в средата на ХХ в. установен в Стара планина, Рила, Пирин, Родопите [1, 2, 4, 6]. Единични двойки са регистрирани в Кресненското и Искърското дефиле [7]. Сегашното разпространение обхваща среднопланинския до високопланинския пояс на Рила, Пирин, Централна Стара планина, Западни Родопи [5], Славянка [10]. Отделни двойки са установени и в някои по-ниско разположени скалисти райони – Искърски пролом (Предбалканска част) [8], Врачанска планина, ждрелото на р. Ерма, Кресненското дефиле, Провадийското плато [9, 10]. Числеността в страната се оценява на около 300–400 двойки [3].

Местообитания. Отвесни скални масиви във високите части на планините, обширни скални комплекси в среднопланинския пояс. Рядко или периодично гнезди в нископланински и предпланински райони – проломи, ждрела, карстови плата. През есенно-зимния период извършва вертикални миграции и скитания към ниско разположени скалисти райони, в които не гнезди – Земенски пролом, Скрински пролом и др. Тогава навлиза и в селища – Банско, Перник, София и др. [10]. През този период се отдалечава на десетки километри от гнездовите си находища.

Биология. Гнезди в дълбоки и добре защитени укрития по отвесни скали, по тавани на големи пещерни входове; по-рядко в зидове на постройки (хижи, заслони и др.). Размножителният период започва в края на април–май. Гнездото е изградено от финни сламки, клончета и мъх, застлано е с перца и косми [7]. Женската снася от 3 до 6 яйца, бели с тъмни шарки в тъпия им край. Мътенето е 14 дни. След около 4 седмици малките напускат гнездото. Храни се с насекоми.

Близки видове. Няма.

Отрицателно действащи фактори. Безпокойство, разрушаване на гнезда.

Предприети мерки за защита. Защитена по ЗБР. Много от гнездовите находища се намират в защитени територии.

Необходими мерки за защита. Целенасочени проучвания върху разпространението и негативните фактори, които влияят върху популацията на вида.

Основна литература за вида: 1. Дончев, 1970; 2. Дончев, 1974; 3. Нанкинов и др., 2004; 4. Патов, 1950; 5. Петров, 1990; 6. Симеонов, 1967; 7. Симеонов, 1983; 8. Стоянов, 1996; 9. Стоянов, 2001; 10. Стоянов, под печат; 11. Howard, Moore, 1980.

Георги П. Стоянов,
Божидар Иванов, Цено Петров

Торбогнезден синигер

Торбестогнезден синигер

Remiz pendulinus* Linnaeus, 1758Aegithalus pendulinus*: Reiser, 1894: 58.

Разред Вrabчоподобни (Passeriformes)

Семейство Торбогнездни синигери

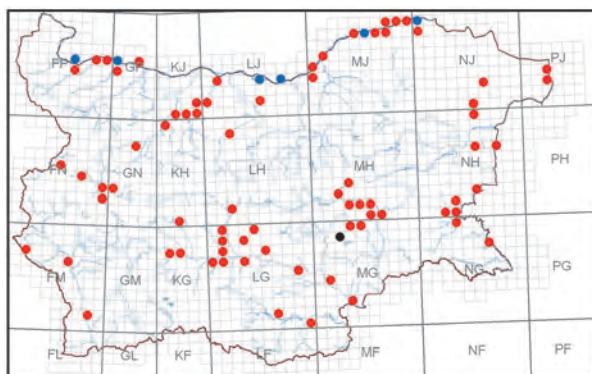
(Remizidae)

Природозащитен статус: в България: уязвим VU [B1+B2+C], ЗБР-III; международен: Бек-III.

Общо разпространение. Палеарктичен вид, който се среща в Южна Палеарктика между Южна Финландия, Швеция, Португалия, Испания, Иран и Китай. В северните части на ареала прелетен, а в южните – постоянен [1].

Разпространение и численост в България. Гнездещо-прелетен и преминаващ вид. В миналото е

често срещан по всички Дунавски острови [2]. Сега гнезди по поречието на р. Дунав и притоците ѝ. Мъти и по някои язовири край Плевен [3]. В ез. Сребърна за периода 2001–2004 г. са установени от 12 до 20 двойки [4]. Гнезди и в езерата по Черноморското крайбрежие – Дуранкулак, Атанасовско езеро, Вая, Мандренско езеро [5, 6]. Среща се и по долините на Марица и Тунджа [7], по реките в някои по-ниски планини – Странджа [8], Лозенска [9], а също и в Източни Родопи [10]. Наблюдаван е също по р. Струма и р. Струмешница [11], блатата по поречието на р. Искър [12, 13], р. Бебреш [14]. Най-многоброен е по поречието на р. Дунав. Общата численост в страната е между 400 и 800 двойки [7]. Напуска страната в края на септември–началото на октомври [13].

Местообитания. Реки и различни водоеми със стоящи води, обрасли по бреговете с върба, елша, тополя, бряст.

Биология. Гнездата са във вид на торба с отвор в горния край. Разположени са на крайните клонки на дървета, често надвесени над водата. Строежът на гнездото започва в началото на май. Снася 6–8 (5–10) яйца. Мътенето се извършва само от женската и продължава около 14 дни. Отглежда от 2 до 5 малки, които започват да летят след около 20 дни [15].

Блиски видове. Няма.

Отрицателно действащи фактори. Унищожаване и деградация на местообитанията му – изсичане на крайбрежната растителност.

Предприети мерки за защита. Защитен по ЗБР. Част от местообитанията му са включени в защитени територии по поречието на р. Дунав и Черноморското крайбрежие.

Необходими мерки за защита. Провеждане на целенасочени изследвания върху вида. Проучване на факторите, които влияят отрицателно на числеността на гнездовите популации и на промените в числеността и площта им.

Основна литература за вида: 1. Hagemeyer, Blair, 1997; 2. Reiser, 1894; 3. Шурулинков и др., 2005; 4. Камбурова, 2005; 5. Iankov, 1996; 6. Michev et al., 2004; 7. Янков, (ред.), 2007; 8. Milchev, 1998; 9. Симеонов, Димитров, 1994; 10. Янков, 1991; 11. Простов, 1963; 12. Симеонов, Софрониев, 1967; 13. Simeonow, Iwanow, 1971; 14. Симеонов и др. 1984; 15. Cramp, Perrins, 1993.

Невена Камбурова

Белочела сврачка***Lanius nubicus* Lichtenstein, 1823**

Разред Врбчоподобни (Passeriformes)

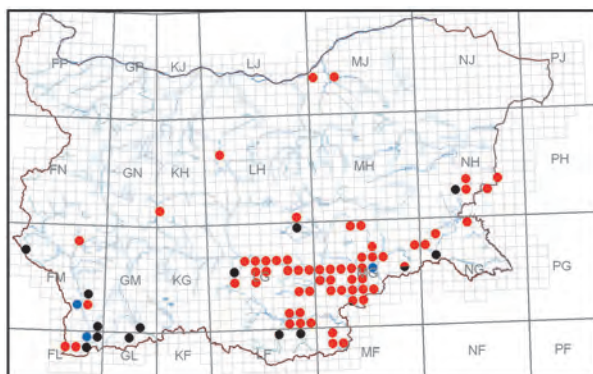
Семейство Сврачкови (Laniidae)

Природозащитен статус: в България: уязвим VU С, ЗБР-III; международен: ECS-Spec 2, намаляващ; ДП-I; БеК-III.

Общо разпространение. Средиземноморски вид, който гнезди на Балканския полуостров, Кипър, Мала Азия, Близкия и Средния Изток до Туркменистан и вероятно Афганистан.

Разпространение и численост в България. Гнездещо-прелетен вид. След първото установяване през 1963 г. следват сравнително малко на брой наблюдения в най-южните части на страната, предимно в Югозападна България [1, 2]. Сега се среща основно в Южна България [1, 2, 3]. Гнезди по долното течение на р. Струма и ниските части на околните планини. В Горнотракийската низина белочелата сврачка е добре представена покрай р. Марица и някои от нейните притоци, на места в северните предпланини на Родопите и Сакар. Има петнисто разпространение в Източни Родопи, Западна Странджа, на север

до Средна гора. По Черноморието е рядка, на север достига района на н. Емине. Инцидентно е отбелязвана северно от Стара планина. Предполагамата численост в страната е 1800–2200 двойки [3].

Местообитания. Псевдомаквиси [1], разредени ксеротермни дъбови гори от субсредиземноморски тип (най-вече космат дъб) [3], крайречни култури от хибридна топола, по-рядко обраствания от върба, ясен и салкъм [3], овощни градини, насаждения от орех, бадем, градски паркове („Кенана“ в Хасково) (Д. Демерджиев и С. Стойчев, непубл. данни). Заселването в горски култури, възникнали на мястото на естествени насаждения, е адаптация на вида с потенциално дългосрочна природозащитна значимост [5].

Биология. Моногамен, териториален вид. В подходящи местообитания образува рехави концентрации – до 6 двойки/1,9 ha в крайречна тополова култура. Гнездото е дребно и добре маскирано, разположено на височина между 0,95 и 18 m над земята [3, 5]. Мътилата са най-често от 4–6 яйца. Мъти само женската, около 14–16 дни. Храната на вида е основно от насекоми. Хранителни „запаси“ у нас са регистрирани в края на лятото [3, Б. Николов, непубл. данни].

Близки видове. Няма.

Отрицателно действащи фактори. Промяна и деградация на местообитанията – дърводобив, пожари и др. С потенциално негативно влияние са горскостопанските мероприятия, свързани с използване на химични вещества и безпокойството през гнездовия период.

Предприети мерки за защита. Защитена по ЗБР. Някои от находищата на вида попадат в различни защитени територии – резервати, защитени местности, орнитологично важни места (ОВМ).

Необходими мерки за защита. Извършване на горскостопански мероприятия извън гнездовия период. Провеждане на целенасочени изследвания върху вида. Обявяване на нови защитени територии: някои от находищата ще попаднат в рамките на ПП „Източни Родопи“, някои ОВМ и др.

Основна литература за вида: 1. Ватев и др., 1980; 2. Нанкинов, 2001; 3. Николов, 2006; 4. Янков, (ред.), 2007; 5. Harris, Franklin, 2000.

Борис Николов, Илия Ватев,
Димитър Демерджиев

Жълтоклюна хайдушка гарга

Алпийска гарга, алпийска чавка

Pyrrhonorax graculus Linnaeus, 1766*Pyrrhonorax alpinus* Koch.: Клайн, 1909: 39.

Разред Вrabчоподобни (Passeriformes)

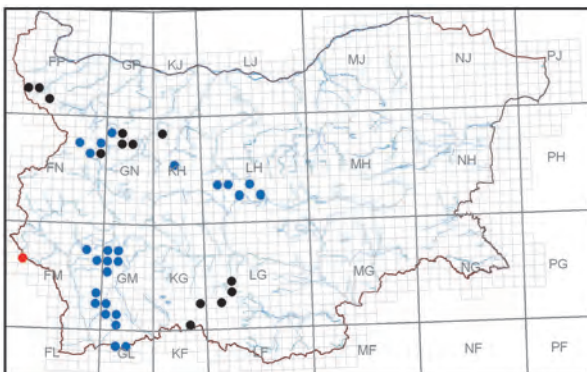
Семейство Вранови (Corvidae)

Природозащитен статус: в България: уязвим VU B1b(I, iii, iv, v) c(i, iii, v); C2a(i); ЗБР-III.

Общо разпространение. Палеомонтанен вид. Гнезди в Южна Европа, Северна Африка, Иран, Централна Азия, Кавказ, Хималаите [12].

Разпространение и численост в България. Постоянен вид. В миналото твърде често срещан по високите скалисти върхове на Рила, Пирин, Алиботуш, Родопите и Стара планина и по-ниските им карстови терени [4]. Силно намален вид, който на много места изчезва [1]. До 60-те–70-те г. на XX в. е гнездила в много карстови райони на България [7] и най-вече в карстови проломи на Западна Стара планина [9], Искърския пролом [5], Понор планина и Врачанска планина [8]. Сегашното разпространение включва високопланински скалисти райони в

Рила, Пирин, Централна Стара планина и Славянка. Отделни замиращи гнездови находища има в Западна Стара планина [6, 10], Врачанска планина [10, 6, 12] и Васильовска планина [2]. Гнезди в Осоговска планина [11]. На 9.10.2005 г. в Радюва планина са наблюдавани 3 птици (Б. Петров, непубл. данни). През 2006 г. видът не е установен във високите части на Западни Родопи. Общата численост в страната е около 2800 двойки [3].

Местообитания. Скалисти райони в субалпийския и алпийския пояс, рядко в по-ниско разположени скални терени.

Биология. Размножава се в пропастни пещери и по открити скални отвеси, както и в изоставени подземни рудници. Гнезди колониално, по-рядко на отделни двойки. Размножителният период започва около средата на април–май. Гнездата са по площадки, в ниши и по дъното на пропасти и други дълбоки укрития по скали. Снася от 2 до 6 яйца (най-често 3–4). Мътенето е около 18–20 дни, малките напускат гнездата на 25–30 дни. Храни се с насекоми и плодове, отпадъци по сметища на хижи, рядко дребни гръбначни животни и мърша. През есенно-зимния сезон извършва вертикални миграции и скитания, понякога на десетки километра извън гнездовите райони.

Близки видове. Червеноклюна хайдушка гарга (*Pyrrhonorax pyrrhonorax*).

Отрицателно действащи фактори. Промяна на хранителните местообитания (изстраване на висока трева по пасища и ливади) след замирането на пасищното животновъдство. Обрастване на входовете и изхвърляне на отпадъци в пропастите. Отстрел, безпокойство от пещерняци и скални катерачи в местата за гнездене. Вероятно химични препарати и тежки метали [12].

Предприети мерки за защита. Защитена по ЗБР. По-голямата част от гнездовите находища са в защитени територии.

Необходими мерки за защита. Промяна на селскостопанските практики. Информационна кампания сред ловци, местни жители, пещерняци и скални катерачи.

Основна литература за вида: 1. Боев, 1958; 2. Георгиев, Александров, 1988; 3. Нанкинов и др., 2004; 4. Патев, 1950; 5. Симеонов, 1967; 6. Стоянов, 2001; 7. Стоянов, под печат; 8. Стоянов, Коцев, 1985; 9. Bawmgart, 1967; 10. Delestrade, Stoyanov, 1995; 11. Stoyanov, 2005; 12. Howard, Moore, 1980.

Георги Стоянов

Розов скорец***Sturnus roseus* Linnaeus, 1758***Pastor roseus* Temm., 1815; Reiser, 1894: 82.

Разред Врабчоподобни (Passeriformes)

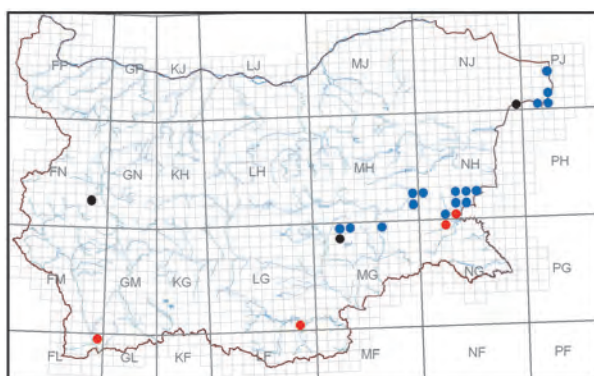
Семейство Скорцецови (Sturnidae)

Природозащитен статус: в България: уязвим VU B[1(a+c(v)) + 2(a+c(iv))], ЗБР-III.**Общо разпространение.** Туркестански вид, разпространен в аридно-степната зона на Евразия – от Югоизточна Европа до Централна Азия на изток.**Разпространение и численост в България.** Гнездещо-прелетен и преминаващ вид. Данни за гнезденето има още от края на XIX в., включително и в Софийско [1, 2]. По-голямата част от наблюденията на гнездови колонии обаче са от Северното Черноморие [3, 4, 5, 6]. След 1985 г. повечето сравнително постоянни гнездови находища се намират в кариери около Карнобат и Бургас [7, 8, 9, 10, 11, 12, 14], както и по отвесни брегове на Северното Черноморие [13, 14]. Непериодично възникват колонии и в други части на страната [14]. Числеността е силно варираща – в години на инвазия до хиляди гнездещи двойки. През 1995 г. в местн. Болата е регистрира-

на най-голямата колония в България – 5000 двойки [13]. Заедно с излетелите млади в средата на юли в района са установени около 30 000 птици. По време на миграция се отбелязва навсякъде в страната (понякога на хилядни ята), най-често в края на май [1, 3, 15]. По това време от годината в Софийско ятата летят обикновено на северозапад (Б. Николов, непубл. данни).

Местообитания. Земни и скалисти брегове, включително и крайморски склонове; каменни кариери; купчини камъни. Хранителните местообитания са различни пасища и тревни съобщества, овощни градини.**Биология.** Колониален вид – колониите у нас са с численост между 10–40 и 5000 двойки [3, 13]. Гнездата се разполагат в скални цепнатини [4]. Снасят се обикновено по 5–6 сиво-сини яйца [4]. След напускането на гнездата, възрастните често доизхранват малките в своеобразни „детски градини“ [4, 13]. Предпочитана храна за вида са правокрилите насекоми (Orthoptera) – най-вече скакалците [10, 13, 15] и плодовете на различни дървета [10, 12, 13, 16]**Блиски видове.** Обикновен скорец (*Sturnus vulgaris*).**Отрицателно действащи фактори.** Добив на инертни материали в работещи кариери. Безпокойство през гнездовия период. Пряко преследване в близост до овощни градини. Използване на инсектициди.**Предприети мерки за защита.** Защитен по ЗБР. Включен в ЧКБ (1985). Частични проучвания върху биологията, екологията и числеността на популациите. Част от редовните гнездовища на вида се намират в рамките на резерват „Калиакра“.**Необходими мерки за защита.** Информирание на местните жители за положителната роля на вида в изтребването на вредоносни насекоми. Цялостни задълбочени изследвания, проследяване на тенденциите в неговата численост.**Основна литература за вида:** 1. Патев, 1950; 2. Христович, 1890; 3. Боев, 1985; 4. Нонев, 1977; 5. Петров, Златанов, 1955; 6. Mautsch, Rank, 1973; 7. Няголов, 1996; 8. Няголов, 2004; 9. Профиров, Ценова, 2000; 10. Miltshew, Tschobanov, 2002; 11. Milchev, Dimitrov, 2005; 12. Nyagolov et al., 2003; 13. Shurulinkov et al., 2003; 14. Янков (ред.), 2007; 15. Nankinov et al., 2001; 16. Königstedt, Robel, 1977.

Борис Николов

Елшова скатия

Елхова скатия

Carduelis spinus (Linnaeus, 1758)

Разред Врабчоподобни (Passeriformes)

Семейство Чинкови (Fringillidae)

Природозащитен статус: в България: уязвим VU С, ЗБР-III; международен: БеК-II.

Общо разпространение. Палеарктичен вид. Обитава Евразия от Ирландия на изток до о. Сахалин, на юг до планините в Централна Европа, Пиринеите, Балканския полуостров и Кавказ.

Разпространение и численост в България. Постоянен вид. В миналото има данни за възможно гнездене в някои ниски части на страната – около Бургас и София [1, 2], но е доказано да гнезди само в планините [3, 4, 5]. Известни са били повече находища в Родопите, Витоша и Стара планина [6, 7]. Сега има „островно“ разпространение с висока степен на изолираност между отделните субпопулации [8]. Среща се в иглолистния пояс на Стара планина, Витоша, Рила, Пирин, Родопите и Славянка [9, 10, 11, 12, 13]. Гнездовата плътност е ниска, но може да варира значително в зависимост от продукцията на

семена [14, 15]. Гнездовата популация е оценена на 2000–4000 двойки, а зимуващата на 10 000–50 000 птици [8, 16].

Местообитания. Различни типове иглолистни гори: смърч, бяла и черна мура, бял и черен бор, по-рядко клек и смесени формации на голяма надморска височина [8, 17, 18]. Извън размножителният период се среща из цялата страна.

Биология. Началото на мътенето се влияе от обилието на семена, като през богати на шишарки години започва през март, а при бедни – през май [15]. Гнездото е чашковидно, изградено от треви, лико, паяжина и пера, замаскирано с мъхове и лишей. Разположено е върху клон на иглолистно дърво. Снася 3–6 субелиптични, бледосинкави, изпъстрени с тъмни петънца яйца. Има до две люпила годишно. Инкубацията трае 12–13 дни. Малките напускат гнездото на 13–17-дневна възраст [19]. Храни се основно със семена на иглолистни дървета, елша и бреза, а през размножителния период и с безгръбначни животни [19].

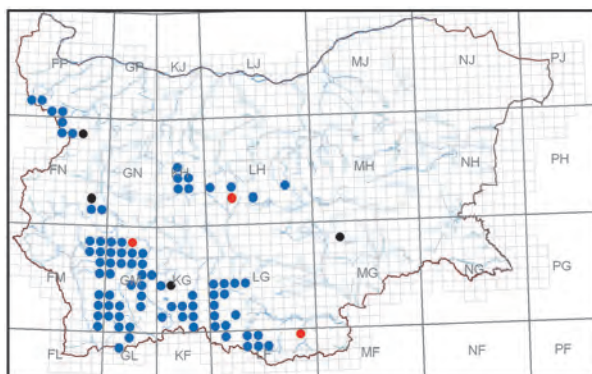
Отрицателно действащи фактори. Унищожаване на местообитанията чрез обезлесяване и застрояване, улов на индивиди.

Предприети мерки за защита. Защитена по ЗБР. Около 50% от гнездовата популация обитава на територията на националните паркове, някои природни паркове и резервати.

Необходими мерки за защита. Изследване на биологията и екологията на вида в страната, проследяване на популационните танденции и опазване на местообитанията.

Основна литература за вида. 1. Простов, 1964; 2. Нанкинов, 1982; 3. Патев, 1950; 4. Balát, 1962; 5. Пешев, Боев, 1962; 6. Дончев, 1963; 7. Дончев, 1970; 8. Николов, 2006; 9. Iankov, 1996; 10. Шурулинков, Христов, 2001; 11. Янков, 2003; 12. Попов и др., 2005; 13. Nikolov, 2005; 14. Newton, 1972; 15. Shaw, 1990; 16. Костадинова, 1997; 17. Симеонов, 1975; 18. Спиридонов, 1999; 19. Cramp, 1994.

Стоян Ч. Николов

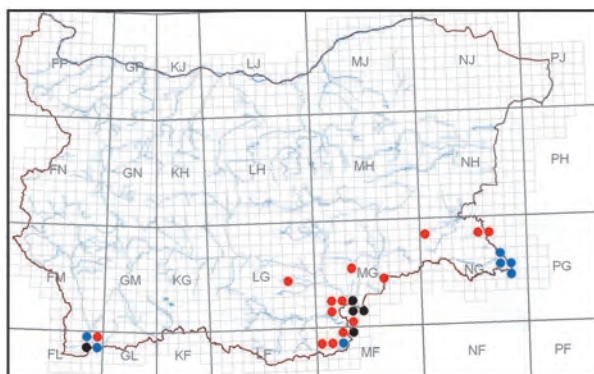
Южна блатна костенурка
***Mauremys rivulata* (Valenciennes, 1833)**
 Разред Костенурки (Testudinata)
 Семейство Геомидиди (Geoemydidae)

Природозащитен статус: в България: уязвим VU [B1;C], ЗБР-II, III; международен: IUCN-LC; Бек-II; ДХ-II, IV.

Общо разпространение. Южните части на Балканския полуостров – Черна Гора, Албания, Македония, Гърция (включително много от Егейските и Йонийските острови), Южна България, Европейска Турция, Западна и Южна Мала Азия, Кипър, източният бряг на Средиземно море.

Разпространение и численост в България. Спорадично в Петричко-Санданската котловина, [1, 2, 3], Източните Родопи [3, 4, 5], южните части от долините на Марица и Тунджа [1, 3, 6], Хасковско, Сакар [7, 8], Средецко [9] и приустиевите части на реките, вливащи се в Черно море южно от Ропотамо [1, 2, 3]. В известните до 1985 г. находища, общата численост на вида в страната е преценена на 600–1000 индивиди, от които 252–335 в Петричко-Санданската котловина, 93–144 в Свиленградско, 158–217 в Ивайловградско, 10–15 в Сакар, 100–300 в черноморските реки [3]. В находищата открити след 1985 г. няма изследвания на числеността.

Местообитания. Блата (включително разливи на топли извори), реки, речни устия и крайморски блата (включително полусолени), големи вирове в скалисти долове, изкуствени изкопи, микроязовири, рибарници, канали и др. Всички находища у нас са под 200 m н. в.

Биология. Храни се с безгръбначни, жаби и ларвите им, риба – най-често мъртва, приема и растителна храна. Снася 3–10 леко удължени яйца с твърда варовикова черупка, които заравя на сушата. Излюпването е след 90–105 дни. Зимува под водата.

Близки видове. Обикновената блатна костенурка (*Emys orbicularis*), с която се среща заедно във всички си находища. Южната блатна костенурка е по-сплеснатата, има добре изразени светли, надлъжни линии по шията, краката и опашката и няма жълтеникави петънца и чертички по гръбния щит.

Отрицателно действащи фактори. Пресушаването на обитаваните водоеми, замърсяването им с нефтопродукти и др. Убиване от въдичари, удавяне в риболовни мрежи, събиране от колекционери. Напоследък и заселването на водоемите с американския вид червенобуза блатна костенурка (*Trachemys scripta*), която се предлага в зоомагазините и често се пуска в природата.

Предприети мерки за защита. Включен в ЧКБ (1985) в категория „застрашен“. Част от популациите по Черноморското крайбрежие обитават защитени територии. Изобразена на плакат за защитените видове влечуги (1998). Много от находищата попадат в мрежата от защитени територии НАТУРА 2000.

Необходими мерки за защита. Популяризиране на природозащитния статут на вида, особено сред риболовците от селищата около находищата; запазване на водоемите от пресушаване и замърсяване. Отчитане присъствието на вида при създаването на защитени територии.

Основна литература за вида: 1. Буреш, Цонков, 1933; 2. Бешков, 1985; 3. Бешков, 1987; 4. Петров, Стоев, Бешков, 2001; 5. Petrov, 2004; 6. Stoev, 2000; 7. Chlebicki, 1985; 8. Пешев, Митев, 1987; 9. Бешков, Нанев, 2002.

Андрей Стоянов

Жълтокоремник

Змиегушер

Pseudopus apodus* (Pallas, 1775) ssp. *thracicus* (Obst, 1978)Pseudopus Palasii*: Škorpil, 1897: 21; *Ophisaurus apus* Pall.: Kovatscheff, 1903: 172; 1912: 19; *Ophisaurus apodus* Pallas: Буреш, Цонков, 1933: 167; *Ophisaurus apodus apodus* Pallas: Beškov, Veron, 1964: 18.

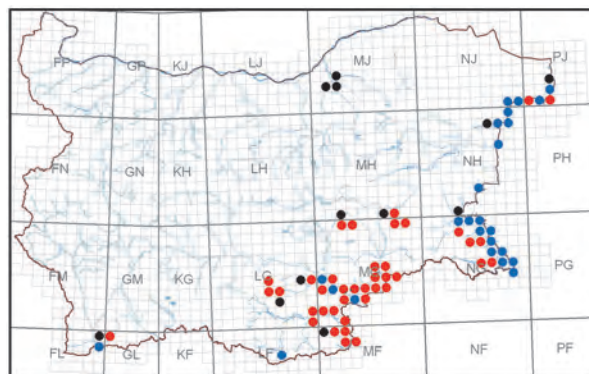
Разред Люспести (Squamata)

Семейство Слепоци (Anguidae)

Природозащитен статус: в България: уязвим VU [E], ЗБР-III; международен: БеК-II; ДХ-IV.

Общо разпространение. Среща се по Адриатическото крайбрежие на Балканския полуостров и по големите острови, Гърция (включително Йонийските острови, о. Евбея, Тасос и големите острови по малоазиатското крайбрежие), Югоизточна Македония, България, Югозападна и Централна Азия на изток до Северен Афганистан, на север до Южен Казахстан, Южна Русия (Черноморското крайбрежие и Дагестан) и Украйна (южната брегова зона на Кримския полуостров). У нас е разпространен подвидът *Pseudopus apodus thracicus* (Obst, 1978), който е описан от Южното черноморско крайбрежие [1].

Разпространение и численост в България. Основно югоизточните части на страната – Източните Родопи, Сакар на север до Свети Илийските възвишения, Дервентските възвишения, Странджа, в тясна ивица (около 5 km) по Черноморското крайбрежие на север до н. Шабла и изолирано находище в долината на Малки Лом (Русенско) [2, 3, 4, 5, 6, 7]. Находищата от долината на Струма не са потвърдени от 1912 до 2003 г., когато е намерен един индивид при с. Калиманци. От долината на Русенски Лом са известни общо 5 индивиди, като 4 от тях уловени през 60-те години на ХХ в., а един млад – през 1984 г. [6]. В Странджа, Дервентските възвишения, Бакаджиците, Сакар, Свети Илийските възвишения и

Източните Родопи на места в периода 1996–2006 г. са установени до 15 индивиди за тричасов маршрут.

Местообитания. Обитава терени до 800 m н. в., обрасли със сухолюбиви треви и храсти, разредени широколистни гори. През летните горещини навлиза във влажни долове, гори, блатисти места и др.

Биология. Храни се предимно с едри безгръбначни животни и насекоми, по-рядко с гущери, дребни змии, птици (предимно наземно гнездящи) и дребни бозайници. Снася 5–10 яйца с размер 30 x 16 mm. При излюпването си младите са с дължина около 11 cm. Те са бежовосиви, изпъстрени с напречни тъмнокафяви, къдрави ивици на гърба и петна отстрани.

Близки видове. В България няма.

Отрицателно действащи фактори. Пряко избиване от човека, опожаряване на обитаваните от вида територии. Прегазването по пътищата, застрояването на Черноморието и съпътстващото унищожаване на хабитатите. Исчичането на широколистни гори и подмянето им с иглолистни. Събирането от наши и чужди колекционери.

Предприети мерки за защита. Включен в ЧКБ (1985) в категория „застрашен“. Видът се среща в много от защитените територии (ПП „Русенски Лом“, „Странджа“, „Златни пясъци“, резерватите „Калиакра“, „Камчия“, „Ропотома“ и др.). По-голямата част от находищата са в мрежата от защитени територии НАТУРА 2000. Издаден е плакат за защита на влечугите (1998).

Необходими мерки за защита. Популяризиране на природозащитния статус на вида сред населението. Задължително отчитане на присъствието на вида при създаване на нови защитени територии. Строг контрол над дейността на местните и чуждестранните браконieri.

Основна литература за вида: 1. Obst, 1978; 2. Ковачев, 1912; 3. Буреш, Цонков, 1933; 4. Бешков, 1985; 5. Stoev, 2000; 6. Унджиян, 2000; 7. Петров, Стоев, Бешков, 2001.

Николай Цанков

Змиеок гушер

Ophisops elegans (Ménétriés, 1832) ssp.
macrodactylus Berthold, 1932

Ophisops elegans Menetr.: Kovatscheff, 1917: 176; *Ophisops elegans ehrenbergii* Wiegmann [sic!]: Müller, 1933: 6; Beškov, Beron, 1964: 18; *Ophisops elegans ehrenbergii* Wiegmann: Buresh, Zonkow, 1933: 193; Бешков, Нанев, 2002: 33.

Разред Люспести (Squamata)

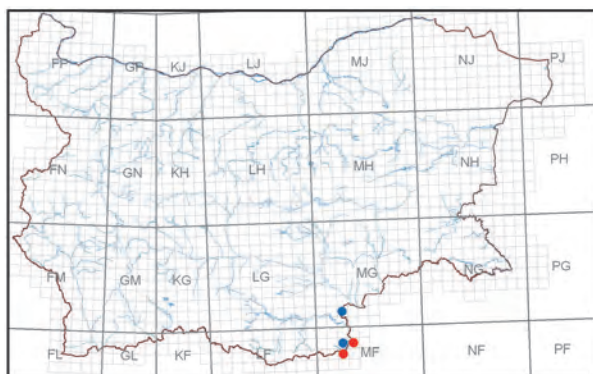
Семейство Същински гушери (Lacertidae)

Природозащитен статус: в България: уязвим VU [B2 a], ЗБР-III; международен: БеК-II; ДХ-IV.

Общо разпространение. Среща се на Балканския полуостров – Гърция (пров. Еврос, Ксанти, Драма, всички източноегейски острови, Тасос и Карпатос), България (източните части на Източни Родопи), Европейска Турция, Мала Азия (без Черноморското крайбрежие и съседните райони), Кипър, Закавказките страни (Източна Грузия, Армения, Азербайджан), Русия (Чечено-Ингушетия, Дагестан), Източното средиземноморие, на изток до Пакистан; Северна Африка на запад до Алжир.

Разпространение и численост в България. Крайните крайгранични райони в Източните Родопи в две изолирани едно от друго находища – около с. Мезек

[1, 2, 3] и долината на Бяла река източно от с. Меден бук [2, 4]. В района на с. Мандрица през 1979 г. са наблюдавани до 10–15 индивиди за час [5], а през 2001 г. – в 50-метров трансект – 4–6 индивиди [4]. В района над с. Мезек през 2004 г. видът е със средна численост в трансекти 100/5 m – до 8,2 индивиди [3]. Находището до с. Мезек вероятно е унищожено поради залесяване на склоновете до селото с черен бор [4]. Там видът се среща над този пояс до билните части на рида Гората [3].

Местообитания. В района на Бяла река се среща до около 200–250 m н. в., докато над с. Мезек от 300 до 650 m н. в. [3]. Обитава сухи терени, обрасли с ксеротермни треви и храсти, и се придържа към каменисти и скалисти места, сипеи, стръмни откоси над пътища, долове, кариери и др. [6].

Биология. Видът е подчертано топлолюбив. Остава активен и в най-горещите часове на деня през летния сезон, когато другите гушери са в покой. Придвижва се изключително бързо. Копулацията е през май. Снася до средата на юли 2–6 яйца. Храни се с дребни безгръбначни.

Близки видове. От другите видове от сем. Lacertidae се различава по липсата на клепач и по-големите леко заострени, а не зърнести гръбни люспи.

Отрицателно действащи фактори. Доказан отрицателно действащ фактор е залесяването с иглолистни дървесни видове (черен бор), което е причина за изчезването от находището на вида непосредствено до с. Мезек. Недостатъчно проучено е влияние на пожарите. Предварителните данни сочат, че усвоява успешно опожарени райони (в землищата на селата Меден бук, Долно Луково и Мандрица).

Предприети мерки за защита. Включен в ЧКБ (1985) в категория „рядък“. Находищата му са в мрежата от защитени територии НАТУРА 2000. Изобразен е на плакат за защита на влечугите (1998).

Необходими мерки за защита. Съхраняване на местообитанията на вида. Недопускане на залесяване с иглолистни насаждения в териториите, в които се среща.

Основна литература за вида: 1. Müller, 1933; 2. Буреш, Цонков, 1933; 3. Tzankov, 2004; 4. Петров, Стоев, Бешков, 2001; 5. Бешков, 1985; 6. Бешков, Нанев, 2002.

Николай Цанков

Котешка змия***Telescopus fallax* (Fleischmann, 1831)**

Tarbophys fallax Fleischmann [sic!]: Буреш, Цонков, 1934: 108; Бешков, 1959: 89;
Torbophis fallax Fleisch. [sic!]: Буреш, Цонков, 1934: 161; Бешков, 1961: 376;
Tarbophis fallax Fleischer. [sic!]: Cyrén, 1941: 117.

Разред Люспести (Squamata)

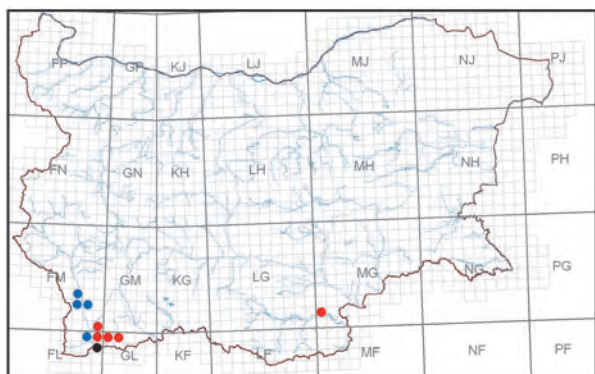
Семейство Смокови (Colubridae)

Природозащитен статус: в България: уязвим VU [B2], ЗБР-III; международен: Бек-II, ДХ-IV.

Общо разпространение. В Европа – земите по Западното крайбрежие на Балканския полуостров, Малта, континентална и островна Гърция, Македония, югозападния ъгъл на България, Източните Родопи, югозападните брегове на Каспийско море. В Азия – Турция, кавказките страни, Северозападен Иран, Северен Ирак, Туркменистан, източните брегове на Средиземно море, Йордания, Синайския полуостров.

Разпространение и численост в България. Само в Петричко-Санданската котловина, южната половина на Кресненския пролом [1, 2, 3] и в Източните Родопи при Маджарово [4]. През 1971–1975 г. от 437

змии от 11 вида, събирани около с. Горна Брезница и Кресненския пролом котешката змия е на последно място по численост (2 индивида = 0,45%) [5]. До 1958 г. видът не е установен в границите на България [1]. През 80-те години на XX в. са намерени общо около 15 индивида. През последните петнадесет всяка година са намирани по няколко индивида.

Местообитания. Предимно сухи скалисти и каменисти места с рядка тревиста и храстова растителност; среща се и в силно песъчливи, равнинни места. Отделните популации са напълно изолирани помежду си.

Биология. Снася 6–9 яйца, вероятно в първата половина на юли. Малките по окраска не се различават от възрастните. Отлично се катери по скали, стени на постройки и др. Дълбоко навътре в устата има отровни зъби, с които умъртвява плячката си (главно гущери, понякога – дребни гризачи, малки на листофици в гнездата и др.). За човека е безопасна.

Близки видове. Прилича на младите ивичести и пъстри смоци, главно по напетняването си. Различава се по отвесната зеница и златистосивия ирис на окото.

Отрицателно действащи фактори. Неизучени. Много индивида загиват от прегазване по пътищата. Има случаи на браконьерско събиране от наши и чуждестранни колекционери.

Предприети мерки за защита. Включен в ЧКБ (1985) в категория „рядък“. Находищата при вулканичния рид Кожуха при Петрич и резерват „Тисата“ в южната част на Кресненския пролом са в защитени територии. Изобразен на плакат за защита на влечугите (1998). Почти всички находища са в рамките на мрежата от защитени територии НАТУРА 2000.

Необходими мерки за защита. Пропагандиране на природозащитния статус на вида сред населението. Прекратяване на карьерните разработки на Кожуха; недопускане на строителството на магистрално шосе в Кресненския пролом и контрол над дейността на браконьерите.

Основна литература за вида: 1. Бешков, 1959; 2. Beškov, Beron, 1964; 3. Бешков, 1985; 4. Petrov, Hristova, Hristov, 2002; 5. Бешков, 1978.

Владимир Бешков

Алпийски тритон

Ichthiosaura alpestris (Laurenti, 1768)

Molge alpestris Laurenti, 1768: Ковачев, 1912: 80; Шишков, 1914: 6; *Triton alpestris* Laurenti, 1768: Вълканов, 1938: 101.

Разред Опашати земноводни (Caudata)

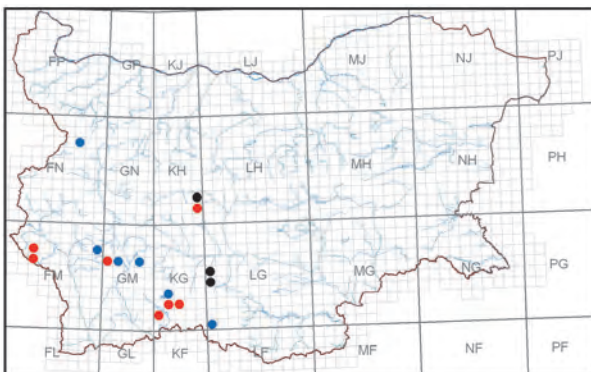
Семейство Саламандрови (Salamandridae)

Природозащитен статус: в България: уязвим VU [B2], ЗБР-II, III; международен: IUCN-LC; Бек-III.

Общо разпространение. Най-западните находища на вида са в Кантабрийските планини (Северна Испания) и Централна Испания, а най-източните – по източните склонове на Карпатската дъга. Северната граница на ареала следва бреговата линия на Европа от Бретан и Нормандия до Южна Дания. В Южна Европа е разпространен спорадично в някои високи планини, където е глациален реликт (например в Южна Италия и на Балканския полуостров на юг до Пелопонес).

Разпространение и численост в България. Само във високите планини между 900 и 2500 m н. в. В Стара планина – само при Петрохан [1]; в същинска Средна гора [2, 3, 4], в Рила [4, 5, 6, 7], в Осоговска планина [4, 8], в Западните Родопите – [4, 5, 9, 10]. В някои от находищата (Юндола – 1995 г., Осоговска планина – 2001–2006 г.) е изобилен – наблюдавани

са до около 30 инд./m² в плитчините на обитавания водоем, в други числеността в последните десетилетия рязко намалява (Петрохан), в трети са наблюдавани единични индивиди или само ларви, в четвърти видът не е потвърждаван след откриването му през 1910 г. (вр. Малък Богдан). Разпространението е типично реликтно от напълно изолирани помежду си находища.

Местообитания. Застояли или слабо проточни водоеми, включително незначителни по площ и дълбочина, но винаги с обилна подводна, а понякога и надводна растителност.

Биология. През втората половина на пролетта снася 100–200 яйца по подводни растения. Метаморфозата е през есента. Лятото и есента прекарва на сушата под пънове, в почвени кухни и др., Няма сигурни данни за местата на зимуване в България.

Близки видове. От другите тритони в българската фауна се различава по оранжево-червения си корем и гуша, без тъмни петна по тях.

Отрицателно действащи фактори. Пресушаване на някои от обитаваните водоеми (Петрохан) или превръщането им в язовири с променливо водно равнище (Мъртвото Якорудско езеро), разрушаването на крайбрежието и растителността на обитаваните водоеми, замърсяването с отпадни води (Осогово, Рила), зарибяването с дъгова пъстърва, която се храни с ларвите и възрастните тритони.

Предприети мерки за защита. Включен в ЧКБ (1985) в категория „рядък“. Част от находищата са в защитени територии (в НП „Рила“, ПП „Рилома-настирска гора“; в зони на европейската екологична мрежа НАТУРА 2000. Обитаваните водоеми при Петрохан са удълбавани поради силното им затлачване (1987, 2004) и край тях са поставяни гниеши пънове, под които тритоните намират убежище. Включен в плакат за защитени земноводни (1998), публикувани са популярни статии за значението и опазването на вида и брошура за находището при Петрохан (2005).

Необходими мерки за защита. Запазване на обитаваните водоеми от пресушаване, от хидротехнически мероприятия, предизвикващи променливо водно равнище, недопускане на замърсяването им. Недопускане на зарибяване на обитаваните водоеми с хищни риби, създаване на нови малки водоеми в близост до тези със силно застрашени популации.

Основна литература за вида: 1. Beškov, Beron, 1964; 2. Ковачев, 1912; 3. Шишков, 1914; 4. Веселинов, 1993; 5. Буреш, Цонков, 1941; 6. Бешков, 1985; 7. Peshev et al., 2005; 8. Naumov, 2005; 9. Вълканов, 1938; 10. Petrov et al., 2006.

Владимир Бешков

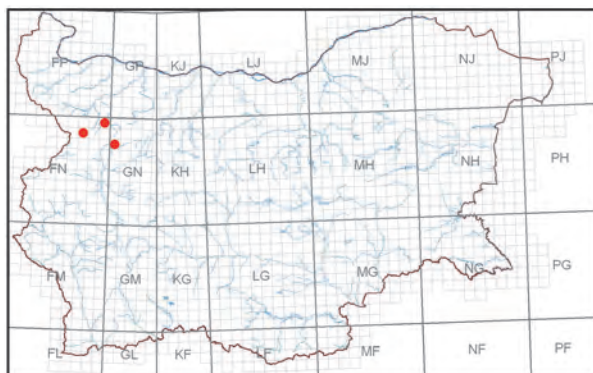
Северен гребенест тритон
***Triturus cristatus* (Laurenti, 1768)**
 Разред Опашати земноводни (Caudata)
 Семейство Саламандрови (Salamandridae)

Природозащитен статус: в България: уязвим VU [B2a;D2], ЗБР-II, III; международен: IUCN-LC; BeK-II; ДХ-II, IV.

Общо разпространение. Широко разпространен вид – от Западна Франция до Югозападен Сибир. Северната граница е очертана от находища в южната половина на Скандинавския полуостров, на югоизток до 64° 20' и. д. Южната граница минава през Южна Франция, северно от Алпите, находища в Североизточна Сърбия, Северозападна България, средна Румъния, Молдова, Украйна и средните течения на големите реки вливащи се в Черно море.

Разпространение и численост в България. Три сигурни находища в Западна Стара планина и Врачанския Балкан, с обща численост не повече от няколкостотин индивиди. Надморската им височина е между 250 и 1400 m. Видът е установен в България през 2005 г. Находищата са изолирани от тези в Сърбия и Румъния и са най-южните в ареала на вида.

Местообитания. Водната фаза прекарва в различни по големина водоеми, слабо обрасли с подводна

растителност. Сухоземната фаза вероятно прекарва в гори в близост до водоемите. Предпочита слабопроточни и стоящи води, най-често с дълбочина над 0,5 m [1].

Биология. Размножаването в България е непроучено. През юни се наблюдават най-често субадултни индивиди във водна фаза. В другите части на ареала водната фаза продължава от февруари до юли. Снася 200–400 яйца, рядко повече (хромозомна аномалия прекратява развитието на половината от яйцата) [1].

Близки видове. *T. karelinii*, от който се различава по по-късите си крайници и по-тъмно оцветената си гуша със ситни бели и жълти точки; *T. dobrogicus*, от който се различава по по-дългите си крайници и по-слабо напетнения корем.

Отрицателно действащи фактори. Непроучени. Неблагоприятно влияние може да окажат промишленото замърсяване, разрушаването и пресушаването на водоемите и особено интродуцирането на хищни видове риба. Влиянието на природни фактори, като обрастването, намаляването на водното равнище и еутрофикацията са с второстепенно значение.

Предприети мерки за защита. Две от находищата попадат в ПП „Врачански Балкан“.

Необходими мерки за защита. Строги мерки за защита на досега известните находища, както и проучване на намиращите се в близост водоеми, в които е възможно намирането на вида.

Основна литература за вида: 1. Arntzen, 2003.

Николай Цанков, Андрей Стоянов

Дунавски гребенест тритон***Triturus dobrogicus* (Kiritzescu, 1903)**

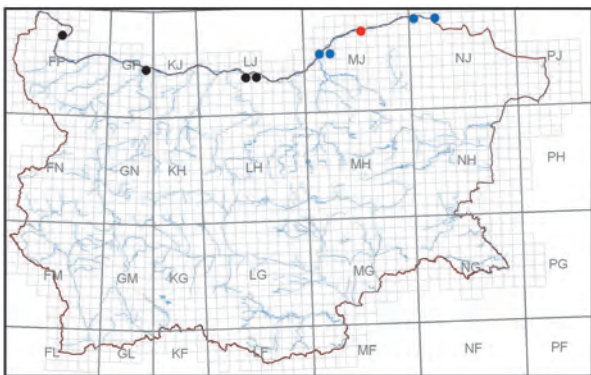
Molge cristatus Laurenti, 1768: Ковачев, 1912: 73 (part.); *Triturus cristatus danubialis* (Wolterstorff, 1923): Буреш, Цонков, 1941: 214; *Triturus cristatus dobrogicus* (Kiritzescu, 1903): Beškov, Beron, 1964: 7. Разред Опашати земноводни (Caudata) Семейство Саламандрови (Salamandridae)

Природозащитен статус: в България: уязвим VU [A4C], ЗБР-III; международен: IUCN-NT; Бек-II; ДХ-II.

Общо разпространение. Среща се в равнините от басейна на р. Дунав, от Кремс в Австрия до делтата, в крайдунавските територии на България, крайните южни части на Молдова и долното течение на Днепър, вероятно и долните течения на големите реки между Дунав и Днепър.

Разпространение и численост в България. Среща се само покрай р. Дунав – при Видин, Оряхово, Свищов, о. Белене, Русе, лесопарк „Липник“, с. Образцов чифлик, с. Нова Черна (Тутраканско), с. Сребърна и Силистра [1, 2, 3, 4, 5, 6]. От повечето находища са известни единични индивиди. През

1985–2005 г. в района на „Калимок“ (с. Нова Черна) по време на есенните миграции от водата към сушата са наблюдавани стотици индивиди. По-стари данни за числеността няма. Вероятно в много от пресушените през 1920–1960 г. крайдунавски блата и разливи са съществували многобройни популации.

Местообитания. Блата, разливи, речни устия, напойтелни и отводнителни канали с бистра вода и обилна растителност покрай Дунав и по някои дунавски острови.

Биология. През пролетта, след буйни брачни игри под водата, мъжкият прилепва по подводни предмети сперматофор, който женската поема с клоаката си. След това тя снася от няколко десетки до няколкокостотин леко продълговати яйца поединично или на малки „верижки“ по подводните растения. През есента тритоните напускат водата и заживяват на сушата, където нощем се хранят с червеи, дребни мекотели, насекоми и др. По-интензивно е храненето през „водния период“ от живота им – с водни насекоми и ларвите им, дребни ракообразни, ларви на жаби и др. Зимува на сушата в подземни убежища.

Блиски видове. *Triturus karelinii* и *T. cristatus*. От *T. karelinii* се различава по оцветяването на гушата – при дунавския гребенест тритон тя е почти изцяло черна, с редки бели и жълти точки; при *T. karelinii* гушата е жълта, с тъмни петна. От *T. cristatus* се отличава по относително по-късите си крайници и силно напътнения си корем.

Отрицателно действащи фактори. Пресушаването на много от крайдунавските блата и разливи през миналия век. Корекциите на най-долните течения на някои от българските дунавски притоци; замърсяването на някои от обитаваните водоеми с индустриални и битови отпадъци, нефтопродукти и др. Случайно заселената в р. Дунав риба *Perccottus glenii* може да окаже крайно негативно влияние върху популациите на вида, което вече е доказано в други страни [7].

Предприети мерки за защита. Някои от находищата са включени в защитени територии (поддържания резерват „Сребърна“, Персинските блата при Белене). По голямата част от влажните зони край Дунава влизат в европейската екологична мрежа НАТУРА 2000.

Необходими мерки за защита. Запазване на подходящите за съществуване водоеми около Дунава от пресушаване, замърсяване с нефтопродукти, пестициди за борба срещу вредители и комари и др.

Основна литература за вида: 1. Kovatscheff, 1903; 2. Kovatscheff, 1905; 3. Ковачев, 1912; 4. Буреш, Цонков, 1941; 5. Унджиян, 2000; 6. Бешков, Нанев, 2002; 7. Литвинчук, Боркин, 2002.

Владимир Бешков

Влакноопашатото тритонче***Lissotriton graecus*****(Wolterstorff, 1905)**

Разред Опашати земноводни (Caudata)

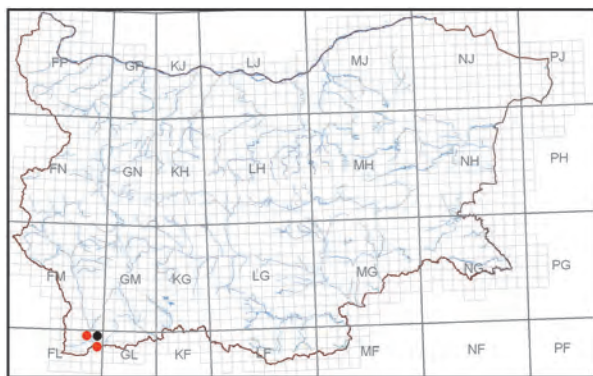
Семейство Саламандрови (Salamandridae)

Природозащитен статус: в България: уязвим VU [D2], ЗБР-III; международен: IUCN-LC, Бек-III.

Общо разпространение. *Lissotriton graecus* е балкански ендемит. Обитава Гърция, Йонийските острови, Албания, Македония, Черна Гора, Южна Босна и Херцеговина, крайните южни райони на Хърватска и югозападния ъгъл на България.

Разпространение и численост в България. Видът е установен е само в околностите на селата Левуново (община Сандански) [1], Генерал Тодоров и Марикостеново (община Петрич). И в трите находища са установени само по няколко индивиди. За числеността му преди 1985 г. липсват сведения.

Местообитания. Затревена локва със застояла вода, дълбока 20–40 cm (с. Левуново); вирове в каменистото корито на поточе в скалиста местност, обраснала с храсти (с. Генерал Тодоров); канал, свързан с р. Струма (с. Марикостеново). Надморската височина на находищата е около 120–170 m н. в.

Биология. За вида няма данни. Близкият вид *Lissotriton vulgaris*, който е широко разпространен в България, обитава предимно бистри застояли водоеми с обилна подводна растителност. Оплождането е вътрешно. Снася от няколко десетки до около 300 яйца поединично по подводните растения. Метаморфозата е след 60–80 дни. Възрастните напускат водата около края на май. На сушата се хранят само нощем с дребни безгръбначни. Наесен отново навлизат във водата, където зимуват. Младите (при пресъхването на водоемите – и възрастните) зимуват на сушата.

Близки видове. *Lissotriton vulgaris* се различава по влакновидния израстък на края на опашката през размножителния сезон и по равния си надлъжен гръбен гребен, който при *Lissotriton vulgaris* е трионовидно назъбен.

Отрицателно действащи фактори. Неизвестни. Отрицателно влияние могат да окажат пресушаването и замърсяването на обитаваните водоеми.

Предприети мерки за защита. Находището при с. Генерал Тодоров попада в зона на европейската екологична мрежа НАТУРА 2000.

Необходими мерки за защита. Запазване от пресушаване и замърсяване на известните обитавани водоеми. Проучване на други водоеми в Петричко-Санданската котловина и обявяването на някои от тях за защитени. Контрол над дейността на събирачите на животни.

Основна литература за вида: 1. Obst, Geissler, 1982.

Владимир Бешков

Харип***Alosa caspia* (Eichwald, 1838)**

Alosa nordmanni Antipa, 1906: Ковачев, 1922: 108; *Alosa caspia nordmanni* (Antipa, 1906): Vassilev, Pehlivanov, 2005: 163; *Alosa bulgarica* Дренски, 1934: Дренски, 1934: 79-87; *Alosa caspia bulgarica* (Дренски, 1934): Vassilev, Pehlivanov, 2005: 163.

Разред Селдоподобни (Clupeiformes)

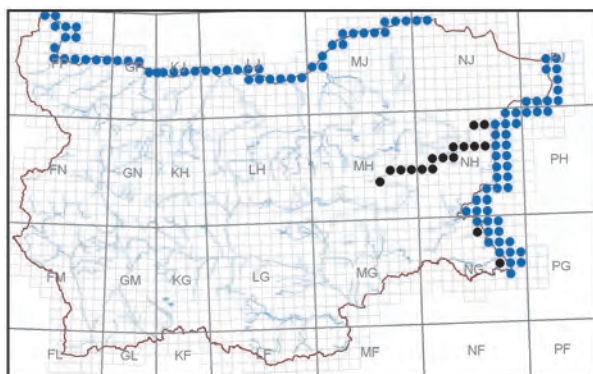
Семейство Селдови (Clupeidae)

Природозащитен статус: в България: уязвим VU [A1c]; ЗБР-II, IV; международен: IUCN [LC]; ДХ-II, V.

Общо разпространение. Видът обитава Черно, Азовско и Каспийско море, откъдето навлиза в реките и крайбрежните езера за размножаване.

Разпространение и численост в България. В миналото е обикновен вид за Черноморско крайбрежие. Намиран е в реките Камчия, Ропотамо, Велека и Резовска [1, 2, 3, 4, 5, 6] и езерата Варненско и Белославско [7]. В р. Камчия е намиран на около 100 km от устието [4]. В отделни години навлиза в българския сектор на р. Дунав [8, 9, 10]. През последните години е установен във Варненския залив [11] и в р. Ропотамо [12]. Наличието му в р. Велека не е потвърдено [13, 14].

Местообитания. Основните местообитания на вида са открито море и постоянни реки. Среща се и в морски плитчини до 10 m дълбочина, включително и морски заливи.

Биология. Достига полова зрялост на 2 години. Отлага хайвера си през април–юни при температура на водата 14–24 °C на дълбочина 1,5–4,0 m. Плодовитостта на женските индивиди е между 10 300 и 88 200 хайверни зърна. Развитието на яйцата протича на дъното [10, 15]. Храни се с ларви на насекоми, ракообразни, червеи, хайвер и риби [16].

Близки видове. По Българското Черноморско крайбрежие са известни още два вида от род *Alosa* – карагъз (*Alosa pontica*) и блеч (*A. maeotica*). От тях харипът се отличава с по-голям брой хрилни тичинки (62–98) и по-малки размери (до 20 cm дължина на тялото).

Отрицателно действащи фактори. Индустриалното замърсяване на водите и риболовът.

Предприети мерки за защита. Видът е включен в ЧКБ (1985) и в Приложение 2 и 4 на ЗБР (2002).

Необходими мерки за защита. Опазване на местообитанията на вида от замърсяване и строг контрол за спазване на забраните за риболов.

Основна литература за вида: 1. Ковачев, 1923; 2. Дренски, 1934; 3. Карапеткова, Пешев, 1973; 4. Карапеткова, 1974; 5. Карапеткова, 1975; 6. Карапеткова, 1976; 7. Георгиев, 1967; 8. Дренски, 1948; 9. Дренски, 1951; 10. Стоянов и др., 1963; 11. Сивков, 2003; 12. Pehlivanov, 1999; 13. Karapetkova et al., 2003; 14. Trichkova et al., 2006; 15. Karapetkova, 1991; 16. Световидов, 1964.

Янаки Сивков, Теодора Тричкова

Карагъоз***Alosa pontica* (Eichwald, 1838)**

Clupea pontica Eichwald, 1838: Дренски, 1923: 72; *Caspialosa pontica* (Eichwald, 1838): Дренски, 1931: 8; *Alosa kessleri pontica* (Eichwald, 1838): Стоянов и др., 1963: 51.

Разред Селдоподобни (Clupeiformes)

Семейство Селдови (Clupeidae)

Природозащитен статус: в България: уязвим VU [A1b, c], ЗБР-II, IV; международен: IUCN [VU], BeK-III, ДХ-II, V.

Общо разпространение. Среща се в Черно и Азовско море, като за размножаване навлиза в по-големите им притоци Днестър, Буг, Днепър, Дон, Дунав и др. В р. Дунав, в миналото е навлиerala до Унгария, а сега – само до устието на р. Тимок.

Разпространение и численост в България. В миналото е обикновен вид за Черноморското крайбрежие през март и април и в р. Дунав през май [1, 2, 3, 4]. Съобщаван е за р. Дунав [5, 6], Варненското езеро [7] и долните течения на реките Камчия, Ропотамо, Карагач и Велека [8, 9, 10, 11]. През последните години е установен при Калиакра [12], Варненския

залив [13] и р. Ропотамо [14]. Наличието му в реките Велека и Карагач не е потвърдено [15, 16]. Числеността на вида е намалела чувствително [12, 13]. За периода 2002–2005 г. уловът му в Черно море и р. Дунав е намалел 2,5 пъти [17].

Местообитания. Основните местообитания на вида са открито море и постоянни големи реки.

Биология. Проходна риба. Зимува в морето, а за размножаване навлиза в по-големите реки. Отлага хайвера си от април до юли при температура на водата 17–22 °C [18]. Плодовитостта на женските индивиди е от 20 800 до 289 400 хайверни зърна [19]. Оплоденият хайвер е батипелагичен и се развива в реките по време на носенето му по течението. Личинките се хранят с червеи и водорасли, а възрастните – с ракообразни и риби (трифона, хамсия, атерина) [20].

Блиски видове. Блеч (*A. maeutica*) и харип (*A. caspia*). От тях карагъзът се различава с по-големите си размери и по броя хрилни тичинки (45–61).

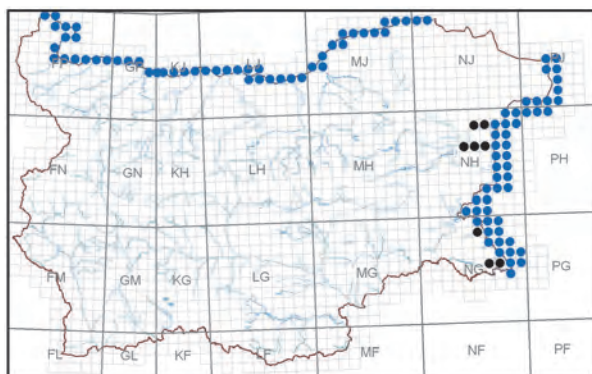
Отрицателно действащи фактори. Главните заплахи са замърсяването на водите и риболовът.

Предприети мерки за защита. Видът е включен в Приложение 2 и 4 на ЗБР (2002).

Необходими мерки за защита. Опазване на местообитанията на вида от замърсяване и строг контрол за спазване на забраните за риболов.

Основна литература за вида: 1. Ковачев, 1923; 2. Дренски, 1923; 3. Дренски, 1931; 4. Дренски, 1951; 5. Маринов, 1966; 6. Коларов, 1978; 7. Георгиев, 1967; 8. Карапеткова, Пешев, 1973; 9. Карапеткова, 1974; 10. Карапеткова, 1975; 11. Карапеткова, 1976; 12. Sivkov, 2000; 13. Сивков, 2003; 14. Pehlivanov, 1999; 15. Karapetkova et al., 2003; 16. Trichkova et al., 2006; 17. МЗГ, 2002–2005; 18. Стоянов и др., 1963; 19. Световидов, 1964; 20. Hoestlandt, 1991.

Янаки Сивков, Теодора Тричкова

Распер

Харамия

Aspius aspius (Linnaeus, 1758)*Aspius rapax* Agassiz, 1835; Ковачев, 1921: 93; Drensky, 1930: 679.

Разред Шараноподобни (Cypriniformes)

Семейство Шаранови (Cyprinidae)

Природозащитен статус: в България: уязвим VU [A1a, c, d], ЗБР-II; международен: IUCN [LC], Бек-III, ДХ-II.

Общо разпространение. Среща се в Европа, с изключение на Дания, Франция, Великобритания, Швейцария и най-южните части на континента.

Разпространение и численост в България. В миналото видът е установен в р. Дунав, прилежащите блатата и долните течения на някои от притоците – Искър, Вит и Осъм [1, 2, 3]. Срещал се е и в реките от Егейския басейн – Струма, Марица, Тунджа, Въча, както и в р. Камчия [1, 3, 4]. По-късно е съобщаван за р. Дунав [5, 6], ез. Сребърна [7], реките Лом, Огоста, Искър, Вит, Осъм и Янтра [8, 9, 10, 11, 12, 13], като рядък за р. Камчия [14] и за яз. „Овчарица“ [15]. През последните 10 години е намиран в р. Дунав и притоците ѝ Огоста, Искър и Вит (наши данни), както и в Егейския водосборен басейн – р.

Струма (един уловен индивид при гр. Кресна), р. Марица (много рядко при Първомай) (наши данни) и яз. „Студен кладенец“ [16]. Не е потвърден за ез. Сребърна [17].

Местообитания. Обитава долните течения на постоянни реки, но се среща и в естуарни води.

Биология. Съзрява полово на 2–4 години. Размножава се в периода април–май като мигрира нагоре по течението на реките. Хвърля хайвера си на каменист субстрат и бързо течение при температура на водата 9–10 °С. Хищен вид. Храни се с риби, паднали във водата насекоми и дори малки водни птици. Достига максимална дължина на тялото 100 cm и тегло 9 kg. Продължителността на живот е до 11 години [12, 18].

Близки видове. Няма.

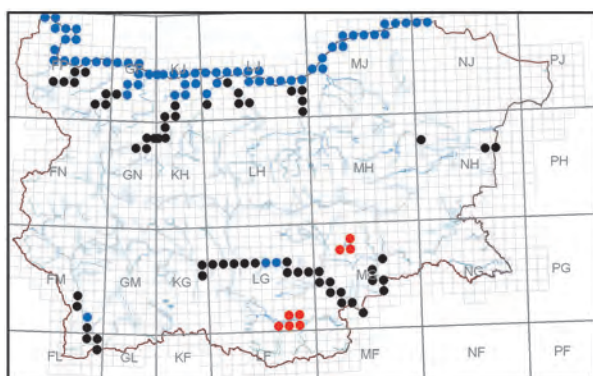
Отрицателно действащи фактори. Хидротехнически дейности, водещи до напречно преграждане на реките и натрупване на наноси. Замърсяване на водите и браконьерство.

Предприети мерки за защита. Видът е включен в Приложение 2 на ЗБР (2002).

Необходими мерки за защита. Ограничаване на строителството на хидротехнически съоръжения по реките Струма, Марица и дунавските притоци.

Основна литература за вида: 1. Ковачев, 1923; 2. Drensky, 1930; 3. Дренски, 1951; 4. Ковачев, 1921; 5. Маринов, 1966; 6. Vassilev, 1994; 7. Булгурков, 1958a; 8. Паспалев, Пешев 1955; 9. Михайлова, 1970; 10. Карапеткова, 1972; 11. Карапеткова, 1994; 12. Карапеткова, Живков, 1995; 13. Trichkova et al., 2004; 14. Карапеткова, 1974; 15. Живков, Групчева, 1987; 16. Stefanov, Trichkova, 2005; 17. Pehlivanov, 2000a; 18. Froese, Pauly, 2006.

Теодора Тричкова, Тихомир Стефанов

Обикновена мряна

Бяла мряна, дунавска мряна

Barbus barbatus* (Linnaeus, 1758)Barbus fluviatilis*: Drensky, 1930: 679.

Разред Шараноподобни (Cypriniformes)

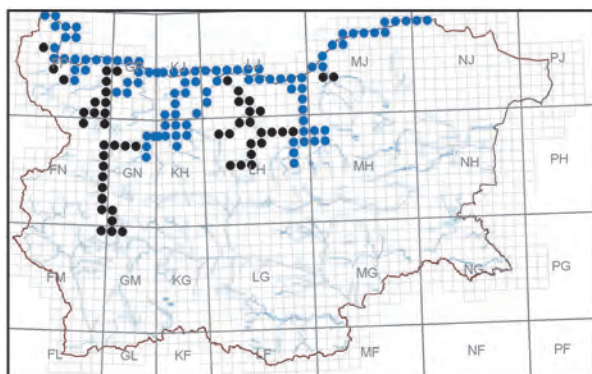
Семейство Шаранови (Cyprinidae)

Природозащитен статус: в България: уязвим VU [A1b, c, d, B1b], ЗБР-IV; международен: IUCN [LC]; ДХ-V.

Общо разпространение. Среща се в Европа – от Англия до басейна на р. Днепър, на север – до Северно и Балтийско морета, на юг – до Пиринеите и Алпите.

Разпространение и численост в България. В миналото видът е установен в р. Дунав и всички негови притоци [1, 2, 3, 4]. По-късно е съобщаван за р. Дунав [5, 6, 7], за средните и долните течения на притоците му Войнишка, Видбол, Арчар, Скомля, Лом, Цибрица, Огоста, Искър, Вит, Осъм, Янтра и Русенски Лом [8, 9, 10, 11, 12] и за яз. „Ал. Стамболийски“ [9]. През последните години е намиран в р. Дунав, р. Огоста, р. Лом (наши данни), р. Златна Панега (басейна на р. Искър) и р. Вит [13]. Уловът му

в р. Дунав за периода 2002–2005 г. е намалял 3 пъти [14]. Числеността на вида в реките Златна Панега и Вит е ниска [13].

Местообитания. Обитава средното и долното течение на постоянни големи реки.

Биология. Предпочита участъци с чисти, студени и бързотечащи води с пясъчно-чакълест субстрат. Мъжките индивиди съзряват полово на 3–4 години, а женските – на 4–5 години. Преди размножаване се събират на групи и мигрират нагоре по течението. Хвърля хайвера си през май–юли. Плодовитостта на женските е между 3000 и 155 400 хайверни зърна. Храни се с водорасли, ракообразни, ларви на насекоми и мекотели. Достига максимална дължина на тялото 120 cm и тегло 12 kg. Продължителността на живот е до 15–20 години [15].

Блиски видове. Черна (балканска) мряна (*Barbus petenyi*), маришка мряна (*B. cyclolepis*) и кримска мряна (*B. tauricus*). Бялата мряна се различава по силно назъбения последен неразклонен лъч на гръбната перка, силно странично сплеснатото опасно стъбло и по-късата анална перка.

Отрицателно действащи фактори. Хидротехническите дейности, водещи до преграждане на речните корита и намаляване на скоростта на течението. Видът е чувствителен също към недостиг на кислород и замърсяване на водите.

Предприети мерки за защита. Видът е включен в Приложение 4 на ЗБР (2002).

Необходими мерки за защита. Опазване на р. Дунав от замърсяване и ограничаване на строителството на хидротехнически съоръжения в средното и долното течение на дунавските притоци.

Основна литература за вида: 1. Ковачев, 1923; 2. Шишков, 1939; 3. Дренски, 1951; 4. Паспалев, Пешев, 1955; 5. Маринов, 1966; 6. Маринов, 1978; 7. Vassilev, 1994; 8. Михайлова, 1970; 9. Карапеткова, 1972; 10. Карапеткова, Диков, 1986; 11. Карапеткова, Унджиян, 1988; 12. Карапеткова, 1994; 13. Dikov et al., 1994; 14. МЗГ, 2002–2005; 15. Banarescu et al., 2003.

Теодора Тричкова, Тихомир Стефанов

Приморска мряна

Кримска мряна

Barbus tauricus* Kessler, 1877Barbus barbatus borysthenticus* Dybowsky:Дренски, 1951: 89; *Barbus barbatus bergi*

Chichkoff, 1935; Шишков, 1935: 20.

Разред Шараноподобни (Cypriniformes)

Семейство Шаранови (Cyprinidae)

Природозащитен статус: в България: уязвим VU [B1a, b]; международен: IUCN [LC]; ДХ-V.

Общо разпространение. Среща се в Черноморския водосборен басейн – повечето кримски реки, както и Днепър, Днестър, Буг и някои по-малки реки в България и Турция, които пряко се вливат в Черно море.

Разпространение и численост в България. Видът е установен за пръв път в Резовска река [1]. Впоследствие е намерен и в други черноморски реки – Велека [2], Елешница [3], Двойница [4], Средецка и Факийска [5]. За р. Камчия е съобщен още през 30-те години на ХХ в. [6], но неговото наличие е доказано по-късно [7]. В миналото е бил широко разпространен в р. Камчия и притоците ѝ, като се е

срещал и в повечето от прилежащите ѝ азмаци [8]. Видът е намиран и в реките Ахелой и Дяволска [9]. Днес разпространението му е значително стеснено. Среща се в р. Велека, където е един от най-масовите видове [10, 11], и вероятно в Резовска река. Улавян е в басейна на р. Камчия и притока ѝ Елешница (наши данни), като е изчезнал от азмаците на р. Камчия [12]. По време на последните проучвания (2005–2006 г.) не е установен в реките Ахелой и Дяволска.

Местообитания. Среща се в средните течения на постоянни реки с пясъчно и чакълесто дъно, рядко обитава и естуарни води.

Биология. Слабо позната. Бентосен реофилен вид, обитаващ участъци с умерено течение. Съзрява половно на втората година. Размножителният период вероятно е през април–юни. Плодовитостта на женските е около 21 000 хайверни зърна. Храни се с дънни безгръбначни и в по-малко количество с водорасли. Достига на дължина обикновено до 30 cm. Най-големият индивид, уловен в България, е 38 cm [2, 13].

Близки видове. От черната мряна (*B. petenyi*) се отличава с финно назъбен последен лъч на гръбната перка, а от маришката мряна (*B. cyclolepis*) – с по-малък брой на люспите в страничната линия (до 62).

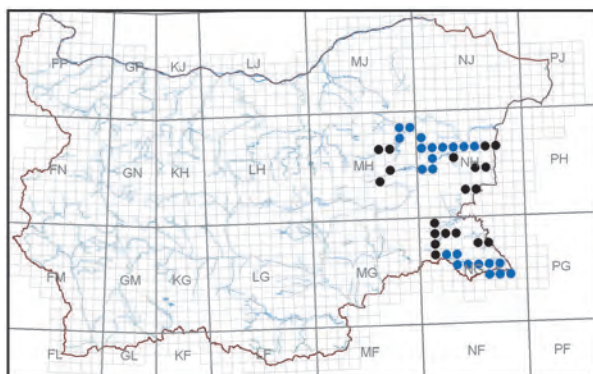
Отрицателно действащи фактори. Основните заплахи за вида са замърсяването на водите, хидротехническото строителство и браконьерството.

Предприети мерки за защита. Няма.

Необходими мерки за защита. Опазване на средните течения на реките, вливащи се в Черно море, от замърсяване. Въвеждане на ограничения за изграждане на хидротехнически съоръжения по тях.

Основна литература за вида: 1. Шишков, 1935; 2. Дренски, 1951; 3. Пешев, 1966; 4. Пешев, 1969; 5. Пешев, 1970; 6. Шишков, 1934; 7. Пешев, 1971; 8. Карапеткова, 1974; 9. Карапеткова, 1976; 10. Karapetkova et al., 2003; 11. Dikov, Zivkov, 2004; 12. Vassilev, 1999; 13. Маринов, 1989.

Тихомир Стефанов, Теодора Тричкова

Белопера кротушка
***Romanogobio albipinnatus* (Lukasch, 1933)**

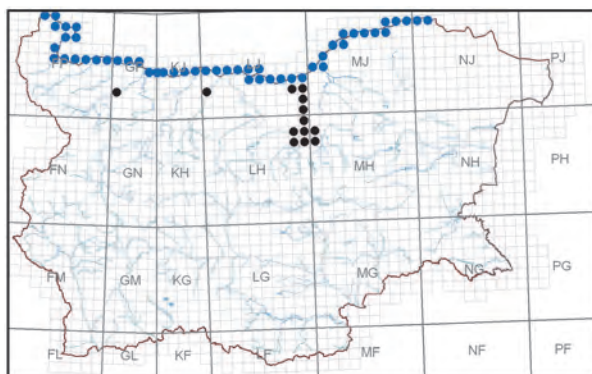
Gobio albipinnatus Lukasch, 1933:
 Маринов, 1967: 39; Карапеткова, 1994:
 178; Карапеткова, Живков, 1995: 118.
 Разред Шараноподобни (Cypriniformes)
 Семейство Шаранови (Cyprinidae)

Природозащитен статус: в България: уязвим VU [B1b (i, ii, iii)], ЗБР-II; международен: IUCN [LC], БеК-III, ДХ-II.

Общо разпространение. Среща се в басейните на Черно, Каспийско и Балтийско море – реките Вистула, Одер, Дунав, Днестър, Днепър, Дон, Волга, както и тези, извиращи от Урал.

Разпространение и численост в България. Видът е установен за пръв път в България в р. Огоста при с. Лехчево [1]. Впоследствие е намерен в р. Дунав [2, 3] и притоците му Видбол, Искър, Вит, Осъм, Янтра и Русенски Лом [4, 5, 6]. В р. Янтра е достигал нагоре по течението до Велико Търново [4]. През 2005–2007 г. е установен със сравнително ниска численост в целия участък на р. Дунав от с.

Врвъ до Силистра, в р. Видбол при гр. Дунавци и в р. Янтра до с. Петко Каравелово (наши данни). Не е потвърден в другите дунавски притоци.

Местообитания. Среща се в средните и долните течения на постоянни реки с пясъчно и чакълесто дъно.

Биология. Бентосен реофилен вид. Достига полова зрялост на втората година. Размножителният период е от средата на май до началото на юли. Размножава се порционнно, като женската отлага хайверните зърна в участъци с по-слабо течение. Храни се с дънни безгръбначни животни (хирономиди и ларви на насекоми), детрит и в много по-малка степен с водорасли. Достига максимална дължина 110 mm и продължителност на живот 5–6 години [7].

Блиски видове. Обикновена кротушка (*Gobio gobio*), малка кротушка (*Romanogobio uranoscopus*) и балканска кротушка (*R. kesslerii*). Белоперата кротушка се различава по липсата на напетняване по перките, по-големите очи и разположението на аналния отвор (по-близо до коремните, отколкото до аналната перка).

Отрицателно действащи фактори. Хидротехнически дейности, които водят до промяна на хидрологичния режим на реките, и замърсяване на водите.

Предприети мерки за защита. Видът е включен в Приложение 2 на ЗБР (2002).

Необходими мерки за защита. Контрол върху изграждането на хидротехнически съоръжения и опазване на реките от замърсяване.

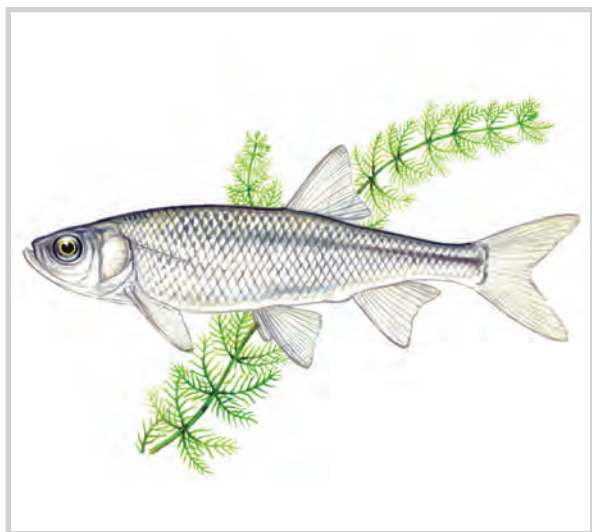
Основна литература за вида: 1. Маринов, 1967; 2. Маринов, 1978; 3. Сивков, 1989; 4. Карапеткова, 1972; 5. Карапеткова, Диков, 1986; 6. Карапеткова, 1994; 7. Naseka et al., 1999.

Тихомир Стефанов, Теодора Тричкова

Върловка***Leucaspis delineatus* (Heckel, 1843)**

Разред Шараноподобни (Cypriniformes)

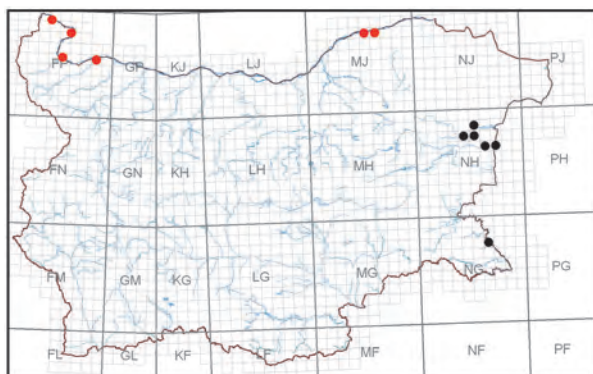
Семейство Шаранови (Cyprinidae)

Природозащитен статус: в България: уязвим VU [B1a, b (ii, iii, iv)]; международен: IUCN [LC], Бек-III.

Общо разпространение. Обитава сладководните басейни на Централна и Източна Европа от Франция до басейна на р. Волга. На север достига Южна Швеция. Интродуциран вид във Великобритания.

Разпространение и численост в България. В миналото видът е установен само в Дяволска река [1]. Дълго време не е улавян никъде и се смята, че не се среща в страната [2]. По-късно е установен в Белославското езеро [3], а впоследствие и в азмаците и каналите на Провадийска река [4] и около устието на р. Девня [5]. Намерен е и в басейна на р. Камчия, в близост до устието, както и в района на рибовъдно стопанство „Круша“ [6]. През последните години е установен и в р. Дунав [7]. Постепенно видът изчезва в голяма част от предишните си находища. В Белославското езеро е съобщен като много рядък още през 60-те години [8], а сега вече не се среща там.

Наличието на вида в черноморските реки също се нуждае от потвърждение. През последните години е намерен само в р. Дунав (при селата Ново село, Гомотарци, Кошава, Симеоново, Арчар, Станево и Тутракан) и прилежащите влажни зони, като Рибовъдно стопанство „Орсоя“ и ез. Малък Преславец (наши данни).

Местообитания. Долните течения на постоянни реки и крайбрежни сладководни езера. Обитава тихи води, обрасли с висша водна растителност.

Биология. Стадна риба. Съзрява полово на втората година. Размножава се през април–юни в плитки води, обрасли с гъста водна растителност. Женските отлагат хайверните зърна спираловидно около стъблата на растенията, чрез удължената си урогенитална папила. Плодовитостта на женските е между 80 и 2300 хайверни зърна. Храни се с фитопланктон и зоопланктон. Достига максимална дължина 9–12 cm. Продължителността на живот е около 5 години [9, 10].

Близки видове. Наподобява много на млад уклей (*Alburnus alburnus*), от който се различава по липсващата или непълна странична линия, която е развита само при първите 1–12 люспи.

Отрицателно действащи фактори. Промяна на хидрологичния режим и замърсяване на крайбрежните езера и черноморските реки, което води до загуба на местообитанията на вида. Отрицателно влияние оказва и интродуцирането на чужди видове – конкуренти, както и замърсяването на р. Дунав.

Предприети мерки за защита. Видът е включен в ЧКБ (1985).

Необходими мерки за защита. Разработване и прилагане на План за действие за опазване на вида в страната. Възстановяване и опазване от замърсяване на крайбрежните влажни зони, както и на долните течения на реките.

Основна литература за вида: 1. Ковачев, 1923; 2. Дренски, 1948; 3. Стоянов, 1949; 4. Пешев, 1970; 5. Сивков, 1974; 6. Манолов, Сивков, 1977; 7. Vassilev, 1994; 8. Георгиев, 1967; 9. Holcik, 1998; 10. Maitland, 2000.

Тихомир Стефанов, Теодора Тричкова

Сабица***Pelecus cultratus* (Linnaeus, 1758)**

Разред Шараноподобни (Cypriniformes)

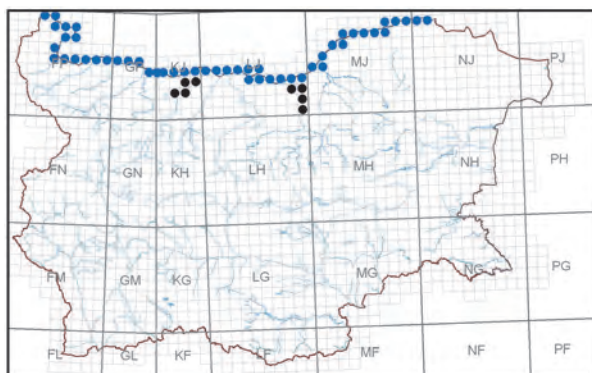
Семейство Шаранови (Cyprinidae)

Природозащитен статус: в България: уязвим VU [A1b, c, d, e, B1b, c]; международен: IUCN [LC], Бек-III.

Общо разпространение. Обитава басейните на Черно, Каспийско и Аралско море, басейна на Балтийско море от системата на р. Висла до тази на р. Нева, южните части на Швеция и Финландия, Ладожкото и Онежкото езеро.

Разпространение и численост в България. В миналото е установен в р. Дунав и прилежащите блата, както и в притоците ѝ Искър (до с. Долни Луковит) и Янтра (до с. Полско Косово) [1, 2, 3, 4]. По-късно е потвърден отново за р. Дунав (от Видин до Силистра) [5, 6, 7, 8], р. Искър (рядко и главно в устието) [9, 10] и р. Янтра (на 3 km от устието) [10, 11]. Сега се среща в р. Дунав, като количеството на улова му за периода 2002–2005 г. е едно от най-ниските в сравнение с останалите дунавски видове [12].

Местообитания. Обитава долното течение на големи реки, големи езера и естуарни води.

Биология. Пелагичен вид, образува пасажи. Съзрява половно на 2–4 години. Размножава се през април–май в течаща вода при температура 12–14 °C. Плодовитостта на женските е между 2600 и 94 000 хайверни зърна [13]. Малките се хранят със зоопланктон, но бързо преминават на насекоми – ларви или възрастни, а от втората година – и на дребни риби. Бърз плувец, често при хранене, изскача над водата. Достига максимална дължина до 60 cm и тегло – до 2 kg. Продължителността на живот е до 11 години [8, 14].

Близки видове. Няма.

Отрицателно действащи фактори. Пресушаването на дунавските блата и замърсяването на водите.

Предприети мерки за защита. Няма.

Необходими мерки за защита. Възстановяване на влажните зони по р. Дунав и на старите корита в долното течение на притоците. Опазване на р. Дунав от замърсяване.

Основна литература за вида: 1. Ковачев, 1923; 2. Моров, 1931; 3. Шишков, 1939; 4. Дренски, 1951; 5. Маринов, 1966; 6. Сивков, Манолов 1978; 7. Vassilev, 1994; 8. Карапеткова, Живков, 1995; 9. Паспалев, Пешев, 1955; 10. Карапеткова, 1994; 11. Карапеткова, 1972; 12. МЗГ, 2002–2005; 13. Holcik, 1998; 14. Froese, Pauly, 2006.

Теодора Тричкова, Тихомир Стефанов

Маришки морунаш***Vimba melanops* (Heckel, 1837)**

Vimba vimba melanops Heckel: Дренски, 1951: 107; *Abramis vimba* var. *melanops* Heckel: Ковачев, 1921: 92; Ковачев, 1923: 71.

Разред Шараноподобни (Cypriniformes)

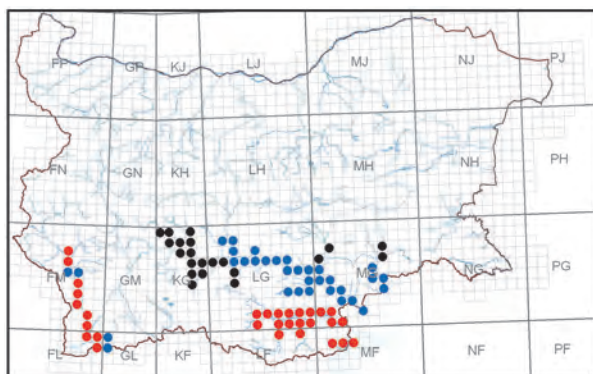
Семейство Шаранови (Cyprinidae)

Природозащитен статус: в България: уязвим VU [A1a]; международен: IUCN [DD].

Общо разпространение. Среща се в Европа – в реките от Егейския водосборен басейн: Вардар, Струма, Марица и техните притоци. Установен е и в р. Пиниос в област Тесалия (Гърция).

Разпространение и численост в България. Среща се само в басейните на реките Марица и Струма. Видът е описан от България (р. Марица при Пловдив). Впоследствие е намерен и в други участъци от реката, както и в някои от нейните притоци – Въча, Луда Яна, Стряма, Съзлийка, Тополница, Чепеларска и Харманлийска [1, 2, 3, 4]. Съобщен е за яз. „Батак“ [5]. В района на Източните Родопи е установен в р. Арда, притока ѝ р. Крумовица, както и в Бяла река и

яз. „Студен кладенец“ [6]. Намерен е също и в язовирите „Кърджали“ и „Ивайловград“ и в повечето от притоците на р. Арда [7]. През последните години е улавян в реките Стряма, Тунджа и Марица [М. Василев, непубл. данни]. В басейна на р. Струма е установен в Кресненското дефиле [8], района на Благоевград и притока Пиринска Бистрица [9], но като цяло се среща от границата до района на Скринския пролом на север (наши данни). В миналото видът е бил със сравнително висока численост в р. Марица [3], но сега е относително рядък.

Местообитания. Среща се предимно в средните и по-рядко в долните течения на постоянни реки с пясъчно и чакълесто дъно.

Биология. Реофилен вид. Съзрява полово на 2–3 години. Размножава се през май–юли. За размножаване извършва характерни миграции нагоре по реките. Отлага хайвера си по каменисти и чакълести места. Храни се с бентосни безгръбначни животни и водорасли. На дължина достига 30, рядко до 40 cm [3, 10, наши данни].

Близки видове. Обикновен морунаш (*Vimba vimba*). Маришкият морунаш се различава по липсата на кил зад гръбната перка и по-слабо издаденото напред рило.

Отрицателно действащи фактори. Хидротехническите дейности, свързани с напречно преграждане на речните корита, замърсяването на водите и браконьерството.

Предприети мерки за защита. Няма.

Необходими мерки за защита. Ограничаване на хидротехническото строителство в средните течения на реките Струма и Марица и техните притоци. Опазване на реките от замърсяване и контрол на спазването на забраната за риболов през размножителния период.

Основна литература за вида: 1. Ковачев, 1921; 2. Ковачев, 1923; 3. Шишков, 1939а; 4. Дренски, 1951; 5. Маргаритов, 1964; 6. Stefanov, Trichkova, 2005; 7. Pehlivanov, 2000b; 8. Стефанов, 2001; 9. Михайлова, 1965а; 10. Карапеткова, Живков, 1995.

Тихомир Стефанов, Теодора Тричкова

Балкански щипок

Лискур

Sabanejewia balcanica* (Karaman, 1922)Cobitis balcanica* Karaman, 1922: Дренски,1928: 169; *Cobitis aurata balcanica*

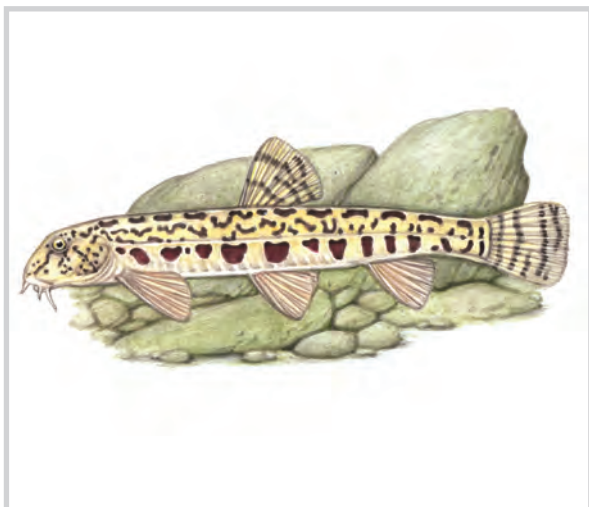
Karaman, 1922: Дренски, 1951: 125;

Sabanejewia aurata balcanica Karaman,

1922: Карапеткова, Живков, 1995: 134.

Разред Шараноподобни (Cypriniformes)

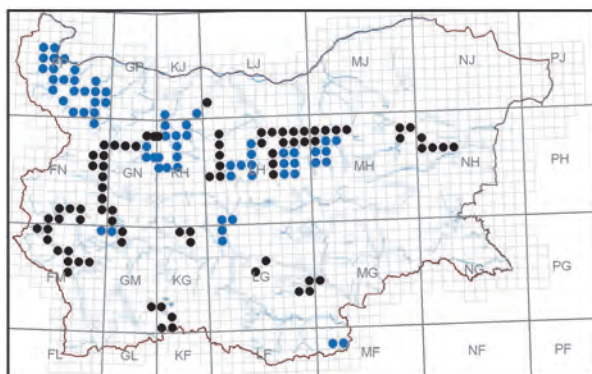
Семейство Щипоци (Cobitidae)

Природозащитен статус: в България: уязвим VU [A1a, c], ЗБР-II; международен: IUCN [LC], Бек-III, ДХ-II.

Общо разпространение. Видът се среща в Средна и Източна Европа.

Разпространение и численост в България. В миналото е установен в горните и средните течения на повечето дунавски притоци, както и в много от притоците на р. Марица. Среща се в р. Струма и Рилска река, в реките Доспат и Камчия [1]. Впоследствие видът е потвърден многократно за реките от дунавския басейн – Искър и притоците ѝ [2, 3, 4, 5, 6], Огоста [3, 7], Вит [3, 8, 9], Осъм [3] и Янтра [3, 9, 10]. Установен е и в реките Арчар и

Лом [7]. Постепенно изчезва от реките в Егейския басейн. Първоначално е съобщен за р. Струма под и над яз. „Студена“, както и за притока ѝ р. Мътница [5], но при последващи изследвания в района не е намерен [11]. В басейна на р. Марица е потвърден само за р. Мечка [9], р. Арда и притоците ѝ, и Бяла река [12]. В реките Места и Камчия не е потвърден [13, 14]. През последните години балканският щипок е установен в реките Войнишка, Видбол, Арчар, Лом, Цибрица, Огоста, Искър и Вит (наши данни).

Местообитания. Средните и горните течения на постоянни реки с пясъчно-чакълесто дъно и бързо течение.

Биология. Бентосен, реофилен вид. Размножителният период е от края на април до началото на юни. Плодовитостта на женските е ниска – около 300 хайверни зърна, които се отлагат направо върху камъните. Храни се с дънни безгръбначни животни и хайвер [1, 15].

Блиски видове. Дунавски щипок (*S. bulgarica*). Балканският щипок се различава по по-ниското и източено тяло, както и по наличието на повече и по-малки петна по страните на тялото.

Отрицателно действащи фактори. Загуба на местообитанията, в резултат на хидротехнически дейности, замърсяване на водите. Голи сечи в планинските райони, водещи до увеличаване на поройността и затлачване на реките.

Предприети мерки за защита. Видът е включен в Приложение 2 на ЗБР (2002).

Необходими мерки за защита. Ограничаване на хидротехническото строителство в средните и горните течения на дунавските притоци. Контрол върху изсичането на горите в планинските райони и опазване на реките от замърсяване.

Основна литература за вида: 1. Дренски, 1928; 2. Шишков, 1939; 3. Дренски, 1951; 4. Паспалев, Пешев, 1955; 5. Булгурков, 1958; 6. Диков и др., 1988; 7. Михайлова, 1970; 8. Карапеткова, Диков, 1986; 9. Sivkov, 1991a; 10. Карапеткова, 1972; 11. Михайлова, 1965a; 12. Pehlivanov, 2000b; 13. Apostolov, 2005; 14. Карапеткова, 1974; 15. Карапеткова, Живков, 1995.

Тихомир Стефанов, Теодора Тричкова

Дунавски щипок

Български щипок

***Sabanejewia bulgarica* (Drensky, 1928)**

Cobitis bulgarica Drensky, 1928: Дренски, 1928: 171; *Cobitis aurata bulgarica* (Drensky, 1928): Карапеткова, 1972: 169; Маринов, 1978: 203.

Разред Шараноподобни (Cypriniformes)

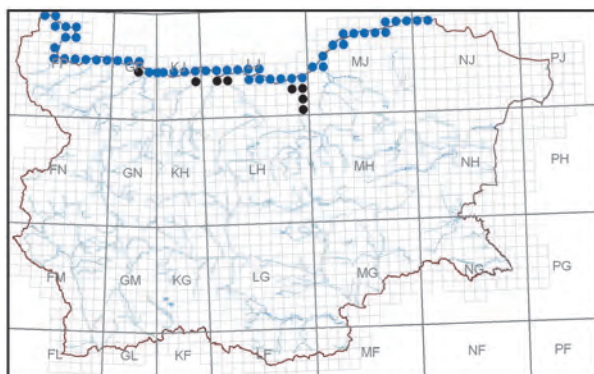
Семейство Щипоци (Cobitidae)

Природозащитен статус: в България: уязвим VU [B1a, b]; международен: IUCN [LC].

Общо разпространение. Среща се в Европа – ендемичен вид за долното течение на р. Дунав. Среща се в Сърбия, Румъния и България.

Разпространение и численост в България. Видът е описан за пръв път от р. Дунав при Видин [1]. Впоследствие е установен по цялото протежение на българския сектор от Видин до Силистра, като за размножаване е навлизал на няколко километра от устията на по-големите ѝ притоци – Огоста, Искър, Вит, Осъм и Янтра [2, 3]. По-късно отново е намиран в р. Дунав [4, 5, 6] и р. Янтра, където е установен доста нагоре по течението – при с. Полско

Косово, над 40 km от устието [7]. През последните години е намиран в р. Дунав (наши данни). Не е потвърдено навлизането му за размножаване в останалите дунавски притоци.

Местообитания. Постоянни големи реки с чакълесто дъно и бързо течение.

Биология. Бентосен, реофилен вид. Обитава основното корито на р. Дунав на дълбочина от 9 до 15 m, но може да бъде открит и до 20 m. Размножава се през май–юни, като мигрира към устията на притоците. Хвърля хайвера си на няколко километра нагоре по течението. Личинките се излюпват след 5–7 дни и малко след излюпването отново се връщат в р. Дунав. Храни се с бентосни безгръбначни животни предимно нощем. Достига на дължина до 10 cm [3, 8].

Блиски видове. Балкански щипок (*S. balcanica*). Дунавският щипок се различава по по-високото и сравнително късо тяло и по-малкия брой по-големи петна по страните на тялото.

Отрицателно действащи фактори. Замърсяване на водите, промени в скоростта на течението и натрупване на наноси в реките вследствие на хидротехнически дейности.

Предприети мерки за защита. Няма.

Необходими мерки за защита. Ограничаване на хидротехническото строителство, опазване на р. Дунав и притоците ѝ от замърсяване.

Основна литература за вида: 1. Дренски, 1928; 2. Дренски, 1948; 3. Дренски, 1951; 4. Маринов, 1978; 5. Sivkov, 1991a; 6. Vassilev, 1994; 7. Карапеткова, 1972; 8. Карапеткова, Живков, 1995.

Тихомир Стефанов, Теодора Тричкова

Гулеш

Тлъстак, пискал

***Barbatula barbatula* (Linnaeus, 1758)**

Cobitis barbatulus Linnaeus, 1758: Ковачев, 1923: 96; *Cobitis barbatula* Linnaeus, 1758: Моров, 1931: 65; *Noemacheilus barbatulus* (Linnaeus, 1758): Карапеткова, Живков, 1995: 130.

Разред Шараноподобни (Cypriniformes)

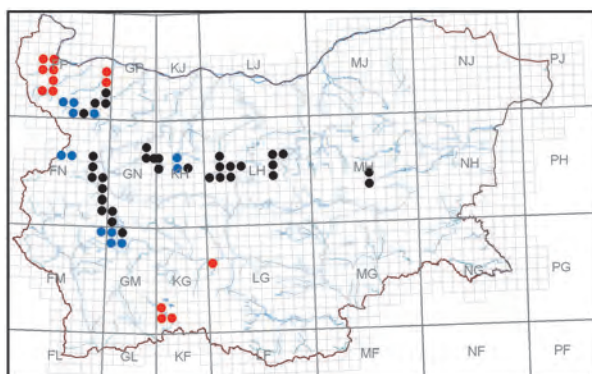
Семейство Гулеши (Balitoridae)

Природозащитен статус: в България: уязвим VU [B2a,b (i, ii, iv)]; международен: IUCN [LC], Бек-III.

Общо разпространение. Среща се в почти цяла Европа без най-северните и южните области. На север достига басейна на Балтийско море, а на изток – до р. Колима в Сибир.

Разпространение и численост в България. В миналото видът е установен в горните и част от средните течения на повечето дунавски притоци – Огоста [1, 2]; Искър и притоците ѝ Панега, Блато, Малък Искър, Палакария и Бистрица [1, 2, 3, 4, 5, 6]; Вит при Тетевен [1, 3]; Осъм и притоците ѝ Бели и Чер-

ни Осъм [1, 2, 3]; Янтра и притока ѝ Видима [1, 2]. Намерен е и в басейна на р. Камчия – р. Раковска при с. Жеравна и р. Луда Камчия при с. Ичера [7]. По-късно е установен в реките Нишава и Искрецка [8], Палакария [9], Искър при Самоков, както и реките Арчар, Цибрица и Черни Вит [10]. Интродуциран е в яз. „Доспат“ [11]. Установен е и в р. Въча от Егейския водосборен басейн [10]. Още през 70-те години започва да намалява и изчезва от реките Янтра и Камчия [12, 13]. Няма потвърждение и за басейна на р. Осъм. Сега се среща в реките Нишава, Видбол, Арчар, Цибрица, и горното течение на Лом, Огоста и Вит (наши данни).

Местообитания. Обитава горните и отчасти средните течения на постоянни реки с пясъчно-чакълесто дъно и бързи, студени води.

Биология. Типичен реофилен вид. Съзрява полово на 2–3-годишна възраст. Размножава се през април–май. Женската отлага хайвера под камъни, където той се развива за около 40 дни. Плодовитостта на женските достига 500 000–800 000 хайверни зърна. Храни се с бентосни безгръбначни животни, предимно през нощта. Продължителността на живот е до 8 години [1, 14].

Близки видове. Струмският гулеш (*Barbatula bureschi*), от който се различава по отсечената опашна перка (при струмския гулеш тя е дълбоко врязана).

Отрицателно действащи фактори. Хидротехническите дейности, свързани с напречно преграждане на речните корита. Изсичането на горите (особено в планинските райони) и замърсяването на водите.

Предприети мерки за защита. Няма.

Необходими мерки за защита. Забрана за изграждане на хидротехнически съоръжения в горните течения на дунавските притоци. Контрол върху изсичането на горите в планинските райони и опазване на реките от замърсяване.

Основна литература за вида: 1. Дренски, 1928; 2. Дренски, 1951; 3. Ковачев, 1923; 4. Шишков, 1939; 5. Паспалев, Пешев, 1952/1953; 6. Булгурков, 1958; 7. Шишков, 1934; 8. Михайлова, 1970; 9. Диков и др., 1988; 10. Sivkov, 1991; 11. Живков, 1987; 12. Карапеткова, 1972; 13. Карапеткова, 1974; 14. Maitland, 2000.

Тихомир Стефанов, Теодора Тричкова

Струмски гулеш***Barbatula bureschi* (Drensky, 1928)***Nemachilus bureschi* Drensky, 1928:Дренски, 1951: 121; *Noemacheilus angorae bureschi* (Drensky, 1928): Карапеткова, Живков, 1995: 130.

Разред Шараноподобни (Cypriniformes)

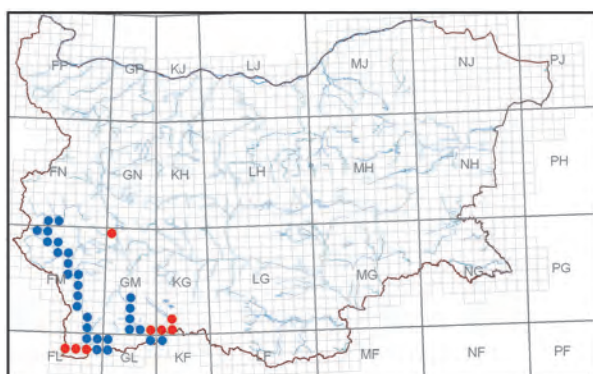
Семейство Гулеша (Balitoridae)

Природозащитен статус: в България: уязвим VU [A3, B2], ЗБР-II; международен: IUCN [LC].**Общо разпространение.** Среща се само в Егейския водосборен басейн. Ендемичен вид за реките Струма и Места.**Разпространение и численост в България.** Видът е описан за пръв път от р. Струма, при гара Земен [1]. Впоследствие е установен и в други участъци на горното и средното течение на р. Струма, в някои нейни притоци и в р. Места [2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10]. Намерен е и в р. Палакария, където вероятно е навлязъл от яз. „Искър“, където е интродуциран при изкуствените зарибявания [11]. Сега се среща в р. Струма (от яз. „Лобош“ до границата) и в някои от по-големите ѝ притоци (Джерман, Елешница, Лебница и Пиринска Бистрица), както и в р. Места (от

Момина клисура до границата) и нейните притоци (Доспат и Бистрица) (наши данни).

Местообитания. Среща се само в горните и средните течения на постоянни реки с пясъчно и чакълесто дъно и бързо течение.**Биология.** Сравнително слабо позната. Типичен реофилен, главно нощно активен вид. Съзрява полово при дължина на тялото около 5 cm. Размножава се през май–юли, между камъните и чакъла в плитки участъци с бързо течение. Храни се с бентосни безгръбначни животни, основно червеи и ларви на насекоми. Достига максимална дължина до 10 cm [7, 12].**Блиски видове.** Обикновен гулеш (*Barbatula barbatula*). Струмският гулеш се различава по дълбоко врязаната опашна перка (при обикновения гулеш тя е отсечена).**Отрицателно действащи фактори.** Хидротехническите дейности, свързани с напречно преграждане на речните корита. Изсичането на горите (особено в планинските райони) и замърсяването на водите.**Предприети мерки за защита.** Видът е включен в Приложение 2 на ЗБР (2002).**Необходими мерки за защита.** Разработване и прилагане на План за действие за опазване на вида в страната. Ограничаване на хидротехническото строителство в горните и средните течения на реките Струма и Места. Контрол върху изсичането на горите в планинските райони. Опазване на реките от замърсяване.**Основна литература за вида:** 1. Дренски, 1928; 2. Шишков, 1939; 3. Дренски, 1948; 4. Дренски, 1951; 5. Михайлова, 1965; 6. Penczak et al., 1985; 7. Карапеткова, Живков, 1995; 8. Стефанов, 2001; 9. Василев, Пехливанов, 2002; 10. Apostolou, 2005; 11. Диков и др., 1988; 12. Maitland, 2000.

Тихомир Стефанов, Теодора Тричкова

Михалца

Налим

Lota lota (Linnaeus, 1758)*Lota vulgaris* Cuv.: Ковачев, 1923: 49.

Разред Трескоподобни (Gadiformes)

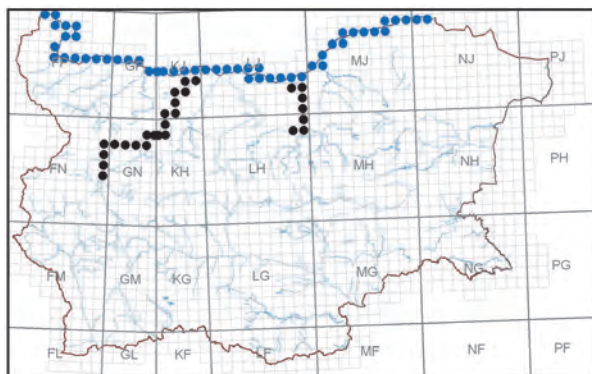
Семейство Трескови (Gadidae)

Природозащитен статус: в България: уязвим VU [A1b, d, B1b, c]; международен: IUCN [LC].

Общо разпространение. Среща се в северните части на Европа, Азия и Северна Америка.

Разпространение и численост в България. В миналото се е ловял в големи количества в р. Дунав и се е срещал нагоре по притоците ѝ Искър (до Мездра и Роман, а в редки случаи дори до Враждебна), Янтра (до с. Долна Студена), както и в притока ѝ р. Росица [1, 2, 3, 4, 5]. По-късно е съобщаван за р. Дунав, р. Искър (твърде рядък до Червен бряг) и устието на р. Янтра [6, 7, 8, 9, 10]. Сега се среща само в р. Дунав (наши данни). Уловите му за периода 2002–2005 г. са намалели 7 пъти [11].

Местообитания. Среща се в постоянни големи реки с бавно течение и дълбоки езера.

Биология. Студенолюбив вид. Води нощен начин на живот. През лятото е слабо активен и през деня се крие в дълбоки ями, под камъни, между корените на дървета или гъста водна растителност. През нощта излиза на плитките участъци да се храни. В зависимост от географския район, който обитава, достига полава зрялост между 1-та и 8-та година. Размножава се през зимата (декември–март) при температура на водата около 0 °С. Плодовитостта на женските е между 100 000 и 3 000 000 хайверни зърна. Младите индивиди се хранят с ракообразни, ларви на насекоми, мекотели, а възрастните – предимно с риби. Достига на дължина до 150 cm и тегло до 34 kg. Максималната възраст е 20 години, но обикновено продължителността на живот е до 10–12 години [12, 13].

Близки видове. Няма.

Отрицателно действащи фактори. Основната заплаха за вида е замърсяването на водите.

Предприети мерки за защита. Видът е включен в ЧКБ (1985).

Необходими мерки за защита. Опазване на р. Дунав от замърсяване.

Основна литература за вида: 1. Ковачев, 1923; 2. Drensky, 1930; 3. Моров, 1931; 4. Шишков, 1939; 5. Дренски, 1951; 6. Паспалев, Пешев, 1955; 7. Карапеткова, 1972; 8. Маринов, 1978; 9. Карапеткова, 1994; 10. Карапеткова, Живков, 1995; 11. МЗГ, 2002–2005; 12. Froese, Pauly, 2006; 13. Jacobs, Wehrly, 2006.

Теодора Тричкова, Тихомир Стефанов

Триигла бодливка***Gasterosteus aculeatus* Linnaeus, 1758**

Разред Бодливкоподобни

(Gasterosteiformes)

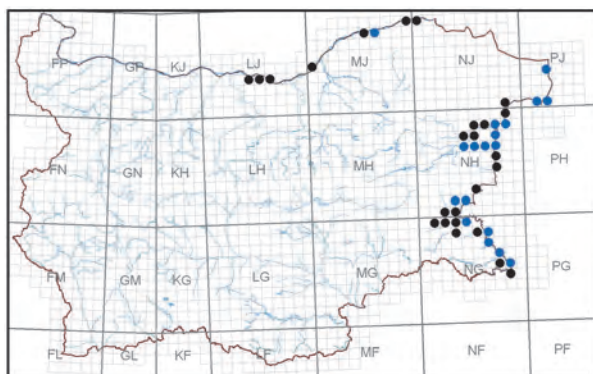
Семейство Бодливки (Gasterosteidae)

Природозащитен статус: в България: уязвим VU [A3]; международен: IUCN [LC].

Общо разпространение. Обитава северните части на Атлантическия и Тихия океан; в Европа – от Нова земя, Бяло море, Колския полуостров и Исландия, до Алжир и Черно море; Балтийско море; от Гренландия до Ню Йорк; в Тихия океан – от Беринговия пролив до Корея и Япония, Курилските острови, по американското крайбрежие до Калифорния.

Разпространение и численост в България. В миналото – по цялото Черноморско крайбрежие, главно в лиманите, устията на реките и крайморските езера, както и в дунавските блата [1, 2, 3, 4, 5]. Установен е в езерата Варненско, Белославско, Бургаско (Вая) и Мандра [6] и в повечето черноморски реки [3, 4, 7, 8, 9]. През последните години видът е намиран при Калиакра [10], Варненския залив [11], Дуранкулашкото езеро [12], реките Ропотамо [13], Маринка, Отманлий, Карагаач, Арапя, Попска, Изгревско дере, Варвара, Бутамята и Силистар [14],

както и в р. Камчия и р. Дунав (наши данни). Наличието на вида в р. Велека не е потвърдено [15].

Местообитания. Основните местообитания на вида са открито море, морски плитчини (до 6 m дълбочина, включително и морски заливи), крайбрежни бракични или солени лагуни, постоянни реки и блата.

Биология. Полова зрялост достига на 1–2 години. Размножава се през април–юни при температура на водата 16–24 °C. През брачния период мъжките придобиват брачна окраска и построяват на дъното на водоема гнездо от растителни клонки и стъбла. Женските отлагат в гнездото от 500 до 2000 хайверни зърна. Мъжките охраняват гнездото до излюпването на малките. Храни се с ракообразни, червеи, ларви на насекоми, хайвер и малки риби [5, 16, 17].

Блиски видове. Деветигла бодливка (*Pungitius platygaster*). Трииглата бодливка се различава с по-малък брой шиповидни лъчи в гръбната перка (2–3), добре забележими костни пластинки по страните на тялото, добре оформен кил на опашното стъбло и по-големи размери на тялото (9–10 cm).

Отрицателно действащи фактори. Основните заплахи за вида са загубата на местообитания вследствие на пресушаването на блатата и старите речни корита край р. Дунав и влажните зони по Черноморското крайбрежие. Инфраструктурното развитие, свързано с туризма и замърсяването на водите.

Предприети мерки за защита. Видът е включен в ЧКБ (1985).

Необходими мерки за защита. Разработване и прилагане на План за действие за опазване на вида в страната. Възстановяване на влажните зони по р. Дунав и опазване на местообитанията му от замърсяване.

Основна литература за вида: 1. Ковачев, 1923; 2. Дренски, 1923; 3. Дренски, 1948; 4. Дренски, 1951; 5. Стоянов и др., 1963; 6. Георгиев, 1967; 7. Пешев, 1969; 8. Пешев, 1970; 9. Караеткова, 1976; 10. Sivkov, 2000; 11. Сивков, 2003; 12. Сивков, Сивкова, 2003; 13. Pehlivanov, 1999; 14. Trichkova et al., 2006; 15. Karapetkova et al., 2003; 16. Световидов, 1964; 17. Banister, 1986.

Янаки Сивков, Теодора Тричкова,
Тихомир Стефанов

Високотел бибан***Gymnocephalus baloni*****Holcík & Hensel, 1974**

Разред Костуроподобни (Perciformes)

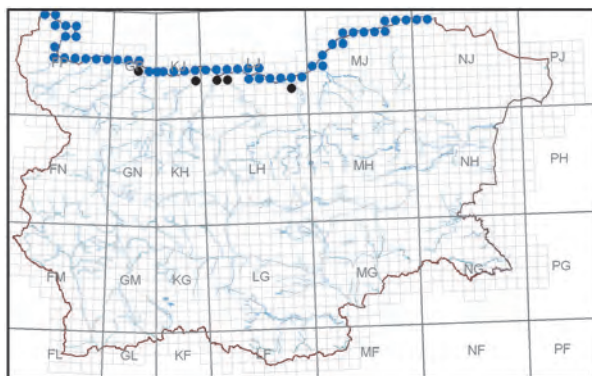
Семейство Костурови (Percidae)

Природозащитен статус: в България: уязвим VU [B1bc]; международен: IUCN [LC], Бек-III.

Общо разпространение. Среща се в р. Дунав и някои от по-големите ѝ притоци в Германия, Австрия, Чехия, Словакия, Унгария, Хърватска, Сърбия, България, Румъния и Молдова.

Разпространение и численост в България. Видът е съобщен за целия участък на р. Дунав и устието на притоците ѝ Огоста, Искър, Вит, Осъм, Янтра и Русенски Лом [1, 2, 3]. През 2005–2006 г. единични индивиди са намирани в р. Дунав при селата Връв, Ново село, Видин, Станево, Мартен и Сандрово (наши данни). През последните години не е потвърдено навлизането на вида в притоците на р. Дунав.

Местообитания. Постоянни големи реки.

Биология. Предпочита течащи води. Съзрява половно на втората година. Размножава се през април–

юни при температура на водата между 8 и 20 °С. Плодовитостта на женските е между 13 000 и 53 200 хайверни зърна. Активен е през нощта. Храни се с бентосни безгръбначни животни, предимно ларви на насекоми. Достига максимална дължина на тялото 132 mm и тегло 84 g. Продължителността на живот е до 5–6 години. [4].

Близки видове. Обикновен бибан (*Gymnocephalus cernuus*) и ивичест бибан (*G. schraetser*). Високотелният бибан се отличава с по-високото си тяло, наличието на 2 шипа по хрилното капаче и дъговидно извития първи лъч на аналната перка.

Отрицателно действащи фактори. Хидротехническите дейности, свързани с напречно преграждане на речните корита и замърсяването на водите.

Предприети мерки за защита. Няма.

Необходими мерки за защита. Ограничаване на хидротехническото строителство и опазване на р. Дунав от замърсяване.

Основна литература за вида: 1. Карапеткова, 1994; 2. Карапеткова, Живков, 1995; 3. Сивков, 1985; 4. Holcík, 1998.

Теодора Тричкова, Тихомир Стефанов

Ивичест бибан***Gymnocephalus schraetser*****(Linnaeus, 1758)***Acerina schraetzer* (Linnaeus, 1758):

Ковачев, 1923: 27; Дренски, 1951: 186.

Разред Костуроподобни (Perciformes)

Семейство Костурови (Percidae)

Природозащитен статус: в България: уязвим VU [A1c], ЗБР-I, IV; международен: IUCN [LC], Бек-III, ДХ-II, V.

Общо разпространение. Среща се в Европа, басейна на р. Дунав.

Разпространение и численост в България. В миналото видът е установен в р. Дунав (от Видин до Силистра) и р. Искър (до с. Долни Луковит) [1, 2, 3, 4], както и в р. Голяма Камчия (при с. Ивански) [5]. По-късно е намиран в р. Дунав и в устието на притоците му Видбол, Лом, Огоста, Искър (рядко), Вит, Осъм и Янтра (единични индивиди достигат до с. Полско Косово) [6, 7, 8, 9, 10, 11]. През 2005–2006 г. единични индивиди са намирани по цялото протежение на р. Дунав в участъка от Врџв до Ве-

трен, като видът не е установен в дунавските притоци и в басейна на р. Камчия (наши данни).

Местообитания. Среща се в постоянни големи реки.

Биология. Обитава дълбоките участъци на реките с пясъчно-чакълесто дъно. Съзрява полово през втората година, а в редки случаи – и през първата. Размножава се през март–май при температура на водата 8–14 °С. Плодовитостта на женските е между 18 900 и 45 400 хайверни зърна. Активен е през нощта, когато излиза в плитчините да се храни. Храни се с ракообразни, червеи, ларви на насекоми и хайвер на риби. Достига максимална дължина 300 mm и тегло 250 g. Продължителността на живот е до 7 години. [11, 12, 13].

Близки видове. Обикновен бибан (*Gymnocephalus cernuus*) и високотел бибан (*G. baloni*). Ивичестият бибан се различава по по-ниското и източено тяло и наличието на 3–4 надлъжни ивици от двете страни.

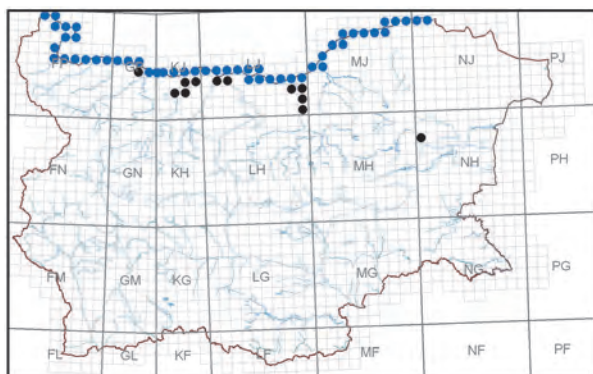
Отрицателно действащи фактори. Хидротехнически дейности, водещи до преграждане на речните корита и загуба на местообитанията на вида и замърсяването на водите.

Предприети мерки за защита. Видът е включен в Приложение 2 и 4 на ЗБР (2002).

Необходими мерки за защита. Разработване и прилагане на План за действие за опазване на вида в страната. Ограничаване на хидротехническото строителство и опазване на р. Дунав от замърсяване.

Основна литература за вида: 1. Ковачев, 1923; 2. Моров, 1931; 3. Шишков, 1939; 4. Дренски, 1951; 5. Шишков, 1934; 6. Паспалев, Пешев, 1955; 7. Маринов, 1966; 8. Карапеткова, 1972; 9. Сивков, 1986; 10. Карапеткова, 1994; 11. Карапеткова, Живков, 1995; 12. Holcik, 1998; 13. Froese, Pauly, 2006.

Теодора Тричкова, Тихомир Стефанов

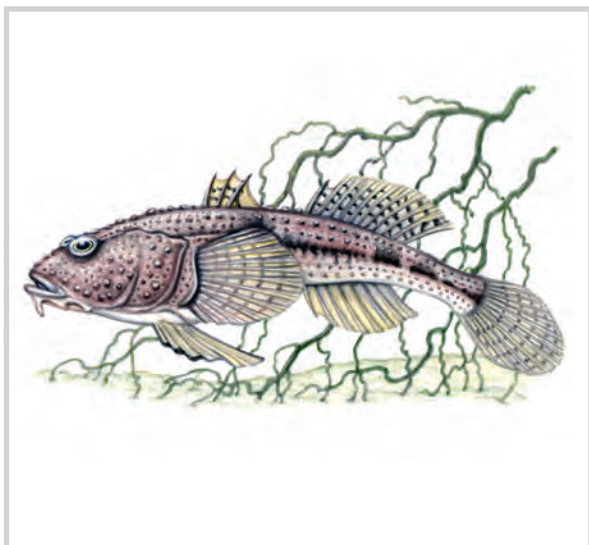
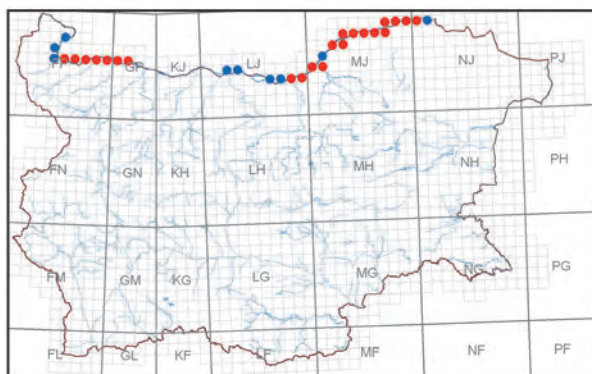
Звездовидно попче

Пъпчесто попче

Benthophilus stellatus* (Sauvage, 1874)Benthophilus macrocephalus ponticus* Berg,
1916: Дренски, 1931: 17.

Разред Костуроподобни (Perciformes)

Семейство Попчета (Gobiidae)

Природозащитен статус: в България: уязвим VU [A1a]; международен: IUCN [LC]..**Общо разпространение.** Понто-Каспийски реликт. Среща се в басейните на Черно, Азовско и Каспийско море.**Разпространение и численост в България.** Среща се само в р. Дунав. В миналото е съобщен като рядък при Свищов и Никопол [1, 2, 3, 4, 5]. По късно е установен в р. Дунав – при Видин, край устието на р. Видбол, при Симеоново, както и при с. Байкал, Свищов, Русе и Силистра [6, 7, 8, 9, 10]. Сега е намиран рядко в участъка Видин–Козлодуй и по-често, но само единични индивиди – в участъка Никопол–Силистра (при Никопол, селата Батин, Сандрово, Ряхово, между Пожарево и Дунавец, Долно Ряхово и Ветрен) (наши данни).**Местообитания.** Крайморски лагуни, естуари и постоянни реки.**Биология.** В реките се среща на тинест субстрат, а в бракичните води – на пясък или дъно, покрито с черупки на мекотели. Полово съзрява още през първата година. Размножава се през април–юли. Плодовитостта на женските е от 500 до 2500 хайверни зърна. Мъжките охраняват местата, където е хвърлен хайверът. Храни се с мекотели, ракообразни, червеи и малки риби. Мъжките могат да достигнат максимална дължина на тялото 13,5 cm, а женските – 11 cm [11, 12].**Блиски видове.** В р. Дунав обитават още 5 вида от сем. Gobiidae – пясъчното попче (*Neogobius fluviatilis*), малкото плоскоглаво попче (*N. gymnotrachelus*), кеслеровото попче (*N. kessleri*), стронгилът (*N. melanostomus*) и мраморното попче (*Proterorhinus marmoratus*). От тях звездовидното попче се отличава по широката гръбо-коремно сплесната глава и наличието на едри костни пластинки с остри шипчета по тялото.**Отрицателно действащи фактори.** Замърсяване на водите. Видът е особено чувствителен към токсични вещества, натрупващи се в дънните седименти [12].**Предприети мерки за защита.** Няма.**Необходими мерки за защита.** Опазване на р. Дунав от замърсяване с нефтопродукти, тежки метали и токсични органични съединения.**Основна литература за вида:** 1. Дренски, 1924а; 2. Дренски, 1924; 3. Дренски, 1931; 4. Дренски, 1948; 5. Дренски, 1951; 6. Георгиев, 1966; 7. Маринов, 1966; 8. Michailova, 1967; 9. Vassilev, 1994; 10. Карапеткова, Живков, 1995; 11. Punchuk, Miller, 2004; 12. Рагимов и др., 2007.

Теодора Тричкова, Тихомир Стефанов

Тревно попче***Zosterisessor ophiocephalus* (Pallas, 1814)***Gobius ophiocephalus* Pallas, 1814:Дренски, 1923: 98; *Zostericola**ophiocephalus* Pallas: Дренски, 1931: 16.

Разред Костуроподобни (Perciformes)

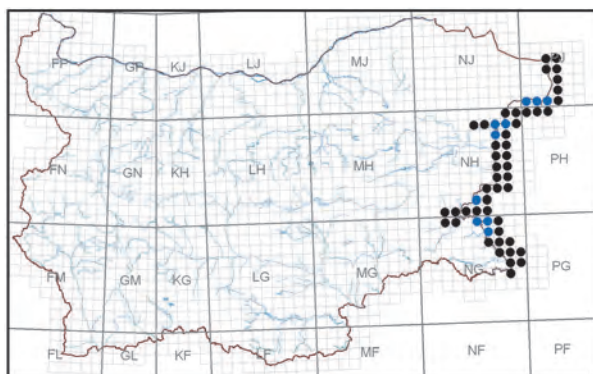
Семейство Попчета (Gobiidae)

Природозащитен статус: в България: уязвим VU [A1a, c]; международен: IUCN [DD], Бек-III.

Общо разпространение. Среща се в североизточното атлантическо крайбрежие – Черно и Азовско море, Мраморно море, Средиземно море.

Разпространение и численост в България. В миналото е обикновен вид за Българското Черноморско крайбрежие [1, 2, 3, 4, 5]. Съобщен е за реките Ропотамо и Карагач [6] и за езерата Варненско, Бургаско (Вая) и Мандра [7]. През последните години е установен при Калиакра [8], във Варненския залив [9], в р. Ропотамо [10] и в Поморийското езеро (наши данни). Не е потвърдено присъствието му в р. Карагач [11].

Местообитания. Води дънен начин на живот. Придържа се в крайбрежната зона на морето и крайбрежните езера. Обитава дъното, покрито с водна растителност, предимно морска трева (*Zostera* sp.).

Биология. Полова зрялост достига на 2 години [5]. Размножава се порционно през април–юли. Плодовитостта е между 10 000 и 45 000 хайверни зърна. Женските отлагат яйцата си в гнезда, изградени от водорасли. Храни се с ракообразни, дребни риби, ларви на насекоми. Живее около 5–6 години [12].

Близки видове. В българския участък на Черно море близки до тревното попче са видовете *Gobius bucchichi*, *G. cobitis*, *G. niger* и *G. paganellus*. От тях тревното попче се различава с по-големия брой люспи в латералната линия (59–64) и липсата на люспи по бузите.

Отрицателно действащи фактори. Главните причини, довели до намаляване на числеността на вида са загуба/деградация на местообитанията, поради инфраструктурното развитие по Черноморското крайбрежие и индустриалното замърсяване на водите.

Предприети мерки за защита. Видът е включен в Червена книга на Черно море (1999).

Необходими мерки за защита. Опазване на местообитанията от замърсяване с цел възстановяване на полетата от *Zostera* sp.

Основна литература за вида: 1. Дренски, 1923; 2. Дренски, 1931; 3. Дренски, 1948; 4. Дренски, 1951; 5. Стоянов и др., 1963; 6. Карапеткова, 1976; 7. Георгиев, 1967; 8. Sivkov, 2000; 9. Сивков, 2003; 10. Pehlivanov, 1999; 11. Trichkova et al., 2006; 12. Miller, 1986.

Янаки Сивков, Теодора Тричкова,
Тихомир Стефанов

Литература

Обща част

- Берон, П. 2005. Биоразнообразие на акарите в България. – В: Петрова, А. (ред.): Съвременно състояние на биоразнообразието в България – проблеми и перспективи. С., Българска платформа за биоразнообразие, 153–171.
- Бисерков, В., Б. Наумов, Н. Цанков, А. Стоянов, Б. Петров, Д. Добрев, П. Стоев. 2007. Определител на земноводните и влечугите в България. С., Зелени Балкани, 195 с.
- Ботев, Б., Ц. Пешев (ред.). 1985. Червена книга на НР България. Т. 2. Животни, С., БАН, 183 с.
- Велчев, В. (ред.). 1984. Червена книга на НР България. Т. 1. Растения. С., БАН, 447 с.
- Големански, В., М. Тодоров, И. Пандурски, Б. Георгиев, Й. Узунов, В. Пенева, Ц. Консулова, Д. Кожухаров, С. Андреев, П. Стоев. 2005. Биоразнообразие на нисши безгръбначни животни в България: съвременно състояние, проблеми, перспективи. – В: Петрова, А. (ред.): Съвременно състояние на биоразнообразието в България – проблеми и перспективи. С., Българска платформа за биоразнообразие, 105–127.
- Големански В., М. Шишинова 2001. Зоология на безгръбначните животни. С., Гера Арт, 392 с.
- Делчев, Х., Б. Петров, П. Митов. 2005. Фаунистично разнообразие на клас Arachnida (non Acari) в България – състояние, значение и перспективи. – В: Петрова, А. (ред.): Съвременно състояние на биоразнообразието в България – проблеми и перспективи. С., Българска платформа за биоразнообразие, 129–151.
- Маринов, Т., В. Големански. 1989. Второ допълнение към каталога на българската черноморска фауна. – *Acta zool. bulg.*, 37: 3–33.
- Нанкинов, Д. 2000. Застрашените животни в България. Природозащитен статус и разпределение по екосистеми. С., Пенсофт & Акад. изд. „Проф. Марин Дринов“, 146 с.
- Пешев, Ц., Д. Пешев, В. Попов. 2004. Mammalia. – В: Марков Г. (ред.): Фауна на България. 27. С., Акад. изд. „Проф. Марин Дринов“, 632 с.
- Христович, Г. К. 1890. Материали за изучаване българската фауна. Списък на птиците от някои местности в България. – *Сборник за народни умотворения, наука и книжнина*, 2: 185–225.
- Хубенов, З. 1996. Фаунистично разнообразие на България – безгръбначни животни. – *Hist. nat. bulg.*, 6: 11–16.
- Хубенов, З. 2005а. Ентомофаунистично разнообразие на България. – В: Петрова, А. (ред.): Съвременно състояние на биоразнообразието в България – проблеми и перспективи. С., Българска платформа за биоразнообразие, 173–198.
- Хубенов, З. 2005б. Малакофаунистично разнообразие на България. – В: Петрова, А. (ред.): Съвременно състояние на биоразнообразието в България – проблеми и перспективи. С., Българска платформа за биоразнообразие, 199–246.
- Beron, P., T. Daaliev, A. Jalov. 2006. Caves and speleology in Bulgaria. Sofia, Pensoft, 507 p.
- BUNARCO 2009. List of the Birds Recorded in Bulgaria. – *Acta zoologica bulgarica*, 61(1): 3–26.
- Hilton-Taylor, C. (compiler). 2000. 2000 IUCN Red List of Threatened Species. Gland, Switzerland and Cambridge, UK (IUCN).
- Iharos, Gy. 1961. Grundlage der Tardigradenfauna Bulgariens. – *Acta Zoologica Academiae Scientiarum Hungaricae*, 7(1/2): 111–118.
- IUCN 1966. International Red Data book of species threatened with extinction, IUCN, Gland, Switzerland and Cambridge, UK.
- IUCN 1994. IUCN Red List Categories: Version 2.3. Gland, Switzerland (IUCN Species Survival Commission, IUCN).
- IUCN 2001. IUCN Red List Categories and Criteria: Version 3.1. Gland, Switzerland and Cambridge, UK (IUCN Species Survival Commission, IUCN). ii+30 p.
- IUCN 2003. Guidelines for Application of IUCN Red List Criteria at Regional Levels: Version 3.0. IUCN Species Survival Commission. IUCN, Gland, Switzerland and Cambridge, UK.
- IUCN 2005. Guidelines for Using the IUCN Red List Categories and Criteria. IUCN. Available at: <http://www.iucn.org/themes/ssc/red-lists.htm>
- Josifov, M. 1988. Über den zoogeographischen Charakter der südeuropäischen Insektenfauna unter besonderer Berücksichtigung der Heteropteren. – *Berichte des naturwissenschaftlich-medizinischen Vereins*, Innsbruck, 75: 177–184.
- Simon, N. 1966. Red Data Book. Vol. 1. Mammalia: a compilation. Morges, Switzerland (IUCN).
- Stefanov, T. 2007. Fauna and distribution of fishes in Bulgaria. – In: Fet V., A. Popov (Eds.): Biogeography and ecology of Bulgaria. Dordrecht (Springer), 109–139.

СПЕЦИАЛНА ЛИТЕРАТУРА

Бозайници

- Абеленцев, Б. 1968. Фауна Украины, Т.1. Ссавці: Куницевые. Киев, Наукова Думка, 279 с.
- Аврамов, С. 1995. Проект: „Проучване състоянието на тюлена монах по българското Черноморие“. Непубликуван доклад. Fondo para la foca del Mediterraneo & БДЗП.
- Адамович, В. Л. 1989. Вопросы ограничения синантропизации волка и некоторые аспекты его роли при бешенстве. – В: Экология, поведение и управление популяциями волка (Д. И. Бибиков – отв. ред.). 1989. Инст. Эволюционной морфологии и Экологии животных, Всесоюз. Териол. Общ., М., 9–13.
- Андреев, Р., Д. Златанова. 2003. Състояние и численост на дивата коза в Стара планина. – *Сб. научни доклади. 75 години Институт за гората – БАН, София*, 391–395.
- Аристов, А., Г. Барышников. 2001. Млекопитающие фаун России и сопредельных территорий. Хищные и ластоногие. Российская Академия наук, Зоол. инст. Санкт-Петербург, 559.
- Атанасов, Н. 1954. Видрата в България. – *Лов и рибарство*, 8–9: 18.
- Башенина, Н. В. 1951. Экология серого хомячка (*Cricetulus migratorius* Pall.) европейской части СССР. – *Фауна и экология грызунов*, 4: 157–179.
- Бешков, В. 1993. Прилепи. – В: Национална стратегия за опазване на биологичното разнообразие. Основни доклади. Т. 1, С., 615–644.
- Бибиков, Д. И., А. Н. Кудактин, А. Н. Филимонов. 1985. Изпользовании территории, перемещения. – В: Бибиков (отв. ред.). Волк. АН СССР, Сов. К-т МАВ, М., изд. Наука, 415–431.
- Буреш, И. 1917. По фауната на прилепите (Chiroptera) в България. – *Списание на БАН*, 15: 137–174.
- Бычков, В. 1985. Белобрюхий тюлень, *Monachus monachus* Hermann, 1779. – В: Бородин, А. (Отв. редактор). Красная книга СССР, Т. I. (изд. второе). М., Лесная промышленность. 55–56.
- Виноградов, Б. С., И. М. Громов. 1952. Грызуны фауны СССР. М.-Л., Изд. АН СССР, 298 с.
- Генов, П., А. Дуцов, Б. Дачев, И. Петров, В. Василев. 2005. Разпространение, численост и ползване на едрите хищници в България. – *Наука за гората*, 1: 61–70.
- Генов, П., Р. Гънчев, Б. Киров, Б. Дачев, А. Атанасов. 2003. Разпространение и численост на дивата коза в България. – *Сб. научни доклади. 75 години Институт за гората – БАН*, 421–428.
- Генов, П., А. Ставракев, А. Атанасов. 1990. Честота, сезонна и денонощна динамика на нападенията на вълците върху домашните животни за периода 1984–1988 година. – *Пловдивски унив. „П. Хилендарски“*, *Научни трудове, Биология*, 28(6): 203–213.
- Георгиев, Д., Г. Градев. 2003. Съобщение за добруджански хомяк (*Mesocricetus newtoni* Nehring) (Mammalia: Cricetidae) в Южна България. Бюлетинът, 9: 11.
- Гептнер, В., А. Слудский. 1972. Млекопитающие Советского союза. Т.2 (ч. 2), Хищные (гиены и кошки). М., Изд. Высшая школа, 551 с.
- Гептнер, В., Н. Наумов, П. Юргенсон, А. Слудский, А. Чиркова, А. Банников. 1967. Млекопитающие Советского союза. Т. 2 (ч. 1) Морские коровы и хищные. (под ред. В. Гептнера и Н. Наумова). М., Изд. Высшая школа, 1004 с.
- Главное управление охотничьего хозяйства и заповедников при СМ РСФСР. 1987. Методические указания по учету волка методом картирования участков обитания. М., ГУОХЗр, 30 с.
- Григоров, Г. 1986. Разпространение, численост и ползване на бялката (*Martes foina* Erxl.), златката (*Martes martes* L.) и язовеца (*Meles meles* L.) в България – *Горскостопанска наука*, 5: 59–67.
- Громов, И. М., А. А. Гуреев, Г. А. Новиков, И. И. Соколов, Н. П. Стрелков, К. К. Чапский. 1963. Млекопитающие фауны СССР, ч. I и II. М.-Л., Изд. АН СССР, 1069 с.
- Гънчев, Р. 1980. Разпространение и численост на дивата коза в Стара планина – *Горско стопанство*, 4: 43–46.
- Гънчев, Р. 1989. Проучване върху запасите, биологията и екологията на кафявата мечка (*Ursus arctos* L.) в Стара планина. Дисертация за получаване на научната степен „кандидат на селскостопанските науки“. С., Висш лесотехнически институт, 128 с.
- Гънчев, Р. 2001. Разработване на план за действие за опазване и възстановяване на дивата коза (*Rupicapra rupicapra balcanica* Volcaу, 1925) в района на народен парк „Централен Балкан“, 42 с.
- Дренски, П. 1926. Видрата (*Lutra vulgaris*) като враг на рибата. – *Ловец*, 7: 12–14.
- Клейненберг, С. 1956. Млекопитающие Черного и Азовского морей. М., Изд. АН СССР, 288 с.
- Ковачев, В. 1925. Бозайната фауна на България. Трудове на Бълг. научен земеделскостопански инст., 11, 68 с.
- Лобачев, Ю. 1978. Европейская норка, *Mustela lutreola*. – В: Красная книга Казахской ССР. Кайнар, Алма-Ата, 46–47.
- Лозан, М. Н. 1971. Грызуны Молдавии. История становления фауны и экологии рецентных видов. Т. 1. Кишинев, Наука, 168 с.
- Мараков, С., Л. Попов. 1983. Белобрюхий тюлень или тюлень-монах. Красная книга РСФСР. М., Россельхозиздат, 74–75.
- Марков, Г. 1957. Изследвания върху систематиката на *C. citellus* L. – *Изв. Зоол. инст. с музей*, 6: 453–490.

- Марков, Г. 1960. Принос към изучаването на хомяците (Cricetinae) в България. – *Изв. Зоол. инст. с музей*, 9: 293–303.
- Марков, Г. 1964. Насекомоядни бозайници и гризачи от Тракия (Южна България). – Сб. Фауна на Тракия, ч. I, С., БАН: 19–53.
- Марков, Г., Ф. Зухентрунк, А. Хайден, А. Кюбер, М. Херман. 2003а. Генетично разнообразие и популяционно сходство на дивата котка (*Felis silvestris silvestris*) в Европа. – В: Международната научна конференция – „75 години Институт за гората при БАН“ Сборник научни доклади, 404–411.
- Марков, Г., Ф. Зухентрунк, А. Хайден, А. Кюбер, М. Херман. 2003b. Дивата (*Felis silvestris silvestris*) и домашна (*Felis silvestris f. domestica*) котка в Европа: разнообразие и сходство в биохимично-генетичната им алоензимна характеристика. – В: Международната научна конференция – „75 години Институт за гората при БАН“. Сборник научни доклади, 397–403.
- Марков, Г., Ф. Зухентрунк, А. Хайден. 2001. Популяционно разнообразие и сходство на биохимично-генетичната характеристика на дивата котка (*Felis silvestris* L.) в България. – В: Трета Балканска научна конференция. „Проучване, запазване и използване на горските ресурси“, 2–6 октомври, С., Материали на конференцията, Т. III, 500–507.
- Матюшкин, Е. 1974. Рысь. Серия крупные хищники. Библиотека любителя природы. М., Изд. Лесная промышленность, 62 с.
- Мирчев, Р., К. Андонов. 2003. Дивата коза (*Rupicapra rupicapra balcanica* Volkay, 1925) в Рила – съвременно разпространение и численост. – В: Сб. научни доклади, 75 години Институт за гората – С., БАН, 413–419.
- Мичев, Т. 1985. Тюлен монах – *Monachus monachus* Hermann, 1779. – В: Червена книга на НР България. Т. 2. Животни, С., БАН. 138–139.
- Никитина, Н. А. 1989. Отряд Rodentia-грызуны. В Сб.: Медицинская териология (грызуны, хищные, рукокрылые), Кучерук В.В. (отг. ред.). М., Наука, 269 с.
- Огнев, С. И. 1948. Звери СССР и прилежащих стран. Т. 6. АН СССР, М.-Л, 559 с.
- Пакиж, В. И. 1958. Разпространение европейского суслика в Молдавской ССР и некоторые данные по его экологии. – *Зоол. журн.*, 37(1): 105–120.
- Паспалев, Г., Ц. Пешев. 1957. Принос върху екологията на *Citellus citellus* L. в България. – *Известия на Почвения институт БАН*, С., БАН, 4: 175–189.
- Петров, А. 1965. Норка. – *Природа и знание*, С., 10: 14.
- Петров, Б. 1954. Проучвания върху гризачите в Добруджа, тяхното стопанско значение и средствата за борба. – *Сп. Научно изслед. инст. при МЗ*, 2: 81–98.
- Петров, Б. 1997. Проучвания върху прилепите (Mammalia, Chiroptera) в Кресненското дефиле, ЮЗ България: видов състав, разпространение, биологични особености и проблеми на защитата. Дипломна работа, Софийски университет „Св. Климент Охридски“, Биологически факултет, катедра „Екология и опазване на околната среда“, 58 с.
- Петров, Б. 2001. Прилепите (Mammalia: Chiroptera) в Кресненския пролом. – В: Берон П. (ред.) Биоразнообразие на Кресненския пролом. С., Изд. Национален природонаучен музей, 325–330.
- Петров, И. 1991. Дивата котка (*Felis silvestris* Schreber, 1777: Mammalia, Felidae) от България. Дисертация за получаване на научна степен „кандидат на биологичните науки“. БАН – Инст. по зоология. С.
- Пешев, Ц. 1955. Систематични и биологични изследвания върху *Citellus citellus* L. в България. – *Изв. Зоол. инст., Отделение за биологически и медицински науки*, С., БАН, 4–5: 277–327.
- Пешев, Ц., В. Ангелова, Т. Динев. 1960. *Cricetulus migratorius* Pall. (сем. Cricetidae) – нов вид бозайник за фауната на България. – *Изв. Зоол. инст. БАН*, 9: 393–396.
- Пешев, Ц., Д. Пешев, В. Попов. 2004. Фауна на България. Т. 27. Mammalia. С., Акад. изд. „Марин Дринов“, 632 с.
- Пешев, Ц., Т. Динев, В. Ангелова. 1960. *Myomimus personatus* Ognev (сем. Muoxidae) нов вид гризач за фауната на Европа. – *Изв. Зоол. инст. БАН*, 9: 312–334.
- Приклонский, С. Г., М. В. Дидорчук. 2000. Динамика числености и питание лесной куницы *Martes martes* в Европейской части России. – Труды Окского биосферного государственного природного заповедника, 20, Рязань: 338–346.
- Россолимо, О. Л. 1976. Систематическое положение мышевидной сони *Myomimus personatus* (Mammalia, Muoxidae) из Болгарии. – *Зоол. журн.*, 55, 10: 1515–1525.
- Рябов, Л. С. 1985. Последствия нарушения структуры популяций волка. – В: Бибииков (отв. ред.). Волк. АН СССР, Сов. К-т МАВ, М., Наука, 431–446.
- Симеонов, С., З. Н. Боев 1988. Проучване върху хранителния спектър на бухала (*Bubo bubo* L.) в някои райони на България. – *Екология*, 21: 47–57.
- Симеонов, С. 1963. Материали върху храната на горската ушата сова (*Asio otus* L.) в някои райони на България. – *Год. на Соф. унив.*, 57, *Биол.-геол.-геогр. фак.*, кн. 1 Биол. (Зоол.), 107–115.
- Симеонов, С. 1964. Ново находище на *Cricetulus migratorius* Pall. в България. – *Год. на Соф. унив.*, 57, *Биол.-геол.-геогр. фак.*, кн. 1 Биол. (Зоол.), 117–118.
- Симеонов, С. 1978. Материали върху храната на забулената сова (*Tyto alba* Scopoli) от някои райони в България. – *Екология*, 4: 65–76.

- Симеонов, С. 1985. Проучване върху гнездовата биология и хранителния спектър на горската улулица (*Strix aluco* L.) в България. – *Екология*, 17: 42–48.
- Симеонов, С. Д., Ц. Хр. Петров. 1986. Нови материали върху храната на горската ушата сова (*Asio otus* L.) извън гнездовия период в България. – *Екология*, 18: 27–32.
- Смирнов, В. С., Н. С. Корьтин. 1985. Возрастная структура и соотношение полов. – В: Бибииков (отв. ред.) Волк. АН СССР, Сов. К-т МАВ, М., Наука, 389–408.
- Спасов, Н. 1982. Еволюция и разпространение на черния и степния пор – *Природа*. София, 6: 32–39.
- Спасов, Н. 1985. Европейска норка, *Mustela lutreola* (L. 1761). – В: Червена книга на НР България. Т. 2. Животни, С., БАН.
- Спасов, Н., Ж. Спиридонов. 1985. Златка. *Martes martes* L. 1758; степен пор. *Mustela eversmanni* Lesson, 1827; пъстър пор. *Vormela peregusna* Guldenstaedt, 1770; видра. *Lutra lutra* L., 1758. – В: Червена книга на НР България. Т. 2. Животни, С., БАН.
- Спасов, Н., В. Иванов (непубл. доклад). Проучване състоянието на видрата *Lutra lutra* L. в природния парк „Странджа“ и създаване на план за управление на популацията (1994–1996). Архив – МОСВ по проект: План за управление на НП „Странджа“.
- Спиридонов, 2003. Бозайниците в природен парк „Рилски манастир“ и тяхното опазване. – В: Бърза екологична оценка на природен парк „Рилски манастир“. Американска агенция за международно развитие, Министерство на околната среда и водите, 163–165.
- Спиридонов, Ж. 1970. Амнистия за риса. – *Природа и знание*, 6–7: 56–57.
- Спиридонов, Ж. 1985. Дива коза – *Rupicapra rupicapra* L., 1758 – В: Червена книга на НР България, Т. 2. Животни, С., БАН, 139.
- Спиридонов, Ж. 1985. Свободно място за риса в нашата природа. – *Защита на природата*, 10: 16–17.
- Спиридонов, Ж., Н. Спасов. 1985. Вълк, *Canis lupus* L., 1758; Рис, *Felis lynx* L., 1758; Мечка, *Ursus arctos* L., 1758. – В: Червена книга на НР България. Т. 2. Животни, С., БАН, 137–138.
- Спиридонов, Ж., Н. Спасов. 2005. Биоразнообразие на бозайниците в България. – В: Петрова А. (ред.) Съвременен състояние на биоразнообразието в България – проблеми и перспективи, 313–324. Българска биоplatforma, С.
- Станев, Ц. 1996. Разпределение и численост на делфините в Българската акватория на Черно море. Proc. of the Inst. of fisheries – Varna, 24: 177–182.
- Страка, Ф. 1961. Принос към биоикологията и борбата с европейския лалугер (*Citellus citellus* L.) в България. – *Известия на централния научноизсл. инст. за защита на растенията, БАН, С.*, 1: 25–63
- Тюфекчиев, А. 1978. Проучвания върху дивата коза (*Rupicapra rupicapra* L.) в района на Пирин планина. Дисертация за получаване на научна степен „КССН“, ВЛТИ, С.
- Христович, К. 1939. Дива коза. – *Природа*, 4: 1–3.
- Atanassov, N., Z. Peshev. 1063. Die Säugetiere Bulgariens. – *Säugetierkundliche Mitteilungen*, 11(3): 101–112.
- Ausländer, D., S. Hellwing. 1957a. Observations écologiques sur les petits mammifères des écrans forestiers de protection de “Valul Traian” références spéciales concernant leur dynamique. – *Trav. Mus. Hist. Nat. “Grigore Antipa”*, 1: 11–139.
- Avramov, S. 1997 Project: “Investigation and conservation of the rare sea-cliff fauna on Bulgarian Black Sea Coast, 1996–1997” (unpublished report). BSPB – BirdLife, Bulgaria.
- Baumgart, W. 1975. An Horsten des Uhus (*Bubo bubo*) in Bulgarien. II. Der Uhu in Nordostbulgarien (Aves, Strigidae). – *Zool. Abh. Mus. Tierk. Dresden*, 33(18): 251–275.
- Beck, A. 1995. Fecal analyses of European bat species. – *Myotis*, Bonn, 32–33: 109–119.
- Benda, P., T. Ivanova, I. Horáček, V. Hanák, J. Červený, J., Gaisler A. Gueorguieva, B. Petrov, V. Vohralík. 2003. Bats (Mammalia: Chiroptera) of the Eastern Mediterranean. Part 3. Review of bat distribution in Bulgaria. – *Acta Soc. Zool. Bohem.*, 67: 245–357.
- Ben-David, M. 1988. The biology and ecology of the marbled polecat (*Vormela peregusna syriaca*) in Israel. Thesis. Univ. of Tel-Aviv.
- Ben-David, M. 1998. Delayed implantation in the marbled polecat, *Vormela peregusna syriaca* (Carnivora, Mustelidae): evidence from mating, parturition, and post-natal growth – *Mammalia*, 62(2): 269–283.
- Benton, M. 2000. “*Monachus monachus*” (On-line), Animal Diversity Web. Accessed February 14, 2005 at http://animaldiversity.ummz.umich.edu/site/accounts/information/Monachus_monachus.html.
- Beron, P., V. Beshkov, V. Popov, M. Vassilev, R. Pandurska & T. Ivanova. 2000. Biodiversity of Small Vertebrates (Pisces, Amphibia, Reptilia, Mammalia – Insectivora, Chiroptera, Lagomorpha and Rodentia) in the Rila National Park. Pp.: 333–360. – In: Sakalian M. (Ed.) *Biological Diversity of the Rila National Park*. Sofia: Pensoft, 650 pp.
- Birkun, A., M. Moldoveanu, M. Stanciu, T. Stanev, B. Öztürk, A. Komakhidze. 1999. *Tursiops truncatus* Montagu, 1821. – In: Black Sea Red Data Book. Cluwen Acad. Publisher, 413 p.
- Birkun, A. Jr. 2002 Black Sea – Habitat loss and degradation. Pages 60–77. – In: G. Notarbartolo di Sciarra (Ed.) *Cetaceans of the Mediterranean and Black Seas: State of knowledge and conservation strategies. A report to the ACCOBAMS Secretariat, Monaco, February 2002.*
- Burton, M. 1987. Guide to Mammals of Britain and Europe. Tresaure: London. 79 p.

- Buruldag, E., C. Kurtonur. 2001. Hibernation and postnatal development of the mouse-tailed dormouse, *Myomimus roachi* reared outdoor's in a cage. – *Trakya University Journal of Scientific Research*, Ser. B, vol. 2 (2): 179–186.
- Calinescu, R. 1931. Mammiferele României. Regia M.O., Imprimeria Natională. București, p. 103.
- Cem, Orkun Kiraç. 2001. Witnessing the Monk seal's extinction in Black Sea. The Monachus Guardian, 4(2), Nov. 2001. (On line, accessed February 17 at <http://www.monachus-guardian.org>).
- Dede, A. 1999. Turk boazlar sisteminde yasayan deniz memelileri populasyonlari uzerine arastimalar. Doctoral Thesis, Istanbul University. 62 pp. [In Turkish].
- Dondini, G., S. Vergari. 2000. Carnivory in the greater noctule bat (*Nyctalus lasiopterus*) in Italy. – *Journal of Zoology*, London, 251: 233–236.
- Dutsov, A. 2003. Population Status and Distribution of Chamois (*Rupicapra rupicapra balcanica* Bolckay, 1925) in Pirin National Park. – B: Сб. научни доклади. „75 години Институт за гората“ – С., БАН, 429–433.
- Erlinge, S. 1967. Home range of the otter, *Lutra lutra* L. in Southern Sweden. – *Oikos*, 18(2): 186–209.
- Erlinge, S. 1968. Territoriality of the otter *Lutra lutra* (L.). – *Oikos*: 19 (1): 81–98.
- Genov, P., G. Massei. 1989. The distribution and status of *Rupicapra rupicapra balcanica* Bolckay, 1925 in Bulgaria. World Conf. on Mountain Ungulates, Camerino (MC), 15 p.
- Genov, P., V. Kostova, G. Massei. 1996. Litter size and population dynamics of the wolf (*Canis lupus* L.) in Bulgaria in the last century (summary). – In: N. Botev, (Ed.) XX Congress The game and the Man, Sofia – 1995. Proceedings. Pensoft, p. 216.
- Georgiev, D. G. 2005. Habitats of the Otter (*Lutra lutra* L.) in some Regions of Southern Bulgaria – *IUCN Otter Spec. Group Bull.*, 22(1): 1–6
- Georgiev, D. G. 2006. Diet of the Otter *Lutra lutra* in different Habitats of Southern Bulgaria – *IUCN Otter Spec. Group Bull.*, 23(1): 4–10.
- Georgiev, D. G. 2007. Otter (*Lutra lutra* L.) mortality In Southern Bulgaria. – *IUCN Otter Spec. Group Bull.*, 24: 5–10.
- Gorecki, A., M. Grygielska. 1975. Consumption and utilization of natural foods by the common hamster. – *Acta Theriol.*, 20(18): 237–246.
- Gorecki, A. 1977. Energy flow through the Common Hamster population. – *Acta Theriol.*, 22(2): 25–66.
- Grubač, B. 2000. The lynx *Lynx lynx* (Linnaeus, 1758) in Serbia. – *Protection of Nature*, Belgrade, 52(1): 151–173.
- Grulich, I. 1975. Zum Verbreitungsgebiet der Art *Cricetus cricetus* (Mamm.) in der Tschechoslowakei. – *Zoologiske Listy*, 24(3): 197–222.
- Grulich, I. 1978. Standorte des Hamsters (*Cricetus cricetus* L., Rodentia, Mammalia) in der Ostslowakei. *Acta Sc. Nat. Brno*, 12(1): 1–42.
- Grulich, I. 1986. The reproduction of *Cricetus cricetus* (Rodentia) in Czechoslovakia. – *Acta Sc. Nat. Brno*, 20(5–6): 1–56.
- Hamar, M., M. Sutova. 1963. Studiul ecologic al rozatoarelor (Glire) din Baragan si Dobrogea. – *Analele sectietii de protectia plantelor*, 1: 195–216.
- Hanák, V., P. Benda, M. Ruedi, I. Horáček, T. S. Sofianidu. 2001. Bats (Mammalia: Chiroptera) of the Eastern Mediterranean. Part 2. Review of bat distribution in Greece. – *Acta Soc. Zool. Bohem.*, 65: 279–346.
- Heinrich, G. 1936. Ueber die von mir im Jahre 1935 in Bulgarien gesammelten Säugetiere. – *Mitt. Königl. Wiss. Inst.*, Sofia, 9: 33–48.
- Horáček, I., J. Cervený, A. Tausl, D. Vitek. 1974. Notes on the mammal fauna of Bulgaria (Insectivora, Chiroptera, Rodentia). – *Vestn. Českoslov. Spol. Zool., Praha*, 38(1): 19–31.
- Ionescu, V. 1968. Vertebratele din Romania. București, 496 p.
- Israëls, I. 1992. Thirty years of Mediterranean monk seal protection, a review. Nederlandse Commissie voor Internationale Natuurbescherming. Mededelingen, No.28:1–65.
- Ivanov, V. 1988. Observations on the behaviour and biology of the wolf (*Canis lupus* L., 1758) in Ihtimanska Sredna Gora mountain. – *Ecology*. Sofia, 21: 25–33.
- Ivanova, T. 1998. First data on bats of the Central Balkan Mts., Bulgaria. – *Vespertilio*, 3: 29–36.
- Ivanova, T. 2005. Important Bat Underground Habitats (IBUH) in Bulgaria. – *Acta zool. bulg.*, 57(2): 197–206.
- Ivanova, T., A. Guerguieva. 2005. Bats (Mammalia: Chiroptera) of the Eastern Rhodopes (Bulgaria and Greece) – species diversity, zoogeography and faunal patterns. – In: Beron, P., Popov A. (Eds.) Biodiversity of Bulgaria. 2. Biodiversity of Eastern Rhodopes (Bulgaria and Greece). Pensoft & Nat. Mus. Natur. Hist., Sofia, 907–927.
- Kerth, G., K. Safi, B. König. 2002. Mean colony relatedness is a poor predictor of colony structure and female philopatry in the communally breeding Bechstein's bat (*Myotis bechsteinii*). – *Behavioral Ecology and Sociobiology*, 52: 203–210.
- Kerth, G., E. Petit. 2005. Colonization and dispersal in a social species, the Bechstein's bat (*Myotis bechsteinii*). – *Molecular Ecology*, 14: 3943–3950.
- Kirov, B. (rapport non publié). Etat et exploitation de l'ours brun (*Ursus arctos* L.) dans la partie de Dobrostan-Prespa des Rhodopes. Séminaire sur les petites populations de mammifères menacés, Convention de Berne, Sofia, 1993: manuscript 17 pp.
- Kumerloeve, H. 1975. Die Säugetiere (Mammalia) der Türkei. – *Veroeff. Zool. Staatssamml. München*, 18: 69–158.
- Kurtonur, C., B. Ozkan. 1991. New records of *Myomimus roachi* Bate, 1937 from Turkish Thrace (Mammalia: Rodentia: Gliridae). – *Senckenbergiana biol.*, 71: 239–244; Frankfurt am Main.

- Lepši, J. 1925. Coasta de argint. Analele Dobrogei, An. V. Cernănti, 50 p.
- Maran, T., H. Henttonen. 1995. Why is the European mink (*Mustela lutreola*) disappearing? A review of the process and hypotheses. – *Ann. Zool. Fennici*, 32: 47–54.
- Masi, A. 2000. “*Phocoena phocoena*” (On-line), Animal Diversity Web. Accessed January 25, 2005 at http://animaldiversity.ummz.umich.edu/site/accounts/information/Phocoena_phocoena.html.
- Milchev, B. 2006. First record of Romanian hamster *Mesocricetus newtoni* (Mammalia: Cricetidae) in South-East Bulgaria. *Acta zoologica bulgarica*, 58(2): 203–207.
- Miltshev, B., Z. Boev, V. Georgiev. 2004. Die Nahrung der Schleiereule (*Tyto alba*) in Südost-Bulgarien. *Egretta*, 47: 66–77.
- Miller, G. S. 1912. Catalogue of the mammals of western Europe. London, British Mus. Nat. Hist., 1019 p.
- Mitev, I. 1995. Fledermäuse in der Nahrung bulgarischer Greifvögel und Eulen. – *Nyctalus (N.F.)*, 5: 409–416.
- Müller, H.-U., C. Martin, P. Diethelm. 1976. La loutre. Zurich, 48 pp.
- Nechay, G., M. Hamar, I. Grulich. 1977. The common hamster (*Cricetus cricetus* L.): A review. – *EPPO Bull.*, 7(2): 255–276.
- Niethammer, J., F. Krapp. (Eds.) Handbuch der Säugetiere Europas, Vol. 2. Akad. Vrlg. Ges., Wiesbaden, pp. 1–50.
- Notarbartolo Di Sciara, G. 2002. Summary. – In: Notarbartolo Di Sciara G. (Ed.), Cetaceans of the Mediterranean and Black Seas: state of knowledge and conservation strategies. A report to the ACCOBAMS Secretariat, Monaco, February 2002. Section 1, 5 p.
- Nowak, R. 1999. Walker’s Mammals of the World, 6th Ed. Vol II. Baltimore. John Hopkins University Press.
- Pandurska, R. 2002. Bats in Bulgaria, with an emphasis on Geoffroy’s bat (*Myotis emarginatus*). – *Bat Research News*, 43(1): 1–4.
- Pandurska, R., T. Ivanova. 2003. Distribution and present status of *Barbastella barbastellus* (Schreber, 1774) in Bulgaria. – *Nyctalus (N. F.)*, Berlin, 8(6): 626–629.
- Pandurska, R., V. Beshkov. 1998. Bats (Chiroptera) of high mountains of Southern Bulgaria. – In: Carbonell J-P., Stamenov I. N. (Eds.) Observatoire de montagne de Moussala, Symposium international, Borovets, Bulgaria, 15–17.10.1997, 135–140.
- Paunović, M., M. Milencovic, C. Ivanović-Vladović. 2001. The lynx populations in the Federal Republic of Yugoslavia. – In: Breitenmoser-Wursten C., Breitenmoser U. (Eds.) The Balkan lynx population – History, Recent Knowledge on its Status and Conservation Needs. Kora Bericht. Muri, 7: 12–18.
- Paunović, M., R. Pandurska, T. Ivanova, B. Karapanda. 2003. Present knowledge of distribution and status of *Barbastella barbastellus* (Schreber, 1774) (Chiroptera: Vespertilionidae) on the Balkan peninsula. – *Nyctalus (N. F.)*, Berlin, 8(6), 633–638.
- Peshev, D., V. Delov, A. Vassilev. 2005. Preliminary stubby of the negative factors for the sea mammals in the Bulgarian aquatory of the Black Sea. – In: Биоразнообразие, Екосистеми, Глобални промени. Първа национална научна конференция по екология. С., Петекстон, 303–308.
- Petrov, B. 2006. Distribution and status of *Myotis bechsteinii* in Bulgaria (Chiroptera: Vespertilionidae). – *Lynx n.s.*, Praha, 37: 179–195.
- Pierpaoli, M., Z. S. Birom, Herrmann, K. Hupe, M. Fernandes, B. Ragni, L. Szemethy, E. Randi. 2003. Genetic distinction of wildcat (*Felis silvestris*) populations in Europe, and hybridization with domestic cats in Hungary – *Molecular Ecology* 12: 2585–2598.
- Popov, V., I. Pandurski, R. Pandurska-Whitcher, V. Beshkov. 2006. Small mammals (Insectivora, Chiroptera, Lagomorpha, Rodentia) in the area of Strandzha Mountain, South-Eastern Bulgaria. – In: Chipev N. (Ed.): Challenges in Establishment and Management of a Trans-Border Biosphere Reserve Between Bulgaria and Turkey in Stranja Mountain, Bourgas, 10–13 November 2005. Bourgas, 87–104.
- Popov, V., T. Ivanova. 2002. Comparative craniometrical analysis and distributional patterns of medium-sized horseshoe bats (Chiroptera: Rhinolophidae) in Bulgaria. – *Folia Zool.*, 51: 187–200.
- Promberger, C., O. Ionescu, L. Petre, C. Roschak, P. Surth, B. Furpass, L. Todicescu, A. Sandor, M. Minca, T. Stan, H. Homm, G. Predoiu, M. Scurtu. 1997. Carpatian Large Carnivore Project. Annual Report 1996–1997. Institutul de cercetari si amenajari silvice. Bucuresti.
- Rosel, P. E., A. Frantzis, C. Lockyer, A. Kommenou. 2003. Source of Aegean Sea harbour porpoises – *Mar. Ecol. Prog. Ser.*, 247: 257–261.
- Saint Girons, M.-Ch. 1992. Répartition actuelle du vison sauvage *Mustela lutreola*, en Europe. XV-ème Coll. Francophone de Mammalogie: “Ecologie, comportement, évolution des carnivores. Encyclopédie des carnivores de France, hors-série. Soc. Française pour l’étude et la protection des mammifères, 87–88.
- Schapp, B. 1968. The fauna of micromammals from Valul-lui-Traian (Dobrudja) in the years 1958–1962, according to *Asio otus* (L.) pellets. – *Trav. Mus. Hist. Nat. “Grigore Antipa”*, 2(2): 1045–1063.
- Schroepfer, R., P. Wiegand, H. Hogrefe. 1997. The implications of territoriality for the social system of the European pine marten (*Martes martes* L., 1758) – *Z. für Säugetierkunde*, 62: 209–218.
- Schunger, I., Ch. Dietz, D. Merdschanova, S. Merdschanov, K. Christov, I. Borissov, S. Staneva, B. Petrov. 2004. Swarming of bats (Chiroptera, Mammalia) in the Vodnite Dupki Cave (Central Balkan National Park, Bulgaria). – *Acta zool. bulg.*, 56(3): 323–330.

- Seluga, K. 1996. Untersuchungen zur Bestandisituation und Ökologie des Feldhamster, *Cricetus cricetus* L., 1758, in den östlichen Bundesländern. Halle (Saale), Martin-Luther. Univ. 106 p.
- Simeonov, S. 1966. Forschungen über die Winternahrung der Waldohreule (*Asio otus* L.) in North Bulgarien. – *Fragmenta Balcanica. Mus. Maced. Sci. Natur.*, Skopje, 5, 23(133): 169–173.
- Simmonds, M. 2003. The Black Sea Bottlenose Dolphin – What Next? Submitted to the Scientific Committee of the International Whaling Commission. Ref: SC/55/SM12. 10 pages.
- Smith, C., A. Van Wijngaarden. 1981. Threatened mammals in Europe. European Committee for the Conservation of Nature and Natural Resources. Council of Europe. Wiesbaden, 259 pp.
- Spassov, N. 1999. Nouvelles données sur la présence et le statut du Putois marbré (*Vormela peregusna*) et du Putois sibérien (*Mustela eversmanni*) en Dobroudja bulgare – *Branta*. Le Balkan, 3: 27.
- Spassov, N. 2003. The Brown Bear in the southern Balkans. – In: Krystufek, B., B. Flajsman, H. Griffiths (Eds.). Chapter 9. Living with Bears, A large European carnivore in a shrinking world. Ekoforum, Ljubljana, 229–244.
- Spassov, N., G. Spiridonov. 2006. Status of the large mammals (Macromammalia) in Western Rhodopes, Bulgaria. – In P. Beron (Ed.) Biodiversity of Bulgaria. 3. Biodiversity of Western Rhodopes (Bulgaria and Greece). Pensoft & Nat. Mus. Natur. Hist., Sofia, 959–974.
- Spassov, N., G. Spiridonov. 1993. *Vormela peregusna* Gueld., 1770 – Tigeriltiss. – In: Handbuch der Säugetiere Europas. Aula Verlag GmbH, Wiesbaden. Band 5/II (Carnivora), 817–854.
- Spassov, N., K. Georgiev, N. Ivanova, V. Ivanov. 2002. Study of the status of marbled polecat (*Vormela peregusna peregusna* Guld.) in Western and North-Eastern Bulgaria with data on the status of its potential main prey species and competitors – *Hist. nat. bulg.*, 14: 123–140.
- Spassov, N., N. Ivanova, F. Bego, S. Hristovsky, B. Mihova. 2001. Status and conservation of the wolf in the Southern Balkans – *Wolf Print*, 10: 17–19.
- Spassov, N., G. Spiridonov, G. Penev. 2006. The Discovery of an Extinct Species: Data for the Recent Presence of the Lynx (*Lynx lynx* L.) in Bulgaria and discussion of its status since 1941. – *Hist. nat. bulg.*, 17: 167–176.
- Spassov, N., V. Simeonovski, G. Spiridonov. 1997. The Wild Cat (*Felis silvestris* Schr.) and the Feral Domestic cat: Problems of the Coloration Patterns, Taxonomy, Identification of the Hybrids and Purity of the Wild Population – *Hist. nat. bulg.*, 8: 101–118.
- Spassov, N., H. Mihailov, K. Georgiev, V. Ivanov. 2000a. Status of the large mammals (Macromammalia). – In: Biodiversity of Rila National Park. Pensoft. Sofia, 389–428.
- Spassov, N., N. Ninov, K. Georgiev, R. Gunchev, V. Ivanov. 2000b. Status of the large mammals (Macromammalia). – In: Biodiversity of Central Balkan National Park. Pensoft. Sofia, 425–490.
- Spiridonov, G., N. Spassov. 1998. Large mammals (Macromammalia) of Bulgaria. – In: Meine, C. (Ed.) Bulgaria's Biological Diversity: Conservation and Status Needs Assessment. Washington D. C.: Biodiversity Support Program, 467–483 (original Bulgarian version – 1993).
- Spiridonov, G., I. Raev. 2006. A strategy for conservation of virgin forests in Bulgaria: Conceptual paper. – In: Virgin forests in Bulgaria. Sc. Edit. P. Veen, I. Raev. Royal Dutch Society for Nature protection, Ministry of Environment and Water-EEA, 111–123.
- Spiridonov, G., P. Genov. 1997. Bulgaria. – In: Shackleton, D. (Ed.) – Wild Sheep and Goats and their Relatives. IUCN/SSC Caprinae Specialists Group. IUCN. Gland, 86–89.
- Spiridonov, G., N. Spassov. 1998. Large mammals (Macromammalia) of Bulgaria. – In: Meine C. (Ed.) Bulgaria's Biological Diversity: Status and Conservation Needs Assessment. Washington D.C.: Biodiversity Support Program, 467–483 (Bulgarian version – 1993).
- Spiridonov, G., N. Spassov. 1989. The Otter in Bulgaria, its state and conservation. – *Hist. nat. bulg.*, 1: 57–63.
- Spiridonov, G., V. Dimitrov. 2006. Distribution area of the Otter, *Lutra lutra*. Natural State of the rivers in Bulgaria. – In: Indicative map of the Pan-European network for Southeastern Europe. CKFF-ECNC. Tilburg, Netherlands, 46 pp.
- Stubbe, M. 1993 *Martes martes* – Baumarder, *Martes foina* – Steinarder. – In: Handbuch der Säugetiere Europas. Aula Verlag GmbH, Wiesbaden. Band 5/I (Carnivora), 374–480.
- Stubbe, M., K. Seluga, A. Weidling. 1997. Situation and ecology of the European hamster *Cricetus cricetus* (L., 1758). *Tiere im Konflikt*, 5: 5–60.
- Topal, G. 2001. *Myotis emarginatus* (Geoffroy, 1806) – Wimperfledermaus. – In: J. Niethamer and F. Krapp (Eds.), *Handbuch der Säugetiere Europas*, Aula-Verlag, Wiebelsheim, 4: 369–404.
- Valchev, K., A. Obretenov, P. Genov. 2005. Current Problems In Management of Balkan Chamois (*Rupicapra rupicapra balcanica* Bolkay, 1925) in Bulgaria. – In: Herausgeber Prof. Dr. Michael Stubbe – *Beiträge zur Jagd und Wildforschung*, Band, 30: 373–382.
- Vohralik, V. 1974. Biology and reproduction of the common hamster *Cricetus cricetus* (L.). *Vest. Čs. spol. zool.*, 38(3): 228–240.
- Weidling, A. 1996. Zur Ökologie des Feldhamsters *Cricetus cricetus* L., 1758 im Nordharzvorland. Halle (Saale), Martin-Luther Univ., 120 p.
- Wolsan, M. 1993 *Mustela eversmanni* – Steppeniltiss. – In: Handbuch der Säugetiere Europas. Aula Verlag GmbH, Wiesbaden. Band 5/II (Carnivora), 770–816.
- Yalcin Savas, Cem Orkun Kiraç 2002. Endgame: The fight for marine protected areas in Turkey. The Monachus Guardian, 5(1) 2002. (On line, accessed February 17 at <http://www.monachus-guardian.org>).

- Youngman, Ph. 1982. Distribution and systematics of the European Mink *Mustela lutreola* Linnaeus, 1961 – *Acta Zoologica Fennica*, 166: 1–48.
- Zalewski, A., W. Jedrzejewski, B. Jedrzejewska. 1995. Pine marten home range, numbers and predation on vertebrates in a deciduous forest (Bialowieza National Park, Poland). – *Ann. Zool. Fennici*, 32: 131–144.
- Zlatanova, D., P. Tzvetkov, E. Tzingarska-Sedefcheva. 2001. The lynx in Bulgaria: present conservation status and future prospects. – In: Breitenmoser-Wursten C., Breitenmoser U. (Eds..) *The Balkan lynx population – History, Recent Knowledge on its Status and Conservation Needs.* – *Kora Bericht. Muri*, 7: 19–25.

Птици

- Ангелов, Ч. 1985. Фазаните в нашите гори. – в. „Отечествен фронт“, бр. 12246/18.10.1985.
- Арабаджиев, И. 1962. Хищните птици в България. С., Наука и изкуство, 175 с.
- Арабаджиев, И. 1964. Кокилобегач. – *Природа и знание*, 6.
- Арабаджиев, И. 1972. Тетревът. – *Лов и риболов*, 5: 15.
- БДЗП. 2002. Защитена местност „Пода“ – План за управление 2002–2010 г. БДЗП.
- Бедев, К. 2003. Успешно отгледани качулати кукувици от свраки в Бургаски регион. – *Инф. бюлетин Бургаски езера*, 9: 8.
- Бедев, К., И. Янев, С. Церков, М. Михайлова. 1996. Наблюдение и управление на гнездящата орнитофауна на технологичен обект „Окислителни езера“ на „Нефтохим“ – АД. Отчет на Институт по нефтопреработване и нефтохимия, Бургас, 2–12.
- Бедев, К., И. Янев, С. Церков, М. Михайлова. 1997. Създаване благоприятни условия за размножаване на гнездящата орнитофауна на технологичен обект „Окислителни езера“ на „Нефтохим“ – АД. Отчет, етап II. Институт по нефтопреработване и нефтохимия, Бургас, 4–13.
- Бедев, К., И. Янев, С. Церков, М. Михайлова. 1998. Създаване и поддържане благоприятни условия за размножаване на гнездящата орнитофауна върху понтонните платформи на територията на технологичен обект „Окислителни езера“ на „Нефтохим“ – АД. Отчет на Институт по нефтопреработване и нефтохимия, Бургас, 4–15.
- Бедев, К., С. Церков, Г. Алексиев. 1999. Мониторинг на орнитофауната и поддържане благоприятни условия за размножаване на гнездящата колония от речни рибарки на технологичен обект „Окислителни езера“ на „Нефтохим“ – АД. Отчет на Институт по нефтопреработване и нефтохимия, Бургас, 4–11.
- Боев, З. 1989. Таксономични, морфологични и археозоологични изследвания на колхидския фазан (*Phasianus colchicus colchicus* Linnaeus, 1758) в Югоизточна България. Министерство на културата, науката и просветата. Дог. № КН 771/ 26.10.1987 г. 1987–1989 (отчетен докл., непубл.).
- Боев, З. 1991. Пораженията на алчността или истината за колхидския фазан. – *ЗЕ – Еволюция, Екология, Екополитика*, 2: 32–33.
- Боев, З. 1991. Разпространение и статус на стридояда (*Haematopus ostralegus* L., 1758) (Haematopodidae – AVES) в България. – *Hist. nat. bulg.*, 3: 75–91.
- Боев, З. 1992. Тревога за Ибиша. – *Природа и знание*, 7–8: 28–29.
- Боев, З. 2004. Средно- и къснохолоценовски птици от находища в източната част на Горнотракийската низина (Южна България). – *Hist. nat. bulg.*, 16: 123–132.
- Боев, З., Г. Герасимов. 2007. Колхидски фазан *Phasianus colchicus* Common Pheasant. – В: Янков, П. (отг. ред.). Атлас на гнездящите птици в България. Българско дружество за защита на птиците, Природозащитна поредица, 10, БДЗП, С., 679 с.
- Боев, З., Г. Герасимов, Ст. Николов, Н. Караиванов. 2007. Глухар *Tetrao urogallus* Scopercaille. – В: Янков, П. (отг. ред.). Атлас на гнездящите птици в България. Българско дружество за защита на птиците, Природозащитна поредица, 10, БДЗП, С.
- Боев, Н. 1958. Нашите полезни птици. С., Наука и изкуство, 162 с.
- Боев, Н. 1962. Данни за лятното разпространение на някои видове птици у нас. – *Изв. Зоол. инст. с музей*, 11: 31–46.
- Боев, Н. 1962. Колхидски (Ямболски) фазан – *Phasianus colchicus*. – В: Пешев, Ц.; Н. Боев. Фауна на България. Гръбначни – кратък определител. С., Народна просвета, 388–389.
- Боев, Н. 1962. Птици. – В: Пешев, Ц., Н. Боев. Фауна на България. Кратък определител. С., Народна просвета, 106–454.
- Боев, Н. 1985. Брадат лешояд, брадат орел, *Gypaetus barbatus* (L., 1758). – В: Ботев, Б., Ц. Пешев (ред.). Червена книга на НР България, Т. 2. Животни, С., БАН, 82–83.
- Боев, Н. 1985. Глухар *Tetrao urogallus* L., 1758. – В: Ботев, Б., Ц. Пешев (ред.). Червена книга на НР България, Т. 2. Животни, С., БАН, 95–97.
- Боев, Н. 1985. Голям воден бик *Botaurus stellaris* (L., 1758). – В: Ботев, Б., Ц. Пешев (ред.). Червена книга на НР България, Т. 2. Животни, С., БАН, 49–50.
- Боев, Н. 1985. Голяма дропла, *Otis tarda*. – В: Ботев, Б., Ц. Пешев (ред.). Червена книга на НР България, Т. 2. Животни, С., БАН, 101–102.

- Боев, Н. 1985. Горски бекас, *Scelopax rusticola* L.. – В: Ботев, Б., Ц. Пешев (ред.). Червена книга на НР България, Т. 2. Животни, С., БАН, 109–110.
- Боев, Н. 1985. Колхидски фазан – див, *Phasianus colchicus colchicus* L., 1758. – В: Ботев, Б., Ц. Пешев (ред.). Червена книга на НР България, Т. 2. Животни, С., БАН, 97–98.
- Боев, Н. 1985. Лещарка, ресарка *Tetrastes bonasia* (L., 1758). – В: Ботев, Б., Ц. Пешев (ред.). Червена книга на НР България, Т. 2. Животни, С., БАН, 93–94.
- Боев, Н. 1985. Ливаден дърдавец (*Crex crex*). – В: Ботев, Б., Ц. Пешев (ред.). Червена книга на НР България, Т. 2. Животни, С., БАН, 104.
- Боев, Н. 1985. Малка белочела гъска, *Anser erythropus*. – В: Ботев, Б., Ц. Пешев (ред.). Червена книга на НР България, Т. 2. Животни, С., БАН, 58.
- Боев, Н. 1985. Момин жерав, *Anthropoides virgo* (L., 1758) – В: Ботев, Б., Ц. Пешев (ред.). Червена книга на НР България, Т. 2. Животни, С., БАН, 100–101.
- Боев, Н. 1985. Розов скорец, *Sturnus roseus* (L., 1758)). – В: Ботев, Б., Ц. Пешев (ред.). Червена книга на НР България, Т. 2. Животни, С., БАН, 128.
- Боев, Н. 1985. Сив жерав, *Grus grus* L., 1758. – В: Ботев, Б., Ц. Пешев (ред.). Червена книга на НР България, Т. 2. Животни, С., БАН, 99–100.
- Боев, Н. 1985. Среден корморан, *Phalacrocorax aristotelis*. – В: Ботев, Б., Ц. Пешев (ред.). Червена книга на НР България, Т. 2. Животни, С., БАН, 47–48.
- Боев, Н. 1985. Стрепет, малка дропла, *Otis tetrix* L., 1758. – В: Ботев, Б., Ц. Пешев (ред.). Червена книга на НР България, Т. 2. Животни, С., БАН, 103–104.
- Боев, Н. 1985. Тетрев, *Lyrurus tetrix* L., 1758. – В: Ботев, Б., Ц. Пешев (ред.). Червена книга на НР България, Т. 2. Животни, С., БАН, 94–95.
- Боев, Н., 1962. Птици. – В: Пешев, Ц., Н. Боев. Фауна на България. Кратък определител. С., Народна просвета, 106–454.
- Боев, Н., Ж. Георгиев, С. Дончев. 1964. Птиците на Тракия. – *Изв. Зоол. инст. с музей*, 16: 56–105.
- Борисов, Б. 1988. Орнитологични изследвания в югозападната част на Сакар планина. – *Орн. инф. бюл.*, 23–24: 24–38.
- Ботев, Б., Ц. Пешев (ред.) 1985. Червена книга на НР България. Т. 2. Животни, С., БАН, 120 с.
- Ботев, Н. 1981. Ловно стопанство. С., Земиздат, 269 с.
- Бъргов, Б. 2002. Национален план за действие за опазването на белошипата ветрушка (*Falco naumanni*) в България. – В: Янков, П. (ред.) Световно застрашени видове птици в България. Национални планове за действие за опазването им. Част 1. Българско дружество за защита на птиците, Природозащитна поредица – Кн. 4, С., БДЗП-МОСВ, 161–182.
- Василев, В. 1999. Проучване орнитофауната на рибарниците до с. Мечка. – *Юбилейна научна конференция 25 г ШУ „Еп. К. Преславски“*. Биология и География, 50–51.
- Василев, В., Д. Милев, В. Делов. 2003. Разпространение на ливадния дърдавец *Crex crex* по поречието на Ломовите. – *Сборник научни трудове на Шуменски унив., Природни науки, Биология*, 24–26.
- Ватев, И. 1987. Неизвестни данни от гнездовата биология на белоопашатия мишелов *Buteo rufinus* (Cretzchmer, 1827). – Юб. нац. конф. по биол. С., 33–37.
- Ватев, И. 1980. Къснозимно преброяване на някои водоплаващи птици по Черноморското ни крайбрежие (18–25.ІІ.1978). – *Орн. инф. бюл.*, 7–8: 69–74.
- Ватев, И., П. Симеонов. 1978. Бележки за някои птици, срещнати в южната част на Кресненското дефиле. – *Орн. инф. бюл.*, 4: 15–20.
- Ватев, И., П. Симеонов, Т. Мичев, Б. Иванов. 1980. Белочелата сврачка (*Lanius nubicus* Lichtenstein) – гнездящ вид в България. – *Acta zool. bulg.*, 15: 115–118.
- Владышевский, Д. В. 1980. Экология лесных птиц и зверей. Наука, Сибирское отд., Новосибирск, 264 с.
- Воинственский, М. А. 1960. Птицы степной полосы Европейской части СССР. Современное состояние орнитофауны и ее происхождения. Киев, Изд. АН УССР, 1–292.
- Върбанов, В. 1912. Блатният лов около Бургас. – *Ловец*, 5: 50–51.
- Върбанов, В. 1934. Някои редки видове за нашата фауна и грижи за тяхната закрила. – *Ловец*, 11: 5–6.
- Върбанов, В. 1935. Птиците в околностите на гр. Бургас. – *Ловец*, 35: 13–14.
- Георгиев, Д. 2003. План за управление на ЗМ „Шабленско езеро“. БШПОБ, С.
- Георгиев, Д. 2004. План за управление на резерват „Камчия“. Българска фондация Биоразнообразие – БШПОБ и Министерство на околната среда и водите, С.
- Георгиев, Д. 2007. Градинско коприварче (*Sylvia borin*). – В: Янков, П. (отг. ред.). Атлас на гнездящите птици в България. Българско дружество за защита на птиците, Природозащитна поредица, 10, БДЗП, С.
- Георгиев, Д., В. Василев, С. Дерелиев, П. Янков. 2007. Полубеловрата мухоловка (*Ficedula semitorquata*). – В: Янков, П. (отг. ред.). Атлас на гнездящите птици в България. Българско дружество за защита на птиците, Природозащитна поредица, 10, БДЗП, С., 679 с.
- Георгиев, Д., Д. Александров. 1988. Принос към орнитофауната на Васильовска планина. – *Орн. инф. бюл.*, 23–24: 53–66.

- Георгиев, Д., Д. Митев, М. Търстън. 2003. Масова поява на средиземноморски буревестници по Българското черноморие за първи път след 70-те години на XX век. – *За птиците*, 1: 15.
- Георгиев, Д., Н. Караиванов. 2007. Черногърбо каменарче *Oenanthe pleschanka*. – В: Янков, П. (отг. ред.). Атлас на гнездящите птици в България. Българско дружество за защита на птиците, Природозащитна поредица, 10, БДЗП, С.
- Георгиев, Ж. 1961. Храненето на тракийския кеклик (*Alectoris graeca cypriotes* Hart). – *Изв. Зоол. инст. с музей*, 10: 267–292.
- Георгиев, Ж. 1963. Хранене на малките и младите на тракийския кеклик (*Alectoris graeca cypriotes* Hart). – *Изв. Зоол. инст. с музей*, 14: 141–152.
- Георгиев, Ж. Някои допълнителни данни за размножаването на тракийския кеклик (*Alectoris graeca cypriotes* Hart). – *Изв. Зоол. инст. с музей*, 15: 17–22.
- Георгиев, Ж. 1976. Птиците по Черноморието между Бургас и Варна. – В: Сухоземна фауна на България. С., БАН: 261–286.
- Герасимов, Г., З. Боев, Н. Караиванов, П. Шурулинков. 2007. Лещарка *Bonasa bonasia* Hazel Grouse. – В: Янков, П. (отг. ред.). Атлас на гнездящите птици в България. Българско дружество за защита на птиците, Природозащитна поредица, 10, БДЗП, С.
- Градев, Г. 2003. Видов състав на орнитофауната на Поморийско езеро, консервационен статус и възстановяване на хабитати. Аграрен университет – Пловдив, дипломна работа, 53 с.
- Далакчиева, С. 2004. Гнездова биология на дъждосвирицоподобните птици разред Charadriiformes (семейства Haematopodidae, Recurvirostridae, Burhinidae, Glareolidae, Charadriidae и Scolopacidae), по Българското Черноморско крайбрежие. Институт по зоология, БАН, докт. дисертация, 294 с.
- Даракчиев, А. 1969. Птиците на Чернатица. ПУ „П. Хилендарски“, БФ, докт. дисертация, 169 с. (ръкопис).
- Даракчиев, А. 1984. Териториално разпределение на стридояда (*Haematopus ostralegus* L.) в Южна България и бележки върху гнездовата му биология. – *Научни трудове на ПУ „П. Хилендарски“*, 22(2): 195–202.
- Даракчиев, А., З. Илиева, Х. Николов. 1986. Структура на чапловата колония до с. Милево, Пловдивско – *Научни трудове на ПУ „П. Хилендарски“*, 24(1): 197–199.
- Даракчиев, А., Х. Николов. 1984. Принос върху разпространението на черния щъркел (*Ciconia nigra* L.) в Горнотракийската низина. – *Научни трудове на ПУ „П. Хилендарски“*, 22(2): 203–208.
- Даракчиев, А., Ю. Филипова. 1986. Териториално разпределение на някои видове дъждосвирицоподобни птици по средното течение на река Струма. – *Научни трудове на ПУ „П. Хилендарски“*, 24(1): 201–206.
- Делов, В. 1997. Долни Богров–Казичане. – В: Костадинова, И. (съст.). Орнитологично важни места в България. – БДЗП, Природозащитна поредица, кн. 1, С., 176 с.
- Делов, В. 1997. Ливаден дърдавец. – *За птиците*, 1: 6–7.
- Делов, В. 2002. Методологични аспекти при еко-етологичните изследвания и телеономичния анализ на поведението на българските представители на сем. Дърдавцови (Rallidae, Gruiformes, Aves). СУ „Климент Охридски“, Биол. фак., докт. дисертация, 574 с. (ръкопис).
- Делов, В., Н. Петков. 1996. За опазване на ливадният дърдавец. – *За птиците*, Есен-зима, 11–12.
- Делов, В., Н. Петков. 2002. Национален план за действие за опазването на ливадния дърдавец (*Crex crex*) в България, 2002–2006 г. – В: Янков, П. (отг. ред.). Световно застрашени видове птици в България. Национални планове за действие за опазването им. Част 1. БДЗП-МОСВ. С., 183–203.
- Делов, В., Н. Петков. 1996. Пилотно национално преброяване на ливадния дърдавец (*Crex crex*) в България. – *Neophron*, 1: 9.
- Делов, В. П. Янков. 1997. Влажни ливади Зимевица. – В: Костадинова И. (съст.). Орнитологично важни места в България. – БДЗП, Природозащитна поредица, кн. 1, С., 176 с.
- Делов, В. 1997. Ливаден дърдавец. – *За птиците*, 1: 6–7.
- Делов, В., П. Янков 1997. Влажни ливади Раяновци. – В: Костадинова И. (съст.). Орнитологично важни места в България. – БДЗП, Природозащитна поредица, кн. 1, С., 176 с.
- Делов, В. 1997. Ливаден дърдавец. – *За птиците*, 1: 6–7.
- Дементьев, Г. 1951. Птицы Советского союза, Т. 3: 372–603.
- Дементьев, Г. П., Н. А. Гладков, Е. С. Птушенко, Е. П. Спангенберг, А. М. Судилова. 1951. Птицы Советского союза. Т. 1, М.; Наука, 652 с.
- Дементьев, Г., Н. Гладков (сост.). 1952. Птицы Советского союза. Т. 4. М., Советская наука. 640 с.
- Дерелиев, С. 2000. Резултати от мониторинга на зимуващите гъски в региона на езерата Шабла и Дуранкулак през периода 1995–2000 г. Българо-швейцарска програма за опазване на биологичното разнообразие & Българско дружество за защита на птиците/BirdLife България. Доклад. С., 79 с.
- Дерелиев, С. 2000а. Динамика на числеността и разпространение на червеногушата гъска *Branta ruficollis* (Pallas, 1769) в основното ѝ зимовище в района на езерата Шабла и Дуранкулак. СУ „Климент Охридски“, Биол. фак., дипломна работа, 91 с. (ръкопис).
- Дерелиев, С. 2000б. Резултати от мониторинга на зимуващите гъски в региона на езерата Шабла и Дуранкулак през периода 1995–2000 г. Българо-швейцарска програма за опазване на биологичното разнообразие & Българско дружество за защита на птиците/BirdLife България. Доклад. С., 79 с.

- Дерелиев, С. 2007. Ням лебед (*Cygnus olor*). – В: Янков, П. (отг. ред.). Атлас на гнездящите птици в България. Българско дружество за защита на птиците, Природозащитна поредица, 10, БДЗП, С.
- Джунински, Е. 1979. Заселването на изкуствените гнездилки от беловратата мухоловка (*Ficedula albicollis* Temminck) в лесопарка край гр. Белградчик. – *Орн. инф. бюл.*, 6: 8.
- Димитров, В. 1981. Орнитологична колекция на Природонаучния музей в гр. Плевен. – *Орнит. инф. бюл.*, 9: 12–24.
- Димитров, М. 2004. План за управление на езеро Вая. МОСВ, С., 201 с.
- Димитров, М., Л. Профиров. 2006. Саблеклон (*Recurvirostra avosetta*). – В: Янков П. (отг. ред.). Атлас на гнездящите птици в България. Българско дружество за защита на птиците, Природозащитна поредица, 10, БДЗП, С.
- Димитрова, Е., П. Петков. 1986. Сведения за орнитофауната на Депо-2б в района на село Белослав – Варненско. – *Орн. инф. бюл.*, 19–20: 102–106.
- Дончев, С. 1959. Принос към изучаването на прелета и презимуването на някои птици в България. – *Изв. Зоол. инст. с музей*, 8: 161–168.
- Дончев, С. 1963. Нови данни върху прелета, презимуването и разпространението на някои птици в България. – *Изв. на Зоол. инст. с музей*, 14: 111–125.
- Дончев, С. 1964. Върху разпространението на някои нови и редки птици в България. – *Изв. Зоол. инст. с музей*, 16: 23–28.
- Дончев, С. 1965. Нови находища на *Sylvia melanocephala* (Gmelin), *S. cantilans* (Pallas) и *S. hortensis* (Gmelin) в България. – *Изв. Зоол. инст. с музей*, 18: 59–63.
- Дончев, С. 1967. Принос към опознаването на водоплаващите птици в България. – *Изв. Зоол. инст. с музей*, 23: 79–94.
- Дончев, С. 1970. Индийското шаварче *Acrocephalus agricola* (Jerdon, 1845) нов вид за българската орнитофауна. – *Изв. Зоол. инст. с музей*, 32: 181–183.
- Дончев, С. 1970. Птиците на Западна Стара планина. – *Изв. Зоол. инст. с музей*, 31: 45–92.
- Дончев, С. 1974. Птиците на Средна и Източна Стара планина. – *Изв. Зоол. инст. с музей*, 41: 33–63.
- Дончев, С. 1977. Птиците на Розовата долина. – *Acta zool. bulg.*, 6: 15–34.
- Дончев, С. 1980. Миграция на птиците по Българското Черноморско крайбрежие. – *Екология* (София), 7: 68–83.
- Дончев, С. 1984. Мигриращи птици от разредите Charadriiformes и Passeriformes по Българското Черноморско крайбрежие. – *Acta zool. bulg.*, 24: 45–61.
- Дончев, С. 1980. Миграции на птиците по Българското Черноморско крайбрежие. – *Екология* (София), 7: 68–83.
- Дончев, С., Е. Унджиян. 1961. Речният цвъркач – *Locustella fluviatilis* (Walfin, 1810) – нов вид за нашата орнитофауна. – *Изв. Зоол. инст. с музей*, 10: 387–388.
- Дончев, Ст. 1980. Миграции на птиците по Българското Черноморско крайбрежие. – *Екология* (София), 7: 68–83.
- Думанов, Н. 1936. Нещо за бекаса у нас. – *Ловец*, 37: 6–7.
- Енев, М. 1996. Влияние на изкуствените острови в Атанасовското езеро върху популациите на редки водолюбиви птици. СУ „Климент Охридски“, Биол. фак., дипломна работа, 94 с. (ръкопис).
- Зубакин, В. 1988. Белошекая крачка. – В: Птицы СССР. Чайковые, 286 с.
- Зюмер, П. 1987. За малката белочела гъска *Anser erythropus* L. в българската част на Добруджа. – *Орнит. инф. бюл.*, 21–22: 37–39.
- Иванов, Б. 1985. Белобуза рибарка, *Chlidonias hybrida*. – В: Ботев, Б., Ц. Пешев (ред.). Червена книга на НР България, Т. 2. Животни, С., БАН, 118.
- Иванов, Б., 1979. Проучване върху числеността на някои водоплаващи птици през зимните месеци на 1975/76–1977/78 г. в три блата край р. Дунав. – *Екология* (София), 5: 30–43.
- Иванов, Б., С. Нонев. 1997а. Гнездящи птици в района на Калиакра. Добруджа и Калиакра. – *Сборник научни доклади. БШПОБ, С.*, 99–107.
- Иванов, Б., С. Нонев. 1997б. Гнездящи птици в степните райони по черноморското крайбрежие между Балчик и Дуранкулашко езеро. Добруджа и Калиакра. – *Сборник научни доклади. БШПОБ, С.*, 108–125.
- Иванчев, В. П. (Ред.). 2001. Седой дятел *Picus canus* Gmelin, 1788. – Красная книга Рязанской области. Изд. Узорочье, Рязань, 104.
- Иванчев, В. П. 2000. К екологии клинтуха *Columba oenas*: оценка состояния в Окском заповеднике. – В: Труды Окского биосферного государственного природного заповедника, 20. „Узорочье“, Рязань, 71–88.
- Иванчев, В., П. Желна *Dryocopus martius* в Окском заповеднике. – В: Труды Окского биосферного государственного природного заповедника, 20. „Узорочье“, Рязань: 89–106.
- Ильичев, В., А. Михеев. 1986. Жизнь животных. Т. 6. Птицы. (Aves). Москва. „Просвещение“, 528 с.
- Камбурова, Н. Т. 2004. Гнездова орнитофауна на поддържаания резерват „Сребърна“ – пространствено разпределение и дългосрочни промени. ЦЛОЕ, БАН, докт. дисертация, 275 с.
- Кантарджиев, Д., К. Бедев. 1984. Ново гнездене на черноглавата чайка (*Larus melanocephalus* Temm.) в Атанасовското езеро. – *Орнит. инф. бюл.*, 15–16: 20.

- Кириков, С. В. 1979. Распространение и численность зверей и птиц. – В: Человек и природа Восточноевропейской лесостепи в 10 – начале 19 в. М., Наука, 131–164.
- Клайн, Е. 1909. Наши птицы, описаны за земеделци, лесничей, ловци и любители на природата. С., кн. „Пчела“, 186 с.
- Кметова, Е. (съст.). 2006. Разпространение и численост на белия щъркел (*Ciconia ciconia* L.) в избрани общини на България. Резултати от шестото международно преброяване на вида в България 2004–2005. – Зелени Балкани, 84 с.
- Ковачев, А., Т. Мичев, З. Боев, Е. Тодоров, Т. Александров. 2007. Лопатарка *Platalea leucorodia* Spoonbill. – В: Янков, П. (отг. ред.). Атлас на гнездящите птици в България. Българско дружество за защита на птиците, Природозащитна поредица, 10, БДЗП, С.
- Ковачев, А., Т. Мичев, З. Боев, Й. Куцаров. 2007. Червена чапла (*Ardea purpurea*). – В: Янков, П. (отг. ред.). Атлас на гнездящите птици в България. Българско дружество за защита на птиците, Природозащитна поредица, 10, БДЗП, С., 679 с.
- Костадинова, И. (съст.). 1997. Орнитологично важни места в България. – БДЗП, Природозащитна поредица, кн. 1, С., 176 с.
- Костадинова, И., М. Граматиков (отг. ред.) 2007. Орнитологично важните места в България. Второ допълнено издание. Българско дружество за защита на птиците – Природозащитна поредица, БДЗП, С.
- Костадинова, И., М. Михайлов (съст.). 2002. Наръчник за НАТУРА 2000 в България. Природозащитна поредица, 5, БДЗП, С., 90 с.
- Костадинова, И., С. Дерелиев. 2001. Резултати от среднозимното преброяване на водолубивите птици в България за периода 1997–2001 г. БДЗП. Природозащитна поредица, 3. БДЗП, С., 96 с. (бълг. и англ.).
- Коцаков, Г., Д. Кантарджиев. 1986. Смесена колония на речна рибарка (*Sterna hirundo* L.), блатна лястовица (*Glareola pratincola* L.) и речен дъждосвирец (*Charadrius dubius* Scop.) край р. Струма. – *Орнит. инф. бюл.*, 19–20: 52–53.
- Кузев, К. 1928. Нашите ловни птици. С., Изд. Гутенберг, 80 с.
- Куцаров, Й. Доклад за видовото многообразие на животинския свят в ЗМ „Блато Малък Преславец“ 28 с. (ръкопис).
- Кючуков, Д. 2002. Гнездова орнитофауна на големите градски паркове на София. – *Лесовъдска мисъл*, 1–2: 98–118.
- Лоскот, В. М. 1986. Фенотипическият состав популяций в зонах вторичного контакта чернопегой каменки и плешанки. Актуальные проблемы орнитологии. М., Наука, 17–33.
- Митков, Е. 1998. БДЗП в Пловдив участва при преброяването на совите в парк „Централен Балкан“ – *За птиците*, пролет/лято, 12.
- Мичев, Т. 1968. – Нови данни за орнитофауна на резерват „Сребърна“ в Южна Добруджа – *Изв. Зоол. инст. с музей*, 27: 13–21.
- Мичев, Т. 1968. Върху разпространението и гнездовата биология на египетския лешояд (*Neophron percnopterus* L.) в България. – *Изв. Зоол. инст. с музей*, С., БАН, 27: 65–79.
- Мичев, Т. 1982. Статус и опазване на дневните грабливи птици в България. – В: Сборник на Национална теоретична конференция по опазване и възпроизводство на обкръжаващата среда. „Слънчев бряг“ – 1–5. XI.1982. С., БАН, 326–330.
- Мичев, Т. 1985. Блатна лястовица, кафявокрил огърличник. – В: Ботев, Б., Ц. Пешев (ред.). Червена книга на НР България, Т. 2. Животни, С., БАН, 114–115.
- Мичев, Т. 1985. Дебелоклона рибарка, *Gelochelidon nilotica*. – В: Ботев, Б., Ц. Пешев (ред.). Червена книга на НР България, Т. 2. Животни, С., БАН, 119.
- Мичев, Т. 1985. Кокилобегач, *Himantopus himantopus*. – В: Ботев, Б., Ц. Пешев (ред.). Червена книга на НР България, Т. 2. Животни, С., БАН, 112.
- Мичев, Т. 1985. Лопатар, *Platalea leucorodia* L., 1758. – В: Ботев, Б., Ц. Пешев (ред.). Червена книга на НР България, Т. 2. Животни, С., БАН, 52.
- Мичев, Т. 1985. Саблеклон, *Recurvirostra avosetta*. – В: Ботев, Б., Ц. Пешев (ред.). Червена книга на НР България, Т. 2. Животни, С., БАН, 113.
- Мичев, Т. 1985. Черен щъркел, *Ciconia nigra* (L.). – В: Ботев, Б., Ц. Пешев (ред.). Червена книга на НР България, Т. 2. Животни, С., БАН, 55.
- Мичев, Т., И. Ватев, П. Симеонов, Л. Профиров. 1984. Разпространение и гнездова биология на белоопашатия мишелов (*Buteo rufinus* (Cretzschmer, 1827)) в България. – *Екология*, 13: 74–82.
- Мичев, Т., И. Ватев. 1983. Речният цвъркач (*Locustella fluviatilis* (Wolf, 1810)) – гнездещ вид в България. – *Acta zool. bulg.*, 21: 98–102.
- Мичев, Т., Н. Дилчев. 1986. Хлороорганични пестициди в яйцата на някои видове птици в биосферния резерват „Сребърна“. БАН, НИКЦЕООС, 235–237.
- Мичев, Т., Н. Райков. 1980. Защитени птици в България. С., Земиздат, 140 с.
- Мичев, Т., П. Симеонов. 1981. Принос към проучването на есенния прелет на някои водолубиви и грабливи птици при Бургас (13–23.IX.1978). – *Екология* (София), 8: 43–48.

- Мичев, Т., Ц. Петров. 1979. Върху разпространението на кръстатия орел (*Aquila heliaca* Savigny) в България. – *Изв. на музеите в Южна България*, 5: 65–77.
- Мичев, Т., Ц. Петров. 1984. Гнездово разпространение на сивата чапла (*Ardea cinerea* L.) в България. – *Изв. на музеите в Южна България*, 10: 17–26.
- Мичев, Т., Ц. Петров. 1985. Кръстат орел, *Aquila heliaca heliaca* Savigny. – В: Ботев Б., Ц. Пешев (ред.). Червена книга на НР България, Т. 2. Животни, С., БАН, с. 79.
- Мичев, Т., Ц. Петров. 1985. Разпространение и численост на ловния сокол, *Falco cherrug* Gray, 1834 в България. – В: Межд. симп. по проект 8 на МАБ (ЮНЕСКО) „Опазване на природните територии и съдържащия се в тях генетичен фонд“, 23–28.09.1985, Благоевград, 314–324.
- Мичев, Т., Ц. Петров. 2000. Птиците на Родопите. С., Български съюз за защита на Родопите, 122 с.
- Мичев, Т., В. Помаков, В. Стефанов, П. Янков. 1980. Колония на белоглавия лешояд (*Gyps fulvus* Hablizl) в Източните Родопи. – *Екология*, 6: 74–79.
- Нанкинов, Д. 1979. Наблюдения върху ушатия гмурец (*Podiceps auritus* L.), тънноклюния листоног (*Phalaropus lobatus* L.) и стридояда (*Haematopus ostralegus* L.) в България. – *Орнит. инф. бюл.*, 5: 8–18.
- Нанкинов, Д. 1982. Птиците на град София. – *Орн. инф. бюл.*, 12: 1–386.
- Нанкинов, Д. 1980. Места концентрации мигрируйщих водоплавающих и околоводных птиц у Болгарского побережья Черного моря. – *Орнитология*, 15: 36–41.
- Нанкинов, Д. 1982. Птиците на град София. – *Орнит. инф. бюл.*, 12, 386 с.
- Нанкинов, Д. 1982а. Екологичен преглед на птиците в резервата „Кастракли“ и Триградско–Ягодинския район. С., БАН. – *Екология*, 10: 22–34.
- Нанкинов, Д. 1982б. Птиците на град София. – *Орнит. инф. бюл.*, 12: 386 с.
- Нанкинов, Д. 1985. Горски водобегач, *Tringa ochropus* L.. – В: Ботев, Б., Ц. Пешев (ред.). Червена книга на НР България, Т. 2. Животни, С., БАН, 108–109.
- Нанкинов, Д. 1985. Кафявоглава потапница, *Aythya ferina*. – В: Ботев, Б., Ц. Пешев (ред.). Червена книга на НР България, Т. 2. Животни, С., БАН, 64.
- Нанкинов, Д. 1985. Малък червеноног водобегач, *Tringa totanus*. – В: Ботев, Б., Ц. Пешев (ред.). Червена книга на НР България, Т. 2. Животни, С., БАН, 107.
- Нанкинов, Д. 1985. Морски дъждосвирец, *Charadrius alexandrinus*. – В: Ботев, Б., Ц. Пешев (ред.). Червена книга на НР България, Т. 2. Животни, С., БАН, 106.
- Нанкинов, Д. 1985. Мустакат синигер, *Panurus biarmicus* (L., 1758). – В: Ботев, Б., Ц. Пешев (ред.). Червена книга на НР България, Т. 2. Животни, С., БАН, 129.
- Нанкинов, Д. 1985. Ням лебед, *Cygnus olor* Gm. – В: Ботев, Б., Ц. Пешев (ред.). Червена книга на НР България, Т. 2. Животни, С., БАН, 59.
- Нанкинов, Д. 1985. Сива патица, *Anas strepera*. – В: Ботев, Б., Ц. Пешев (ред.). Червена книга на НР България, Т. 2. Животни, С., БАН, 183 с.
- Нанкинов, Д. 1985. Тръноопашата потапница, *Oxyura leucocephala*. – В: Червена книга на НР България, Т. 2. Животни, С., БАН, 67.
- Нанкинов, Д. 1985. Червен ангъч *Tadorna ferruginea*. – В: Ботев, Б., Ц. Пешев (ред.). Червена книга на НР България, Т. 2. Животни, С., БАН, 60–61.
- Нанкинов, Д. 1985. Черноглава чайка (*Larus melanocephalus*). – В: Ботев, Б., Ц. Пешев (ред.). Червена книга на НР България, Т. 2. Животни, С., БАН, 115.
- Нанкинов, Д. 1997. Състав на орнитофауната в бялоборовите екосистеми. – *Наука за гората*, 3/4: 84–95.
- Нанкинов, Д. 2001. О первом и последующих наблюдениях маскированного сорокопута (*Lanius nubicus* Lichtenstein) в Болгарии. – В: Геоэкологические и биоэкологические проблемы Северного Причерноморья. Матер. междунар. научно-практ. конф. – Тирасполь, 28–30 марта 2001 г. РИО ПГУ – Экоднестр: 177–181.
- Нанкинов, Д. 2002. Современное состояние популяций сов Болгарии. – *Беркут*, 11, 1: 48–60.
- Нанкинов, Д., Д. Ганев. 1990. Малкоизвестна зоологическа колекция на естественика Владимир Власков. – *Hist. nat. bulg.*, 2: 7–11.
- Нанкинов, Д., С. Далакчиева. 2002. Гнездово разпространение на горския бекас (*Scolopax rusticola*) в България. – *Лесовъдска мисъл* 3–4(27): 97–103.
- Нанкинов, Д., А. Даракчиев. 1977. Структура на орнитофауната в Атанасовското езеро, май 1978. – *Научни трудове на ПУ „П. Хилендарски“*, 15(4): 75–96.
- Нанкинов, Д., А. Даракчиев. 1978. Популацията на сабълкюна (*Recurvirostra avosetta* L.) в България, локализация, численост, гнездова биология. – *Научни трудове на ПУ „П. Хилендарски“*, 16, 4: 165–186.
- Нанкинов, Д., А. Даракчиев. 1984. Гривестата рибарка (*Thalasseus sandvicensis* Latham) отново гнезди по българското черноморие. – *Научни трудове на ПУ „П. Хилендарски“* 22(1): 144–145.
- Нанкинов, Д., Е. Джуниински. 1985. Върху видовия състав на птиците в биосферния резерват „Чупрене“, Видински окръг. – В: Межд. симп. по проект 8- МАБ, ЮНЕСКО „Опазване на природните територии и съдържащия се в тях генетичен фонд“, Благоевград, 22–28.IX.1985, БАН, 45–54 с.
- Нанкинов, Д., А. Дуцов, Б. Николов, Б. Борисов, Г. Стоянов, Г. Градев, Д. Георгиев, Д. Попов, Д. Домусчиев, Д. Киров, Е. Тилова, И. Николов, И. Иванов, К. Дичев, К. Попов, Н. Караиванов, Н. Тодоров, П. Шурулинков, Р. Станчев, Р. Алексков, Р. Цонев, С. Далакчиева, С. Иванов, С. Марин, С. Стайков, С.

- Николов, Х. Николов. 2004. Численост на националните популации на гнездящите в България птици, Зелени Балкани, Пловдив, 32 с.
- Нанкинов, Д., Д. Кантарджиев. 1988. За зимуването на малката бяла чапла (*Egretta garzetta*) в България. – *Орн. инф. бюл.*, 23–24: 77–81.
- Нанкинов, Д., Т. Мичев, В. Костова, Б. Иванов, В. Пенков. 1979. Первые результаты орнитологических исследований на станции „Рупите“ (Юго-Западная Болгария). – *Вестник зоологии* (Киев), 45–52.
- Нанкинов Д., С. Симеонов, Т. Мичев, Б. Иванов. 1997. Фауна на България. Т. 26. Aves. Част II. С., БАН, 428 с.
- Нанкинов, Д., Ж. Спиридонов. 1980. Изследване върху орнитофауната в каньона на река Чернелка. – *Орн. инф. бюл.*, 7–8: 44–63.
- Николов, Б. 2006. Сврачките (сем. Laniidae) (Aves: Passeriformes) в България – разпространение, гнездова биология и миграции. Институт по зоология, БАН, докт. дисертация.
- Николов, Б., И. Христов, П. Шурулинков, И. Николов, А. Рогев, А. Дуцов, Р. Станчев. 2001. Нови данни за някои слабо изучени видове горски сови (*Strix uralensis*, *Glaucidium passerinum*, *Aegolius funereus*) в България. – *Наука за гората*, 38 (1/2): 75–86.
- Николов, С. 2002. Проучване на орнитофауната в Понор планина. СУ „Климент Охридски“, Биол. фак., дипломна работа, 75 с. (ръкопис).
- Николов, С. 2006. Елшова скатия (*Carduelis spinus*). – В: Янков, П. (отг. ред.). Атлас на гнездящите птици в България. Българско дружество за защита на птиците, Природозащитна поредица, 10, БДЗП, С.
- Николов, С., Д. Георгиев. 2007. Градинска червеноопашка (*Phoenicurus phoenicurus*). – В: Янков, П. (отг. ред.). Атлас на гнездящите птици в България. Българско дружество за защита на птиците, Природозащитна поредица, 10, БДЗП, С., 679 с.
- Николов, Ст., З. Боев, В. Делов. 2007. Планински кеклик (*Alectoris graeca* Rock Partridge). – В: Янков, П. (отг. ред.). Атлас на гнездящите птици в България. Българско дружество за защита на птиците, Природозащитна поредица, 10, БДЗП, С., 679 с.
- Николов, Х. 1983. Гнездовия морфология и ооморфология малой поганки (*Tachybaptus ruficollis*, Pallas). – В: Сборник „Доклади на XII младежки симпозиум с международно участие“, 50 pp.
- Николов, Х. 1987. Зимни наблюдения върху черния щъркел в Горнотракийската низина. – Съвр. постижения на бълг. зоология. С., БАН, 174–175.
- Николов, Х. 1986. Изследване върху разпространението, екологията и етологията на малкия и големия гмурец. – ПУ „П. Хилендарски“, дипломна работа.
- Николов, Х., К. Бедев, А. Бъчварова, Д. Граматиков, Б. Груев, А. Даракчиев, Д. Делипавлов, Ж. Джаков, Д. Димитров, Т. Иванова, С. Марин, М. Маринов, Б. Петров, И. Петров, А. Стоянов, Е. Цветанова, П. Цветков, К. Цветкова. 1994. Принос към разработването на национална стратегия за опазване на биологичното разнообразие (Движение „Зелени Балкани“). – В: Сакалян, М. (ред.). Национална стратегия за опазване на биологичното разнообразие. Основни доклади, Т. 2, С., ППБР, 463–508.
- Николов, Х., С. Марин, А. Даракчиев. 1999. Малкият корморан (*Phalacrocorax pygmeus* Pallas, 1773) в България. Разпространение, численост и заплахи. – Научни трудове на ПУ „П. Хилендарски“, Анималия 35(6): 67–81.
- Николов, Х., С. Марин, А. Даракчиев. 2000. Малкият корморан в България. Състояние на популацията. План за действие, „Зелени Балкани“, Пловдив, 49 с.
- Нонев, С. 1977. Розов скорец (*Pastor roseus* L.) в Добруджа. – *Орнит. инф. бюл.* 2: 10–14.
- Нонев, С. 1982. Намиране на брадат лешояд (*Gypaetus barbatus* L.) в Толбухински окръг. – *Орн. инф. бюл.* 11: 106.
- Няголов, К. 1988. Отчет за работата в резерват Атанасовско езеро за периода 01.12.1987 г. – 01.12.1988 г. НИКЦЕООС при БАН, С. (ръкопис).
- Няголов, К. 1996. Колония от розови скорци край Карнобат. – *Neophron*, 1: 12.
- Няголов, К. 2004. Дивите птици и защитени природни обекти в Карнобатско. МОСВ, 52 с.
- Няголов, К., 2003. Синоними, местни и народни имена на птиците в България. – Природозащитна поредица „Бургаски влажни зони“, 3, Бургас, 82 с.
- Панов, Е. Н. 1986. Новые данные по гибридизации плешанки (*O. pleschanka*) и испанкой каменки (*O. hispanica*). – *Зоол. жур.*, 65, 11: 1675–1683.
- Панов, Е. Н., В. В. Иваницкий. 1975. Эволюционные и таксономические взаимоотношения между чернопегой каменкой *Oenanthe hispanica* и каменкой-плешанкой *O. pleschanka*. – *Зоол. жур.*, 54(12): 1860–1872.
- Паспалева, М. 1961. Птичи свят на резервата „Сребърна“ – *Природа* 1, С., 23–30
- Паспалева-Антонова, М. 1961а. Изучаване на орнитофауната на Българското Дунавско крайбрежие. Зоол. инст. с музей, БАН, докторска дисертация, 145 с.
- Паспалева-Антонова, М. 1961б. Принос към изучаването на орнитофауната на резервата „Сребърна“, Силистренско. – *Изв. Зоол. инст. с музей*, 10: 139 – 163.
- Паспалева-Антонова, М. 1964. Принос към орнитофауната на Люлин планина. – *Изв. Зоол. инст. с музей*, 16, 35–59.
- Паспалева-Антонова, М. 1965. Сведения за нови и редки български птици. – *Изв. зоол. инст. с музей*, 19: 33–38.

- Паспалева-Антонова, М., Т. Мичев. 1971. Численост и сезонна динамика на някои водоплаващи и блатни птици в резервата „Сребърна“ Южна Добруджа през 1966 – 1967 г. – *Изв. Зоол. инст. с музей*, 33: 13–22.
- Патев, П. 1950. Птиците в България. Зоол. инст. с музей, С., 106 с.
- Пенев, Н. 1936. Изследване стомашното съдържание на някои наши кълвачи. – В: Сб.: Ловец. БЛО, С.: 32–40.
- Петков, Н. 2002. Моминият жерав *Anthropoides virgo* в България – *За птиците*, 14–15.
- Петков, Н. 2003. Големият воден бик *Botaurus stellaris*. – *За птиците*, 1: 18–29.
- Петков, Н. 2004. Сравнителни екологични изследвания на белооката потапница (*Aythya nyroca*) и кафявоглавата потапница (*Aythya ferina*) през размножителния период в България. ЦЛОЕ-БАН, С., докторска дисертация, 245 с.
- Петков, Н. В. 1997. Съвременното състояние на белооката потапница (*Aythya nyroca*) в България – СУ „Климент Охридски“, Биол. Фак., Дипломна работа, 102 с. (ръкопис).
- Петков, Н., З. Боев. 2007. Голям воден бик *Botaurus stellaris* Bittern. – В: Янков, П. (отг. ред.). Атлас на гнездящите птици в България. Българско дружество за защита на птиците, Природозащитна поредица, 10, БДЗП, С., 679 с.
- Петров, А., 1950. Нашите ловни птици. С., Физкултура, 64 с.
- Петров, Б., С. Златанов. 1955. Материали по фауната на птиците в Добруджа. – *Сп. на научн. инст. при Мин. на земеделието*, 22, 93–113.
- Петров, П., П. Драгоев, Ж. Георгиев. 1969. Върху подвидовата принадлежност на кеклика (*Alectoris graeca* Meisner) в Източните Родопи. – *Горскостоп. наука*, 5(3): 91–106.
- Петров, Ц. (отг. ред.) 1997. Белият щъркел (*Ciconia ciconia*) в България. Природозащитна поредица, 2, БДЗП, Пловдив, 1-160.
- Петров, Ц., Б. Тончев, Д. Демерджиев, Г. Даскалов, Е. Стойнов, М. Куртрев. 2007. Скален орел *Aquila chrysaetos*. В: Янков, П. (отг. ред.). Атлас на гнездящите птици в България. Българско дружество за защита на птиците, Природозащитна поредица, 10, БДЗП, С., 679 с.
- Петров, Ц. 1975. Върху гнезденето на стридояда (*Haematopus ostralegus* L.) в България. – *Екология*, 1: 84–86.
- Петров, Ц. 1979. Нови находища на ориенталското каменарче (*Oenanthe isabellina* Temm.) и уралската улулица (*Strix uralensis* Pall.) в България. – *Изв. муз. Южна България*, 5: 57–63.
- Петров, Ц. 1981. Птиците на Средна гора. – *Изв. муз. Южна България*, 8: 9–49.
- Петров, Ц. 1985. Стридойд (*Haematopus ostralegus* L.). – В: Ботев, Б., Ц. Пешев (ред.). Червена книга на НР България, Т. 2. Животни, С., БАН, 105–106.
- Петров, Ц. 1985. Турилик (*Burchinus oediconemus* (L.)) В: Ботев, Б., Ц. Пешев (ред.). Червена книга на НР България, Т. 2. Животни, С., БАН, 113–114.
- Петров, Ц. 1988. Принос към орнитофауната на Родопите. – *Изв. муз. Южна България*, 14: 47–50.
- Петров, Ц. 1989. Птиците на Добрянския рид и неговите околности (Западни Родопи), – *Изв. муз. Южна България* 15: 59–72.
- Петров, Ц. 1990. Птиците на Добрянски рид и неговите околности (Западни Родопи) II. – *Изв. муз. Южна България*, 16: 25–39.
- Петров, Ц. 1999. Картиране на гнездовите находища на царския орел (*Aquila heliaca* Savigny) и мерки за тяхното опазване. – Финален отчет на проект, Пловдив, 43 с.
- Петров, Ц., Б. Тончев, Д. Демерджиев, Г. Даскалова, Е. Стойнев, М. Куртев. 2007. – В: П. Янков (отг. ред.). Атлас на гнездящите птици в България. Разпространение и численост. Българско дружество за защита на птиците.
- Петров, Ц., Т. Мичев. 1985. Гнездово разпространение, численост и опазване на тръстиковия блатар, *Circus aeruginosus aeruginosus* (Linnaeus, 1758) в България. Межд. симп. по проект 8-МАБ (ЮНЕСКО) „Опазване на прир. терит. и съд. се в тях генетичен фонд“, 23–28.09.1985 г., Благоевград, сборник с доклади, С., БАН, 306–312.
- Петров, Ц., Й. Христов, И. Ангелов. 2007. Популяционен статус на белия белия щъркел (*Ciconia ciconia*) в България 2004-2005, БДЗП, С. – В: Петров, Ц. (отг. ред.) Белият щъркел (*Ciconia ciconia*) в България. Природозащитна поредица, кн. 12, БДЗП, Пловдив, 13–25.
- Петров, Ц., П. Янков, Д. Георгиев. 1997. Популяционен статус на белия щъркел (*Ciconia ciconia*) в България през 1994–1995 година. – В: Петров, Ц. (отг. ред.) Белият щъркел (*Ciconia ciconia*) в България II, кн. 12, БДЗП, Пловдив, 13–22.
- Петров, Ц., П. Янков, Т. Мичев, Б. Милчев, Л. Профиров. 1991. Разпространение, численост и мерки за опазване на черния щъркел, *Ciconia nigra* (L.) в България. – *Изв. муз. Южна България*, 17: 25–32.
- Петров, Ц., С. Стойчев. 2002. Национален план за действие за опазване на царския орел (*Aquila heliaca*) в България, 2002–2006 г. – В: Янков, П. (отг. ред.). Световно застрашени видове птици в България, Национални планове за опазването им, част 1, С., БДЗП, Глобъл принт, 4: 132–160.
- Петров, А. 1950. Нашите ловни птици. С., Физкултура, 64 с.
- Пешев, И. 1971. Нови данни върху видовия състав и авифауната по Варненското крайбрежие. – *Изв. Нар. музей Варна*, 7, 22: 234–238.
- Пешев, И. 1971. Нови данни върху видовия състав и динамиката на авифауната по Варненското крайбрежие. – *Изв. Нар. музей Варна*, 7, 22, 234–238.

- Пешев, Ц., Н. Боев. 1962. Фауна на България – Гръбначни. Кратък определител. С., Народна просвета, 520 с.
- Попов, В., Д. Димова, Х. Делчев. 2005. Биоразнообразието на Национален парк Пирин. С., Българска Фондация Биоразнообразие, 95 с.
- Природен Парк „Рилски Манастир“. 2003. План за управление 2004–2013. ARD/проект ОБРИР, 437 с.
- Простов, А. 1964. Изучаване на орнитофауната в Бургаско. – *Изв. Зоол. инст. с музей*, 15: 5–68.
- Простов, А. 1957. По въпроса за гнезденето на дебелоклонната рибарка (*Gelochelidon nilotica nilotica* Gmelin) в България. – *Изв. Зоол. инст. с музей*, 6: 603–605.
- Простов, А. 1963. Принос към изучаване орнитофауната в Петричко (Югозападна България). – *Изв. Зоол. инст. с музей*, 13: 33–77.
- Простов, А., Д. Смилова. 1983. Орнитологичната колекция на отдел „Природа“ при Окръжна дирекция „Културно-историческо наследство“ – Бургас. – *Орн. инф. бюл.*, 13–14: 14–30.
- Профиров, Л. 1981. Изучаване есенната миграция на рещите се птици по Черноморското крайбрежие в района на Бургас. СУ „Климент Охридски“, Биол. фак., дипломна работа, 86 с. (ръкопис).
- Профиров, Л., Р. Ценова. 2000. Розови скорци в Бургаско. – *Бургаски езера* (инф. бюл. на БШПОБР), 5: 10.
- Русков, К. 1998. Есенна миграция на дневни грабливи птици в района на резерват Атанасовско езеро край Бургас – 1989–1993 г., СУ „Климент Охридски“, Биол. фак., дипломна работа, 62 с. (ръкопис).
- Рябицев, В. 2002. Птицы Урала, Приуралья и Западной Сибири. Изд. Уралского Ун-та, Екатеринбург, 605 с.
- Симеонов, С. 1984. Материали върху хранителния спектър и числеността на ястребите (род *Accipiter*) в България. – *Екология*, 13: 83–95.
- Симеонов, С. 1985. Голям ястреб (*Accipiter gentilis* L.). – В: Ботев, Б., Ц. Пешев (ред.). Червена книга на НР България, Т. 2. Животни, С., БАН, 73–74.
- Симеонов, С., В. Пенков, Ц. Цветанов 1984. Птиците на Ботевградската котловина. – *Acta zool. bulg.*, 25: 16–30.
- Симеонов, С. 1975. Върху орнитофауната на някои райони от Североизточна България. – *Год. СУ, Биол. фак.* 67, 1–Зоология, 91–100.
- Симеонов, П. 1986. Гривестата рибарка (*Thalasseus sandvicensis* Lath.) – гнездящ в България вид. – *Acta zool. bulg.*, 30: 75–78.
- Симеонов, С. 1980. Ново гнездово находище на пернатоногата кукумявка (*Aegolius funereus* L.) в България. – *Екология*, 6: 70–73.
- Симеонов, С. 1967. Птиците на Искърския пролом. – *Изв. Зоол. инст. с музей*, 23: 183–212.
- Симеонов, С. 1971. Орнитологични проучвания на Пирин пл. СУ „Климент Охридски“, Биол. Фак., дисертация, 142 с. (ръкопис).
- Симеонов, С. 1975. Орнитоценологичен анализ на гнездовата орнитофауна в монотипните иглолистни гори на България. – *Екология*, 1: 55–63.
- Симеонов, С. 1983. В синевата на планинските върхове. С., Земиздат, 248 с.
- Симеонов, С. 1984. Материали върху хранителния спектър и численост на ястребите (род *Accipiter*) в България. – *Екология*, 13: 83–95.
- Симеонов, С. 1985. Голям ястреб (*Accipiter gentilis* L.). – В: Ботев, Б., Ц. Пешев (ред.). Червена книга на НР България, Т. 2. Животни, С., БАН, 73–74.
- Симеонов, С. 1985. Късопръст ястреб (*Accipiter brevipes* Severtzov, 1850). – В: Червена книга на НР България, Т. 2. Животни, С., БАН, 72–73.
- Симеонов, С. 1985. Сокол скитник (*Falco peregrinus* T.). – В: Ботев, Б., Ц. Пешев (ред.). Червена книга на НР България, Т. 2. Животни, С., БАН, 90–91.
- Симеонов, С. 1985. Червена каня *Milvus milvus*. – В: Ботев, Б., Ц. Пешев (ред.). Червена книга на НР България, Т. 2. Животни, С., БАН, 183.
- Симеонов, С. 1986. Птиците на Пирин планина. Фауна на Югозападна България, 1: 61–81.
- Симеонов, С. 1988. Совите наши тайнствени приятели. С., БАН, 156 с.
- Симеонов, С., И. Я. Маринов. 1994. Птиците на Осогова планина. – *Год. на СУ „Св. Кл. Охридски“, Биол. фак., кн. 1–Зоология*, 85: 237–252.
- Симеонов, С. Т. Мичев, Д. Нанкинов. 1990. Фауна на България, 20, Aves. Част 1, С., БАН, 148 с.
- Симеонов, С. Ц. Петров. 1980. Проучване върху храната на кръстатия орел (*Aquila heliaca* Savigny), обикновения мишелов (*Buteo buteo* (L.)) и гащатия мишелов (*Buteo lagopus* (Brunnich)) в България. – *Екология*, 7: 22–32.
- Симеонов, С., Й. Софрониев. 1968. Орнитоценологични изследвания на някои блата в Софийското поле. – *Год. СУ Биол. фак.*, 61, кн. 1 – Зоология, 1–26.
- Симеонов, С. 1967. Птиците на Искърския пролом. – *Изв. Зоол. инст. с музей*, 23: 183–212.
- Симеонов, С. 1985. Бухал *Bubo bubo* (L., 1758). – В: Ботев, Б., Ц. Пешев (ред.). Червена книга на НР България, Т. 2. Животни, С., БАН, 122.
- Симеонов, С., В. Баева. 1988. Птиците на Огражден планина. Фауна на Югозападна България, 2: 7–22.
- Симеонов, С., В. Делов. 1989. Птиците на Коньовската планина. – *Acta zool. bulg.*, 38: 65–81.
- Симеонов, С., В. Пенков, Ц. Цветанов. 1984. Птиците на Ботевградската котловина. – *Acta zool. bulg.*, 25: 16–30.

- Симеонов, С., Д. Димитров. 1994. Съвременно състояние на орнитофауната в Лозенската планина. – *Год. на СУ „Св. Кл. Охридски“*, Биол. фак., кн. 1 – Зоология, Т. 85, 253–262.
- Симеонов, С., З. Боев. 1988. Проучване върху хранителния спектър на бухала (*Bubo bubo* (L.)) в България. – *Екология*, 21: 47–56.
- Симеонов, С., Й. Софрониев. 1968. Орнитоценологични изследвания на някои блата в Софийското поле. – *Год. на СУ „Св. Кл. Охридски“*, Т. 61, кн. 1 – зоол., физиол. и биох. на жив. 1966/ 67, С., Наука и изкуство, 1–26.
- Симеонов, С., Т. Мичев, Д. Нанкинов. 1990. Фауна на България, птици, част I, С., БАН, 427 с.
- Симеонов, С., Т. Мичев, П. Симеонов. 1981. Материали върху гнездовото разпространение и хранителния спектър на забулената сова (*Tyto alba* (Scopoli)) в България. – *Екология*, 8: 49–55.
- Симеонов, С., Т. Мичев 1991. Птиците на Балканския полуостров, С., изд. „Петър Берон“, 250 с.
- Соколов, Л. В. 1991. Филопатрия и дисперсия птиц. АН СССР, 233 с.
- Спангенберг, Е. П. 1946. Некоторые экологические факторы гнездование дрофы (*Otis tarda* L.). Бюлл. МОИП, 51 (1): 69–72.
- Спиридонов, Ж. 2000. Гръбначна фауна. – В: Мешинев Т., А. Попов (ред.). Високопланинска безлесна зона на Национален парк Централен Балкан. Биологично разнообразие и проблеми на неговото опазване. С., БШПОБ, 2000: 433–446.
- Спиридонов, Ж. 1984. Наблюдения върху гнездовата орнитофауна във високопланинската зона на Ибърския дял на Източна Рила. – *Орн. инф. бюл.*, 15–16: 51–58.
- Спиридонов, Ж. 1985. Осояд, *Pernis apivorus*. – В: Ботев, Б., Ц. Пешев (ред.) Червена книга на НР България, Т. 2. Животни, С., БАН: 69.
- Спиридонов, Ж. 1985. Уралска улулица, *Strix uralensis*. – В: Ботев, Б., Ц. Пешев (ред.). Червена книга на НР България, Т. 2. Животни, С., БАН: 124.
- Спиридонов, Ж. 1981. Гнездови находища на червеногушата (малката) мухоловка (Bechstein) в Тетевенската и във Васильовската планина. – *Орн. инф. бюл.*, 9: 36–39.
- Спиридонов, Ж. 1982. Птиците в горната част на водосбора на река Бели Вит и тяхното опазване. – *Орн. инф. бюл.*, 11: 56–71.
- Спиридонов, Ж. 1984. Наблюдения върху гнездова орнитофауна във високопланинската зона на Ибърския дял на Източна Рила. – *Орн. инф. бюл.*, 15–16: 51–58.
- Спиридонов, Ж. 1985. Гълъб хралупар, Голдуп, *Columba oenas* L., 1758. – В: Ботев, Б., Ц. Пешев (ред.). Червена книга на НР България, Т. 2. Животни, С., БАН, 121.
- Спиридонов, Ж. 1985. Планински трипръст кълвач, *Picoides tridactylus alpinus* Vrehm, 1831 В: Ботев, Б., Ц. Пешев (ред.). Червена книга на НР България, Т. 2. Животни, С., БАН, 127.
- Спиридонов, Ж. 1985. Скален орел *Aquila chrysaetos* (L. 1758). – В: Ботев, Б., Ц. Пешев (ред.). Червена книга на НР България, Т. 2. Животни, С., БАН, 80.
- Спиридонов, Ж. 1985. Уралска улулица *Strix uralensis* Pall., 1771. – В: Ботев, Б., Ц. Пешев (ред.). Червена книга на НР България, Т. 2. Животни, С., БАН, 124.
- Спиридонов, Ж. 1985. Черен кълвач *Dryocopus martius* (L. 1758). – В: Ботев, Б., Ц. Пешев (ред.). Червена книга на НР България, Т. 2. Животни, С., БАН, 126.
- Спиридонов, Ж. 1985. Южен белогръб кълвач *Dendrorcopos leucotos lilfordi* (Sharpe & Dresser, 1871) – В: Ботев, Б., Ц. Пешев (ред.). Червена книга на НР България, Т. 2. Животни, С., БАН, 126–127.
- Спиридонов, Ж. 1988. Принос към гнездовата орнитофауна на Лудогорието. – *Орн. инф. бюл.*, 23–24: 89–98.
- Спиридонов, Ж. 1999. Гнездовата орнитофауна в национален парк „Рила“ и нейното консервационно значение. – В: Сакалян, М. (съст.). Биологично разнообразие в национален парк „Рила“, 385–414.
- Спиридонов, Ж. 1999. Орнитофауна в национален парк „Централен Балкан“ и нейното консервационно значение. – В: Сакалян, М. (съст.). Биологично разнообразие в национален парк „Централен Балкан“, МОСВ и Агенция за международно развитие – САЩ, Част II, 408–439.
- Спиридонов, Ж. 2000. Гръбначна фауна. – В: Мешинев, Т., А. Попов (ред.). Високопланинска безлесна зона на национален парк „Централен Балкан“. Биологично разнообразие и проблеми на неговото опазване. С., БШПОБ, 2000: 433–446.
- Спиридонов, Ж., И. Раев. 2006. Концепция за стратегия по опазване на девствените гори в България. – В: Веен, П., И. Раев (ред.). Девствени гори в България. Холандско друж. за защита на природата, Министерство на околната среда и водите-ИАОС, С., 111–123.
- Спиридонов, Ж., Л. Милева, Н. Спасов, П. Симеонов. 1983. Гнездовата орнитофауна в биосферния резерват Боатин. – Международен симпозиум по Програмата МАВ-ЮНЕСКО, 2: 83–90.
- Спиридонов, Ж., Л. Милева, Н. Спасов. 1987. Гнездовата орнитофауна биосферного резервата „Царичина“. – Резерват биосфери „Царичина“, Изд. ПАН и БАН, Краков, 104–121.
- Спиридонов, Ж., Л. Милева. 1988. Застрашени и редки видове птици в биосферния резерват Стенето. – *Орн. инф. бюл.*, 23/24: 99–105.
- Спиридонов, Ж., Н. Спасов, Л. Милева. 1979. Ново находище на уралската улулица (*Strix uralensis* Pallas). – *Орн. инф. бюл.*, 6: 22–25.

- Спиридонов, Ж., Н. Спасов, Л. Милева. 1982. Нови сведения за разпространението на уралската улулица (*Strix uralensis*) и пернатоногата кукумявка (*Aegolius funereus*) в България. Нац. теорет. конф. по опазване и възпроизв. на обкр. среда, 1–5.09.1982, Слънчев бряг, 1: 341–343.
- Спиридонов, Ж., Н. Спасов. 1981. Находище на пернатоногата кукумявка (*Aegolius funereus* L.) в Стара планина. – *Орн. инф. бюл.*, 10: 30–32.
- Спиридонов, Ж., П. Симеонов. 1988. Проучвания върху гнездовата орнитофауна на резерват Тисата. – Фауна на Югозападна България, 2, С., БАН: 23–29.
- Спиридонов, Ж. 1999. Орнитофауна в национален парк „Централен Балкан“ и нейното консервационно значение. – В: Биологично разнообразие в национален парк „Централен Балкан“. МОСВ и Агенция за международно развитие-САЩ. Част II, 408–439.
- Спиридонов, Ж. 1982. Птиците в горната част на водосбора на река Бели Вит и тяхното опазване. – *Орн. инф. бюл.*, 11: 56–71.
- Спиридонов, Ж. 1983. Териториално опазване на гръбначната фауна във високите дялове на Средна Стара планина. – В: Межднар. симп. „Взаимоотношенията човек – планински екосистеми“. Нац. Комитет по Прогр. Човек и биосфера, Секр. на прогр. Човек и биосфера, ЮНЕСКО, Париж, 41–51.
- Спиридонов, Ж., Л. Милева, Н. Спасов, П. Симеонов. 1983. Гнездовата орнитофауна в биосферния резерват Боатин. – Международен симпозиум по Програмата МАВ-ЮНЕСКО, 2: 83–90.
- Степанян, Л. С. 1978. *Состав и разпределение птици фауны СССР. II. Воробьинообразные*. М., Наука, 392 с.
- Стойнов, Ем. 2007. Брадат лешояд (*Gypaetus barbatus* Bearded Vulture). – В: Янков, П. (отг. ред.). Атлас на гнездящите птици в България. Българско дружество за защита на птиците, Природозащитна поредица, 10, БДЗП, С., 679 с.
- Стойчев, С. 1997. Проучване върху гнездовата орнитофауна на Сакар планина. ПУ „П. Хилендарски“, БФ, дипломна работа, 69 с. (ръкопис).
- Стойчев, Ст., А. Петрова. 2003. Защитените територии в Източни Родопи и Сакар планина. Българско дружество за защита на птиците – Природозащитна поредица, 7, С., БДЗП, 49 с.
- Стоянов, Г. (под печат). Видов състав на орнитофауната в скалните комплекси на някои карстови райони. – В: Сборник от доклади „75 години организирана спелеология в България“, Юбилейна научна конференция, С., 4–5 април 2004 г.
- Стоянов, Г. 1996. Гнездова орнитофауна в скалните биотопи на Искърския пролом. СУ „Климент Охридски“, Биол. фак., дипломна работа, 52 с. (ръкопис).
- Стоянов, Г. 2001. Орнитологични проучвания на пещерите в някои карстови райони от България. Карст. Т I. АОСКНК. Сборник от доклади от I нац. конф. по околна среда и културно наследство в карста. София. 10.XI.2000. Нац. муз. Земята и хората, 1–19.
- Стоянов, Г. 2001. Принос към орнитофауната на Шуменското и Провадийското плато. Сборник „40 години пещерен клуб в град Шумен“, 40–45.
- Стоянов, Г. 2001. Птиците на Понор планина. – *Лесовъдска мисъл*, 1–4 (25): 100–125.
- Стоянов, Г., В. Коцев. 1985. Данни за колониите на хайдушката гарга (*Pyrhocorax graculus*) в Понор планина. – *Орн. инф. бюл.*, 17: 67–69.
- Стоянов, Г., Г. Коцаков, Н. Тодоров, В. Божилов. 2001. Видов състав, характер на пребиваване и природозащитен статус на орнитофауната в Кресненския пролом. – В: Берон, П. (Ред.). Биоразнообразие на Кресненския пролом, 305–323.
- Тинчев, А. 1997. Пеликановият остров. – *Бюл. БДЗП, ОВМ в България*, 8: 3.
- Тодоров, Н. 1983. Птиците в района на орнитологическия стационар „Драгичево“. – *Орн. инф. бюл.*, 13/14: 37–58.
- Тодоров, Р., Г. Стоянов. 1996. Представи и действителност. Дневните хищни птици и совите в България. – *Еко*, 1: 22–23.
- Федюшин, А. В., М. С. Долбик. 1967. Птицы Белоруссии. М., Наука и техника, 520 с.
- Христов, Х. 1997. Състояние на популациите на грабливите птици в Източни Родопи. – В: *Опазване на биологичното разнообразие в Източни Родопи*, БШПОБ, С., 39–71.
- Христов, Х. 1997. Състояние, мониторинг и подпомагане на лешоядните птици в Източни Родопи. – БШПОБ, финален доклад, С., 3: 26.
- Христов, Х. 2002. Открито гнездо на далматински сокол. – *За птиците*, 2: 6.
- Христович, Г. 1890. Материали за изучаване на българската фауна. Сб. народни умоть., 2: 185–225.
- Цветкова, Б. 1980. Соколарството в българските земи под османско владичество. – *Лов и риболов*, 2: 13–14.
- Чайковски, А. 1903. Охота в Европейской Турции и смежных странах. – *Природа и охота*, 8: 1–19.
- Шурулинков, П. 2005а. Фауна на „Калимок-Бръшлен“. Управление на Дунавски влажни зони. Доклад (ръкопис).
- Шурулинков, П. 2005б. Фауна на „Персина“. Управление на Дунавски влажни зони. Доклад (ръкопис).
- Шурулинков, П., И. Христов. 2001. Птиците на природен парк „Витоша“. Библ. Витоша, С., ГеоСофт, 169 с.
- Шурулинков, П., Р. Цонев, Б. Николов, Г. Стоянов, Л. Асенов. 2005. Птиците на Средна Дунавска равнина. Федерация „Зелени Балкани“, 120 с.

- Юркевич, М. 1904. Двдцатипятилетние итоги Княжества Болгарии. 1879–1904. Опыты собрания материалов. 1.1. Землеведение. С., 398 с.
- Янков, П., Л. Профиров. 1991. Съвременно състояние на популацията на белоглавия лешояд (*Gyps fulvus* Hablizl) в България. – *Екология* (София), 24: 44–52.
- Янков, П. 1977. Върху гнездовата екология и някои поведенчески прояви на египетския лешояд (*Neophron percnopterus* L.) в България. – СУ „Св. Кл. Охридски“, Биол. Фак., дипломна работа, 54 с.
- Янков, П. 1984. Нов вид за българската орнитофауна. Средиземноморски (Елеонорин) сокол. – *Защита на природата*, 8: 28–29.
- Янков, П. 1986. Някои наблюдения на птици от разредите Anseriformes и Charadriiformes в Източните Родопи. – *Орн. инф. бюл.*, 19–20: 111–121.
- Янков, П. Н. 1991. Птиците на Източните Родопи. I. Срокове на пребиваване и динамика на орнитофауната. – *Екология*, 24: 26–43.
- Янков, П. 2002. Национален план за действие на тънкоклюния свирец (*Numenius tenuirostris*) в България, 2002–2006. – В: Янков, П. (отг. ред.). Световно застрашени видове птици в България. Национални планове за действие за опазването им, Част 1. БДЗП-МОСВ, Природозащитна поредица, 4, БДЗП, С.: 204–219.
- Янков, П. 2003. Орнитофауната на природен парк „Рилски манастир“. – В: Пеев, Д. (ред.): Бърза екологична оценка на природен парк „Рилски манастир“, 143–152.
- Янков, П. (отг. ред.) 2007. Атлас на гнездящите птици в България. Българско дружество за защита на птиците, Природозащитна поредица, 10, БДЗП, С., 679 с.
- Янков, П. Н. 1981. Новая находка белоголового сипа (*Gyps fulvus* Hablizl) на гнездовани в Болгарии. – *Вестн Академии наук Белорусской ССР* (Минск), 5: 117–118.
- Янков, П. Н., Л. Хр. Андреев, Г. Е. Герасимов, А. Л. Игнатов. 1994. Върху пролетната миграция на реещите се птици над Софийското поле през 1986 г. – *Екология*, 25: 14–24.
- Янков, П. 1986. Някои наблюдения на птици от разредите Anseriformes и Charadriiformes в Източните Родопи. *Орн. инф. бюл.*, 19–20: 111–121.
- Янков, П., Б. Иванов. 2002. Национален план за действие за опазването на тръноопашатата потапница (*Oxyura leucoserphala*) в България, 2002–2006. – В: Янков, П. (отг. ред.). Световно застрашени видове птици в България. Национални планове за действие за опазването им, Част 1. БДЗП – МОСВ, Природозащитна поредица, Книга 4, БДЗП, С., 85–105.
- Янков, П., К. Няголов. 1987. Наблюдения върху птиците в Източните Родопи през 1984 г. – *Орн. инф. бюл.*, 21–22: 42–54.
- Янков, П., Л. Профиров, Т. Мичев, Ц. Петров. 1988. Относно осъществяването на мерките за опазване на птиците, включени в Червената книга на България. – В: Младежка научна конференция по екологичните проблеми, Враца, 1–2 декември 1988 год., 168–174.
- Янков, П., Г. Стоянов, Д. Рягов. 2007. План за действие за опазване на ловния сокол в България. Дружество за защита на хищните птици, София.
- * * *. 1907. Collections du Musée d'histoire naturelle. Sophia, 484 pp.
- Aarvak, T., I. J. Oien, E. E. Syroechkovski Jr., I. Kostadinova. 1997. The Lesser White-fronted Goose Monitoring Programme. Annual Report 1997. Klaebu, Norwegian Ornithological Society. NOF Rapportserie. Report No. 5.
- Alleon, A. 1886. Mémoire sur les oiseaux dans la Dobroudza et la Bulgarie. – *Ornis*, 2: 397–428.
- Andersen, K. 1905. Beobachtungen über den Zug der Vögel in Sofia, Bulgarien. – *Aquila*, 12: 241–281.
- Arroyo, B., E. Ferreiro. 2000. Council of Europe Species Action Plan for Bonelli's Eagle (*Hieraetus fasciatus*). Council of Europe/BirdLife International, Strasbourg, 23 pp.
- Balat, F. 1962. Contribution to the Knowledge of the Avifauna of Bulgaria – *Prace Brn. Zakl. ČAV.*, 34: 445–492.
- Balkan Vultures Action Plan. <http://www.balkanvultures.net/Home>
- Baumgart, W. 1966. Der Wurfalke als Brutvogel im Gebirge der Volksrepublik Bulgarien. – *Der Falke*, 13: 256.
- Baumgart, W. 1967. Alpendohle Kolonien in Felsachachten des Westbalkan. – *J. Orn.* 108, 17: 1–37.
- Baumgart, W. 1970. Über die Vögel im Küstengebiet der südlichen Dobrudsha (Silberküste). – *Der Falke*, 7: 220–231.
- Baumgart, W. 1971. Beitrag zur Kenntnis der Greifvögel Bulgariens. – *Beitr. Vogelkd.*, 17, 1: 33–70.
- Baumgart, W. 1971. Zum Vorkommen von Mittelmeer- und Nonnensteinschmättern in der VR Bulgarien. – *Beitr. Vogelkd.*, 17(6): 449–456.
- Baumgart, W. 1984. Rothals und Zwerggänse als Wintergästein der bulgarischen Dobrudscha. – *Der Falke*, 11: 392.
- Baumgart, W. 1991. Über die Geier Bulgariens. A. Der Schmutzgeier (*Neophron percnopterus*). – *Beitr. Vogelkd.*, 37: 1–48.
- Baumgart, W., St. Dontschev 1976. Zum angeblichen Vorkommen des Lannerfalken (*Falco biarmicus* Temminck, 1825) in Bulgarien. – *Beitr. Vogelkd.*, 22(1/2): 49–57.
- Bernard-Laurent, A., Z. Boev. 1997. *Alecrotis graeca* Rock Partridge. – In: Hagemeyer W. J. M., M. J. Blair (Eds.). The EBCC Atlas of European Breeding Birds. Their Distribution and Abundance. T & A D Poyser, London, 207 pp.
- Bijlsma, R. G. 1997. Honey Buzzard *Pernis apivorus*. – In: Hagemeyer, W. J. M., M. J. Blair (Eds.). The EBCC Atlas of European Breeding birds: Their Distribution and Abundance. T & A D Poyser, London, 130–131.

- Birdlife International. 2000. Threatened Birds of the World. – Barcelona and Cambridge, UK, Lynx Editions and BirdLife International, 852 pp.
- Birdlife International. 2004. Birds in Europe: population estimates, trends and conservation status. Cambridge, UK: BirdLife International. (BirdLife Conservation Series № 12), 374 pp.
- Blume, D. 1973. Schwarzspecht, Grünspecht, Grauspecht. VEB Wiss., Leipzig, 120 pp.
- Boetticher, H. V. 1919. Ornithologische Beobachtungen in der Muss-Alla Gruppe (Rila-Gebirge), 1916–1919. – *J. Orn.*, 67: 233–357.
- Boetticher, H. V. 1927a. Kurzer Überblick über die Wasserund Sumpfvögel Bulgariens. – *Verh. orn. Ges. Bayern* 17: 535–549.
- Boetticher, H. V. 1927b. Kurze Übersicht über die Raubvogel und Eulen Bulgariens. – *Verh. Orn. Ges. Bayern*, 17: 535–549.
- Boev, N., S. Simeonov. 1967. Über die Verbreitung einiger Eulen-Arten in Südost-Europa. – *Acta zool. (Scopje)*, 11(1): 1–15.
- Boev, Z. 1990. Die Insel Zibar – ein perspektivreiches Reservat der Donau. – In: Limnologische Berichte der 28 Tagung der IAD, Varna, 24–28.09.1990. Wissenschaftliche Kurzreferate, 395–398.
- Boev, Z. 2003. Distribution of the Little Bustard (*Tetrax tetrax* (Linnaeus, 1758)) and the Great Bustard (*Otis tarda* Linnaeus, 1758) (Aves: Otididae Gray, 1845) in Bulgaria during the Late Pleistocene and the Holocene. – *Annual of Sofia University "St. Kliment Ochridski"*, Faculty of Biol., Book 1 – Zoology, 93–94: 41–47.
- Boev, Z. (In Press). Avian remains from the early bronze age settlement near Dyadovo village (vicinity of the town of Nova Zagora (Stara Zagora region, SE Bulgaria) – *Hist. nat. bulg.*
- Bogdanova, M. I., P. H. Zehindjiev. 2000a. Experimental release of Ruddy Shelduck in the nature (preliminary results). – *Casarca*, 6: 253–257.
- Bogdanova, M. I., P. H. Zehindjiev. 2000b. On the biology of the Ruddy Shelduck in Bulgaria. – *Casarca*, 6: 243–252.
- Borisova, N., V. Antonova, V. Delov, D. Dimitrov. 2005: Using GIS and Remote Sensing in Biogeography Assessment in the Karst Terrain of the Chepan Mountain and Dragoman Marshland (W. Bulgaria). – In: Biodiversity, Ecosystems, Global Changes. Petekston, Sofia, 75–82.
- BUNARCO. 2009. List of the Birds Recorded in Bulgaria. – *Acta zool. bulg.*, 61(1): 3–26.
- Čapek, M., B. Kloubec. 1996. First breeding record of Finsch's Wheatear (*Oenanthe finschii*) and some observations of four other *Oenanthe* species in Bulgaria. – *Folia Zool.*, 45, 1: 95–96.
- Clement, P. 1997. Pied Wheatear *Oenanthe pleschanka*. – In: Hagemeyer, W. J. M., M. J. Blair (Eds.). The EBCC Atlas of European Breeding Birds: Their Distribution and Abundance. T & A D Poyser, London, 533.
- Cramp, S. (Chief Ed.). 1977. The Birds of the Western Palearctic. Vol. 1. Oxford Univ. Press, 722 pp.
- Cramp, S. (Chief Ed.). 1980. The birds of Western Palearctic. Vol. 2. Oxford-London-New York, Oxford Univ. Press, 695 pp.
- Cramp, S. (Chief Ed.). 1983. Handbook of the Birds of Europe the Middle East and North Africa. The Birds of the Western Palearctic, Vol. 4, Oxford University Press, 960 pp.
- Cramp, S. (Chief Ed.). 1985. Handbook of the Birds of Europe the Middle East and North Africa. The Birds of the Western Palearctic, Vol. 4, Terns to Woodpackers Oxford University Press, 936 pp.
- Cramp, S. (chief ed.). 1988. The birds of the Western Palearctic. Vol. 5. Oxford, London, New York, Oxford Univ. Press, 1063 pp.
- Cramp, S., D. J. Brooks (Eds.). 1992. The birds of the Western Palearctic. Vol. 6. Oxford: Oxford Univ. Press, 728 pp.
- Cramp, S. & C. M. Perrins (Sen. Eds.). 1993. The birds of Western Palearctic. Vol. 7. Oxford, New York: Oxford Univ. Press, 577 pp.
- Cramp, S. & C. M. Perrins (Sen. Eds.). 1994. The Birds of the Western Palearctic. Vol. 8. Oxford, Oxford Univ. Press, 899 pp.
- Crivelli, A., G. Castsadornis, H. Jerrentrup, D. Hatzilacos, T. Michev. 1991. Conservation and Management of Pelicans Nesting in the Palearctic. – *ICBR Technical Publications*, 12: 137–152.
- Crivelli, A., H. Jerrentrup, T. Mitchev. 1988. Electric Power Lines: a Cause of Mortality in *Pelecanus crispus* Bruch, a World Endangered Bird Species, in Porto Lago, Greece. – *Waterbirds*, 12, 2: 301–305.
- Crivelli, A., T. Michev, G. Castsadornis, V. Pomakov. 1991. Preliminary results on the wintering of the Dalmatian Pelican, *Pelecanus crispus*, in Turkey. – *Zool. Middle East*, 5: 11–20.
- Crivelli, A., O. Vizi. 1981. The Dalmatian Pelican, *Pelecanus crispus* Bruch, 1832, a recently World- endangered bird species. – *Biol. Conserv.*, 20: 297–310.
- Crivelli, A., T. Michev. 1997. The Dalmatian Pelican, *Pelecanus crispus*. – In: Hagemeyer, E. J. W., M. J. Blair (Eds.). The EBCC Atlas of European Breeding Birds: Their Distribution and Abundance. T & AD Poyser, London, 903 pp.
- Crivelli, A., Y. Leshem, T. Michev, H. Jerrentrup. 1991. Where do Palearctic Great White Pelicans (*Pelecanus onocrotalus*) presently over winter? – *Rev. Ecol. (Terre Vie)*, 46: 145–171.
- Crivelli, A. J., G. Catzadorakis, D. Hatzilacou, D. Hulea, M. Malakou, M. Marinov, T. Michev, T. Nazirides, N. Peja, G. Sarigul, M. Siki. 2000. Status and population development of Great White Pelican *Pelecanus onocrotalus*

- and Dalmatian Pelican *Pelecanus crispus* breeding in the Palearctic. – In: Yesou, P., J. Sultana. Monitoring and Conservation of Birds, Mammals and Sea Turtles of the Mediterranean and Black Seas. Proceedings of the 5th Mediterranean Symposium, Gozo, Malta, 29 September – 3 October 1998, 320 pp.
- Crockford, N., R. Green, G. Rocamora, N. Schaffer, T. Stowe, G. Williams (Compilers). 1995. Action Plan for the Corncrake. T-PVS-Bird, 22, Council of Europe, Strasburg, 63 pp.
- Dalakchieva, S. 2003a. Composition of the avifauna in agricultural lands in Western Bulgaria. Part II. Passeriformes. – *Ann. Univ. Sofia "St. K. Ohridski"*, Book 1 – Zoology, 93–94: 137–149.
- Dalakchieva, S. 2003b. Changes in Breeding Population Numbers of Kentish Plover *Charadrius alexandrinus* at Atanasovsko Lake. – *Ornis Hungarica*, 12–13, 1–2: 289–291.
- Del Hoyo, J., A. Elliot, J. Sargatal (Eds.). 1992. Handbook of the Birds of the World, v. 1. Ostrich to Ducks. Lynx Edicions, Barcelona, 696 pp.
- Del Hoyo, J., A. Elliot, J. Sargatal (Eds.). 1996. Handbook of the Birds of the World, v. 3. Hoatzin to Auks. Lynx Edicions, Barcelona, 615 pp.
- Delestrade, A., G. Stoyanov. 1995. Breeding biology and survival of the Alpine Chough (*Pyrrhocorax graculus*). – *Bird Study*, 42: 222–231.
- Delov, V. 1992. A New Heronry on the Sofia Plain. – *Ardea*, 81: 53–54.
- Delov, V. 1995. Investigation of the Corncrake (*Crex crex* L.) in the Region of Sofia. – *Ann. Univ. Sofia "St. K. Ohridski"*, 88, 4: 25–31.
- Delov, V. 1998. National Corncrake Survey in Bulgaria '96 (Final report). Sofia, BSPB/BirdLife Bulgaria, 28 pp.
- Delov, V. 1999. The Corncrake (*Crex crex*) in Bulgaria. – In: Schäffer, N., U. Mammen (Eds.). Proceedings of the International Corncrake Workshop 1998, Hipolstein/Germany, 17–24 pp.
- Delov, V. 2000a. Habituation of some wild caught rails and crakes (Rallidae). – *Advances in Ethology* (supplements to Ethology), 35: 132.
- Delov, V. 2000b. Comparative study of habitat preferences and distribution of rails and crakes (Rallidae) in Bulgaria. – *Advances in Ethology* (supplements to Ethology), 35: 123.
- Delov, V. 2002a. Motor activity and some other behavioural aspects of European rails and crakes (Rallidae) in captivity. – *Advances in Ethology* (supplements to Ethology), 37: 33.
- Delov, V. 2002b. Diurnal and seasonal pattern of feeding activity of some wild caught European rails and crakes (Rallidae). – *Advances in Ethology* (supplements to Ethology), 35: 32.
- Delov, V. 2004. Distracting behavior of male corncrakes (*Crex crex*) against olfactory predators during incubation—a case of indirect parental care? – *Advances in Ethology* (supplements to Ethology), Backwell Verlag, Berlin-Vienna, 38: 54.
- Delov, V., P. Jankov, N. Petkov. 1995. Pilot National Survey on the Corncrake in Bulgaria (Final report), Sofia, BSPB/BirdLife Bulgaria, 16 pp.
- Delov, V., P. Jankov. 1997. National survey of the corncrake *Crex crex* in Bulgaria in 1995. – *Die Vogelwelt*, 118: 239–241.
- Dementiev, G., N. Gladkov (Eds.). 1952. Birds of USSR. v. 4. Moscow, Soviet Science, 640 pp.
- Demytyev, G. P., N. A. Gladkov, E. S. Ptushenko, E. P. Spangenberg, A. M. Sudilovskaya. 1951. Birds of the USSR. vol. 1, Science Publ. House, Moscow, 652 pp.
- Dereliev, S. 1998. Monitoring of Red-breasted Geese in Bulgaria in the 1990s. – *Threatened Waterfowl Specialist Group News*, 11: 38–40.
- Dereliev, S. G. (In Press). The Red-breasted Goose in the new millennium – a thriving species or a species on the brink of extinction? – Proceedings of the Waterbirds around the World Conference.
- Dereliev, S. 2007. Mute Swan *Cygnus olor*. – In: Iankov, P. (Ed.). Atlas of breeding birds in Bulgaria. BSPB Conservation Series. Book 10. BSPB, Sofia. (In English and Bulgarian), 679 pp.
- Dereliev, S., D. Georgiev, L. Profirov. 1997. A Check-list of the Birds of Lake Durankulak Natural Complex (1945–1997). – In: Management Plan of Lake Durankulak, Bulgarian-Swiss Biodiversity Conservation Programme, Sofia: 6 pp (A Manuscript).
- Dereliev, S., D. Georgiev, L. Profirov. 1997. A Check-list of the Birds of Shabla and Ezeretz Lakes (1945–1997). – In: Management Plan of Lake Shabla, Bulgarian-Swiss Biodiversity Conservation Programme, Sofia, 5 pp (A Manuscript).
- Dereliev, S., D. Hulea, B. Ivanov, W. J. Sutherland, R. W. Summers. 2000. The numbers and distribution of Red-breasted Geese *Branta ruficollis* at winter roosts in Romania and Bulgaria. – *Acta Ornithologica*, 35: 37–40.
- Dereliev, S., I. Ivanov, D. Georgiev, N. Petkov, L. Griffin. 2005. Results from the monitoring of wintering Red-breasted Geese *Branta ruficollis* in the region of the lakes Shabla and Durankulak (NE Bulgaria) in 2003–2005. BSPB Technical Series Report No: 1–2005. Sofia, Bulgaria, 8 pp.
- Dimitrov, M., L. Profirov, K. Nyagolov, T. Michev. 2000. Record Counts of White-headed Duck in Bulgaria. – *TWSG News*, 12: 18–20.
- Dimitrov, M., L. Profirov, T. Michev, K. Nyagolov. 2000. Long-term Monitoring of White-headed Duck (*Oxyura leucocephala*) in the Complex of Bourgas Lakes and Conservation Measures. – In: Proceed. of White-headed Duck Intern. Workshop, held in Porto Lagos, Greece, 2000. Hellenic Orn. Soc./BirdLife Int.

- Dimitrov, M., T. Michev, L. Profirov, K. Nyagolov. 2005. Waterbirds of Bourgas Wetlands. Results and Evaluation of the Monthly Waterbirds Monitoring 1996–2002. Bulgarian Biodiversity Foundation & Pensoft Publishers, Sofia-Moscow, 160 pp.
- Dončev, S. 1963. Über die Brutökologie des Säbelschnäblers (*Recurvirostra avosetta* L.) in Bulgarien. – *Fragm. balcan.*, 4, 23 (107): 177–178.
- Dončev, S. 1981. New habitats of some species of southern origin in Bulgaria. – *Aquila*, 87: 27–29.
- Dontchev, S. 1973. Migration, wintering and nesting sites of the Mute Swan *Cygnus olor* (Gmelin) in Bulgaria. – In: Proc. IWRB Symp. Rational Vsc. Waterfowl. Brno, 1972, 72–74.
- Dontchev, S. 1975. Neue Angaben über das Auffinden von *Phalaropus lobatus* (L.), *Glareola nordmanni* Fisch-Waldn. und *Arenaria interpres* (L.) an der bulgarischen Schwarzmeerküste. – *Larus*, 26–28: 183–187.
- Dontchev, S., V. V. Serebryakov. 1997. Paddyfield Warbler *Acrocephalus agricola*. – In: Hagemeyer, W. J. M., M. J. Blair (Eds.). The EBCC Atlas of European Breeding Birds: Their Distribution and Abundance. T & A D Poyser, London, 569 pp.
- Dumanov, N. 1936. Something about the Woodcock. – *Lovets*, 37: 6–7.
- Dunn, E. K. 1972. Effect of age on the fishing ability of Sandwich Tern *Sterna sandvicensis*. – *Ibis*, 114: 360–366.
- Dyrce, A., M. Janiga. 1997. Alpine Accentor. – In: Hagemeyer, W. J. M., M. J. Blair (Eds.). The EBCC Atlas of European Birds: Their Distribution and Abundance. T. & A. D. Poyser, London, 510 pp.
- Elwes, H., T. Buckley. 1870. A List of the Birds of Turkey. – *Ibis*, 2: 6–59, 188–201, 327–341.
- Farman, C. 1968. On some of the birds of pray of Central Bulgaria. – *Ibis*, 2 (6): 406–414.
- Finsch, O. 1859. Beiträge zur Ornithologischen Fauna von Bulgarien mit besonderes Berücksichtigung des Balkans. – *J. Orn.*, 7: 378–387.
- Fitter, R., F. Roux (Eds.). 1971. Guide des oiseaux. Sélection du Reader's Digest, Paris-Zurich, 494 pp.
- Flousek, J., K. Hudec, U. N. Glutz Von Blotzheim. 1993. Immissionsbedingte Waldschäden und ihr Einfluss auf die Vogelwelt Mitteleuropas. – In: Glutz Von Blotzheim, U. N., K. M. Bauer (Eds.). Handbuch der Vögel Mitteleuropas, v. 13/1. AULA – Verlag, Wiesbaden: 11 – 30.
- Georgiev, V. 1998. Erste Angaben über hybride Schleiereulen *Tyto alba* in Bulgarien. – *Ornithologische Mitteilungen* 50 (8/9): 219–220.
- Georgiev, V., B. Milchev. 2000. Birds of the Vratza Mountains. II. Breeding bird atlas. – *Ann. Sofia Univ. "St. Kliment Ohridski"*, 91: 83–109.
- Géroudet, P. 1979. Les rapaces diurnes et nocturnes d'Europe. Delachaux et Nestlé, Neuchâtel, Suisse, 426 pp.
- Gooders, J. 2001. Vögel Europas. Beobachten und Bestimmen (Gebundene Ausgabe). Naturbuch Verlag, 287 pp.
- Gosler, A. G., S. Mogyorósi. 1997. Bearded Tit *Panurus biarmicus*. – In: Hagemeyer, W. J. M. & M. J. Blair (Eds.). The EBCC Atlas of European Breeding Birds: Their Distribution and Abundance. T & A D Poyser, London, 628–629.
- Green, A. J. (Comp.). 1996. International action plan for the Marbled Teal *Marmaronetta angustirostris*. – In: Heredia, B., Rose, L. & Painter, M. (Eds.). Globally threatened birds in Europe. Action plans. Council of Europe Publishing, Strasbourg, 99–117.
- Größler, K. 1967. Faunistische Notizen von der Schwarzmeerküste Bulgariens – *Larus* 19: 212 – 135.
- Hagemeyer, W. J. M., M. J. Blair (Eds.). 1997. The EBCC Atlas of European Breeding Birds: Their Distribution and Abundance. T & A D Poyser, London, 903 pp.
- Handrinos, G., T. Akriotis. 1997. The Birds of Greece. Christopher Helm, A & C Black, London, 336 pp.
- Harris, T., K. Franklin. 2000. Shrikes & Bush-shrikes: Including wood-shrikes, helmet-shrikes, flycatcher-shrikes, philentomas, batises and wattle-eyes. Christopher Helm, A & C Black. London.
- Harrison, C. J. O. 1982. An Atlas of the Birds of the Western Palearctic. Princeton Univ. Press, Princeton, New Jersey, 1–332.
- Harrison, J. 1933. A Contribution to the Ornithology of Bulgaria with Supplementary Notes by P. Pateff. – *Ibis*, 13(3): 494–521, 589–611.
- Heredia, B., L. Rose, M. Painter (Eds.). 1996. Globally Threatened birds in Europe. Action plans. Council of Europe Publishing, 408 pp.
- Hiebaum, G., T. Michev, Y. Ouzounov, V. Vasilev (Eds.). 2000. Management Plan of the Biosphere Reserve Srebarna. Sofia, Ministry of Environment and Waters & Central Laboratory of General Ecology, 124 pp.
- Howard, R., A. Moore. 1980. A complete check list of the bird of the world. Oxford-New York, Oxf. Univ. Press, 771 pp.
- Hubalek, Z. 1978. Ornithologische Notizen aus Südost-Bulgarien. – *Der Falke*, 2: 42–48.
- Iankov, P. (Ed.) (In Press). Atlas of the Breeding Birds in Bulgaria. Bulgarian Society for the Protection of Birds/ BirdLife Bulgaria – Conservation Series, Sofia.
- Iankov, P. 1981. A new breeding site of the Griffon Vulture (*Gyps fulvus* Hablizl) in Bulgaria. – *Bull. Acad. Sci. Belorussian SSR*, 5: 117–118.
- Iankov, P. 1992. Eleonora's Falcon (*Falco eleonora* Gene, 1839) – a new species for Bulgaria. – *Bull. Nat. Hist. Mus. Belgrade*, 47: 281–284.
- Iankov, P. 1996. Where to Watch Birds in Bulgaria. Pensoft, Sofia, 182 pp.

- Jankov, P. (Ed.). 2007. Atlas of Breeding Birds in Bulgaria. BSPB Conservation Series, Book 10, 679 pp. (In Bulgarian and English)
- Jankov, P., Ts. Petrov, T. Michev, L. Profirov. 1994. Past and present Status of the Lesser Kestrel *Falco naumanni* in Bulgaria. – In: Meyburg, B.-U., R. D. Chancellor (Eds.). Raptor Conservation Today, WWGBP/ The Pica Press, 133–137.
- Ignatov, A. 1994. Report of the BSPB Project ‘The Slender-billed Curlew in Bulgaria’. BSPB, Sofia: 16 p. (A manuscript).
- Isenmann, P., N. Lefranc 1994. Le statut taxonomique de la Pie-grieche méridionale *Lanius meridionalis* (Temminck 1820). – *Alauda*, 62(3): 138.
- Iucn. 2006. IUCN Red List of Threatened Species, 2006. IUCN.
- Ivanchev, V. P. 2000. On the ecology of the Stock Dove (*Columba oenas*): evaluation of the status in the Oka Reserve. – In: Proceedings of the Oka Biosphere Reserve, Ryazan, 20: 71–88.
- Ivanov, B. 1998. The birds of the Shabla and Tuzlata lakes. – In: Golemansky, V. G., W. T. Naidenov (Eds.). Biodiversity of Shabla Lake System. Acad. Publ. House “Prof. Marin Drinov”, Sofia: 129–141.
- Ivanov, B. 1998. The Breeding Birds of the Shabla Lake. – *Acta zool. bulg.*, 50, 1: 35–42.
- Ivanov, B., P. Jankov. 2001. Status and Numbers of White-headed Duck (*Oxyura leucocephala*) in Bulgaria. – *Acta zool. bulg.*, 53: 67–72.
- Ivanov, B., N. Karaivanov, S. Nonev. 1998. Breeding bird communities in the steppe habitats of Dobrudzha, Bulgaria. – *Acta zool. bulg.*, 50(2/3): 67–77.
- Ivanov, B., V. Pomakov. 1983. Wintering of the Red-breasted Goose (*Branta ruficollis*) in Bulgaria. – *Aquila*, 90: 29–34.
- Iwrp Database of the International Waterfowl Census (IWC). Accessed 1996. Slimbridge, UK: International Waterfowl and Wetlands Research Bureau.
- Järvinen, A. 1981. Population trends in the Redstart *Phoenicurus phoenicurus* in northern Fennoscandia. – *Ornis Fennica*, 58: 129–131.
- Jaschhof, M. 1990. Ausgewählte ornithologische Beobachtungen von der bulgarischen Schwarzmeerküste. – *Beitr. Vogelkd.*, 36, 5: 283–290.
- Johnson, A., O. Biber. 1971. The IWRB’ Goose-working group mission to Eastern Europe, December 1970, Station Biologique de la Tour du Valat (A Manuscript).
- Jordans, A. 1940. Ein Beitrag zur Kenntnis der Vogelwelt Bulgariens. – *Mitt. Kgl. naturw. Inst. Sofia*, 13: 49–152.
- Kambourova, N. 2005. The recent status of breeding bird communities of Srebarna Biosphere Reserve (NE Bulgaria). – *Acrocephalus*, 26(125): 81–97.
- Kambourova, N. 2005. Eleonora’s Falcon *Falco eleonora*. – *Acrocephalus*, 26(124): 59.
- Karaivanov, N. 2005. Breeding Bird Communities in Cermes Oak formation (*Quercus coccifera* L.) in Bulgaria. – Proceedings Balkan Scient. Conf. of Biology, Plovdiv, 19–21 May 2005, 404–405.
- Königstedt, D., D. Robel. 1977. Ohrentaucher (*Podiceps auritus*) und Zwergschwan (*Cygnus bewickii*) – zwei weitere Neunachweise für Bulgarien. – *Beitr. Voegelkd.*, 25, 5: 335–336.
- Königstedt, D., D. Robel 1977. Ornithologische Reiseindrücke aus Süd und Ostbulgarien. – *Der Falke*, 4: 121–131, 5: 168–171.
- Kostadinova, I., S. Dereliev. 2001. Results from the Mid-winter Counts of Waterbirds in Bulgaria for the period 1997–2001. BSPB Conservation Series, Book 3, 96 pp.
- Kouzmanov, G., R. Todorov, G. Stoyanov. 1995. Information sur la répartition et la situation des rapaces nocturnes en Bulgarie. – *WWGBP Newsletter*, 21/22: 14–17.
- Kurtev, M. 2003. Urgent Conservation Measures for the Egyptian Vulture (*Neophron percnopterus*) in Bulgaria (phase I). Action Plan for the Recovery and Conservation of Vultures on the Balkan Peninsula and Adjacent Regions. Technical report to BVCF/FZS, 29 p.
- Kurtev, M. 2004. Urgent Conservation Measures for the Egyptian Vulture (*Neophron percnopterus*) in Bulgaria (phase II). Action Plan for the Recovery and Conservation of Vultures on the Balkan Peninsula and Adjacent Regions. Technical report to BVCF/FZS, 34 p.
- Kurtev, M. 2005. Urgent Conservation Measures for the Egyptian Vulture (*Neophron percnopterus*) in Bulgaria (phase III). Action Plan for the Recovery and Conservation of Vultures on the Balkan Peninsula and Adjacent Regions. Technical report to BEPF/BVCF/FZS, 28 p.
- Lefranc, N., T. Worfolk. 1997. Shrikes: A Guide to the Shrikes of the World. Pica Press, London.
- Leisler, B., E. Heidrich, K. Schulze-Hagen, M. Wink. 1997. Taxonomy and phylogeny of reed warblers (genus *Acrocephalus*) based on mtDNA sequences and morphology. – *J. Orn.*, 138: 469–496.
- Liedel, K., D. Luther. 1969. Beitrag zur Avifauna Bulgariens. – *Beitr. Vogelkd.*, 14: 406–435.
- Lorentsen, S.-H, I. J. Oien, T. Aarvak, J. Markkola, L. Von Essen, S. Farago, V. Morozov, E. Syroechkovski Jr., P. Tolvanen. 1999. Lesser White-fronted Goose *Anser erythropus*. – In: Madsen, J., G. Cracknell, T. Fox. Goose Populations of the Western Palearctic. Wetlands International, 343 pp.
- Madsen, J., G. Cracknell, A. D. Fox (Eds.). 1999. Goose populations of the Western Palearctic. A review of status and distribution. Wetlands International Publ. No. 48, Wetlands International, Wageningen, The Netherlands. National Environmental Research Institute, Ronde, Denmark, 344 pp.

- Makatsch, W. 1976. Die Eier der Vögel Europas, B. 1. Neumann Verlag, Leipzig, Radebeul, 322 pp.
- Makatsch, W. 1976. Die Eier der Vögel Europas, B. 2. Neumann Verlag, Leipzig, Radebeul, 459 pp.
- Malling Olsen, K., H. Larsson 2003. Gulls of Europe, Asia and North America. Christopher Helm, London, 608 pp.
- Marin, S., A. Rogev, I. Christov, M. Spasov. 1993. New observations and nesting of Black Vulture (*Aegypius monachus* L., 1766) in Bulgaria. – In: Proceedings of the International symposium on the black vulture in South Eastern Europe and adjacent regions, FSZ/BVCF, Palma De Mallorca.
- Matvejev, S., V. Vasić. 1973. Catalogus faunae Jugoslaviae. (IV/3. Aves. Ljubljana, A. S. Slovenica, 118 pp.
- Mauersberger, G. 1960. Faunistische Notizen aus Nordost-Bulgarien /19.05–2.06.1959/. – *J. Orn.*, 101(1/2): 113–125.
- Mauersberger, G., J. Stubs. 1963. Drei für Bulgarien neue Vogelarten. – *J. Orn.*, 104: 440–441.
- Mautsch, H., H. Rank. 1973. Rosenstare in der Süddobruška. – *Der Falke*, 20, 8: 268–272.
- Menzel, J., B. Miltschew. 2001. Über eine sehr späte Brut des Triels (*Burhinus oedicnemus*) in Bulgarien. – *Orn. Mitteilungen*, 53: 384–385.
- Meyburg, B., M. Mallardo, K. Meyburg, E. Dimitrova. 2004. Migrations and sojourn in Africa of Egyptian vultures (*Neophron percnopterus*) tracked by satellite. – *Dt. Ornithologen-Gesellschaft e.V.*, 145: 273–280.
- Michev, T. 1984. Ecological Researches of Autumn Migration of Soaring Birds in Atanasovsko Lake. Inst. of Ecology, Sofia, 350 pp (A manuscript).
- Michev, T., A. Crivelli. 1998. Les effectifs reproducteurs du Pelican frisé (*Pelecanus crispus*, Bruch 1832) dans la reserve de Biosphère de “Srebarna”, 1955–1998. – *Branta* (Le Balkan, Sofia), 3: 6–9.
- Michev, T., D. Nankinov, B. Ivanov, V. Pomakov. 1983. Midwinter numbers of wild geese in Bulgaria. – *Aquila*, 90: 45–54.
- Michev, T., Ts. Petrov, L. Profirov. 1985. Status, Breeding, Distribution, Numbers and Conservation of the White Stork in Bulgaria. – In: White Stork Status and Conservation, Walsrode, 14–19, 137–143.
- Michev, T., V. A. Pomakov, D. Nankinov, B. E. Ivanov, L. Profirov. 1991. A short note on wild geese in Bulgaria during the period 1977 to 1989. – In: Fox, A. D., Madsen J., van Rhijn J. (Eds.). 1991. Western Palearctic Geese. Proc. IWRB Symp. Kleve 1989, *Ardea*, 79 (2): 167–168.
- Michev, T., L. Profirov. 1997. Evolution des effectifs hivernaux de la Bernache à cou roux en Bulgarie. – *Branta*, 2: 10–13.
- Michev, T., L. Profirov. 2003. Mid-winter Numbers of Waterbirds in Bulgaria (1997–2001). Pensoft, Sofia, Moscow, 160 pp.
- Michev, T., L. Profirov, M. Dimitrov, K. Nyagolov. 2004. The Birds of Lake Atanasovsko. Status and Checklist. Bourgas Wetlands Publ. Series No 5, BSBCP, Bourgas, 44 pp.
- Michev, T., L. Profirov, K. Nyagolov, M. Dimitrov. 2011. Autumn migration of soaring birds at Bourgas Bay, Bulgaria. – *British Birds*, London, 1: 16–37.
- Michev, T., S. Simeonov. 1985. Changes in birds fauna of Bulgaria over the last thirty five years (1950–1984) – In: International symposium “Protection of natural areas and the genetic fund they contain” – Project 8 on the programme MAB. Blagoevgrad, 23–28. IX.1985. Sofia, BAS, 203–217.
- Michev, T., M. Stoyneva. 2007. Inventory of Bulgarian Wetlands. Publ. Sofia House, Elsi–M, 364 pp.
- Mikkola, H. 1983. Owls of Europe. T & A. D. Poyser, UK, 397 pp.
- Milchev, B. 1998. The Birds in the Bulgarian Part of the Strandja Mountains. I. Species List and Status. – *Ann. Sofia Univ. „St. Kliment Ohridski“, Fac. of Biol., b. I-Zoology*, 88–90: 25–43.
- Milchev, B., D. Dimitrov. 2005. Structure, Dimensions and Building Materials of the Nests of the Rose-coloured Starling *Sturnus roseus* (Linnaeus, 1758) (Aves: Passeriformes) from South-East Bulgaria. – *Acta zool. bulg.*, 57(1): 55–64.
- Milchev, B., A. Kovachev. 2000a. Habitat, distribution and breeding biology of Orphean Warbler *Sylvia hortensis* in South-East Bulgaria. – *Sandgrouse*, 22, 2: 87–92.
- Milchev, B., A. Kovachev. 2000b. A Contribution to the Migration of the White Pelican *Pelecanus onocrotalus* (L.) along the Bulgarian Black Sea coast. – *Ann. Univ. Sofia* (Fac. of Biol.), 91: 111–115.
- Miltchev, B., V. Georgiev, A. Kovachev. 2002. Brutbestand und Brutplatzwahl der Schleiereulen (*Tyto alba*) in Südost-Bulgarien. – *Egretta*, 45: 114–120.
- Miltchev, B., Z. Boev, V. Georgiev. 2004. Die Nahrung der Schleiereulen (*Tyto alba*) in Südost-Bulgarien. – *Egretta*, 47: 66–77.
- Miltchev, B., Z. Boev, V. Georgiev. 2006. Birds in the Diet of Barn Owl *Tyto alba* in SE Bulgaria. – *Acrocephalus* 27(128–129): 271–275.
- Miltchev, B., Z. Boev, N. Kodjabashev. 2006. Breeding distribution and diet composition of the Barn Owl (*Tyto alba* Scopoli, 1769) (Aves: Strigiformes) in the North-Western Upper Thracian Plane (Bulgaria). – *Acta zool. bulg.*, 58(1): 83–92.
- Miltschew, B. 1992. Haherkuckuck (*Clamator glandarius*) – Brutvögel in Bulgarien. – *J. Ornith.*, 133: 86–88.
- Miltschew, B., D. Tschobanov. 2002. Brutverluste und Nahrung des Rosenstars *Sturnus roseus* in Südost-Bulgarien im Jahr 2000. – *Vogelwelt*, 123: 99–103.
- Möckel, R. 1988. Die Hohлтаube. Neue Brehm-Bücherei 590, Ziemsen, Wittenberg.
- Molineux, H. 1930. A Catalogue of Birds. Giving their Distribution in the Western Portion of the Palearctic region. III: 225–320.

- Mountfort, G., I. J. Ferguson-Lees. 1961. Observations on the Birds of Bulgaria. – *Ibis*, 103a: 443–471.
- Munteanu, D., S. Svensson. 1997. *Eremophila alpestris*. – In: Hagemeyer, W. J. M., M. J. Blair (Eds.). The EBCC Atlas of European Birds: Their Distribution and Abundance. T & A D Poyser, London, 472–473.
- Müller, A. 1927. Bericht über eine Sammelreise in der Dobrudscha und auf Schlangeninsel. – *Verh. u. Mitt. Siebenburg. Ver. Naturwiss. Hermannstadt*, 77 (2): 11–40.
- Nadler, T., U. Ihle. 1988. Beobachtungen am Feldrohsänger *Acrocephalus agricola* in Bulgarien. – *Limicola*, 2(6): 205–217.
- Nankinov, D. 1989. The Status of Waders in Bulgaria. – *Wader Study Group Bull.*, 56: 16–25.
- Nankinov, D. 1991. Sightings of Slender-billed Curlew *Numenius tenuirostris* (Vieillot, 1817) in the Balkan Countries. – *Wader Study Group Bull.*, 62: 24–32.
- Nankinov, D. 1993a. A new wintering area of the Lesser White-fronted Goose *Anser erythropus* in Bulgaria. – *Ornis Svecica*, 3: 165–166.
- Nankinov, D. 1993b. Status and conservation of breeding seabirds in Bulgaria. – In: Aguilar et al. (Ed.) Estatus y Conservación de Aves Marina. Actas del II Simposio Medmaravis, SEO, Madrid, pp. 275–283.
- Nankinov, D. 1993c. Distribution of Olive-tree Warbler, *Hippolais olivetorum* in Bulgaria. – *Riv. ital. Orn.*, 63: 181–186.
- Nankinov, D. 1994a. Analysis of the situation of *Numenius tenuirostris* in Bulgaria. “Préparation d’un Plan de Sauvetage pour *Numenius tenuirostris*”, Tome 2, Annexe 17, p. 5.
- Nankinov, D. 1994b. Eleonora’s Falcon in Bulgaria. – *Newsletter of the World Working Group on Birds of Prey & Owls (WWGBP)*, 19: 11–12.
- Nankinov, D. 1997. Status of Tengmalm’s Owl, *Aegolius funereus*, in Bulgaria. – *Riv. ital. Orn.*, 66(2): 127–136.
- Nankinov, D. 1998. Nesting and migration of Osprey, *Pandion haliaetus* (L.) (Aves: Falconiformes) in Bulgaria. – *Cristal (Zool.)*, 5: 3–13.
- Nankinov, D. 1999. Distribution of the Great Spotted Cuckoo, *Clamator glandarius* in Bulgaria. – *Zoology in the Middle East*, 17: 9–14.
- Nankinov, D. 2000. Range expansion and current breeding distribution of River Warbler *Locustella fluviatilis* in Bulgaria. – *Sandgrouse*, 22, 1: 50–54.
- Nankinov, D. 2001a. About the first and following observations of the Masked Shrike (*Lanius nubicus* Lichtenstein) in Bulgaria. – In: Geocological and bioecological problems of the North Black Sea Coast. Proc. Int. Conf. Tiraspol, March 28–30, 2001. – Tiraspol: EPD DSU – ECODNIESTER, 177–181.
- Nankinov, D. 2002. Das Vorkommen der Schwarzflugel-Brachschwalbe *Glareola nordmanni* auf der Balkan-Halbinsel. – *Orn Mitt.*
- Nankinov, D. 2002a. Paddyfield Warbler *Acrocephalus agricola* in Bulgaria. – *J. Balkan Ecology*, 5(1): 14–19.
- Nankinov, D. 2002c. Present situation of population of owls in Bulgaria. – *Berkut*, 11(1): 48–60.
- Nankinov, D., K. Cvetkova, K. Bedev, G. Lamburov, N. Minchev, V. Bozhilov, S. Marin, G. Seizov, G. Kotsakov. 1996. An attempt of a census of the waders in Bulgaria, March-May 1990, “Proceedings of the XXII Congress Int. Union of Game Biologists” Sofia, 38–51.
- Nankinov, D., S. Dalakchieva. 2001. State of the Stone Curlew *Burhinus oedicephalus* in Bulgaria. – *The Russ. J. Orn.* (Express-issue), 152: 603–613.
- Nankinov, D., S. Dalakchieva. 2002. Breeding distribution of Woodcock (*Scolopax rusticola*) in Bulgaria. – *Forestry Ideas*, 3–4(27): 97–103.
- Nankinov, D., S. Dalakchieva, K. Popov, S. Kirilov, P. Iankov, R. Stanchev, P. Schurulinkov. 2001. Die Invasion des Rosenstares in Bulgarien im Jahre 2000. – *Orn. Mitt.*, 53(6/7): 240–244.
- Nankinov, D., S. Dalakchieva, K. Popov, S. Kirilov. 2003. Records of the Slender-billed Curlew *Numenius tenuirostris* in Bulgaria during the last ten years (1993–2002). – *Wader Study Group Bull.*, 101/102: 25–26.
- Nankinov, D., S. Dalakchieva, K. Popov, S. Kirilov. 2002. Die Geschichte der Rostflugel-Brachschwalbe *Glareola pratincola* in Bulgarien. – *Orn. Mitt.*, 54(7/8): 234–242.
- Nankinov, D., A. Dutsov, B. Nikolov, B. Borisov, G. Stoyanov, G. Gradev, D. Georgiev, D. Popov, D. Domuschiev, D. Kirov, E. Tilova, I. Nikolov, I. Ivanov, K. Dichev, K. Popov, N. Karaivanov, N. Todorov, P. Shurulinkov, R. Stanchev, R. Aleksov, R. Tsonev, S. Dalakchieva, S. Ivanov, S. Marin, S. Staykov, S. Nikolov, H. Nikolov. 2004. Breeding totals of the ornithofauna in Bulgaria. Green Balkans, Plovdiv, 32 pp.
- Nankinov, D., S. Kirilov. 2005. Winternachweis eines Eleonorenfalken an der bulgarischen Schwarzmeerküste. – *Orn. Mitt.*, 57(11): 374–376.
- Nankinov, D., S. Kirilov, K. Popov, N. Dimitrov, A. Dimov. 1998. Beobachtungen an Dünnschnabel-Brachvoegeln am Atanasov-See in Bulgarien, April–Mai 1996. – *Berkut*, 7(1–2): 48–49.
- Nankinov, D., S. Kirilov, K. Popov, N. Dimitrov, A. Dimov. 1999. Beobachtungen an Dünnschnabel-Brachvoegeln am Atanasov-See in Bulgarien, April–Mai 1996. – *Ornith. Mitt.*, 51(2): 64–67.
- Nankinov, D., B. Nikolov. 2003. On the subspecies, breeding, migration and wintering of the Great Grey Shrike (*Lanius excubitor*) in Bulgaria. – *Biota*, 4(1/2): 73–82.
- Nankinov, D., P. Shurulinkov, I. Nikolov, B. Nikolov, S. Dalaktchieva, I. Hristov, R. Stanchev, A. Rogev, A. Dutsov, M. Sarov. 1998. Studies of the Waders (Charadriiformes) on the Wetlands around Sofia (Bulgaria). *Riv. Ital. Orn.*, 68(1): 63–83.

- Nankinov, D., G. Stoyanov, G. Kouzmanov, R. Todorov. 1991. Informations sur la situation des Rapaces diurnes en Bulgarie. – *Birds of Prey Bull.*, 4: 293–302.
- Newton, I. 1972. Finches. London, Collins, 288 pp.
- Niethammer, G. 1934. Zur Vogelwelt Bulgariens, insbesondere seiner nordwestlichen Landesteile. – *Orn. Monatsber.*, 1: 267–285.
- Nikolov, B. P. 2002. Melanistic Levant Sparrowhawk *Accipiter brevipes* in South-west Bulgaria. – *Sandgrouse*, 24 (2): 140.
- Nikolov, B., N. Kodzhabashev, V. Popov. 2004. Diet composition and spatial patterns of food caching in wintering Great Grey Shrikes (*Lanius excubitor*) in Bulgaria. – *Biological Lett.*, 41(2): 119–133.
- Nikolov, H., K. Bedev, A. Buchvarova, D. Gramatikov, B. Gruev, A. Darakchiev, D. Delipavlov, Zh. Dzhakov, D. Dimitrov, T. Ivanova, S. Marin, M. Marinov, B. Petrov, I. Petrov, A. Stoyanov, E. Tsvetanova, P. Tsvetkov, K. Tsvetkova. 1994. Contribution to the development of a national biodiversity conservation strategy (Movement “Green Balkans”). – In: Sakalyan, M. (Ed.). National Biodiversity Conservation Strategy. Main reports, v. 2, Sofia, 463–508.
- Nikolov, S., V. Vassilev. 2004. Breeding Bird Atlas of the Ponor Mountains, Western Bulgaria. – *Sandgrouse*, 26(1): 7–22.
- Nikolov, S. 2003. New locality in unusual habitat of Tengmalm’s Owl (*Aegolius funereus*) in Bulgaria. – *Buteo*, 13: 89–93.
- Nikolov, S. 2004. Woodcock *Scolopax rusticola*. – *Acrocephalus*, 25, 122: 174–175.
- Nikolov, S. 2005. Breeding birds in Macedonian Pine *Pinus peuce* forests: species composition and status in the Pirin National Park, Bulgaria. – *Ciconia*, 14: 26–34.
- Nilsson, S. G. 1997. Black woodpecker. – In: Hagemeyer, W. J. M., M. J. Blair (Eds.). The EBCC Atlas of European Birds: Their Distribution and Abundance. T. & A. D. Poyser, London, 448–449.
- Nyagolov, K., L. Profirov, T. Michev, M. Dimitrov. 2003. Observations on breeding Rosy Starlings in Bulgaria. – *British Birds*, 96(5): 242–246.
- Otto, W. 1984. Nestfund des Feldrohrsängers, *Acrocephalus agricola*, in der Volksrepublik Bulgarien. – *Beitr. Vogelkd.*, 30(3): 210–211.
- Pačenovský, S. 1996. Sovy na Starej planine v Bulharsku. – *Buteo*, 8: 109–112.
- Pandourski, I. 2001. Recherches Hydrobiologiques des Zones Humides de la Cote Bulgare de la Mer Noire. I. Le Lac de Vaja. – *Riv. Hidrobiol.*, 40(2–3): 322–334.
- Paspaleva, M., T. Mitshev. 1968. Ornithologische Untersuchungen am bulgarischen Donaurefer – Limn. Ber. X. Jumbiläumstag Donauforsch, 445–454.
- Paspaleva-Antonova, M. 1967. Die Wasservögel in Bulgarien ihre Vorkommen und ihre Standorte. – In: Proc. Int. Conf. Wilde. Res. Cons. Brno, 17–30.
- Pateff, P. 1948. Some Ornithological Observations from Pomoriško Lake on the Black Sea. – *Larus*, 2: 22–28.
- Patzold, R. 1989. Lerchenstudien an der bulgarischer Schwarzmeerküste. – *Der Falke*, 36(9): 298–303; 36(10): 349; 36(11): 386–389.
- Petkov, N. (In Press). Breeding Numbers and Distribution of Some Wetland Birds in Bulgaria. Bird Numbers 2004 EBCC meeting proceedings, Kaiseri, Turkish Journal of Zoology.
- Petkov, N., I. J. Oien, T. Aarvak. 1999. Occurrence of Lesser White-fronted Geese in north-east Bulgaria in February 1998. – In: Tolvanen, P., I. J. Oien, K. Rukolainen (Eds.). Fenoscandian Lesser White-fronted Goose conservation project annual report 1998. WWF Finland Report No. 10. NOF Rapportserie Report No. 1–1999. Helsinki-Klaebu, 9–11.
- Petrov, I. K. 2008. Distribution and numbers of Capercaillie, *Tetrao urogallus* L., 1758 (Aves: Galliformes) in Bulgaria. – *Acta Zoologica Bulgarica, Suppl.*, 2: 35–40.
- Petrov, Ts. 1981. Les oiseaux de la Sredna gora. – *Coll. of the Museums of Southern Bulgaria*, 7: 9–49.
- Petrov, Ts., P. Iankov, R. Kolchakov, T. Michev, L. Profirov, K. Niagolov. 1995. Numbers, Distribution and Preservation of the Peregrine (*Falco peregrinus*) in Bulgaria. – *Coll. of the Museums of Southern Bulgaria*, 21: 17–22.
- Pitra, C., D. Lieckfeldt, J. C. Alonso. 2000. Population subdivision in Europe’s Great Bustard inferred from mitochondrial and nuclear DNA sequence variation. – *Molecular Ecol.*, 9, 1165–1170.
- Pitra, C., D. Lieckfeldt, S. Frahnert, J. Fickel. 2002. Phylogenetic Relationships and Ancestral Areas of the Bustards (Gruiformes: Otidae), Inferred from Mitochondrial DNA and Nuclear Intron Sequences. – *Molecular Phylogenetics and Evolution*, 23(1): 63–74.
- Pollo, C. J., L. Robles, J. M. Seijas, Á. García-Miranda, R. Otero. 2005. Trends in the abundance of Cantabrian Capercaillie *Tetrao urogallus cantabricus* at leaks on the southern slope of the Cantabrian Mountains, north-west Spain. – *Bird Conservation International*, 15: 397–409.
- Profirov, L., T. Michev. 2002. Bulgaria. – In: Marushevsky, G. (Ed.). Directory of Azov-Black Sea Coastal Wetlands. Wetlands International, Kiiiv, 229 pp.
- Profirov, L., M. Dimitrov. 2001. White-headed Ducks at Vaya Lake, Bulgaria. – *TWSG*, 13: 9.
- Radakoff, W. 1879. Ornithologische Bemerkungen über Bessarabien, Moldau, Walachei, Bulgarian und Ost-Rumelien. – *Bul. Soc. Nat. Moskau*, 13(53): 150–178.
- Ragyov, D., D. Demerdjiev, I. Angelov. (In Press). Peregrine (*Falco peregrinus*) in Bulgaria – General Review. Proceedings of Peregrine Conference, 19–23 September 2007, Piotrovo/ Poznan, Poland.

- Robel, D. 1973. Ornithologische Beobachtungen in Bulgarien im Juli 1971. – *Larus*, 25: 103–108.
- Robel, D., D. Königstedt. 1978. Brutnachweis der Orpheusgrasmücke (*Sylvia hortensis*) in Südwestbulgarien. – *Beitr. Vogelkd.*, 24: 104–106.
- Robel, D., D. Königstedt. 1980. Bemerkungen ueber die Schwarzkopfmöwe (*Larus melanocephalus*) an der Bulgarischen Schwarzmeerküste. – *Larus*, 31–32: 365–370.
- Robel, D., H. Willems. 1984. Friehlingsnotizen von der Schwarzmeerküste Bulgariens (8 bis 15 April, 1980). – *Der Falke*, 3: 88–93.
- Roberts, J. 1979. Observation of the migration of Raptors and other soaring Birds in Bulgaria, 1975–1978. – *Ibis*, 121: 301–312.
- Roberts, J. 1980. Observation on the birds of the Bulgarian seaboard, with new breeding records for SW Bulgaria of Masked Shrike (*Lanius nubicus*), Bonelli's Warbler (*Phylloscopus bonelli*), and Blue Rock Thrush (*Monticola solitarius*). – *Bonn. Zool. Beitr.*, 1/2(31): 20–37.
- Roberts, J. 1980. The status of the Charadriiformes in Bulgaria. – *Bonn. Zool. Beitr.*, 31(1–2): 38–57.
- Roberts, J. 1981. A Contribution to the Study of the Avifauna of Lake Atanasovsko, Burgas. – In: Reg. Symp. under Project 8 – MAB, UNESCO, Proceedings. (Blagoevgrad, 20–24 Oct. 1980). Sofia, Bulg. Acad. Sci.: 549–565.
- Roberts, J. L. 2001. Invasion of the Rosys. – *Wildlife*, 19(6): 62–63.
- Rothaupt, G., D. Van Nieuwenhuysse. 1997. Great Grey Shrike *Lanius excubitor* and Southern Grey Shrike *Lanius meridionalis*. – In: Hagemeyer, W. J. M. & M. J. Blair (Eds.). The EBCC Atlas of European Breeding Birds: Their Distribution and Abundance. T & A D Poyser, London, 664–665.
- Ruge, K., W. Weber. 1974. Brutgebiet des Dreizehnspechts (*Picoides tridactylus*) im Eisenerzer Raum, Steiermark. – *Anz. orn. Ges. Bayern*, 13: 300–304.
- Ryabitsev, V. 2002. Birds of Ural, Priuralie and Western Siberia. Ural University Publ., Ekaterinburg, 650 pp.
- Saari, L., P. Südbeck. 1997. Grey-headed Woodpecker. – In: Hagemeyer W. J. M. & M. J. Blair (Eds.) The EBCC Atlas of European Birds: Their Distribution and Abundance. T. & A. D. Poyser, London, 442–443.
- Scherzinger, W. 1970. Zum Aktionssystem des Sperlingskauzes (*Glaucidium passerinum* L.). – *Zoologica*, 41: 1–130.
- Scherzinger, W. 1982. Die Spechte im Nationalpark Bayerischer Wald. – *Schriftenreihe des Bayerischen Staatsministeriums für Ernährung Landwirtschaft und Forsten*, 9, Passau, 1–119.
- Schubert, G., M. Schubert. 1982. Ornithologische Beobachtungen aus Bulgarien. – *Der Falke*, 29, 11: 366–372.
- Schulz, H. (Ed.) Weißstorch – White Stork: Proceeding of the First International Stork Conservation Symposium, Walsrode, FRG, 14–17 October 1985. – *Schriftenreihe Avifaunisten*, 10: 137–143.
- Scott, D. A., P. M. Rose. 1996. Atlas of Anatidae populations in Africa and Western Eurasia. Wetlands International, Publications No 14, Wetlands International, Wageningen, the Netherlands, 336 pp.
- Shaw, G. 1990. Timing and fidelity of breeding for Siskins *Carduelis spinus* in Scottish conifer plantations. – *Bird Study*, 37: 30–35.
- Shurulinkov, P., G. Stoyanov. 2005. Über die südlichste Grenze des Sperlingkauz-Vorkommens, *Glaucidium passerinum*. – *Orn. Mitt.*, 57(6): 198–200.
- Shurulinkov, P., G. Stoyanov. 2006. Some new findings of Pigmy Owl (*Glaucidium passerinum*) and Tengmalm's Owl (*Aegolius funereus*) in Western and Southern Bulgaria. – *Acrocephalus*, 27(128–129): 65–68.
- Shurulinkov, P. S., Ts. Zlatanov, K. Vultchev. 2004. Eleonora's Falcon *Falco eleonora* & Griffon Vulture *Gyps fulvus*. – *Acrocephalus*, 25, 122: 174.
- Shurulinkov, P., B. Nikolov, R. Tsonev, I. Nikolov, A. Roguev, M. Sarov, A. Dutsov, P. Podlesniy, R. Stanchev, I. Hristov. 2003. A Contribution to the Occurrence of some Rare and Poorly-studied Species of Birds during the Nesting Season in Maritime Dobroudzha. – *Ann. Sofia Univ., Fac. Biol., Book 1 – Zoology*, 93/94: 31–39.
- Shurulinkov, P., D. Ragyov, Ts. Zlatanov. 2003. Tundra Swan *Cygnus columbianus bewickii*. – *Acrocephalus*, 24 (116): 39.
- Shurulinkov, P., G. Stoyanov, P. Tzvetkov, K. Vultchev, R. Kolchagov, M. Ilieva. 2003. Distribution and abundance of Tengmalm's Owl *Aegolius funereus* on Mount Pirin, south-west Bulgaria. – *Sandgrouse*, 25 (2): 103–117.
- Shurulinkov, P., G. Stoyanov. 2005. New Data on the Distribution of Tengmalm's Owl (*Aegolius funereus*) in Western Bulgaria. – *Buteo*, 14: 61–66.
- Shurulinkov, P., I. Nikolov. 2005. Recent status of the breeding avifauna in the canyons of Rousenski Lom River System, North-Eastern Bulgaria. – *Ciconia*, 13: 77–87.
- Shurulinkov, P., A. Raev, G. Daskalova, N. Chakarov. 2007. Distribution, numbers and habitat of Pigmy Owl, *Glaucidium passerinum* in Rhodopes Mts. (South Bulgaria). – *Acrocephalus*, 28(135): 159–163.
- Simeonov, P., T. Michev, G. Dobler, A. Crivelli. 2001. White Pelicans Breeding in Bulgaria. – *British Birds*, 94: 390–392.
- Simeonov, S. 1970. Untersuchungen über die Nest-Ornithofauna in den "Pseudomacchien"
- Simeonov, S. 1974. Ökologische Adaption der Arten aus der Gattung *Sylvia*. – *Ann. Univ.*
- Simeonov, S. 1986. Birds of Mt. Pirin. – In: Fauna of Southwestern Bulgaria, vol. I: 61–81.
- Simeonov, S., B. Milchev, Z. Boev. 1998. Study of the Eagle Owl (*Bubo bubo* (L.)) (Aves: Strigiformes) in the Strandzha mountain (Southeast Bulgaria). II. Food spectrum and trophic specialization. – *Acta zool. bulg.*, 50(2/3): 87–100.
- Simeonov, S., V. Penkov, Ts. Tsvetanov. 1984. The Birds of Botevgrad Valley. – *Acta zool. bulg.*, 25: 16–30.

- Simeonow, S., B. Iwanow. 1971. Über Verbreitung und Nistbiologie der Beutelmeise in Bulgarien. – *Der Falke*, 6: 184–189.
- Snow, D., C. Perrins. 1998. The Birds of the Western Palearctic. Vol. 2, Passerines. Oxford, New York, Oxford Univ. Press, 1695 pp.
- Spiridonov, G., I. Raev. 2006. A strategy for conservation of virgin forests in Bulgaria: Conceptual paper. – In: Veen, P., I. Raev (Eds.) Virgin forests in Bulgaria. Royal Dutch Society for Nature protection, Ministry of Environment and Water-EEA, 111–123.
- Spiridonov, G., L. Mileva, N. Spasov. 1987. The nesting avifauna of Tsarichina Biosphere Reserve. – Biosphere Reserve Tsarichina, Ed. Polish Academy of Sciences and Bulgarian Academy of Sciences, Krakow: 104–121.
- Spiridonov, G., N. Spasov, L. Mileva. 1982. New Data on the Distribution of Ural Owl (*Strix uralensis*) and Tengmalm's Owl (*Aegolius funereus*) in Bulgaria. – National Theoretical Conf. on Environment Protection, 1–5.09.1982, Sunny Beach, 1: 341–343.
- Spiridonov, J., R. Virkkala. 1997. *Dendrocopos leucotos*. – In: Hagemeyer, W. J. M., M. J. Blair (Eds.). The EBCC Atlas of European Birds: Their Distribution and Abundance. T & A D Poyser, London, 454–455.
- Stoyanov, G. 2003. Observations of the Saker Falcon (*Falco cherrug*) in Southwestern Bulgaria. – *Acrocephalus*, 24(116): 40–41.
- Stoyanov, G. 2003. White pelicans (*Pelecanus onocrotalus*) wintering in Bulgaria. – *Acrocephalus*, 24(116): 38.
- Stoyanov, G. 2004. Ein Beitrag zur Verbreitung des Felsenkleibers *Sitta neumayer* in Bulgarien. – *Orn. Mitt.*, 56(5): 160–165.
- Stoyanov, G. 2005. Einige Brutdaten der Alpendohle *Pyrrhocorax graculus* im Osogovo-Gebirge Westbulgariens und Mazedoniens. – *Orn. Mitt.*, 57(10): 327–331.
- Stoyanov, G., G. Kouzmanov. 1998. Nuevos datos sobre la poblacion del Falcon Sacre (*Falco cherrug*) en Bulgaria. – In: Meyburg, B. U., J. J. Chancellor, R. D., Ferrero (Eds.). Holarctic Birds of Prey: Proceedings of an International Conference, 680 pp.
- Stoyanov, G., D. Kjutckov, D. Domuschiev. 2004. The diurnal and nocturnal birds of prey (Falconiformes and Strigiformes) nesting in the territory of Sofia. – In: Penev, L., J. Niemala, D. J. Kotze, N. Chipev (Eds.). Ecology of the City of Sofia. Species and Communities in an Urban Environment. Pensoft, Sofia–Moscow, 437–450.
- Stoyanov, G., T. Ivanova, B. Petrov, A. Gueorguieva. 2008. Past and present breeding distribution of the Alpine Chough (*Pyrrhocorax graculus*) in Western Stara Planina and Western Predbalkan Mts. (Bulgaria). – *Acta zool. bulg.*, Suppl. 2, 119–132.
- Stoyanov, G., P. Shurulinkov, D. Kjutckov, P. Spakovski, V. Delov, K. Vultchev, A. Stoyanov. 2003. Vom Brüten der Waldschnepfe *Scolopax rusticola* in Bulgarien. – *Orn. Mitt.*, 55(6): 211–217.
- Stoychev, S., H. Hristov, P. Iankov, D. Demerdzhiev. 2004. Birds in the Bulgarian part of the Eastern Rhodopes. – In: Beron, P., A. Popov (Eds.). Biodiversity of Bulgaria. 2. Biodiversity of Eastern Rhodopes (Bulgaria and Greece), Pensoft & Nat.Mus.Natur. Hist., Sofia, 881–894.
- Stoychev, S., I. Ivanov, Ts. Petrov, S. Marin, D. Demerdzhiev, G. Gradev, D. Domuschiev. 2004. Status of the Eastern Imperial Eagle *Aquila heliaca* in Bulgaria between 1994 and 2002. – In: Meyburg, B. U. & Chancellor, R. D., Ferrero, J. J. (Eds.). Holarctic Birds of Prey: Proceedings of an International Conference, 680 pp.
- Stoychev, St., E. Stoyanov, B. Barov. 1997. Breeding ornithofauna of the Eastern Rhodopes – a mapping survey (1996). – In: Conservation of the biological diversity of the Eastern Rhodopes. Sofia, Bulgarian-Swiss Biodiversity Conservation Programme, 3: 21–38.
- Stoychev, St., H. Hristov, D. Demerdzhiev, I. Angelov. 2004. Multiplying the Success: How to increase sustainability of the Populations of Large Vultures in the Eastern Rhodopes. Action Plan for the Recovery and Conservation of Vultures on the Balkan Peninsula and Adjacent Regions. Technical report to BEPF/BVCF/FZF, 34 pp.
- Svensson, L., P. Grant, K. Mullarney, D. Zetterström. 1999. Bird guide of Britain and Europe, Harper Collins Publishers, 399 pp.
- Thiollay, J. M. 1994. Family Accipitridae (Hawks and Eagles). – In: Del Hoyo, J., A. Elliot, J. Sargatal (Eds.). Handbook of the Birds of the World. v. 2. New World Vultures to Guinea-fowl. Lynx Edicions, Barcelona: 52–205.
- Timmerman, A., M. F. Moerzer Bruyns, J. Philippona. 1976. Survey of the winter distribution of Palearctic geese in Europe, Western Asia and North Africa. – *Limosa*, 49: 230–292.
- Tucker, M., M. Heath. 1994. Birds in Europe. Their Conservation Status. BirdLife Conservation Series No. 3. Cambridge, BirdLife International, UK.
- Tyrberg, T. 1991. Arctic, Montane and Steppe birds as Glacial relicts in the West Palearctic. – *Orn. Verh.*, 25: 29–49.
- Uhlig, R. 1988. Bestanszahlen aus Bulgarien. – *Orn. Mitt.*, 40: 134–135.
- Uttendörfer, O. 1952. Neue Ergebnisse über die Ernährung der Greifvögel und Eulen. Verlag Eugen Ulmer, Stuttgart, 230 pp.
- Vatev, I. Ts. 1987. Notes on the Breeding Biology of the Long-legged Buzzard (*Buteo rufinus*) in Bulgaria. – *Raptor Res.*, 21(1): 8–13.
- Vatev, I. 1997. – In: Hagemeyer, E., J., W., M., J., Blair (Eds.). The EBCC Atlas of European Breeding Birds: Their Distribution and Abundance. T & AD Poyser, London, 579 pp.
- Vielliard, J. 1970. La Distribution du Casarca Roux – *Tadorna ferruginea* (Pallas). – *Alauda*, 38(2): 87–125.

- Von Stephan Ernst, F. 1978. Ornithologische Ergebnisse einer Exkursion 1974 durch Bulgarien. – *Vogelkd.*, 24(5): 281–294.
- Voous, K. 1960. Die Vogelwelt Europas und ihre Verbreitung. Hamburg. Elsevier, 284 pp.
- Wallis, H. M. 1913. Birds observed during a recent visit to the Balkans. – *Bull. Brit. Orn. Club*, 31: 92–97.
- Wetlands International 2002. Waterbird Population Estimates – Third Edition. Wetlands International Global Series No 12, Wageningen, The Netherlands, 226 pp.
- Yankov, P. 1997. Rock nuthatch (*Sitta neumayer*). – In: Hagemeyer, W. J. M. & M. J. Blair (Eds.). The EBCC Atlas of European Birds: Their Distribution and Abundance. T & A D Poyser, London, 903 pp.
- Yeatman, L. 1971. Histoire des oiseaux d'Europe. Bordas, Paris, 376 pp.
- Yosef, R., L. Fornasari. 2004. Simultaneous decline in Steppe Eagle (*Aquila nipalensis*) populations and Levant Sparrowhawk (*Accipiter brevipes*) reproductive success: coincidence or a Chernobyl legacy? – *Ostrich*, 75 (1/2): 20–24.
- Zalles, J. I. And K. L. Bildstein (Eds.). 2000. Raptor Watch: A global directory of raptor migration sites. BirdLife Conservation Series No. 9, Cambridge, UK and Kempton, PA, USA: Hawk Mountain Sanctuary, 419 pp.
- Zehtindjiev, P., P. Shurulinkov, R. T. Tzonev. 2002. Present status of great bustard (*Otis tarda*) in Bulgaria. – Proceedings of the international meeting of the working group on the East-European population of Great Bustard, Harkov 24–28 October.
- Zomer, P. 1987. About the Lesser White-fronted Goose *Anser erythropus* L. in the Bulgarian part of Dobrudja. – *Orn. Inf. Bull.*, 21–22: 31–39.

Земноводни и влечуги

- Бартошик, М., В. Бешков. 1979. Нов вид за фауната на България. – *Природа и знание*, 30(6): 39.
- Бешков, В. 1959. Една нова змия за фауната на България. – *Природа*, 1: 89.
- Бешков, В. 1961. Принос към зоогеографското проучване на херпетофауната в България. – *Изв. Зоол. инст. с музей*, 10: 373–383.
- Бешков, В. 1967. Смоците в България. – *Природа и знание*, 9: 16–18.
- Бешков, В. 1973. Върху подвидовата принадлежност на българските *Vipera ursinii* (Bonaparte, 1835) (Serpentes). – *Изв. Зоол. инст. с музей*, 37: 103–112.
- Бешков, В. 1974. Вертикално разпространение на змиите в един специфичен с видовото си разнообразие район на Югозападна България. – *Изв. Зоол. инст. с муз.*, 40: 167–173.
- Бешков, В. 1978. Биологични и екологични изследвания върху змиите в Малешевската планина. Канд. дисертация, БАН.
- Бешков, В. 1981. Леопардов смок. – *Природа и знание*, 7: 24.
- Бешков, В. 1981. И той се нуждае от нашата защита. – *Природа и знание*, 9: 16–18.
- Бешков, В. 1984. Разпространение, относителна численост и мерки за опазване на сухоземните костенурки в България. – *Екология*, 14: 14–34.
- Бешков, В. 1985. Земноводни. Влечуги. – В: Червена книга на НР България. Т. 2. Животни, С., БАН, 32–41.
- Бешков, В. 1987. Численост на каспийската блатна костенурка (*Mauremys caspica rivulata* (Valenciennes)) в България. – *Екология*, 20: 58–64.
- Бешков, В., Е. Унджиян, С. Симеонов, А. Даракчиев. 1967. Нови данни за разпространението на някои земноводни и влечуги в България. – *Изв. Зоол. инст. с музей*, 25: 5–10.
- Бешков, В., К. Нанев. 2002. Земноводни и влечуги в България. Pensoft, София-Москва, 1–120.
- Буреш, И., В. Бешков. 1965. Среца ли се отровна змия (*Vipera aspis* L.) в България? – *Изв. Зоол. инст. с музей*, 18: 5–30.
- Буреш, И., Й. Цонков. 1933. Изучавания върху разпространението на влечугите и земноводните в България и по Балканския полуостров. 1. Костенурки (Testudinata) и гущери (Sauria). – *Изв. Ц. прир. инст. в София*, 6: 150–207.
- Буреш, И., Й. Цонков. 1934. Изучавания върху разпространението на влечугите и земноводните в България и по Балканския полуостров. 2. Змии (Serpentes). – *Изв. Ц. прир. инст. в София*, 7: 106–188.
- Буреш, И., Й. Цонков. 1941. Изучавания върху разпространението на влечугите и земноводните в България и по Балканския полуостров. 3. Опашати земноводни (Amphibia, Caudata). – *Изв. Ц. прир. инст. в София*, 14: 171–237.
- Василев, В., И. Райков, Д. Владимиров. 2006. Установяване на пъстър смок *Elaphe sauromates* край Шумен. – *Год. на ШУ „Епископ Константин Преславски“*, 16В: 133–134.
- Веселинов, Д. 1993. Характеристика на местообитанията, разпространение и защита на алпийския тритон (*Triturus alpestris* Laurenti, 1768) в България. – Дипломна работа, СУ „Св. Климент Охридски“, Биол. фак., 78 с.
- Вълканов, А. 1938. Смолянските езера. – *Рибарски преглед*, 8: 101–103.
- Ковачев, В. 1894. Материали за изучаване на българската фауна. – *Периодическо списание*, 46 (год. IX): 742–749.
- Ковачев, 1912. Херпетологична фауна на България. Пловдив, печатница Хр. Г. Данов, 90 с.

- Литвинчук, С., Л. Боркин. 2002. Разпространение, екология и охранный статус дунайского тритона, *Triturus dobrogicus* (Amphibia, Salamandridae), на территории Украины и Молдовы. – *Vestnik zoologii*, 36(3): 35–44.
- Петров, Б., П. Стоев, В. Бешков. 2001. Преглед на видовия състав и разпространението на земноводните (Amphibia) и влечугите (Reptilia) в Източните Родопи. – *Hist. nat. bulg.*, 13: 127–153.
- Пешев, Д., Д. Митев. 1987. Видов състав на земноводни, влечуги и бозайници в района на с. Драма, окр. Ямболски. – *Научни трудове на ПУ „П. Хилендарски“*, 25 (6) – Биология: 101–106.
- Унджиян, Е. 2000. Изследвания върху гръбначните по долината на Ломовеце и територията на природен парк „Русенски Лом“ – област Русе и Разград. III. Земноводни, IV. Влечуги. Изд. Природен парк „Русенски Лом“, 88 с.
- Шишков Г. 1914. Два нови вида за българската херпетология. – *Год. Соф. унив. „Св. Климент Охридски“*, 8–9: 1–9.
- Arntzen, J. W. 2003. *Triturus cristatus* Superspezies – Kammolch-Artenkreis (*Triturus cristatus* (Laurenti, 1768) – Nördlicher Kammolch, *Triturus carnifex* (Laurenti, 1768) – Italienischer Kammolch, *Triturus dobrogicus* (Kiritzescu, 1903) – Donau-Kammolch, *Triturus karelinii* (Strauch, 1870) – Südlicher Kammolch). – In: Grossenbacher K., B. Thiesmeier (Eds.) *Handbuch der Reptilien und Amphibien Europas*. Band 4/IIA. – Wiesbaden (Aula), 421–514.
- Bartoshik, M., V. Beshkov, V. Tzénov. 1981. Morphologie et répartition de *Coluber rubriceps* (Venzmer, 1919) (Colubridae, Serpentes) en Bulgarie. – *Acta zool. bulg.*, 17: 52–57.
- Beshkov, V. 1997. Record-sized tortoises, *Testudo graeca iberica* and *Testudo hermani boettgeri*, from Bulgaria. – *Chelonian Conservation and Biology*, 2(4): 593–596.
- Beškov, V., P. Beron. 1964. Catalogue et bibliographie des Amphibiens et des Reptiles en Bulgarie. Sofia, ABS, 39 pp.
- Chlebicki, A. 1985. Notaki herpetologiczne z gor Sakar (Tracija). – *Przeegl. Zool.*, 29(2): 193–198.
- Hristov, K., G. Russev, A. Westerström, V. Beshkov. 2004. New records of *Vipera ursinii* (Bonaparte, 1835) in Bulgaria. – *Hist. nat. bulg.*, 16: 119–121.
- Kovatscheff, V. 1903. Beiträge zur Kenntnis der Reptilien- und Amphibienfauna Bulgariens. – *Verhandl. Zool.-Bot. Gesellschaft in Wien, Jahrg.*, 1903: 171–173.
- Kovatscheff, V. 1905. Beiträge zur Kenntnis der Reptilien- und Amphibienfauna Bulgariens 2. – *Verhandl. Zool.-Bot. Gesellschaft in Wien*, 55: 31–32.
- Müller, L. 1933. Beiträge zur Herpetologie der südeuropäischen Halbinsel. 2. Herpetologisch Neues aus Bulgarien. – *Zool. Anzeiger*, 104: 1–14.
- Naumov, B. 2005. New Records of Some Herpetofauna Species in Bulgaria. – *Acta zool. bulg.*, 57(3): 391–396.
- Naumov, B. 2006. A New Record of *Eryx jaculus* (Reptilia: Boidae) in Bulgaria. – *Acta zool. bulg.*, 58(1): 143–144.
- Nilson, G., C. Andrén. 2001. The meadow and steppe vipers of Europe and Asia – the *Vipera (Acridophaga) ursinii* complex. – *Acta Zool. Acad. Scient. Hung.*, 47(2/3): 87–267.
- Obst, F. J. 1978. Zur geographischen Variabilität des Scheltopusik, *Ophisaurus apodus* (Pallas) (Reptilia, Squamata, Anguillidae). – *Zool. Abh. Staatl. Mus. für Tierkunde in Dresden*, 35(8): 129–140.
- Obst, F. J. 1981. Bemerkenswerte Schlangen aus Bulgarien in unserer Sammlung: *Coluber rubriceps* Venzmer und *Elaphe situla* (L.). – *Faunistische Abhandlungen, Staatliches Museum für Tierkunde in Dresden*, 8(17) (1980): 177–180.
- Peshev, D., V. Delov, N. Tzankov, A. Vasilev. 2005. Specific characteristic and distribution trends of the vertebrate fauna in the basin of Rilska river. – *Annuaire de l'Université de Sofia "St. Kliment Ohridski" 2004*, 96, livre 4 – 10ème session scientifique, Sofia '03, partie 2: 177–189.
- Petrov, B., S. Hristova, H. Hristov. 2002. First record of the Cat snake *Telescopus fallax* Fleischmann, 1831 (Reptilia: Serpentes) in the Eastern Rhodopes Mt., Bulgaria. – *Hist. nat. bulg.*, 15: 143–146.
- Petrov, B. 2004. The herpetofauna (Amphibia and Reptilia) of the Eastern Rhodopes (Bulgaria and Greece). – In: Beron, P., A. Popov (Eds.). *Biodiversity of Bulgaria 2. Biodiversity of Eastern Rhodopes, Bulgaria and Greece*. Pensoft & Nat. Mus. Natur. Hist., Sofia, 863–879.
- Petrov, B., N. Tzankov, H. Strijbosch, G. Popgeorgiev, V. Beshkov. 2006. The herpetofauna (Amphibia and Reptilia) of the Western Rhodopes mountain (Bulgaria and Greece). – In: Beron, P. (Ed.). *Biodiversity of Bulgaria 3. Biodiversity of Western Rhodopes (Bulgaria and Greece)*. Pensoft & Nat. Mus. Natur. Hist., Sofia, 863–912.
- Rehák, I. 1985. *Coluber rubriceps thracicus* ssp. n. from Bulgaria. – *Věstník československé společnosti zoologické, Praha*, 49: 276–280.
- Rehák, I. 1986. Taxonomic evaluation of *Coluber rubriceps* (Venzmer, 1919) from Bulgaria. – In: Roček, Z. (Ed.). *Studies in Herpetology*. Prag, Charles University, pp. 289–292.
- Saint Giron, H. 1997. *Vipera aspis* (Linnaeus, 1758). – In: Gasc, J. P. et al. *Atlas of Amphibians and Reptiles in Europe*, p. 386–387.
- Stoev, P. 2000. On the distribution, biology and ecology of amphibians and reptiles in the Derventski Heights and the Sakar Mountain, South-East Bulgaria. – *Hist. nat. bulg.*, 12: 59–69.
- Tzankov, N. 2005. Sympatric distribution of six lacertid lizards. – *Annuaire de l'Université de Sofia "St. Kliment Ohridski" 2004*, 96, livre 4 – 10ème session scientifique, Sofia '03, partie 2: 235–242.
- Werner, F. 1898. Prilozi poznavanju faune Reptilija i Batrahija Balkanskog Poluoostrova. – *Glasnik Zemaljskog muzeja u Bosni i Hercegovini, Sarajevo*, 10(1): 131–156.

РИБИ

- Берг, Л. С. 1948. Рыбы пресных вод СССР и сопредельных стран. I. Изд. Акад. Наук СССР, М., 466 с.
- Берг, Л. С. 1949. Рыбы пресных вод СССР и сопредельных стран. II. Изд. Акад. Наук СССР, М., 560–925.
- Берг, Л. С. 1949. Рыбы пресных вод СССР и сопредельных стран. III. Изд. Акад. Наук СССР, М., 970–1331.
- Ботев, Б., Ц. Пешев (Ред.). 1985. Червена книга на НР България. Т. 2. Животни, С., БАН, 183 с.
- Булгурков, К. 1958. Рибната фауна в реките на Витоша планина и околните ѝ язовири. – *Изв. на Зоол. инст.*, 7: 163–194.
- Булгурков, К. 1958а. Хидроложки особености на резервата езерото Сребърна и състав на рибната му фауна. – *Изв. на Зоол. инст.*, 7: 251–268.
- Булгурков, К. 1968. Храна и разпределение на промишления калкан – *Rhombus maeoticus* (Pallas) през 1964–1966 г. – *Известия на Научноизследователския институт за рибно стопанство и океанография* – Варна, 9: 57–84.
- Василев, М., Л. Пехливанов. 2002. Ихтиофауна на българския участък от река Струма. – *Hist. nat. bulg.*, 14: 103–108.
- Георгиев, Ж. 1953. Една нова риба за нашата ихтиофауна – *Benthophiloides brauneri* Beling et Pjin. – *Изв. на Зоол. инст.*, 2: 359–372.
- Георгиев, Ж. 1966. Видов състав и характеристика на попчетата (Gobiidae, Pisces) в България. – *Известия на Научноизследователския институт за рибно стопанство и океанография* – Варна, 7: 159–228.
- Георгиев, Ж. 1967. Видов състав на ихтиофауната на българските черноморски езера. – *Известия на Научноизследователския институт за рибно стопанство и океанография* – Варна, 8: 211–227.
- Георгиев, Ж., К. Александрова, Д. Николов. 1960. Наблюдения върху размножаването на рибите по Българското Черноморско крайбрежие. – *Изв. на Зоол. инст.*, 9: 255–292.
- Диков, Ц., Й. Янков, С. Йочев. 1988. Състав на ихтиофауната, численост и биомаса на отделните видове в река Палакария, приток на река Искър. – *Хидробиология*, 33: 59–67.
- Димитров, М. 1957. Хидрологична и хидробиологична характеристика на язовир „Ал. Стамболийски“. – *Известия на Научноизследователския институт по рибарство и рибна промишленост* – Варна, 1: 159–197.
- Дренски, П. 1921. Рибни и риболовство по р. Искър. – *Сведения по земеделието*, 2 (9): 5–16.
- Дренски, П. 1921а. Рибната фауна на река Искър и риболовството по нея. – *Естествознание и география*, 6 (2/3): 49–58.
- Дренски, П. 1923. Принос към рибната фауна на Черно море. – *Сп. на БАН, С.*, 25: 59–112.
- Дренски, П. 1924. Определител на нашите черноморски риби. – *Трудове на Българското Природоизпитателно дружество*, 11: 50–64.
- Дренски, П. 1924а. Един нов вид риба за р. Дунав *Benthophilus macrocephalus*. – *Трудове на Българското Природоизпитателно дружество*, 11: 1–4.
- Дренски, П. 1925. Змиорка – *Anguilla vulgaris*. – *Ловец*, 10: 15–17.
- Дренски, П. 1928. Риби от семейство Cobitidae в България. – *Изв. на Ц. природ. инст.*, 1: 156–181.
- Дренски, П. 1931. Към познанията на рибната фауна на Българското Черноморско крайбрежие. – *Сведения по земеделието*, 12 (7/8): 3–41.
- Дренски, П. 1934. *Alosa bulgarica* n. sp. – една непозната риба от реките на българското прибрежие на Черно море на юг от Бургас. – *Известия на Природонаучните институти*, 7: 79–87.
- Дренски, П. 1943. Критически изучавания и съобщения из сладководната рибна фауна на България. 1. *Chalcalburnus chalcoides* Güld. (Pisces) в България. – *Год. СУ Физико-матем. фак.*, 39 (3): 343–360.
- Дренски, П. 1948. Състав и разпространение на рибите в България. – *Годишник на Софийския университет – Природо-математически факултет*, 44(3): 11–71.
- Дренски, П. 1951. Рибите в България. Фауна на България II. С., БАН, 270 с.
- Дренски, П. 1951а. Разпространението на *Leuciscus borysthenticus* Kessler в България. – *Изв. на Зоол. инст.*, 1: 340–343.
- Живков, М. 1987. Ихтиофауна и рибостопанско използване на язовир „Доспат“. – *Хидробиология*, 30: 15–22.
- Живков, М., Г. Групчева. 1987. Хидрохимично състояние, формиране на ихтиофауната и рибостопанско използване на язовира-охладител Овчарица. – *Хидробиология*, 30: 23–36.
- Живков, М., К. Проданов, Т. Тричкова, Г. Райкова-Петрова, П. Иванова. 2005. Рибите в България – проученост, опазване и устойчиво използване. – В: Петрова А. (ред.), Съвременен състояние на биоразнообразието в България – проблеми и перспективи, Българска биооплатформа, С., „Дракон“, 247–282.
- Жуков, П. 1965. Рыбы Белоруссии. Минск, „Наука и техника“, 415 с.
- Карапеткова, М. 1972. Ихтиофауна на р. Янтра. – *Изв. на Зоол. инст. с музей*, 36: 149–182.
- Карапеткова, М. 1974. Ихтиофауна на р. Камчия. – *Изв. на Зоол. инст. с музей*, 39: 85–98.
- Карапеткова, М. 1975. Ихтиологична характеристика на река Велека. – *Хидробиология*, 1: 54–64.
- Карапеткова, М. 1976. Състав и характер на ихтиофауната в българските черноморски реки. – *Хидробиология*, 4: 52–59.
- Карапеткова, М. 1994. Гръбначни животни. – В: Русев Б. (ред.), Лимнология на българските дунавски притоци, МОСВ, С., БАН, 175–186.

- Карапеткова, М., Ц. Диков. 1986. Върху състава, разпространението, числеността и биомасата на ихтиофауната на р. Вит. – *Хидробиология*, 28: 3–14.
- Карапеткова, М., М. Живков. 1995. Рибите в България. С., Гей-Либрис, 247 с.
- Карапеткова, М., И. Пешев. 1973. Ихтиофаунистичен обзор на р. Ропотамо. – *Изв. на Зоол. инст. с музей*, 38: 183–194.
- Карапеткова, М., Е. Унджийан 1988. Ихтиофауна на поречието Русенски Лом. – *Хидробиология*, 32: 44–49.
- Ковачев, В. 1921. Опит за изучаване на ихтиологичната фауна на Марица и нейните притоци – *Трудове на Българското Природоизпитателно дружество*, С., 9: 90–94.
- Ковачев, В. 1923. Сладководната ихтиологична фауна на България. – *Архив на Министерството на земеделието и държавните имоти*, 3: 1–164.
- Коларов, П. 1960. Една рядка находка в р. Дунав – минога от вида *Eudontomyzon danfordi* Regan, 1911. – *Природа*, 3: 70.
- Коларов, П. 1978. Някои изменения в популацията на *Alosa kessleri pontica* Eichw. при мигрирането ѝ към размножителния ареал. – В: Русев Б., В. Найденов (ред.), Лимнология на българския сектор на р. Дунав. С., БАН, 238–249.
- Константинов, В. 1964. Промисленият риболов в България през периода 1940–1958 г. – *Известия на Института по рибни ресурси* – Варна, 4: 125–187.
- Консулов С. 1921. Змиорката. – *Природа*, 2: 18–19.
- Манолов, Ж., Я. Сивков. 1977. Морфометрична характеристика на върловката – *Leucaspilus delineatus* (Heckel) от река Камчия. – *Известия на Народния музей* – Варна, 13(28): 215–218.
- Маргаритов, Н. 1964. Ихтиопаразитофауната на яз. „Батак“. – *Годишник на СУ, Биолого-Геолого-Географски фак.*, 56 (1): 105–123.
- Маринов, Б. 1964. Ново находище на *Leuciscus borysthenticus* (Kessler) в Егейския басейн. – *Год. на СУ, Биолого-Геолого-Географски фак.*, 56(1): 227–237.
- Маринов, Б. 1966. Върху ихтиофауната на българския участък на река Дунав. – *Изв. на Зоол. инст. с музей*, 20: 139–155.
- Маринов, Б. 1967. *Gobio albipinnatus* Lukasch, 1933 – един неизвестен в България вид риба. – *Годишник на Софийския университет – Биологически факултет*, 59(1): 39–41.
- Маринов, Б. 1978. Ихтиофауната на българския сектор на река Дунав и нейното стопанско значение. – В: Русев Б., В. Найденов (ред.), Лимнология на българския сектор на р. Дунав. С., БАН, 201–228.
- Маринов, Б. 1989. Таксономия, фаунистика и биономия на някои родове от сем. Cyprinidae и Cottidae. – Дисертация за присъждане на научната степен „Кандидат на биологическите науки“, Биол. фак., СУ „Св. Климент Охридски“, 209 с.
- Министерство на Земеделието и Горите (МЗГ) 2002–2005 г. Ситуационно-перспективен анализ на риба и други водни организми. – В: *Годишни бюлетени на Министерство на земеделието и горите*, www.mzgar.government.bg.
- Михайлова, Л. 1965. Върху ихтиофауната на Тракия. – В: Паспалев Г. (ред.), Фауна на Тракия. II. С., БАН, 265–288.
- Михайлова, Л. 1965а. Изследвания върху ихтиофауната в басейна на река Струма. – *Изв. на Зоол. инст. с музей*, 19: 55–71.
- Михайлова, Л. 1970. Рибите на Западна Стара планина. – *Изв. на Зоол. инст. с музей*, 31: 19–43.
- Моров, Т. 1931. Сладководните риби в България. С., „Художник“, 93 с.
- Паспалев, Г., Ц. Пешев. 1955. Принос към изучаване на ихтиофауната на р. Искър. – *Год. на СУ, Биолого-Геолого-Географски фак.*, 48(1): 1–39.
- Пешев, И. 1966. Ихтиофаунистичен обзор на река Елешница. – *Известия на Народния музей* – Варна, 2 (17): 179–191.
- Пешев, И. 1969. Върху ихтиофауната на някои наши черноморски реки. – *Известия на Народния музей* – Варна, 5(20): 213–220.
- Пешев, И. 1970. Ихтиофаунистичен обзор на някои реки в Източна България. – *Известия на Народния музей* – Варна, 6: 143–156.
- Пешев, И. 1971. Ревизия систематики усача (род *Barbus* Cuv.) рек българского сектора черноморского басейна. – *Вопросы ихтиологии*, 11(3): 408–417.
- Рагимов, Д., Т. Степанова, И. Митрофанов. 2007. *Benthophilus stellatus* (Sauvage, 1874). – В: <http://www.caspianenvironment.org/biodb/rus/fishes/Benthophilus%20stellatus/main.htm>.
- Световидов, А. 1964. Рыбы Черного моря. М.-Л., Наука, 550 с.
- Сивков, Я. 1974. Ихтиофауната на река Девня. – *Известия на Народния музей* – Варна, 10(25): 374–377.
- Сивков, Я. 1985. Морфологическая характеристика нового вида болгарской ихтиофауны *Gymnocephalus baloni* Holcik et Hensel, 1974 (Pisces, Percidae). – *Acta zool. bulg.*, 27: 10–20.
- Сивков, Я. 1986. Биометрични изследвания върху ивичестия бибан *Gymnocephalus schraetser* (L.) (Pisces, Percidae) от българския участък на река Дунав. – *Известия на Народния музей* – Варна, 22(37): 161–168.
- Сивков, Я. 1987. Морфометрична характеристика на малката бяла риба *Stizostedion volgense* (Gmelin, 1788) (Pisces, Percidae) от българския сектор на р. Дунав. – *Известия на Народния музей* – Варна, 23(38): 204–211.

- Сивков, Я. 1987а. Морфометрична характеристика на малката вретенарка *Zingel streber* Siebold, 1863 (Pisces, Percidae) от българския участък на река Дунав. – *Известия на Народния музей* – Варна, 23(38): 198–204.
- Сивков, Я. 1989. Морфологична характеристика на кротушката (*Gobio albipinnatus* Lukasch, 1933) (Pisces, Cyprinidae) от българския участък на река Дунав. – *Acta zool. bulg.*, 38: 11–15.
- Сивков, Я. 2003. Ихтиофауната на Варненския залив. – *Известия на Народния музей* – Варна, 34–35(49–50): 369–376.
- Сивков, Я., Ж. Манолов. 1978. Морфологична характеристика на сабицата *Pelecus cultratus* (Linné) от р. Дунав. – *Известия на Народния музей* – Варна, 14(29): 224–229.
- Сивков, Я., С. Сивкова. 2002. Морфологична характеристика на езерната трицона *Clupeonella cultriventris* (Nordman, 1840) (Pisces, Clupeidae) от Българското черноморско крайбрежие. – *Известия на Народния музей* – Варна, 32–33(47–48): 268–273.
- Сивков, Я., С. Сивкова. 2003. Принос към ихтиофауната на Дуранкулашкото езеро. – *Сборник Научни трудове „Природни науки 2003“*; Шуменски университет „Еп. Константин Преславски“, 104–107.
- Стефанов, Т. 2000. Изследвания върху популациите на *Leuciscus borysthenticus* (Kessler) в България. – Дипломна работа, *Катедра по Хидробиология и ихтиология, Биолог. фак., Софийски университет*: 76 с.
- Стефанов, Т. 2001. Ихтиофауна на река Струма в участъка Гара Кочериново – устието на река Струмешница. – В: П. Берон (ред.), Биоразнообразие на Кресненския пролом, 289–296.
- Стефанов, Т. 2004. Ихтиологични проучвания в района на бившето Стралджанско блато и река Мочурица. – В: Момчилов Д., Й. Статева, Н. Чакърва-Кръстева (ред.), Природата на Карнобатския край, 1: 71–81.
- Стоянов, С. 1949. Гебедженското езеро. – *Природа и знание*, 2 (6): 21–22.
- Стоянов, С. 1952. *Leuciscus borysthenticus* Kessler от системата на река Марица. – *Трудове на Морската биологична станция* – Варна, 17: 1–12.
- Стоянов С., Ж. Георгиев, Л. Иванов, Д. Христов, П. Коларов, К. Александрова, М. Карапеткова. 1963. Рибите в Черно море. В., ДИ, 246 с.
- Унджиян, Е. 1964. Върху една находка на минога от река Дунав. – *Известия на Народния музей* – Русе, 1: 227–232.
- Шишков, Г. 1929. Върху един нов вид риба от род *Gobio* Cuvier: *G. similis* n. sp. – *Год. СУ Физико-мат. фак.*, 25(3): 158–171.
- Шишков, Г. 1930. Описание на *Squalius borysthenticus* Kessler, намерен в някои наши реки. – *Год. СУ Физико-матем. фак.*, 26(2–3): 5–16.
- Шишков, Г. 1932. Нови находки по сладководната ни рибна фауна. – *Трудове на Българското Природоизпитателно дружество*, С., 15–16: 355–376.
- Шишков, Г. 1934. Върху ихтиофауната на р. Камчия. – *Год. СУ Физико-матем. фак.*, 30(3): 131–187.
- Шишков, Г. 1935. Върху една нова нашенска мряна – *Barbus barbatus bergi* n. subsp. – *Год. СУ Физико-матем. фак.*, 31 (3): 305–314.
- Шишков, Г. 1936. Няколко думи за рибната фауна на Камчия. – *Рибарски преглед*, 6(7): 100–102.
- Шишков, Г. 1937. Върху нашенските видове от род *Gobio* Cuvier. – *Год. СУ Физико-матем. фак.*, 33(3): 227–289.
- Шишков Г. 1939. Няколко думи за риболова по р. Искър. – *Рибарски преглед*, 9(8): 4–7.
- Шишков, Г. 1939а. Върху някои нови и слабо познати нашенски сладководни риби. – *Год. СУ Физико-мат. фак.*, 35 (3): 91–199.
- Янков, Й. 1971. Виюн в басейна на Егейско море. – *Природа*, 3: 73–74.
- Apostolou, A. 2005. The ichthyofauna from the Bulgarian Sector of the Mesta River. – *Acta zool. bulg.*, 57(2): 191–196.
- Banarescu, P. 1964. Pisces, Osteichthyes. Fauna Republici Populare Romine XIII. București, 961 pp.
- Banarescu, P. 1969. Cyclostomata și Chondrichthyes. Fauna Republici Populare Romine XII. București, 102 pp.
- Banarescu, P. 1999. *Gobio kessleri* Dybowski, 1862. – In: Banarescu, P. (Ed.). The Freshwater Fishes of Europe. Vol. 5 / I. Cyprinidae 2 / I. AULA-Verlag, Wiesbaden, 135–162.
- Banarescu, P., N. Bogutskaya, Y. Movchan, A. Smirnov. 2003. *Barbus barbatus* (Linnaeus, 1758). – In: Banarescu, P., N. Bogutskaya (Eds.). The Freshwater Fishes of Europe. Vol. 5 / II. Cyprinidae 2 / II: *Barbus*. AULA-Verlag, Wiebelsheim, 43–98.
- Banister, K. 1986. Gasterosteidae. – In: Whitehead, P.J.P., M.-L. Bauchot, J.-C. Hureau, J. Nielsen, E. Tortonese (Eds.), Fishes of the North-Eastern Atlantic and the Mediterranean. 2. UNESCO, Paris, 640–643.
- Chichkoff, G. 1912. Contribution à l'étude de la faune de la mer Noire. Animaux récoltés sur les côtes Bulgares. – *Archives de Zoologie Expérimentale et Générale*, (5)10, notes et revue: 29–39.
- Chichkoff, G. 1934a. Sur la presence de *Chalcalburnus chalcoides derjugini* (Berg) en Bulgarie. – *Bull. de l'Inst. Royales d'histoire naturelle a Sofia*, Bulgarie, 7: 61–65.
- Dikov, T., M. Zivkov 2004. Abundance and biomass of fishes in the Veleka River, Bulgaria. – *Folia Zoologica*, 53(1): 81–86.
- Dikov, T., J. Jankov, S. Jucev. 1994. Fish stocks in rivers of Bulgaria. – *Polskie Archiwum Hydrobiologii*, 41(3): 377–391.
- Drensky, P. 1930. Zur Kenntnis der Süßwasserfischfauna Bulgariens. – *Zoologische Jahrbücher, Abteilung für Systematik, Ökologie und Geographie der Tiere*, 59: 663–680.

- Drensky, P. 1935. Petromyzontiden (Pisces) aus dem Donaugebiet. – *Sitzungsbericht der Gesellschaft naturforschender Freunde*, Berlin, 102–106.
- Froese, R., D. Pauly. (Eds.) 2006. FishBase. World Wide Web Electronic Publication, www.fishbase.org Version (06/2006).
- Hoestlandt, H. (Ed.) 1991. Clupeidae, Anguillidae. Vol. 2. The Freshwater Fishes of Europe. AULA-Verlag, Wiesbaden, 447 p.
- Holcik, J. 1995. Geographische Verbreitung von Neunaugen (Petromyzontiformes) in der mittleren und unteren Donau (zwischen Österreich und dem Schwarzen Meer). – *Fischökologie*, 8: 23–30.
- Holcik, J. 1998. Ichthyologia. Priroda Publ., 310 p.
- Holcik, J., C. Renaud. 1986. *Eudontomyzon mariae* (Berg, 1931). – In: Holcik, J. (Ed.). The Freshwater Fishes of Europe. Vol. 1 / I. Petromyzontiformes. AULA-Verlag, Wiesbaden, 165–185.
- Holcik, J., R. Kinzelbach, L. Sokolov, V. Vasil'ev. 1989. *Acipenser sturio* Linnaeus, 1758. – In: Holcik, J. (Ed.). The Freshwater Fishes of Europe. Vol. 1 / II: General Introduction to Fishes; Acipenseriformes. AULA-Verlag, Wiesbaden, 367–394.
- Karapetkova, M., Ts. Dikov, M. Zivkov, T. Trichkova. 2003. Changes in the ichthyofauna of the Veleka River (the Black Sea Basin, Bulgaria). – In: Genov, I. (Ed.). The 12th International Symposium “Ecology 2003”, 3–5 June, Bulgaria, Scientific Publications, Vol. II. Ecology, Book 1: 235–243.
- Kolarov, P. 1991. *Alosa maeotica maeotica* (Grimm, 1901). – In: Hoestlandt, H. (Ed.). Clupeidae, Anguillidae. Vol. 2. The Freshwater Fishes of Europe. AULA-Verlag, Wiesbaden, 309–322.
- Lelek A. 1987. The Freshwater Fishes of Europe. Vol. 9, Threatened fishes of Europe. AULA-Verlag, Wiesbaden, 343 p.
- Maitland, P. 2000. Guide to freshwater fish of Britain and Europe. Octopus Publishing Group Limited, London, 256 p.
- Marinov, B., C. Dikov. 1986. *Cottus gobio haemusi* subsp. n. (Pisces, Cottidae) from Bulgaria. – *Acta zool. bulg.*, 31: 18–23.
- Michailova, L. 1967. Seltene Fischarten aus der Süßwasserfauna Bulgariens. – *Zeitschrift für Fischerei und deren Hilfswissenschaften*, 15(1/2): 153–160.
- Miller, P. 1986. Gobiidae. – In: Whitehead, P.J.P., M.-L. Bauchot, J.-C. Hureau, J. Nielsen, E. Tortonese (Eds.). Fishes of the North-Eastern Atlantic and the Mediterranean. Vol. 3. UNESCO, Paris, 1019–1085.
- Miller, P. (Ed.) 2004. Gobiidae 2. The Freshwater Fishes of Europe, Vol. 8 / II. AULA-Verlag, Wiesbaden, 477 p.
- Naseka, A., N. Bogutskaya, P. Banarescu. 1999. *Gobio albipinnatus* Lukasch, 1933. – In: Banarescu P. (Ed.), The Freshwater Fishes of Europe. Vol. 5 / I. Cyprinidae 2 / I. AULA-Verlag, Wiesbaden, 37–68.
- Pehlivanov, L. 1999. State of the ichthyofauna in Ropotamo Reserve Complex: ecological, conservation and economic aspects. – *Water Science and Technology*, 39(8): 201–206.
- Pehlivanov, L. 2000a. Ichthyofauna in the Srebarna Lake, the Danube Basin: state and significance of the management and conservation strategies of this wetland. – *International Association for Danube Research*, 33: 317–322.
- Pehlivanov, L. 2000b. Ichthyofauna of the East Rhodopes (South Bulgaria): composition and distribution. – *Acta zool. bulg.*, 52(3): 45–53.
- Penczak, T., J. Jankov, T. Dikov, M., Zalewski. 1985. Fish production in the Mesta River, Rila Mountain, Bulgaria. – *Fisheries Research*, 3: 201–221.
- Pirogovskii, M., L. Sokolov, V. Vasil'ev. 1989. *Huso huso* (Linnaeus, 1758). – In: Holcik, J. (Ed.). The Freshwater Fishes of Europe. Vol. 1 / II. General Introduction to Fishes; Acipenseriformes. AULA-Verlag, Wiesbaden, 156–200.
- Punchuk, V., P. Miller. 2004. *Benthophilus stellatus* (Sauvage, 1874). – In: Miller P. (Ed.), Gobiidae 2. The Freshwater Fishes of Europe, Vol. 8 / II. AULA-Verlag, Wiesbaden, 257–267.
- Ragimov, D., T. Stepanova, I. Mitrofanov. 2007. *Benthophilus stellatus* (Sauvage, 1874). Available at: <http://www.caspianenvironment.org/biodb/eng/fishes/Benthophilus%20stellatus/main.htm>.
- Renaud, C., J. Holcik. 1986. *Eudontomyzon danfordi* Regan, 1911. – In: Holcik J. (Ed.), The Freshwater Fishes of Europe. Vol. 1 / I. Petromyzontiformes. AULA-Verlag, Wiesbaden, 146–161.
- Shubina, T., A. Popova, V. Vasil'ev. 1989. *Acipenser stellatus* Pallas, 1771. – In: Holcik, J. (Ed.), The Freshwater Fishes of Europe. Vol. 1 / II. General Introduction to Fishes; Acipenseriformes. AULA-Verlag, Wiesbaden, 395–443.
- Sivkov, Y. 1991. Morphological characterization of the stone loach *Noemacheilus barbatulus* (L.) (Pisces, Cobitidae) from Bulgaria. – *Acta zool. bulg.*, 42: 27–33.
- Sivkov, Y. 1991a. Morphological characteristics of the Danubian loach *Sabanejewia bulgarica* (Drensky, 1928) (Pisces, Cobitidae). – *Acta zool. bulg.*, 42: 34–43.
- Sivkov, Y. 2000. The ichthyofauna in the coastal area of the Reserve Kaliakra. – *Bulletin du Musée National de Varna*, 30–31(45–46): 293–297.
- Sivkov, J. 2003a. Morphological characteristics of the crucian carp *Carassius carassius* (Linnaeus, 1758) (Pisces, Cyprinidae). – *Bulletin du Musée National de Varna*, 34–35 (49–50): 445–455.
- Sokolov, L., V. Vasil'ev. 1989. *Acipenser nudiiventris* Lovetsky, 1828. – In: Holcik, J. (Ed.), The Freshwater Fishes of Europe. Vol. 1 / II: General Introduction to Fishes; Acipenseriformes. AULA-Verlag, Wiesbaden, 206–226.
- Stefanov, T., J. Holcik. 2007. The lampreys of Bulgaria. – *Folia Zoologica*, 56 (2): 213–224.

- Stefanov, T., T. Trichkova. 2005. Fish species diversity in the Eastern Rhodopes (Bulgaria). – In: Beron, P., Popov A. (Eds.). Biodiversity of Bulgaria. 2. Biodiversity of the Eastern Rhodopes (Bulgaria and Greece). Pensoft & Nat. Mus. Natur. Hist., Sofia: 849–861.
- Stefanov, T., T. Trichkova. 2006. The Ichthyofauna of the West Rhodope Mountains (Bulgaria). – In: Beron, P. (Ed.). Biodiversity of Bulgaria. 3. Biodiversity of Western Rhodopes (Bulgaria and Greece) I. Pensoft & Nat. Mus. Natur. Hist., Sofia, 843–861.
- Trichkova, T., M. Zivkov, M. Karapetkova. 2004. Species composition and conservation status of the ichthyofauna in the West Balkan Mountains. – In: Genov, I. (Ed.), The 13th International Symposium “Ecology 2004”, 5–7 June, Bulgaria, Scientific Articles, Book 2: 46–52.
- Trichkova, T., T. Stefanov, S. Mihov, M. Vassilev, M. Zivkov. 2006. Species composition and conservation status of the ichthyofauna in the South Black Sea Rivers of Bulgaria. – In: Genov, I. (Ed.), The 15th International Symposium “Ecology 2006”, 5–9 June, Bulgaria, Scientific Articles, Part 1: 327–338.
- Vassilev, M. 1994. On the downstream migration of ichthyoplankton along the Bulgarian shore of the Danube River. – *Vie Milieu*, 44(3/4): 273–280.
- Vassilev, M. 1998. Alteration of the ichthyofauna in the Shabla and Ezerets Lakes. – In: Golemansky, V., W. Naidenow (Eds.). Biodiversity of Shabla Lake System, Prof. M. Drinov Acad. Publ. House, Sofia, 101–106.
- Vassilev, M. 1999. Changes of ichthyofauna in the Durankulak Lake. – *Acta zool. bulg.*, 51(1): 61–68.
- Vassilev, M., L. Pehlivanov. 2003. Structural changes of sturgeon catches in the Bulgarian Danube section. – *Acta zool. bulg.*, 55 (3): 97–102.
- Vassilev, M., L. Pehlivanov. 2005. Checklist of Bulgarian freshwater fishes. – *Acta zool. bulg.*, 57(2): 161–190.
- Vassilev M. & T. Trichkova 2007. *Salmo labrax* Pallas, 1811 (Pisces: Salmonidae) – a new record for the Bulgarian sector of the Danube River. – *Acta zool. bulg.*, 59(1): 97–99.
- Velkov, B., L. Pehlivanov, M. Vassilev. 2004. *Umbra krameri* (Pisces, Umbridae): a reinstated species for the Bulgarian ichthyofauna. – *Acta zool. bulg.*, 56(2): 233–235.
- Vlasenko, A., A. Pavlov, L. Sokolov, V. Vasil'ev. 1989. – *Acipenser gueldenstadti* Brandt, 1833. – In: Holcik J. (Ed.), The Freshwater Fishes of Europe. Vol. 1 / II. General Introduction to Fishes; Acipenseriformes. AULA-Verlag, Wiesbaden, 295–343.

Безгръбначни животни

- Ангелов, А. 1984. *Pisidium supinum* Schmidt, 1850 (Bivalvia, Pisidiidae), намерен в България. – *Acta zool. bulg.*, 24: 80–82.
- Бешовски, В. 1960. Принос към разред Odonata от високопланинските езера и мочури в България. – *Изв. на Зоол. инст.*, 9: 451–453.
- Бешовски, В. 1964. Odonata (водни кончета) от българското черноморско крайбрежие. – *Изв. на Зоол. инст. с музей*, 15: 115–129.
- Бешовски, В. 1965. Odonata (водни кончета) от Българското крайбрежие на р. Дунав и някои водоеми от Северна България. – *Изв. на Зоол. инст. с музей*, 18: 159–168.
- Бешовски, В. 1967. Екологичен преглед на ларвите на Odonata от българските реки. – *Изв. на Зоол. инст. с музей*, 24: 5–20.
- Буреш, И. 1936. Принос към изучаването на мрежокрилната фауна на България (Insecta, Neuroptera). – *Изв. на Бълг. ентомолог. друж.*, 9: 135–150.
- Буреш, И., С. Кантарджиева. 1928. Видовете от подсемейство Carabinae (сем. Carabidae, Coleoptera) в България; тяхното разпознаване и разпространение. – *Изв. на Ц. природ. инст. в София*, 1: 45–107.
- Буреш, И., Г. Пешев. 1955. Състав и разпространение на правокрилите насекоми (Orthopteroidea) в България (с оглед върху вредните скакалци). I част. Acridoidea. – *Изв. на Зоол. инст.*, 4/5: 3–107.
- Буреш, И., Г. Пешев. 1958. Състав и разпространение на правокрилите насекоми (Orthopteroidea) в България (с оглед върху вредните скакалци). III част – Tettigonioidea. – *Изв. на Зоол. инст.*, 7: 3–90.
- Делчев, Х., Б. Петров, П. Митов. 2005. Фаунистично разнообразие на клас Arachnida (non Acari) в България. – състояние, значение и перспективи. – В: Петрова, А. (ред.). Съвременното състояние на биоразнообразието в България – проблеми и перспективи. Българска биоинформатика, С., „Драгон“, 129–151.
- Дренски, П. 1913. По фауната на паяците на България. – *Сбор. БАН*, 2: 1–146.
- Дренски, П. 1915. Нови и с нови находища видове паяци от България. – *Спис. БАН*, 12: 141–176.
- Дренски, П. 1947. Състав и разпространение на сладководните Mollusca в България. – *Год. СУ, Физ.-мат. фак.*, 43(3): 33–54.
- Икономов, П. 1961. Еднодневките (Ephemeroptera) на Македонија. Сем. Ephemerellidae. – *Acta Musei Macedonici Scientiarum Naturalium*, 8(3): 53–74.
- Ислам, С., Й. Узунов, С. Ковачев. 1986. Състав и разпределение на макрозообентоса от р. Струма. – *Хидробиология*, 28: 15–35.
- Йоакимов, Д. 1926. Нови за българската фауна Hemiptera – Heteroptera. – *Изв. на Бълг. ентомолог. друж.*, 3: 49–58.

- Йосифов, М. 1969. Видов състав и разпространение на насекомите от разряда Heteroptera в България. III. – *Изв. на Зоол. инст. с музей*, 29: 29–82.
- Йосифов, М. 1974. Полутвърдокрилите насекоми (Heteroptera) от Българското Черноморско крайбрежие. – *Изв. на Зоол. инст. с музей*, 39: 5–27.
- Йосифов, М. 1981. Heteroptera, Pentatomoidea. – В: Ташев Д. (ред.): Фауна на България. 12. С., БАН, 205 с.
- Казлаускас, Р. С. 1959. Материали по фауне поденок (Ephemeroptera) Литовской ССР с описанием нового вида *Eurylphella lithuanica* Kazlauskas sp. n. и имаго *Neoephemera taxima* (Joly). – *Научные труды Вильнюсского государственного университета*, 23(6): 157–174.
- Корнюшин, А. 1996. Двустворчатые моллюски надсемейства Pisidioidea Палеарктики (Фауна, систематика, филогения). Киев, Нац. АН Украины, 175 с.
- Кънева-Абаджиева, В. 1957. Мекотели и малакостраки на Варненското езеро. – *Трудове на Морската биологична станция във Варна*, 19: 127–154.
- Маркович, А. 1909. Пеперудната фауна на Разградската околност. – *Сб. за народни умотворения, наука и книжнина*, 25: 1–38.
- Неделков, Н. 1908. Втори принос към ентомологичната фауна на България. – *Периодическо списание на Българското книжовно дружество в София*, 68/19 [1907] (5/6): 411–436.
- Неделков, Н. 1909. Нашата ентомологична фауна. – *Архив на Министерството на народното просвещение*, 1(3): 83–135.
- Неделков, Н. 1923. Осми принос към ентомологичната фауна на България. – *Спис. на БАН, Клон природо-математичен*, 25(12): 45–52.
- Петков, П. 1921. Принос към изучаване българските Odonata. – *Год. СУ Физико-матем. фак.*, 15/16: 1–39.
- Пешев, Г. 1960. Принос към изучаване правокрилите насекоми (Orthoptera) в България. – *Изв. на Зоол. инст. с музей*, 9: 347–353.
- Пешев, Г. 1962а. Непознати видове правокрили насекоми (Orthoptera) за фауната на България. – *Изв. на Зоол. инст. с музей*, 11: 181–187.
- Пешев, Г. 1962б. Състав и екологическо разпределение на правокрилите насекоми (Orthoptera) на Беласица планина. – *Изв. на Зоол. инст. с музей*, 12: 59–107.
- Пешев, Г. 1965. Един нов вид *Paranocarodes* I. Bolivar, 1916 (Orthoptera, Acrididae) от България. – *Изв. на Зоол. инст. с музей*, 19: 73–83.
- Пешев, Г. 1971. Състав и разпространение на правокрилите насекоми (Orthoptera) в България. Допълнение I. – *Изв. на Зоол. инст. с музей*, 32 [1970]: 199–228.
- Пешев, Г. 1974. Правокрилата фауна (Orthoptera) на Родопите. Екологично разпределение и групировки. – *Изв. на Зоол. инст. с музей*, 40: 99–131.
- Пешев, Г. 1975. Правокрилата фауна (Orthoptera) на Родопите. II. Видов състав, разпространение и произход. – Във: Фауна на Родопите. Материали. С., БАН, 93–120.
- Пешев, Г., Е. Андреева. 1986. Правокрилата фауна (Orthoptera) на Югозападна България. I. Фаунистична част. – Във: Фауна на Югозападна България. Част 1. С., БАН, 82–117.
- Пешев, Г., М. Джингова. 1974. Правокрилите насекоми (Orthoptera) на Българското Черноморско крайбрежие. – *Изв. на Зоол. инст. с музей*, 40: 17–46.
- Пешев, Г., Й. Маржан. 1963. Изучаване на правокрилите насекоми (Orthoptera) от Славянка (Алиботуш) планина. – *Изв. на Зоол. инст. с музей*, 14: 27–69.
- Пучков, В. Г. 1961. Щитници. – В: Маркевич О. П. (ред.): Фауна України. Т. 21. Випуск 1. Київ (Видавництво АН УРСР), 338 с.
- Рамбоусек, Ф. 1912. Фауната на твърдокрилите в България. – *Трудове на Българското природоизпитателно дружество*, 5: 57–113.
- Русев, Б. 1957. Принос към изучаване фауната на едnodневките (разр. Ephemeroptera) от България. – *Изв. на Зоол. инст.*, 6: 553–568.
- Русев, Б. 1966. Хидробиологични изследвания на река Марица. I. – Във: Фауна на Тракия. Сборник от статии. Част III. С., БАН, 231–291.
- Русев, Б. 1971. Нови представители от Ephemeroptera и Plecoptera (Insecta) за фауната на България. – *Изв. на Зоол. инст. с музей*, 33: 111–114.
- Русев, Б., М. Николова, М. Димитрова. 1984. Тенденции в измененията на хидробиологичното и сапробиологичното състояние на река Тунджа. I. 1955–1967. – *Хидробиология*, 22: 59–73.
- Русев, Б., И. Янева, Р. Дечева, М. Карапеткова. 1994. Хидробиология. – В: Русев Б. (ред.): Лимнология на българските дунавски притоци. София (Книжен тигър), 130–233.
- Русев, Б., И. Янева, М. Чанкова. 1991. Разпространение и екология на ларвите от разред Ephemeroptera (Insecta) в българските черноморски притоци. – *Хидробиология*, 36: 56–67.
- Узунов, Й., Б. Русев, С. Ковачев, И. Янева. 1981. Видов състав и разпределение на макрозообентоса от река Марица. – *Хидробиология*, 14: 3–15.
- Чорбаджиев, П. 1915. Принос към фауната на големите и малките пеперуди на Бургаската околност. – *Сб. на БАН*, 5: 1–78.
- Юринич, С., П. Дренски. 1917. Принос към паяците в България. – *Спис. на БАН*, 15: 109–136.

- Янева, И. 1991. Хидробиологично състояние на р. Огоста през различни периоди на изследване. – *Хидробиология*, 36: 32–48.
- Янева, И., Б. Русев. 1985. Тенденции в измененията на хидробиологичното и сапробиологичното състояние на река Тунджа. II. Май и ноември 1981 г. – *Хидробиология*, 26: 15–36.
- Янева, И., Б. Русев. 1989. Сапробиологично състояние на р. Искър в първите години след влизане в експлоатация на Софийската пречиствателна станция. – *Хидробиология*, 34: 3–18.
- Abadjiev, S. 1995. Butterflies of Bulgaria. Vol. 3. Nymphalidae: Apaturinae & Nymphalinae. Sofia (S. Abadjiev). 159 p.
- Abadjiev, S. 2001. An Atlas of the Distribution of the Butterflies in Bulgaria (Lepidoptera: Hesperioidea & Papilionoidea). *Zoocartographia Balcanica*, 2: 335 p.
- Angelov, A. 2000. Mollusca (Gastropoda et Bivalvia) aquae dulcis. – In: *Catalogus faunae bulgaricae*. 4. Sofia-Leiden, Pensoft & Backhuys Publishers BV, 57 pp.
- Angelov, A. 1967. *Horatia (Hauffenia) lucidulus* n. sp., ein neuer Vertreter der Molluskenfauna Bulgariens. – *Arch. Moll.*, 96 (3/6), 145–148.
- Apfelbeck, V. 1904. Die Käferfauna der Balkanhalbinsel, mit Berücksichtigung Klein-Asien und der Insel Kreta. Erstes Band: Familienreihe Caraboidea. Berlin (R. Friedländer und Sohn). ix + 422 p.
- Apostolov, A. 1992. Copépodes Harpacticoïdes cavernicoles de Bulgarie. 3. Description d'un nouveau copépode du genre *Parastenocaris* Kessler, 1913 de Bulgarie. – *Annals Limnol.*, 28(3): 197–200.
- Askew, R. 2004. The dragonflies of Europe. Great Horkeley, Essex (Harley Books, Martins), 308 p.
- Aspöck, H., U. Aspöck, H. Hölzel. 1980. Die Neuropteren Europas. Band I. Krefeld (Goecke & Evers), 495 pp.
- Bae, Y. J., W. P. McCafferty. 1998. Phylogenetic systematics and biogeography of the Neoephemeridae (Ephemeroptera: Pannota). – *Aquatic Insects*, 20: 35–69.
- Beschovski, V. 1993. A critical notes on some Odonata species (Insecta, Odonata), reported by Bulgarian authors for the territories of Bulgaria, Greece and Macedonia. – *Acta zool. bulg.*, 46: 39–43.
- Beschovski, V., V. Gashtarov. 1997. *Selysiotthemis nigra* (Vander Linden, 1825) a new genus and species for the Bulgarian fauna (Odonata: Anisoptera: Libellulidae). – *Entomologische Zeitschrift*, 107(7): 309–310.
- Beron, P. 1994. Résultats des recherches biospéléologiques en Bulgarie de 1971 à 1994 et liste des animaux cavernicoles bulgares. – *Tranteeva*, Sofia, 1, 137 pp.
- Beron, P., V. Guéorguiev. 1967. Essai sur la faune cavernicole de Bulgarie. II. Résultats des recherches biospéléologiques de 1961 à 1965. – *Bull. Inst. Zool. Mus., Sofia*, 24: 151–212.
- Beron, P., P. Mitov. 1996. Cave Opiliona in Bulgaria. – *Hist. nat. bulg.*, 6: 17–23.
- Brittain, J. 1972. *Brachycercus harrisella* Curtis (Ephemeroptera) new to Norway. – *Norsk entomologisk Tidsskrift*, 19(2): 171.
- Brittain, J. 1974. Studies on the lentic Ephemeroptera and Plecoptera of Southern Norway. – *Norsk entomologisk Tidsskrift*, 21: 135–154.
- Bugrov, A., S. Grozeva. 1998. Neo-XY chromosome sex determination in four species of the pamphagid grasshoppers (Orthoptera, Acridoidea, Pamphagidae) from Bulgaria. – *Caryologia*, 51(2): 115–121.
- Buresch, I., V. Gueorguiev. 1962. Contribution à la connaissance des espèces du genre *Stenasellus* (Crustacea, Asellota) en Bulgarie, avec description d'une nouvelle espèce. – *Bull. Inst. Zool. et Musée, Sofia*, 11: 189–206.
- Chobanov, D. 2003. New data on the occurrence of Orthoptera in Bulgaria. – *Articulata*, 18(2): 227–246.
- Csongar, G., L. Moczar. 1954. A Tiszavirag. – *Muzeumi Füzetek*, 6: 1–32.
- Ćurčić, B. P. M., S. Makarov. 2000. A revision of some species of *Bulgarosoma* Verhoeff (Antroleucosomatidae, Myriapoda) from the Balkan peninsula. – *Archive of Biological Sciences* (Belgrade), 52(3): 173–178.
- D'Aguilar, J., J.-L. Dommanget, R. Préchac. 1986. A field guide to the dragonflies of Britain, Europe and North Africa. London, Collins, 336 pp.
- Deltshev, C. 1973. A new *Troglohyphantes* from Bulgarian caves (Araneae, Linyphiidae). – *Int. J. Speleol.*, 5: 103–109.
- Deltshev, C., G. Blagoev. 2001. A critical checklist of Bulgarian spiders (Araneae). – *Bull. Br. Arachnol. Soc.*, 12(30): 110–138.
- Dobosz, R., T. Hadaś. 1999. *Bittacus italicus* (O. F. Müller, 1766) (Mecoptera: Bittacidae) w Polsce i na Ukrainie. – *Wiadomości entomologiczne*, 17 (1998) (3/4): 145–150.
- Donath, H. 1987. Odonaten von der südbulgarischen Schwarzmeerküste. – *Notulae Odontologicae*, 2(10): 157–168.
- Drensky, P. 1936. Katalog der echten Spinnen (Araneae) der Balkanhalbinsel. – *Сб. БАН*, 32: 1–223.
- Elliott, J., U. Humpesch. 1983. A key to the adults of the British Ephemeroptera with notes on their ecology. – *Scientific Publications of the Freshwater Biological Association*, 47: 101 pp.
- Elliott, J., U. Humpesch, T. Macan. 1988. Larvae of the British Ephemeroptera. A key with ecological notes. – *Scientific Publications of the Freshwater Biological Association*, 49: 145 pp.
- Fontan, B., M. Brulin, G. Masselot. 1999. Redécouverte de *Neoephemera maxima* (Joly, 1870) pour la France [Ephemeroptera: Neoephemeridae]. – *Ephemera*, 1(1): 31–34.
- Giribet, G. 2000. Catalogue of the Cyphophthalmi of the world (Arachnida, Opiliones). – *Revista Ibérica de Arachnologia*, 2: 49–76.

- Gledhill, T. 1959. The life history of *Ameletus inopinatus* (Siphonuridae, Ephemeroptera). – *Hydrobiologia, Acta Hydrobiologica, Hydrographica et Protistologica*, 14: 85–89.
- Golemansky, V., J. Lipa. 1991. Gregarines (Apicomplexa: Eugregarinida) from cave and terrestrial arthropods in Bulgaria. – *Acta Protozoologica*, 30: 201–208.
- Greve, G. D., H. G. van der Geest, S. C. Stuijzand, A. Kureck, M. H. Kraak. 1999. Development and validation of an ecotoxicity test using field collected eggs of the riverine mayfly *Ephoron virgo*. – *Proceedings of Experimental and Applying Entomology*, 10: 105–110.
- Grossu, A. 1986. Gastropoda Romanie. 1. (Prosbranchia et Opisthobranchia). Bucuresti, Litera, 524 pp.
- Grossu, A. 1993. The Catalogue of the molluscs from Romania. – *Trav. Mus. Hist. nat. "G. Antipa"*, 33: 291–366.
- Guéorguiev, V. 1977. La faune troglobie terrestre de la péninsule Balkanique. Origine, formation et zoogéographie. BAN, Sofia, 182 pp.
- Guéorguiev, V., P. Beron. 1962. Essai sur la faune cavernicole de Bulgarie. – *Ann. de Spéléologie*, 17 (2): 285–356; 3: 357–441.
- Guéorguiev, V., B. Guéorguiev. 1995. Catalogue of the ground-beetles of Bulgaria (Coleoptera: Carabidae). Sofia–Moscow, Pensoft Publishers, 279 pp.
- Harz, K. 1975. Die Orthopteren Europas. II. – In: Schimitschek E., K. Spencer (Eds.): Series entomologica. Vol. 11. The Hague, Dr. W. Junk B.V. Publishers, 939 pp.
- Hölzel, H. 2002. Band 15. Insecta: Megaloptera. – In: Schwoerbel J., P. Zwick (Eds.): Süßwasserfauna von Mitteleuropa. Bände 15–17. Heidelberg – Berlin (Spektrum Akademischer Verlag), 1–30.
- Jazdzewska, T. 1973. Notes on the biology and ecology of the mayfly *Ametropus eatoni* Brodskij (Ephemeroptera). – *Polskie Pismo entomologiczne*, 43: 469–477.
- Jazdzewska, T. 1975. *Neoephemera maxima* (Joly, 1870) (Ephemeroptera, Neoephemeridae) in Poland. – *Polskie Pismo entomologiczne*, 45: 227–238.
- Juberthie, C. 1991. Sur *Trentevea paradoxa*, Opilion troglobie et les Opilions Cyphophthalmes de Bulgarie. – *Mém. Biospéol.*, 18: 263–267.
- Karaman, I. M. 2009. The taxonomical status and diversity of Balkan sironids (Opiliones, Cyphophthalmi) with descriptions of twelve new species. – *Zoological Journal of the Linnean Society*, 156(2): 260–318.
- Kazlauskas, R. 1962. Neue Angaben über die Eintagsfliegenfauna des Baltikums. – *Gidrobiologicheskie issledovaniya*, 3: 147–150.
- Keffermüller, M. 1959. Nowe dane dotyczące jetek (Ephemeroptera) z rodzaju *Ametropus* Alb. i *Behningia* Lest. – *Poznanskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk, Prace komisji biologicznej*, 19(5): 1–32.
- Kratochvíl, J. 1951. Výsledky bulharské biospeologie v jeskyni "Temnata dupka". – *Českosl. Kras*, 4, 1–2: 8–12.
- Kratochvíl, J. 1958. Die Höhlenweberknechte Bulgariens (Cyphophthalmi und Laniatores). – *Práce Brnen. Zákł. ČSAV*, Brno, 30, 9, 375: 372–396.
- Kureck, A. 1996. Eintagsfliegen am Rhein: Zur Biologie von *Ephoron virgo* (Olivier, 1791). – *Decheniana*, Beihefte, 35: 17–24.
- Landa, V. 1968. Developmental cycles of Central European Ephemeroptera and their interrelations. – *Acta entomologica bohemoslovaca*, 65: 276–284.
- Landa, V., T. Soldán. 1985. Distributional patterns, chorology and origin of the Czechoslovak fauna of mayflies (Ephemeroptera). – *Acta entomologica bohemoslovaca*, 82: 241–268.
- Lis, J. A. 1999. Burrower bugs of the Old World – a catalogue (Hemiptera: Heteroptera: Cydnidae). – *Genus*, 10(2): 165–242.
- Macan, T. 1961. A key to the nymphs of the British species of Ephemeroptera. – *Scientific Publications of the Freshwater Biological Association*, 20: 64 p.
- Madsen, B. 1968. A comparative ecological investigation of two related mayfly nymphs. – *Hydrobiologia, Acta Hydrobiologica, Hydrographica et Protistologica*, 31(3/4): 337–349.
- Marinov, M., N. Simov. 2004. *Somatochlora arctica* (Zett.) and *Leucorrhinia dubia* (Vander L.) new for the fauna of Bulgaria (Anisoptera: Corduliidae, Libellulidae). – *Notulae odonatologicae*, 6(3): 34–35.
- Matic, Z. 1964. Description d'un nouveau Lithobiidae cavernicole de Bulgarie (Chilopoda). – *Annales de Spéléologie*, 19(3): 507–510.
- Mitov, P. 1994. *Siro beschkovi*, spec. nov. from Bulgaria (Arachnida, Opiliones, Cyphophthalmi). – *Spixiana*, 17(3): 275–282.
- Pandourski, I., S. Breskovski. 1995. Origine des Isopodes Cirolanides et Stenasellides dans les eaux souterraines karstiques de la montagne de Stara Planina Occidentale et Moyenne (Bulgarie) en relation avec l'histoire paléogéographique de la région. – *Mémoires de biospéologie, Moulis*, 22: 115–119.
- Popov, A. 1981. Die Megalopteren Bulgariens. – *Acta zool. bulg.*, 17: 63–66.
- Popov, A. 1996. Zur Verbreitung der Myrmeleontiden in Bulgarien (Neuroptera). – *Hist. nat. bulg.*, 6: 37–47.
- Popov, A. 2007a. Distribution of the families of Neuroptera with low species diversity in Bulgaria. – *Annali dei Museo civico di Storia naturale di Ferrara*, 8 (2005): 117–130.
- Popov, A. 2007b. Fauna and zoogeography of the orthopterid insects (Embioptera, Dermaptera, Mantodea, Blattodea, Isoptera, and Orthoptera) in Bulgaria. – In: Fet, V., A. Popov (Eds.). Biogeography and ecology of Bulgaria. Dordrecht (Springer), 233–295.

- Popov, A., D. Chobanov. 2004. Dermaptera, Mantodea, Blattodea, Isoptera and Orthoptera of the Eastern Rhodopes (Bulgaria and Greece). – In: Beron, P., A. Popov (Eds.). Biodiversity of Bulgaria. 2. Biodiversity of Eastern Rhodopes (Bulgaria and Greece). Sofia (Pensoft, National Museum of Natural History, Sofia), 241–309.
- Popov, V., C. Deltshv, G. Blagoev, I. Krusteva, D. Deltshv. 2000. Epigeobiont animal assemblages from two landscapes of the Bulgarian Black Sea Coast: Relationship to habitat type, assemblage structure and biodiversity. II. Spiders (Araneae). – *Acta zool. bulg.*, 52: 51–88.
- Puton, A. 1888. Hémiptères nouveaux ou peu connus et notes diverses. – *Revue d'Entomologie*, 7: 103–110.
- Russev, B. 1959a. “Vol de compensation pour la ponte” de *Palingenia longicauda* Oliv. (Ephem.) contre le courant du Danube. – *Comptes rendus de Académie bulgare des Sciences*, 12(2): 165–168.
- Russev, B. 1959b. Beitrag zur Erforschung des Makrobenthos der Donau am bulgarischen Ufer. – *Comptes rendus de l'Académie bulgare des Sciences*, 12(4): 345–348.
- Russev, B. 1960. Neue Eintagsfliegen für die Fauna Bulgariens (Ephemeroptera). – *Beiträge zur Entomologie*, 10(7/8): 697–705.
- Russev, B. 1968. Ökologische Untersuchungen über die Ephemeropterenlarven der Donau vor dem bulgarischen Ufer. – In: Valkanov, A., B. Russev, W. Naidenow (eds.). Limnologische Berichte der X. Jubiläumstagung Donauforschung. Sofia (Verlag der Bulgarischen Akademie der Wissenschaften), 295–303.
- Russev, B. 1977. Einfluss der Corioliskraft auf die Breitenverteilung der Bodenablagerungen und der zugehörigen Biozönosen im bulgarischen Donauabschnitt. – *Archiv für Hydrobiologie*, Suppl. 52 (Donauforschung 6) (1): 23–31.
- Russev, B. 1987. Ecology, life history and distribution of *Palingenia longicauda* (Olivier) (Ephemeroptera). – *Tijdschrift voor Entomologie*, 130: 109–127.
- Russev, B., J. Uzunov. 1991a. Der Zustand der benthalen Zoozönosen im bulgarisch-rumänischen Donauabschnitt (Oktober 1986). – *Hydrobiology* (Sofia), 37: 24–33.
- Russev, B., J. Uzunov. 1991b. Zoobenthos und saprobiologischer Zustand der Donau während der im März 1988 durchgeführten internationalen Expedition. – *Hydrobiology* (Sofia), 37: 34–40.
- Russev, B., Y. Vidinova. 1994. Verbreitung und Ökologie der Vertreter einiger Familien der Ordnung Ephemeroptera (Insecta) in Bulgarien. – *Lauterbornia*, 19: 107–113.
- Scheffler, W. 1973. Libellen (Odonata) aus Bulgarien. *Deutsche entomologische Zeitschrift*, 20(4/5): 357–362.
- Schleuter, A., M. Schleuter, T. Tittizer. 1989. Beitrag zur Autökologie von *Ephoron virgo* (Olivier). – *Spixiana*, 12(2): 135–144.
- Schoenemund, E. 1929. Beiträge zur Kenntniss der Nymphe von *Palingenia longicauda* Oliv. – *Zoologischer Anzeiger*, 80: 106–120.
- Sladeček, V. 1973. System of water quality from the biological point of view. – *Archiv für Hydrobiologie*, 7: 1–218.
- Soldán, T. 1982. A redescription of *Ephemerella maculocaudata* Ikonomov with notes on Balkan species of the genus *Ephemerella* (Ephemeroptera, Ephemerellidae). – *Acta zool. bulg.*, 20: 44–50.
- Soldán, T. 1986. A revision of the Caenidae with ocellar tubercles in the nymphal stage (Ephemeroptera). – *Acta Universitatis Carolinae, Biologica*, 1982–1984: 289–362.
- Soldán, T. 1992. Jepice – Ephemeroptera. – In: Škapec L. (Ed.). Red Book of endangered and rare species of plants and animals of Czechoslovakia. Bratislava (Priroda), 60–62.
- Sowa, R. 1975. Ecology and biogeography of mayflies (Ephemeroptera) of running waters in the Polish part of the Carpathians. 2. Life Cycles. – *Acta Hydrobiologica*, 17: 319–353.
- Starega, W. 1976. Die Weberknechte (Opiliones, excl. Sironidae) Bulgariens. – *Annales zoologici*, Warszawa, 33(18): 287–433.
- Sternberg, K., R. Buchwald. 2000. Die Libellen Baden-Württembergs. Band 2: Grosslibellen (Anisoptera). Stuttgart (Verlag Eugen Ulmer). 712 p.
- Stoev, P. 2001. A synopsis of Bulgarian cave centipedes (Chilopoda). – *Arthropoda Selecta*, 10(1): 31–54.
- Stoev, P., H. Enghoff. 2003. Systematics, phylogeny and biogeography of genus *Balkanopetalum* Verhoeff, 1926 (Diplopoda: Callipodida: Schizopetalidae). – *Zootaxa*, 272: 1–26.
- Strasser, K. 1969. Über Diplopoden Bulgariens, II. – *Annales Zoologici* (Warszawa), 27(7): 133–168.
- Strasser, K. 1973. Über Diplopoden Bulgariens, III. – *Annales Zoologici* (Warszawa), 30(15): 411–469.
- Strenger, A. 1973. Die Mandibelgestalt der Ephemeridenlarven als funktionsmorphologisches Problem. – *Verhandlungsberichte der Deutschen Zoologischen Gesellschaft*, 66: 75–79.
- Tabacaru, I. 1967. Beiträge zur Kenntnis der cavernicolen Antroleucosomiden (Diplopoda, Ascospemphora). – *International Journal of Speleology*, 3: 1–31.
- Turin, H., L. Penev, A. Casale (Eds.). 2003. The Genus *Carabus* in Europe. A Syntesis. Sofia – Moscow (Pensoft Publishers) & Leiden (European Invertebrate Survey). xvi + 512 p.
- Unger, E. 1927. Magyar tavak és folyók természetes haltápláléka. – *Kisérletügyi közlemenyek*, 30: 559–569.
- Urbanski, J. 1972. Bemerkungen zur Kenntnis balkanischer Alopiniinae (Moll., Pulm.) (Systematische, zoogeographische und ökologische Studien über die Mollusken der Balkan-Halbinsel. XI.). – *Bull. Soc. Amis. Sci. Lett. Poznan*, 12–13 (D): 251–260.
- Verhoeff, K. 1937. Über Diplopoden aus Bulgarien, gesammelt von Dr. I. Buresch und seinen Mitarbeitern. IV. Aufsatz. – *Mitteilungen aus den Königlichen naturwissenschaftlichen Instituten in Sofia – Bulgarien*, 10: 93–120.

- Vidinova, Y., B. Russev. 1997. Distribution and ecology of the representatives of some Ephemeropteran families in Bulgaria. – In: Landolt P., M. Sartori (Ed.). Ephemeroptera & Plecoptera: Biology – Ecology – Systematics. Fribourg (MTL), 139–146.
- Vidinova, Y., I. Yaneva, V. Tyufekchieva. 2006. Ephemeroptera and Plecoptera (Insecta) from the Bulgarian part of the Struma River. – *Acta zool. bulg.*, 58(1): 125–130.
- Weissmair, W. 1994. Eidonomie und Ökologie zweier europäischer Schwammfliegen-Arten (Neuroptera: Sisyridae). – *Entomologia Generalis*, 18(3/4): 261–272.
- Wildermuth, H., Y. Gonseth, A. Maibach (Herausg.). 2005. Odonata. Die Libellen der Schweiz. – In: Fauna Helvetica. 12. Neuchâtel (CSCF/SEG), 398 p.

СПИСЪК НА КОНСЕРВАЦИОННО ЗНАЧИМИТЕ ВИДОВЕ ОТ КАТЕГОРИИТЕ „ПОЧТИ ЗАСТРАШЕН“, „СЛАБО ЗАСЕГНАТ“, „С НЕДОСТАТЪЧНО ДАНИИ“ И НА БЕЗГРЪБНАЧНИТЕ ЖИВОТНИ ОТ КАТЕГОРИИТЕ „ЗАСТРАШЕН“ И „УЯЗВИМ“, ЗА КОИТО НЕ СА ПРЕДСТАВЕНИ СТАТИИ В НАСТОЯЩАТА ЧЕРВЕНА КНИГА НА РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ

Застрашен (EN)

Българско наименование	Латинско наименование	Природозащитен статус в България според критериите на IUCN	Конвенции и списъци, в които е включен видът
Клас НАСЕКОМИ Разред Еднодневки Семейство Ралидентидни еднодневки Балканска еднодневка	INSECTA Ephemeroptera RALLIDENTIDAE <i>Metretelus balcanicus</i> (Ulmer, 1920)	zA2c; C2b	
Семейство Плоскоглави еднодневки Електрогена	HEPTAGENIDAE <i>Electrogena affinis</i> (Eaton, 1887)	A2ac; C2a(i)	
Жълта еднодневка	<i>Heptagenia sulphurea</i> (Müller, 1776)	A2ac; D; E	
Разред Водни кончета Семейство Езерни водни шила Червенооко водно шило	Odonata COENAGRIONIDAE <i>Erythromma najas</i> (Hansemann, 1823)	B2a	
Северно водно шило	<i>Coenagrion hastulatum</i> (Charpentier, 1825)	B2	
Семейство Големи водни кончета Пролетно голямо водно конче	AESHINIDAE <i>Brachytron pratense</i> (Müller, 1764)	B1a+2a	ESC
Семейство Блестящи водни кончета Метално блестящо водно конче	CORDULIDAE <i>Somatochlora metallica</i> (Vander Linden, 1825)	B2a	
Борисово блестящо водно конче	<i>Corduliochlora borisi</i> (Marinov, 2001)	B2a	IUCN [NT]
Разред Термити Семейство Дървоядни термити Жълтоврат термит	Isoptera KALOTERMITIDAE <i>Kaloterme flavicollis</i> (Fabricius, 1793)	B1ab(iii)+2ab(iii)	

Разред Правокрили насекоми Семейство Листокрили дългоопипални скакалци Листокрил скакалец на Андреева	Orthoptera PHANEROPTERIDAE <i>Isophya andreevae</i> Peshev, 1981	B1ab(ii,iii)+2ab(ii)	
Източнотракийски листокрил скакалец	<i>Pocilimon marmaraensis</i> Naskrecki, 1991	B2ab(ii)	
Семейство Ливадни дългоопипални скакалци Щитоносен скакалец	TETTIGONIDAE <i>Oncototus servillei</i> Fischer de Waldheim, 1846	B2b(i,ii,iv)	IUCN [VU B2d+3b]
Малка сага	<i>Saga pedo</i> (Pallas, 1771)	C2a(i)	IUCN [VU B1+2bd]; ESC; BeK-II; DX-IV
Семейство Късопипални скакалци Дебелоглав скакалец	ACRIDIDAE <i>Duroniella laticornis</i> (Krauss, 1909)	B1ab(ii,iii)+2ab(ii,iii)	
Разред Полутвърдокрили насекоми Семейство Крайбрежни дървеници Крайбрежна дървеница	Heteroptera OCHTERIDAE <i>Ochterus marginatus</i> (Latreille, 1804)	A1c+4c; B1ab(iii)	
Семейство Пръчковидни дървеници Гампсорис на Лиляна	BERYTIIDAE <i>Gampsocoris lilianae</i> Josifov, 1958	A1c+4c; B2ab(iv)	
Семейство Почвени дървеници Балкански бирсинус	CYDNIDAE <i>Byrsinus balcanicus</i> (Josifov, 1986)	A2c+4c; B1ab(iii)	
Кафяв бирсинус	<i>Byrsinus flavicornis</i> (Fabricius, 1794)	A2c+4c; B1ab(iii)	
Разред Мрежокрили насекоми Семейство Златооочици Уокърова златоочица	Neuroptera CHRYSOPIDAE <i>Chrysopa walkeri</i> McLachlan, 1893	B1ab(iii)+2a	
Семейство Мантиспиди Жълтокрила мантиспа	MANTISPIDAE <i>Mantispia perla</i> Pallas, 1772	A2c; B2ab(i,ii,iv)	
Семейство Мравколъвци Анадолски мравколъв	MYRMELEONTIDAE <i>Nedroledon anatolicus</i> Navás, 1914	B2a	
Семейство Аскалафиди Аскалафид на Андромаха	ASCALAPHIDAE <i>Bubopsis andromache</i> Aspöck, Aspöck et Hölzel, 1979	B1a+2a	

Разред Твърдокрили насекоми Семейство Ризодиди Омоглимус	Coleoptera RHYSODIDAE <i>Omoglymmius germari</i> (Ganglbauer, 1891)	A1; C2a	
Ризодес	<i>Rhysodes sulcatus</i> (Fabricius, 1787)	A1; C2a	
Семейство БЕГАЧИ Едропетлист подскачащ бегач	CARABIDAE <i>Cephalota circumdata</i> (Dejean, 1822)	A2ce+3ce; B1ab	
Елегантен подскачащ бегач	<i>Cephalota elegans</i> (Fischer von Waldheim, 1823)	A2ce+3ce; B1ab	
Крайбрежен бегач	<i>Carabus clathratus</i> Linnaeus, 1761	A2c; B1ab	
Семейство РОГАЧИ Брезов рогач	LUCANIDAE <i>Ceruchus chrysomelinus</i> (Hochenwarth, 1785)	B1ab	
Семейство Торни БРЪМБАРИ Шаушов стригач	GEOTRUPIDAE <i>Lethrus schauvi</i> Reitter, 1890	A1bce; B1ab	
Семейство Еухиридни ЛИСТОРОГИ БРЪМБАРИ Пропомакус	EUCHRIDAE <i>Propomacrus bimicronatus</i> (Pallas, 1781)	A1bce; B1ab	
Семейство Носорози Филогнатус	DYNASTIDAE <i>Phyllognathus excavatus</i> (Förster, 1771)	A1bce; B1ab	
Семейство Златки Бръмбар отшелник	CETONIIDAE <i>Osmoderma eremita</i> (Scopoli, 1763)	B1b(i,ii,iii,iv,v)+2b(i,ii,iii,iv)	IUCN [VU A1c]; ESC; BeK-II; ДХ-II, IV
Разред Пеперуди Семейство Синевки Дарданова синевка	Lepidoptera LYCAENIDAE <i>Agritades dardanus</i> Freyer, [1844]	B2a	
Семейство Нимфалиди Балкански сатир	NYMPHALIDAE <i>Pseudochazara orestes</i> De Prins et van der Poorten, 1981	B2a	
Мочурна седефка	<i>Boloria eunomia</i> (Esper, 1800)	B2a	
Клас ОХЛЮВИ Разред Белодробни охлюви Семейство Лимнеиди Миксас	GASTROPODA Pulmonata Lymnaeidae <i>Myxas glutinosa</i> (O. F. Müller, 1774)	A1c	IUCN – DD; ESC; BC-I; CORINE

Клас РАКООБРАЗНИ Разред Циклопси Семейство Циклопси Балкански акантоциклопс	CRUSTACEA Cyclopoida Cyclopidae <i>Acanthocyclops balcanicus</i> Naidenov & Pandourski, 1992	A1c; B1a	IUCN2006-LR; CITES – App. II
--	---	----------	---------------------------------

УЯЗВИМ (VU)

Българско наименование	Латинско наименование	Природозащитен статус в България според критериите на IUCN	Конвенции и списъци, в които е включен видът
Клас НАСЕКОМИ Разред Еднодневки Семейство Сифлонуридни еднодневки Лятна еднодневка	INSECTA Ephemeroptera SIPHONURIDAE <i>Siphonurus armatus</i> Eaton, 1780	Vac(v); D1+2	
Семейство Плоскоглави еднодневки Синя еднодневка	HEPTAGENIIDAE <i>Heptagenia coeruleans</i> Rostock, 1878	A2a; C2a(i)b	
Семейство Обикновени ровеци еднодневки Кафява еднодневка	EPHEMERIDAE <i>Ephemera vulgata</i> Linnaeus, 1758	A2ac; D1	
Разред Водни кончета Семейство Ефирни водни шила Синьо ориенталско водно шило	Odonata EURHAEIDAE <i>Epallage fatime</i> (Charpentier, 1840)	B2a	
Семейство Смарагдови водни шила Зелено смарагдово водно шило	LESTIDAE <i>Chalcolestes viridis</i> (Vander Linden, 1825)	B1a+2a	
Семейство Речни водни кончета Зелено речно водно конче	GOMPHIDAE <i>Ophiogomphus cecilia</i> (Fourcroy, 1785)	B2a	IUCN [LR/lc]; ESC; BeK-II; ДХ-II, IV
Семейство Ивичести водни кончета Двузъбо ивичесто водно конче	CORDULEGASTRIDAE <i>Cordulegaster bidentata</i> Sélys, 1843	B1a	
Голямо ивичесто водно конче	<i>Cordulegaster heros</i> Theischinger, 1979	B2a	

Южно ивичесто водно конче	<i>Cordulegaster picta</i> Sélys, 1854	B1a+2a	
Семейство Блестящи водни кончета Бронзово блестящо водно конче	CORDULIDAE <i>Cordulia aenea</i> (Linnaeus, 1758)	B1a+2a	
Южно блестящо водно конче	<i>Somatochlora meridionalis</i> Nielsen, 1935	B2a	
Семейство Плоски водни кончета Блатно плоско водно конче	LIBELLULIDAE <i>Sympetrum depressiusculum</i> Sélys, 1841	B1a+2a	
Скитащо плоско водно конче	<i>Sympetrum vulgatum</i> (Linnaeus, 1758)	B1a+2a	
Разред Правокрили насекоми Семейство Ливадни дългопипални скакалци Гладък скакалец	Orthoptera TETTIGONIIDAE <i>Gampsocleis glabra</i> (Herbst, 1786)	B2ab(ii)	
Семейство Скакалци каменарки Източнородопска каменарка	РАМФНАГИДАЕ <i>Paranocarodes chopardi</i> Peshev, 1965	B1ab(ii,iii)+2ab(ii,iii)	
Семейство Късопипални скакалци Крайбрежен скакалец	ACRIDIDAE <i>Epracromius tergestinus</i> (Charpentier, 1825)	B2ab(ii,iv)	
Разред Полутвърдокрили насекоми Семейство Мирзливни дървеници Стройна хоросома	Heteroptera RHOPALIDAE <i>Chorosoma gracile</i> Josifov, 1968	A1c+4c; B2a	
Разред Камилки Семейство Тънкопипални камилки Камилка на Улрике	Raphidioptera RAPHIIDAE <i>Raphidia ulrikae</i> Aspöck, 1964	B1a+2a	
Разред Мрежокрили насекоми Семейство Неврортиди Неврортус	Neuroptera NEVROTHIDAE <i>Nevrorthus apatellus</i> Aspöck, Aspöck et Hölzel, 1977	B2ab(ii)	
Семейство Кафявокрили златоочици Черночела кафявокрила златоочица	HEMEROBIIDAE <i>Hemerobius atrifrons</i> McLachlan, 1868	B1a+2a	
Семейство Кониоптеригиди Безкрил кониоптеригид	CONIOPTERYRIDAE <i>Helicoconis aptera</i> Messner, 1965	B1ab(i,i,iii)+2ab(i,ii)	

Разред Твърдокрили насекоми Семейство БЕГАЧИ Унгарски бегач	Coleoptera CARABIDAE <i>Carabus hungaricus</i> Fabricius, 1801	A2+3; B2ab	
Голям виолетов бегач	<i>Carabus scabrosus</i> Olivier, 1790	A1bc+2+3; B1b	
Бурешов светломразец	<i>Pheggomisetes buresi</i> Knirsch, 1923	A3; B2b	
Семейство Сечковци Назъбеноврат сечко	CERAMBYCIDAE <i>Rhesus serricollis</i> Motschulsky, 1838	A1bc+2+3; B1b	
Космат сечко	<i>Tragosoma depararium</i> (Linnaeus, 1767)	A1bc+2+3; B1b	
Разред Пеперуди Семейство Нимфалиди Матурна	Lepidoptera NYMPHALIDAE <i>Euphydryas maturna</i> (Linnaeus, 1758)	B1a	IUCN [DD]; ESC; BeK-II; ДХ-II, IV
Клас ОХЛЮВИ Разред Белодробни охлюви Семейство Клаузилиди Мацедоника	GASTROPODA Pulmonata Clausiilidae <i>Macedonica marthae</i> Urbanski, 1971	A1c; B1a	
Семейство Пристиломатиди Пещерен спинофалус	Pristilomatidae <i>Spinophallus uminskii</i> (Riedel, 1960)	A1c; B1a	
Семейство Хелициди Малка алпийска владиславия	Helicidae <i>Wladislawia sztolcmani</i> (A. Wagner, 1927)	A1c	
Клас ПАЯКООБРАЗНИ Разред Солифуги Семейство Галеодеси Галеодес	ARACHNIDA Solifugae Galeodidae <i>Galeodes graecus</i> C.L.Koch, 1842	A1c	
Разред Сенокосци Семейство Фалангиди Лациниус	Opiliones Phalangidae <i>Lacinius ephippiatus</i> (C.L.Koch, 1835)	A1c	
Астробунус	<i>Astrobus laevipes</i> (Canestrini, 1872)	A1c	
Нелима	<i>Nelima aladjensis</i> Mitov, 1997	A1c	

Разред Пааяци Семейство Ерезиди Ерезус	Агапеае Eresidae <i>Eresus cinnaberinus</i> (Oliver, 1789)	A1c	
Клас РАКООБРАЗНИ Разред Десетоноги Семейство Ксантини Голям пагур	CRUSTACEA Decapoda Xanthidae <i>Eryphia verrucosa</i> Forskall, 1755	A4a, d; B2b-IV-V, c-IV	
Клас ПИЯВИЦИ Разред Аринхобделиде Семейство Пиявици Медицинска пиявица	HIRUDINEA Arhynchobdellidae Hirudinidae <i>Hirudo medicinalis</i> Linnaeus, 1758	A1c	IUCN2006-LR; CITES – App. II

ПОЧТИ ЗАСТРАШЕН (NT)

Българско наименование	Латинско наименование	Конвенции и списъци, в които е включен видът
Клас БОЗАЙНИЦИ Разред ПРИЛЕПИ Семейство Подковоноси Голям подковонос	МАММАЛИА Chiroptera Rhinolophidae <i>Rhinolophus ferrumequinum</i> (Schreber, 1774)	IUCN-LR/nt ver 2.3 (1994); ЗБР-II, III; БеК-II; БоК-II; ДХ-II, IV; EUROBATs
Семейство Гладконоси прилепи Остроух нощник	Vespertilionidae <i>Myotis blythii</i> (Tomes, 1857)	IUCN-LR/lc ver 2.3 (1994); ЗБР-II, III; БеК-II; БоК-II; ДХ-II, IV; EUROBATs
Голям нощник	<i>Myotis myotis</i> (Borkhausen, 1797)	IUCN-LR/nt ver 2.3 (1994); ЗБР-II, III; БеК-II; БоК-II; ДХ-II, IV; EUROBATs
Кафяв дългоух прилеп	<i>Plecotus auritus</i> (Linnaeus, 1758)	IUCN-LR/lc ver 2.3 (1994); ЗБР-II, III; БеК-II; БоК-II; ДХ-II, IV; EUROBATs
Разред Зайцевидни Семейство Зайци Заек	Lagomorpha Leporidae <i>Lepus capensis</i> Linnaeus, 1758	IUCN-LR/lc ver 2.3 (1994); БеК-III

Разред Гризачи Семейство КАТЕРИЦИ Катерица	Rodentia Sciuridae <i>Sciurus vulgaris</i> Linnaeus, 1758	IUCN-NT ver 3.1 (2001); BeK-III
Семейство Сънливци Горски сънливец	Giliridae <i>Dryomys nitedula</i> (Pallas, 1778)	IUCN-LR/nt ver 2.3 (1994); ЗБР-II; BeK-III; ДХ-IV;
Лешников сънливец	<i>Muscardinus avellanarius</i> (Linnaeus, 1758)	IUCN-LR/nt ver 2.3 (1994); ЗБР-II, III; BeK-III; ДХ-IV;
Семейство Мишки Оризишна мишка	Muridae <i>Micromys minutus</i> (Pallas, 1771)	IUCN-LR/nt ver 2.3 (1994);
Семейство Полевки Снежна полевка	Arvicolidae <i>Chionomys nivalis</i> (Martins, 1842)	IUCN-LR/nt ver 2.3 (1994); BeK-III
Гонтерова полевка	<i>Microtus guentheri</i> (Danford et Alston, 1880)	IUCN-IUCN-LR/nt ver 2.3 (1994)
Клас ПТИЦИ Разред Жеравоподобни Воден дърдавец Разред Врбчолоподобни Гарван	AVES Gruiformes <i>Rallus aquaticus</i> Linnaeus, 1758 Passeriformes <i>Corvus corax</i> Linnaeus, 1758	BeK-III, ЗБР ЗБР-III
Клас НАСЕКОМИ Разред Полувъдрокрили насекоми Семейство Листни дървеници Дидифус на Мартино	INSECTA Heteroptera MIRIDAE <i>Dicyphus martinoidi</i> Josifov, 1958	

СЛАБО ЗАСЕГНАТ (LC)

Българско наименование	Латинско наименование	Конвенции и списъци, в които е включен видът
Клас БОЗАЙНИЦИ Разред Таралежоподобни Семейство ТАРАЛЕЖИ Белогръд таралеж	MAMMALIA Eriassomorpha Eriassidae <i>Eriassus concolor</i> (Martin, 1838)	IUCN-LR/lc ver 2.3 (1994); ЗБР-III
Разред Земеровкоподобни Семейство Къртици Къртица	Soricomorpha Talpidae <i>Talpa europaea</i> Linnaeus, 1758	IUCN-LR/lc ver 2.3 (1994)

Семейство Земеровки Обикновена кафязъбка	Soricidae <i>Sorex araneus</i> Linnaeus, 1758	IUCN-LR/lc ver 2.3 (1994); BeK-III
Малка кафязъбка	<i>Sorex minutus</i> Linnaeus, 1766	IUCN-LR/lc ver 2.3 (1994); BeK-III
Малка водна земеровка	<i>Neomys anomalus</i> Cabrera, 1907	IUCN-LR/lc ver 2.3 (1994); BeK-III
Голяма водна земеровка	<i>Neomys fodiens</i> (Pennant, 1771)	IUCN-LR/lc ver 2.3 (1994); BeK-III
Етруска земеровка	<i>Suncus etruscus</i> (Savi, 1822)	-
Белокоремна белозъбка	<i>Crocodyra leucodon</i> (Hermann, 1780)	IUCN-LR/lc ver 2.3 (1994); BeK-III
Малка белозъбка	<i>Crocodyra suaveolens</i> (Pallas, 1811)	IUCN-LR/lc ver 2.3 (1994); BeK-III
Разред ПРИЛЕПИ Семейство Подковоноси Малък подковонос	CHIROPTERA Rhinolophidae <i>Rhinolophus hipposideros</i> (Bechstein, 1800)	IUCN-LC ver 3.1 (2001); ЗБР-II, III; BeK-II; BoK-II; ДХ-II, IV; EUROBATS
Семейство Гладконоси прилепи Нощник на Бранд	Vespertilionidae <i>Myotis brandti</i> (Eversmann, 1845)	IUCN-LR/lc ver 2.3 (1994); ЗБР-II, III; BeK-II; BoK-II; ДХ-IV; EUROBATS
Мустакат нощник	<i>Myotis mystacinus</i> (Kuhl, 1817)	IUCN-LR/lc ver 2.3 (1994); ЗБР-II, III; BeK-II; BoK-II; ДХ-IV; EUROBATS
Натереров нощник	<i>Myotis nattereri</i> (Kuhl, 1817)	IUCN-LR/lc ver 2.3 (1994); ЗБР-II, III; BeK-II; BoK-II; ДХ-IV; EUROBATS
Сив дългоух прилеп	<i>Plecotus austriacus</i> (Fischer, 1829)	IUCN-LR/lc ver 2.3 (1994); ЗБР-II, III; BeK-II; BoK-II; ДХ-IV; EUROBATS
Ръждив вечерник	<i>Nyctalus noctula</i> (Schreber, 1774)	IUCN-LR/lc ver 2.3 (1994); ЗБР-II, III; BeK-II; BoK-II; ДХ-IV; EUROBATS
Прилепче на Натузии	<i>Pipistrellus nathusii</i> (Keyserling et Blasius, 1839)	IUCN-LR/lc ver 2.3 (1994); ЗБР-II, III; BeK-II; BoK-II; ДХ-IV; EUROBATS
Кафяво прилепче	<i>Pipistrellus pipistrellus</i> (Schreber, 1774)	IUCN-LC ver 3.1 (2001); ЗБР-II, III; BeK-II; BoK-II; ДХ-IV; EUROBATS
Прилепче на Сави	<i>Hypsugo savii</i> (Bonaparte, 1837)	IUCN-LR/lc ver 2.3 (1994); ЗБР-II, III; BeK-II; BoK-II; ДХ-IV; EUROBATS

Полунощен прилеп	<i>Eptesicus serotinus</i> (Schreber, 1774)	IUCN-LR/lc ver 2.3 (1994); ЗБР-II, III; Бек-II; БоК-II; ДХ-IV; EUROBATS
Двуцветен прилеп	<i>Vespertilio murinus</i> Linnaeus, 1758	IUCN-LR/lc ver 2.3 (1994); ЗБР-II, III; Бек-II; БоК-II; ДХ-IV; EUROBATS
Разред ЗАЙЦЕПОДОБНИ Семейство Зайци Заек-подземник	LAGOMORPHA Leporidae <i>Oryctolagus cuniculus</i> (Linnaeus, 1758)	IUCN-LR/lc ver 2.3 (1994)
Разред ГРИЗАЧИ Семейство Сънливци Обикновен сънливец	RODENTIA Gliridae <i>Glis glis</i> (Linnaeus, 1766)	IUCN-LR/nt ver 2.3 (1994); Бек-III
Семейство Мишки Полска мишка	Muridae <i>Apodemus agrarius</i> (Pallas, 1771)	IUCN-LR/lc ver 2.3 (1994)
Жълтогърла горска мишка	<i>Apodemus flavicollis</i> (Melchior, 1834)	IUCN-LR/lc ver 2.3 (1994)
Обикновена горска мишка	<i>Apodemus sylvaticus</i> (Linnaeus, 1758)	IUCN-LC ver 3.1 (2001)
Малка горска мишка	<i>Apodemus uralensis</i> (Pallas, 1811)	IUCN-LR/lc ver 2.3 (1994)
Източносредиземноморска домашна мишка	<i>Mus macedonicus</i> (Petrov et Ruzic, 1983)	IUCN-LR/lc ver 2.3 (1994)
Степна домашна мишка	<i>Mus spicilegus</i> Petenyi, 1882	IUCN-LR/nt ver 2.3 (1994)
Семейство Полевки Воден плъх	Arvicolidae <i>Arvicola terrestris</i> (Linnaeus, 1758)	IUCN-LR/lc ver 2.3 (1994)
Кафява горска полевка	<i>Myodius glareolus</i> (Schreber, 1780)	IUCN-LR/lc ver 2.3 (1994)
Обикновена полевка	<i>Microtus arvalis</i> (Pallas, 1778)	IUCN-LR/lc ver 2.3 (1994)
Източноевропейска полевка	<i>Microtus rossiaemeridionalis</i> Ognev, 1924	IUCN-LR/lc ver 2.3 (1994)
Подземна полевка	<i>Microtus subterraneus</i> (de Selys-Longchamps, 1836)	IUCN-LR/lc ver 2.3 (1994)
Семейство Слепи кучета Сляпо куче	Spalacidae <i>Nannospalax leucodon</i> (Nordmann, 1840)	IUCN-VU D2 ver 2.3 (1994)

<p>Клас ПТИЦИ Разред Дъждосвирицоподобни Обикновена каугеряца Малък зеленоног водобегач Червенопашат крайбрежен бекас Късокрил кюкавец</p>	<p>AVES Charadriiformes <i>Vanellus vanellus</i> (Linnaeus, 1758) <i>Tringa stagnatilis</i> (Bechstein, 1803) <i>Limosa limosa</i> (Linnaeus, 1758) <i>Actitis hypoleucos</i> (Linnaeus, 1758)</p>	<p>BoK-II, BeK-III, ЗБР-III BoK-II, BeK-II, ЗБР-III BoK-II, BeK-III, ЗБР-III, ДП-II BoK-II, BeK-III, ЗБР-III</p>
<p>Разред Врабчоподобни Планински певец Сивоглава овесарка</p>	<p>Passeriformes <i>Phylloscopus orientalis</i> (Brehm, 1855) <i>Emberiza cia</i> Linnaeus, 1776</p>	<p>BoK-II, BeK-II, ЗБР-III ECS-V, BeK-II, ЗБР-III</p>
<p>Клас НАСЕКОМИ Разред Пеперуди Семейство ПОЛУМЕСЕЦИ Червен аполон</p>	<p>INSECTA Lepidoptera PAPILIONIDAE <i>Parnassius apollo</i> (Linnaeus, 1758)</p>	<p>IUCN [VU A1cde]; ESC; BeK-II; CITES; ДХ-IV; ЗБР-II, III</p>
<p>Семейство Бели пеперуди Балканска жълтушка</p>	<p>PIERIDAE <i>Colias caucasica</i> Staudinger, 1871</p>	<p>ЗБР-II, III</p>

С НЕДОСТАТЪЧНИ ДАННИ (DD)

Българско наименование	Латинско наименование	Конвенции и списъци, в които е включен видът
<p>Клас БОЗАЙНИЦИ Разред Земровкоподобни Семейство Къртици Черноморска къртица</p>	<p>MAMMALIA Soricomorpha Talpidae <i>Talpa levantis</i> (Thomas, 1906)</p>	<p>IUCN-LR/lc ver.2.3 (1994);</p>
<p>Семейство Гладконоси прилепи Северен полунощен прилеп</p>	<p><i>Eptesicus nilssonii</i> (Keyserling et Blasius, 1839)</p>	<p>IUCN-LR/lc ver.2.3 (1994); ЗБР-II, III; BeK-II; BoK-II; ДХ-IV; EUROBATS</p>
<p>Семейство Булдогови прилепи Булдогов прилеп</p>	<p><i>Tadarida teniotis</i> (Rafinesque, 1814)</p>	<p>IUCN-LR/lc ver.2.3 (1994); ЗБР-II, III; BeK-II; BoK-II; ДХ-IV; EUROBATS</p>
<p>Разред КИТОПОДОБНИ Семейство Делфини Черноморски обикновен делфин</p>	<p>Cetacea DELPHINIDAE <i>Delphinus delphis ponticus</i> Barabash, 1935</p>	<p>БК, ЗБР</p>

<p>Клас ПТИЦИ Разред Врабчоподобни Скално каменарче Трънковче Полски цвъркач Мустакато шаварче Водно шаварче Жалобна мухоловка Лещарка Мраморна патица</p>	<p>AVES Passeriformes <i>Oenanthe finschii</i> (Heuglin, 1869) <i>Cercotrichas galactotes</i> (Hemprich et Ehrenberg, 1833) <i>Locustella naevia</i> (Boddaert, 1783) <i>Acrocephalus melanopogon</i> (Temminck, 1823) <i>Acrocephalus paludicola</i> (Vieillot, 1817) <i>Ficedula hypoleuca</i> (Pallas, 1764) <i>Bonasa bonasia</i> (Linnaeus, 1758) <i>Marmarometta angustirostris</i> (Menetries, 1832)</p>	<p>ВоК-II, ВеК-II, ЗБР-III ВеК-III, ЗБР-III ВоК-II, ВеК-II, ЗБР-III ВоК-II, ВеК-II, ЗБР-III ЕСС-V, ВоК-II, ВеК-II, ЗБР-III ВоК-II, ВеК-II, ЗБР-III ВеК-III, ЗБР-II, III IUCN – уязвим, ВеК-II, ВоК-II, ДП-I, ЗБР-II, III</p>
<p>Клас ЛЪЧЕПЕРКИ Разред Шараноподобни Семейство ШАРАНОВИ Чил косат Немски косат Говедарка Маришка мряна Черна мряна Морунаш Семейство ВионовИ Голям щипок Разред Морски игли Семейство Морски игли Шипчеста морска игла Разред Костуроподобни Семейство Попчета Широкоглаво попче Ратан</p>	<p>Actinopterygii Cypriniformes CYPRINIDAE <i>Abramis ballerus</i> (Linnaeus, 1758) <i>Abramis sapa</i> (Pallas, 1814) <i>Alburnoides bipunctatus</i> (Bloch, 1782) <i>Barbus cyclolepis</i> Heckel, 1837 <i>Barbus petenyi</i> Heckel, 1852 <i>Vimba vimba</i> (Linnaeus, 1758) COBITIDAE <i>Cobitis elongata</i> Heckel & Kner, 1858 Syngnathiformes SYNGNATHIDAE <i>Syngnathus schmidti</i> Popov, 1927 Perciformes GOBIIDAE <i>Neogobius cephalargoides</i> Pinchuk, 1976 <i>Neogobius ratan</i> (Nordmann, 1840)</p>	<p>IUCN [LC]; ВеК-III IUCN [LC]; ВеК-III ВеК-III IUCN [LC]; ДХ-V; ЗБР-IV IUCN [LC]; ВеК-III; ДХ-V; ЗБР-IV IUCN [LC]; ВеК-III IUCN [LC]; ВеК-III IUCN [LC]; ВеК-III</p>
<p>Клас НАСЕКОМИ Разред Правокрили насекоми Семейство КЪСОПИПАЛНИ СКАКАЛЦИ Червенокрак скакалец Синьокрак скакалец Краусов скакалец</p>	<p>INSECTA Orthoptera ACRIDIDAE <i>Odontopodisma rubripes</i> (Ramme, 1931) <i>Epracromius coeruleipes</i> (Ivanov, 1887) <i>Doclostaurus kraussi</i> (Ingenizkij, 1897)</p>	<p>IUCN [YU B1+2bd]</p>

СПИСЪК НА АВТОРИТЕ

Бозайници

Аврамов, Стефан
 Генов, Петър
 Иванова, Теодора
 Марков, Георги Г.
 Петров, Боян
 Попов, Васил
 Спасов, Николай
 Спиридонов, Жеко
 Стефанов, Владимир

Птици

Ангелов, Ивайло
 Антонов, Антон
 Бедев, Кирил
 Богданова, Мария
 Боев, Златозар
 Бъров, Борис
 Василев, Виктор
 Ватев, Илия
 Георгиев, Димитър
 Градев, Градимир
 Далакчиева, Светла
 Даракчиев, Антон
 Делов, Венцеслав
 Демерджиев, Димитър
 Дерелиев, Сергей
 Димитров, Милко
 Домусчиев, Добромир
 Зехтинджиев, Павел
 Златанов, Цветан
 Иванов, Ивелин
 Игнатов, Асен
 Камбурова, Невена
 Караиванов, Николай
 Кметова, Елена
 Куртев, Марин
 Кючуков, Диню
 Марин, Симеон
 Мичев, Боян
 Мичев, Таню
 Николов, Борис
 Николов, Стоян
 Николов, Христо
 Петков, Николай
 Петров, Цено
 Профиров, Любомир
 Симеонов, Павел
 Спасов, Светослав
 Спиридонов, Жеко
 Станчев, Радослав
 Стойчев, Стойчо
 Стоянов, Георги
 Христов, Йордан
 Шурулинков, Петър
 Янков, Петър

Земноводни и влечуги

Бешков, Владимир
 Стоянов, Андрей
 Цанков, Николай

Риби

Сивков, Янаки
 Стефанов, Тихомир
 Тричкова, Теодора

Безгръбначни животни

Абаджиев, Станислав
 Видинова, Янка
 Георгиев, Борислав
 Дедов, Ивайло
 Делчев, Христо
 Йосифов, Михаил
 Митов, Пламен
 Пандурски, Иван
 Попов, Алекси
 Симов, Николай
 Стоев, Павел
 Хубенов, Здравко
 Чобанов, Драган

**СПИСЪК НА ХУДОЖНИЦИТЕ
И ФОТОГРАФИТЕ**

Игнатов, Асен
 Митов, Пламен
 Нанев, Кръстю
 Николов, Стоян
 Пчеларов, Георги
 Седефчев, Атила
 Симеоновски, Велизар
 Стоев, Павел

Азбучен показалец на българските названия на животните

Алмабаш	255	Бяла мряна	306
Алпийска гарга	292	Бяло рибарче	247
Алпийска чавка	292	Вечерна ветрушка	84
Алпийски орел	38	Видра	240
Алпийски тритон	299	Виза	48
Английска рибарка	94	Високотел бибан	318
Андреев еуполиботрус	144	Вион	217
Аргиронета	141	Влакноопашато тритонче	302
Аспида	46	Воден паяк	141
Атлантическа есетра	49	Волжка бяла риба	110
Атмаджа	169	Врабчова кукумявка	191
Афала	241	Вълк	237
Афалина	241	Върловка	309
Баба	36	Гач	254
Баба	67	Герак	169
Бабуш	36	Гигантски вечерник	229
Бабуш	67	Главоч	109
Балканска кротушка	214	Глухар	174
Балканска чучулига	278	Говедарче	270
Балкански кеклик	176	Голдуп	189
Балкански щипок	312	Гологлав лешояд	167
Бекасина	90	Голям вечерник	229
Бекасче	90	Голям воден бик	159
Белобрада рибарка	272	Голям гмурец	244
Белобуза рибарка	272	Голям креслив орел	77
Беловрата мухоловка	97	Голям маслинов присмехулник	284
Белогазица	166	Голям мишелов	263
Белоглав лешояд	167	Голям тетрев	174
Белоглава потапница	165	Голям ястреб	169
Белоглавка	165	Голяма бяла чапла	68
Белоока потапница	256	Голяма вретенарка	220
Белоопаш мишелов	263	Голяма дропла	86
Белоопашат мишелов	263	Голяма едnodневка	116
Белоочка	256	Голяма пъстра водна кокошка	177
Белопера кротушка	308	Голяма пъструшка	177
Белочела рибарка	187	Голямо мъхово водно конче	56
Белочела сврачка	291	Голямоок сатир	59
Белошипа ветрушка	83	Горски бекас	182
Беронов мегафилум	146	Горски водобегач	183
Бехщайнов нощник	225	Градинска червеноопашка	280
Бешков сенокосец	139	Градински присмехулник	283
Биволе	256	Градинско коприварче	200
Блатен сокол	168	Грапав бегач	133
Блатен ястреб	168	Гривеста рибарка	185
Блатна лястовица	181	Гривеста чапла	161
Блатно сатирче	60	Гръцка сага	57
Блестящ ибис	69	Гулеш	314
Блеч	210	Гълъб хралупар	189
Брадат лешояд	38	Гълак	72
Брадат орел	38	Далаче	111
Брияна	213	Далматински сокол	81
Бурешова паралола	138	Двуцветнопипална сизира	131
Бухал	190	Дебелоклюна рибарка	94
Български парастенокарис	136	Дебелоклюна чучулига	196
Български щипок	313	Деветигла бодливка	108
Бял ангъч	253	Див петел	174
Бял рибар	68	Див шаран	104
Бял щъркел	250	Дива коза	152

Дива котка	155	Качулата червеноглава потапница	37
Дива пуйка	86	Кодреанува псеудамникола	149
Доломедес	61	Кокилар	179
Дренскиев троглохифантес	143	Кокилобегач	179
Дропла	86	Кокор	43
Дунавска мряна	306	Колхидски фазан	42
Дунавска русалка	54	Коркодил	244
Дунавски гребенест тритон	301	Коршун	75
Дунавски щипок	313	Костобер	38
Дългоопашато попче	111	Котешка змия	298
Дългопръст нощник	226	Кощерица	205
Дългоух нощник	225	Крагуй	169
Дългъч	244	Крайморска каменарка	126
Дяволица	158	Креа	255
Евроазиатска дебелоклона рибарка	94	Креал	68
Евроазиатски сокол орко	267	Крехка едnodневка	52
Европейска змиорка	209	Криво пате	243
Европейска малка бяла чапла	247	Кримска мряна	307
Европейска норка	34	Кръстат орел	78
Европейска нощна чапла	246	Кръшкач	90
Европейски лалугер	232	Куконос	182
Европейски тръстиков блатар	168	Къдроглав бабуш	67
Египетски лешояд	166	Къдроглав пеликан	67
Езерна трикона	211	Късопръста чучулига	277
Езерна цаца	211	Лакатнишка протелсония	137
Елхова скатия	294	Левантински буревестник	157
Елшова скатия	294	Леопардов смок	207
Ефорон	53	Ливаден блатар	261
Жабар	248	Ливаден дърдавец	268
Жерав девица	44	Лисича пещерна гъска	253
Жълтоклона хайдушка гарга	292	Лискур	312
Жълтокоремник	296	Ловджийски сокол	82
Жълтоок дъждосвирец	269	Ловен сокол	82
Жърковец	45	Лопатар	70
Забулена сова	273	Лопатарка	70
Зайчар	265	Лупавец	105
Западен малък лебед	71	Лятно бърне	254
Звездовидно попче	320	Лятно бърне	254
Златиста каракуда	212	Мак	74
Златка	154	Малка белочела гъска	72
Змиегушер	296	Малка белочела рибарка	187
Змиеок гушер	297	Малка бяла риба	110
Змиорче	217	Малка бяла чапла	247
Змия пясъчница	204	Малка вретенарка	219
Ивичест бибан	319	Малка дропла	45
Ивичест смок	205	Малка едnodневка	117
Индийско шаварче	199	Малка каландра	277
Индиянка	37	Малка кротушка	215
Италианска висяща муха	135	Малка кукумявка	191
Кавказка патка	252	Малка мухоловка	286
Казарка	73	Малка пъстра водна кокошка	85
Казарка	252	Малка пъструшка	85
Калоляче	90	Малка рибарка	187
Калугер	39	Малка черноглава чайка	271
Каменарка	46	Малка чучулига	277
Каняк	166	Малко ивичесто водно конче	120
Карагъоз	304	Малко мъхово водно конче	122
Картал	39	Малък вечерник	230
Кафява мечка	153	Малък воден бик	160
Кафявоглава потапница	255	Малък гмурец	243
Кафявокрил огърличник	181	Малък дъждосвирец	89
Качулата кукувица	96	Малък корморан	158

Малък креслив орел	264	Приморска мряна	307
Малък лебед	71	Птичарка	170
Малък лешояд	166	Пъпчесто попче	320
Малък орел	266	Пъстра кукувица	96
Малък речен кефал	216	Пъстро попче	50
Малък тетрев	41	Пъстрогуша завирушка	279
Малък червеноног водобегач	93	Пъструга	102
Малък ястреб	170	Пъстър жътвар	125
Маришки морунаш	311	Пъстър килифар	253
Медведев сив скакалец	124	Пъстър пор	238
Меланопсис	150	Пъстър смок	206
Мерджан юрдек	37	Распер	305
Милан	75	Реликтна едnodневка	113
Михалца	316	Речен дъждосвирец	270
Мишевиден сънливец	233	Речен орел	80
Момин жерав	44	Речен цвъркач	282
Момински жерав	44	Речна змиорка	209
Морска свиня	242	Речна рибарка	186
Морски дъждосвирец	89	Речна чайка	184
Морски орел	259	Рибар	248
Морско шило	218	Рибоядец	80
Моруна	103	Рис	65
Мустакат синигер	201	Ровещ бирсинус	58
Муткур	242	Рогач	244
Налим	316	Родопски балканопеталум	145
Немска есетра	49	Розов пеликан	36
Несит	36	Розов скорец	293
Никаринус	132	Руска есетра	101
Норка	34	Ръждив килифар	73
Норче	243	ръждив огърличник	181
Ношен гарван	246	Ръждива чапла	162
Нощна чапла	246	Стех стех	268
Нурсция	142	Сабица	310
Ням лебед	251	Саблеклюн	180
Обикновен жерав	43	Саблюклюн	180
Обикновен хомяк	235	Свилено шаварче	198
Обикновен щъркел	250	Северен гребенест тритон	300
Обикновена мряна	306	Северно блестящо водно конче	121
Облез	213	Северняк	37
Орел змияр	260	Сив жерав	43
Орел рибар	80	Сив кълвач	193
Орфеево коприварче	285	Сива гъска	164
Осояд	257	Сива патица	74
Остромуцунеста усойница	47	Сива плувка	74
Паласов теодоксус	63	Сива сврчка	98
Патица потапка	165	Сива чапла	248
Пахикарус	134	Сиво хомяче	234
Паяк рибар	61	Сивоок дъждосвирец	269
Пернатокрака кукумявка	274	Син скален дрозд	281
Пернатонога кукумявка	274	Сирман	51
Петнистоопашата едnodневка	115	Скален гълъб	188
Пещерен дългокрил	231	Скален орел	265
Пизидиум	62	Скалист орел	265
Пийвик	183	Скална зидарка	288
Пилищар	170	Скалолазка	289
Пильок	170	смехурка	184
Пискал	314	Сокол на Елеонора	172
Планински трипръст кълвач	195	Сокол орко	267
Подковонос на Мехели	224	Сокол скитник	173
Поен лебед	163	Сребърна чапла	68
Полски блатар	76	Среден гмурец	156
Полубеловрата мухоловка	287	Среден дъждосвирец	270

Среден корморан	245	Червен ангъч	73
Среден свирец	91	Червен килифар	73
Средиземноморски обикновен буревестник	157	Червена каня	75
Средиземноморски подковonos	223	Червена чапла	162
Средиземноморски сокол	172	Червеноврат гмурец	156
Средна бекарина	90	Червеноглава потапница	255
Средна пъстра водна кокошка	178	Червеногуша гъска	252
Средна пъструшка	178	Червеногуша мухоловка	286
Степен блатар	40	Червеноклюна потапница	37
Степен орел	171	Червенокрак пийвик	93
Степен пор	239	Червенонога ветрушка	84
Степна ветрушка	83	Червеношия гъска	252
Степна скачаща мишка	64	Черен ибис	69
Степна усойница	47	Черен кълвач	276
Стибаропус	129	Черен лешояд	39
Стрепет	45	Черен орел	265
Стридояд	87	Черен щъркел	249
Струмски гулеш	315	Черна каня	258
Стръвняк	166	Черна рибарка	95
Субарктично голямо водно конче	55	Черно бърне	255
Тетерев	41	Черно плоско водно конче	123
Тетрев	41	Черноврат гмурец	66
Тлъстак	314	Черноврата стрелушка	99
Торбестогнезден синигер	290	Черноглава чайка	271
Торбогнезден синигер	290	Черногръбо каменарче	197
Тракийска скална яребица	175	Черногръд хомяк	236
Тракийски кеклик	175	Чернокрака голямокрилка	130
Трантеев сенокосец	140	Чернокрил огърличник	88
Траурна рибарка	95	Чернокрила блатна лястовица	88
Тревно попче	321	Черноморска пъстърва	107
Трепетлица	45	Черноморска скумрия	112
Тригла бодливка	317	Черноморски калкан	221
Трицветен нощник	227	Черноморски тюлен	35
Тръноопашата патица	165	Чига	208
Тръноопашата потапница	165	Чироз	112
Тръстиков блатар	168	Шабленско попче	50
Тундрен лебед	71	Шип	48
Тундров лебед	71	Шипобедрена сухоземна костенурка	203
Турилик	269	Шипоопашата сухоземна костенурка	202
Туркменски скакалец	128	Широкоух прилеп	228
Турна	43	Южен белогръб кълвач	194
Турска боа	204	Южен подковonos	222
Тъмно смарагдово водно шило	119	Южен троглодикус	147
Тъмносива еднодневка	114	Южна блатна костенурка	295
Тъноклюн свирец	91	Южна кукувица	96
Тюлен монах	35	Ямболски фазан	42
Уклей	213	Ястреб врабчар	170
Украинска минога	100	Ястреб кокошкар	169
Умбра	106	Ястребов орел	79
Уралска улулица	192		
Урсиниева усойница	47		
Халофилен скакалец	127		
Харамия	305		
Харип	303		
Харисова еднодневка	118		
Хауфения	148		
Царски орел	78		
Циганка	72		
Цигла	72		
Цилхова мацедоника	151		
Чайка смехулка	184		
Чекръкчийка	254		

Азбучен показалец на латинските названия на животните

<i>Accipiter brevipes</i>	262	<i>Carduelis spinus</i>	294
<i>Accipiter gentilis</i>	169	<i>Cercobrachys minutus</i>	117
<i>Accipiter nisus</i>	170	<i>Cettia cetti</i>	198
<i>Acipenser gueldenstaedtii</i>	101	<i>Chalcalburnus chalcoides</i>	213
<i>Acipenser nudiventris</i>	48	<i>Charadrius alexandrinus</i>	89
<i>Acipenser ruthenus</i>	208	<i>Charadrius dubius</i>	270
<i>Acipenser stellatus</i>	102	<i>Chlidonias hybridus</i>	272
<i>Acipenser sturio</i>	49	<i>Chlidonias niger</i>	95
<i>Acrocephalus agricola</i>	199	<i>Ciconia ciconia</i>	250
<i>Aegolius funereus</i>	274	<i>Ciconia nigra</i>	249
<i>Aegyptius monachus</i>	39	<i>Circaetus gallicus</i>	260
<i>Aeshna subarctica</i>	55	<i>Circus aeruginosus</i>	168
<i>Alectoris chukar</i>	175	<i>Circus cyaneus</i>	76
<i>Alectoris graeca</i>	176	<i>Circus macrourus</i>	40
<i>Alosa caspia</i>	303	<i>Circus pygargus</i>	261
<i>Alosa maetotica</i>	210	<i>Clamator glandarius</i>	96
<i>Alosa pontica</i>	304	<i>Clupeonella cultriventris</i>	211
<i>Ameletus inopinatus</i>	113	<i>Coenonympha oedippus</i>	60
<i>Ametropus fragilis</i>	52	<i>Columba livia</i>	188
<i>Anas querquedula</i>	254	<i>Columba oenas</i>	189
<i>Anas strepera</i>	74	<i>Cordulegaster insignis</i>	120
<i>Anguilla anguilla</i>	209	<i>Cottus gobio</i>	109
<i>Anser anser</i>	164	<i>Crex crex</i>	268
<i>Anser erythropus</i>	72	<i>Cricetulus migratorius</i>	234
<i>Anthropoides virgo</i>	44	<i>Cricetus cricetus</i>	235
<i>Aquila chrysaetos</i>	265	<i>Cygnus columbianus</i>	71
<i>Aquila clanga</i>	77	<i>Cygnus cygnus</i>	163
<i>Aquila heliaca</i>	78	<i>Cygnus olor</i>	251
<i>Aquila nipalensis</i>	171	<i>Cyphophthalmus beschkovi</i>	139
<i>Aquila pomarina</i>	264	<i>Cyphophthalmus paradoxus</i>	140
<i>Ardea cinerea</i>	248	<i>Cyprinus carpio</i>	104
<i>Ardea purpurea</i>	162	<i>Dendrocopos leucotos lilfordi</i>	194
<i>Ardeola ralloides</i>	161	<i>Dolomedes plantarius</i>	61
<i>Argyroneta aquatica</i>	141	<i>Dryocopus martius</i>	276
<i>Aspius aspius</i>	305	<i>Egretta alba</i>	68
<i>Athya ferina</i>	255	<i>Egretta garzetta</i>	247
<i>Aythya nyroca</i>	256	<i>Elaphe quatuorlineata</i>	205
<i>Balkanopetalum rhodopinum</i>	145	<i>Elaphe sauromates</i>	206
<i>Barbastella barbastellus</i>	228	<i>Ephoron virgo</i>	53
<i>Barbatula barbatula</i>	314	<i>Eremophila alpestris balcanica</i>	278
<i>Barbatula bureschi</i>	315	<i>Eryx jaculus</i>	204
<i>Barbus barbus</i>	306	<i>Eudontomyzon mariae</i>	100
<i>Barbus tauricus</i>	307	<i>Eupolybothrus andreevi</i>	144
<i>Benthophiloides brauneri</i>	50	<i>Eurotestudo hermanni boettgeri</i>	202
<i>Benthophilus stellatus</i>	320	<i>Falco biarmicus</i>	81
<i>Bittacus italicus</i>	135	<i>Falco cherrug</i>	82
<i>Botaurus stellaris</i>	159	<i>Falco eleonorae</i>	172
<i>Brachycercus harrisella</i>	118	<i>Falco naumanni</i>	83
<i>Branta ruficollis</i>	252	<i>Falco peregrinus</i>	173
<i>Bubo bubo</i>	190	<i>Falco subbuteo</i>	267
<i>Burhinus oediconemus</i>	269	<i>Falco vespertinus</i>	84
<i>Buteo rufinus</i>	263	<i>Felis silvestris</i>	155
<i>Byrsinus fossor</i>	58	<i>Ficedula albicollis</i>	97
<i>Calandrella brachydactyla</i>	277	<i>Ficedula parva</i>	286
<i>Callimeneus macrogaster</i>	125	<i>Ficedula semitorquata</i>	287
<i>Canis lupus</i>	237	<i>Gallinago gallinago</i>	90
<i>Carabus variolosus</i>	133	<i>Gasterosteus aculeatus</i>	317
<i>Carassius carassius</i>	212	<i>Glareola nordmanni</i>	88

<i>Glareola pratincola</i>	181	<i>Nyctalus leisleri</i>	230
<i>Glaucidium passerinum</i>	191	<i>Nycticorax nycticorax</i>	246
<i>Grus grus</i>	43	<i>Oenanthe pleschanka</i>	197
<i>Gymnocephalus baloni</i>	318	<i>Ophisops elegans ssp. macrodactylus</i>	297
<i>Gymnocephalus schraetser</i>	319	<i>Otis tarda</i>	86
<i>Gypaetus barbatus</i>	38	<i>Oxyura leucocephala</i>	165
<i>Gyps fulvus</i>	167	<i>Pachycarus cyaneus</i>	134
<i>Haematopus ostralegus</i>	87	<i>Palingenia longicauda</i>	54
<i>Haliaeetus albicilla</i>	259	<i>Pallasiella turcomana</i>	128
<i>Hauffenia lucidula</i>	148	<i>Pandion haliaetus</i>	80
<i>Hieraetus fasciatus</i>	79	<i>Panurus biarmicus</i>	201
<i>Hieraetus pennatus</i>	266	<i>Paralola buresi</i>	138
<i>Himantopus himantopus</i>	179	<i>Paranocarodes straubei</i>	126
<i>Hippolais icterina</i>	283	<i>Parastenocaris bulgarica</i>	136
<i>Hippolais olivetorum</i>	284	<i>Pelecanus crispus</i>	67
<i>Huso huso</i>	103	<i>Pelecanus onocrotalus</i>	36
<i>Ichthiosaura alpestris</i>	299	<i>Pelecus cultratus</i>	310
<i>Ixobrychus minutus</i>	160	<i>Pernis apivorus</i>	257
<i>Kageronia fuscogrisea</i>	114	<i>Petroleuciscus borysthenticus</i>	216
<i>Knipowitschia longicaudata</i>	111	<i>Phalacrocorax aristotelis</i>	245
<i>Lanius excubitor</i>	98	<i>Phalacrocorax pygmeus</i>	158
<i>Lanius nubicus</i>	291	<i>Phasianus colchicus colchicus</i>	42
<i>Larus melanocephalus</i>	271	<i>Phocoena phocoena</i>	242
<i>Larus ridibundus</i>	184	<i>Phoenicurus phoenicurus</i>	280
<i>Lestes macrostigma</i>	119	<i>Picoides tridactylus</i>	195
<i>Leucaspius delineatus</i>	309	<i>Picus canus</i>	193
<i>Leucorrhinia dubia</i>	122	<i>Pisidium supinum</i>	62
<i>Leucorrhinia pectoralis</i>	56	<i>Platalea leucorodia</i>	70
<i>Lissotriton graecus</i>	302	<i>Platyceps collaris</i>	99
<i>Locustella fluviatilis</i>	282	<i>Platyceles medvedevi</i>	124
<i>Lopinga achine</i>	59	<i>Platyptylus crassus</i>	127
<i>Lota lota</i>	316	<i>Plegadis falcinellus</i>	69
<i>Lutra lutra</i>	240	<i>Podiceps cristatus</i>	244
<i>Lynx lynx</i>	65	<i>Podiceps grisegena</i>	156
<i>Macedonica zilchi</i>	151	<i>Podiceps nigricollis</i>	66
<i>Martes martes</i>	154	<i>Porzana parva</i>	178
<i>Mauremys rivulata</i>	295	<i>Porzana porzana</i>	177
<i>Megaphyllum beroni</i>	146	<i>Porzana pusilla</i>	85
<i>Melanocorypha calandra</i>	196	<i>Protelsonia lakatnicensis</i>	137
<i>Melanopsis parreyssi</i>	150	<i>Prunella collaris</i>	279
<i>Mesocricetus newtoni</i>	236	<i>Psetta maxima</i>	221
<i>Milvus migrans</i>	258	<i>Pseudamnicola codreanui</i>	149
<i>Milvus milvus</i>	75	<i>Pseudopus apodus ssp. thracicus</i>	296
<i>Miniopterus schreibersii</i>	231	<i>Puffinus yelkouan</i>	157
<i>Misgurnus fossilis</i>	217	<i>Pungitius platygaster</i>	108
<i>Monachus monachus</i>	35	<i>Pyrrhocorax graculus</i>	292
<i>Monticola solitarius</i>	281	<i>Recurvirostra avosetta</i>	180
<i>Mustela eversmanii</i>	239	<i>Remiz pendulinus</i>	290
<i>Mustela lutreola</i>	34	<i>Rhinolophus blasii</i>	223
<i>Myomimus roachi</i>	233	<i>Rhinolophus euryale</i>	222
<i>Myotis bechsteinii</i>	225	<i>Rhinolophus mehelyi</i>	224
<i>Myotis capaccinii</i>	226	<i>Romanogobio albipinnatus</i>	308
<i>Myotis emarginatus</i>	227	<i>Romanogobio kesslerii</i>	214
<i>Neophemera maxima</i>	116	<i>Romanogobio uranoscopus</i>	215
<i>Neogobius syrman</i>	51	<i>Rupicapra rupicapra</i>	152
<i>Neophron percnopterus</i>	166	<i>Rutilus frisii</i>	105
<i>Nerophis ophidion</i>	218	<i>Sabanejewia balcanica</i>	312
<i>Netta rufina</i>	37	<i>Sabanejewia bulgarica</i>	313
<i>Nicarinus poecilopterus</i>	132	<i>Saga hellenica</i>	57
<i>Numenius tenuirostris</i>	91	<i>Salmo labrax</i>	107
<i>Nurscia albosignata</i>	142	<i>Sander volgensis</i>	110
<i>Nyctalus lasiopterus</i>	229	<i>Scolopax rusticola</i>	182

<i>Scomber scombrus</i>	112	<i>Tetrao tetrix</i>	41
<i>Selysiothemis nigra</i>	123	<i>Tetrao urogallus</i>	174
<i>Serratella maculocaudata</i>	115	<i>Tetrax tetrax</i>	45
<i>Sialis nigripes</i>	130	<i>Theodoxus pallasii</i>	63
<i>Sicista subtilis</i>	64	<i>Tichodroma muraria</i>	289
<i>Sisyra terminalis</i>	131	<i>Tringa ochropus</i>	183
<i>Sitta neumayer</i>	288	<i>Tringa totanus</i>	93
<i>Somatochlora arctica</i>	121	<i>Triturus cristatus</i>	300
<i>Spermophilus citellus</i>	232	<i>Triturus dobrogicus</i>	301
<i>Sterna albifrons</i>	187	<i>Troglodytes meridionale</i>	147
<i>Sterna hirundo</i>	186	<i>Troglodyphantes drenskii</i>	143
<i>Sterna nilotica</i>	94	<i>Tursiops truncatus</i>	241
<i>Sterna sandvicensis</i>	185	<i>Tyto alba</i>	273
<i>Stibaropus henkei</i>	129	<i>Umbra krameri</i>	106
<i>Strix uralensis</i>	192	<i>Ursus arctos</i>	153
<i>Sturnus roseus</i>	293	<i>Vimba melanops</i>	311
<i>Sylvia borin</i>	200	<i>Vipera aspis balcanica</i>	46
<i>Sylvia hortensis</i>	285	<i>Vipera ursinii rakosiensis</i>	47
<i>Tachybaptus ruficollis</i>	243	<i>Vormela peregusna</i>	238
<i>Tadorna ferruginea</i>	73	<i>Zamenis situla</i>	207
<i>Tadorna tadorna</i>	253	<i>Zingel streber</i>	219
<i>Telescopus fallax</i>	298	<i>Zingel zingel</i>	220
<i>Testudo graeca ibera</i>	203	<i>Zosterisessor ophiocephalus</i>	321

